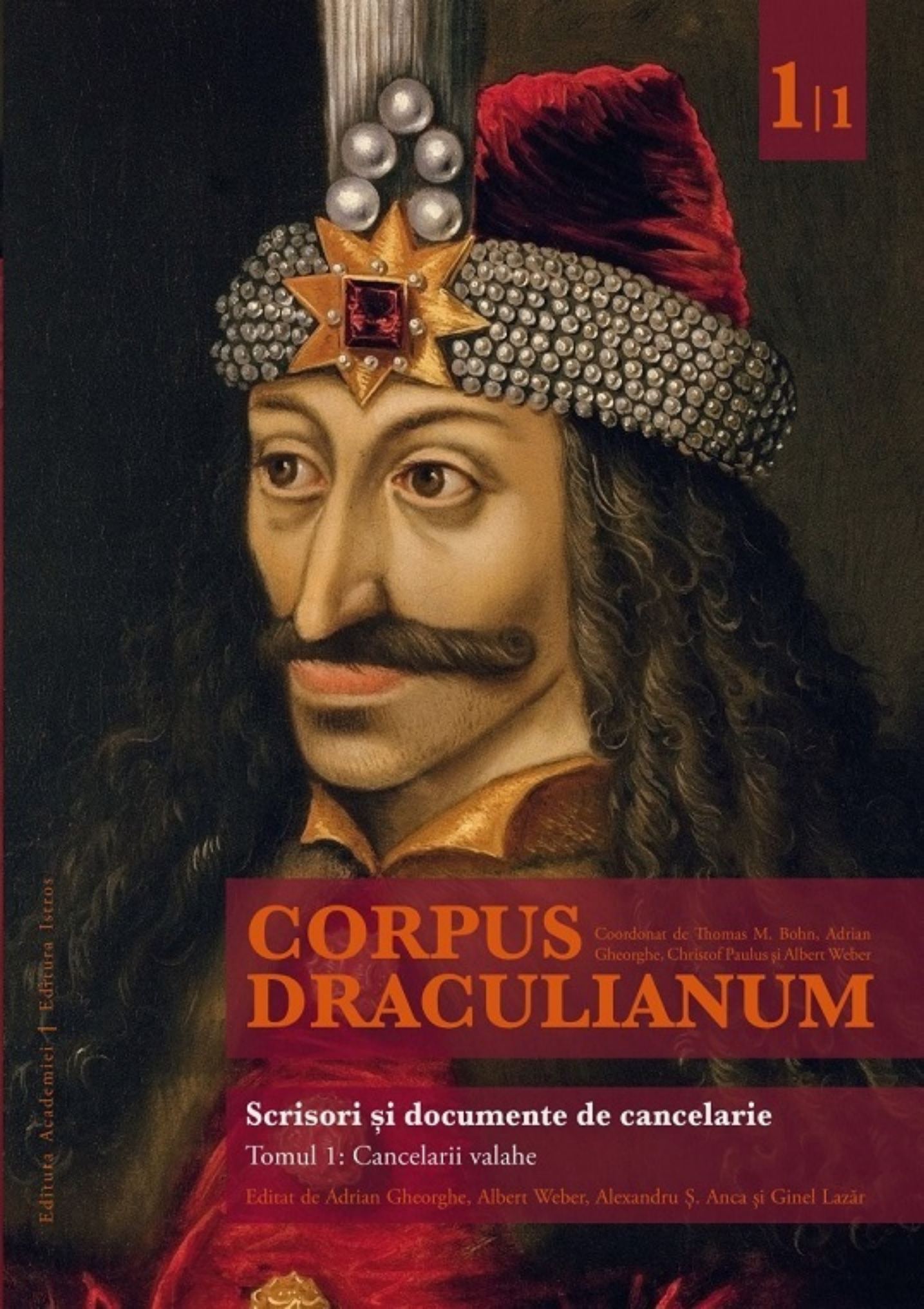

1|1

CORPUS DRACULIANUM

Coordonat de Thomas M. Bohn, Adrian Gheorghe, Christof Paulus și Albert Weber

Scrisori și documente de cancelarie

Tomul 1: Cancelarii valahe

Editat de Adrian Gheorghe, Albert Weber, Alexandru Ș. Anca și Ginel Lazăr

Editura Academiei | Editura Istros

Corpus Draculianum
Volumul 1· Tomul 1

Bibliotheca Draculiana

Studii şi documente relative la viaţa, familia şi vremea voievodului Vlad Ţepeş Drăculea (1420–1510)

Studies and Documents Concerning the Life, Family and Times of the Wallachian Voivode Vlad the Impaler Drăculea (1420–1510)

Under the patronage of the Romanian Academy and its president, acad. Ioan-Aurel Pop

Coordinators: Adrian Gheorghe and Albert Weber

Editorial board: Ionel Cândea, Thomas M. Bohn, Adrian Gheorghe, Albert Weber, Christof Paulus and Alexandru Ştefan Anca

1

Brăila 2019

Corpus Draculianum

Documentele şi cronicile relative la viaţa şi domnia voievodului Vlad Ţepeş (1437–1650)

(Versiune revizuită şi adăugită a ediţiei germane)

Coordonat de
Thomas M. Bohn, Adrian Gheorghe, Christof Paulus şi Albert Weber

Volumul 1
Scrisori şi documente de cancelarie
Tomul 1: Cancelarii valahe

Editat de
Adrian Gheorghe, Albert Weber, Alexandru Ştefan Anca şi Ginel Lazăr

Cu contribuţia lui Jürgen Fuchsbauer

Editura Academiei Române
Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I”

Brăila 2019

Copertă faţă: Portret anonim din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, realizat probabil de un pictor austriac. Vienna, Kunsthistorisches Museum.
Copertă spate: Privilegiul din 7 octombrie 1476 al lui Vlad Ţepeş către braşoveni (nr. 28) şi reconstituirea ipotetică a peceţii sale celei mari.

Pagina de titlu: „Dracole wyda", portret din incunabulul imprimat la Lübeck, aproximativ 1488-1493.

Coperta: Claudia Wirtz
Tehnoredactare şi machetare: Adrian Gheorghe
Prelucrare foto şi desene: Ralf Hahne şi Adrian Gheorghe

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
Corpus Draculianum : documentele şi cronicile relative la viaţa şi domnia voievodului Vlad Ţepeş (1437–1650) : (versiune revizuită şi adăugită a ediţiei germane) / coord. de Thomas M. Bohn, Adrian Gheorghe, Christof Paulus şi Albert Weber. - Bucureşti : Editura Academiei Române ; Brăila : Editura Istros a Muzeului Brăilei "Carol I", 2019-
5 vol.
ISBN 978-606-654-384-2
Vol. 1. Tomul 1 : Scrisori şi documente de cancelarie : cancelarii valahe / ed. de Adrian Gheorghe, Albert Weber, Alexandru Ştefan Anca, ... - 2019. -
ISBN 978-973-27-3168-0 ISBN 978-606-654-386-6

I. Bohn, Thomas M. (coord.)
II. Gheorghe, Adrian (coord. ; ed.)
III. Paulus, Christof (coord.)
IV. Weber, Albert (coord. ; ed.)
V. Anca, Alexandru Ştefan (ed.)

94

© Toate drepturile asupra prezentei ediţii sunt rezervate Editurii Istros şi Editurii Academiei. Reproducerea prin orice mijloc tehnic fără acordul editurilor şi al autorilor a unor părţi din acest volum este strict interzisă. Drepturile asupra conceptului şi execuţiei grafice aparţin coordonatorilor prezentului volum.

Celor
care ne-au învăţat mersul

Cuprins

Lectori salutem! IX
Cuvânt înainte la ediţia românească XIII

Introducere în principiile editoriale
1. Comentarii de izvor XVIII
2. Transcriere XX

Lista abrevierilor
1. Abrevierile publicaţiilor periodice XXII
2. Abrevierile culegerilor de documente XXIII
3. Indicaţii bibliografice XXIV

Introducere la Corpus Draculianum I,1
1. Conceptul volumului XXIX
2. Particularităţi ale situaţiei documentare XXX
3. Diplomatica valahă în secolul al XV-lea XXXII
4. Problematica transmiterii documentelor XL

Bibliotheca Draculiana
Bibliografia exhaustivă a cercetării despre Vlad Ţepeș LIX

Aria de transmisie I
Documente din cancelarii valahe 3
Regeste 5
Scrisori şi hrisoave valahe 10
Izvoare complementare 173
Anexă: Documente cu atribuire controversată 189
Izvoare sfragistice 201
Izvoare epigrafice 231
Izvoare numismatice 247

Index de persoane, grupuri de persoane şi locuri 259

Lectori salutem!

Iniţiativa tânărului şi talentatului istoric Adrian Gheorghe de a culege şi publica toate izvoarele, de orice provenienţă, natură şi importanţă despre Vlad III Dracula, de la primele menţiuni de pe la 1430 şi până în jurul anilor 1650, reprezintă o întreprindere anevoioasă, dificilă şi temerară. Totul se va concretiza într-un *Corpus Draculianum*, care este susţinut de cel mai important for ştiinţific german, anume „Societatea Germană de Cercetare" (*Deutsche Forschungsgemeinschaft*) şi de Academia Română şi care tinde să reunească toată baza de surse istorice despre cea mai cunoscută personalitate politică medievală românească şi despre epoca sa. Pentru un timp al comodităţii, în care mulţi scriu istoria după ureche, fac cărţi din cărţi şi confundă eseul cu studiul de specialitate, reîntoarcerea la izvoare devine un apel la specificul profesiunii de istoric.

Vlad Ţepeş concurează ca notorietate cu cele mai mari personalităţi istorice ale lumii, deşi nu toţi sunt capabili să accepte sau să constate acest lucru. Prezentul proiect este şi un apel la luciditate, adresat comunităţii ştiinţifice româneşti şi internaţionale. Aceasta fiindcă pe cât este de celebru şi vizibil personajul menţionat, pe atât de grotesc este denaturată imaginea sa. La finele secolului al XIX-lea, scriitorul britanic Bram Stoker, dornic de glorie, pe fondul unei anumite atmosfere macabre cauzată de crimele lui Jack Spintecătorul şi de scandalurile din jurul comportamentului lui Oscar Wilde, a publicat romanul *Dracula* (1897), inspirat din poveştile unui prieten (profesor la Universitatea din Budapesta), despre un prinţ valah crud, „setos de sânge", cum scriau cronicile timpului, unele dintre ele la sensul figurat. Multe din actele sângeroase macabre au fost preluate din viaţa unei contese maghiare – Elisabeta / Erzsébet Báthory – care a trăit cu mult timp după prinţul valah. Din acest sâmbure de adevăr, imaginaţia lui Stoker şi a urmaşilor săi a ţesut apoi tot ceea ce se cunoaşte despre vampiri şi vampirism. În realitate, pe la 1450, confruntarea „Republicii Creştine" cu lumea Islamului, ciocnire care în Peninsula Iberică se apropia de final, era la apogeu în regiunea Dunării de Jos. Cu puţin înainte de moarte, „ultimul cruciat european", eroul de origine română, Iancu de Hunedoara / Hunyadi János (fost voievod al Transilvaniei şi guvernator al Ungariei) l-a ajutat, din câte se pare, să ajungă pe tronul Ţarii Româneşti (Valahia în izvoare externe), după ce mai domnise o dată meteoric (în 1448), pe fiul lui Vlad Dragul, adică pe Vlad III Drăgulea (= „fiul lui Dragul"), poreclit apoi Vlad Ţepeş (dinspre mediile otomane) sau Vlad Dracula (dinspre mediile catolice occidentale). Acest voievod Vlad III, ajuns în Occident erou de romane şi de filme fantastice şi sângeroase, prototipul vampirului, a fost în primul rând luptător antiotoman din Valahia (şi nu din Transilvania, cum se pretinde adesea, în chip legendar). Legătura cu Transilvania este doar întâmplătoare, în sensul că eroul nostru s-a născut, prin 1431, probabil la Sighişoara – impresionantă cetate medievală săsească din centrul Transilvaniei – unde familia sa se afla în exil. A fost un om sever, aspru şi crud – ca mulţi dintre liderii politici contemporani lui – supărându-i pe mulţi dintre vecini şi nu doar pe otomani, ci şi pe unii creştini. A avut relaţii încordate cu saşii transilvăneni, care pretindeau un regim comercial privilegiat la sud de Carpaţi şi care adăposteau, după obicei, o serie de pretendenţi la tronul Ţării Româneşti, inamici ai lui Vlad. Principele a refuzat să plătească tributul din copii români, pretins de turci pentru oastea sultanului, ridicându-se cu violenţă rară contra „necredincioşilor". Pedeapsa pentru inamicii prinşi era, cel mai adesea, tragerea în ţeapă (curentă în Orient), aplicată însă de el, uneori, şi creştinilor. Otomanii erau îngroziţi că românul va lua chiar Constantinopolul. În retragere, numeroşi creştini din Balcani au fost

luaţi de domn cu el, spre a fi adăpostiţi în Ţara Românească. Toată Creştinătatea, începând cu Sfântul Scaun – papă era atunci, cu numele de Pius II, marele umanist Enea Silvio Piccolomini – elogia succesele principelui Vlad, lăudat, conform mentalităţii vremii, drept campion în numele Crucii. După o asemenea ofensă, sultanul Mehmed II a pornit – exagerează izvoarele – cu 200 000 de oameni să-l pedepsească pe *ghiaur*. Vlad III nu a putut să înfrunte direct o asemenea forţă, dar a hărţuit-o, încercând chiar să-l asasineze pe sultan. A sperat ajutor de la regele Matia, dar acesta, influenţat, se pare, şi de saşii transilvăneni, l-a arestat pe domn şi l-a ţinut captiv în Ungaria peste 10 ani. De la saşi i se trage, din câte se cunoaşte, şi porecla de Dracula: aceştia, care pronunţau consoana sonoră „g" precum consoana surdă „c", ziceau în loc de „Drăgulea" (fiul lui Dragul, fiul celui drag) „Dracula" (fiul lui Dracul); ştiind că în româneşte „drac" înseamnă diavol şi vrând să-l defăimeze pe vajnicul şi sângerosul lor inamic, au acreditat ideea că Vlad era fiul dracului sau al diavolului. De altfel, numele de „Dracula" (cu sensul legat de diavol) nu poate avea nicio legătură cu mediul românesc, fiindcă această ramură a Basarabilor nu avea cum să se numească pe sine „drăcească". Şi nici supuşii valahi ai acestei dinastii nu puteau face acest lucru. Altă posibilă explicaţie a numelui de Dracula poate veni de la Ordinul Dragonului, în care fusese primit tatăl eroului nostru la 1431, de către Sigismund de Luxemburg, rege al Ungariei şi rege (apoi împărat) romano-german. Până la urmă, cele două posibile surse ale poreclei principelui valah par să se fi împletit. „Povestirile germane" despre Dracula subliniază cruzimea voievodului, aplecarea sa spre violenţă şi spre vărsarea sângelui duşmanilor săi.

Vlad Ţepeş a rămas, însă, în conştiinţa românească drept un erou creştin, drept un luptător pentru apărarea civilizaţiei europene şi drept un simbol al dreptăţii. Varii legende vorbesc despre vitejia lui, dar şi despre spiritul său de dreptate. Se spune că era necruţător cu hoţii, criminalii şi cu alţi răufăcători, cărora le aplica crude pedepse, de la tăierea mâinilor până la tragerea în ţeapă. Se mai spune că puteai lăsa, pe vremea sa, o pungă cu bani pe marginea drumului fără ca cineva să se atingă de ea. În plus, românii îi datorează capitala lor de astăzi – Bucureştii – menţionat pentru prima oară ca cetate la 1459, într-un document emis chiar de Vlad Ţepeş. Occidentul a fost fascinat de acest personaj exotic şi a glosat şi chiar fabulat cu dezinvoltură pe seama lui, conferindu-i şi o aură fantastică pe care nu a avut-o. Ficţiunea are însă specificul ei, iar gustul oamenilor pentru inedit, extraordinar şi chiar macabru este foarte mare. Cert este că străinii asociază adesea numele României cu acela al lui Dracula şi vin la Carpaţi şi la Dunăre ca să viziteze Sighişoara, Bucureştii, cetăţile Poienari şi Bran, pasul Tihuţa, Mănăstirea Snagov, locuri legate, unele dintre ele, efectiv de personajul real numit Vlad III Drăgulea şi, altele, de contele vampir Dracula şi contrafăcute. La imaginea excesiv de bună a voievodului printre români a contribuit mult epoca romantică, aceea care a supraevaluat Evul Mediu. Scriitorii români romantici şi mai ales Mihai Eminescu au căutat să supraliciteze în sens pozitiv imaginea unui erou medieval precum Vlad Ţepeş, care se potrivea cu gustul epocii, cu nevoia de „părinţi ai patriei" pentru România modernă, pe cale de a se construi ca stat unitar. De atunci, din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, opinia publică românească a rămas cu imaginea unui Vlad Ţepeş drept, justiţiar, intransigent cu inamicii şi chiar vizionar în privinţa sorţii naţiunii române. Occidentul, însă, ignorant şi neinteresat în privinţa idealurilor naţionale ale românilor, a păstrat şi a îngroşat linia sa tradiţională de tratare a lui Dracula drept un personaj sângeros şi crud. La aceasta, a contribuit mult literatura de ficţiune, înfloritoare pe acest subiect după apariţia romanului menţionat al lui Bram Stoker, dar mai ales cinematografia europeană şi americană, cu

pelicule dedicate unor Dracula, Nosferatu, prinţi Vlad ori vampiri nenumiţi. De multe ori, în asemenea producţii jucate de actori renumiţi, voievodul valah devenea doar pretext şi se pierdea în complicatele intrigi amoroase ori în scenele fulminante legate de setea de sânge. În prima parte a perioadei comuniste din istoria României, numite în literatură „obsedantul deceniu", figura voievodului Vlad Ţepeş a dispărut cu totul, fiindcă Evul Mediu era prezentat ca o epocă „întunecată", plină de „obscurantism religios şi de bigotism", de „boieri trădători" şi de „domni tirani", care întreţineau „anarhia feudală". În plus, atunci conta în România doar glorioasa istorie a „marelui vecin de la Răsărit", care susţinea „internaţionalismul proletar" şi „clasa muncitoare", exploatată de conducători feudali bogaţi precum Vlad Ţepeş. În anii comunismului naţionalist, însă, oricare mare voievod a devenit prototipul şi prevestitorul viitorului conducător întruchipat de Ceauşescu. Ignoratul Vlad Ţepeş a fost înzestrat atunci artificial cu atribute, ce reflectau, mai degrabă, aspiraţiile dictatorului şi ale clasei conducătoare decât realitatea de acum mai bine de 500 de ani. Ba, s-au înregistrat chiar diatribe pline de revoltă patriotică faţă de comercializarea nemiloasă a eroului român în Vest, mai ales în creaţiile de la Hollywood, care, dincolo de gustul lor îndoielnic şi de cunoştinţele precare şi tendenţioase, cu rădăcini în perioada colonială, ale scenariştilor, profitau copios de gustul publicului şi căutau profitul material.

Toate aceste *corsi e ricorsi* şi toată această oscilaţie dintre figura de înger şi cea de demon au creat foarte multă dezorientare, inclusiv între istorici. De aceea, o reunire a tuturor izvoarelor cunoscute, o tratare critică a lor, o ierarhizare a lor în funcţie de intenţionalitatea lor nu pot să fie decât necesare şi binevenite. Dincolo de orice exagerare, Vlad Ţepeş este o moştenire cultural-istorică românească şi trebuie înfăţişat în chip realist de către istorici. De aceea, *Corpus Draculianum*, readucându-ne la izvoare, are marele merit că poate să ne trezească la realitate şi să conducă la prezentarea acestui personaj în acord cu adevărul omeneşte posibil. De la o asemenea importantă lucrare, ne putem aştepta ca, în viitor, să ajungă însăşi opinia publică la perceperea dihotomiei dintre voievodul valah şi vampiri, dintre cruzimea unui personaj demn de dramele shakespeariene şi Contele Dracula. Iar dacă această realitate duală şi disjunctă nu va ajunge până la nivelul publicului larg, nici nu are foarte mare importanţă. Important este acest uriaş demers care rodeşte acum şi care pune la dispoziţia cercetătorilor materia lor primă, anume izvorul. Prin amploarea şi profesionalismul său, colecţia aceasta, numită modest *corpus*, s-ar putea chema – precum în epocile de avânt romantic şi de acribie pozitivistă – *Monumenta Draculiana Historica*. Faptul că istorici tineri de ani, dar „albiţi" de erudiţie, precum Adrian Gheorghe, Albert Weber şi ceilalţi colegi germani, au realizat această imensă şi grea întreprindere ne dă speranţe în viitorul medievisticii, al editării de izvoare medievale, al viitorului întrepătrunderii dintre ştiinţele auxiliare (metodele) ale istoriei şi filologia clasică şi modernă. Domnul Adrian Gheorghe este un istoric român deplin format, mai ales în marile şcoli istorice occidentale, un istoric care nu s-a desprins nici de buna tradiţie a cărturăriei savanţilor români şi care îndrăzneşte să se lupte cu facilul şi comodul, înfrângându-le şi înălţând în locul lor adevărate monumente dedicate cunoaşterii. Romanii credeau că „soarta îi ajută pe cei îndrăzneţi" (*audaces fortuna iuvat*), iar dacă aceşti îndrăzneţi îşi fortifică temeritatea cu virtuţi şi cu valori profesionale de cea mai înaltă ţinută – cum se întâmplă în cazul de faţă – atunci nimic nu este pierdut pentru viitorul „meseriei de istoric".

Bucureşti, 19 noiembrie 2019
Ioan-Aurel Pop

Cuvânt înainte la ediția românească

Proiectul „Corpus Draculianum" își are originile în 2009 într-un curs ținut de prof. univ. dr. Thomas M. Bohn, pe atunci titularul Catedrei de Istorie a Estului Europei din cadrul Universității Ludwig Maximilian din München. În acest curs, dedicat cui altcuiva decât voievodului Vlad Țepeș, s-au întâlnit cei trei membri fondatori ai proiectului: pe lângă profesorul Bohn, Adrian Gheorghe, pe atunci doctorand în turcologie în cadrul Institutului pentru Studiul Orientului Mijlociu și Apropiat și Albert Weber, pe atunci student în istoria Estului Europei cu specializarea istoria românilor și fervent susținător al oricărei activități culturale românești. Ideea inițială de a oferi tinerimii studioase germane o bază de documentare compactă s-a dovedit în scurt timp a fi una mult prea limitată și surprinzător de nerealistă. Ceea ce părea la început o culegere de 250-300 de pagini realizată printr-un proiect universitar nu reprezenta decât vârful aisbergului, reunind doar cele mai cunoscute și consistente surse despre voievodul valah. Documentarea vieții lui Vlad Țepeș pe baza materialului ce a rezistat secolelor s-a dovedit a fi un minuțios puzzle, în care fie și bucăți, de multe ori infime, de informație pot avea capacitatea de a răspunde la întrebări esențiale. Ceea ce avusesem până atunci în vedere, în marea majoritate surse cu caracter narativ, nu reprezenta nici măcar jumătate dintre sursele aflate la baza oricărei biografii cu oarece pretenții academice. La nu multă vreme după extinderea proiectului universitar și pe măsură ce prindea contur necesitatea asigurării unei baze de cercetare pentru mediul academic, editorii s-au văzut în fața unui proiect ce evolua cu rapiditate dincolo de marginile unui singur volum, iar, pe măsura profesionalizării muncii de cercetare, în fața fondării unui corpus. Necesitatea documentării exhaustive a documentelor de orice natură de la și despre Vlad Țepeș s-a vădit cu atât mai imperioasă cu cât nu rareori chiar recunoscute biografii cu deschidere internațională, în frunte cu cea a lui Raymond T. McNally și Radu Florescu, făceau trimitere la nu puține surse cât se poate de fictive. Astfel, editorii și-au dorit să-i redea „onoarea" voievodului valah prin centralizarea compactă a tot ceea ce ar fi putut constitui o sursă despre el, încercând să prevină prin aceasta distorsionarea prin necunoaștere a imaginii sale istorice pe plan internațional. Numele de „Corpus Draculianum" atașat titlului inițial s-a fixat în pragul conferinței „Between Worlds: The Age of the Angevins" ținută la Târgoviște între 21 și 23 octombrie 2011, unde proiectul a fost prezentat pentru prima dată publicului academic internațional. Tot atunci s-au cristalizat și cele trei *cluster*-e: sursele de cancelarie, sursele narative europene și sursele narative orientale.

Prelucrarea mai rapidă a surselor orientale a făcut ca volumul al treilea să fie primul care, în 2013, avea să vadă lumina tiparului prestigioasei edituri germane Otto Harrassowitz din Wiesbaden, gazda unora dintre cele mai cunoscute enciclopedii, lexicoane și corpusuri de documente. Rezultatele intensei munci de cercetare derulată de-a lungul mai multor luni în arhivele și bibliotecile din Istanbul, conferința internațională „Vlad Dracula – Tyrann oder Volkstribun? Historische Reizfiguren im Donau-Balkan-Raum" ținută între 25 și 27 septembrie 2014 la Universitatea din Gießen și repetatele stagii de cercetare în aproape 30 de arhive și biblioteci italiene, finanțate întegral de Catedra de Istorie Est-Europeană a profesorului Bohn de la aceeași universitate au ținut proiectul în continuă expansiune. Aceasta a culminat cu cooptarea unor medievişti de seamă germani și români, în primul rând a dr. habil. Christof Paulus, recunoscut specialist în literatura și istoria medievală sud-germană, care în scurt timp a devenit nu numai membru activ al echipei, dar și cel de-al

patrulea coordonator al proiectului. Munca susţinută a acestui colectiv a fost încoronată în 2016 cu cea mai importantă recunoaştere în mediul academic german odată cu finanţarea de către „Societatea Germană de Cercetare" (*Deutsche Forschungsgemeinschaft*) pe o perioadă de patru ani nu numai a unui proiect simplu, ci chiar a unuia dublu: pregătirea şi publicarea primului şi celui de-al al doilea volum al proiectului Corpus Draculianum şi o biografie modernă şi actualizată, bazată pe materialul cuprins în acesta. A doua recunoaştere a venit însăşi din partea editurii Harrassowitz, care a ales ca la unul dintre cele mai prestigioase târguri mondiale de carte să se promoveze cu *Corpus Draculianum*, prilej (mediatizat în cele mai cunoscute ziare germane) cu care colectivul coordonator a putut interacţiona direct cu publicul.

În toţi aceşti ani proiectul „Corpus Draculianum" a reuşit nu numai să reunească tot fondul cunoscut de izvoare, dar şi să-l extindă cu nu mai puţin de 20 %. Toate acestea nu ar fi fost posibile în afara progresului tehnologic şi, mai ales, a profesionalizării reţelelor academice internaţionale şi deschiderii tot mai mari a arhivelor către public. Practic aceste avantaje imense, de care beneficiază astăzi prima generaţie de istorici „digitali", au permis echipei să depăşească toate barierele care au oprit în avântul lor descoperitor generaţiile precedente. Prin prezenţă fizică ori pe cale digitală, membrii echipei de editori au fost în măsură să intre într-o mulţime de arhive şi biblioteci din România, Italia, Vatican, Turcia, Germania, Austria, Ungaria, Rusia, Croaţia, Spania, Egipt şi Iran. Nu numai de aceasta a profitat din plin proiectul, ci mai ales de contribuţiile şi susţinerea unui impresionant număr de colegi, ale căror nume vor fi menţionate explicit în fiecare volum în parte, adunaţi într-o reţea academică în jurul acestui proiect.

Apariţia în 2017 şi 2018 a celor două parţi ale primului volum, precum şi prezentarea acestora la Congresul Naţional al Istoricilor Români (Iaşi, 29 august – 1 septembrie 2018) şi, mai ales, rezonanţa maximă de care au beneficiat printre colegii români, a dus gândul echipei tot mai mult către crearea unei versiuni adaptate aşteptărilor şi necesităţilor publicului român, în special ale celui academic. La încurajarea d-lui acad. Ionel Cândea, iniţial persoana care cu siguranţă şi-a dorit cel mai mult aceste volume în română, proiectul a fost prezentat d-lui preşedinte al Academiei Române, acad. Ioan-Aurel Pop şi Senatului prestigioasei instituţii care în ianuarie 2019 şi-a dat girul pentru publicarea versiunii româneşti la Editura Academiei şi cu coparticiparea Editurii Istros, de sub ocârmuirea neobositului Ionel Cândea. La scurt timp după aceea, acest succes a fost dublat de acordul pentru crearea unei serii editoriale dedicate vieţii şi timpului voievodului Vlad Ţepeş. Astfel se face ca volumele „Corpus Draculianum" să fie tocmai cele menite să deschidă în acelaşi an seria „Bibliotheca Draculiana" cu prilejul primului jubileu al proiectului şi ca *statement* pentru cei ce apucă pe calea acestei frumoase meserii, fidel astfel crezului iniţiatorilor acestuia, că marilor succese nu le trebuie decât o nesfârşită pasiune.

Această ediţie este închinată deopotrivă prieteniei membrilor echipei şi nepreţuitei susţineri din partea nenumăraţilor colegi din diverse specialităţi, care într-un mod sau altul şi-au adus aportul în toţi aceşti ani, condiţie fără de care „Corpus Draculianum" nu ar fi ajuns aici în atenţia şi sub ochiul critic al cinstitului public cititor. Şi nu în ultimul rând, acesta este un omagiu şi o redare a cuvântului celui ce, fără îndoială, este cel mai cunoscut român pe plan internaţional.

Din München în toamna leatului 2019,
Thomas M. Bohn, Adrian Gheorghe, Christof Paulus şi Albert Weber

*

Mulțumiri către colaboratori

Complexitatea materialului documentar cuprins în prezentul Corpus nu avea cum să nu solicite la maximum nu numai competenţele editorilor, dar şi pe cele ale unei deloc scurte serii de colegi din diverse domenii, fără de care volumul de faţă, precum şi cele ce-i vor urma, nu ar fi putut îndeplini necesarele standarde de calitate. În diverse moduri şi măsuri, contribuţiile şi colaborarea intensivă dintre aceştia au adus, cu siguranţă, acel dorit plus de calitate.

În primul rând, trebuie numiţi aici slaviştii Ginel Lazăr de la Muzeul Naţional de Istorie a României şi Jürgen Fuchsbauer, fără a căror susţinere nu ar fi fost posibilă editarea profesională a textelor slavone şi verificarea traducerilor acestora. Dacă ultimul dintre aceştia a fost responsabil pentru transliterarea textelor slavone, precum şi pentru întocmirea traducerilor din ediţia germană, primul şi-a adus contribuţia la traducerea românească a acestora. În plus, Ginel Lazăr a sporit, prin competenţele sale, evaluarea materialului muzeografic găzduit de diverse instituţii greu accesibile publicului internaţional. Alexandru Ştefan Anca de la Universitatea din Bamberg, Germania, este cel ce a tradus din germană studiile introductive, precum şi capitolele dedicate documentelor latineşti, a căror traducere îi aparţine în întregime. Acesta este, bineînţeles, şi autorul aparatelor ce însoţesc traducerile documentelor, precum şi al câtorva comentarii însoţitoare. De asemenea, sprijinul său a fost esenţial în dubla verificare a unor texte slavone. Traducerile textelor ştiinţifice (introducere şi comentarii) au fost revizuite extensiv de Albert Weber şi Adrian Gheorghe, astfel încât prezenta ediţie românească reprezintă nu numai o versiune vizibil îmbunătăţită a celei germane, dar şi una adaptată necesităţilor şi aşteptărilor publicului românesc. Munca de traducere din germană a restului acestui volum şi, mai ales, cea de lecturare, editare şi coordonare a acestuia, a fost asumată de Adrian Gheorghe care a revizuit totodată şi capitolele auxiliare. Un loc special îl ocupă Marian Coman, cu ajutorul căruia am demarat munca la versiunea germană a prezentului volum şi pe a cărui idee iniţială se bazează studiul introductiv şi capitolul dedicat sfragisticii. Colectivul editorial îi mulţumeşte acestuia în mod expres pentru sfaturi, idei şi atitudinea sa pozitivă. Comentariile iniţiale ale acestuia din ediţia germană au fost revizuite integral de către Albert Weber.

Fără nici cea mai mică reţinere, un special gând de mulţumire se duce către Florin Popovici, directorul Arhivelor Naţionale, filiala Braşov, fără a cărui susţinere şi îndrumare multe lucruri esenţiale editării minuţioase nu ar fi fost posibile. Călduroase mulţumiri sunt adresate şi primitorului şi profesionalului său colectiv din subordonare, colectiv ce a depus eforturi însemnate pentru sprijinirea editorilor în timpul stagiilor de cercetare. Nu mai puţin trebuie mulţumit pentru merite similare şi colectivului de la Arhivele Naţionale, filiala Sibiu.

Nu în ultimul rând, volumul de faţă nu ar fi putut vedea lumina tiparului fără munca dedicată a consultanţilor ştiinţifici şi a lectorilor: Ionel Cândea, Dan Ioan Mureşan şi Corina Gheorghe.

Introducere în principiile editoriale

Înainte de a începe cu tratarea principiilor editoriale propriu-zise, se cuvinte a se clarifica o terminologie mai puțin uzuală în istoriografia românească, anume pe cea de „valah" și „Valahia". Din capul locului trebuie precizat că folosirea acestora nu poartă nimic revizionist cu sine, ci reprezintă pur și simplu o soluție cât se poate de practică. Aceasta nu are de a face neapărat cu dorința de uniformizare a diferitelor ediții ale *Corpus Draculianum* ori cu conformarea cu uzanțe internaționale, termeni similari ori derivați din cel de „Țara Românească" nefiind folosiți nicăieri în afara granițelor României, cât, mai ales, cu găsirea unei soluții echitabile și precise pentru desemnarea locuitorilor Țării Românești, a voievozilor acesteia, precum și crearea unui adjectiv corespunzător.

Acestea fiind spuse, „Valahia" și „Țara Românească" au exact același conținut și funcție semantică, fiind întru totul interșanjabile. Totul, până la indicarea indivizilor legați de aceasta și a adjectivelor, cel de „român" și „muntean" nefiind nici echitabile și nici precise. Dacă primul este discriminatoriu la adresa locuitorilor Moldovei, numiți fără reținere moldoveni, cel de-al doilea desemnează doar pe o parte a locuitorilor Țării Românești, anume pe cei de la est de Olt, cei din vestul acestui râu fiind olteni, așa cum fără probleme sunt etichetați, spre exemplu, boierii Craioveşti. Nimeni nu contestă că locuitorii majoritari în Valahia și Moldova, precum și o bună parte (dacă nu majoritatea) celor din Transilvania erau români,[1] însă acest termen se referă în contextul de față la etnia acestora și exclude alte etnii conlocuitoare, spre exemplu, în cazul primelor două țări, țigani, bulgari, sârbi, tătari, ruteni etc. Toți aceștia împreună erau valahi, respectiv moldoveni, adică locuitori ai entităților politice numite Valahia (Ungrovlahia) și Moldova (Moldovlahia); la fel și voievozii și elitele conducătoare ale acestora. Așadar, un locuitor al Valahiei putea fi, în același timp și în funcție de perspectiva din care este catalogat, (etnic) român, („cetățean") valah și (regional) muntean. Totodată, folosirea unor astfel de termeni introduce și o nuanțare, mult mai vizibilă în cazul Transilvaniei și Regatului Ungariei, unde, în modul cel mai clar, termenul de „ungur" nu se suprapune peste etnia (ori etniile) majorității locuitorilor, acesta rămânând doar unul politic, nu și etnic, și reprezentând pur și simplu o transmitere a terminologiei folosite pentru elitele conducătoare către supușii de diverse coloraturi etnice.

În concluzie, utilizarea în acest corpus a termenului de valah este în sensul unui adjectiv politic, fără nicio coloratură etnică, desemnând într-un mod cât se poate de practic și neutru pe orice locuitor ori elită conducătoare a entității politice numite Valahia (Ungrovlahia, Terra Transalpina etc.).

---

1 Că etnicii români din Țările Române se numeau pe sine români este indiscutabil, fapt probat încă din secolul al XIV-lea și, mai recent, de o scrisoare din 1499: „… passai lo Danubio sul paese de Vlachi, chiamati rumenj, idest romanj" (Ioan Aurel POP: „A 1499 Italian Source on the Ottoman-Polish-Moldavian Rapports". În: I. A. Biliarsky (ed.): *Laudator temporis acti. Studia in memoriam Ioannis A. Božilov*. Vol.1. *Religio, istoria*. Sofia 2018, p. 391-401, aici p. 395). La fel de indiscutabil este și că toți vecinii îi numeau cu termenul germanic de „valah" și cu derivatele acestuia, așa cum o face și Vlad Țepeș în nr. **6** (în latină) și **31** (în slavonă).

1. Comentarii de izvor

Dezideratul principal al proiectului *Corpus Dracularianum* este acela de a furniza mediului academic, dar şi publicului iniţiat în istorie, toate izvoarele cu privire la figura istorică a lui Vlad Ţepeş însoţite de o bază de cercetare de start: literatură orientativă, prezentarea documentelor şi contextualizarea lor istorică, explicarea unor termeni şi situaţii, comentarea unor pasaje mai deosebite din documentele editate. În acest sens sunt publicate aici, fără nicio omisiune cunoscută editorilor, toate izvoarele scrise de ordin diplomatic, epistolar ori cronicăresc, dar şi alte izvoare complementare acestora precum cele sfragistice, numismatice ori epigrafice. Fiecare izvor este editat critic cu aparatul bibliografic aferent şi însoţit de o traducere comentată, pe alocuri extensiv, în notele de subsol. Pe lângă cele utilizate deja în cercetarea despre Vlad Ţepeş, corpusul mai cuprinde şi o serie de izvoare rămase până acum necunoscute, deopotrivă edite şi inedite. Scopul editării nu se limitează numai la listarea cronologică a unor izvoare, ci încearcă să reflecte stadiul cercetărilor de până acum şi în acelaşi timp să ofere alternative şi posibile căi de interpretare. Având în vedere panoplia cât se poate de variată de interpretări mai mult sau mai puţin ştiinţifice, utilizatorului i se oferă posibilitatea de a-şi crea propria opinie, având textul original în faţă, însoţit de interpretări mai vechi şi alternative mai noi. În cele ce urmează se vor detalia fundamentele conceptuale ale editării izvoarelor cuprinse în acest corpus.

Editarea critică

Toate textele sunt redate în manieră critică, de obicei în urma comparării ediţiilor ştiinţifice fie cu toate, fie cu cele mai reprezentative manuscrise. În puţinele cazuri în care editorii s-au văzut în situaţii imposibil de rezolvat, ori au dispus de ediţii compatibile cu exigenţele lor, textele originale au fost preluate din astfel de lucrări. Aparatul critic al textului original conţine deopotrivă comentariile editorilor şi trimiteri la particularităţile ediţiilor. La rândul lor, traducerile sunt însoţite de variante de traducere şi înţelegere a textului original ori chiar de explicare a opţiunii de traducere. Dacă un izvor se găseşte doar într-un singur manuscris, aşa cum este cazul aproape tuturor documentelor din volumul de faţă şi cel următor, s-au indicat şi anumite anomalii, precum cuvintele tăiate, astfel încât cititorul să-şi poată face o imagine cât mai exactă asupra documentului.

Traducerea istorică

Traducerile din *Corpus Dracularianum* reprezintă în primul rând un ajutor în înţelegerea textelor originale şi nu pot, desigur, înlocui necesitatea consultării acestora. Pentru a aduce aceste texte, adesea nebuloase şi greu de înţeles în lipsa unei experienţe adecvate, mai aproape de nivelul de înţelegere al publicului mai larg precum şi al studenţimii, editorii şi-au dat osteneala să nu îmbunătăţească textele traducerilor după criterii estetice ori stilistice, aşa cum nu rareori este cazul în alte concepte editoriale. Astfel de îmbunătăţiri ar risca crearea unor imagini false, clasicizante şi pe nivelul aşteptărilor literare contemporane. De aceea editorii s-au mărginit la redarea acestor traduceri cât mai aproape de calitatea şi caracteristicile retoricii sursei. Până şi erorile frapante vor fi redate ca atare în română în măsura posibilului, evitând totodată eventuala mutilare a convenţiilor gramaticale ori semantice actuale, eventualitate ce

ar îngreuna înţelegerea acestor traduceri de către cititorul contemporan. Totodată, s-a încercat găsirea unei căi de mijloc între limbajul uşor învechit, cu evitarea pe cât posibil a neologismelor, şi necesitatea citirii fluente şi înţelegerii uşoare de către un public cu interese generale în istorie, din generaţia actuală şi din cât mai multe dintre cele viitoare.

Ierarhizarea izvoarelor în funcţie de gradul de proximitate faţă de Vlad

Izvoarele sunt ierarhizate în funcţie de apropierea (ori depărtarea) contextului în care acestea au fost elaborate faţă de subiectul acestui corpus, Vlad Ţepeş. Pe de o parte, s-a distins între izvoare documentare, adică cele de natură diplomatică, epistolară, sfragistică, numismatică şi epigrafică (cf. prezentul volum). Fiecare dintre aceste categorii este la rândul ei structurată în funcţie de locul de origine: Valahia, ţări vecine ori regiuni îndepărtate (cf. volumul următor). Pe de altă parte, s-a făcut distincţia între diferitele genuri de texte, sursele fiind prelucrate în conformitate cu contextul macrocultural al genezei fiecăruia dintre acestea: izvoare din spaţiul european (între acestea şi transmisia iconografică a portretelor lui Vlad) şi cele din Imperiul Otoman (cf. Corpus Draculianum vol. 2 şi 3).
Ceva mai problematic în clasificare, din cauză că unele se bazează prezumtibil ori dovedibil pe texte mai vechi, dar pierdute, izvoarele primare însumează cele mai vechi surse de care dispunem, reprezentând astfel capătul superior al tradiţiei narative existente. Ca izvoare secundare au fost catalogate textele care se bazează sau le prelucrează pe acelea desemnate ca primare. Autorii acestora, ca şi cei ai izvoarelor terţiare, în care sunt transmise mai departe texte devenite clasice în materie istoriografică şi literară, au putut folosi complementar, desigur, şi alte materiale de care astăzi nu mai dispunem, ceea ce, însă, nu le califică a fi primare. Criteriul hotărâtor este utilizarea dovedibilă a unui text mai vechi păstrat până azi şi listat în corpus într-o categorie precedentă. La rubrica de izvoare complementare au fost reunite scurte menţionări ale lui Vlad cu valoare documentară ceva mai redusă.

Conceptul de interpretare bazat pe alternativitate

Unul dintre scopurile principale ale *Corpus Draculianum* este şi acela de reflectare a stadiului cercetării şi de documentare a evoluţiei istoriografiei. Simpla redare a tezelor încetăţenite despre Vlad nefiind o opţiune viabilă de urmat, necesitatea de a da noi impulsuri cercetării a condus la alegerea principiului alternativităţii în conceperea comentariilor. În acest sens, editorii au evitat pe cât posibil să dea un verdict absolut, încercând să ofere în schimb cât mai multe posibilităţi credibile de interpretare, unele deja vehiculate în cercetare, iar altele prin propriul efort. Scopul acestei abordări este acela de a conduce utilizatorul către elaborarea unui verdict propriu, şi de a trata fără prejudecăţi diverse aspecte din stadiul actual de cunoaştere. Pentru a se evita supraîncărcarea comentariilor, dar şi solicitarea inutilă a atenţiei cititorului, de obicei au fost trecute cu vederea tezele lipsite de fundament ştiinţific, extrem de speculative ori manipulate ideologic.

2. Transcriere

Date generale

Sistemul de transcriere încearcă să redea cât mai fidel caracteristicile originalului manuscris, inclusiv erori de scriere, stilistice, particularităţi grafice sau pasaje confuze. Îndreptările vor fi făcute doar în aparatul critic, iar întregirile mereu în text. Pe lângă nelipsitele variante de scriere din diferitele manuscrise, aparatul critic mai cuprinde şi opţiunile de citire ale editorilor precedenţi, omiţând, însă, standardizările sau modernizările ortografice ale acestora.
La rândul lor, semnele de punctuaţie respectă şi ele, în măsura posibilului, textul manuscris. În înţelegerea modernă, aceste semne nu au un rol tocmai relevant din punct de vedere sintactic, ele fiind adesea mai degrabă mijloace de scoatere în relief a unor elemente precum nume, eulogii, titluri ale persoanei domnitoare, date etc. Pentru a uşura înţelegerea textului original, iniţialele unei fraze precum şi substantivele proprii vor fi scrise cu majuscule.
Editorii au intervenit în redarea textului original doar atunci când se cerea rezolvarea cazurilor de *scriptio continua*, scopul fiind acela de a i se uşura considerabil utilizatorului citirea şi înţelegerea acestuia. Toate literele întregite au fost marcate cu *italic*.

Semne editoriale:
| marcarea rândurilor, respectiv || marcarea paginilor;
[] nu aparţine originalului: întregire;
() întregiri ce fac mai precisă sau nuanţează traducerea; repetă termeni originali cheie în limba de origine;
{} ruptură, gaură, arsură sau alt tip de distrugere a suportului de scris; indicaţii ale editorilor;
Cu *italic* în text: pasaje rezumate, regeste.

Transcrierea textelor slavone

Spre deosebire de cele latineşti, textele slavone au fost redate fără întregirea abrevierilor, imitând grafia şi interpunctuaţia originalului şi menţinând chiar suprascrierile (spre ex. н҃ = нѫ҃ъ). Deoarece se poate presupune că abrevierile comune, precum cele de *nomina sacra* sau a unor vocabule des întâlnite, sunt foarte cunoscute (adică б҃ъ = богъ, г҃с҃тво = господьство), nu au fost nici acestea întregite. Aceste decizii sunt motivate de inconsecvenţa de natură ortografică şi gramaticală a limbii slavone de cancelarie, inconsecvenţă care în urma întregirilor ar fi condus pe editor la eventuale falsificări ale posibilelor forme vizate de scribi. O reconstrucţie lipsită de orice dubiu a formei originare este în multe cazuri imposibilă. Astfel, forma genitivală a adjectivului сѫтъıн redată ca сто (adică нниколъı) în textul de pe clopotul de la M-rea Govora (cf. inscripţia nr. **1**) poate fi citită ca сѫтаıкго, сѫтааго, сѫтаго şi eventual şi ca сѫтого; dacă autorul n-ar folosi semne nazale, atunci ar putea fi plauzibile şi formele сѣтаıкго, сѣтааго, сѣтаго ori сѣтого. Pentru abrevieri neobişnuite ori confuze au fost propuse însă

rezolvări concrete. Acestea se orientează sistematic după forma slavonă clasică, aşa cum este consemnată în dicţionarul de la Praga şi în gramatica lui August Leskien.[2]

Transcrierea textelor latineşti şi italiene

La editarea textelor latineşti literele omise de scribi şi întregite de editori au fost marcate cu *italic* pentru a fi făcute vizibile. S-a preferat întregirea spre a facilita o mai bună lecturare a textului original. Renunţarea la astfel de marcări a condus în alte ediţii la traduceri şi interpretări eronate aşa cum este cazul celebrului „p*ro*hibet" din nr. **10**, care trebuie citit mai degrabă „p*er*hibet". Lipsa acestor marcări crează falsa impresie că respectivul cuvânt chiar aşa a fost şi scris de către scrib şi împiedică din start căutarea unor alternative cu ceva mai mult sens.
Scrisul supraliniar a fost redat astfel: p*ro*mulga^{r}e.
Paleografia latină şi italiană urmează principii similare.[3] În cazul unor semne speciale de abreviere litera iniţială, pe baza căreia a fost conceput respectivul semn, este cea care este redată normal, restul fiind întregit cu *italic*. Spre exemplu:
. = p*er*, p*re*, p*ri*, p*ro*, p*ar* etc.;
ꝯ = c*on*, c*om.*
Într-un mod uşor diferit, însă pornind de la acelaşi principiu, s-a procedat şi în cazul desinenţelor (cazuri sau genuri) care sunt standardizate şi deseori redate prin semne similare nederivate din vreo literă anume: ꝛ pentru s*is*, n*sis*, t*is* sau n*tis*. Spre exemplu: Brassovien*sis*.
De multe ori abrevierile sunt marcate printr-o tildă (spre ex.: co͂mendatio), caz în care literele întregite au fost marcate cu *italic*: com*m*endatio.

Asupra transliterării textelor otomane cf. *Corpus Draculianum* (germ.) vol. 3, p. XV.

2 *Lexicon linguae palaeoslovenicae*. Praha 1966-1995; August LESKIEN: *Grammatik der altbulgarischen (altkirchenslavischen) Sprache*. Heidelberg 1969 (ediţia a noua).

3 Pentru o privire de ansamblu asupra abrevierilor folosite în cancelariile de limbă latină şi în cele vestice cf. Adriano CAPPELLI: *Lexicon abbreviaturarum. Wörterbuch lateinischer und italienischer Abkürzungen* (...). Leipzig 1928 (ediţia a doua).

Lista abrevierilor

1. Abrevierile publicațiilor periodice

AIIAI	Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie „A.D. Xenopol". Iaşi.
An. Acad. R.P.R.	Analele Academiei R.P.R. Bucureşti.
AP	Analele Putnei. Sfânta Mănăstire Putna.
AIIC	Anuarul Institutului de Istorie. Cluj.
AARMSI	Analele Academiei Române. Memoriile Secţiunii Istorice. Bucureşti.
BSNR	Buletinul Societăţii Numismatice Române. Bucureşti.
C.Ist.	Cercetări Istorice. Muzeul de istorie a Moldovei. Iaşi.
C.Lit.	Convorbiri Literare. Bucureşti.
CN	Cercetări Numismatice. Muzeul Naţional de Istorie a României. Bucureşti.
MIM	Materiale de Istorie şi Muzeografie. Bucureşti.
MI	Magazin Istoric. Revistă de cultură istorică. Bucureşti.
RESEE	Revue des études sud-est européennes. Bucureşti.
RIR	Revista Istorică Română. Bucureşti.
RRHsn	Revue Roumaine d'Histoire. Académie de la R.S. Roumanie. Bucureşti.
RA	Revista Arhivelor. Bucureşti.
RI	Revista Istorică. Bucureşti.
RdI	Revista de Istorie. Bucureşti.
RdI s.n.	Revista de Istorie, serie nouă. Bucureşti.
RMI	Revista Monumentelor Istorice. Comisia Naţională a Monumentelor. Bucureşti.
RRH	Revue Roumaine d'Histoire. Bucureşti.
SAI	Studii şi Articole de Istorie. Bucureşti.
SCN	Studii şi Cercetări de Numismatică. Bucureşti.
SC. Ist. Cluj	Studii şi Cercetări Istorice. Academia R.P.R. Filiala Cluj.
SCIM	Studii şi Cercetări de Istorie Medie. Bucureşti.
SMIM	Studii şi Materiale de Istorie Medie. Bucureşti.
ZSL	Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde. Köln e.a.

2. Abrevierile ediţiilor de documente

ANDRONESCU	Marta ANDRONESCU: *Repertoriul documentelor Ţării Româneşti publicate pînă azi. Vol. 1: 1290-1508*. Bucureşti 1937.
DIR B	*Documente privind istoria României. B. Ţara Românească*. Bucureşti 1956-1960 [doar trad. rom.].
BOGDAN: *Documente privitoare*	Ioan BOGDAN: *Documente privitoare la relaţiile Ţării Româneşti cu Braşovul şi cu Ţara Ungurească în sec. XV şi XVI. Vol. 1: 1413 – 1508*. Bucureşti 1905.
BOGDAN: *Documente şi regeste*	IDEM: *Documente şi regeste privitoare la relaţiile Ţării Rumîneşti cu Braşovul şi Ungaria în secolul XV şi XVI*. Bucureşti 1902.
DRAGOMIR	Silviu DRAGOMIR: *Documente nouă privitoare la relaţiile Ţării Româneşti cu Sibiul în secolul XV şi XVI*. Bucureşti 1927.
DRH, B	*Documenta Romaniae Historica. Seria B: Ţara Românească*. Bucureşti 1960 – [text orig. cu trad.rom.].
DRH, D	*Documenta Romaniae Historica. Seria D: Relațiile între Țările Române. Vol. 1 (1222-1456)*. Bucureşti 1977.
GÜNDISCH: *Urkundenbuch*	Gustav GÜNDISCH: *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen. Vol. 4 (1416-1437)*. Hermannstadt 1937. Vol. 5 (1438-1457). Köln, Wien 1975; vol. 6 (1458-1473). Bukarest 1981.
HURMUZAKI	Eudoxin de HURMUZAKI: *Documente privitóre la istoria românilor*. Vol. 15, partea 1. *Acte şi scrisori din arhivele oraşelor ardelene (Bistriţa, Braşov, Sibiu)*. Ed. de Nicolae Iorga. Bucureşti 1911
IORGA: *Acte şi fragmente*	Nicolae IORGA: *Acte şi fragmente cu privire la istoria românilor din depozitele de manuscrise ale Apusului*. Vol. 3. Bucureşti 1897.
IORGA: *Îndreptări*	IDEM: *Îndreptări şi întregiri la istoria românilor după acte descoperite în arhivele săseşti*. Bucureşti 1905.
IORGA: *Scrisori*	IDEM: *Scrisori de boieri, scrisori de domni*. Vălenii de Munte 1932 [pe alocuri citiri şi traduceri mai puţin exacte].
IORGA: *Studii şi documente*	IDEM: *Studii şi documente cu privire la istoria romînilor*. Vol. 3. Bucureşti 1901.
MILETIČ	Ljubomir MILETIČ: *Novi vlacho-bulgorski gramoti ot Braşov*. Sofia 1896.
PANAITESCU: *Documentele*	Petre P. PANAITESCU: *Documentele Ţării Româneşti*. Bucureşti 1938.
TOCILESCU	Grigore TOCILESCU: *534 documente istorice slavo-române din Ţara Românească şi Moldova privitoare la legăturile cu Ardealul 1346-1603*. Viena, Bucureşti 1931.

3. Indicații bibliografice

Lista următoare cuprinde lucrări de specialitate des citate în notele de subsol din acest volum.

Lucrări de referință

APETREI, Cristian Nicolae: *Reşedinţele boiereşti din Ţara Românească şi Moldova în secolele XIV-XVI*. Brăila 2009.

BRĂTIANU, Gheorghe I.: *Sfatul domnesc şi adunarea stărilor în principatele române*. Bucureşti 1995 (ediţia a doua; prima ediţie 1975).

Documente privind istoria Romîniei. Introducere. 2 vol. Bucureşti 1956.

KENZ, Friedrich: *Die Wasserzeichen des XIV. Jahrhunderts in Handschriften der königlichen bayrischen Hof- und Staatsbibliothek*. München 1885.

PALL, Francisc: *Diplomatica latină din Transilvania medievală*. Ed. de I. Costea. Cluj-Napoca 2005.

SACHELARIE, Ovid / STOICESCU, Nicolae (ed.): *Instituţii feudale din Ţările Române. Dicţionar*. Bucureşti 1988.

STOICESCU, Nicolae: *Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din Bucureşti*. Bucureşti 1961.

IDEM: *Curteni şi slujitori. Contribuţii la istoria armatei române*. Bucureşti 1968.

IDEM: *Dicţionar al marilor dregători din Ţara Românească şi Moldova (sec. XIV-XVII)*. Bucureşti 1971.

IDEM: *Repertoriul bibliografic al localităţilor şi monumentelor medievale din Moldova*. Bucureşti 1974.

IDEM: *Repertoriul bibliografic al localităţilor şi monumentelor medievale din Transilvania*. 2 vol. Sibiu 2013.

STOTZ, Peter: *Handbuch zur lateinischen Sprache des Mittelalters*. 5 vol. München 1998-2004.

SUCIU, Coriolan: *Dicţionar istoric al localităţilor din Transilvania*. 2 vol. Bucureşti 1967.

WALZ, Dorothea (ed.): *Lateinische Prosa des Mittelalters*. Stuttgart 1995.

Wasserzeichenkartei Piccard im Hauptstaatsarchiv Stuttgart. Stuttgart 1966.

Resurse online

Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen Online: http://siebenbuergenurkundenbuch.uni-trier.de/
Arhiva medievală a României: http://arhivamedievala.ro

Lucrări intensiv citate

ANDREESCU: *Vlad Ţepeş* = ANDREESCU, Ştefan: *Vlad Ţepeş (Dracula). Între legendă şi adevăr istoric*. Bucureşti 1976 (prima ediţie), 1998 (ediţia a doua), 2015 (ediţia a treia).

BINDER: „Itinerarul" = BINDER, Pavel: „Itinerarul transilvan al lui Vlad Ţepeş". În: *RdI* 27 (1974), nr. 10, p. 1537-1542.

BOGDAN: *Vlad Ţepeş* = BOGDAN, Ioan: *Vlad Ţepeş şi naraţiunile germane şi ruseşti asupra lui. Studiu critic*. Bucureşti 1896.

BOGDAN: „Din paleografia slavo-română" = BOGDAN, Damian P.: „Din paleografia slavo-română". În: *DIR. Vol. 1. Introducere*. Bucureşti 1956, p. 79-170.

IDEM: „Diplomatica slavo-romînă" = BOGDAN, Damian P.: „Diplomatica slavo-română". În: *DIR. Vol. 2. Introducere*. Bucureşti 1956, p. 5-227.

CAZACU: „Kossovo" = CAZACU, Matei: „La Valachie et la bataille de Kossovo (1448)". În: *RESEE* 9 (1971) nr. 1, p. 131-139.

IDEM: „La Chancellerie" = CAZACU, Matei: „*La Chancellerie des principautés valacque et moldave (XIVe-XVIIIe siècles)*". În: Christian Hannick (ed.): *Kanzleiwesen und Kanzleisprachen im östlichen Europa*. Köln, Weimar, Wien 1999, p. 87-128.

IDEM: *Dracula* = CAZACU, Matei: *Dracula*. Ed. de Stephen W. Reinert. Bucureşti 2017.

CERNOVODEANU: „Contribuţii" = CERNOVODEANU, Dan: „Contribuţii la studiul însemnelor heraldice ale lui Vlad Ţepeş". În: *RdI* 29 (1976), p. 1731-1743.

CERNOVODEANU: *Ştiinţa* = CERNOVODEANU, Paul: *Ştiinţa şi arta heraldica în România*. Bucureşti 1977.

CHIHAIA: „Ctitorii" = CHIHAIA, Pavel: „Ctitorii ale voievozilor Drăculeşti". În: *Din cetăţile de scaun ale Ţării Româneşti*. Ed. de IDEM. Bucureşti 1974, p. 66-76.

CIMPINA: *Complotul* = Barbu T. CIMPINA: „Complotul boierilor şi răscoala din Ţara Românească din iulie-noiembrie 1462". În: *Studii şi referate privind istoria României*. Partea 1. Bucureşti 1954, p. 599-624.

COMAN: *Putere şi teritoriu* = COMAN, Marian: *Putere şi teritoriu. Ţara Românească medievală (secolele XIV-XVI)*. Bucureşti 2013.

CORBEA: „Cu privire la corespondenţa" = CORBEA, Andrei: „Cu privire la corespondenţa lui Vlad Ţepeş cu Matei Corvin". În: *AIIA* 17 (1980), p. 669-685.

COSTĂCHEL / PANAITESCU / CAZACU: *Viaţa feudală* = Valeria COSTĂCHEL / Petre P. PANAITESCU / Andrei CAZACU: *Viaţa feudală în Ţara Românească şi Moldova (sec. XIV-XVII)*. Bucureşti 1957.

CRISTEA / COMAN: „Istorii paralele" = CRISTEA, Ovidiu / COMAN, Marian: „Istorii paralele, istorii convergente. Moldova şi Ţara Românească (1457-1476)". În: *AP* 11 (2015), nr. 1, p. 99-120.

DOGARU: *Sigiliile* = DOGARU, Maria: *Sigiliile. Mărturii ale trecutului istoric*. Bucureşti 1976.

DONAT: *Domeniu domnesc* = DONAT, Ion: *Domeniul domnesc în Ţara Românească (sec. XIV-XVI)*. Bucureşti 1996.

EDELMAIER = EDELMAIER, Hans: *Dracula. Wojwode der Walachei Vlad III. Zepesch 1430 - 1476. Staatsmann - Feldherr - Medienopfer*. Salzburg 2014.

ENGEL: *The Realm* = ENGEL, Pál: *The Realm of St Stephen. A History of Medieval Hungary, 895-1526*. London, New York 2001.

FLORESCU: *Divanele domneşti* = George D. Florescu: *Divanele domneşti din Ţara Românească, 1 (1389-1495)*. Bucureşti 1943.

GHEORGHE: „Understanding the Ottoman Campaign" = GHEORGHE, Adrian: „Understanding the Ottoman Campaign in Wallachia in the Summer of 1462. Numbers, Limits, Manoeuvres and Meanings". În: *Vlad der Pfähler – Dracula. Tyrann oder Volkstribun?* Ed. de Thomas Bohn, Rayk Einax, Stefan Rohdewald. Wiesbaden 2017, p. 159-188.

GÜNDISCH: „Cu privire la relaţiile" = GÜNDISCH, Gustav: „Cu privire la relaţiile lui Vlad Ţepeş cu Transilvania în anii 1456-1458". În: *Studii* 16 (1963), nr. 3, p. 681-696.

GÜNDISCH: „Vlad Ţepeş" = IDEM.: „Vlad Ţepeş und die sächsischen Selbstverwaltungsgebiete Siebenbürgens". În: *RRH* 8 (1969), p. 981-992. Retipărit în: IDEM.: *Aus Geschichte und Kultur der Siebenbürger Sachsen. Ausgewählte Aufsätze und Berichte*. Köln, Wien 1987, p. 65-76.

GÜNDISCH: „Türkenabwehr" = IDEM.: „Siebenbürgen in der Türkenabwehr, 1395-1526". În: *RRH* 13 (1974), p. 415-443. Retipărit în: IDEM.: *Aus Geschichte und Kultur der Siebenbürger Sachsen. Ausgewählte Aufsätze und Berichte*. Köln, Wien 1987, p. 36-64.

HALICHIAS: *Latina diplomatică* = HALICHIAS, Ana-Cristina: *Latina diplomatică în Ţările Române (secolele XIII-XVI)*. Bucureşti 2014.

HANGA: *Istoria dreptului* = HANGA, Vladimir / MARCU, Liviu P. (ed.): *Istoria dreptului românesc*. Vol. 1. Bucureşti 1980.

HOLBAN: „Accente personale" = HOLBAN, Maria: „Accente personale şi influenţe locale în unele scrisori latineşti ale domnilor români". În: *RI* 29 (1943), nr. 1-6, p. 51-86.

LUKACS: *Ţara Făgăraşului* = LUKACS, Antal: *Ţara Făgăraşului în evul mediu (secolele XIII-XVI)*. Bucureşti 1999.

MANOLESCU: *Comerţul* = MANOLESCU, Radu: *Comerţul Ţării Româneşti şi Moldovei cu Braşovul (secolele XIV-XVI)*. Bucureşti 1965.

NĂSTUREL: *Nova Plantatio* = NĂSTUREL, Petre Vasiliu: *Nova Plantatio şi regii României*. Bucureşti 1915.

NEAGOE: *Problema centralizării statelor feudale* = Manole NEAGOE: *Problema centralizării statelor feudale româneşti Moldova şi Ţara Românească.* Craiova 1977.

PASCU: *Istoria Medie* = PASCU, Ştefan: *Istoria Medie a României. Partea întîi (sec. al X-lea – sfîrşitul sec. al XVI-lea)*. Bucureşti 1966.

RĂDVAN: *Oraşele* = RĂDVAN, Laurenţiu: *Oraşele din Ţările Române în Evul Mediu: sfârşitul secolului al XIII-lea – începutul secolului al XVI-lea*. Iaşi 2011.

REZACHEVICI: *Cronologia domnilor* = REZACHEVICI, Constantin: *Cronologia critică a domnilor români din Ţara Românească şi Moldova a. 1324-1881. Vol. 1: Secolele XIV-XVI*. Bucureşti 2001.

STOICESCU: *Vlad Ţepeş* = STOICESCU, Nicolae: *Vlad Ţepeş*. Bucureşti 1976.

STOICESCU: *Sfatul domnesc* = Nicolae STOICESCU: *Sfatul domnesc şi marii dregători din Ţara Românească şi Moldova (sec. XIV-XVII)*. Bucureşti 1968.

STOIDE: „A doua domnie" = STOIDE, Constantin: „A doua domnie a lui Vlad Ţepeş. Luptele pentru ocuparea tronului şi consolidarea în domnie (1456-1458)". În: *AIIAI* 23 (1986), nr. 1, p. 111-130.

SZEMKOVICS / DOGARU: *Tezaur* = SZEMKOVICS, Laurenţiu-Ştefan / DOGARU, Maria: *Tezaur sfragistic românesc. Vol. 1: Sigiliile emise de cancelaria domnească a Ţării Româneşti (1390-1856)*. Bucureşti 2006.

VÂRTOSU: „Din sigilografia" = VÂRTOSU, Emil: „Din sigilografia Moldovei şi a Ţării Româneşti". În: *DIR. Introducere.* Vol. 2, p. 333-559.

WEBER: „Diplomatia Draculiana" = WEBER, Albert: „Diplomatia Draculiana: Loyalitätsbeweise und Imagepflege Vlads des Pfählers". În: *Vlad der Pfähler – Dracula. Tyrann oder Volkstribun?* Ed. de Thomas Bohn, Rayk Einax, Stefan Rohdewald. Wiesbaden 2017, p. 133-158.

Introducere la Corpus Draculianum I,1

1. Conceptul prezentului volum

Volumul de faţă cuprinde un studiu însoţitor privitor la câteva aspecte legate de redactarea şi transmiterea fondului de documente existent. Acest studiu permite, pe lângă cunoaşterea evoluţiei şi dinamicii cancelariei valahe, aşa cum reiese din contribuţii ştiinţifice mai vechi şi mai noi,[4] cel puţin o mai bună înţelegere a fiecărui document în parte din acest volum, dar şi a cancelariei lui Vlad Ţepeş în contextul domniilor precedente şi a celor următoare.

Clasificarea izvoarelor

Volumul de faţă cuprinde în total cinci genuri de izvoare: hrisoave, scrisori, peceţi, inscripţii şi monede. Pentru a se evita fragmentarea prea mare a corpusului de documente s-a renunţat la separarea hrisoavelor de scrisori. Textele cuprinse în cele două volume de început sunt clasificate în aşa numite arii de transmisie (germ. *Überlieferungskreis*) în conformitate cu principiul asemănător al izvoarelor primare, secundare şi terţiare aplicat în cazul izvoarelor narative. Această clasificare nu se bazează pe criterii de genealogie a textului ori informaţiei, ci porneşte de la poziţia spaţială a grupurilor de emitenţi, adică în funcţie de cât de apropiat este un astfel de grup (arie) de Vlad Ţepeş. Prima dintre aceste arii – şi reprezentată în volumul de faţă – cuprinde documente valahe, adică emisiuni provenite din cancelarii de diferiţi voievozi, pretendenţi ori boieri valahi, independent de locul unde au activat ele. Alegerea aceasta este motivată de faptul că entităţile pomenite, fie ele în ţară ori în pribegie, reprezintă elite conducătoare interconectate, cel puţin parţial, într-o reţea de putere. Din acest motiv, documentele lor trebuie privite într-un strâns context genetic, atât unele faţă de altele cât şi faţă de Vlad Ţepeş şi mediul său înconjurător.
A doua arie de transmisie reuneşte documente ai căror emitenţi au întreţinut relaţii politice, diplomatice, economice, militare ori personale directe cu elitele conducătoare valahe, aşa cum este cazul oraşelor transilvănene, demnitarilor şi nobililor maghiari, curtea sultanului, voievodul din Moldova ori colonia genoveză din Caffa.
A treia arie de transmisie cuprinde documente ai căror emitenţi se pare că nu au întreţinut relaţii directe cu Vlad Ţepeş ori cu elitele valahe, ci cu diverse entităţi din cea de-a doua arie. Deoarece, prin aceasta, nu puteau dispune de izvoare de primă mână, emitenţii au fost nevoiţi să depindă de informanţi cu un acces mai mult sau mai puţin bun la surse de diferite calităţi. Este vorba aici în principal de diverşi diplomaţi italieni, care raportează oraşelor mamă cu privire la evoluţiile politico-militare de actualitate. În cazul unor fonduri mai consistente

4 Cf. Damian P. BOGDAN: „Diplomatica slavo-romînă". În: *DIR*, *Introducere*. Vol. 2, p. 5-227; Lucia DJAMO-DIACONIŢA: *Limba documentelor slavo-române emise în Ţara Românească în sec. XIV şi XV*. Bucureşti 1971; Zsigmond JAKÓ / Radu MANOLESCU: *Scrierea latină în evul mediu. Album*. Bucureşti 1971; Budapesta 1987 [trad. în lb. maghiară]; Matei CAZACU: „La Chancellerie des principautés valacque et moldave (XIVe-XVIIIe siècles)". În: Christian Hannick (ed.): *Kanzleiwesen und Kanzleisprachen im östlichen Europa*. Köln, Weimar, Wien 1999, p. 87-128 [cu bibliografie extensivă]; Daniel URSPRUNG: „Die kirchenslawische Urkunden- und Kanzleisprache der Fürstentümer Walachei und Moldau (14.-17. Jahrhundert)". În: *Balkan-Archiv* 30-32 (2005-2007), p. 187-227; Ana-Cristina HALICHIAS: *Latina diplomatică în Ţările Române (secolele XIII-XVI)*. Bucureşti 2014.

provenite de la un singur autor (sau interlocutorii săi), aşa cum este cazul milanezului Antonio Guidobono, documentele vor fi editate în capitole de autori separate, astfel încât acestea, de multe ori texte foarte scurte, să nu fie separate artificial de contextul comun în care au fost elaborate. În plus, aceste rapoarte ordonate cronologic redau un flux narativ relativ continuu. A doua şi a treia arie sunt cuprinse în următorul volum.

Formularul capitolelor de documente

Editarea şi comentarea fiecărui document în parte se supun următoarei structuri: după regestare (*emitent, poziţia emitentului, destinatar, poziţia destinatarului, genul documentului, dispoziţia, sol*) introducerea propriu-zisă începe cu o analiză diplomatică în care sunt discutate caracteristicile respectivului document. În principiu, stabilirea autenticităţii este prioritară, urmată, de regulă, de un comentariu asupra datării ori locului emiterii. După caz, vor fi abordate neclarităţi şi particularităţi relevante în interpretarea istorică a documentului în speţă.
Segmentul „contextualizare" cuprinde adesea trimiteri la documentele premergătoare şi următoare relevante pentru înţelegerea documentului analizat. Urmează o privire asupra fundalului politico-social, militar ori economic al genezei respectivului document succedată de discutarea cauzelor ce au condus la emiterea acestuia. De regulă vor fi avute în vedere aici evenimente petrecute până la momentul emiterii. Dacă este necesar, în ultimele note de subsol de la sfârşitul fiecărui capitol de document va fi oferită o privire succintă asupra evenimentelor posterioare acestei emiteri.

2. Particularităţi ale situaţiei documentare

Revizuirea vechilor atribuiri şi datări ale documentelor valahe de cancelarie din timpul lui Vlad Ţepeş reprezintă cea mai mare provocare în volumul de faţă. Aceasta, fiindcă accentele puse cu precădere de lucrările lui Ioan Bogdan de acum mai bine de un secol sunt parţial depăşite.[5] În pofida metodei ştiinţifice riguroase, ediţia acestui lingvist de seamă cuprinde unele erori asupra cărora a atras deja parţial atenţia Gustav Gündisch în *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*.[6] Având în vedere aceste puncte sensibile, editorii acestui volum au întreprins o serie de stagii de cercetare în arhivele din Braşov, Bucureşti şi Sibiu. Astfel, pe baza originalelor din cancelaria lui Vlad Ţepeş şi a confruntării acestora cu numeroasele emisiuni ale altor voievozi (între care în special cele atribuite tatălui, Vlad Dracul respectiv fratelui său, Vlad Călugărul) au putut fi efectuate unele corecturi şi reatribuiri. Pe lângă indiciile externe, precum hârtia ori scrisul, amprentele sigilare oferă cele mai solide argumente pentru atribuirea şi datarea documentelor, aşa cum este cazul celor două scrisori transmise prin jupân Stoica (nr. **32** şi **33**). De menţionat sunt şi noile reflecţii asupra presupusei scrisori de trădare a lui Vlad către Mehmed II păstrată în traducere latină în „Comentariile" lui Pius II (nr. **61**) şi pentru a cărei autenticitate pledează totuşi o serie de observaţii. În schimb, sunt de pus sub semnul îndoielii atribuirea legendei de pe clopotul aflat

5 Cf. spre exemplu citirea deficitară a notiţei pe documentul nr. **10** sau a sigiliului tipului **C** pe p. 215-220.
6 Despre problemele metodei de editare pe care le ridică tocmai *Urkundenbuch*-ul cf. HALICHIAS: *Latina diplomatică*, p. 7.

în M-rea Govora (inscripţia nr. **1**), clopot ce ar fi putut fi fost produs cât se poate de independent de Vlad Ţepeş.

O altă provocare a reprezentat-o menţinerea controlului asupra stadiului cercetării. Despre nicio altă grupă de izvoare cuprinsă în acest corpus nu există mai multe contribuţii ştiinţifice decât despre documentele redactate în cancelaria lui Vlad. Teze, cel mai adesea formulate de istoriografia naţionalistă, dar puternic înrădăcinate în cercetare, au fost supuse examenului plauzibilităţii prin confruntare cu noile contribuţii din domeniu. Rezultatul poate fi privit ca o reevaluare a lui Vlad dintr-o paradigmă politică axată mai puţin pe centralism şi instituţionalizare decât a făcut-o istoriografia naţional-comunistă în privinţa aşa-numitelor „state medievale româneşti". Această istoriografie împănată cu interpretări anacronistice derivate din imaginarul de factură protonaţională susţinea teza ostilităţii din principiu a lui Vlad faţă de boieri. Mai probabil este însă, că voievodul depindea de schimbătoarele sisteme de alianţe interne valahe, alianţe ce într-un final se poate chiar să fi dat tonul în războiul cu otomanii din 1462. Ideea că Vlad ar fi avut de la bun început un fel de „master plan" în invocata luptă pentru libertate împotriva dominaţiei otomane nu poate fi dovedit prin documente. Mai degrabă invers: Vlad se pare că a fost mai degrabă colaborativ, cu precădere în primii ani de domnie, folosindu-şi supunerea faţă de otomani ca acoperire în combaterea pretendenţilor din Transilvania şi în securizarea Valahiei. Aşa cum este cazul şi celorlalte volume din *Corpus Draculianum*, volumul de faţă furnizează noi orizonturi şi ipoteze ce pot schimba esenţial perspectiva asupra „fenomenului Dracula".

3. Diplomatica valahă în secolul al XV-lea

Diplomatica folosită în cancelariile elitelor conducătoare valahe a luat naştere la confluenţa puternicelor tradiţii din culturile politice bulgară, sârbă, bizantină şi transilvăneano-maghiară. În timp ce hrisoavele voievodale erau redactate în slavonă şi structurate după modelul chrisobulelor din *commonwealth*-ul bizantin,[7] curtea voievodului coresponda cu vecinii deopotrivă în slavonă şi latină, modelul pentru documentele latineşti fiind diplomatica din regatul Ungariei. Cu toate acestea, nu se poate vorbi despre diplomatica valahă ca fiind o formă hibridă slavono-latină.[8] Este vorba în acest caz mai degrabă de coexistenţa a două tipare diferite care în ceea ce priveşte documentele slavone, a dezvoltat forme regionale specifice, diferite de cele întâlnite la vecinii bulgari şi sârbi.

Evoluția diplomaticii slavone și latinești în epoca lui Vlad Ţepeș

Cu privire la emiterea de documente latineşti către vecini, se poate constata faptul că cei mai mulţi scribi activi în cancelaria voievodală valahă trebuie să fi fost instruiţi în Ungaria sau să fi fost chiar unguri.[9] Această afirmaţie nu poate fi dovedită numai pe baza prezumţiei că Valahia ortodoxă nu ar fi avut interesul şi resursele necesare pentru o astfel de educaţie, ci mai ales prin indiciile furnizate de documentele redactate de către aceştia, precum folosirea de forme ungureşti de nume şi toponime (cf. nr. **12**, **23**, **34**). Anumite diplome de privilegii, deopotrivă latineşti şi slavone, către maghiari şi transilvăneni trădează o cancelarie foarte experimentată, motiv pentru care în astfel de situaţii trebuie să se plece de la ideea redactării acestora de către petenţi/beneficiari (cf. nr. **3**, **28** şi ilustraţia 2).
În ce priveşte suportul de scris, pe lângă pergamentul de diferite calităţi şi provenienţe folosit pentru documentele solemne, cu efect durabil, precum privilegii, tratate sau hotărâri judecătoreşti, cea mai mare răspândire în estul Europei a cunoscut-o hârtia veneţiană, deseori achiziţionată de cancelarie chiar şi cu decenii înaintea redactării documentului.[10] În timp ce până în timpul lui Vlad Dracul, adică până în anii 1430, hârtia folosită pentru corespondenţa politică, înscrisuri cu efect temporar, era tăiată mai degrabă neglijent în bucăţi foarte mici de multe ori de doar câţiva centimetri înălţime,[11] cancelariile urmaşilor săi s-au străduit să dea un aspect mai reprezentativ scrisorilor voievodale, ajungându-se ca din anii '90 să se încetăţenească colile duble.[12] Cancelaria lui Vlad Ţepeş poate fi considerată în această

7 Asupra caracteristicilor cf. BOGDAN: „Diplomatica slavo-romînă", p. 67-68.
8 O „secţie" permanentă în cancelaria domnească destinată redactării documentelor în limba latină se pare că s-a format abia în secolul al XV-lea (cf. Mihaela PARASCHIV: *Documente latine de cancelarie din Moldova (secolele XIV-XVIII). Studiu lingvistic și stilistic.* Iași 2004, p. 24; HALICHIAS: *Latina diplomatică*, p. 30). Una dintre cele mai problematice diferenţe între cele două diplomatici, anume deasa omisiune a datării în scrisorile slavone, pledează pentru existenţa unei clari separări între cele două aşa-numite secţii din interiorul aceleiaşi cancelarii.
9 Despre etnia scribilor cf. CAZACU: „La Chancellerie", p. 104-105 şi HALICHIAS: *Latina diplomatică*, p. 30.
10 Cf. BOGDAN: „Din paleografia slavo-romînă", p. 120-130. Cel mai vechi document scris pe hârtie datează din anul 1406 în Valahia, iar în Moldova din anul 1428 (*ibid.*, p. 128).
11 Cf. GÜNDISCH: *Urkundenbuch*, vol. 5, nr. 2311, 2312, 2404.
12 Cf. BOGDAN: „Din paleografia slavo-romînă", p. 127.

privinţă ca fază intermediară,[13] dat fiind faptul că suportul scrisorilor sale provenea din coli tăiate în patru, adică aproximativ jumătatea unei foi moderne A4, marginile nefiind întotdeauna drepte.

În ciuda progreselor făcute în timpul lui Mircea cel Bătrân (1386-1418),[14] cancelaria valahă nu pare să aplice coerent anumite principii, aşa cum o arată nu rarele abateri, uneori considerabile, de la presupusul formular diplomatic. Frapează totodată înceata evoluţie a scrisului, a calităţii peceţilor şi a organizării cancelariei, vizibil rămase în urma nu numai a vecinilor din Transilvania, dar şi a celor din Moldova. Astfel, cancelaria lui Ştefan cel Mare (1457-1504) prezintă nu numai o mai mare uniformitate a formularului diplomatic, dar şi un număr ridicat de documente emise pe an.[15] Cancelariile valahe nu au folosit nici măcar până la sfârşitul secolului al XV-lea o intitulaţie uniformă. În ciuda progreselor evidente în profesionalizarea cancelariei, numai de la Radu cel Mare (1495-1508) ne sunt cunoscute nu mai puţin de 14 variante de intitulaţie doar în primii săi trei ani de domnie.[16] Problematică pentru munca ştiinţifică este însă tocmai trăsătura uniformităţii. Dat fiind faptul că de-a lungul unui secol s-au perindat pe tronul Valahiei nu mai puţin de şase domni cu numele de Vlad (Vlad Dracul, Vlad Ţepeş, Vlad Călugărul, Vlad cel Tânăr, Vlad Înecatul şi Vlad Vintilă), care de cele mai multe ori nu folosesc decât o intitulaţie minimalistă („Iō Vlad voievod"), anumite documente slavone de corespondenţă ce conţin prea puţine informaţii ajutătoare unei critici interne nu pot fi atribuite cu siguranţă unui anume voievod, ceea ce necesită o analiză meticuloasă a caracteristicilor externe ale originalelor. Din acest motiv, de multe ori hotărâtoare au fost observaţiile pe marginea formatului, filigranelor hârtiei şi, mai ales, a amprentelor sigilare.

Conservatorism şi specific în cancelaria lui Vlad Ţepeş

Per ansamblu cancelaria valahă a atins sub Vlad Ţepeş un nivel de organizare solid şi pe alocuri destul de înalt în comparaţie cu predecesorii săi, însă unul scăzut faţă de cele ale urmaşilor. Chiar şi în cazul documentelor de corespondenţă scurte, scribii au fost în măsură să menţină cu aproximaţie un formular diplomatic coerent. Pe lângă aceasta, hrisoavele interne sunt concepute într-o manieră deosebit de îngrijită, spre deosebire de diplomele de privilegii către beneficiari externi redactate destul de probabil de către aceştia (nr. **3**, **28**). Făcând abstracţie de anumite formulări, ce ar putea fi puse într-adevăr pe seama dictării (cf. nr. **6**, **19**, **21**), unele caracteristici ale diplomaticii din timpul lui Ţepeş sunt de văzut mai degrabă din perspectiva unui punct de cotitură evolutiv. Cancelaria lui Vlad a emis se pare

13 Despre mijlocul secolului al XV-lea ca perioadă de tranziţie spre profesionalizarea cancelariei cf. CAZACU: „La Chancellerie", p. 98-104.

14 Cf. Corneliu TAMAŞ: „Cancelaria în timpul lui Mircea cel Bătrîn". În: *Historica* 3 (1974), p. 111-120; Damian P. BOGDAN: „Cancelaria lui Mircea cel Mare". În: *RdI* 39 (1986), p. 659-668, 729-745.

15 Cf. pe lângă numărul ridicat al documentelor emise (559 de documente, deci o medie de 17 pe an de domnie) numărul de 33 al scribilor în Moldova în timpul domniei lui Ştefan cel Mare (1457-1504), dublu faţă de perioada anterioară (CAZACU: „La Chancellerie", p. 97). În comparaţie cu aceasta, Vlad Călugărul (1481, 1482-1495) a ajuns la o medie de 10 documente pe an de domnie. Primul voievod valah care întrece media lui Ştefan cel Mare este Neagoe Basarab (1512-1521) cu 20 de documente pe an, dar Petru Rareş ajungea în a doua sa domnie la 30 de documente (cf. *ibid.*).

16 Cf. documentele interne emise în anii 1495 până 1498 în *DRH*, B, vol. 1, nr. 258-288.

în a doua sa domnie (1456-1462), adică cea mai stabilă, în mod clar mai puţine documente interne decât cancelariile predecesorilor sau cele ale urmaşilor săi. Se poate bănui că astfel de cancelarii voievodale au cunoscut în decursul deceniilor de grele conflicte militare, precum şi ale pribegiilor în Ungaria, un salt evolutiv major de pus pe seama creşterii preţuirii diplomaticii şi a înţelegerii comunicării de ordin politic, economic şi militar. Asupra surprinzător de scăzutului număr de documente provenite din cancelaria lui Vlad Ţepeş, a se vedea studiul însoţitor de mai jos.

O altă caracteristică, ce va fi tratată mai pe larg în capitolul dedicat sfragisticii, este faptul că Vlad este ultimul voievod care a utilizat o intitulaţie în limba latină pe pecetea cea mică.[17] Această chestiune ar putea fi interpretată fie ca o posibilă delimitare a urmaşilor săi faţă de predecesorul lor trecut la catolicism şi contestat în oarece privinţe, fie ca o îndepărtare a acestora de Ungaria în urma expansiunii şi întăririi controlului otoman asupra Valahiei. Pe lângă aceasta, este uimitor că Vlad Ţepeş este şi ultimul voievod care a utilizat în mod continuu fomularul hrisoavelor solemne stabilit de bunicul său, Mircea cel Bătrân. Sub fratele său, Radu cel Frumos, se mai găseşte un astfel de formular doar în patru dintre cele 18 hrisoave, sub Vlad Călugărul în 14 din 42, iar sub Radu cel Mare în 19 din 69.[18] În schimb s-a impus un formular de hrisoave tot mai simplu compus din invocaţie, intitulaţie, dispoziţie, clauză prohibitivă, sancţiune, listă de martori şi datele scribului, datare şi semnătură. Sub Mihnea cel Rău (1508-1509), fiul lui Vlad Ţepeş, s-a impus definitiv formularul simplificat, evoluţie, de altfel, sincronă restului Europei. Cu titlu ipotetic se poate accepta ideea că numărul crescând al emisiunilor de cancelarie începând cu anii 1470 este factorul prim ce a stimulat această simplificare.

Problematica izvoarelor: arhivarea deficitară şi cultura orală a tratativelor

Nivelului de dezvoltare scăzut al cancelariei valahe până la începutul secolului al XVI-lea i-au corespuns şi structuri de arhivare pe măsură, în lipsa unei arhive centrale de curte, cu caracter permanent. Având în vedere pierderea integrală a corespondenţei primite de voievozii medievali, se poate bănui că aceştia îngrijeau arhive cu caracter cât se poate de personal, în care documente primite şi emise se amestecau şi păstrau printre alte bunuri materiale personale şi tezaur. După mazilirea ori respingerea unui voievod, acest fond arhivistic trebuie să fi suferit pierderi similare ori comparabile averilor mobile. Corespondenţa domnitorilor valahi a rămas, ca de altminteri în multe alte părţi, în arhivele destinatarilor precum mănăstiri, familii boiereşti[19] ori în arhive străine orăşeneşti şi de curte. Aproximările pe marginea pierderilor de documente interne în Ţările Române variază considerabil. Din Evul Mediu ni s-au păstrat cca. 3.000 de documente valahe şi cca. 4.000 moldoveneşti.[20]

17 Cf. VÂRTOSU: „Din sigilografia", p. 337.

18 Cf. BOGDAN: „Diplomatica slavo-romînă", p. 39-40.

19 Cf. de exemplu nr. **22**, păstrat până în secolul al XIX-lea în arhiva unei familii boiereşti din Câmpulung, urmaşă cel mai probabil a beneficiarului iniţial.

20 Cf. BOGDAN: „Diplomatica slavo-romînă", p. 10; IDEM: *Paleografia româno-slavă. Tratat şi album*. Bucureşti 1978, p. 127; CAZACU: „La Chancellerie", p. 91-92. Spre comparaţie, în Transilvania, unde producţia de documente a fost mai mare, dar şi arhivarea mai eficientă, s-au păstrat până la anul 1542 în jur de 25.000 de documente (Zsigmond JAKÓ / Radu MANOLESCU: *Scrierea latină în evul mediu. Album.* Bucureşti 1971, p. 102; HALICHIAS: *Latina diplomatică*, p. 29).

Conform editorilor seriei „Documente privind istoria Romîniei", aceste pierderi reprezintă probabil mai puţin de jumătate dintre documentele emise iniţial. Mult mai realistă pare însă presupunerea că ni s-au păstrat mai puţin de 5 % dintre documentele diplomatice şi epistolare concepute în Valahia.[21] Această situaţie mai este agravată şi de lipsa registrelor de inventariere ori consemnare a producţiilor cancelariei sau a corespondenţei diplomatice receptate. Astfel de registre încep să-şi facă apariţia abia în secolul al XVII-lea.[22] O situaţie similară o întâlnim şi în Braşov şi Sibiu. Faptul că acolo s-au păstrat documentele primite, dar sub nicio formă cele expediate, singura şi rarisima excepţie făcând-o documentele neexpediate,[23] face ca astăzi să nu putem cunoaşte decât perspectiva voievodului valah. Singurul suplinitor adecvat pentru aceste lipsuri a pierit la rându-i odată cu arhivele din Buda, însă mai poate fi recuperat, într-o infimă parte, graţie rapoartelor diplomatice italiene (cf. Corpus Draculianum vol. 1,2) care oferă însă cel mult o privire asupra evoluţiilor macropolitice supraregionale.[24]
Volumul foarte limitat de izvoare păstrate mai este de explicat şi prin aceea că voievozii din secolul al XV-lea au preferat deseori negocierile orale, neincriminatoare, chiar în scrisorile de recomandare renunţându-se deseori la numirea exactă a obiectului soliei sau a punctelor supuse negocierii.[25] Comunicarea scrisă a avut loc cu precădere în perioadele de tensiuni politice, atunci când se renunţa demonstrativ la negocierile orale (cf. nr. **6**), sau din motive practice, atunci când era necesară consemnarea unor informaţii numeroase. Din aceste motive, corespondenţa păstrată facilitează o imagine foarte fragmentară, reflectând prea puţin stadiul normal al relaţiilor. Cu atât mai mult în timpul domniilor lui Vlad Ţepeş, când relaţiile politice sunt de descris, în mare măsură, ca unele neobişnuite.

21 BOGDAN: „Diplomatica slavo-romînă", p. 120 consideră că mult peste 50 % din documentele slavo-române au fost pierdute, rezultând în estimarea că au existat în jur de 10.000. Cel mai probabil, aceste pierderi au fost mult mai semnificative. CAZACU: „La Chancellerie", p. 96-98, estimează că înainte de secolul al XVII-lea au fost conservate doar în jur de 10 % din hrisoave, excluzând din estimare corespondenţa care cu siguranţă a avut şi mai puţin noroc. Autorul argumentează convingător că un scrib precum Toader Prodan, care a activat 23 de ani în cancelaria moldovenească, sigur a redactat mai mult decât cele 8 hrisoave păstrate.

22 CAZACU: „La Chancellerie", p. 98. Cele mai vechi registre de arhive sunt mănăstireşti şi consemnează actele de proprietate ale mănăstirilor (cf. BOGDAN: „Diplomatica slavo-romînă", p. 44-45). Totuşi existenţa unor registre în secolul al XV-lea nu poate fi exclusă cu maximă siguranţă.

23 Cf. BOGDAN: *Documente privitoare*, nr. 248, p. 298-299.

24 Fondurile arhivistice ce au supravieţuit cuceririi otomane a Budei au fost distruse, se pare, în timpul asediului din 1686. Cu toate acestea s-au păstrat circa 200.000 de documente din secolele al XIV-lea până în al XVI-lea, parţial încă neregestate. Cf. ENGEL: *The Realm*, p. XVI-XVII.

25 Cf. notiţele sub nr. **10** rezultate în urma negocierilor care nu au legătură evidentă cu temele atinse în textul documentului. Cf. şi protocolul discuţiilor din octombrie sau noiembrie 1460 (*Corpus Draculianum*, vol. 1,2, nr. **73**) care arată dimensiunea şi intensitatea negocierilor orale între trimisul valah, conducerea Braşovului şi alţi actori politici transilvăneni. Chiar şi în comunicarea internă, precum spre exemplu cea între membrii conducerii oraşului Braşov, a existat o oarecare reţinere în comunicarea informaţiilor mai delicate, cu potenţial compromiţător (cf. nr. **91** în *ibid.* despre favorizarea lui Basarab Ţepeluş faţă de Vlad Ţepeş printre actorii transilvăneni care se opuneau mandatului regelui ce dorea susţinerea fostului voievod recent eliberat din arest).

Observaţii lingvistice

Slavona documentelor editate aici este substanţial influenţată de mediobulgară care, însă, se distinge în mod clar de arhaizanta şi grecizanta limbă bulgară bisericească a elitelor din timpul celui de-al doilea ţarat bulgar, eliminat de otomani între anii 1393-1396, limbă care a exercitat o influenţă covârşitoare asupra scrierilor din sud-estul Europei. Contrar acesteia şi a documentelor bulgare din secolul al XIV-lea, slavona documentelor medievale valahe se distinge printr-o avansată „balcanizare", adică prin prezenţa unor clare caracteristici ale altor limbi din spaţiul balcanic. Acest fenomen se manifestă, pe de o parte, prin utilizarea greşită a cazurilor (spre ex. тѣ рабꙋ помилова є сѣ тое село „De aceea a miluit el cu acele sate (…)" în hrisovul nr. **38**). De asemenea, în locul infinitivului ocazional apar construcţii compuse din *da* şi indicativ (referitor cu precădere la perifraza viitorului; spre ex. азъ не шлѫ да ѥ прощѫ „eu nu-i voi ierta" în hrisovul nr. **10**). Tot ocazional pronumele demonstrative postpuse sunt reduse fonetic, acestea din lexem devenind evident un morfem (articol) (spre ex. оу҃ книгꙋкъ гдва ми „în acest înscris al domniei mele" în hrisovul nr. **28**). Comparativul este construit cu ajutorul prefixului *po* (spre ex. подобрь în nr. **14**). Pe lângă acestea se mai observă şi o clară influenţă sârbă (spre ex. докле хоче ѡ съ вами дръжати ми „câtă vreme ţine el pace cu voi" în hrisovul nr. **8**). Printre neologisme se găsesc grecisme (spre ex. хретизмо de la grecescul χαιρετισμός „salut", ѡтн corespunzând lui ὅτι „că") precum şi, în special în terminologia politică, românisme (spre ex. спатар „spătar") şi maghiarisme (spre ex. вамъ „dare", cf. *vám* „vamă").

Principalele semne distinctive formal lingvistice ale documentelor latineşti păstrate de la Vlad Ţepeş sunt eclecticismul inspirat de diferite cancelarii (spre ex. diplomatica maghiară sau slavonă), precum şi formularul comparativ limitat, ce dispune de un număr nu prea mare de expresii stereotipice şi în care se recunosc mai mulţi scribi. În principiu, folosirea latinei este remarcabilă, deşi aceasta nu este tocmai elaborată în ceea ce priveşte lexicul şi sintaxa, prezentând unele tendinţe pleonastice, aşa cum o trădează numeroasele contrucţii cu *facere* sau *velle*. Abaterile de la latina mai elevată se vădesc în felurite moduri, nu în ultimul rând prin utilizarea modurilor, spre ex. prin folosirea indicativului în cazul întrebărilor indirecte sau a construcţiilor consecutive. Elemente ale latinei vulgare se mai găsesc şi în declinarea cazurilor (spre ex. *cogitare erga*), transformări fonetice tipice latinei medievale, precum monoftongarea sau confuzia lui „c" şi „t", urmată de înlocuirea celui din urmă de către primul, înaintea unui „i" semiconsonantic (cf. spre ex. *parcium*). Alte semne clasice ale latinei medievale, precum disimilaţia, nu prea se întâlnesc. Rolul românei, care era, desigur, limba preferată în comunicarea cotidiană, nu poate fi abordat decât ipotetic[26] şi fără a exclude o doză deloc neglijabilă de speculaţie. Aceste

26 Pentru rolul semnificativ al limbii române vorbite în cancelaria medievală valahă şi asupra diplomaticii slavo-române – termen introdus de slavistul Ioan Bogdan – pledează Lucia DJAMO-DIACONIŢA: „Aspects de l'influence du roumain dans la langue des chartes slavo-roumaines rédigées en Valachie aux XVe-XVIe siècles (Le Pronom)". În: *RESEE* 14 (1976), nr. 1, p. 101-109, aici p. 108. Cf. în plus slavonismul cultural şi folosirea limbei române în EADEM: *Limba documentelor slavo-române emise în Ţara Românească în sec. XIV şi XV*. Bucureşti 1971; Damian P. BOGDAN: *Caracterul limbii textelor slavo-române*. Bucureşti 1946; Petre P. PANAITESCU: *Începuturile şi biruinţa scrisului în limba română*. Bucureşti 1965, p. 220-226; IDEM: *Introducere la istoria culturii româneşti*. Bucureşti 1969, p. 185-201; Gheorghe MIHĂILĂ: *Dicţionar al limbii române vechi (sfîrşit sec. al X-lea – începutul sec. al XVI-lea)*. Bucureşti 1974. Pentru o perspectivă externă, destul de reţinută pe tema influenţei limbii române asupra slavonei diplomatice cf.

influenţe trebuie să fi provenit din dictarea voievodului ori dregătorilor săi şi nu din vreun uz semioficial al românei.[27] Singura dovadă cuprinsă în prezentul corpus provine de la pretendentul Dan care într-un document slavon recurge la un joc de cuvinte bazat pe înţelesul în română al cuvântului „drac" (nr. **15b**).

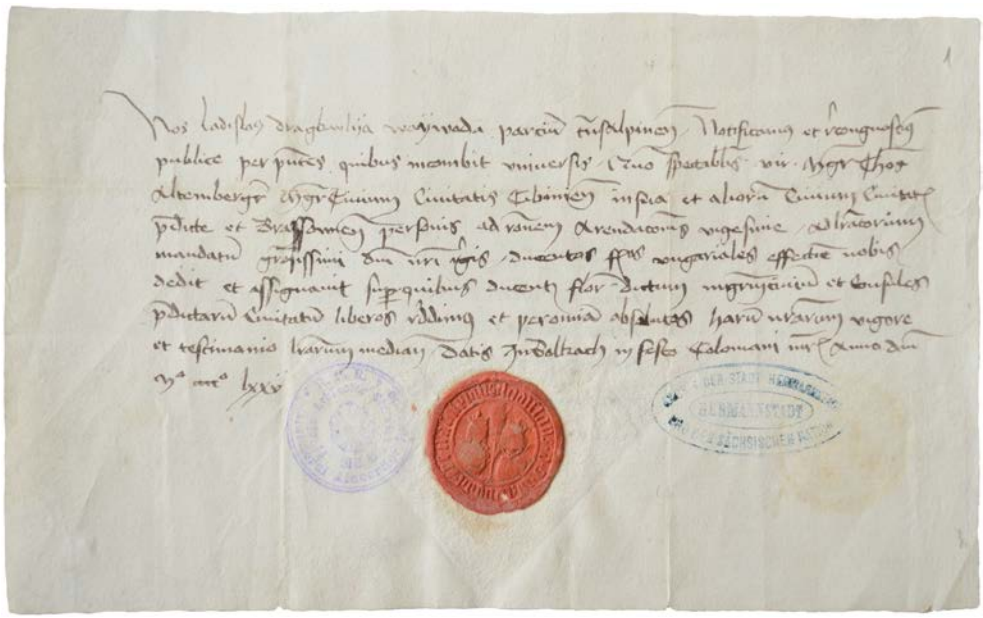

*Ilustraţia 1: Scrisoare deschisă a lui Vlad Ţepeş din 13 octombrie 1475 (nr. **26**). Arhivele Naţionale, Sibiu, U II, 365.*

Daniel URSPRUNG: „Die kirchenslawische Urkunden- und Kanzleisprache der Fürstentümer Walachei und Moldau (14.-17. Jahrhundert)". În: *Balkan-Archiv* 30-32 (2005-2007), p. 187-227, aici p. 222-227.

27 Cf. HOLBAN: „Scrisori latineşti". Dovedirea unor astfel de teze este esenţial îngreunată de lipsa unor indicii solide asupra limbii române vorbite în secolul al XV-lea. Încercările de reconstruire pe baza unei limbi vorbite două-trei secole mai târziu sunt cel puţin problematice. Cf. DIR, *Introducere*, vol. 1, p. 87; Damian P. BOGDAN: *Glosarul cuvintelor românești din documentele slavo-române.* Bucureşti 1946; Ana-Cristina HALICHIAS: *Glosar de termeni românești din documente latino-române (Secolele al XIII-lea – al XVI-lea)*. Bucureşti 2010; EADEM: *Latina diplomatică*, p. 78-103.

Ilustrația 2: Diploma slavonă de privilegii a lui Vlad către brașoveni din 7 octombrie 1476 (nr. ***28****); presupusă redactare de către beneficiar. Arhivele Naționale, Brașov, Privilegii 773.*

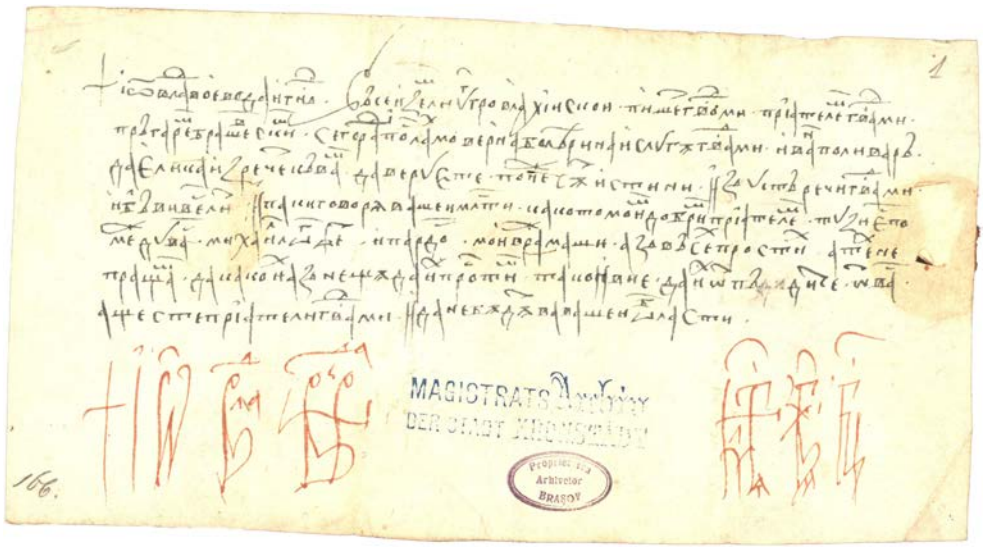

Ilustrația 3: Scrisoare slavonă sigilată a lui Vlad Țepeș (verso) *ătre brașoveni din 1458 (nr.* ***10****). Arhivele Naționale, Brașov, Stenner I, 166.*

Ilustrația 4: Ibid. recto*; lângă adresă sunt de recunoscut sigiliul, căzut în bună parte, precum și notița latină provenită din pana notarului brașovean Leonhard cu privire la negocierile cu purtătorul acestei scrisori și sol al lui Vlad Țepeș.*

4. Problematica transmiterii documentelor

Scurtul studiu de faţă abordează câteva aspecte esenţiale legate de emiterea, transmiterea şi capriciile prezervării documentelor cuprinse în acest volum. Scopul său este de înlesnire a înţelegerii materialului publicat aici, precum şi a contextului producerii acestuia şi nu are pretenţii de exhaustivitate.

În ciuda numeroaselor şi îndelungatelor conflicte cu oraşele săseşti din sudul Transilvaniei şi cu o parte a elitelor valahe, ce ameninţau pe plan intern poziţia politică a voievodului, influenţând reţelele de putere ale partizanilor şi adversarilor săi, cercetarea modernă se află în faţa unui interesant paradox. Din cancelaria lui Vlad Ţepeş nu ni s-a păstrat decât un număr sensibil mai mic de documente interne decât atât în cazul predecesorilor cât şi al urmaşilor acestuia. Asemeni altor voievozi, şi acesta trebuie să fi încercat să impună reglementări şi pârghii de control cuprinzătoare cu privire la raporturile politice, economice şi juridice din aria sa de putere şi să întărească poziţia susţinătorilor săi prin danii şi întăriri. Tocmai în situaţii conflictuale „oligarhia"[28] voievodatului cu boierii de diferite ranguri, slugile domneşti, cnejii, dar şi mănăstirile resimţea cel mai mult nevoia de a-şi asigura drepturile asupra moşiilor şi privilegii voievodale.

Hrisoavele se bucurau de o valoare mai deosebită, deoarece îşi păstrau valabilitatea dincolo de viaţa şi domnia voievodului emitent şi puteau fi reactivate chiar şi două-trei generaţii mai târziu. Prin acestea voievodul îşi transfera autoritatea domnitoare către beneficiari, luându-şi obligaţia să apere drepturile legale stabilite în respectivele acte. În ce priveşte domnia lui Vlad Ţepeş la aceasta se mai adaugă încă un aspect ce face lipsa hrisoavelor şi mai greu de înţeles. În urma presupuselor prigoniri şi anihilării a numeroşi boieri de rang înalt (cf. nr. **10**, **38**, **68**; Povestirile Germane şi Nicolaus Olahus în *Corpus Draculianum*, vol. 2,1) ar fi trebuit să rezulte un mare număr de bunuri confiscate, ce ar fi putut fi folosite pentru cumpărarea de (noi) loialităţi. Prin urmare ar fi rezultat un mare număr de întăriri şi mai ales de danii către aderenţii voievodului (cf. Chalkokondyles în *Corpus Draculianum*, vol. 3). Cum aceasta nu este cazul aici, rămâne neclar dacă Vlad a folosit hrisoavele ca mijloc de îndatorire a susţinătorilor săi. Prin urmare trebuie să fie cercetate următoarele întrebări: cât de anormal este fondul intern de hrisoave al lui Vlad Ţepeş în contextul emisiunilor predecesorilor şi urmaşilor săi contemporani? Cât de probabilă este pierderea de informaţie? Ce explicaţii plauzibile pot fi oferite pentru aceste anomalii în transmiterea informaţiei?

Pentru analiza următoare[29] au fost contabilizate statistic toate documentele păstrate sau atestate provenind din cancelariile voievozilor valahi din perioada 1431-1495, în total 225 de documente de la Alexandru I Aldea, Vlad II Dracul, Vladislav II, Vlad III Ţepeş, Radu III cel Frumos, Basarab III Laiotă cel Bătrân, Basarab IV cel Tânăr Ţepeluş şi Vlad IV Călugărul. Pretendenţi sau voievozi ce au domnit doar o foarte scurtă perioadă de timp, precum Basarab II (1442-1444) sau Mircea II (1480), nu au fost luaţi în considerare, deoarece, neputându-şi construi o poziţie solidă de putere, fluxul productivităţii cancelariilor acestora nu este reprezentativ. Au fost avute în vedere atât documentele publicate până în prezent în

28 Termen preluat de la DONAT: *Domeniul domnesc*, p. 101.

29 Punctul de pornire pentru prezentul studiu l-a reprezentat o comunicare (încă) nepublicată a lui Marian Coman, „Documentele lui Vlad Ţepeş: o reevaluare", susţinută pe 15 mai 2014 în cadrul Conferinţei Arhivarilor Români. Editorii mulţumesc acestuia pentru punerea la dispoziţie a prezentării.

volumele seriilor „Documente privind istoria Romîniei" şi „Documenta Romaniae Historica" cât şi regestele publicate ale documentelor valahe încă needitate.[30] Documente astăzi pierdute, dar menţionate în Evul Mediu şi perioada modernă timpurie, au fost incluse în statistică doar atunci când un astfel de document este pomenit explicit de către petent („domnia mea a văzut înscrisul răposatului voievod Vlad"), eliminându-se astfel orice posibil echivoc.[31] Hrisoavele al căror emitent nu a putut fi identificat cu maximă siguranţă nu au fost luate în considerare. Frecvenţa numelor de Vlad şi Basarab cât şi lipsa cognomenelor particulare ori a menţionării datei actului, deşi o problemă curentă, nu falsifică decisiv statistica, deoarece aceasta priveşte deopotrivă pe toţi voievozii contabilizaţi aici.[32]
În vederea reconstruirii imaginii de ansamblu a activităţii de emitere de documente au fost înregistrate următoarele date şi investigată reţeaua politică de putere a voievozilor:

1) Numărul emisiunilor de documente păstrate per voievod;
2) Numărul emisiunilor de documente pierdute, însă confirmate mai târziu;
3) Tipul documentului (mandat; act de vânzare-cumpărare; danie; privilegiu; întărire);
4) Rangul beneficiarului (necunoscut; slugă domnească; boier; slugă şi boier; mănăstiri şi clerici).[33]

Aceste date au fost contrastate între ele precum şi în relaţie cu anii de domnie ai fiecărui voievod pentru a se constata frecvenţa emiterii de documente pentru fiecare în parte. Având în vedere criteriile de selecţie formulate mai sus, fondul de documente interne păstrate din cancelaria lui Vlad Ţepeş se compune din 4 hrisoave:

Nr. **7** Întărirea pentru M-rea Cozia;
Nr. **9** Întărirea pentru M-rea Tismana;
Nr. **16** Întărirea pentru cneazul Andrei, în nordul Valahiei; atestarea Bucureştiului;
Nr. **22** Întărirea pentru „slugile domneşti" Bîra şi Godea, tot în nordul Valahiei.

30 *Catalogul documentelor Ţării Româneşti 1369-1600*. Ed. de Ion Radu MIRCEA. Bucureşti 1947 şi continuările sale *Catalogul documentelor Ţării Româneşti din Arhivele Statului. Vol. 2-9: 1601-1659*. Bucureşti 1974-2012. O utilizare combinată a celor două ediţii de documente şi catalogului de regeste a fost necesară, deoarece atât învechitul DIR cât şi mai noul DRH nu acoperă câteva decenii bune.

31 Menţiunea că judecata a avut loc „în zilele voievodului Vlad" nu probează neapărat existenţa unui document, fiindcă se pare că nu fiecare proces decis la curte a rezultat în emiterea unui hrisov. Pe de altă parte, indicarea juraţilor, cel mai adesea prin 12 sau 24 de boieri, nu o exclude. Pentru a se evita atribuirile nesigure au fost luate în considerare doar menţionările explicite ale actelor mai vechi.

32 Atribuiri de genul „înscrisul voievodului Vlad" se pot referi în egală măsură la Vlad Uzurpatorul, Vlad Dracul, Vlad Ţepeş, Vlad Călugărul, Vlad cel Tânăr sau Vlad Înecatul. Identificarea este posibilă în context cronologic sau atunci când scribul a folosit cognomene (spre ex. Vlad Dracul ca „Vlad cel Bătrân" sau Basarab Laiotă ca „Basarab cel Bătrân" ca separaţie de „Basarab cel Tânăr"). Şi mai grea este identificarea în documente din a doua parte a secolului al XVI-lea în care apare un număr crescând de voievozi cu acelaşi nume. Cognomene de genul „cel Bătrân" au fost aplicate deopotrivă unor voievozi din secolul al XVI-lea precum Alexandru Mircea (1568-1577), caz în care separarea de Alexandru Aldea (1431-1436) se poate face doar pe baza criticii interne şi externe a documentului. Abia din secolul al XVII-lea indicarea este uşurată de folosirea mai deasă a datării documentelor întărite.

33 În cazul beneficiarilor cu rang necunoscut este vorba în cele mai multe cazuri probabil de cnezi, care în caz de război erau datori să-l însoţească pe domnitor. Un indiciu cu privire la rangul lor este menţiunea dării calului către voievod.

La acestea se adaugă alte 4 menţiuni[34] şi întăriri mai târzii documentate în următoarele hrisoave:

Nr. **48** Întărirea pentru satul Călugăreni
Nr. **56** Întărirea peste satul Izvorani
Nr. **58** Întărirea peste satul Purcăreni
Nr. **59** Întărirea pentru satul Podgoreni.

Rezultă aşadar un număr de 8 hrisoave voievodale emise de cancelaria lui Vlad.[35] Comparând cu voievozii menţionaţi mai sus, situaţia statistică ar arăta astfel:

Voievod[36]	Emisiuni total	Emisiuni pe an	Documente păstrate	Doc. păstrate pe an de domnie
Alexandru I Aldea (5,5 ani)	9	1,64	6	1,09
Vlad II Dracul (8,5 ani)	24	2,82	18	2,12
Vladislav II (8,5 ani)	19	2,24	12	1,41
Vlad III Ţepeș (6,5 ani)	**8**	**1,23**	**4**	**0,62**
Radu III cel Frumos (12,5 ani)	34	2,72	24	1,92
Basarab III Laiotă (2,5 ani)	12	4,80	7	2,80
Basarab IV cel Tânăr (4,5 ani)	21	4,67	17	3,78
Vlad IV Călugărul (13 ani)	98	7,54	66	5,08

Tabel 1: Întregul corpus de acte documentate în comparaţie.

34 Asupra importanţei menţiunilor în reconstrucţia corpusului de documente emise de un voievod cf. BOGDAN: „Diplomatica slavo-romînă", p. 44.

35 Nu au fost luate în considerare: în nr. **39** nu există nicio dovadă a unui hrisov. Dacă totuşi ar fi fost emis unul, atunci în cazul transmiterii unei zestre ar fi fost vorba de un act privat, urmat de un document privat care nu aparţine niciuneia dintre categoriile contabilizate aici. În cazul nr. **49** şi **53** apar doar indicii către proceduri juridice ori evenimente din timpul domniei lui Vlad care nu fac trimitere neapărat la emisiuni de cancelarie, ci ar fi putut apărea mai târziu, în urma unor depoziţii de martori . Şi în cazul nr. **38** (distrugerea M-rii Govora, lichidarea familiei boierului Albu, darea moşiilor acesteia acoliţilor lui Vlad) nu este menţionat niciun hrisov al lui Vlad. Mai departe nu a fost luat în considerare nici mandatul cu nr. **2** către vameşii din Rucăr, fiindcă în acest caz este vorba de însărcinarea cu o misiune diplomatică pe lângă braşoveni precum şi de o scrisoare de acreditare şi prin aceasta cel mult parţial de un document cu caracter intern. Întăriri au loc în următoarele hrisoave: nr. **52** pentru hrisovul către Tismana şi nr. **57** pentru hrisovul către Cozia.

36 Anii de domnie indicaţi urmează REZACHEVICI: *Cronologia domnilor*.

În pofida unei domnii de durată medie, Vlad Ţepeş prezintă, cu puţin mai mult de o emisiune de hrisov pe an, cea mai mică frecvenţă dintre toţi voievozii valahi contemporani. Aceasta poate fi comparată doar cu cea a lui Alexandru Aldea care, totuşi, deşi a domnit un an mai puţin, prezintă un număr mai ridicat de emisiuni. În cazul voievozilor mai târzii creşterea considerabilă a numărului acestor emisiuni este de pus, cu siguranţă, pe seama progresului cancelariei valahe. Nu se explică, însă, numărul foarte scăzut în cazul lui Vlad comparativ cu toţi predecesorii săi, în ciuda unor cancelarii prezumtibil mai puţin evoluate. Nu mai puţin frapant este faptul că fondul său de documente a suferit cele mai mari pierderi comparativ cu ceilalţi voievozi (doar 0,62 de documente păstrate pe an). Vizualizarea întregului număr de emisiuni ar arăta astfel:

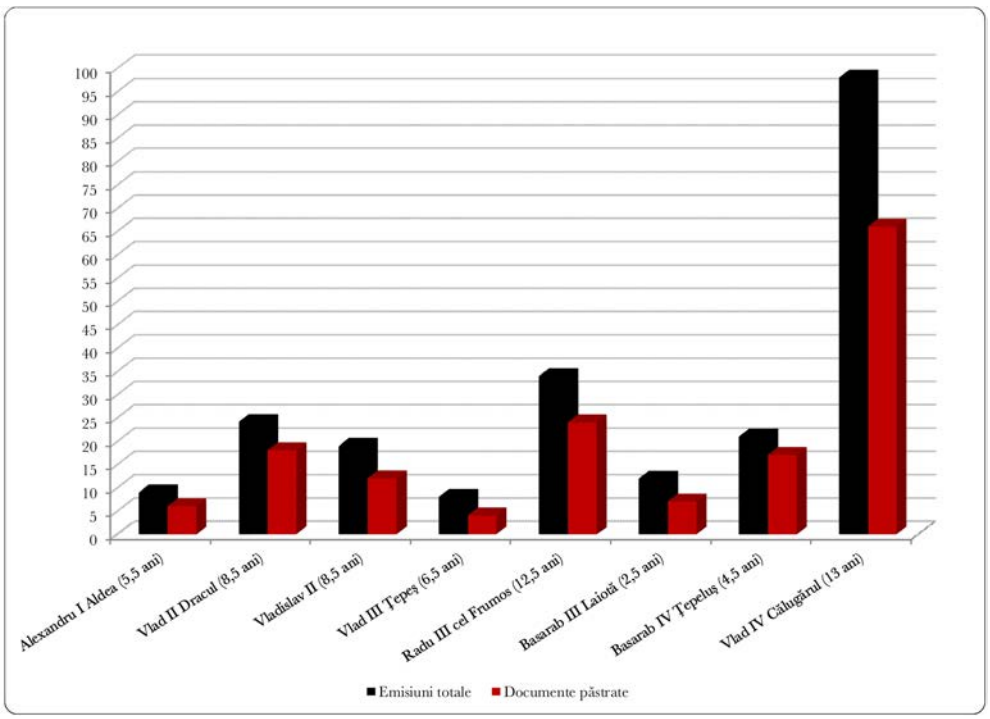

Graficul 1: Diagrama transmisiei de hrisoave interne valahe în comparaţie.

În cele ce urmează vor fi evaluate câteva posibile explicaţii pentru această situaţie statistică. Deoarece penuria de documente lasă mult spaţiu de interpretare, pe linia principiului alternativităţii interpretărilor în *Corpus Draculianum* (cf. supra, p. XIX) vor fi supuse aici examenului plauzibilităţii cele mai importante şase ipoteze.

Prima şi cea mai simplă explicaţie pentru discrepanţa de mai sus este că fondul de documente interne de la Vlad Ţepeş ar fi suferit pierderi însemnate în urma unor distrugeri. Situaţia documentară nu permite, însă, probarea acestei ipoteze. Documentele lui Vlad au fost arhivate în aceleaşi condiţii şi supuse practic aceloraşi factori destructivi ca şi cele ale celorlalţi voievozi, niciunul beneficiind de vreo arhivă de curte centralizată, ordonată şi cât de cât

securizată, iar actele fiind păstrate la beneficiar, de regulă fără duplicate arhivate la curte.[37] Această afirmaţie poate fi probată pe baza provenienţei hrisoavelor sale păstrate: nr. **7** (Cozia) şi nr. **9** (Tismana) au fost păstrate în respectivele mănăstiri, nr. **16** s-a aflat în posesia unei familii boiereşti, iar nr. **22** în arhiva presupuşilor urmaşi ai beneficiarului. Această transmisie şi arhivare decentralizată exclude teza cataclismului excepţional ce ar fi cauzat pierderi decisive. Documentele nepăstrându-se toate la un loc, nu au avut cum să fie distruse printr-un singur incident. Pe de altă parte, această ipoteză poate fi verificată cu precădere prin raportare la confirmările ulterioare ale unor acte voievodale astăzi pierdute. Dacă s-ar constata o diferenţă cantitativă considerabilă între actele păstrate în orginal şi cele doar menţionate în documente târzii, atunci da, s-ar putea pleca de la ideea uneia sau mai multor pierderi catastrofale de materiale arhivistice între secolele al XV-lea şi al XVII-lea. Cum nu este cazul, fondul de documente păstrate poate fi considerat prin urmare ca fiind unul reprezentativ din punct de vedere cantitativ, aşa cum o probează şi următoarea paralelă:

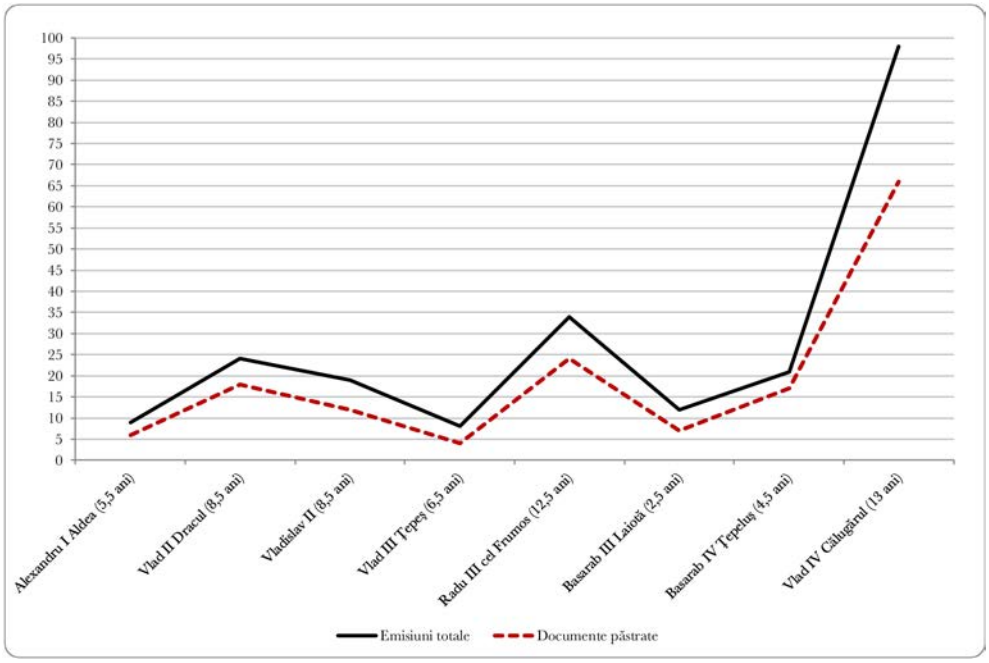

Graficul 2: Relaţia dintre hrisoavele originale şi cele menţionate în întăriri mai târzii.

37 Primul dublu exemplar al unui original este atestat în Moldova la cancelaria lui Ştefan cel Mare în anul 1492, amândouă exemplarele fiind înmânate beneficiarilor. Într-o cancelarie valahă primul dublu exemplar atestat este în anul 1533, fiind emis sub Radu Paisie (cf. BOGDAN: „Diplomatica slavo-română", p. 44).

Observăm cum cele două linii evoluează aproximativ paralel. Poate doar în cazul lui Vlad Călugărul se poate remarca o discrepanţă ceva mai clară, adică un număr procentual mai scăzut de acte păstrate, în comparaţie cu cele menţionate în documentele urmaşilor. O anomalie cu privire la emisiunile de documente sub Vlad Ţepeş nu poate fi reperată în acest loc. Că fondurile sale par a fi suferit cele mai multe pierderi din punct de vedere procentual, este într-adevăr de susţinut strict matematic. Având, însă, în vedere numărul redus de acte documentate, condiţie în care descoperirea fie şi numai a 2-3 alte documente poate egala cu uşurinţă pierderile celorlalţi voievozi, nu se poate formula o ipoteză viabilă despre aceste pierderi.

De respins aici este şi a doua ipoteză, anume că hrisoavele lui Vlad Ţepeş ar fi căzut victime stigmatizării sau cel puţin parţial vreunei *damnatio memoriae*, pierzându-şi valabilitatea juridică în urma unor violenţe excepţionale din timpul acestei domnii. În realitate însă nu se observă nicio deosebire între autoritatea judecăţilor sale şi a celorlalţi voievozi şi nici în receptarea verdictelor sale în litigii din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea. Hrisoavele sale au fost folosite ca material probatoriu în aceeaşi măsură ca şi cele ale celorlalţi voievozi contemporani. Dacă altfel ar fi fost situaţia, atunci am fi putut-o afla din nu puţinele exemple de însemnări în dispoziţie, referitoare la distrugerea ostentativă de hrisoave vădite a fi falsuri, sau care din diferite motive îşi pierduseră valabilitatea juridică („a fost ruptă această însemnare mincinoasă").[38]

Excluderea ideii pierderilor arhivistice ce ar fi afectat cu precădere fondurile de la Vlad Ţepeş conduce la cea de-a treia ipoteză, anume că frecvenţa redusă în emiterea de documente trebuie să fie pusă pe seama unei posibile disfuncţionalităţi a cancelariei. La prima vedere, progresul mai mare al cancelariei în comparaţie cu deceniile precedente nu ar exclude o atare disfuncţionalitate, fiindcă s-ar putea presupune că, deşi cancelaria lui Ţepeş dispunea de personal calificat, fapt de altminteri verificabil, i-ar fi exploatat prea puţin potenţialul. O privire asupra ratelor de productivitate ale cancelariilor voievodale din această perioadă pare a susţine această ipoteză (*Graficul 3*), însă doar o evaluare a întregului fond de emisiuni de cancelarie poate oferi un răspuns definitiv. Pentru aceasta trebuie avute în vedere documentele externe din cancelaria lui Vlad Ţepeş, între care mandatele, diplomele şi scrisorile (cu totul 20 de documente). Această acumulare de date redă o imagine diferenţiată, exact inversă celei a hrisoavelor interne. Cancelaria lui Vlad pare a fi trimis mai multe documente în afara ţării decât predecesorii acestuia, Alexandru Aldea şi Vladislav II, dar şi decât urmaşul imediat la tron, Radu cel Frumos. Doar Vlad Dracul are aceeaşi frecvenţă, în timp ce abia cu domnia lui Basarab Laiotă corespondenţa creşte considerabil (*Tabelul 2*; *Graficul 4*):

38 Nici în cronistica valahă Vlad nu apare ca tiran, ci ca aprig răzbunător, cel mai bun exemplu fiind răzbunarea fratelui său ucis la Târgovişte, în urma căreia a tras în ţeapă capii familiilor conducătoare din oraş (cf. *Corpus Draculianum*, vol. 2,2 şi Radu Popescu Vornicul: *Istoriile domnilor Ţării Romînești*. Ed. de Constantin GRECESCU. Bucureşti 1963, p. 15). Un alt episod este un exemplu de istoriografie de cancelarie, ce rememorează distrugerea mănăstirii Govora de către Albu cel Mare şi pedepsirea acestuia şi a familiei sale de către Vlad Ţepeş (cf. nr. **38**). Acţiunile sale par să stea în deplin acord cu autoritatea sa voievodală. Primul exemplu de tiran în istoriografia valahă este reprezentat de fiul său, Mihnea cel Rău, însă fără vreo referire la acte asemănătoare comise de tatăl său, ceea ce iarăşi dovedeşte imaginea mai mult sau mai puţin neutră a acestuia. Al doilea este Mircea Ciobanul, la care se poate într-adevăr vorbi despre o pierdere a legitimităţii juridice a documentelor emise în timpul domniei sale (cf. DONAT: *Domeniul domnesc,* p. 107).

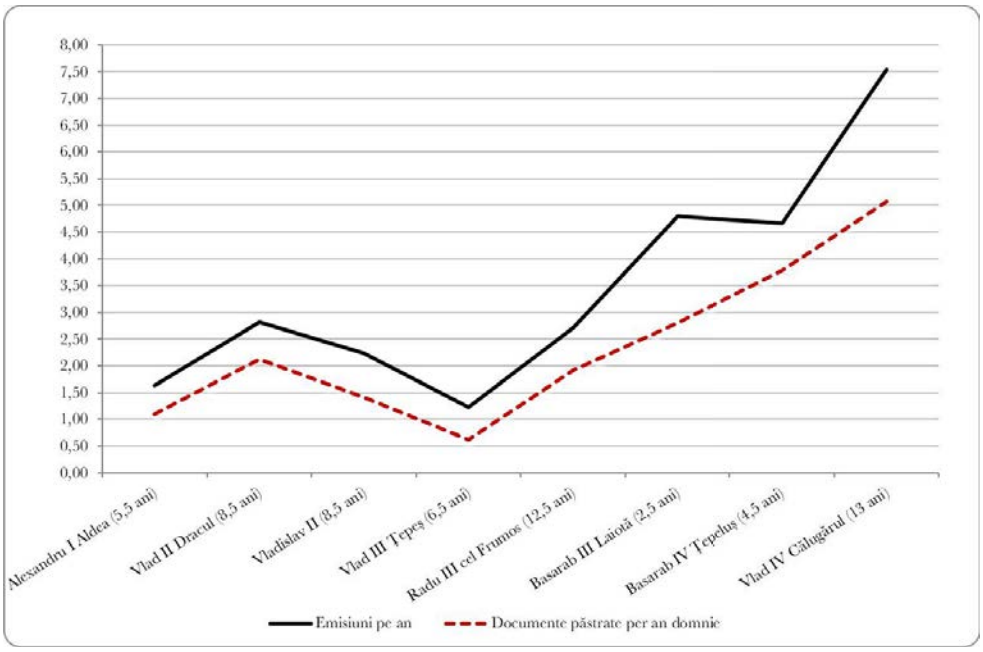

Graficul 3: Privire de ansamblu asupra ratei productivității de documente interne (documente pe an de domnie).

Voievod	Emisiuni în total	Emisiuni pe an
Alexandru Aldea (5,5 ani)	12	2,18
Vlad II. Dracul (8,5 ani)	25	2,94
Vladislav II (8,5 ani)	7	0,82
Vlad III Țepeș (6,5 ani)	**20**	**3,08**
Radu III cel Frumos (12,5 ani)	17	1,36
Basarab III Laiotă (2,5 ani)	27	10,80
Basarab IV cel Tânăr (4,5 ani)	56	12,44
Vlad IV Călugărul (13 ani)	44	3,38

Tabelul 2: Documente păstrate și adresate unor destinatari transilvăneni și maghiari (nu sunt luate în considerare perioadele de pretendent și pribegie).[39]

39 Împreună cu perioadele de pretendent și pribegie, numărul de emisiuni ale lui Vlad ajunge la 25. Documentele au fost contabilizate după ediţiile lui Ioan BOGDAN, Gustav GÜNDISCH şi *DRH*, D, vol. 1.

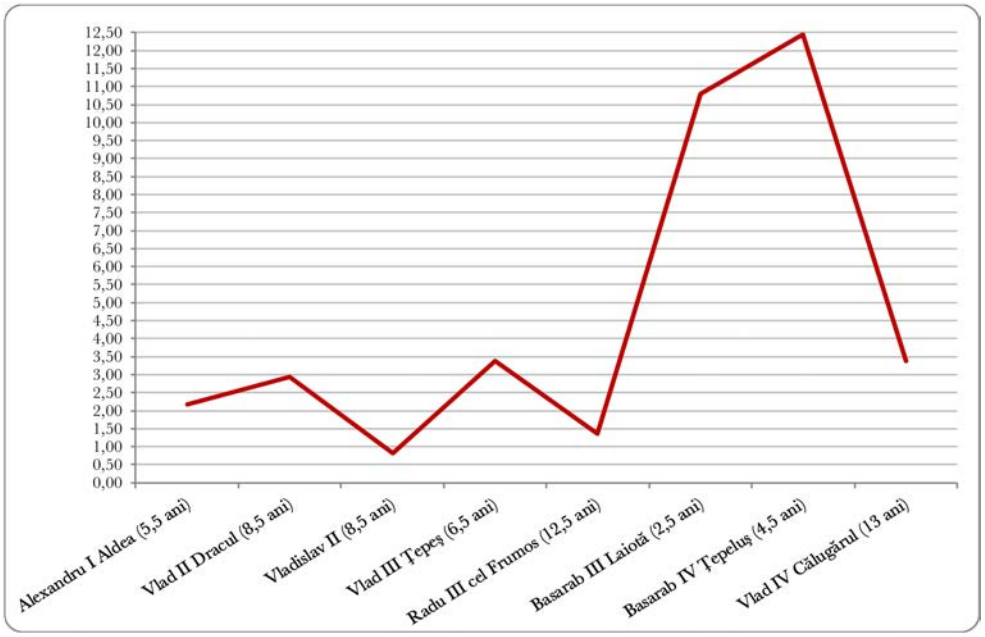

Graficul 4: Privire de ansamblu asupra ratelor productivității de corespondență pe an către Ungaria și în special Transilvania (documente pe an de domnie).

Aceste cifre resping ideea că Vlad Ţepeş ar fi neglijat comunicarea diplomatică în favoarea acţiunilor militare.[40] Dar nici despre o neobişnuit de înaltă frecvenţă în emiterea de documente nu poate fi vorba, atât cât putem concluziona pe baza fondurilor păstrate. Pe de o parte Vlad Ţepeş pare într-adevăr a fi emis mai multe documente decât predecesorul său Vladislav II, care la rându-i a fost activ militar în Transilvania,[41] însă numărul acestora este acelaşi cu cel de la tatăl său, Vlad Dracul.[42] Procentual Vladislav II nu este prea mult în urmă, dacă avem în vedere doar emisiunile din ultimii săi patru ani de domnie, emisiuni care în mod clar sunt mult mai numeroase decât în anii precedenţi. Pe lângă aceasta, frecvenţa mai înaltă a emisiunilor lui Ţepeş mai este de relativizat şi dacă aruncăm o privire mai atentă asupra perioadelor cu productivitate mare. Din prima sa domnie, de circa o lună, nu este cunoscută decât o singură scrisoare către braşoveni, iar din cea de-a doua, de mai bine de şase ani, 13 documente, adică în medie cam două pe an sau câte una la fiecare jumătate de an. Dacă facem abstracţie de cea de-a treia sa domnie de circa două luni, situaţie ce poate fi considerată anormală din cauza contextului conflictual, ce a condus la o intensificare a

40 Asupra reţelei diplomatice a lui Vlad şi a dezinteresului său pentru o eventuală diplomaţie „italiană", aşa cum a făcut-o Ştefan cel Mare începând cu anii 1470, cf. WEBER: „Diplomatia Draculiana".

41 Cf. *DRH*, D, vol. 1, nr. 329, p. 449-450; nr. 330, p. 450-451 şi GÜNDISCH: *Urkundenbuch*, vol. 5, nr. 3005, p. 520.

42 Frapant este că aproape toate documentele lui Vlad Dracul provin din prima sa domnie (1437-1442; a doua domnie 1444-1447). La fel majoritatea documentelor lui Vladislav II se încadrează în perioada 1452-1456, atunci când a izbucnit conflictul armat cu familia Huniazilor asupra feudei făgărăşene (cf. nr. **62**).

comunicării cu aliaţii braşoveni (cf. *Graficul 5*) şi din care ni s-au păstrat şase documente, rezultă o medie anuală de 2,2 documente, ceea ce nu mai reprezintă nimic extraordinar faţă de predecesorii şi urmaşul său. Să nu mai zicem că cel puţin o parte dintre scrisorile contabilizate pentru a treia domnie a lui Ţepeş ar putea fi considerate ca aparţinând perioadei imediat precedente reinstalării pe tron, deci fazei de pretendent.

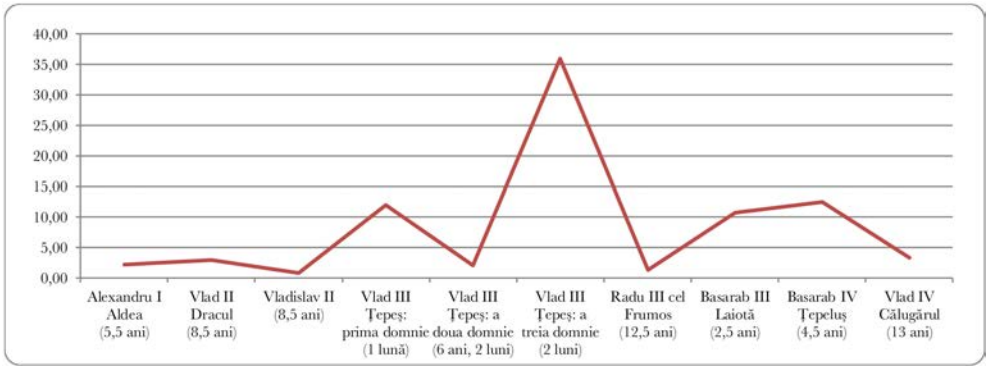

Graficul 5: Ratele productivităţii de corespondenţă pe an către Ungaria şi în special Transilvania (detaliu domniile lui ***V****.)*

Rezultatele, ca şi statistica de mai sus, sunt de relativizat şi dacă introducem în calcul nonexistenta reprezentativitate a corespondenţei păstrate de la toţi voievozii perioadei. Dat fiind faptul că aproape întreaga comunicare diplomatică cu exteriorul a domnitorilor valahi se păstrează în arhivele braşovene şi sibiene, se crează falsa impresie că aceştia ar fi corespondat în mod covârşitor cu vecinii lor sudtransilvăneni, fie şi numai pentru că aceştia aveau o deosebit de mare relevanţă politică directă pentru domnie.[43] Ce relaţii transregionale au întreţinut Vlad Ţepeş şi alţi voievozi cu Ungaria şi otomanii, nu se poate spune cu oarece siguranţă, din cauza imenselor pierderi. Din cancelaria lui Vlad se păstrează doar nr. **23** către regele maghiar Matia Corvin ca scrisoare diplomatică „internaţională", scrisoare al cărei original cel mai probabil a fost mistuit odată cu distrugerea arhivelor regale din Buda. În Imperiul Otoman arhivele demnitarilor locali au fost distruse în totalitate în urma instabilităţii din secolul al XVIII-lea şi a insurecţiilor naţionale din cel următor. Fonduri valahe din secolul al XV-lea în de altfel extrem de bogatele arhive din Istanbul nu sunt nici măcar de perceput, de vreme ce până şi documentele otomane din această perioadă sunt rarisime. În Moldova secolului al XV-lea este destul de sigur că nu se arhiva corespondenţa primită, iar ahivele nobiliare transilvănene şi din Ungaria centrală au suferit pierderi enorme. Cu toate acestea, este cât se poate de rezonabil să credem că voievozii valahi ar fi întreţinut un mai mult sau mai puţin intens schimb diplomatic scris, relativ la evenimente punctuale nu numai cu majoritatea entităţilor politice vecine, dar şi cu unele mai îndepărtate precum colonia Caffa (nr. **77** şi **79**). Astfel de fonduri s-au păstrat însă doar în cele mai eficiente şi mai ferite arhive din regiune. Din aceste motive nu se poate decât specula pe marginea

43 Cele mai multe documente ale lui Vlad precum şi 55 % din cele ale celorlalţi voievozi valahi din această perioadă se păstrează în arhivele braşovene. Meticuloasa activitate de arhivare a braşovenilor nu este demonstrată numai de fondurile cuprinzătoare, aparent continue şi fără lacune semnificative, ci şi de numeroasele notiţe contemporane asupra conţinutului documentelor.

cantităţii, fie şi foarte aproximative, a corespondenţei externe valahe, statistica de mai sus neputând fi decât o felie şi cel mult obiectul unui studiu de caz.
O altă constrângere este însăşi natura corespondenţei lui Vlad Ţepeş cu Braşovul şi Sibiul, care din cauza lungilor conflicte cu aceste oraşe nu poate fi considerată pur şi simplu ca una regulară, ce reflectă normalitatea. Este de presupus că distrugerile masive pricinuite de domnitorul valah în hinterlandul acestor oraşe a redus comunicarea lor cu voievodul. Materialul păstrat cuprinde doar o singură scrisoare de la Vlad către sibieni în a doua sa domnie (nr. **6**), iar începând cu toamna lui 1460 nici măcar una cu braşovenii. Din contră, exact invers este cazul corespondenţei păstrate de la Basarab Laiotă şi Basarab cel Tânăr. Cei doi înverşunaţi adversari au avut fără tăgadă cele mai instabile şi mai umbrite de crize domnii din întreg secolul al XV-lea. Cu toate acestea însă, au întreţinut relaţii politice mai degrabă de ordin neutru cu oraşele din sudul Transilvaniei, drept pentru care au utilizat un număr considerabil de scrisori diplomatice pentru a solicita susţinerea precarei lor poziţii.
Un alt aspect relativizant este apropierea spaţială de cele două oraşe în cauză. Voievozii valahi au preferat, se pare, calea orală în abordarea chestiunilor diplomatice (cf. supra introducerea în diplomatica valahă), cale care era desigur uşurată tocmai prin cunoaşterea personală dintre soli şi reprezentanţii consiliilor orăşeneşti. Acesta trebuie să fie şi motivul pentru care adesea se renunţa chiar la întocmirea scrisorilor de acreditare, ceea ce în cazul contactelor mai îndepărtate geografic nu se putea practica aşa de uşor. Altfel spus: cu cât partenerul de comunicare este mai îndepărtat, cu atât cresc mai mult şansele abordării sale scrise. Din aceste motive, numărul documentelor externe păstrate nu reflectă proporţional întreaga corespondenţă diplomatică ce a circulat *de facto*, ci gradul neobişnuit de arhivare din aceste oraşe.
După excluderea ipotezelor cum că transmisia informaţiei ar fi suferit în Valahia pierderi catastrofale, sau că Vlad Ţepeş ar fi dispus de o cancelarie disfuncţională ale cărei emisiuni ar mai fi fost şi invalidate de către urmaşi, pot fi supuse aici atenţiei trei alte idei alternative de factură social-politică şi legate de felul acestuia de exercitare a domniei. Ipoteza că acest voievod nu a emis un număr comparabil de documente interne ca alţi voievozi contemporani ar putea fi explicată prin faptul că nu cancelaria, ci domnia ar fi fost una disfuncţională, domnitorul fiind prins în conflicte continue cu diferite grupări boiereşti valahe în cea mai mare parte a celei de-a doua domnii. Chiar dacă în Valahia nu era privit ca tiran, aceste conflicte puteau totuşi rezulta în periclitarea autorităţii de judecător şi a celei de protector pentru boierii aflaţi în situaţii conflictuale cu alţi boieri. Imaginea de tiran pare mai degrabă un construct bazat cu precădere pe Povestirile Germane, care erau produse propagandistice străine spaţiului românesc, posibil parţial influenţate de boieri pribegi, ostili domnului. Această imagine negativă mai este susţinută şi de recepţia modernă a aşa-zisei tradiţii populare româneşti care, însă, nu este altceva decât o invenţie modernă, bazată pe Povestirile Germane şi pe cele Ruseşti.[44] În schimb, periclitarea autorităţii sale putea face ca potenţialii

44 O culegere ştiinţifică din secolul al XIX-lea cuprizând această tradiţie lipseşte cu desăvârşire, aceasta fiind suplinită deficitar de diverse prelucrări în opere literare ale unor intelectuali fără nicio tangenţă cu rigorile ştiinţifice precum Petre ISPIRESCU: „Cetatea Poenari: dreptatea lui Vlad Ţepeş". În: *Educatorul ziar pedagogic şi literar* 1 (1883), p. 22-23; IDEM: *Poveşti despre Vlad Ţepeş*. Bucureşti 1935; Constantin RĂDULESCU-CODIN: *Vlad Ţepeş în legende, tradiţii şi amintiri istorice*. Bucureşti 1910. Cf. în plus opera literară a lui Dimitrie BOLINTINEANU: *Viaţa lui Vlad Ţepeş Vodă şi Mircea Vodă cel Bătrânu*. Bucureşti 1863 şi catalogul legendelor compus de Tony BRILL: *Tipologia legendei populare româneşti. Vol. 2: Legenda*

beneficiari să-l privească pe voievod ca prea puţin capabil să le asigure pretenţiile lor legale, rezultând astfel într-o descreştere a cererii de hrisoave voievodale, altminteri atât de costisitoare.

Această ipoteză necesită desigur cercetări şi analize de o amploare ce nu poate fi realizată aici. Se poate însă constata în mod general că Vlad Ţepeş nu a dus, aşa cum a susţinut o parte deloc neglijabilă a istoriografiei româneşti, un război, să zicem, total împotriva nobilimii valahe. Această perspectivă anacronistă ce închipuie Valahia medievală ca pe un fel de stat proto-naţional, în care voievodul avea posibilitatea să mobilizeze presupuşi factori de putere precum „masele populare" sau instituţii de stat împotriva nobilimii oponente, are prea puţin de a face cu realităţile acelor timpuri. „Statul" despre care vorbim de fapt era produsul unei reţele şi ierarhii de grupuri sociale ce îşi negociau poziţiile şi statutul lor legal în societate pe diverse căi mergând de la colaborare până la antagonism. Acest sistem poate fi calificat cel mai potrivit cu termenul german de *Personenverbandsstaat*,[45] ce desemnează o entitate bazată pe o comunitate ori asociere de persoane şi condusă de grupările care acumulau cele mai multe relaţii de clientelaj într-un spaţiu geografic. În acest sistem „masele populare" sunt mai ales plătitorii de diverse taxe şi impozite, ori susţinători ai anumitor grupări de nobili care, în schimbul taxelor şi al altor servicii, prestau protecţie legală, fizică şi materială. Nefiind în măsură să controleze efectiv majoritatea populaţiei ţării, domnitorul medieval depindea de nobilime, din care el însuşi făcea parte. Un domnitor ce s-ar fi opus acestui sistem ca un fel de revoluţionar social, nu ar fi putut face decât să se sinucidă politic, anulându-şi practic baza de putere. Vlad Ţepeş trebuie înţeles şi evaluat, aşadar, ca orice alt voievod medieval, anume ca parte integrală a nobilimii şi nu ca un factor opus acesteia.

Că Vlad se baza pe o parte consistentă a nobilimii poate fi dedus nu numai din absenţa unei imagini autohtone a tiranului, dar şi din lungul şir de războaie. Din 1456 până în 1460 Vlad Ţepeş a defăşurat cel puţin cinci expediţii în Transilvania împotriva saşilor, dar şi a feudelor valahe din vecinătatea acestora, cauzând pagube materiale şi umane considerabile.[46] Pe plan intern a înfrânt armata pretendentului Dan[47] şi pe cea a lui Albu cel Mare, eliminând toată

---

mitologică, legenda religioasă, legenda istorică. Ed. de Ioan Oprişan. Bucureşti 2006, p. 421-429. Ideea că tradiţia populară despre Vlad Ţepeş ar fi una autentică este de respins fie şi numai pentru faptul că aceasta a fost culeasă la câteva decenii sau chiar un secol după introducerea învăţământului general care a contaminat vechile tradiţii şi a creat noi memorii colective. Rezultatele cercetărilor efectuate în anul 1969 de Georgeta Ene, Raymond T. McNally şi Constantin Eretescu în zona satului Aref, lângă cetatea Poenari sunt metodologic cel puţin îndoielnice. Cf. Georgeta ENE: „Romanian Folklore about Vlad Ţepeş". În: *Revue des etudes sud-est européennes* 14 (1976), nr. 4, p. 581-590. Lucrarea de diplomă a rămas nepublicată; EADEM: *Figura domnitorului muntean Vlad Ţepeş în legende istorice din comuna Arefu-Argeş*. Bucureşti 1970. Cf. pentru o discuţie detaliată *Corpus Draculianum*, vol. 2,2.

45 Cf. termenul de „*Personenverband*" discutat de Timothy REUTER: „All quiet except on the Western Front? The emergence of pre-modern forms of statehood in the central Middle Ages". În: IDEM: *Medieval Polities and Modern Mentalitites*. Ed. de Janet L. Nelson. Cambridge 2006, p. 432-458, aici p. 448. REUTER susţine că dezvoltarea „asociaţiei de persoane", formată de societate prezentă încă în evul mediu târziu, într-un stat teritorial (*Flächenstaat*) a avut loc în întreaga Europă nu mai devreme de perioada pre-modernă şi anume începând cu secolul al XVI-lea. Imaginea statului medieval instituţionalizat s-a impus în cercetare din cauza proiectării anacronistice a acestei perioade pre-moderne asupra epocii anterioare. Cf. o perspectivă asemănătoare în ceea ce priveşte Valahia medievală în COMAN: *Putere şi teritoriu*.

46 Cf. nr. **6**, **8**, **10**, **13**, **15**, **17**, **19** în *Corpus Draculianum*, vol. 1,1 şi **65**, **67**, **71** în *ibid.*, vol. 1,2.

47 Cf. nr. **71**.

familia acestuia[48] precum şi pe alţi boieri.[49] Patriciatul oraşului Târgovişte a fost pedepsit pentru presupusul rol în uciderea lui Vlad Dracul şi a fiului său Mircea, fratele mai mare al lui Vlad Ţepeş.[50] Din 1461 se pare că au avut loc ciocniri între trupe valahe şi moldo-veneşti,[51] continuate în iunie 1462 cu luptele pentru cetatea Chilia.[52] În 1462 Vlad a început războiul cu otomanii, înfrângând trupele lui Hamza Beğ şi pe cele ale altor bei de margine, atacând peste Dunăre teritoriul otoman cu cel puţin trei corpuri de oaste şi cauzând otomanilor pierderi însemnate.[53] Toată vara anului 1462 a rezistat invaziei otomane, după retragerea sultanului lupta continuând până în toamnă.[54] Numărul total al oştenilor folosiţi în toţi aceşti ani fusese cu siguranţă unul deloc de neglijat, iar operaţiuni deosebit de complicate şi riscante precum atacul de noapte asupra armatei sultanului nu lasă nici un dubiu că Vlad dispunea de resurse financiare şi militare însemnate.[55] Doar un voievod care se bucura de aprobarea şi sprijinul boierimii ce permitea ridicarea de taxe de pe moşiile ei şi care presta servicii militare era capabil să întreţină acest lung şir de conflicte, încheiate, de altfel, de cele mai multe ori, cu succes. În concluzie, nu există argumente solide pentru susţinerea ideii unei domnii disfuncţionale a lui Vlad Ţepeş.

A cincea ipoteză, anume că Vlad şi-ar fi extins posesiunile domneşti ca urmare a confiscărilor bunurilor boierilor hicleni, evitând, prin urmare, să le transmită mai departe susţinătorilor săi, pare la prima vedere plauzibilă. În definitiv, Vlad ar fi avut nevoi financiare considerabil mai mari decât alţi voievozi, ca urmare a numeroaselor sale acţiuni militare şi din cauza plăţii paralele a tributului către otomani (cf. Doukas şi Mihajlović în *Corpus Draculianum*, vol. 3). Această idee se bazează însă tot pe un anacronism sau, mai precis, pe o paralelă între realităţile politice şi sociale specifice epocii premoderne şi cele ale Evului Mediu târziu. Pe baza stadiului actual al cercetărilor, se poate afirma că în secolul al XV-lea nu exista un domeniu domnesc foarte întins.[56] Până la Mihai Viteazul (1593-1601), care a dobândit mijloacele financiare necesare pentru obţinerea tronului în urma acumulării masive de moşii, nu mai există cazuri comparabile de proprietate funciară extinsă a domnitorilor.[57] Aceştia

48 Cf. nr. **38**.

49 Cf. nr. **68** şi **70** în *Corpus Draculianum*, vol. 1,2.

50 Cf. cronistica valahă în *Corpus Draculianum*, vol. 2,2; Radu Popescu Vornicul: *Istoriile domnilor Ţării Romîneşti*. Ed. de Constantin GRECESCU. Bucureşti 1963, p. 15; *Istoria Ţării Romînești. 1290-1690. Letopiseţul Cantacuzinesc*. Ediţie critică de Constantin GRECESCU şi Dan SIMONESCU. Bucureşti 1960, p. 205 (varianta din ms. G1).

51 Cf. nr. **73**, nr. **77** şi nr. **108** în *Corpus Draculianum* vol. 1,2 şi Chalkokondyles în *ibid*. (germ.), vol. 3, p. 27.

52 Cf. Chalkokondyles în *Corpus Draculianum* (germ.), vol. 3, p. 27.

53 Cf. nr. **23**, p. 111.

54 Cf. raportul lui William Wey care menţionează o bătălie între Vlad Ţepeş şi Radu cel Frumos în ziua de 8 septembrie 1462 în *Corpus Draculianum*, vol. 2,2; cf. Francisc PALL: „Notes du pèlerin William Wey à propos des opérations militaires des Turchs en 1462". În: *Revue Historique du Sud-Est Européen* 12 (1945), p. 264-266; Eric TAPPE: *Documents Concerning Romanian History, 1427-1601. Collected from the British Archives*. The Hague 1964, p. 17-19. Despre activitatea lui Radu în septembrie 1462 cf. nr. **148** în *Corpus Draculianum*, vol. 1,2.

55 Cf. GHEORGHE: „Understanding the Ottoman Campaign", p. 161-163.

56 În ciuda argumentării foarte tehnice, dar convingătoare, aproape de izvoare, contribuţiile lucrării lui DONAT: *Domeniul domnesc* nu au fost receptate pe măsură în istoriografia românească.

57 Cf. tabelul 11 despre bunurile funciare ale domnilor în secolele al XIV-XVI-lea în DONAT: *Domeniul domnesc*.

erau, se pare, prea puţin interesaţi să acumuleze foarte multe bunuri funciare de vreme ce puterea voievodului era susţinută de un sistem clientelar în interiorul căruia se distribuiau bunurile ce ajungeau temporar în posesia acestuia prin cumpărare ori confiscare. Pentru acoperirea nevoilor financiare voievozii valahi dispuneau de alte surse foarte consistente de venit precum dările şi vămile. Că Vlad a împărţit bunuri funciare confiscate pentru hiclenie, este demonstrat de raportul de sub nr. **38**, potrivit căruia după ce Albu cel Mare distrusese M-rea Govora voievodul a împărţit Glodul, vatra acesteia şi satul Hinţa unor slugi domneşti.[58] Cu toate acestea, nu poate fi respinsă complet o versiune remaniată a acestei ipoteze, anume că Vlad ar fi putut păstra pe termen scurt o parte considerabilă a bunurilor confiscate spre a beneficia de veniturile necesare acoperirii cheltuielor sale neobişnuit de mari. Din mai multe puncte de vedere acesta a întreprins măsuri atipice, iar comparaţii cu alţi voievozi cu privire la practicile sale de domnie nu sunt tocmai valabile dincolo de o serie de rezerve.

Concluzia ce reiese din cele spuse până acum ar fi că bunurile devenite libere au fost redistribuite către susţinători, aşa cum ne sugerează Chalkokondyles în descrierea domniei lui Vlad Ţepeş.[59] Pentru transmiterea mai departe a acestor bunuri confiscate ar fi fost necesare danii şi întăriri. O privire asupra statisticii de ansamblu (*Graficul 6*) ne arată, însă, că daniile nu erau tocmai uzuale în secolul al XV-lea.[60] Printre documentele păstrate din perioada supusă aici discuţiei se numără doar 12 danii: două de la Alexandru Aldea, una de la Vlad Dracul, trei de la Basarab cel Tânăr şi şase de la Vlad Călugărul. Cu excepţia unui singur hrisov al lui Vlad Călugărul către o slugă domnească, toate celelalte danii sunt destinate mănăstirilor[61] şi nu mirenilor. Promovarea susţinătorilor avea loc, aşadar, prin intermediul întăririlor.[62] Cu excepţia lui Alexandru Aldea, acestea reprezintă cel puţin 80 % din hrisoavele emise de toţi ceilalţi voievozi. Prin urmare, doar emiterea de întăriri către susţinători ar fi fost luată cu precădere în considerare de Vlad Ţepeş, ceea ce, de altfel, este fără excepţie şi cazul documentelor păstrate.

---

58 Despre conflictul asupra mănăstirii şi moşiilor acesteia cf. Ramona Neacşa LUPU: „‘Şi încă a pustiit şi sfânta mănăstire’. Mănăstirea Govora şi un gest de putere de la mijlocul secolului al XV-lea”. În: *SMIM* 23 (2015), p. 267-285. Uciderera Albeştilor îşi are foarte probabil ecoul în episodul despre stârpirea unei familii nobiliare anonime în tradiţia povestirilor în limba latină şi apoi germană (cf. Michel Beheim, Thomas Ebendorfer, Pius II, Gebhard Dacher, Mss. Colmar şi Londra şi incunabulul din Nürnberg din 1488 în *Corpus Dracul*ianum vol. 2,1).

59 Cf. *Corpus Dracul*ianum (germ.), vol. 3, p. 17. Descrierea evenimentelor nu este lipsită totuşi de anumite trivialităţi stereotipizante, Chalkokondyles bazându-se în cronica sa pe informaţii adunate departe de Valahia şi trecute prin filtre otomane.

60 Un exemplu de danie din secolul al XIV-lea o reprezintă dania din Făgăraş a lui Vladislav I pentru ruda sa, Vladislav de Dobca, în 1372 (cf. DRH, B, vol. 1, nr. 5, p. 14-17).

61 *DRH*, B, vol. 1, nr. 207, p. 332.

62 Pentru evaluarea întăririlor emise de voievod este de luat în considerare teza formulată de Ion Donat care discută posibilitatea ca o parte din întăririle voievodale să fi reprezentat în realitate amnistii politice şi restituiri de bunuri funciare, moşiile şi satele confiscate din cauza hicleniei fiind astfel în unele cazuri retrocedate boierilor sau familiilor lor, după ce aceştia ajunseseră la o soluţie de împăcare cu domnitorul. Crima hicleniei ar fi fost apoi ascunsă sub acoperirea unei (re)întăriri. Hrisoavele nu menţionează aceste întâmplări neplăcute pentru a nu periclita drepturile redobândite ale beneficiarului şi familiei sale asupra moşiei. Cf. DONAT: *Domeniul domnesc,* p. 102-103 şi 178.

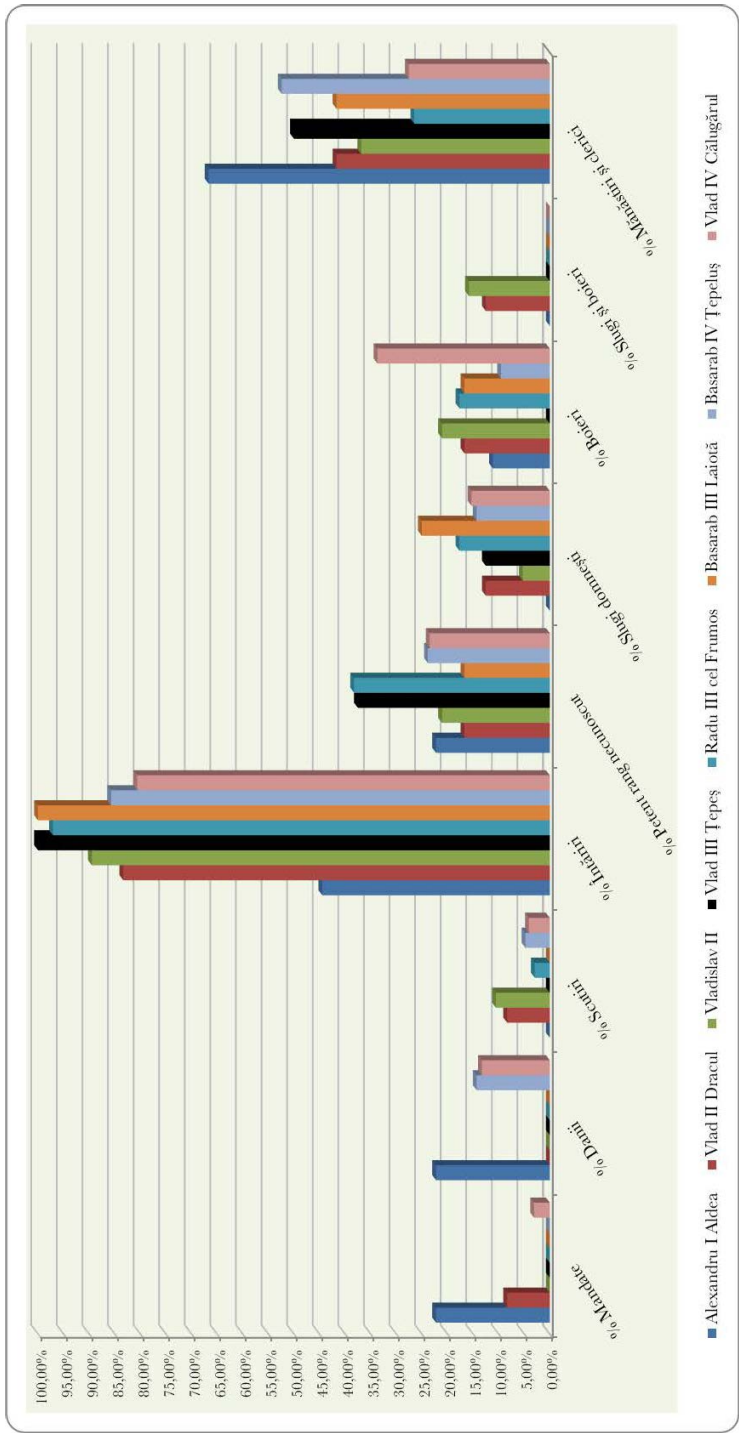

Graficul 6: Privire generală asupra situației documentare (concepută după tipuri de document și beneficiari raportate la fondul de documente al unui voievod) .

O privire asupra acestei statistici dezvăluie o uimitoare anomalie: nicio emisiune de hrisov în favoarea vreunui boier nu este prezentă în domnia lui Vlad Ţepeş. Împreună cu urmaşul său direct, Radu cel Frumos, a emis în mod clar mai multe documente către beneficiari de rang modest (37,5%) decât ceilalţi voievozi, pe locul trei şi patru situându-se Basarab cel Tânăr şi Vlad Călugărul cu aproape 25%. Cele mai înalte cote de emisiuni către boieri se întâlnesc la Vlad Călugărul[63] cu aproape 35%, iar către slugi domneşti la Basarab Laiotă cu 25%.[64]
În fine, o a şasea deloc neverosimilă ipoteză, ce ar putea servi ca explicaţie pentru lipsa întăririlor către boieri precum şi a lipsei în general a documentelor de cancelarie, ar fi că Vlad Ţepeş, mai mult decât alţi voievozi, s-a sprijinit pe o partidă de mici boieri, slugi domneşti şi cneji avansaţi graţie lui pe scara socială sau legaţi de sine în felurite moduri.[65] Numărul redus de emisiuni de hrisoave s-ar explica, astfel, prin faptul că aceşti oameni promovaţi altfel decât boierii cei vechi şi apropiaţi ori aparţinători curţii, n-ar fi ţinut neapărat să aibă la mână o probă scrisă a drepturilor lor de proprietate, acestea fiind recunoscute ca atare într-un cerc extins de elite cu putere de decizie. Ideea că aceşti *homines novi* nu ar fi înţeles folosul unei bucăţi de pergament, care era menită de fapt să le securizeze proprietăţile, este doar parţial întemeiată. O renunţare la astfel de acte nu ar putea fi explicată decât prin prisma costurilor ridicate de întocmire, acestea fiind solicitate de beneficiar şi nu oferite de voievod. În urma solicitării şi depoziţiei beneficiarului, voievodul ori sfatul domnesc dictau hotărârea luată, scribului revenindu-i sarcina de a redacta un text pe baza formularului diplomatic, iar mai apoi copia curată a hrisovului, care era prezentată logofătului spre pecetluire. Toţi cei care îşi aduceau aportul la întocmirea acestui act, de la voievod până la scribi, trebuiau recompensaţi ca atare, inclusiv persoana, de obicei membru al sfatului, care intervenise pentru beneficiar.[66] În lipsa unor preţuri şi oricăror indicii despre acestea, cuantumul acestor costuri depindea de apropierea şi relevanţa beneficiarului faţă de curtea voievodală. Din acest motiv, aceste costuri şi le puteau asuma doar cei care, din cauza unui litigiu, depindeau de sprijinul voievodului sau cei care pur şi simplu se aflau într-o situaţie financiară confortabilă. Chiar şi când astfel de acte erau destinate micilor elite, anumite probleme structurale au condus la o pierdere mai uşoară a acestora. Instabilitatea macropolitică şi militară a Valahiei în secolul al XV-lea a marcat, desigur, toate arhivele afectând negativ şi decisiv factorii de prezervare. Cei mai relevanţi dintre aceştia fac trimitere la categoria de beneficiari, tipul de document şi geografia politică. În primul rând este important de ştiut cărei grupe sociale îi

63 Cu privire la Vlad Călugărul este de menţionat faptul că niciun document al vreunui voievod din această perioadă nu a fost întărit mai des decât cele provenite din cancelaria sa. Un rol esenţial l-a jucat aici nu doar numărul înalt de 98 de emisiuni şi cea mai lungă perioadă de domnie din întreg secolul al XV-lea de la Mircea cel Bătrân. Odată cu cancelaria acestuia s-a impus pe de o parte producţia în masă de documente, iar pe de alta s-a produs o distribuţie mai uniformă a emisiunilor către diferite grupuri de beneficiari decât în cazul celorlalţi voievozi (cu excepţia lui Basarab cel Tânăr), ceea ce poate explica şi considerabila sa recepţie cultural-memorialistică.

64 Grupa de beneficiari „slugi şi boieri domneşti" este întâlnită doar la Vlad Dracul şi Vladislav II.

65 Cf. situaţia în prima domnie a lui Mircea Ciobanul discutată de DONAT: *Domeniul domnesc*, p. 103-105. Conform socotelilor întreprinse de Donat, acest voievod a emis 33 % dintre actele sale către boieri, iar 37 % către persoane de alt rang, întrecând astfel pe boieri pentru prima dată. De-abia în timpul lui Mihai Viteazul boierii devin din nou principalii beneficiari ai actelor domneşti cu 44 % faţă de 32 % fără boierie.

66 Asupra detaliilor procesului de emitere a documentelor cf. BOGDAN: „Diplomatica slavo-romînă", p. 38.

aparţinea beneficiarul. Spre exemplu, gradul de arhivare al mănăstirilor era cel mai ridicat, deoarece acestea dispuneau de cele mai sigure şi eficiente arhive din regiune.[67] Mai scăzut, însă totuşi unul destul de înalt, era gradul de conservare în arhivele marilor boieri. Aceştia dispuneau în mod sigur de mijloace mult mai bune decât micii boieri, slugile domneşti şi cnejii care, dintre toate grupurile de beneficiari, erau cel mai puţin feriţi de eventualitatea pierderii ori distrugerii de documente.

În al doilea rând, un rol decisiv îl juca tipul de document, cu cea mai mare grijă fiind păstrate documentele cele mai scumpe, adică daniile şi întăririle. Acestea probau pe termen îndelungat dreptul de stăpânire peste considerabile surse de venit, putând fi confirmate şi înnoite chiar şi după mai multe generaţii. La cealaltă extremă se găsesc mandatele, care imediat ce-şi îndeplineau funcţia îşi pierdeau orice relevanţă, fiind casate. Aceasta era uşor de făcut, cu atât mai mult cu cât suportul de scris nu era pergamentul cel scump, ci hârtia sensibil mai ieftină, dar şi mai puţin rezistentă. Nu foarte departe de aceste mandate se situau scrisorile cu o relevanţă la rându-le punctuală şi personală, însă fără importanţă legală.

Al treilea factor de prezervare a fost geografia politică a Valahiei în momentul emiterii documentului. Un document emis către un acolit al voievodului situat într-un teritoriu cu prezenţă voievodală mai închegată şi compactă avea mai multe şanse de prezervare decât în ţinuturi de margine, unde diverse grupuri rivale combăteau partida fidelă domnitorului. Exemple de emisiuni de documente ce au beneficiat de factori optimali de conservare sunt întăririle lui Vlad cu nr. **7** şi **9** către M-rile Cozia şi Tismana, în timp ce hrisoavele cu nr. **16** şi **22** ajunse la boieri mijlocaşi ori cneji se circumscriu unei probabilităţi medii de prezervare şi transmitere. În acest sens, iese în evidenţă faptul că toate cele patru hrisoave de la Vlad au fost emise pentru beneficiari din nordul Valahiei şi tot acolo au fost păstrate până în perioada modernă. Acest fapt se explică prin gradul înalt de densitate a stăpânirii voievodului şi mai marii stabilităţi politice în zonele nordice, acolo unde domnia acestuia era prezentă încă de la începutul secolului al XIV-lea, iar conflictele militare erau comparativ mai sporadice.[68] Un bun exemplu de factori incidenţi negativi ar fi corespondenţa cu micii boieri din estul Valahiei, unde voievodul şi-a întărit prezenţa abia în secolul al XVI-lea. Că acest gen de documente nu a avut nicio şansă ne-o arată faptul că pentru primele două secole de istorie valahă nu ni s-a păstrat nicio astfel de scrisoare pentru întreg voievodatul.

Ipoteza enunţată mai sus, că Vlad Ţepeş s-ar fi putut sprijini mai puternic pe micile elite şi parveniţii sociali de la care, însă, nu ni s-au păstrat decât puţine acte comparativ cu alte grupe de petenţi, nu este susţinută irefutabil de componenţa sfatului domnesc, dar nici infirmată. În timp ce pentru Vladislav II sunt documentaţi 20 de membri ai sfatului ce nu au fost activi în

67 Cf. CAZACU: „La Chancellerie", p. 98; Tudor MATEESCU / Marcel-Dumitru CIUCĂ: „Mănăstirile din Ţara Românească şi Moldova ca locuri de depunere a documentelor". În: *Mitropolia Olteniei* 37 (1985), p. 445-452.

68 Cf. COMAN: *Putere şi teritoriu*, p. 309. Pentru un rezumat german al acestor rezultate de cercetare cf. Daniel URSPRUNG: „Herrschaft, Territorium, Grenze. Die mittelalterliche Walachei im Fokus der modernen rumänischen Historiographie". În: *Südost-Forschungen* 73 (2014), p. 396-413, aici p. 404. Pentru o foarte reuşită vizualizare a teritoriilor relevante pentru domnie, cf. hărţile realizate de Mihai Turcu (http://sate.maglina.ro/heatmaps). Pe baza datelor extrase din DIR, DRH şi DONAT: *Domeniul domnesc*, au fost puse pe hartă toate satele menţionate în hrisoavele valahe medievale şi astfel cuprinse în sfera de influenţă voievodală. Nu are cum să treacă neobservată marea concentraţie a prezenţei domniei în nordul Valahiei şi lipsa acesteia în sud şi est.

sfaturile predecesorilor săi, în cazul lui Vlad sunt numai 13. Acest număr se relativizează dacă avem în vedere că de la Vladislav ne-au rămas 12 documente cu liste de martori din sfatul domnesc, în timp ce de la Vlad avem numai 4.[69] Dacă ar fi fost păstrate mai multe hrisoave, este destul de probabil că numărul oamenilor noi documentaţi ar fi fost ceva mai mare. În plus, Vlad Ţepeş a reactivat circa un sfert din membrii sfatului domnesc al tatălui său, Vlad Dracul, din ai cărui 36 de membri a preluat 8, însă sensibil mai puţini decât în cazul celor din sfatul lui Vladislav, respectiv doar 5 din cei 48, ceea ce corespunde unei ponderi de 10,4%. Aceasta se poate explica prin duşmănia dintre Drăculeşti şi partizanii lui Vladislav cărora le-au aparţinut, desigur, şi mulţi oameni noi. Cu toate acestea chiar şi unele rupturi cantitative în compoziţia sfaturilor nu sunt pe deplin convingătoare, pentru că tocmai boierii de rang înalt erau cel mai greu de înlocuit, având cariere mai lungi decât cei de ranguri inferioare.[70] Această lipsă de schimbări radicale în componenţa sfatului domnesc este un indiciu că obişnuita „clientelă", care venea la curte pentru a solicita hrisoave cu întăriri, nu-şi pierduse relaţiile cu sfatul. Dacă altfel ar fi fost cazul şi Vlad ar fi schimbat marea majoritate a membrilor acestuia, atunci pentru posibilii beneficiari ar fi fost mai greu sau mai costisitor să găsească susţinere pentru cauzele lor, rezultând într-o cerere mai redusă de hrisoave. Această concluzie fundamentată logic poate fi, însă, uşor relativizată dintr-o perspectivă opusă, anume că tocmai ridicarea unor oameni noi în rândurile (selecte) ale înaltei nobilimi a voievodatului ar fi generat un mai mare număr de documente menite să legalizeze pretenţiile noilor nobili. Cele mai mari tensiuni s-ar produce, deci, în prima fază a penetrării reţelei oligarhice, tensiuni care odată cu trecerea vremii, acomodarea reciprocă şi intervenţia arbitrajului domnesc se aplanează.

Indiferent cât de incitante ar putea fi unele sau altele dintre aceste consideraţii, lipsa surselor face aproape imposibilă o reconstrucţie mai hotărâtă a proceselor social-politice din această perioadă. Dinamica procesului evolutiv al sfaturilor domneşti este per ansamblu prea puţin cercetată sistematic pentru a se putea trage concluzii viabile pentru fiecare voievod în parte. Că Vlad s-ar fi aliat şi cu boierii cei mai înalţi în rang, ar putea fi probat şi de bănuita identitate a lui „Nagoi de Oroaia" din documentul cu nr. **23**, anume Neagoe de la Craiova din puternica familie a Craioveştilor. Prin urmare, voievodul Vlad Ţepeş şi-a clădit succesul pe un larg sistem oligarho-social de alianţe, ceea ce dă mărturie despre o mare flexibilitate politică. Acest talent i-a fost negat de istoriografia de până acum sub influenţa puternicei tradiţii narative a masacrelor boiereşti.

69 Cf. *DRH*, B, vol. 1.

70 Asupra compoziţiei mai puţin conservative a sfaturilor lui Vlad Ţepeş cf. Radu OPREA: „Câţiva mari dregători din Sfatul Domnesc al lui Vlad Ţepeş". În: *Argesis* 17 (2008), p. 91-97.

Următoarele concluzii pot fi trase pe baza acestui scurt studiu introductiv:

1) Cancelaria lui Vlad Ţepeş a emis mai puţine documente interne, adică hrisoave destinate unor beneficiari valahi, decât cancelariile altor voievozi contemporani.

2) Vlad Ţepeş a întreţinut o cancelarie mai dezvoltată decât predecesorii săi. Aceasta ar fi putut susţine o frecvenţă mai înaltă de emisiuni de documente interne decât ne lasă să bănuim puţinele exemplare rămase.

3) Statistic vorbind, cancelaria lui Vlad Ţepeş a produs mai multă corespondenţă diplomatică decât alţi voievozi contemporani până la Basarab Laiotă. Această practică nu poate fi totuşi privită ca una neobişnuită, deoarece o parte semnificativă a acestor emisiuni a rezultat în ultimele luni de viaţă ale lui Vlad, atunci când iminenţa unei noi confruntări cu otomanii a condus la o intensificare a corespondenţei sale cu aliaţii.

4) Fondul de documente transmis de la Vlad Ţepeş este, asemeni celor de la alţi voievozi, tocmai de aceea nereprezentativ, fiindcă originalele au supravieţuit doar descentralizat şi anume în locuri cu grad ridicat de arhivare. Evaluările statistice sunt de folosit, aşadar, cu multă precauţie. Totuşi, pot fi analizate din perspectivă comparativă practicile de emitere ale voievozilor contemporani.

5) Vlad Ţepeş este singurul voievod din perioada 1430-1490 de la care nu ni s-au păstrat hrisoave destinate boierilor.

6) Hrisoavele lui Vlad Ţepeş dispuneau după emitere de aceeaşi valabilitate legală ca şi acelea ale altor voievozi. Rudimente ale unei eventuale stigmatizări ori *damnatio memoriae* nu sunt de reperat, actele sale de violenţă neapărând ca ceva inedit ori extraordinar în cultura memorială valahă.

7) Excluzând sursele propagandistice din spaţiul unguresc, german şi otoman, ostile voievodului, nu există indicii convingătoare pentru a considera domnia lui Vlad Ţepeş ca fiind una disfuncţională, ce a dispus de capacităţi reduse în emiterea de documente. Un război general împotriva marii boierimi nu a avut loc. Majoritatea nobililor a întreţinut cu mare probabilitate relaţii stabile cu curtea voievodală ca autoritate supremă, apelând la aceasta în caz de litigiu. Situaţia fiind relativ liniştită, iar reţelele de proprietate nefiind perturbate, nici numărul de astfel de situaţii litigioase nu a fost prea mare şi nici transmisii de proprietăţi către alţi boieri (fideli), fie ei vechi ori noi, nu au avut loc în mod excesiv.

8) O explicaţie ce poate împăca diferitele constatări cu privire la caracterul domniei lui Vlad Ţepeş ar fi că în acest timp au avut într-adevăr loc numeroase confiscări de moşii. Însă, contrar altor voievozi contemporani, el ar fi refuzat împăcarea ulterioară cu hiclenii sau familiile lor, renunţând aşadar să le retrocedeze proprietăţile. Aceasta ar explica penuria de întăriri pentru boieri. Moşiile au rămas

sub statut incert, nedocumentat. Urmând teza lui Ion Donat despre natura întăririlor către hicleni, sub succesorii lui Ţepeş acestea vor fi fost retrocedate foştilor proprietari prin întăriri care nu menţionau fapta hicleniei, hrisoavele rezultate apărând, astfel, a fi simple confirmări de proprietate. Pe această cale s-ar putea explica în mod plauzibil numărul redus de hrisoave din domnia lui Vlad Ţepeş cât şi numărul crescut sub succesorii săi.

Din păcate penuria de documente nu permite istoricului să încline mai ferm balanţa într-una dintre cele două părţi şi nici nu este scopul lucrării de faţă să o facă.

Bibliotheca Draculiana – bibliografia exhaustivă a cercetărilor despre Vlad Ţepeş (până în 2019)

Prezenta bibliografie cuprinde deopotrivă lucrări cu înalt profil ştiinţific şi de popularizare, în care Vlad Ţepeş este abordat ca figură istorică. S-a făcut însă distincţia între istoria evenimenţială şi cea a recepţiei. Conştienţi de faptul că cele două rubrici se întretaie în anumite aspecte, editorii au preferat să nu repete titlurile în cauză şi în categoria următoare, eliminându-se astfel orice dublură. Pentru o mai bună orientare a cercetătorilor, detaliile bibliografice ale unor lucrări mai relevante vor fi însoţite de scurte comentarii ori scurte evaluări.

I. Vlad Ţepeş - personalitate istorică

1. Monografii şi culegeri de studii

ANDERMANN, Ulrich: *Vlad the Impaler (Dracula)*. Bucharest 1999.

ANDREESCU, Ştefan: *Vlad Ţepeş (Dracula). Între legendă şi adevăr istoric*. Bucureşti 1976 (prima ediţie), 1998 (ediţia a doua), 2015 (ediţia a treia) [lucrare standard].

IDEM: *Vlad the Impaler (Dracula)*. Bucharest 1999 [trad. engl.].

BADDELEY, Gavin / WOODS, Paul: *Vlad the Impaler: son of the devil, hero of the people*. Hersham 2010 [lucrare de popularizare].

BALOGH, András F.: *A Drakula-történetek kezdetei* [Începuturile povestirii despre Dracula]. Budapest 2008 [studiu asupra povestirilor germane].

BIANCHI, Vito: *Dracula. Una storia vera*. Milano 2011 [lucrare de popularizare].

BOGDAN, Ioan: *Vlad Ţepeş şi Naraţiunile Germane şi Ruseşti asupra lui. Studiu critic*. Bucureşti 1896 [lucrare standard, între timp depăşită, critică faţă de discursul naţionalist; povestirile ruseşti şi germane în apendice].

BOHN, Thomas M. / EINAX, Rayk / ROHDEWALD, Stefan (ed.): *Vlad der Pfähler – Dracula. Tyrann oder Volkstribun?* Wiesbaden 2017 [volumul conferinţei internaţionale ţinute la Gießen în sept. 2014; cf. infra].

BOLINTINEANU, Dimitrie: *Vieaţa lui Vlad Ţepeş Vodă şi Mircea Vodă cel Bătrânŭ*. Bucureşti 1863 [ediţia a doua 1870].

BUICAN, Alexandru: *Ţepeş. O biografie a lui Vlad III Dracula, 1431-1476*. Bucureşti 2012 [accente naţionaliste, compilativă].

CAMPANELLA, Angela: *Vlad III di Valacchia. Il Principe e l'Ordine del Drago.* Villanova di Guidonia 2017.

CAZACU, Matei: *Vlad Ţepeş: monografie istorică*. Bucureşti 1969 [lucrare de licenţă].

IDEM*: Le thème de Dracula (XVe-XVIIIe siècles). Présentation, édition critique, traduction et commentaire*. Paris 1979.

IDEM: *L'Histoire du Prince Dracula en Europe centrale et orientale (XVe siècle)*. Genève 1988; 1994 (ediţia a doua) [lucrare standard; ediţie de izvoare comentată].

IDEM: *Dracula.* Paris 2004; trad. rom.: *Dracula*. Bucureşti 2008; trad. engl. *Dracula.* Ed. Stephen W. Reinert. Leiden, Boston 2017 [biografie; lucrare standard].

CIOBANU, Radu Ştefan: *Pe urmele lui Vlad Ţepeş*. Bucureşti 1980 [accente naţionaliste].

CONDURATU, Grigore C.: *Michael Beheims Gedicht über den Woiwoden Wlad II. Dracul. Mit historischen und kritischen Erläuterungen*. Phil. Diss. Universität Leipzig. Bukarest 1903.

CZAMAŃSKA, Ilona: *Drakula. Wampir, tyran czy bohater. Nowe spojrzenie po latach* [Drakula. Vampir, tiran sau erou. O nouă perspectivă după câţiva ani]. Poznań 2013 [în 2003 apărută sub titlul *Drakula. Wampir, tyran czy bohater*].

DAN, Mihail P.: *Cehi, slovaci şi români în veacurile XIII-XVI*. Sibiu 1944 [despre arestarea lui **V.**, p. 167-170].

DÂRZAN, Constantin (ed.): *Simpozionul Internaţional de Istorie: Vlad Ţepeş Drăculea – Domn Creştin al Ţării Româneşti.* Râmnicu Vâlcea 2009.

IDEM (ed.): *Vlad Ţepeş Drăculea. Simpozionul Internaţional de Istorie «Vlad Ţepeş Drăculea – istorie şi mit», Arefu-Argeş, ediţia a doua, 19 iunie 2010*. Râmnicu Vâlcea 2010.

DOGARU, Mircea: *Dracula, împăratul răsăritului. Gândirea politică şi practica militară în epoca lui Vlad Ţepeş. Tradiţie şi originalitate*. Bucureşti 1996 [lucrare puternic naţionalistă].

IDEM: *Dracula. Mit şi realitate istorică*. Bucureşti 1994.

DRAGOMIR, Silviu N.: *Draculea - Istorii mai mult sau mai puţin elucidate*. Bucureşti 2010.

DJUVARA, Neagu: *De la Vlad Ţepeş la Dracula Vampirul*. Bucureşti 2003 [lucrare de popularizare pentru publicul tânăr].

EDELMAIER, Hans: *Dracula. Wojwode der Walachei Vlad III. Zepesch 1430 - 1476. Staatsmann - Feldherr - Medienopfer*. Salzburg 2014 [depăşeşte genul biografiei de popularizare, dar se încadrează substanţial discursului naţional românesc].

ENE, Georgeta: *Figura domnitorului muntean Vlad Ţepeş în legende istorice din comuna Arefu-Argeş*. Bucureşti 1970 [lucrare de diplomă; metodologie discutabilă].

FARKAS, Jenő: *Drakula vajda históriája*. Budapest 1989 [lucrare de popularizare].

FLORESCU, Radu / Raymond T. MCNALLY: *Dracula. A Biography of Vlad the Impaler 1431-1476*. New York 1973 [lucrare de popularizare].

IDEM: *Dracula. Prince of Many Faces. His Life and His Times*. Boston, Toronto, London 1989.

IDEM: *The Complete Dracula. Two Books in one. Combining "Dracula, a Biography of Vlad the Impaler" and the Bestseller "In Search of Dracula"*. Acton 1992.

GARGIULO, Roberto: *Dracula l'impalatore: la vera storia di Vlad Tepes principe della Valacchia.* Bologna 2013.

GIRAUDO, Gianfranco: *The Life and Deeds of Vlad the Impaler Drăculea*. New York 1969.

IDEM: *Drakula. Contributi alla storia delle idee politiche nell'Europa Orientale alla svolta del XV secolo*. Venezia 1972.

HAEFS, Hanswilhelm: *Von der Wahren Geschichte des Fürsten Dracula Vlad Ţepeş und denen blutsaufenden untoten Vampyren zwischen Sumer und Irland*. Norderstedt 2009.

HARMENING, Dieter: *Der Anfang von Dracula. Zur Geschichte von Geschichten*. Würzburg 1983 [lucrare standard în spaţiul germanofon, ediţie a povestirilor germane; învechită].

HASDEU, Bogan P.: *Filosofia portretului lui Ţepeş, schiţă iconografică*. Bucureşti 1864 [lucrare foarte speculativă, parţial literară].

HAUMANN, Heiko: *Dracula. Leben und Legende*. München 2011 [scurtă biografie; analizează legături potenţiale cu mitologia vampirului].

IORGA, Nicolae: *Studii istorice asupra Chiliei şi Cetăţii Albe*. Bucureşti 1899 [despre luptele din 1462 şi 1476, p. 120-128, 134, 150-151].

[LUR'E, Jakov S. (ed.)]: *Povest' o Drakule. Issledovanie i podgotovka tekstov Ja. S. Lur'e*. Moskva, Leningrad 1964 [ediţie standard a povestirilor ruseşti].

IDEM: *Russkie sovremenniki vozroždenija. Knigopisec Efrosin, D'jak Fedor Kuricyn*. Leningrad 1988 [monografie despre prezumtibilul autor al povestirilor ruseşti].

MARES, Roberto: *Vlad Tepes: El Verdadero Dracula*. 2007 [lucrare de popularizare].
MĂRTIN, Ralf-Peter: *Dracula. Das Leben des Fürsten Vlad Ţepeş*. Frankfurt 2016 (ediţia a opta) [lucrare de popularizare].
MICKIEWICI, Adam: *Cours de litterature slave, professé au Collège de France 1841-1842*. Vol. 2. Paris 1860 [teza că Povestirea Rusească ar fi o aluzie la Ivan cel Groaznic, p. 83-84].
MINEA, Ilie: *Vlad Dracul şi vremea sa*. Iaşi 1928 [importante contribuţii despre familia Drăculeştilor].
MCNALLY, Raymond T. / FLORESCU, Radu: *In search of Dracula: A true history of Dracula and vampire legends*. New York 1972; trad. fr.: *A la recherche de Dracula*. Paris 1972, 1973 (ediţia a doua); trad. germ.: *Auf Draculas Spuren. Die Geschichte des Fürsten und der Vampire*. Berlin 1996 [lucrare de popularizare].
NEAGOE, Manole: *Vlad Ţepeş, figură eroică a poporului român*. Bucureşti 1977 [discurs naţionalist].
NEDELCEA, Tudor: *Vlad Ţepeş-Dracula*. Deva 1999.
OLTEANU, Pandele: *Limba povestirilor slave despre Vlad Ţepeş*. Bucureşti 1961 [teză asupra redacţiei iniţiale valahe a Povestirilor Ruseşti].
PANAITESCU, Petre P.: *Viaţa lui Vlad Ţepeş: cronici slavo-române din sec. XV-XVI publicate de Ion Bogdan*. Bucureşti 1959 [cuprinde cronicile slavone, ms. din St. Gallen precum şi alte scrisori despre Dracula].
POPESCU, Grigore: *Vlad Ţepeş*. Bucureşti 1964 [lucrare de popularizare].
SCHIAVONI, Giulio (ed.): *Il piacere della paura. Dracula e il crepuscolo della dignità umana. Atti del Convegno "Scenari della Paura", Università di Messina, 25 - 26 marzo 1993*. Alessandria 1995.
SEIPEL, Wilfried / RAUCH, Margot (ed.): *Dracula. Woiwode und Vampir; eine Ausstellung des Kunsthistorischen Museums Wien; Schloss Ambras, Innsbruck, 18. Juni - 31. Oktober 2008*. Wien 2008; *Dracula. Voievod şi vampir; Bucureşti 8 iulie - 10 octombrie 2010*. Bucureşti 2010 [culegere comentată a reprezentărilor iconografice ale lui **V**.].
SMOCHINĂ, Nichita P.: *Elemente româneşti în naraţiunile slave asupra lui Vlad Ţepeş*. Iaşi 1939 [cu o trad. rom. a acestor povestiri].
STĂVĂRUŞ, Ion: *Povestiri medievale despre Vlad Ţepeş – Dracula*. Bucureşti 1978.
STOIAN, Emil: *Vlad Ţepeş. Mit şi realitate istorică*. Bucureşti 1989 [naţional-comunist, compilativ].
STOICESCU, Nicolae: *Vlad Ţepeş*. Bucureşti 1976 [lucrare standard de seamă, incluzând recepţia ulterioară; discurs naţionalist]; ediţie prescurtată publ. în 1979.
IDEM: *Vlad Ţepeş. Prince of Walachia*. Bucharest 1978 [versiunea engl.].
ŞERBĂNESCU, Nicolae I.: *Istoria mînăstirii Snagov*. Bucureşti 1944 [despre mormântul lui **V**., p. 31-34, 176-177].
TAUTAN-CERMEIANU, George: *Ţepeş Vodă*. Bucureşti 2010.
TREPTOW, Kurt W. (ed.): *Dracula. Essays on the Life and Times of Vlad Ţepeş*. New York 1991 [conţine pe alocuri contribuţii ştiinţifice relevante, cf. infra].
IDEM: *Of saints and sinners. Native resistance to Ottoman expansion in southeastern Europe, 1443 - 1481: George Castriota Scanderbeg and Vlad III Dracula*. Urbana-Champaign 1995 [teză doctorat].
IDEM: *Vlad III Dracula. The Life and Times of the Historical Dracula*. Iaşi, Oxford, Portland 2000 [lucrare de popularizare].
IDEM. (ed.): *Vlad Ţepeş. Studii.* Iaşi 2002.
TROW, Meirion J.: *Vlad the Impaler. In Search of the Real Dracula*. Gloucestershire 2003 [lucrare de popularizare].

IDEM: *A Brief History of Vampires*. London 2010 [versiune abreviată a lucrării precedente].
UNGHEANU, Mihai: *Răstălmăcirea lui Ţepeş. "Dracula" – un roman politic?* Bucureşti 1992 [perspectivă naţionalistă şi conspirativă].
VERGATTI, Radu Ştefan: *Vlad Ţepeş - viaţa, faptele, domnia*. Bucureşti 1996.
ZĂRNESCU, Constantin: *Patimile lui Dracula. Naraţiunile universale despre Dracula vodă*. Cluj-Napoca 2004 [lucrare de popularizare].
WATERSON, James: *Dracula's Wars. Vlad the Impaler and his Rivals*. Stroud 2016 [lucrare de popularizare].

2. Articole

ANDREESCU, Ştefan: „Un moldovean printre dregătorii lui Vlad Ţepeş". În: *MI* 6 (1972), nr. 6, p. 84.
IDEM: „Premieres formes de la littérature historique roumaine en Transylvanie: autour de la version slave des recits sur le voivode Dracula". În: *RESEE* 13 (1975), nr. 4, p. 511-524.
IDEM: „Un nou punct de vedere în discuţia asupra versiunii slave a 'Povestirilor despre Dracula voievod'". În: *Glasul Bisericii* 34 (1975), nr. 1-2, p. 121-130 [legendă balcanică despre **V**., prezentând multe similitudini cu Chalkokondyles].
IDEM: „Războiul cu turcii din 1462". În: *RdI. 500 de ani de la moartea lui Vlad Ţepeş* 29 (1976), nr. 11, p. 1673-1696 [capitol din monografie].
IDEM: „Vlad Ţepeş: personalitate prominentă a luptei poporului român pentru libertate şi independenţă". În: *Scînteia tineretului* 32 (1976), nr. 8575, p. 4.
IDEM: „En marge des rapports de Vlad Ţepeş avec la Hongrie". În: *RRH* 16 (1977), nr. 3, p. 507-513 [indicare a unui pasaj până atunci nefolosit despre situaţia politică din noiembrie-decembrie 1462 şi asedierea împăratului Frederic III la Viena].
IDEM: „L'action de Vlad Ţepeş dans le Sud-Est de l'Europe en 1476". În: *RESEE* 15 (1977), p. 259-272.
IDEM: „Ştiri diverse şi interpretări felurite: 1. Asupra 'campaniei' lui Matias Corvin din 1462". În: *AIIAI* 24 (1987), p. 595-602 [cf. discuţia la p. 595-596].
IDEM / Raymond T. MCNALLY: „Vlad Ţepeş şi 'Castelul Piatra Craiului'". În: *MI* 22 (1988), nr. 8, p. 25-27, 32.
IDEM: „Quelques notes concernant Vlad l'Empaleur, prince de Valachie". În: *RRH* 28 (1989), nr. 1-2, p. 123-128.
IDEM: „Military Actions of Vlad Ţepeş in Southeastern Europe in 1476". În: *Dracula. Essays on the Life and Times of Vlad Ţepeş*, p. 137-152.
IDEM: „Vlad Vodă Ţepeş şi Biblia". În: *Historia manet*. Bucureşti 2001, p. 455-462; versiune engl. „Vlad the Impaler and the Bible". În: *Vlad der Pfähler – Dracula. Tyrann oder Volkstribun?*, p. 189-196.
IDEM: „Vlad Vodă Ţepeş şi Mahmud paşa Grecul: pe marginea unui izvor controversat". În: *RdI p.n.* 14 (2004), nr. l-2, p. 81-88.
ANNAS, Gabriele: „Vlad III. Ţepeş im Spiegel humanistischer Geschichtsschreibung: Antonio Bonfini, Filippo Buonaccorsi, Jan Długosz". În: *Vlad der Pfähler – Dracula. Tyrann oder Volkstribun?*, p. 71-98.
ATAÖV, Türkkhaya: „Solii turci nu l-au jignit pe Ţepeş...". În: *MI* 18 (1984), nr. 10, p. 50.

BALOTĂ, Anton: „Pandele Olteanu, Limba povestirilor slave despre Vlad Ţepeş". În: *Studii şi cercetări lingvistice* 13 (1962), nr. 1, p. 90-97 [recenzie].
BALTAG, Gheorghe: „Vlad Dracul la Sighişoara. Legenda şi temeiul ei istoric". În: *MI* 467 (2006), nr. 2, p. 13-16.
BARANGĂ, Rodica / BARANGĂ, Petre: „Vlad Ţepeş, domn creştin". În: *Columna 2000* 8 (2007), nr. 31-32, p. 42-44.
BERENGER, Jean: „Conscience européenne et mauvaise conscience à la cour de Mathias Corvin: la naissance du myth de Dracula, 1462-65". În: *La conscience européenne au XV-e et au XVI-e siècle* (1982), p. 8-22.
BERZA, Mihail: „Vlad Ţepeş, ses règnes et sa légende. En marge de deux livres récents". În: *RESEE* 15 (1977), nr. 2, p. 325-354.
BIEGALA, Éric: „The real Dracula lived in Romania". În: *Historia* 553 (1993), p. 56-58.
BINDER, Pavel: „Itinerarul transilvan al lui Vlad Ţepeş". În: *RdI* 27 (1974), nr. 10, p. 1537-1542.
IDEM: „Une famille noble roumaine de Transylvanie: les Drakulya de Sinteşti". În: *RRH* 27 (1988), nr. 4, p. 301-314.
BIRKHAN, Helmut: „Der grausame Osten. Mentalitätsgeschichtliche Bemerkungen zum Dracula-Bild bei Michael Beheim". În: *Zeitschrift der Germanisten Rumäniens* 6 (1997) nr. 1-2, p. 93-100. Retipărit în: Chantal ADOBATI et al. (ed.): *Wenn Ränder Mitte werden. Zivilisation, Literatur und Sprache im interkulturellen Kontext. Festschrift für Peter Kirch zum 60. Geburtstag*. Wien 2001, p. 485-499.
BLEYER, Jakob: „Ein Gedicht Michael Beheims über Wlad IV - Woywoden der Walachei (1454-1462)". În: *Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde* 32 (1903), p. 5-39.
BOGDAN, Duica G.: „Două legende. II. Hoţii lui Ţepeş". În: *Cele trei Crisuri* 9 (1920), p. 18-19.
BOGREA, Vasile: „Mărunţişuri istorico-filologice, XII. Încă o pomenire germană a lui Ţepeş". În: *Anuarul Institutului de istorie naţională* 2 (1923), p. 359-362.
BOHN, Thomas M.: „Der Dracula-Mythos. Osteuropäischer Volksglaube und west-europäische Klischees". În: *Historische Anthropologie* 14 (2006), p. 390-409.
BOLDUR, Alexandru V.: „Un român transilvănean autor presupus al Povestirii ruse despre Dracula". În: *Apulum* 8 (1970), p. 67-79.
BALOTĂ, Anton: „An Analysis of the Dracula Tales". În: *Dracula. Essays on the Life and Times of Vlad Ţepeş*, p. 153-184.
BRANZEU, F.: „Vlad l'empaleur dans la litterature turque". În: *RIR* 16 (1946), nr. 1, p. 68-71.
CALINIC, Andrei Marian: „Vlad Ţepeş - cavaler al cruciadei târzii". În: *Valachica* 19 (2006), p. 21-26.
CANTACUZINO, Gheorghe: „Cetatea Poenari (sec. XV- XVI)". În: *Studii şi cercetari de Istorie veche* 22 (1971), nr. 2, p. 263-289 [despre reconstrucţia cetăţii de către **V**.].
IDEM: „Date noi privind cetatea Poenari (sec. XIV-XVI)". În: *Studii şi Comunicări*. Piteşti 1971, p. 209 -216 [despre reconstrucţia cetăţii de către **V**.].
CAZACU, Matei: „Un viteaz frate a lui Vlad Ţepeş". În: *Viaţa studenţească*, 23 octombrie 1968, p. 6 [despre Mircea, fratele mai mare al lui **V**.].

IDEM: „O domnie necunoscută a lui Vlad Ţepeş din anul 1448". În: *Viaţa studenţească*, 11. Dezember 1968, p. 6 [nouă dovedire a primei domnii a lui **V**. după unele încercări de la începutul secolului al XX-lea].
IDEM: „Precizări privind cronologia domnilor munteni din deceniul 5 al secolului al XV-lea". În: *Studii* 22 (1970), nr. 3, p. 608 [asupra primei domnii a lui **V**.].
IDEM: „Vlad Ţepeş erou de epopee". În: *MI* 4 (1970), nr. 6, p. 25-31.
IDEM: „La Valachie et la bataille de Kosovo (1448)". În: *RESEE* 9 (1971), nr. 9, p. 131-139.
IDEM: „A propos du récit russe «Skazanie o Drakule voevode»". În: *Cahier du Monde russe et soviétique* 15 (1974), nr. 3-4, p. 279-296.
IDEM: „Lupta domnilor Ţării Româneşti de la Mihail I până la Vlad Ţepeş pentru apărarea unităţii cu Dobrogea (1418-1462)". În: *Muzeul Naţional* 4 (1978), p. 81-91.
IDEM: „‚Geschichte Dracole Waide': Un incunable imprimé à Vienne en 1463". În: *Bibliothèque de l'Ecole des Chartes* 139 (1981), p. 209-243.
CĂZĂNIŞTEANU, C.: „Războiul popular din 1462 – moment de vîrf al luptei românilor pentru independenţă". În: *RA* 56 (1979), nr. 1, p. 1-6.
CĂPĂŢÎNĂ, Dan: „Aspecte ale politicii militare a voievodului Vlad Ţepeş în cea de-a doua domnie". În: *Studii şi materiale de muzeologie şi istorie militară* 17-18 (1984-1985), p. 152-161.
CÂNDEA, Virgil: „Vlad Ţepeş: portret necunoscut la Stuttgart: Valori istorice româneşti în colecţii de peste hotare". În: *MI* 22 (1988), nr. 2, p. 10-11 [pictat de Nikolaus Ochsenbach (1562-1626), comandant al cetăţii Hohentübingen, la începutul secolului al XVII-lea: ms. din biblioteca Württemberg din Stuttgart].
CÂRCIUMARU, Radu: „Vlad Ţepeş şi Ştefan cel Mare: prieteni sau duşmani". În: *MI* 37 (2003), nr. 12, p. 23-26; 38 (2004), nr. 1, p. 43-48.
IDEM: „Vlad the Impaler at the Beginning of His Second Reign. Short Considerations on Some Aspects of External Politics". În: *Annales d. Université „Valahia" Târgovişte, Section d'Archeologie et d'Histoire* 10 (2008), nr. 1, p. 79-89.
IDEM: „Un episod al tinereţii lui Vlad Ţepeş: Moldova 1449-1452". În: *Simpozionul Internaţional de Istorie «Vlad Ţepeş Drăculea – istorie şi mit»… 19 iunie 2010*, p. 148-159.
CERNOVODEANU, Paul: „Contribuţii la studiul însemnelor heraldice ale lui Vlad Ţepeş". În: *RdI. 500 de ani de la moartea lui Vlad Ţepeş* 29 (1976), nr. 11, p. 1731-1744.
IDEM: „A New Approach towards Vlad Ţepeş". În: *RRH* 16 (1977), p. 335-346.
CHIHAIA, Pavel: „Date noi despre începuturile mănăstirii Govora". În: *Studii şi cercetări de istoria artei* 13 (1966), nr. 2, p. 249-252.
IDEM: „Ctitorii ale voievozilor Drăculeşti". În: *Din cetăţile de scaun ale Ţării Româneşti*. Ed. de IDEM. Bucureşti 1974, p. 66-76.
CHIRCA, H.: „Comentariu istorico-filologic asupra hrisovului din 20 septembrie 1459 (cuprinzând prima menţiune despre oraşul Bucureşti)". În: *Studii* 12 (1959), nr. 5, p. 5-7.
CIOBANU, Radu-Ştefan: „Lupta domnilor Ţării Româneşti de la Mihail I până la Vlad Ţepeş pentru apărarea unităţii cu Dobrogea (1418-1462)". În: *Muzeul Naţional* 4 (1978), p. 81-91 [bazându-se pe investigaţii arheologice în cetatea Enisala, împinge stăpânirea asupra Dobrogei până în vremea lui **V**.].
IDEM : „Cei mai de seamă dascăli şi oşteni". În: *MI* 21 (1987), nr. 11, p. 30-32 [asupra biografiei lui Vlad].
IDEM: „Vlad Ţepeş şi Argeşul". În: *Studii şi comunicări, Muzeul Curtea de Argeş* 2 (1987), p. 46-49.

IDEM: „Vlad Ţepeş: copilărie, adolescenţă, voievod biruitor". În: *MI* 21 (1987), nr. 11, p. 28-41.

CIORTEA, Camelia: „Vlad Ţepeş - mitologie politică". În: *Acta Musei Napocensis* 35-36 (1998-1999), nr. 2, p. 211-215.

IDEM: „Vlad Ţepeş în climatul mental al epocii". În: *Acta Musei Napocensis* 35-36 (1998-1999), nr. 2, p. 217-221.

CÎMPINA, Barbu T.: „Complotul boierilor şi răscoala din Ţara Românească din iulie-noiembrie 1462". În: *Studii şi referate privind istoria României*. Teil 1. Bucureşti 1954, p. 599-624 [discurs tipic epocii de stalinizare a României, foarte negativ la adresa elitelor].

IDEM: „Victoria oştii lui Ţepeş asupra Sultanului Mehmed al II-lea (cu prilejul împlinirii a 500 de ani)". În: *Studii. Revista de istorie* 15 (1962), nr. 3, p. 533-555.

IDEM / Ştefan ŞTEFĂNESCU: „Lupta condusă de Vlad Ţepeş pentru consolidarea rezistenţei Ţării Românesti împotriva primejdiei otomane". În: *Istoria României*. Vol. 2. Bucureşti 1962, p. 465-477.

CONSTANTINESCU, Radu: „Un vrednic luptător pentru neatîrnarea ţării (500 de ani de la moartea lui Vlad Ţepeş)". În: *În slujba patriei* 28 (1976), nr. 49, p. 2.

IDEM: „Însemnări privind epoca lui Vlad Ţepeş. 1. Premisele economice (1335-1462)". În: *RA* 61 (1984), nr. 4, p. 394-402.

IDEM: „Un manuscris transilvănean contemporan lui Vlad Ţepeş". În: *Codicele Altenberg*. Bucureşti 1988, p. 5-86.

CONSTANTINESCU, Daniela: „Vlad Ţepeş şi imaginea prinţului ideal în societatea românească a secolului al XIX-lea". În: *Analele Universităţii Bucureşti*, *istorie* 1993-1994, p. 67-76 [cea mai importantă contribuţie asupra recepţiei lui **V**. în spaţiul românesc în secolul al XIX-lea].

CORBEA, Andrei: „Cu privire la corespondenţa lui Vlad Ţepeş cu Matei Covin". În: *AIIAI* 17 (1980), p. 669-685 [contribuţie de seamă prin descoperirea copiei din Wolfenbüttel a celebrei scrisori din 11 februarie 1462].

COSTIN, Bogdan: „Ducatul muntean al voievodului Vlad III Ţepeş (1448, 1456-1462, 1476)". În: *CN* 14 (2008), p. 427-445 [publicarea singurei monede ce poate fi atribuită cu oarecare certitudine lui **V**.].

CZABAI, Stephen: „The Real Dracula". În: *The Hungarian Quarterly* (1941), p. 327-332.

DACHE, Petre: „Făcătorul de dreptate - Vlad Ţepeş". În: *MI* 18 (1984), nr. 9, p. 19-23.

DAVID, Gheorghe: „Amintirea lui Vlad Ţepeş". În: *MI* 21 (1987), nr. 3, p. 38-39, 44.

DECAUX, Alain: „Dracula, a-t-il existé?". În: *Historia* 501 (1988), p. 14-26.

DENIZE, Eugen: „Vlad Ţepeş, lupta antiotomană şi Veneţia. Câteva consideraţii". În: *RdI p.n.* 6 (1995), nr. 3-4, p. 371-387.

IDEM: „Vlad l'Impalatore, la lotta antiottomana e Venezia". În: *Adriatico al Mar Nero: veneziani e romeni, tracciati storie comuni*. Roma 2003, p. 86-95.

IDEM: „Când s-a declanşat conflictul dintre Vlad Ţepeş şi turci?" În: *SMIM* 14 (2006), p. 239-251 (retipărit: „When Did the Conflict between Vlad the Impaler and the Turks Break Out?" În: *RRH* 55 (2006), nr. 1-4, p. 27-40).

DEUTSCH, Robert / ANDREESCU, Ştefan: „Dracula oder Vlad Ţepeş. Fürst der Walachei. Eine historische Untersuchung rumänischer Beiträge". În: *Schweizerische Zeitschrift für Geschichtswissenschaft* 30 (1980) nr. 1, p. 59-71.

DIETL, Cora: „Von ainem wutrich der hies Trakle waida von der Walachei. Dracula bei Michel Beheim". În: *Vlad der Pfähler – Dracula. Tyrann oder Volkstribun?*, p. 99-114.

DOGARU, Mircea: „Vlad Ţepeş Dracula, un maestru al războiului psihologic". În: *Document. Buletinul Arhivelor Militare Române* 1 (1998), nr. 1, p. 45-48.

IDEM: „Războiul din umbră la originea defăimării lui Vlad Ţepeş". În: *Ibid.* 2 (1999), nr. 3 (7), p. 5-11.

DRULA, Grigore H.: „Cetatea Chilia". În: *Tinereţea* 8 (1942), nr. 3, p. 1-2; nr. 4-5, p. 2 [conflictul dintre **V**. şi Ştefan cel Mare].

DURAND, Guillaume: „L'orientation de la politique de Mathias Corvin envers la principauté de Valachie à la suite de la destitution de Vlad Ţepeş (1462)". În: *Revista de Istorie Militară* 5-6 (2013), nr. 139-140, p. 29-40.

DUŢU, Alexandru: „Portraits of Vlad Ţepeş: Literature, Pictures and Image of the Ideal Man". În: *Dracula. Essays on the Life and Times of Vlad Ţepeş*, p. 239-248.

FEDELES, Tamás: „Drakwlyahaza" [Casa Dracula]. În: *„Fons, skepsis, lex". Ünnepi tanulmányok a 70 esztendős Makk Ferenc tiszteletére*. Ed. de Almási Tibor et al. Szeged 2010, p. 107-114 [ediţie şi comentariu a recent descoperitului act despre „Casa Dracula" din Pécs].

FLORESCU, Radu R. / MCNALLY, Raymond T.: „Cine a fost adevăratul Dracula?" În: *MI* 24 (1990), p. 13-18.

FLORESCU, Radu: „Vlad II Dracul and Vlad III Dracula's Military Campaigns in Bulgaria, 1443-1462". În: *Dracula. Essays on the Life and Times of Vlad Ţepeş*, p. 103-116.

GHEORGHE, Adrian / WEBER, Albert: „Cezar din Florenţa, calamarii şi valahii. Un izvor inedit despre o perioadă nedocumentată din a doua domnie a lui Vlad Ţepeş (martie aprilie 1462)". În: *SMIM* 34 (2016), p. 61-71.

IDEM: „Understanding the Ottoman Campaign in Wallachia in the Summer of 1462. Numbers, Limits, Manoeuvres and Meanings". În: *Vlad der Pfähler – Dracula. Tyrann oder Volkstribun?*, p. 159-188.

GHIBĂNESCU, Gheorghe: „Vlad Ţepeş, studiu critic". În: *Arhiva. Organul Societăţii Ştiintifice şi Literare din Iaşi* 8 (1897), nr. 7-8, p. 373-417; nr. 9-10, p. 497-520.

GIRAUDO, Gianfranco: „La Povest' o Drakul'e e la vocazione centralizzatirce ed antiottomana della politica moscovita nel sec. XV". În: *Annali dell'Istituto Universitario Orientale di Napoli*, N.S., 19 (1969), p. 467-486.

GIURESCU, Constantin C.: „O biserică a lui Vlad Ţepeş la Tîrgşor". În: *Buletinul comisiei monumentelor istorice* 17 (1924), nr. 40, p. 74-75 [fotografia pisaniei din Târgşor].

IDEM: „Jurnal de călătorie în America". Bucureşti 1968, p. 251-258 [în apendice: comunicări despre **V**.].

IDEM: „Dracula historico origen de una legenda". În: *Historia y vida* 6 (1973), nr. 3, p. 54-69.

IDEM: „Viteazul şi temutul Vlad Ţepeş". În: *MI* 8 (1974), nr. 3, p. 3-12 (trad. tr. *Hayat Tarih Mecmuası.* Istanbul 1976, nr. 6).

IDEM: „The Historical Dracula". În: *Dracula. Essays on the Life and Times of Vlad Ţepeş*, p. 13-28.

GOLDFRANK, David M.: „Islamic Political Thought in the Earliest German and Slavic Dracula Tales". În: *Vlad der Pfähler – Dracula. Tyrann oder Volkstribun?*, p. 197-216.

GUBOGLU, Mihail: „Vlad Ţepeş şi Mehmed al II-lea în lumina cronicilor turco-bizantine". În: *RA* 38 (1976), nr. 4, p. 381-390.

GÜNDISCH, Gustav: „Cu privire la relaţiile lui Vlad Ţepeş cu Transilvania în anii 1456-1458". În: *Studii* 16 (1963), nr. 3, p. 681-696.

IDEM. „Vlad Ţepeş und die sächsischen Selbstverwaltungsgebiete Siebenbürgens". În: *RRH* 8 (1969), p. 981-992. Retipărit în: IDEM: *Aus Geschichte und Kultur der Siebenbürger Sachsen. Ausgewählte Aufsätze und Berichte*. Köln, Wien 1987, p. 65-76.

GUŢIA, Ioan: „Il nome di Dracula". În: *Archivio Glottologico Italiano* 57 (1972), nr. 2, p. 141-152.

ENE, Georgeta: „Romanian Folklore about Vlad Ţepeş". În: *RESEE* 14 (1976), nr. 4, p. 581-590 [scurtă culegere de tradiţii orale din nordul Munteniei; metodologie discutabilă].

HALIC, Bogdan-Alexandru: „Strategii de imagine utilizate de Vlad Ţepeş". În: *Gândirea militară românească. Revista de teorie şi ştiinţă militară editată de Statul Major General al Armatei Române* 8 (1997), nr. 2, p. 95-99.

IDEM: „Deformările imaginii lui Vlad Ţepeş şi sursele contemporane ale acestora". În: *Panoramic militar. Revista de informare şi relaţii publice* 1998, nr. 2, p. 45-52.

IDEM: „Modele comportamentale din Ţara Românească în secolele XIV-XVI (III). Vlad Ţepeş şi 'modelul' său comportamental". În: *Gândirea militară românească. Revista de teorie şi ştiinţă militară editată de Statul Major General al Armatei Române* 10 (1999), nr. 6, p. 111-118.

HARMENING, Dieter: „Drakula". În: *Die deutsche Literatur des Mittelalters. Verfasserlexikon*. Vol. 2. Berlin-New York 1978, col. 221-223.

HASAN, Mihai Florin: „Aspecte ale relaţiilor matrimoniale dinastice munteano-maghiare din secolele XIV-XV". În: *Revista Bistriţei* 27 (2013), p. 128-159 [despre soţiile lui **V**. p. 151-158].

HEATHER, Madar: „Dracula, the Turks, and the rhetoric of impaling in the fifteenth- and sixteenth-century Germany". În: *Death, torture and the broken body in European art, 1300-1650*. Ed. de John R. Decker, Mitzi Kirkland-Ives. Farnham 2015, p. 165-190.

HERŢANU, Ioan: „Vlad Ţepeş şi Pavel Chinezul în luptele antiotomane din anii 1475 şi 1476". În: *Analele Banatului* 6 (1998), p. 393-406.

HÓVÁRI, János: „A rettegett Drakula" [Temutul Dracula]. În: *Koronás portrék*. Ed. de Gyula Szvák. Budapest 1987, p. 103-128.

IANCU, Anca: „Ştiri despre români în izvoare istoriografice sârbeşti (secolele XV-XVII)". În: *Studii Istorice Sud Est Europene*. Ed. de Eugen STĂNESCU. Vol. 1. Bucureşti 1974, p. 7-41.

ILIESCU, Octavian: „A fost monetărie la Bucureşti în evul mediu?" În: *Bucureşti. Materiale de istorie şi muzeografie, Muzeul de istorie al Municipiului Bucureşti* 8 (1971), p. 103-110.

IDEM: „Taina unei monede". În: *Luceafărul* 19 (1976), nr. 49, p. 7-8 [atribuirea unei monede de argint lui **V**.]

IDEM: „Vlad l'Empaleur et le droit monétaire". În: *RRH* 18 (1979), nr. 1, p. 107-131.

IDEM: „Ducaţi necunoscuţi emişi de doi voievozi ai Ţării Româneşti în secolul al XV-lea". În: *Buletinul Societăţii Numismatice Române* 77-79 (1983-1985), nr. 131-133, p. 257-289 [despre monedele nr. **1** şi **2**, p. 269-270].

IONESCU, Gheorghe T.: „Contribuţii la cunoaşterea aşezămîntului cultural medieval mănăstirea Govora din jud. Vîlcea". În: *Buridava* (1972), p. 82-91 [decimarea familiei lui Albu].

IONESCU, Nicolae: „Ms. despre cruzimile lui Vlad Dracul". În: *Analele Academiei Române* 5 (1882-1883), nr. 2, p. 11-14. [descrierea ms. din St. Gallen a Povestirilor Germane].

IORGA, Nicolae: „Lucruri nouă despre Vlad Ţepeş". În: *C.Lit.* 35 (1901), nr. 2, p. 149-161.

IDEM: „Note asupra istoriei muntene cu prilejul publicării cronicii lui Pejacevich". În: *Studii şi documente cu privire la istoria românilor*. Vol. 3. Bucureşti 1901, p. XXX-XXXIII, XXXVII [asupra autenticităţii scrisorii din „Rothel", nr. **61**].

IDEM: „Încă ceva despre Vlad Ţepeş şi Ştefan cel Mare". În: *C.Lit.* 38 (1904), nr. 4, p. 381-385.

IDEM: „Luptele lui Vlad Ţepeş, domnul Ţării Româneşti, cu turcii după Gheorghe Şincai". În: *Din faptele strămbunilor (povestiri ale cronicarilor)*. Vălenii de Munte 1909, p. 59-66.

IDEM: „Ceva nou despre povestea rusească a isprăvilor lui Vlad Ţepeş". În: *Analele Academiei Române, M.S.I.* 21 (1939), p. 195-198.

IDEM: „Contribuţii la legăturile literare românesti cu ruşii şi ungurii. I. Ceva nou despre povestea ruscască a isprăvilor lui Vlad Ţepeş". În: *Analele Academiei Române, Memoriile Secţiei Istorice* 21 (1939), p. 190-198.

IOSIPESCU, Sergiu: „Conjunctura şi condiţionarea internaţională politico-militară a celei de a doua domnii a lui Vlad Ţepeş (1456-1462)". În: *Studii şi materiale de muzeografie şi istorie militară* 11 (1978), p. 179-195.

IDEM: „Trecătorile Carpaţilor Meridionali în istoria militară a celei de-a doua domnii a lui Vlad Ţepeş (1456-1462)". În: *Arheologie şi istorie în spaţiul Carpato-Balcanic*. Ed. de Denis Căpraroiu. Târgovişte 2011, p. 275-292.

IDEM: „La începutul confruntării Ţării Româneşti sub Vlad Ţepeş cu Imperiul Otoman". În: *Viam inveniam aut faciam. In honorem Ştefan Andreescu*. Ed. de Ovidiu Cristea, Petronel Zahariuc şi Gheorghe Lazăr. Iaşi 2012, p. 59-78.

ISPIRESCU, Petre: „Cetatea Poenari: dreptatea lui Vlad Ţepeş". În: *Educatorul ziar pedagogic şi literar* 1 (1883), p. 22-23.

KARADJA, Constantin I.: „Incunabulele povestind despre cruzimile lui Vlad Ţepeş". În: *Închinare lui Nicolae Iorga cu prilejul împlinirii vârstei de 60 de ani*. Cluj 1931, p. 196-206.

KIRTLEY, Bacil F.: „Dracula, the Monastic Chronicles and Slavic Folklore". În: *Midwest Folklore* 6 (1956), p. 133-139. Retipărit în Margaret L. CARTER (ed.): *Dracula. The Vampire and the Critics*. London 1988, p. 11-23 [probabil prima publicaţie ştiinţifică vestică ce tematizează legătura dintre **V**. şi figura vampirului].

KREUTER, Peter Mario: „How Ignorance Made a Monster, Or: Writing the History of Vlad the Impaler without the Use of Sources Leads to 20.000 Impaled Turks". În: Kristen Wright (ed.): *Disgust and Desire: The Paradox of the Monster*. Leiden-Boston 2018, p. 3-20.

LAPEDATU, Alexandru: „Mănăstirea Comana - 1. Note istorice". În: *Buletinul Comisiunii monumentelor istorice* 1 (1908), p. 10-11 [**V**. ca şi ctitor în anul 1461].

IDEM: „Cetatea lui Ţepeş vodă, Poenarii". În: *Românul* 1 (1911), nr. 36, p. 1-5.

LAYHER, William: „Horrors of the East. Printing Dracole Wayda in 15th-century Germany". În: *Daphnis* 37 (2008), p. 11-32.

LUNGU, Radu: „À propos de la campagne antiottomane de Vlad l'Empaleur au sud du Danube (Hiver 1461-1462)". În: *RRH* 22 (1983), p. 147-158.

LUPESCU, Aurel I.: „Concepţia militară a domnilor români în secolul al XV-lea şi al XVI-lea, Vlad Ţepeş, Ştefan cel Mare, Ion vodă cel Cumplit şi Mihai Viteazul". În: *România Militară* 7 (1901), nr. 2-3.

LUPU, Ramona Neacşa: „'Şi încă a pustiit şi sfânta mănăstire'. Mănăstirea Govora şi un gest de putere de la mijlocul secolului al XV-lea". În: *SMIM* 23 (2015), p. 267-285.

LUR'E, Jakov S.: „Povest' XV veka i filmy XX veka". În: *Russkaja literatura* 5 (1962) nr. 2, p. 226-228.

IDEM: „Ešče raz o Drakule i makiavellizme". În: *Russkaja literatura* 11 (1968), nr. 1, p. 142-146.

LURIA, I. S.: „În legătură cu subiectul povestirilor din secolul al XV-lea despre Dracula (Vlad Ţepeş)". În: *Romanoslavica* 10 (1964), p. 5-18.

IDEM: „Probleme der gegenwärtigen 'Draculiana'". În: *Osteuropa in Geschichte und Gegenwart. Festschrift für Günther Stökl zum 60. Geburtstag*. Ed. de Hans Lemberg, Erwin Oberländer. Köln, Wien 1977, p. 316-327.

MANEA-GRGIN, Castilia: „Two Ill-Fated Rulers on the Christian-Ottoman Borderline: Wallachian Prince Vlad III Ţepeş Dracula and Bosnian King Stephen Tomašević". În: *Vlad der Pfähler – Dracula. Tyrann oder Volkstribun?*, p. 49-70.

MANER, Hans-Christian: „Stefan der Große und Vlad Ţepeş – Konflikt und Kooperation im 15. Jahrhundert". În: *op. cit.*, p. 37-48.

MAREŞ, Gheorghe I.: „Urmaşii dâmboviţeni ai Alexandrei, sora lui Vlad Ţepeş". În: *Arhiva Valachia (Muzeul judeţean Dâmboviţa, Târgovişte)* 8 (1976), p. 121-127.

MATEI, Ştefan: „Unele referiri privind tactica militară a lui Vlad Ţepeş în războiul antiotoman din anul 1462". În: *File de istorie militară a poporului român*. Vol. 3. Bucureşti 1975, p. 20-37.

MĂRCULEŢ, Vasile: „Relaţiile moldo-muntene dintre 1457-1462. Între colaborare politică şi confruntare militară". În: *Carpatica* 35 (2006), p. 94-111.

IDEM: „Ştefan cel Mare şi Vlad Ţepeş, adversari ireconciliabili". În: *Historia* 7 (2007), nr. 62, p. 60-67.

IDEM: „O personalitate contradictorie: Vlad Ţepeş-Dracula". În: *Historia* 7 (2007), nr. 69, p. 17-27.

MCDONALD, William C.: „Michel Beheim's song-poem on Dracula: some notes and a translation". În: *Earthly and spiritual pleasures in medieval life, literature, art, and music: in memory of Ulrich Müller.* Ed. de Sibylle Jefferis. Göppingen 2014, p. 187-230.

MCNALLY, Raymond T.: „În Anatolia, pe urmele viitorului voievod". În: *MI* 18 (1984), nr. 10, p. 50-51 [asupra cetăţii Egrigöz, unde ar fi fost ţinut ostatec minorul **V**.].

IDEM: „The Fifteenth Century Manuscript of Kritoboulos of Imbros as an Historical Source for the History of Dracula". În: *East European Quarterly* 21 (1987), p. 1-13.

IDEM: „Vlad Ţepeş şi castelul Piatra Craiului". În: *MI* 22, (1988), nr. 8, p. 25-32.

IDEM: „Critobul din Imbros şi Vlad Ţepeş". În: *MI* 24 (1990), p. 17-18 [versiune prescurtată a articolului publicat în *East European Quarterly*].

IDEM: „An Historical Appraisal of the Image of Vlad Ţepeş in Contemporary Romanian Folklore". În: *Dracula. Essays on the Life and Times of Vlad Ţepeş*, p. 197-228.

MINEA, Ilie: „Pierderea Amlaşului şi Făgăraşului: contribuţiuni la domnia lui Vladislav II şi Vlad Ţepeş". În: *C.Lit.* 48 (1914), p. 169-181, 271-286, 412-421, 519-528, 785-806.

MÜLLER, Sebastian: „Von dem Dracol in Ungarn – Eine spätmittelalterliche Handschrift des Thüringischen Staatsarchivs Weimar". În: *Neues Lausitzisches Magazin* 137 (2015), p. 7-34.

MUREŞAN, Dan Ioan: „Girolamo Lando, titulaire du Patriarcat de Constantinople (1474-1497), et son rôle dans la politique orientale du Saint-Siège". În: *Annuario* 8 (2006), nr. 8, p. 153-258 [subcapitol despre jurisdicţia patriarhului latin asupra Valahiei în timpul domniilor lui **V**., p. 213-218].

NANDRIŞ, Grigore: „A Philological Analysis of Dracula and Romanian Place-Names and Masculine Personal Names in -a, -ea". În: *The Slavonic and East European Review* 36 (1959), p. 370-77; retipărit în: *Dracula. Essays on the Life and Times of Vlad Ţepeş*, p. 229-238.

NĂSTUREL, Petre Ş.: „Vlad l'Empaleur libérateur de Hârşova et de Ruse (1462)". În: *Studia Balcanica* 1 (1970), p. 126-128.

NEAGOE, Claudiu: „Oastea Ţării Româneşti în vremea lui Vlad Ţepeş". În: *Simpozionul Internaţional de Istorie «Vlad Ţepeş Drăculea … 28. August 2009*, p. 129-144.

IDEM: „Albu ‚cel Mare' şi Vlad Ţepeş". În: *Simpozionul Internaţional de Istorie «Vlad Ţepeş Drăculea – Istorie şi mit… 19 iunie 2010*, p. 6-13.

NICOLAU, T.: „Două erori istorice ... A doua eroare istorică: Cum a capturat Vlad Ţepeş pe Hamza paşa". În: *România Militară* 71 (1934), nr. 11, p. 63-88.

NUSSBÄCHER, Gernot: „Vlad der Pfähler und seine Beziehungen zu den Sachsen in Siebenbürgen". În: Idem (ed.): *Aus Urkunden und Chroniken*. Bukarest 1981, p. 79-86.

ODESSKIJ, Michail P.: „Drakula v slavjanskich literaturach (Russkoe ‚Skazanie o Drakule-Voevode' i ‚Slavjanoserbskie chroniki' Brankoviča)". În: *Drevnjaja Rus'* 62 (2015), p. 77-80.

OLTEANU, Mihaela: „Misterul mormântului lui Vlad Ţepeş". În: *Orizont* 21 (2006), nr. 1-2, p. 64-65.

OLTEANU, Pandele: „Limba povestirilor slave despre Vlad Ţepeş". În: *Revista Universităţii Bucureşti. Seria Ştiinţe sociale, Filologie* (1955), nr. 2- 3, p. 227-250.

OPREA, Radu: „Câţiva mari dregători din Sfatul Domnesc al lui Vlad Ţepeş". În: *Argesis* 17 (2008), p. 91-97.

PALADE, Lucian C.: „Relaţiile Drăculeştilor cu boierimea în veacul al XV-lea". În: *Argesis* 18 (2009), p. 143-149.

IDEM: „Vlad Ţepeş şi Înalta Poartă". În: *Argesis* 23 (2014), p. 41-84.

PALL, Francisc: „Notes du pélerin William Wey à propos des opérations militaires des Turcs en 1462". În: *Revue Historique Sud-Est Européen* 22 (1945), p. 264-266.

PANAIT, Panait I.: „Rolul Bucureştilor în politica lui Vlad Ţepeş de apărare a independenţei Ţării Româneşti". În: *Muzeul Naţional* 4 (1978), p. 99-104.

PANAIT, I. Panait: „Cetatea Bucureştilor în secolele XIV-XV". În: *Revista muzeelor* 6 (1969), nr. 4, p. 310-318.

PANAITESCU, Petre P.: „Vlad Ţepeş. O problemă psihologică". În: *C.Lit.* 76 (1943), nr. 5-6, p. 331-348.

IDEM: „The German Stories about Vlad Ţepeş". În: Kurt W. TREPTOW (ed.): *Dracula. Essays on the Life and Times of Vlad Ţepeş*. New York 1991, p. 185-196.

IDEM: „J. Striedter, Die Erzählung vom walachischen Vojevoden Dracula in der russischen und deutschen Überlieferung". În: *RRH* 11 (1963), nr. 1, p. 253-259 [recenzie].

PAPACOSTEA, Şerban: „Cu privire la geneza şi răspîndirea poveştilor scrise despre faptele lui Vlad Ţepeş". În: *Romanoslavica* 13 (1966), p. 159-167.

IDEM: „Giraudo Gianfranco, Drakula. Contributi alla storia delle idee politiche nell'Europa Orientale alla svolta del XV secolo, Veneţia, 1972". În: *RRH* 13 (1974), nr. 5-6, p. 794-798 [recenzie].

IDEM: „Vlad l'Empaleur, prince de Valachie (1456-1462). Réalité et mythe". În: *Revue Internationale d'Histoire Militaire* 36 (1977), p. 202-210.

PASCU, G.: „Numele Dracului în româneşte". În: *Viaţa Românească* 1910, p. 298 şi *Archivum Romanicum* 5 (1921), p. 244.

PAULUS, Christof: „Dracula im Kloster, oder: Wie gelangte Vlad der Pfähler nach Tegernsee?" În: *Vlad der Pfähler – Dracula. Tyrann oder Volkstribun?*, p. 115-132.

PĂUNESCU, Emil: „Vlad Ţepeş - 500". În: *Arhiva Valachia (Muzeul judeţean Dâmboviţa, Târgovişte)* 8 (1976), p. 431-436 [privire de ansamblu asupra publicaţiilor şi expoziţiilor muzeale].

PECICAN, Ovidiu: „Omul numit Dracula". În: *Tribuna* 5 (1993), nr. 42, p. 8.

PIENARU, Nagy: „Un document otoman necunoscut din 1476". În: *Revista Istorică* 13 (2002), nr. 1-2, p. 229-241 [despre descoperirea scrisorii otomane despre Vlad Ţepeş din 1476; cf. nr. **94** în *Corpus Draculianum*, vol. 1,2].

PIPPIDI, Andrei: „Originea posibilă a unei legende despre Vlad Ţepeş". În: *Revista de istorie şi teorie literară* 39 (1991), nr. 3-4, p. 323-328.

IDEM: „Noi izvoare italiene despre Vlad Ţepeş şi Ştefan cel Mare". În: *SMIM* 20 (2002), p. 15-21.

POKORNY, Erwin: „Dracula-Pilatus: Ein neu entdecktes ‚verkleidetes' Porträt des Vlad Ţepeş". În: *Siebenbürgische Zeitung*, 29. Januar 2006.

IDEM: „Drakula – Pilat. Kriptoportret Vlada Tepeša na oltarju Mojstra Velenjskih tabel". În: *Umetostna kronika* 10 (2006), p. 8-11.

IDEM: „Bildnisse und Kryptoporträts des Vlad Dracula". În: *Ars Trassilvaniae* 17 (2008), p. 109-118.

IDEM: „Dracula-Porträts des 15. bis 18. Jahrhunderts". În: Wilfried Seipel (ed.): Dracula: Woiwode und Vampir. Schloss Ambras, Innsbruck, 18. Juni – 31. Oktober 2008. Wien 2008, p. 21-52.

POP, Ioan-Aurel: „Sultan Mehmed II's Walachian Campaign of 1462 in Italian Reports". În: *The Lower Danube in the Middle Ages. Crusading, Commerce and Etnicity (1200s-1500s)*. Ed. de Adrian Magina, Alexandru Simon, Vratislav Zervan. New York et al. 2014, p. 155-167;

IDEM: „La Valacchia nella crociata antiottomana (1475-1476)". În: *Ibid.*, p. 169-182.

IDEM: Italian Reports Concerning the 1462 Wallachian Campaign of Sultan Mehmed II". În: *Transylvanian Review* 21 (2012), nr. 1, p. 3-16 [retipărire aproape identică].

POPA, Bogdan: „Sfârşit de drum sau răscruce pentru 'Studiile despre Dracula'? Consideraţii asupra câtorva publicaţii recente". În: *SMIM* 23 (2010), p. 105-113.

RAAB, H.: „Zu einigen niederdeutschen Quellen des altrussischen Schrifttums". În: *Zeitschrift für Slawistik* 3 (1958), p. 323-335.

RĂDUŢIU, Aurel: „Despre numele 'Drakula'". În: *Anuarul Institului de Istorie Cluj-Napoca* 35 (1996), p. 25-37; versiune germ.: „Zum Namen 'Drakula'". În: *Zeitschrift für siebenbürgische Landeskunde* 19 (1996), nr. 2, p. 129-138.

REISNER, Arnold: „Vlad Tepes Dracula, der Pfahlwoiwode". În: *Morgen Grauen* 8 (1990), p. 22-24 [cu filmografie şi bibliografie].

REZACHEVICI, Constantin: „Apărarea ţării – scopul suprem al lui Vlad Ţepeş". În: *În slujba patriei* 28 (1976), nr. 27, p. 1-7.

IDEM: „Viteazul principe al Ţării Româneşti: un istoric francez din secolul XVII despre Vlad Ţepeş". În: *MI* 10 (1976), nr. 12, p. 5-7 [extras din: G. Guillet de Saint Georges: *Histoire de règne du Mahomed II empareur des turcs*. Paris 1681; 1690², p. 463-485].

IDEM: „Vlad Ţepeş: Cronologie, bibliografie". În: *RdI* 29 (1976), nr. 11, p. 1745-1766.

IDEM: „Vlad Ţepeş – Chronology and Historical Bibliography". În: *Dracula. Essays on the Life and Times of Vlad Ţepeş*, p. 253-294.

IDEM: „From the Order of the Dragon to Dracula". În: *Journal of Dracula Studies* 1 (1999); Online: http://blooferland.com/drc/images/01Rezach.rtf.
IDEM: „Unde a fost mormântul lui Vlad Ţepeş". În: *MI* 36 (2002), nr. 2, p. 10-15; nr. 3, p. 41-46.
IDEM: „Mormântul lui Vlad Ţepeş – cea mai plauzibilă ipoteză". În: *Închinare lui Petre Ş. Năsturel la 80 de ani.* Brăila 2003, p. 245-266.
IDEM: „The Tomb of Vlad Tepes. The most probable hypothesis". În: *Journal of Dracula Studies* 4 (2002); online: http://blooferland.com/drc/images/04Rezac.rtf [ipoteza înmormântării lui Vlad în M-rea Comana].
IDEM: „Dracea armaşul din Maneşti, soţul mamei lui Mihnea cel Rău, fiul nelegitim al lui Vlad Ţepeş, şi moştenirea lăsată de el Mihneştilor". În: *Argesis* 14 (2005), p. 315-332.
IDEM: „Punishments with Vlad Tepes – Punishments in Europe. Common and differentiating traits". În: *Journal of Dracula Studies* 8 (2006); online: http://www.blooferland.com/drc/images/4/42/08RezVT.rtf [discurs naţionalist].
ROMANESCU, Gheorghe: „Mari comandanţi de oşti, Vlad Ţepeş". În: *Îndrumătorul cultural-artistic din armată* 8 (1966).
ROSETTI, Dinu V.: „Dracula – voievodul valah Vlad Ţepeş – între fantezie şi adevăr". În: *Tribuna României* 2 (1972), nr. 6, p. 4-5.
IDEM: „Unde este mormântul teribilului domnitor?" În: *Tribuna României*, 1 februarie 1973, p. 4-5.
RUVOLETTO, Luisa: „Tempo e aspetto nei preteriti dello Skazanie o Drakulě voevodě". În: *Linguistica e Filologia* 26 (2008), p. 187-205.
SACERDOŢEANU, Aurelian: „Glodul şi Hinţa, două sate dispărute ale mănăstirii Govora". În: *Analele Universităţii Bucureşti, Istorie* 17 (1968), p. 61-78 [decimarea familiei lui Albu].
SALVO, Maria di: „Osservazioni sulle rielaborazioni sei-esettecentesche della Povest' o Drakule". În: *Europa Orientalis* 9 (1990), p. 161-170.
SASHALMI, Endre: „Az orosz Dracula-elbeszélés a 15. Század végi moszkvai nagyfejedelmi hatalmi ideológia összefüggésében". În: *Világtörténet* 32 (2010), p. 47-53.
SCHARES, Thomas: „Erzählte Grausamkeit – grausames Erzählen. Michel Beheims Gedicht über Vlad Ţepeş". În: *Wissenschaften im Dialog. Studien aus dem Bereich der Germanistik*. Vol. 1. Ed. de János-Szatmári Szablocs. Klausenburg, Großwardein 2008, p. 43-57.
IDEM: „Formelhafte Sprache als gattungskonstituierendes Element in Michel Beheims Vlad-Ţepeş-Gedicht". În: *Germanistische Beiträge* 27 (2010), p. 121-135.
IDEM: „Parallele Wort- und Bilddiskurse über Vlad Ţepeş". În: *Germanistisches Jahrbuch Rumänien* 9 (2010), p. 343-365.
IDEM: „Dracula in Hermannstadt? Der Großprobstdorfer Flügelaltar, die Pest und die ‚Dracula-Kryptoporträts' In Memoriam Christoph Gerhardt (1940-2010)". În: *Germanistische Beiträge* 33 (2013), p. 50-79.
SCHULLERUS, Adolf: „Michael Beheims Gedicht über Wlad IV. Drakul als historische Quelle". În: *Korrespondenzblatt des Vereins für siebenbürgische Landeskunde* 27 (1904), p. 49-59.
IDEM: „Bleyer Jakab, Beheim Mihálynak Vlad Drakul oláh vajdáról szóló költeménye és annak kútföi értéke". În: *Korrespondenzblatt des Vereins für siebenbürgische Landeskunde* 28 (1905), nr. 2-3, p. 38-39 [recenzie].

SEDEL'NIKOV, A. D.: „Literaturnaja istorija povesti o Drakule". În: *Izvestija po russkomu iazyku i slovesnosti* 2 (1929), p. 621-659 [cu o ediţie după ms. Kirillo-Belozerski nr. II/1088 din anul 1490 aflat în Sankt Petersburg].

SIMON, Alexandru: „Propaganda and Matrimony: Dracula between the Hunyadis and the Habsburgs'" În: *Transylvanian Review* 20 (2011), 4, p. 80-90.

IDEM: „Soţiile ungare ale lui Vlad III Ţepeş: Rolul, impactul şi receptarea unor alianţe şi rivalitaţi medievale". În: *AIIAI* 48 (2011), p. 5-12; versiune engl.: „The Hungarian Ladies of Dracula". În: *Pour l'amour de Byzance. Hommage à Paolo* Odorico. Ed. de Christian Gastgeber, Charis Messis et al. Frankfurt a.M. 2013, p. 243-250.

SIMIONESCU, Ştefana: „Ştiri din naraţiunile germane despre Vlad Ţepeş". În: *RdI* 29 (1976), nr. 11, p. 1721-1730.

SLUŞANSCHI, Dan: „Dunărea de Jos şi campania lui Vlad Ţepeş din iarna 1461-1462 (precizări filologice)". În: *RA* 47 (1985), nr. 4, p. 434-439.

SMOCHINĂ, Nichita P.: „Elemente româneşti în naraţiunile slave asupra lui Vlad Ţepeş". În: *Moldova nouă* 5 (1939), p. 11-12.

SPIRIDON, Vasile: „O analiză 'spectrală' a lui Vlad Ţepeş - Dracula". În: *Starea de a fi român*. Ed. de Doina Cmeciu, Ioan Dănilă. Bacău 2009, p. 189-204.

SRODECKI, Paul: „Porta delle Christianita. Das Motiv der Glaubensverteidigung in den Donaufürstentümern unter Vlad III. und Stefan III.". În: *Vlad der Pfähler – Dracula. Tyrann oder Volkstribun?*, p. 21-36.

STOIAN, Emil: „Cetatea Bran şi destinul lui Vlad Ţepeş". În: *MI* 14, nr. 9 (September 1980), p. 33-34.

IDEM: „Relaţiile lui Vlad Ţepeş cu Branul". În: *Revista muzeelor şi monumentelor (Muzee)* 6 (1981), p. 74-77.

STOICESCU, Nicolae: „Două războaie cu pronunţat caracter popular: 1462 şi 1476". În: *România şi tradiţiile luptei armate a întregului popor*. Bucureşti 1972, p. 58-64.

IDEM: „Politica internă a lui Vlad Ţepeş". În: *RdI. 500 de ani de la moartea lui Vlad Ţepeş* 29, (1976), nr. 11, p. 1657-1672.

IDEM: „La Victoire de Vlad l'Empaleur sur les Turcs (1462)". În: *RRH* 15 (1976), nr. 3, p. 377-397.

STOIDE, Constantin: „Contribuţii la studiul istoriei Ţării Româneşti între anii 1447 şi 1450". În: *AIIAI* 10 (1973), p. 163-181 [teza că **V**. urmase pe tronul ţării după moartea lui Vlad Dracul].

IDEM: „Din nou despre istoria Ţării Româneşti din anii 1447-1450". În: *AIIAI* (1977), p. 539-558.

IDEM: „Luptele lui Vlad Ţepeş cu turcii (1461-1462)". În: *AIIAI* 15 (1978), p. 15-38.

IDEM: „În legătură cu ‚scrisoarea' datată 11 februarie 1462. Contribuţii la cunoaşterea izvoarelor domniei lui Vlad Ţepeş". În: *AIIAI* 18 (1981), p. 151-166

IDEM: „A doua domnie a lui Vlad Ţepeş. Luptele pentru ocuparea tronului şi consolidarea în domnie (1456-1458)". În: *AIIAI* 23 (1986), nr. 1, p. 111-130.

IDEM: „Vlad Ţepeş' Relations with Transylvania and Hungary". În: *Dracula. Essays on the Life and Times of Vlad Ţepeş*, p. 81-102.

STRIEDTER, Jurij: „Die Erzählung vom walachischen Vojevoden Drakula in der russischen und deutschen Überlieferung". În: *Zeitschrift für slavische Philologie* 29 (1961), nr. 2, p. 398-427.

IDEM: „Erzählformen als Antwort auf den Schrecken in der Geschichte. Oder: Wie Dracula überlebte". În: *Geschichte als Literatur. Formen und Grenzen der Repräsentation von Vergangenheit*. Ed. de Hartmut Eggert, Ulrich Profitlich, Klaus R. Scherpe. Stuttgart 1990, p. 104-127.

ŞERBAN, Constantin: „Relaţiile lui Vlad Ţepeş cu Transilvania şi Ungaria". În: *RdI. 500 de ani de la moartea lui Vlad Ţepeş,* 29 (1976), nr. 11, p. 1697-1720.

IDEM: „Avut-a loc un conflict între Ştefan cel Mare şi Vlad Ţepeş în 1462". În: *SAI* 32 (1976), p. 77-82.

ŞTEFĂNESCU, Ştefan: „Vlad Ţepeş – un conducător de stat celebru". În: *RdI. 500 de ani de la moartea lui Vlad Ţepeş,* 29 (1976), nr. 11, p. 1647-1656 [discurs naţionalist].

IDEM: „La victoire de Vlad l'Empaleur sur les Turcs (1462)". În: *RRH* 15 (1976), p. 377-397.

TAPPE, Eric D.: „Vlad Ţepeş and the Campaign of Mehmed II". În: *Dracula. Essays on the Life and Times of Vlad Ţepeş*, p. 117-122.

TEODOR, Pompiliu: „Vlad Ţepeş: restituirea personajului istoric". În: *Steaua* 27 (1976), nr. 12 (355), p. 13.

THUDT, Anneliese: „Zum Namen 'Dracula'". În: *Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde* 20 (1997), p. 186.

TOMA, Oana Mădălina: „Figura lui Vlad Ţepeş în legendele slave". În: *Valachica* 19 (2006), p. 27-34.

TREMMEL, Markus: „Dracula in Nürnberg: auf den Spuren des Pfählers Vlad Ţepeş zwischen Rumänien und Mittelfranken". În: *Bayerische Archäologie* 1 (2014), p. 36-38.

TREPTOW, Kurt W.: „The Social and Economic Crisis in Southeastern Europe in the Time of Vlad Ţepeş". În: *Dracula. Essays on the Life and Times of Vlad Ţepeş*, p. 63-80.

IDEM: „Aspects of the Campaign of 1462". În: *Ibid*., p. 123-136.

TUCZAY, Christa Agnes: „'… swem er den tôt getuot, dem sûgents ûz daz warme bluot'. Wiedergänger, Blutsauger und Dracula in deutschen Texten des Mittelalters". În: *Poetische Wiedergänger. Deutschsprachige Vampirismus-Diskurse vom Mittelalter bis zur Gegenwart*. Ed. de Julia Bertschik, Christa Agnes Tuczay. Tübingen 2005, p. 61-82.

UCRAIN, Constantin: „Viaţa militară românească în timpul lui Vlad Ţepeş". În: *Revista trupelor de uscat* 3 (1970).

URSPRUNG, Daniel: „Propaganda şi popularizarea: Povestirile despre Vlad Ţepeş în contextul anului 1488". În: *Analele Putnei* 14 (2018), nr. 1, p. 45-60.

UZUNÇARŞILI, İbrahim Hakki: „Hızır Bey oğlu Sinan Paşa'nın vezir-i âzamlığına dâir çok kıymetlı bir vesika". În: *Belleten* 23 (1963), nr. 105, p. 37-43 [despre scrisoarea spionului „Yusuf", mişcările otomane în 1476 şi rolul lui **V**.].

VERGATTI, Radu Ştefan: „Cetatea medievală Giurgiu de la Mircea cel Bătrân la Vlad Ţepeş". În: *File de Istorie, Revista Muzeului Judeţean Ilfov* 1 (1978), p. 173-179.

IDEM: „Vlad Ţepeş şi Argeşul". În: *Studii şi Comunicări* 2 (1987), p. 46-49 (retipărit: *Argesis* 15 (2006), p. 193-197).

IDEM: „Vlad Ţepeş şi Târgovişte". În: *Valachica* 19 (2006), p. 15-20.

IDEM: „Vlad Ţepeş şi oraşul Câmpulung Muşcel". În: *RI* s.n. 18 (2007) p. 393-400.

IDEM: „Vlad Ţepeş şi oraşul Câmpulung". În: *RdI* 18 (2007), nr. 3-4, p. 393-400.

VISKOVATYI, K.: „O sekule Drakuloviče (Draguloviče) jugoslavjanskich narodnych pesen". În: *Slavia* 14 (1935/1936), p. 160-163.

VRABIE, Emil: „Limba povestirilor slave despre Vlad Ţepeş". În: *Romanoslavica* 13 (1966), p. 229-246.

WATTENBACH, Wilhelm / ZIMMERMANN, Frank: „Über den walachischen Woiwoden Wlad IV 1456-1462". În: *Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde* 27 (1897), p. 331-343.
WEBER, Albert: „Diplomatia Draculiana. Loyalitätsbeweise und Imagepflege Vlads des Pfählers". În: *Vlad der Pfähler – Dracula. Tyrann oder Volkstribun?*, p. 133-158.
IDEM / GHEORGHE, Adrian: „Noi descoperiri din arhivele Italiei şi Austriei cu privire la ultimul an din viaţa lui Vlad Ţepeş (1476)". În: *Muzeul Național* 31 (2019) [sub tipar]
WEGNER, Katja: „Vlad Ţepeş' Karriere als Dracula. Die deutschsprachige Rezeption". În: *Germanistische Mitteilungen* 45/46 (1997), p. 79-89.
XENOPOL, Alexandru D.: „Lupta între Drăculeşti şi Dăneşti". În: *Analele Academiei Române, M.S.I.* 29 (1907), p. 197-209, 213-215.
ZAGORIȚ, Gheorghe: „O nouă mânăstire zidită de Vlad Ţepeş". În: *Copiii neamului* 1 (1922), p. 12.
IDEM: „Vlad Ţepeş". În: *Gazeta cărţilor* 2 (1922), 15. April, p. 1 [publicare cu lipsuri a pisaniei din Târgşor descoperită de Giurescu].
ZAMFIRESCU, Dan: „Un principe modern". În: *Independenţă şi cultură* (1977), p. 23-30.
ZĂNESCU, Ionel: „Relaţiile lui Ştefan cel Mare cu Vlad Ţepeş". În: *Revista muzeelor* 3 (2004), p. 17–25.
IDEM: „Vlad Ţepeş - Drăculea: Etimologia unui nume". În: *Magazin internaţional: Revistă săptămânală* (2005), nr. 593, p. 6.
IDEM: „Vlad Ţepeş: câteva fapte necunoscute". În: *Gazeta cărţilor* 2 (1922), 15. April, p. 1-3.
ZOLTÁN, Andràs: „Beiträge zur Entstehung der russischen Drakula-Geschichte". În: *Studia Slavica Academiae scientarium Hungaricae* 31 (1985), p. 109-126.

II. Figura lui Dracula şi istoria recepţiei lui Vlad Ţepeş

1. Monografii şi culegeri de studii

ANTOCHE, Emanuel Constantin: „Matei Cazacu à la recherche de Dracula". În: *Turcica* 37 (2005), p. 355-364.
BRANDES-LĂTEA, Ştefan: *Dracula şi misterele Transilvaniei*. Bucureşti 2001.
IDEM / Luminiţa DIMULESCU: *Urmaşii lui Dracula. Dracula's Descendants*. Bucureşti 1998.
BROWNING, John Edgar (ed.): *Dracula in visual media. Film, television, comic book and electronic game appearances, 1921 - 2010*. Jefferson et al. 2011.
BUICAN, Denis: *Dracula et ses avatars de Vlad l'Empaleur à Staline et Ceaucescu.* La Garennes-Colombes 1991.
IDEM: *Les Metamorphoses de Dracula. L' Histoire et la Legende*. Paris 1993.
CAZACU, Matei: *Dracula suivi du Capitaine Vampire, une nouvelle roumaine par Marie Nizet (1879)*. Paris 2004.
CONSTANTIN, Dumitru: *Dracula, misterele naşterii, copilăriei şi adolescenţei*. Bucureşti 2005.
FLORESCU, Radu / MCNALLY, Raymond T.: *The Essential Dracula*. New York 1979.
GIRAUDO, Gianfranco: *Drakula. Contributi alla storia delle idee politiche nell'Europa Orientale alla svolta del XV secolo*. Venezia 1972.
GROZA, Adriana: *Transylvanian Vampires. Folktales of the Living Dead Retold*. Jefferson 2014, p. 151-171 [trad. engl. a tradiţiei populare Stăvăruş 1993].

HERŢANU CHIREŢU, Marilena: *Dracula. Legendă şi istorie. Când timpu' tace, fantomele vorbesc*. Piteşti et al. 2000.
HOVI, Tuomas: *Heritage through Fiction. Dracula Tourism in Romania*. Turku 2014.
HUBAY, Ilona: *Egykorú újságlap Drakula Wajdáról*. Budapest 1948 [cu privire la *Flugblätter*].
KELSCHENBACH [Kletschenbach], Achim: *Wer war Dracula? Biografie eines Vampirs*. Essen 1991.
KOSTOVA, Elizabeth: *La Historiadora. Con sus festines de sangre, Vlad Tepes supo reconstruir un pedazo de infierno en la tierra*. Barcelona 2005.
LŐRINCZI, Marinela: *Nel dedalo del drago: introduzionea Dracula*. Roma 1992.
LÜTZEN, Hanna: *Vlad: die wahre Geschichte des Grafen Dracula*. Wien 1997.
MYLES, Douglas: *Prince Dracula. Son of the Devil*. New York et al. 1988 [tentativă de biografie ce amestecă faptele cu ficţiunea].
OTTESCU, Constantin: *Cele două vieţi ale lui Vlad Ţepeş*. Bucureşti 2004.
ROSETTI, Dinu V.: *Săpăturile arheologice de la Snagov*. Bucureşti 1935, p. 44-45 [săpăturile arheologice din 1933 şi tradiţia mormântului lui Vlad].
SALGO, Ágnes / MONOK, István: *Drakula.* Budapest 2002.
STROE, Florin: *Vlad III Drăculea. Reconstrucţia unei imagini*. Bucureşti 2013 [asupra recepţiei în Evul Mediu târziu şi perioada modernă].
JUNG, Theresa: *Wie der Mythos Dracula entstand: Entzauberung einer literarischen Fiktion*. Hamburg 2015 [lucrare de diplomă].

2. Articole

BOHN, Thomas M.: „Vom ‚Hirnschlagen' zur ‚Hutrevolution'. Vlad Dracula und Ivan Groznyj". În: *Vlad der Pfähler – Dracula. Tyrann oder Volkstribun?*, p. 235-252.
BUŞE, Ionel: „Dracula: un mythe politique". În: *Arhivele Olteniei* 21 (2007), p. 233-242.
CATALAN, Sever-Mircea: „Romanul lui Bram Stocker şi soarta atribuită sufletului lui Vlad Ţepeş-Drăculea de unele izvoare medievale". În: *Închinare lui Petre Ş. Năsturel la 80 de ani*. Brăila 2003, p. 267-284.
COUNDOURIOTIS, Eleni: „Dracula and the Idea of Europe". În: *Connotations. A Journal of Critical Debate* 9 (1999/2000), nr. 2, p. 143-160.
DUKES, Paul: „Dracula: Fact, Legend, Fiction". În: *History Today* 32 (1982)
DUMITRIU, Gheorghe: „Pe urmele unor săpături". În: *Amvonul* 21 (1942), nr. 4-6, p. 16-22.
FLORESCU, Radu: „Dracula as a Hero. Apology for a Part-Time Monster". În: *International History Magazine* 1 (1973), nr. 8; retipărit în *The Dracula Scrapbook*. London-New York 1976.
IDEM: „The Dracula Image in the Works of Ispirescu and Rădulescu-Codin". În: *Cahiers roumains d'études littéraires* (1977), nr. 3, p. 28-34.
IDEM: „The Dracula Search in Retrospect". În: *The New England Social Studies Bulletin 43* (1985/86), nr. 1, p. 25-50.
GIURESCU, Constantin C.: „Dracula historico origen de una legenda". În: *Historia y vida* 6 (1973), nr. 3, p. 54-69.
HAŞDEU, Bogdan-Petriceicu: „Filozofia portretului lui Ţepeş. Schiţă istoriografică". În: Mircea Eliade (ed.): *Scrieri literare, morale şi politice*. Vol. 2. Bucureşti 1937, p. 8-20 [tratat speculativ, însă influent despre tematica portretului].

HAUMANN, Heiko: „Dracula und die Vampire Osteuropas. Zur Entstehung eines Mythos". În: *Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde* 28 (2005), p. 1-17.

HEINEN, Armin: „Auf den Schwingen Draculas nach Europa? Die öffentliche Debatte um neue Schulbücher als Indikator der Transformationskrise der rumänischen Geschichtskultur". În: *Jahrbücher für Geschichte und Kultur Südosteuropa* 2 (2000), p. 91-104.

HOCKL, Helmfried: „Dracula bis zum Überdruß". În: *Südostdeutsche Vierteljahresblätter* 51 (2002), p. 188-190.

HUOVI, Tuomas: „From a Crusader to a Vampire? The connections between Vlad Dracula, Count Dracula, and current Dracula tourism". În: *Vlad der Pfähler – Dracula. Tyrann oder Volkstribun?*, p. 267-282.

KLEIN, Konrad: „Vlad Tepes alias Dracula: ‚Ein rötlich-mageres Gesicht von drohendem Ausdruck'". În: *Siebenbürgische Zeitung*, 3 noiembrie 2002 [despre descoperirea criptoportretelor austriece].

LIGHT, Duncan: „The Status of Vlad Ţepeş in Communist Romania: A Reassessment". În: *Journal of Dracula Studies*, online: http://www.blooferland.com/drc/images/f/fe/-09Light.rtf.

IDEM: „When was Dracula first translated into Romanian?" În: *Journal of Dracula Studies* 11 (2009): http://www.blooferland.com/drc/images/1/1d/Light11.rtf.

LÖRINCZI, Marinella: „Le radici italiane del Dracula di Stoker". În: *Italia e Romania: due popoli e due storie a confronto*. Ed. de Sante Graciotti. Venezia 1995 (online: http://people.unica.it/mlorinczi/files/2008/04/dracula5.pdf).

LUR'E, Jakov S.: „Ešče raz o Drakule i makiavellizme". În: *Russkaja literatura* 11 (1968), nr. 1, p. 142-146.

IDEM: „Povest' XV veka i filmy XX veka". În: *Russkaja literatura* 5 (1962), nr. 2, p. 226-228.

MCNALLY, Raymond T.: „Origins of the Slavic Narrative about the Historical Dracula". În: *Romania between East and West.* Ed. de Stephen Fischer-Galati, Radu Florescu şi George R. Ursul. New York 1982, p. 127-145.

IDEM / LE BLANC, Benjamin: „Dracula într-un tablou necunoscut". În: *Magazin istoric* 31 (1997), nr. 1, p. 12-14.

MÜLLER, Dietmar: „Vlad Ţepeş als Nationalmythos und Filmstar. Aporien massentauglichen Kulturkonsums im rumänischen Nationalkommunismus". În: *Vlad der Pfähler – Dracula. Tyrann oder Volkstribun?*, p. 253-266.

NANDRIŞ, Grigore: „The Dracula Theme in European Literature of the West and of the East". În: *Literary History and Literary Criticism*. Ed. de L. Edel. New York 1965, p. 367-396.

IDEM: „The Historical Dracula. The Theme of his Legends in the Western and Eastern Literatures of Europe". În: *Comparative Literature Studies* 3 (1966), nr. 4, p. 367-396.

PAKUCS WILLCOCKS, Samuel: „Michel Beheim's Dracula Song as Dark Mirror for Princes". În: *SMIM* 25 (2007), p. 183-196.

RUTHNER, Clemens: „Vom blutrünstigen Tyrannen zum mythischen Blutsauger. Die vampirische (deutsche?) Karriere des Namens ‚Dracula'". În: *Germanistische Mitteilungen* 52 (2000), p. 135-148.

SCHMIDT, Klaus M.: „Dracula – Der Herrscher der Finsternis. Vom mittelalterlichen Mythos zum modernen Zelluloid-Nervenkitzel". În: *Dämonen, Monster, Fabelwesen*. Ed. de Ulrich Möller, Werner Wunderlich. St. Gallen 1999, p. 185-204.

SEDEL'NIKOV, A.D.: „Literaturnaja istorija povesti o Dracule" [Istoria literară a povestirii despre Dracula]. În: *Iyvestija po russkomu jazyku i slovestnosti* 2 (1929), p. 621-659.

SOLDAT, Cornelia: „Vlad Ţepeş und Ivan der Schreckliche in der kulturellen Imagologie im Heiligen Römischen Reich deutscher Nation". În: *Vlad der Pfähler – Dracula. Tyrann oder Volkstribun?*, p. 217-234.

Aria de transmisie I:
Documente din cancelarii valahe

Scurtă introducere

Capitolul de faţă este împărţit în două. Prima parte redă, integral sau în extrase, cele 69 de documente păstrate din cancelarii valahe conţinând informaţii de la şi despre **V**.: 31 de hrisoave şi scrisori din cancelaria lui **V**. şi 38 din cancelariile altor voievozi şi boieri valahi care au întreţinut relaţii politice cu acesta sau care documentează amintirea despre persoana şi domnia sa. În primul capitol sunt redate cronologic 39 de documente, dintre care 29 de la **V**., unul de la omul acestuia, pârcălabul Cristian, cinci de la pretendenţi la tronul valah şi unul de la un boier valah. Atribuirea acestora poate fi considerată sigură în toate cazurile. Urmează izvoarele complementare cu extrase cuprinzând scurte menţiuni din 28 de hrisoave şi scrisori. Un al treilea scurt capitol de final cuprinde un hrisov şi o scrisoare a căror atribuire, respectiv autenticitate şi deci raportare la **V**., sunt foarte disputate. A doua parte a acestui volum însumează capitolele dedicate peceţilor, inscripţiilor şi monedelor, atribuite potrivit stadiului actual al cercetării moderne lui **V**. sau perioadei domniei sale.

Un comentariu diplomatic extins a fost întreprins în special în cazul documentelor lui **V**., acordându-se o atenţie mai specială particularităţilor şi anomaliilor relevante în interpretarea istorică a respectivelor documente. Majoritatea documentelor, cu precădere cele publicate integral, au fost consultate direct în arhive înainte ca accesul la acestea să fie drastic redus prin digitizarea şi publicarea lor online prin proiectul „Arhiva medievală a României".[71] Cu acest prilej s-a acordat o atenţie specială filigranelor, amprentelor sigilare ori resturilor acestora, precum şi timbrelor aplicate în diverse moduri peste acestea. Capitolul dedicat sfragisticii joacă un rol hotărâtor în atribuirea corespunzătoare a documentelor lui **V**., în introducerile diplomatice cât şi în descrierile documentelor făcându-se trimitere explicită la tipul amprentei sigilare, în măsura în care aceasta a fost păstrată în proporţie de cel puţin 10%. Studiul intensiv al acestor amprente sigilare a permis în premieră atribuirea definitivă a unor documente ale lui **V**. precum cele din 1476 referitoare la jupân Stoica. O noutate reprezintă şi capitolul dedicat producţiei monetare şi care cuprinde probabil singura monedă ce poate fi atribuită lui **V**. cu mare siguranţă. Ceva mai „depărtate" de persoana lui **V**. sunt inscripţiile care, în pofida confruntării cu documentele scrise şi alte inscripţii contemporane, nu pot indica cu precizie vreo legătură directă cu acesta. Că aceste inscripţii reprezintă, totuşi, o consistentă sursă de informaţii, o demonstrează cu precădere nr. **3**. Faţă de ediţia germană se mai adaugă aici nr. **4** ce reprezintă menţionarea lui **V**. în filiaţia lui Mihnea cel Rău de pe piatra acestuia de mormânt din Sibiu.

Specialiştii vor resimţi, desigur, lipsa a două importante documente prezente atât în colecţia Hurmuzaki cât şi în *Documenta Romaniae Historica*, anume menţionarea unor presupuse danii ale lui **V**. către mănăstirile athonite Philoteos şi Rusicon (numită şi Sf. Pantelimon). Potrivit acestora **V**. le-ar fi dăruit 4.000 de aspri şi acordat privilegii.[72] Reputatul specialist în arhivele athonite, Petre Ş. Năsturel, a demonstrat convingător că avem de-a face cu o veche confuzie. Pe baza criticii interne se poate constata că dania către Philoteos a fost confundată

71 http://arhivamedievala.ro.

72 HURMUZAKI, vol. 14, partea 1, nr. 40; *DRH*, B, vol. 1, nr. 116, p. 201 şi nr. 119, p. 205. Rezumatele acestor danii se găsesc în Biblioteca Academiei Române, fondul Aristarhi, DXCV/9.

cu cea către Rusicon şi că aceasta poate fi pusă cu siguranţă pe seama lui Vlad Călugărul, în textul original, editat doar parţial, voievodul rugând să fie puși la pomelnic tatăl său, Vlad Dracul, mama sa Eupraxia şi fii săi Radu, Vlad şi Mircea. Datarea în anul 1457 este de aceea greşită, făcând plauzibilă numai pe cea din 1487 din timpul domniei lui Vlad Călugărul.[73]

73 Argumentarea integrală şi alte discuţii însoţite de bibliografie relevantă în Petre Ş. NĂSTUREL: *Le Mont Athos et les roumains. Recherches sur leurs relations du milieu du XIVe siècle à 1654*. Roma 1986, p. 225-226 şi 275.

Regeste

1 [atribuire controversată] [14]48 octombrie 31, Târgoviște

Vlad Țepeș, voievodul Valahiei, aduce la cunoștința sfatului Brașovului că trebuie să respingă cererea vicevoievodului Transilvaniei, Nicolae de Vizakna, neștiindu-se încă ce s-a întâmplat cu Iancu de Hunedoara. Informatori din Imperiul Otoman îl țin la curent cu mersul războiului.

2 [1456 sept. – 1461 dec.]

Vlad Țepeș, voievodul Valahiei, trimite vameșilor din Rucăr un mandat conform căruia un sol ar trebui să înștiințeze sfatul brașovean că vestea despre avansul otomanilor nu este adevărată. Așteptatul trimis al brașovenilor poate să mai vină, iar vameșul aflat pe drum spre Brașov trebuie condus înapoi.

3 1456 septembrie 6, Târgoviște

Vlad Țepeș, voievodul Valahiei, emite pentru reprezentanții Țării Bârsei o diplomă, acordându-le privilegii comerciale extinse în Valahia. În contrapartidă aceștia urmează să-i acorde azil, în cazul în care ar pierde tronul. Ambele părți se obligă să-și acorde reciproc ajutor militar.

4 1456 septembrie 10, Târgoviște

Vlad Țepeș, voievodul Valahiei, înștiințează sfatul brașovean că un trimis al otomanilor pretinde de la el dreptul pentru trupele otomane de a trece prin Valahia către Transilvania. Le cere brașovenilor să-i trimită oameni înarmați ca să poată să-l descurajeze pe trimisul otoman.

5 [1456 – 1461] decembrie 8

Vlad Țepeș, voievodul Valahiei, cere sfatului brașovean să înapoieze oțelul confiscat de la omul său, Dimitru, sau să-i retrocedeze banii pentru acesta.

6 1457 martie 14, Târgoviște

Vlad Țepeș, voievodul Valahiei, atrage atenția sfatului din Sibiu că, potrivit acordurilor încheiate, ar trebui să înceteze să-l mai sprijine pe un pretendent la tron aflat în ținutul Amlașului.

7 1457 aprilie 16, Târgoviște

Vlad Țepeș, voievodul Valahiei, emite către M-rea Cozia o întărire pentru satul Troieneşti, scutindu-o de slujbe și dări.

8 [1457] decembrie 1, Rucăr

Vlad Ţepeş, voievodul Valahiei, confirmă sfatului braşovean şi locuitorilor Ţării Bârsei respectarea armistiţiului negociat de Mihail Szilágyi şi asigură libertatea negoţului bazată pe reciprocitate. Acordul ar urma să-l respecte câtă vreme va dura pacea dintre Szilágyi şi braşoveni.

9 1458 martie 5, M-rea Tismana

Vlad Ţepeş, voievodul Valahiei, emite către M-rea Tismana o întărire pentru proprietatea acesteia peste toate satele posedate din timpul tatălui său, Vlad Dracul, slobozindu-le de slujbe şi corvoade domneşti.

10 [1458 între martie 28 şi iulie 4]

Vlad Ţepeş, voievodul Valahiei, emite o acreditare pentru Ivan Polivar către sfatul braşovean căruia îi cere totodată să alunge pe duşmanii săi, Mihail logofătul şi Pardoi, din ţinutul Braşovului.

11 1458 mai 18, Gherghiţa

Vlad Ţepeş, voievodul Valahiei, îi cere lui Gaspar, vilicului Braşovului, să garanteze pentru meşteşugarii braşoveni ce vor fi trimişi în Valahia.

12 1458 iunie 13, lângă Dâmboviţa

Vlad Ţepeş, voievodul Valahiei, emite o acreditare pentru Petrus Sor către sfatul braşovean.

13 [1459] ianuarie 21, [în apropiere de Sighişoara]

Basarab, pretendent la tronul Valahiei, promite sfatului braşovean sprijinul său militar împotriva duşmanilor oraşului.

14 [1459 ante aprilie 2]

Dan, pretendent la tronul Valahiei, transmite sfatului braşovean că, la însărcinarea regelui Ungariei, vine să ocupe Valahia şi caută sprijin.

15a-b 1459, aprilie 2 şi aprilie 5, Feldioara

Dan, pretendent la tronul Valahiei, acordă judelui şi sfatului braşovean bunurile lăsate în oraş ale negustorilor valahi ca despăgubire pentru pagubele cauzate de Vlad Ţepeş.

16 1459 septembrie 20, Bucureşti

Vlad Ţepeş, voievodul Valahiei, emite o întărire pentru Andrei şi fiii săi asupra ocinei din Poiana lui Ştev şi în Ponor, scutindu-i de dări şi slujbe.

17 1460 martie 1, [Braşov]

Dan, pretendent la tronul Valahiei, emite un mandat către locuitorii Valahiei, prin care interzice molestarea braşovenilor din cauza confiscării de către aceştia a bunurilor negustorilor valahi.

18 1460 iunie 4, cetatea [Bucureşti?] de pe Dâmboviţa

Vlad Ţepeş, voievodul Valahiei, solicită sfatului braşovean să trimită în Valahia împreună cu trimisul său, Voico Dobriţa, pe boierii refugiaţi în Braşov doritori să i se supună sau să-i alunge pe cei ce refuză.

19 1460 iulie 26, [Valahia]

Vlad Ţepeş, voievodul Valahiei, transmite sfatului braşovean că vrea să ţină pace dacă oraşul nu-i susţine pe făgărăşeni, împotriva cărora anunţă o expediţie de pedepsire.

20 1460 august 10, cetatea [Bucureşti?] lângă Dâmboviţa

Vlad Ţepeş, voievodul Valahiei, scrie sfatului braşovean cu privire la unele litigii.

21 [14]60 octombrie 11, Wywar/[Bucureşti]

Vlad Ţepeş, voievodul Valahiei, se plânge pe lângă un înalt demnitar transilvănean despre braşoveni că nu respectă tratatul încheiat cu câteva săptămâni mai înainte.

22 1461 februarie 10, Bucureşti

Vlad Ţepeş, voievodul Valahiei, emite către Bâra şi fratele acestuia, Godea, o întărire pentru satul Godeni, slobozindu-l de dări şi slujbe.

23 [autenticitate disputată] 1462 februarie 11, Uywar/[Bucureşti]

Vlad Ţepeş, voievodul Valahiei, raportează lui Matia Corvin, regele Ungariei, că otomanii ar fi comis un atentat împotriva sa şi că, de aceea, el s-ar fi ridicat la luptă împotriva acestora. Descriind pe larg operaţiunile, îl roagă pe Matia să trimită o armată pentru susţinerea sa. Urmează o socotire minuţioasă a turcilor şi bulgarilor ucişi.

24 [1464/1465] februarie 19

Radu cel Frumos, voievod al Valahiei, răspunde sfatului braşovean cu privire la repetatele sale solicitări de privilegii comerciale că, mai întâi, trebuie plătite înapoi despăgubirile stabilite în timpul lui Vlad Ţepeş.

25 1475 [iunie 2, Moardăş]

Vlad Ţepeş, pretendent la tronul Valahiei, emite o acreditare pentru boierul său, Cristian pârcălab, către sfatul sibian şi roagă să i se pună la dispoziţie o casă în oraş.

26 1475 octombrie 13, Bălcaciu

Vlad Țepeș, pretendent la tronul Valahiei, emite către Thomas Altemberger, primarul Sibiului, o confirmare pentru primirea a 200 de florini unguresti.

27 1476 [după iulie 22 – înainte de august 1], Cipău

Vlad Țepeș, voievodul Valahiei, emite un salvconduct pentru Sebastian, care merge la Brașov.

28 1476 octombrie 7, Braşov

Vlad Țepeș, pretendent la tronul Valahiei, emite brașovenilor o diplomă cu privilegii, garantându-le comerțul liber fără limitări decurse din dreptul de scală și taxe vamale fixe.

29 [1476] noiembrie 8, Târgovişte

Vlad Țepeș, voievodul Valahiei, anunță sfatul brașovean despre victoria sa asupra lui Basarab Laiotă și fuga acestuia la otomani, îndeamnându-i pe brașoveni să reia negoțul. Jupân Rătundul este acreditat ca trimis.

30 [1476 noiembrie 8 – 26]

Vlad Țepeș, voievodul Valahiei, roagă sfatul brașovean să-l susțină în recrutarea de mercenari transilvăneni.

31 [1476 noiembrie 8 – 26]

Vlad Țepeș, voievodul Valahiei, roagă sfatul brașovean să confirme primirea boilor și vacilor dăruite, motivând aceasta cu slobozirea vămarilor.

32 [1476 noiembrie 8 – 26]

Vlad Țepeș, voievodul Valahiei, emite o acreditare către sfatul brașovean pentru jupân Stoica armaș.

33 [1476 noiembrie 8 – 26]

Vlad Țepeș, voievodul Valahiei, solicită sfatului brașovean să-i facă dreptate jupânului Stoica armaș în chestiunea mărfurilor lăsate la Paul Kewer.

34 1476 [noiembrie 17], Târgovişte

Cristian pârcălab raportează judelui și sfatului brașovean despre luarea Bucureștilor și supunerea boierilor sub Vlad Țepeș, solicitând în același timp mai mulți dulgheri.

35 [1476, începând cu noiembrie 26]

Vlad Ţepeş, voievodul Valahiei, anunţă sfatul braşovean despre supunerea boierilor valahi, invitându-i să folosească iarăşi drumurile comerciale.

36 [după 1479 octombrie 27]

Basarab cel Tânăr, voievodul Valahiei, solicită sfatului braşovean să nu mai susţină niciun pretendent.

37 [după 1480 februarie 24], Bucureşti

Jupân Neagu solicită sfatului braşovean să elibereze pe soţia lui Basarab cel Tânăr, voievodul Valahiei, ţinută ostatecă şi să nu mai susţină pe niciun pretendent, amintindu-le totodată de expediţiile de pedepsire ale lui Vlad Ţepeş.

38 1551 aprilie 1, Bucureşti

Mircea Ciobanul, voievodul Valahiei, întăreşte M-rii Govora proprietatea asupra satelor Glodul şi Hinţea. Cu această ocazie aminteşte despre distrugerea mănăstirii de către boierul Albu cel Mare şi înfrângerea acestuia în faţa lui Vlad Ţepeş.

39 1604 ianuarie 20, Târgovişte

Radu Şerban, voievodul Valahiei, emite lui Vintilă din Satu Mare şi fraţilor săi o întărire pentru satele Satu Mare şi Vâlcana.

Izvoare complementare
Documentele nr. **40** – **59**

Anexă: Documente cu atribuire controversată

60 [atribuire şi autenticitate controversate] 1447 august 8, Târgovişte

Vlad, voievod al Valahiei şi fiu al lui Vlad voievod, emite lui Taeâncoş, Stan şi Colţea o întărire pentru ocina lor din Coteana, peste care s-au înfrăţit.

61 [autenticitate controversată] 1462 noiembrie 7, [Rucăr]

Vlad Ţepeş, voievodul Valahiei, dă de ştire sultanului Mehmed II despre planificatul marş în Valahia, cerând permisiune de liberă trecere pentru trimişii săi ce trebuiau să-i înmâneze declaraţia sa de supunere. Voievodul oferă otomanilor în schimb sprijinul său la cucerirea Transilvaniei şi a restului Ungariei.

1 [atribuire controversată] [14]48 octombrie 31, Târgoviște

Vlad Țepeș, voievodul Valahiei, aduce la cunoștința sfatului Brașovului că trebuie să respingă cererea vicevoievodului Transilvaniei, Nicolae de Vizakna, neștiindu-se încă ce s-a întâmplat cu Iancu de Hunedoara. Informatori din Imperiul Otoman îl țin la curent cu mersul războiului.

Diplomatică

Caracteristicile externe şi interne ale documentului probează faptul că scrisoarea a fost emisă în secolul al XV-lea. În condiţiile în care ultimele două cifre s-au păstrat, rezultă că data emiterii este anul [14]48. Elemente interne confirmă această datare: menţionarea lui Iancu de Hunedoara ca guvernator al Ungariei, funcţie deţinută din 6 iunie 1446, şi a bătăliei de pe Câmpia Mierlei (Kossovopolje) ce a avut loc între 17 şi 19 octombrie 1448. Potrivit lui IONAȘCU datarea trebuie plasată pe 31 octombrie când cade în acel an ajunul Tuturor Sfinţilor.

Scrisoare închisă, sigilată. Formularul diplomatic al scrisorii conţine elemente caracteristice corespondenţei voievodale cu braşovenii. Protocolul iniţial este redus la formula de adresare (*inscriptio*) cu apostrofă în cazul vocativ cu epitete protocolare şi în modalitatea obişnuită pentru un destinatar de rang egal sau inferior.[74] Lipseşte însă formula de salut (*salutatio*), emitentul renunţând, aşadar, în special, la formula exprimării fidelităţii. În context urmează după „damus scire" o scurtă notificaţie (*promulgatio*) care se regăseşte şi în scrisoarea lui **V**. din 10 septembrie 1456 (nr. **4**). Naraţia (*narratio*) şi dispoziţia sunt însă extinse şi detaliate, având un caracter de notiţă informativă. Folosirea formei de plural a pronumelui personal este cu totul obişnuită, fiind regăsită în toate documentele voievodale din secolele al XIV-lea şi al XV-lea. Protocolul final este scurtat, dar cu datare topică şi cronologică. Scrierea incompletă a anului nu reprezintă un caz unic, mai cu seamă în condiţiile în care se foloseau pentru datare cifre romane.[75] Subscripţia finală înlocuieşte intitulaţia din protocolul iniţial, precum este cazul, în mod frecvent, în scrisorile latine ale voievozilor valahi din secolele al XV-lea şi al XVI-lea,[76] dar nu şi în cele slavone (cf. nr. **5**, **8**, **10**, **16**, **29**, **30**-**33**, **35**). Monograma este conformă cu stilul de cancelarie. Prin urmare dispunem de suficiente elemente pentru a putea vorbi, în cazul de faţă, de un document autentic emis de o cancelarie voievodală valahă.

Atribuirea scrisorii unui emitent anume a generat controverse în istoriografia românească mai veche, ţinând seama că, iniţial, nu se ştia nimic despre o primă domnie a lui **V**. BOGDAN şi IORGA au pledat pentru Vladislav II care este neîndoielnic atestat ca voievod în Valahia în anul 1448. VASILESCU şi MINEA au emis ipoteza unei prime domnii a lui **V**. după bătălia de pe Câmpia Mierlei (Kossovopolje). Ipoteza a fost confirmată de CAZACU care s-a folosit şi de cronicile otomane. Cf. pentru acesta şi pe Anonymus Giese în Corpus Draculianum, vol. 3.

---

74 Cf. o scrisoare a lui Vlad Dracul emisă cu 12 ani mai înainte: „Providi et honesti viri, fratres et amici nostri sincere predilecti" (BOGDAN: *Documente privitoare*, nr. 253, p. 312-313). Altfel decât în scrisoarea de faţă emisă de **V**., în scrisoarea lui Vlad Dracul adresa urmează după o formulă de salut, indicând aşadar relaţii stabile între emitent şi destinatar: „Amicabilii salutacione premissa."

75 Cf. scrisorile lui **V**. din 14 martie 1457 (nr. **6**) şi 26 iulie 1460 (nr. **19**).

76 Cf. HALICHIAS: *Latina diplomatică*, p. 40. O excepţie în scrisorile emise de **V**. este nr. **11**, care prezintă, însă, caracteristicile unei scrisori private.

Contextualizare

Scrisoarea emisă la mai puţin de două săptămâni după bătălia de la Kossovopolje dă mărturie despre schimbările politice pricinuite de victoria otomanilor, care urmau să influenţeze şi situaţia din Valahia. Participarea la campania anti-otomană condusă de Iancu de Hunedoara a unui contingent valah sub comanda voievodului pro-ungar Vladislav II[77] a declanşat o reacţie din partea otomanilor. Folosindu-se de părăsirea Valahiei de către o parte semnificativă a trupelor voievodale, otomanii l-au trimis pe **V**. cu un contingent de *akıncı*-i pentru a ocupa tronul ţării, fără ca să mai aştepte rezultatul bătăliei (cf. Anonymus Giese în Corpus Draculianum, vol. 3). Schimbarea de domnie pare să fi fost susţinută de otomani mai degrabă la nivel politic, fără a se implica semnificativ din punct de vedere militar. Cel mai probabil **V**. ar fi fost susţinut de către beii otomani de graniţă, şi mai puţin de curtea sultanului, cel puţin nu şi în a doua instanţă.[78] Vicevoievodul Transilvaniei, Nicolae de Vizakna,[79] ce pare mai degrabă să se fi opus schimbării de domnie, nu putea interveni în Valahia înainte de a dispune de informaţii de încredere despre campania antiotomană şi soarta lui Iancu de Hunedoara.

Scrisoarea de faţă este un răspuns la o altă scrisoare a vicevoievodului transilvănean. CAZACU este de părere că ar fi vorba de un pretext prin care vicevoievodul, simulând recunoaşterea politică a tânărului **V**., încerca să-l ademenească să vină în Transilvania.[80] Includerea braşovenilor în aceste negocieri scoate în evidenţă rolul politic pe care voievodul valah îl acorda acestora. Prin ameninţarea de la sfârşitul scrisorii sale, **V**. îşi sublinia implicit rolul în siguranţa regiunilor sudice ale Transilvaniei aflate în pericol de a fi pustiite în cazul în care voievodul nu s-ar opune aliaţilor săi otomani. Protecţia lui este oferită, aşadar, la schimb pentru intervenţia favorabilă a braşovenilor, atât la vicevoievodul Transilvaniei, cât şi la alţi posibili adversari. Pare foarte posibil ca **V**. să fi căutat numai să câştige ceva timp, până ce situaţia politico-militară s-ar fi putut schimba în favoarea sa.

Cronologic precedat de nr. **44**.
Cronologic urmat de nr. **153**.

Descriere: Braşov, Arhivele Naţionale, Schnell I 18: orig. hârtie, îngălbenită, format orizontal, 21,2 x 12,5 cm, cerneală maro, 18 rânduri, fără filigrane, sigilat, pecete desprinsă, 31 mm, iconografie indescifrabilă.
Rezumat: ANDRONESCU: *Repertoriul*, nr. 241, p. 75.
Extras: BOGDAN: *Vlad Ţepeş*, p. 67.
Ediţii: BOGDAN: *Documente privitoare*, nr. 255, p. 314; HURMUZAKI, vol. 15, partea 1, nr. 60, p. 35 (la 31 decembrie) [atribuit lui Vladislav II]; CAZACU: „La Valachie et la bataille de Kossovo", p. 135-136 [text

77 Cf. descrierea bătăliei şi trecerii valahilor de partea otomanilor la Chalkokondyles în *Corpus Draculianum* (germ.) vol. 3, p. 214-215.

78 Vezi WEBER: „Diplomatia Draculiana", p. 136-138.

79 Cf. Lidia Carmen GROSS: „Nicolae Senior de Ocna Sibiului, vicevoievod al Transilvaniei (Aspecte genealogice)." În: Susana Andea (ed.): *Transilvania (sec. XIII-XVII): Studii istorice*. Bucureşti 2005, p. 126-138.

80 Nicolae de Vizakna este amintit mai târziu ca adversar al lui **V**.: în nr. **6** este învinuit de **V**. faţă de sibieni, că i-ar fi întins o cursă, probabil la cererea lui Iancu de Hunedoara, după ce **V**. refuzase să renunţe la un atac asupra lui Vladislav II care, între timp, era aliat cu otomanii (cf. nr. **62** şi **63**).

după BOGDAN]; *DRH*, D, vol. 1, nr. 293, p. 402-403 [cu trad. rom.; atribuit lui Vladislav II]; GÜNDISCH: *Urkundenbuch*, vol. 5, Nr. 2663, p. 265-266. [atribuit lui Vladislav II].
Traducere: IORGA: *Scrisori de boieri*, p. 160-161 [rom.; atribuit lui Vladislav II].
Literatură: IORGA: *Studii şi documente*, p. XXVIII-XXIX; Alexandru A. VASILESCU: *Urmaşii lui Mircea cel Bătrîn pînă la Vlad Ţepeş (1418-1456)*. Vol. 3: *De la moartea lui Mircea cel Bătrîn pînă la Vlad Dracul (1418-1437)*. Bucureşti 1915, p. 3; Ilie MINEA: „Vlad Dracul şi vremea sa". În: *Cercetări istorice* 4 (1928), p. 215; HOLBAN: „Accente personale", p. 53, 56-58 [atribuit lui Vladislav II]; Ion IONAŞCU: „Elemente de cronologie. Cronologia documentelor din Moldova şi Ţara Romînească". În: *Documente privind istoria Romîniei. Introducere.* Vol. 1. Bucureşti 1956, p. 389-451, aici p. 440; Matei CAZACU: „La Valachie et la bataille de Kossovo (1448)". În: *RESEE* 9 (1971), nr. 1, p. 131-139; Constantin STOIDE: „Contribuţii la studiul istoriei Ţării Româneşti între anii 1447 şi 1450". În: *AIIAI* 10 (1973), p. 163-181, aici p. 173; STOICESCU, p. 23-25; REZACHEVICI: *Cronologia domnilor*, p. 101-102; Lucian Constantin PALADE: „Vlad Ţepeş şi Înalta Poartă". În: *Argesis* 23 (2014), p. 41-84, aici p. 42; CRISTEA: *Puterea cuvintelor,* p. 187; ANDREESCU, p. 33-36; WEBER: „Diplomatia Draculiana", p. 137-138; CAZACU, p. 66-69.

Nota bene: text după original.

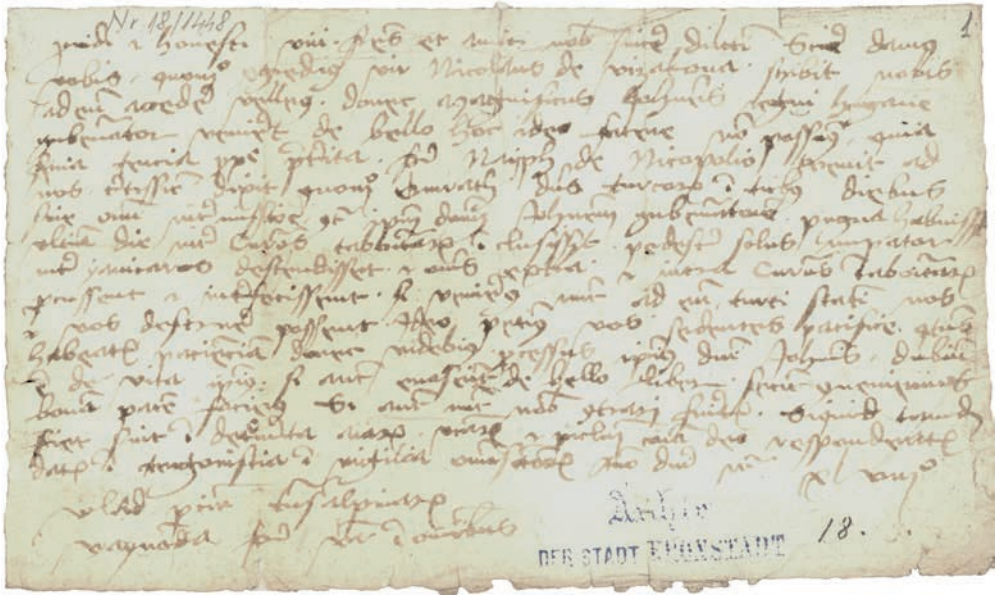

P*ro*uidi & honesti viri, f*ratr*es et amici nob*is* sinc*e*re dil*e*cti. Sci*r*e dam*us*[81] | vobis, quom*od*^{o} egredi*us** vir Nicolaus de Vizakona scribit nobis | ad eu*m* acced*e*re velle*mus* donec Magnificus Joh*an*nes regni Hungarie | gube*r*nator veniret de bello hoc ideo facere no*n* possu*mus**, quia | feria tercia p*rox*im*e** p*rete*rita f*rate*r Nayph[82] de Nicopolio venit* ad | nos c*er*tissim*e* dixit quom*od*^{o} Omrath d*omin*us turcor*um* i*n* trib*us* diebus | sine om*n*i jnt*er*missio*n*e

Prevăzători şi cinstiţi bărbaţi, fraţi şi prieteni ai noştri cu adevărat preţuiţi. Vă dăm de ştire vouă, cum că alesul bărbat Nicolae de Vizacona ne-a scris să poftim a merge la el până ce măreţul Ioan, guvernatorul regatului Ungariei, să se fi întors de la război. Pe aceasta, de aceea, nu o putem face, pentru că marţea, ce tocmai a trecut,[83] fratele Năyib de la Nicopole a venit la noi şi neîndoielnic ne spuse cum că Murad, domnul turcilor timp de trei zile fără nicio întrerupere

3 Aşa în orig.; corect: *egregius*.
7 *DRH*, GÜNDISCH: *possimus*.
8 HURMUZAKI: *prope*.
9 BOGDAN, HURMUZAKI: *pervenit*.

81 Aceeaşi formulare „dare scire" care nu este neobişnuită pentru Evul Mediu târziu se foloseşte în mod repetat în nr. **3**. A se vedea şi discuţia la HOLBAN aferentă cu privire la existenţa unui posibil românism şi, prin urmare, de influenţa pe care a avut-o dictarea scrisorii chiar de însuşi **V**.

82 BOGDAN, IORGA, ANDREESCU, CAZACU consideră că *Nayph* a fi denumirea unei funcţii, anume *naib*. Referitor la acest oficiu cf. Gustav BAYERLE: *Pashas, Begs and Efendis. A Historical Dictionary of Titles and Terms in the Ottoman Empire*. Istanbul 1997, p. 117: „Deputy of a *ḳāḍī* who appoints him to administer certain legal causes." Plecând de la scrierea cu majusculă a acestui cuvânt se poate bănui şi că *Năyib* n-ar fi fost un funcţionar otoman, ci un individ cu numele de Năyib din Nicopole. Faptul că este pomenit faţă de braşoveni ca fiind „frate" arată că era o persoană importantă cunoscută ambelor părţi. Denumirea de „frate" în scrisorile voievozilor valahi, putea avea şi o conotaţie politică, indicând o persoană de rang egal cu domnitorul (cf. BOGDAN: *Documente privitoare*, nr. 53. p. 77-78). Alternativ se poate bănui că această vocabulă joacă pur şi simplu rolul de *captatio benevolentiae* (cf. ibid., nr. 206; p. 247; nr. 207, p. 248; nr. 209, p. 249-250). Pentru rolul deţinut de Nicopole în sistemul defensiv otoman de la Dunăre înainte de cucerirea Semendriei şi a Belgradului cf. Evgeni RADUSEV: „Ottoman border periphery (*serhad*) in the Nikopol Vilayet, first half of the sixteenth century". În: *Etudes balkaniques* 31 (1995), p. 140-160 şi Rossitsa GRADEVA: „Between the Hinterland and the Frontier: Ottoman Vidin, fifteenth to eighteenth century (expanded version)". În: EADEM (ed.): *Frontiers of Ottoman Space, Frontiers in Ottoman Society*. Istanbul 2014, p. 15-52.

83 29 octombrie.

c*ontra* jp*sum* d*omi*n*um* Joh*an*nem gube*r*natore*m* pugna* habuiss*ent** | vlti*m*a die int*er* curros tab*o*rita*rum* i*n*clusisset, pedest*er* solus imp*e*rator | int*er* yanicaros descendisset & om*ne*s extra & intra cur*r*us tabo*r*ita*rum* | p*er*cussent* & inte*r*fecissent. Si veni*remus* nu*n*c ad eu*m*, turci stati*m* nos | & vos destru*e*re possent. Ideo peti*mus* vos sedentes pacifice q*uaten*us | habeat*is* pacie*n*cia*m* donec videbi*mus* p*ro*cessus ips*ius* d*omi*ni Joh*an*nis. Dubiu*m* | e*st* de vita ips*ius*, si aut*em* enascitu*r** de bello liber secu*m* co*n*ueniemus | bona*m* pace*m* facie*mus*.

ar fi dat luptă împotriva însuşi domnului Ioan, guvernatorul.[84] În ultima zi [l]-ar fi închis între carele taborite.[85] Pedestru, singur împăratul ar fi coborât printre ieniceri şi pe toţi din afara şi dinăuntrul carelor taborite i-ar fi tăiat şi ucis. De am veni acum la el, turcii de îndată pe noi şi pe voi ne-ar putea nimici. De aceea vă rog a sta cu pace şi atâta răbdare să aveţi, până ce vom vedea [care] anume [este] soarta domnului Ioan. Există îndoieli că [ar mai fi] în viaţă.[86] Dacă el însă se întoarce liber de la război, ne vom întâlni cu el să facem bună pace.[87]

13 Aşa în orig., corect conform BOGDAN, HURMUZAKI: *pugnam*; BOGDAN: *habuisset*.
17 Corect conform BOGDAN, HURMUZAKI: *percu[ssi]ssent*.
23 BOGDAN şi HURMUZAKI: *evaserit*.

84 Descrierea luptei şi datarea ei corespund cu datele în genere acceptate de istorici (17-19 octombrie 1448) (cf. Kenneth Meyer SETTON: *The Papacy and the Levant, 1204-1571. Vol. 2: The Fifteenth Century*. Philadelphia 1978, p. 99-100). Izvoarele bizantine şi cele otomane menţionează participarea unui contingent din Valahia. Iniţial unii istorici români au considerat că acest contingent ar fi fost comandat de un ipotetic voievod Dan III (cf. BOGDAN: *Vlad Ţepeş,* p. 8-9; Aurel DECEI: „Oastea lui Iancu Huniade înainte de bătălia de la Kosovo (1448) – Scrisoarea lui Pasquale de Sorgo." În: *RIR* 16 (1946), p. 49). Ipoteza unei prime domnii a lui Vlad Ţepeş în 1448 ne dă posibilitatea să vedem în comandantul acestui contingent pe Vladislav II. Pomenirea în 1492 a unui boier valah care a participat la bătălia de la Kossovopolje şi care a primit o donaţie din partea lui Vladislav II întăreşte această ipoteză (*DRH,* B, vol. 1, nr. 229, p. 367-368). Referitor la participarea contingentului valah cf. Nicolae IORGA: „Du nouveau sur la campagne turque de Jean Hunyadi en 1448". În: *RHSEE* 2 (1926), p. 13-27; Ştefan ANDREESCU: „Une information negligée sur la participation de la Valachie à la bataille de Kossovo (1448)". În: *RESEE* 6 (1968), p. 85-92.

85 Pentru sistemul taberelor de tip husit (taborit) fortificate cu care, practicat în armatele din Europa Centrală, dar şi la cele otomane cf. Emanuel Constantin ANTOCHE: „Du tábor de Jan Zizka et de Jean Hunyadi au *tâbur çengi* des armées ottomanes. L'art militaire hussite dans l'Europe Orientale, le Proche et le Moyen Orient (XVe-XVIIe siècles)". În: *Turcica* 36 (2004), p. 91-124.

86 Iancu de Hunedoara a fost singurul nobil de rang înalt care a supravieţuit bătăliei. Capturat pe drumul de retragere de către despotul sârb Gheorghe Branković, Iancu a petrecut o vreme în captivitate (cf. ENGEL: *The Realm*, p. 291-292).

87 Această formulare este indiciul de bază că emitentul scrisorii de faţă nu putea fi Vladislav II care se afla încă în relaţii bune cu Iancu de Hunedoara. Emitentul trebuia să fi fost **V**. care nu avea nicio relaţie reglementată cu guvernatorul Ungariei, iar bănuitul său sprijin din partea otomanilor îl situa în tabăra adversarilor acestuia.

Si aut*em* nu*n*c nob*is* co*n*trarj* fu*er*it*is*. Si~quid tand*em* | fiet sint i*n* det[r][c]-me*n*ta* a*nim*a*rum* ve*st*ra*rum* & pe*r*ic[u]lum cora*m* Deo respondeat*is*.[88] |

Dacă însă ne veţi sta împotrivă, de-ar fi să fie vreodată [astfel], va fi spre paguba sufletelor voastre şi să daţi socoteală în faţa lui Dumnezeu de primejdia [aceasta].[89]

Dat*um* i*n* Tergouistia i*n* vigilia* om*ni*u*m*~*sanc*to*rum* Anno D*omi*ni & c*etera* xlviij[o].

Dat în Târgovişte, în ajunul Tuturor Sfinţilor, în anul Domnului etc. 48.

Wlad p*arci*u*m* T*ra*nsalpinar*um* | wayuoda f*rat*e*r* v*este*r i*n* om*n*ibus.

Vlad voievod al părţilor Transalpine, fratele vostru întru toate.

{*verso* adresă:}

P*ro*uidis & honestis | viris Judici Ju*r*atis ~c[iu]ibus | d*e* Brassouia f*rat*ribus | & amic*is* no*st*ris p*re*dile*ct*is.

Chibzuiţilor şi cinstiţilor bărbaţi, judelui, juraţilor Braşovului, fraţilor şi prietenilor noştri preapreţuiţi.

---

26 HURMUZAKI: *contrari[i]*.
27-28 Corect conform BOGDAN: *detrimenta*; HURMUZAKI: *detrimento*.
30 GÜNDISCH: *vigilla*.

---

88 După HOLBAN, p. 53, această propoziţie ar fi influenţată de română.

89 Dacă emitentul ar fi fost Vladislav II, care potrivit surselor ar fi luptat cu 4.000 de călăreţi la Kossovopolje, adică cel puţin jumătate din efectivele militare ale Valahiei (cf. Chalkokondyles şi Tursun Beğ în *Corpus Dracul*i*anum* (germ.), vol. 3, p. 29, 127), contribuind substanţial la efortul militar ungar, încheierea unei păci cu Iancu de Hunedoara ar fi fost de prisos. Nr. **153** arată, chiar dacă cu detalii confuze, că **V**. a fost înlăturat de pe tron câteva săptămâni mai târziu, în noiembrie 1448, probabil la întoarcerea din campanie a lui Vladislav II. Pentru scrisoarea de faţă sunt câteva explicaţii posibile: 1) **V**. încerca să se facă folositor pentru transilvăneni şi coaliţia anti-otomană sau, ceea ce este mai probabil, 2) încerca să se prezinte ca deţinând o poziţie de forţă pentru a-şi descuraja eventualii concurenţi. Această ipoteză este susţinută de tonul negativ şi explică de ce numitul Nāyib ar fi cunoscut ambelor tabere, deţinând o funcţie importantă. Prin acesta se întăreşte şi ipoteza ca **V**. să fi fost sprijinit, în obţinerea tronului, de către un bei local, de margine (*uc beği*). În ciuda victoriei otomane de la Kossovopolje, **V**. nu s-a putut menţine pe tron, fiind izgonit de Vladislav II imediat după întoarcerea acestuia din campanie. Foarte probabil trupele de *akıncı*-i care l-au susţinut pe **V**. în ocuparea tronului s-ar fi împrăştiat după pradă, lăsând-l pe voievod singur. Vladislav II atacă abia după ce otomanii se retrăseseră către sfârşitul toamnei din Valahia pentru a profita de prada făcută. Faptul că nu a avut loc o confruntare între Vladislav II şi otomani arată că s-a putut ajunge la o înţelegere, în ciuda participării sale la bătălia de la Kossovopolje (cf. WEBER: „Diplomatia Draculiana“, p. 137-138).

2 [1456 sept. – 1461 dec.]

Vlad Ţepeş, voievodul Valahiei, trimite vameşilor din Rucăr un mandat conform căruia un sol ar trebui să înştiinţeze sfatul braşovean că vestea despre avansul otomanilor nu este adevărată. Aşteptatul trimis al braşovenilor poate să mai vină, iar vameşul aflat pe drum spre Braşov trebuie condus înapoi.

Diplomatică

În ciuda lipsei intitulaţiei şi datării, acest document poate fi atribuit cu maximă siguranţă pe baza monogramei, diferite de la domn la domn, precum şi a peceţii **B 1** (→). Ca şi perioadă de emitere poate fi luat în considerare răstimpul dintre septembrie 1456, când **V**. deschidea relaţiile diplomatice cu braşovenii (cf. nr. **3**) şi ianuarie 1462, când izbucnea conflictul cu otomanii (cf. nr. **23**). O datare mai exactă nu este posibilă, fiindcă acel „lucru al turcilor" menţionat în document nu trebuie pus neapărat pe seama unor activităţi militare.[90]

Prezentul mandat, închis şi sigilat, reprezintă un document hibrid, ce trebuia să îndeplinească trei funcţii: acordarea unui mandat către vameşii din Rucăr, scrisoare de recomandare pentru solul vameşilor şi transmiterea unei ştiri către braşoveni. Formularul diplomatic este adaptat acestor scopuri, fiind radical prescurtat: protocolul iniţial este minimal, fără obişnuita intitulaţie a voievodului (cf. nr. **5**, **8**, **10**, **16**, **29**, **30**-**33**, **35**), redând o adresă foarte scurtă, fără nici o formulă de salut. Urmează imediat prima dispoziţie, apoi o scurtă naraţie, o a doua dispoziţie şi o coroboraţie simplă. În mod puţin surprinzător, lipseşte datarea topică şi cronologică. Subscripţia este însă meticulos elaborată cu monogramă domnească cu cerneală roşie. Acest formular diplomatic poate fi explicat prin renunţarea la emiterea a două documente (un mandat şi o scrisoare de recomandare către vameşi, însoţită de o înştiinţare a braşovenilor). Renunţarea emiterii unei scrisori proprii adresate sfatului braşovean şi trimiterea unui vameş în locul solului de la curtea voievodală sunt indicii pentru posibile relaţii tensionate.

Contextualizare

În lipsa datării se poate doar afirma că prezentul mandat a fost emis într-o perioadă de relaţii tensionate cu braşovenii. Însărcinarea vameşilor din Rucăr cu misiuni diplomatice nu era întru totul neobişnuită, deoarece asupra acestora cădea datoria livrării de infomaţii ca şi

90 Ipoteza lui GÜNDISCH, potrivit căreia acest document trebuie plasat după 3 iulie însă înainte de nr. **3** din 6 septembrie 1456, când situaţia politică şi militară rezultată din moartea neaşteptată a lui Iancu de Hunedoara era neclară, planând teama unui atac otoman, este puţin convingătoare. Un voievod ajuns de foarte puţin timp pe tron ar fi însărcinat cu o solie către politic şi economic atât de importantul Braşov pe un sol propriu-zis şi nu pe un vameş oarecare. Tensiunile dintre **V**. şi braşoveni, vizibile în document, sugerează, mai degrabă, ideea unui voievod aflat într-o poziţie întărită de putere şi, prin aceasta, perioada 1457-1462. Ipotetic poate fi considerată o datare cu câteva zile sau săptămâni după nr. **4** din 10 septembrie 1456 când **V**. atrage atenţia asupra pericolului unei incursiuni otomane, dorind ca după recunoaşterea sa de către otomani să forţeze o renegociere a privilegiilor comerciale către braşoveni fixate în nr. **3**. Din această perspectivă trimiterea unui vameş ar avea sens, ceea ce era de înţeles ca provocare indirectă la adresa libertăţilor vamale solicitate de braşoveni. Alternativ, poate fi considerată o datare în primăvara 1457, când din Valahia până la Buda circulau raporturi despre mişcări de trupe otomane (cf. raporturile lui Pietro di Tommasi în nr. **112** şi **113** în *Corpus Draculianum*, vol. 1,2).

prestarea de solii. Datorită importanţei fiscale extraordinare a punctului de vamă în cauză, aceasta trebuie să fi fost sub orânduirea unei persoane de încredere a voievodului.
Mandatul cuprinde detalii relevante asupra procedurilor diplomatice contemporane. Din cauza importanţei nemijlocite a activităţilor otomane în relaţiile voievodului cu braşovenii, ambele părţi încercau să se informeze cuprinzător în această privinţă, întreţinând o reţea de informare proprie care menţinea libertatea de mişcare faţă de terţe părţi. Că **V**. pretinde a fi mai bine informat decât braşovenii, indică o oarece concurenţă în culegerea de informaţii. Mandatul relevă totodată şi deprinderile unei complexe culturi diplomatice. **V**. a respins trimiterea unei solii pentru demararea tratativelor diplomatice pentru încheierea unui acord nu prea exact de determinat, deoarece prin aceasta ar fi figurat ca petent, el, din contră, încercând să forţeze pe braşoveni să fie într-o asemenea postură.

Descriere: Braşov, Arhivele Naţionale, Stenner I, 175: orig. hârtie, uşor îngălbenită, format orizontal, 21,5 cm x 11,4 cm, cerneală maronie, 8 rânduri, fără filigrane de remarcat, pecetea **B 1** (→).
Regeste: ANDRONESCU: *Repertoriul*, nr. 272, p. 83; GÜNDISCH: *Urkundenbuch*, vol. 5, nr. 3030, p. 537.
Ediţii: BOGDAN: *Documente privitoare*, nr. 73, p. 94 [datat ipotetic înaintea campaniei otomane din 1462]; TOCILESCU, nr. 73, p. 69-70; *DRH*, D, vol. 1, nr. 335, p. 454 [datat în perioada mai 1456-1461] [toate cu trad. rom.].
Literatură: CRISTEA: *Puterea cuvintelor*, p. 104.

Nota bene: text după original.

† пишѣ гв҃о мн· вамєшѣ · ѡ̃ рукѣ· тѫзн вн
говорѣ̃ гв҃о мн· къ кон ч҃а̀ видите снѣ
повелѣнїе гв҃а мн | на тѣ̀ ч҃а̀· ѣдн̃ ѡ̃ ва̀· да
ѿтиде· ѕ брашо̃· та да дасте ѕнати·
брашовѣно̃· ѕа сеѕн· гла̀ що мн є до|шѣ· ѕа
работѫ· тѫрцѣ· да ѕнажѫ· не є ни́ша ѕа то· н
хт҃ѣ є· да донде· ѣдн̃ ѡ̃ нн̃· апоклнса̀ къ |
гв҃о мн· а ѡ̃· како є чю· ѕа сеѕн гла̀· а ѡ̃ се
ѣ ѿпрѣ · сего ра̀ кто є хт҃ѣ да донде· а ѡ̃
да донде·

† Scrie domnia mea vameşilor din Rucăr.[91] Aşa spune-vă domnia mea: în ceasul în care vedeţi porunca domniei mele, în acelaşi ceas să meargă la Braşov unul dintre voi şi să-i înştiinţeze pe braşoveni despre vestea[92] ce a sosit la mine despre lucrul turcilor; să ştie că nu-i nimic [adevărat] în aceasta.[93] Şi unul dintre ei [braşoveni] voia să vină ca sol la domnia mea, însă, atunci când a auzit vestea aceasta, s-a oprit. Aşadar, să vină [la domnia mea] cine-a vrea să vină!

91 Rucărul se află la cca. 60 km de Braşov şi 70 km de Târgovişte pe importanta rută de la Braşov, Bran, Dragoslavele, pe lângă Câmpulung spre Târgovişte. Această vamă era una dintre cele mai importante surse de venit ale voievozilor valahi din secolul al XV-lea, drept pentru care stătea ca singură vamă de plai sub administrarea directă a domnitorului (cf. COMAN, p. 222).

92 Misiunea de înştiinţare a fost, se pare, îndeplinită, fiindcă acest mandat a fost arhivat în Braşov.

93 Pentru o altă referire a lui **V**. la reţeaua sa de informare cf. nr. **1**. Substantivul „работа", tradus ca „lucru", se regăseşte frecvent în corespondenţa voievozilor cu saşii transilvăneni. Formularea „lucrul turcilor" (работа турцеи) se referă în unele documente la incursiuni de jaf (cf. BOGDAN: *Documente privitoare*, nr. 224, p. 154-155), pe alocuri însă şi la chestiuni comerciale (*ibid*., nr. 91, p. 118-119).

аще | ли н҃ѧ хте дои҃ къ гⷭ҆ѣ ми· а тогѫ
ваѩ҆е҃ * що ще отн҃· и брашо҆· па҆ да донде
къ гⷭ҆ѣ ми· да ми· дава зна|тн· а сезн
ѣлъкъ що ще· донестъ снѩгѫ книга· а вне да
га ѡ҆ставете да отнде дома си | аще ли
хте дои҃· тогѫ апокласа҆ къ гⷭ҆ѣ ми и҃ да
донде с того· и тогѫ ваѩ҆е҃· що ще отн҃ и
бра|ша҆· нно да нⷭ҆ѣ·

Dacă însă nu vrea să vină la domnia mea, atunci acel vameş, ce va să meargă la Braşov, să vină iarăşi la domnia mea, ca să-mi dea de ştire. Însă omul care vă aduce acest înscris, lăsaţi-l afară să se ducă la casa lui. Însă dacă acel sol vrea să vină la domnia mea, să vină cu el şi acel vameş ce va să meargă la Braşov. Altfel să nu fie!

{Monogramă cu cerneală roşie:}

† і҆ѡ̃ вла҆ вѡєвѡ҆ ми҆лтїѧ бжїѧ гнⷭ҆ь

† Io[94] Vlad voievod, din mila lui Dumnezeu domn

{*verso* adresă:}

† ваѩе҃ѡ҆· ѡ̃ ргѣ҆

† Vameşilor din Rucăr

12 Scris deasupra următorului cuvânt.

94 Parte standard a intitulaţiei voievozilor valahi şi mai apoi şi a celor moldoveni, al cărei înţeles iniţial se pierduse deja în secolul al XIV-lea, această particulă a fost subiectul unor aprinse dezbateri. Pornind de la diplomatica bulgară, în care această particulă este utilizată după modelul bizantin, Ioan BOGDAN: „Iѡ din titlul domnilor români". În: *C.Lit* (1889), p. 731-738 [reeditat: *Scrieri alese*. Ed. de G. Mihailă. Bucureşti 1968, p. 144-158] bănuieşte un împrumut de la bulgari, cancelaria valahă imitând practic actele acestora. Gheorghe GHIBĂNESCU: „Ce e documentul?" În: *Uricarul* 23 (1895), p. 47-52 confirmă această evoluţie, neexcluzând şi o etimologie populară ulterioară a lucrătorilor din cancelaria valahă, ce, uitând înţelesul iniţial, porneau de la pronumele personal „eu". Asemeni unei mari părţi a cercetătorilor, Ion G. SBIERA: *Contribuiri pentru o istoriie soţiială cetăţĕnească, religionară bisericească şi culturală literară a romînilor dela originea lor încoace până în juliu 1504*. Vol. 1. Iaşi 1906, p. 568-577 se pronunţă pentru o referire a domnitorilor bulgari şi valahi la basileul bizantin şi prescurtarea numelui Ἰωάννης, comunicându-se astfel simbolic în *commonwealth*-ul bizantin integrarea şi legitimitatea voievodului. În schimb, Nicolae IORGA: *Notes de diplomatique roumaine*. Bucharest 1930, p. 9, a optat pentru explicaţia că voievozii valahi se refereau la ţarul bulgar Ivan Asen. La fel de disputată rămâne şi explicarea lui „nos" ca formă de *pluralis majestatis* şi echivalent al lui Iō (cf. nr. **2**; **20**, **22**; **24**). Cf. mai departe Dimitrie CIUREA: „Problema originii şi sensului lui Io din intitulaţia şi subscripţia documentelor româneşti". În: *AAMRSI* 26 (1943-1944), p. 83-104; VÎRTOSU: *Titulatura domnilor*, p. 11-67; Grigore NANDRIŞ: „Sur l'origine de Iω dans le titre des souverains bulgares et roumains". În: *Revue des études slaves* 40 (1964), p. 159-166; Dimitrie CIUREA: „'Io' din intitulaţia documentelor româneşti (noi sublinieri)". În: *AIIA* 4 (1967), p. 187-190. Pentru o discuţie mai nouă legată de tradiţia documentelor bulgăreşti din Ţaratul Asăneştilor cf. Ginel LAZĂR: *Civilizaţia Ţaratului Asăneştilor*. Iaşi 2018, p. 491-492.

3 1456 septembrie 6, Târgovişte

Vlad Ţepeș, voievodul Valahiei, emite pentru reprezentanții Țării Bârsei o diplomă, acordându-le privilegii comerciale extinse în Valahia. În contrapartidă aceștia urmează să-i acorde azil, în cazul în care ar pierde tronul. Ambele părți se obligă să-și acorde reciproc ajutor militar.

Diplomatică

Datarea diplomei nu face obiectul unei controverse. Autenticitatea este garantată de sigiliu aplicat **A I** (→) precum şi de menţionarea documentului **nr. 4** din 10 septembrie 1456. Diploma este alcătuită după modelul unei diplome contemporane latine din regatul Ungariei. Lipseşte invocaţia, care de obicei nu era folosită în actele voievodale din Transilvania şi destul de rar în cele din Valahia.[95] Intitulaţia conţine titlurile voievodului, incluzând-o pe cea de „domn", însă omiţând titlul de „dux" care fusese purtat de Vladislav I şi Mircea cel Bătrân în unele hrisoave[96] privitoare la feudele transvilănene; în scrisoarea emisă patru zile mai târziu de voievod lipseşte Amlaşul (nr. 4). Este de observat lipsa formulei devoţiunii „Dei gracia" care, însă, oricum nu mai era folosită frecvent.[97] Diploma conţine în continuare obişnuitele caracteristici ale unui document solemn pentru un beneficiar de rang superior: notificaţia, preambulul (*arenga*), adresa cu reduplicarea termenului *dominus*, numirea intervenienţilor care au şi rolul de beneficiari, urmată de o scurtă naraţie despre venirea lor la curtea voievodală şi prima parte a dispoziţiei care reglementează obligaţiile acestora faţă de emitent. Urmează enumerarea obligaţiilor emitentului şi sancţiunea cu clauză obligativă care se referă explicit doar la obligaţiile acestuia, nu însă şi la ale beneficiarilor, ceea ce indică o poziţie inferioară a acestuia în momentul emiterii. Pentru respectarea acestor obligaţii este indicat în coroboraţie documentul de faţă şi sigiliul. Cel mai probabil este vorba de sigiliul mic, aplicat, fiindcă sigiliul mare al noului voievod încă nu fusese executat, ceea ce reducea autoritatea documentului.

După HOLBAN avem de a face cu un text care prezintă românisme. Această ipoteze nu ia însă în considerare şi faptul foarte probabil că documentul de faţă ar fi fost redactat de un scrib al braşovenilor şi nu de unul din cancelaria valahă care, dacă nu ar fi fost românofon, atunci cel puţin ar fi avut un contact mai intens cu româna. Argumente în favoarea redactării de către beneficiari sunt titulatura extensivă, completă, a regelui Ungariei, pomenirea succintă a domnitorilor anteriori,[98] formularea referitoare la apărarea credinţei catolice, lista trimişilor braşovenilor cu numele, funcţiile şi meseriile acestora, formularea neobişnuită „iusti pro iniustis" (regăsită în documentele săseşti[99]) şi formularea atipică pentru documentele valahe de limbă latină ale secolului al XV-lea „in fidem Dei debitam et humanitatem". Un alt element care pledează pentru redactarea diplomei de către beneficiar

95 Cf. HALICHIAS: *Latina diplomatică*, p. 38; BOGDAN: „Diplomatica slavo-romînă", p. 76-77.

96 Cf. *DRH, D*, vol. 1, nr. 60, 75, 78, 87.

97 Cf. *DRH, D*, vol. 1, nr. 46, 78, 286.

98 Cf. spre exemplu scrisoarea lui Vlad Dracul din 7 august 1444: „dominus Merche pie memorie wayvoda dictarum parcium Transalpinarum"; „in literis dictorum dominorum Merche beate recordacionis"; GÜNDISCH: *Urkundenbuch*, vol. 5, nr. 2205, p. 145-146.

99 Cf. GÜNDISCH: *Urkundenbuch,* vol. 6, nr. 3643, p. 353-354.

este şi folosirea termenului de „humanitas" care nu se regăseşte, de regulă, în documentele emise în Valahia.

Contextualizare

Pentru primele luni de domnie ale lui **V**. avem puţine documente. O posibilă interpretare a evenimentelor pe baza puţinului material păstrat ar fi faptul că, după omorârea lui Vladislav II la Târgşor pe 22 august 1456 (cf. inscripţia nr. **A**) voievodul şi-a consolidat poziţia ca domnitor al Valahiei, trebuind, asemeni predecesorilor săi, să-şi reglementeze relaţiile cu braşovenii. Aceştia reprezentau cel mai important vecin din regiune, ceea ce reiese şi din înţelegerile cuprinse în diploma de faţă. Braşovul, care urmărea scopuri comerciale în Valahia, juca un rol important în luptele pentru tronul acesteia, deoarece putea adăposti şi, după caz, sprijini, pe boierii contestatari, dar şi pe eventualii pretendenţi la tron. „Buna vecinătate" era un factor cheie în consolidarea domniei lui **V**. Acesta dispunea la rându-i de mijloace pentru a exercita presiune asupra braşovenilor, blocând căile comerciale sau efectuând incursiuni în Transilvania.[100] Un factor de risc pentru ambele părţi era ameninţarea otomană. Iancu de Hunedoara a ieşit victorios din bătălia de la Belgrad, dar moartea sa, la scurt timp după aceea, pe 11 august 1456, a readus Valahia în sfera de influenţă otomană, după ce otomanii tocmai îşi pierduseră un aliat prin persoana lui Vladislav II. În septembrie 1456 nu era încă limpede dacă otomanii îl vor răsturna pe **V**. de pe tron sau îl vor sili să li se alăture contra regatului Ungariei. O altă posibilă interpretare ar fi că poziţia lui **V**. faţă de boieri era, în aceste prime săptămâni de domnie, destul de instabilă, ceea ce, alături de o posibilă ameninţare otomană, făcea imperioasă asigurarea Braşovului ca potenţial loc de refugiu.[101]

Penuria surselor face să existe interpretări divergente pe marginea acestei diplome. STOICESCU o consideră ca fiind îndreptată împotriva otomanilor, ceea ce neîndoielnic este. În acelaşi timp observă lipsa de negociere a înţelegerilor comerciale, diploma mărginindu-se la a le prelua pe cele ale domnitorilor precedenţi. ANDREESCU este de părere că scopul documentului ar fi fost pe de o parte reînnoirea jurământului de credinţă faţă de regele Ungariei, iar pe de alta o garantare a libertăţilor comerciale. Înţelegerea pentru acordarea azilului arată, dimpotrivă, rezerva precaută a lui **V**. faţă de otomani, căci încă nu fusese recunoscut de către aceştia ca domnitor. CAZACU nu vede această diplomă ca pe un jurământ de credinţă, fiind de părere că, dincolo de libertăţile comerciale, braşovenii urmăreau şi scutirea de vămi pentru negustorii lor. Pe lângă interpretările, amintite se mai poate adăuga următoarea explicaţie: **V**. se afla la începutul lui septembrie într-o situaţie

100 Vladislav II a fost primul voievod din secolul al XV-lea despre care avem mărturii neîndoielnice că a întreprins o campanie militară semnificativă în Transilvania. La începutul anului 1456 a asediat Făgăraşul, care-i fusese confiscat de Iancu de Hunedoara, neefectuând însă atacuri asupra posesiunilor braşovenilor (cf. GÜNDISCH: *Urkundenbuch*, vol. 5, nr. 3004, p. 519-520 şi nr. 3005, p. 520). Acest conflict pentru Făgăraş, pe care domnul Valahiei îl deţinea în calitate de vasal al regelui ungar, a fost probabil decisiv pentru înlăturarea sa de pe tron, la ordinul regelui şi al lui Iancu de Hunedoara (STOICESCU, p. 31-32; REZACHEVICI: *Cronologia domnilor*, p. 99).

101 Documentul de faţă este prima menţiune în scris a acordării de azil politic unui domnitor. Astfel de înţelegeri existau, foarte probabil, şi mai dinainte, fiind încheiate prin viu grai. Cf. scrisoarea lui Vlad Dracul către braşoveni din primul an de domnie GÜNDISCH: *Urkundenbuch*, vol. 4, nr. 2265, p. 609-610.

precară, aşteptându-se să fie răsturnat de pe tron. În negocierile cu braşovenii era dispus să accepte şi condiţii nu tocmai favorabile, pentru a-şi putea asigura refugiul la Braşov. Repetarea jurământului de credinţă faţă de regele Ungariei are mai mult o funcţie retorică; nu mai avem niciun alt caz în care un domnitor depune jurământul de credinţă faţă de braşoveni, acesta fiind depus întotdeauna direct faţă de rege.[102] În vederea acordării unui azil la Braşov, **V**. insistă să fie apărat de adversarii săi, foarte probabil de opoziţia boierească, nepomenindu-se însă niciun nume concret de boier sau numele vreunui pretendent. Înţelegerile privitoare la comerţ au în vedere libertatea de mişcare şi practicare a comerţului în Valahia, scutirea de orice vamă,[103] taxă sau răspundere în faţa unui scaun de judecată local.[104] Braşovenii profită prin această diplomă de situaţia domnitorului. Probabil a existat potrivit lui GÜNDISCH şi STOICESCU o înţelegere asemănătoare încheiată cu sibienii (cf. nr. **6**).

Cronologic precedat de nr. **57**.
Cronologic urmat de nr. **41**.

Descriere: Braşov, Arhivele Naţionale, Schnell II 14: orig. hârtie, îngălbenită, format orizontal, 30,4 x 21,6 cm, cerneală maro, 39 rânduri, fără filigran, pecete **A 1** (→).
Regestă: ANDRONESCU: *Repertoriul*, nr. 265, p. 81.
Extras: BOGDAN: *Vlad Ţepeş*, p. 10.
Ediţii: BOGDAN: *Documente privitoare*, nr. 257, p. 316; HURMUZAKI, vol. 15, partea 1, nr. 79, p. 45; *DRH*, D, vol. 1, nr. 338, p. 456-458 [cu trad. rom.]; GÜNDISCH: *Urkundenbuch*, vol. 5, nr. 3038, p. 540-541.
Literatură: BOGDAN: *Vlad Ţepeş*, p. 10-11, 31; PASCU: *Istoria medie*, p. 210-211; MANOLESCU: *Comerţul*, p. 54; Eugen DENIZE: „Vlad Ţepeş, lupta antiotomană şi Veneţia". În: *RI* 6 (1995), nr. 3-4, p. 371-387, aici p. 375; Ilie MINEA: „Din trecutul stăpânirei româneşti asupra Ardealului. Pierderea Amlaşului şi În: *C.Lit* 48 (1914), p. 49; HOLBAN: „Accente personale", p. 58-59; STOICESCU, p. 25, 35, 65-66, 69, 152; STOIDE: „A doua domnie", p. 116-118; REZACHEVICI: *Cronologia domnilor*, p. 104; ANDREESCU, p. 68; EDELMAIER, p. 158-159; WEBER: „Diplomatia Draculiana", p. 140-141; CAZACU, p. 102.

Nota bene: text după original cu consultarea *DRH*.

102 **V**. prestase jurământ de credinţă faţă de regele Ladislau Postumul la sfârşitul lui martie 1453 (GÜNDISCH: „Cu privire la relaţiile", p. 683), aşadar încă înainte de a accede la domnie şi de a fi numit domn al Valahiei (cf. Antonio Bonfini, Ioan de Thurocz în *Corpus Draculianum* vol. 2,2). Ladislau de Hunedoara face referire la acest jurământ în nr. **65**., menţionând explicit marile promisiuni făcute de viitorul voievod.

103 Pentru importanţa pe care o avea vama pentru finanţele domnului, precum şi pentru o înţelegere asemănătoare încheiată de un pretendent la tronul Valahiei cf. nr. **6**.

104 Cu privire la obligaţiile de tip protecţionist de stocare şi desfacere a mărfurilor în locuri prestabilite (dreptul de scală) şi la momentul introducerii acestora cf. nr. **28**.

Nos Vlad p*arciu*m T*ra*nssalpinar*um* vayuoda*, et d*omin*us t*er*rar*um* de Fogaras & Omlas | memo*ri*e c*om*men*dan*tes tenore p*rese*nciu*m*, significantes, om*ni*b*us* quib*us* expedit, | vniu*er*sis, quia c*on*sider*an*tes, no*n*nullor*um* de g*ene*racio*ne* Merche, vayuodar*um* pat*ris* | et fratr*um** n*ostrorum*, se*r*uicia, que ip*s*i semp*er* et vbiq*ue* regib*us* Hungarie | & sac*r*°s*anct*e eor*um* Corone, fideli*ter* exhiberu*nt**, ac se i*n* deffensione ortodoxe | fidej Cattolice* gratas et acceptas* reddideru*n*t.

Noi, Vlad, voievod al părţilor Transalpine şi domn al Ţărilor Făgăraşului şi Amlaşului,[105] încredinţând prin cuprinsul [ei scrierea] de faţă memoriei, făcem cunoscut tuturor cărora li se cuvine: socotind serviciile celor câtorva dintre voievozii din neamul lui Mircea,[106] tatăl şi fraţii noştri,[107] pe care ei înşişi totdeauna şi pretutindeni le-au prestat cu credinţă regilor Ungariei şi sfintei lor Coroane şi s-au făcut pe sine în apărarea credinţei ortodoxe catolice[108] plăcuţi şi bineprimiţi;

2 GÜNDISCH: *partium Transsiluanarum vaivoda*.
7 BOGDAN: *fratris*.
10 BOGDAN: *exhibuerunt*; corect conform *DRH*.
11 BOGDAN: *catolice*.
11-12 BOGDAN: *gratos et acceptos*.

105 În nr. **4** din 10 septembrie 1456 Amlaşul nu mai apare în titulatura lui **V**. care se intitulează numai domn al ţării Făgăraşului („dominus de terre Fogaras"). La 14 martie 1457 dispare şi Făgăraşul din titulatura domnului (cf. STOICESCU, p. 69). Feudele fuseseră confiscate lui Vladislav II în jurul anului 1452 (cf. *DRH*, D, vol. 1, nr. 306, p. 422). Cu privire la expediţia de pedepsire a lui **V**. cf. IDEM p. 70, PASCU: *Istoria medie,* p. 212, ANDREESCU, p. 74 şi CAZACU, p. 104-106.

106 Mircea cel Bătrân (1386-1418), bunicul lui **V**.; despre politica acestuia faţă de feudele transilvănene cf. Petre P. PANAITESCU: *Mircea cel Bătrân*. Bucureşti 1943, p. 190-205. O formulare destul de peculiară. Când un voievod se referă la Mircea cel Bătrân, îl numeşte folosindu-se de gradele de rudenie „părinte al domniei mele" sau „bunicul domniei mele" (cf. *DRH*, *B*, vol. 1, nr. 236, p. 381-382). Probabil din punctul de vedere al braşovenilor existau două linii ale familiei domnitoare: Dăneştii şi Drăculeştii, de aceea **V**. precizează că ţine de Drăculeşti.

107 Folosirea termenului de *frater* nu este inechivocă. Poate fi vorba de o referinţă la Mircea, fratele mai în vârstă al lui **V**., omorât în 1447 odată cu tatăl său (cf. cronicile valahe din *Corpus Draculianum* vol. 2,2; pentru discuţia pe marginea unei domnii a lui Mircea cf. REZACHEVICI: *Cronologia domnilor*, p. 94), sau pur şi simplu este utilizat pentru a descrie gradele de rudenie într-un sens mai larg.

108 Pe baza acestei menţiuni BOGDAN: *Vlad Ţepeş*, p. 9, deduce că ar fi vorba de o convertire a lui **V**. la catolicism. Contra acestei opinii argumentează STOICESCU, p. 152. Probabil este vorba despre o formulă standard în contextul amintirii obligaţiei de credinţă a voievodului faţă de regatul Ungariei (cf. nr. **23**); cf. cazul lui Vlad Dracul, care în anul 1431, după desemnarea sa ca voievod al Valahiei la Nürnberg, fusese nevoit să emită un mandat pentru susţinerea călugărilor catolici care aveau să vină în Valahia pentru a misiona printre ortodocşi (*DRH*, D, vol. 1, nr. 179, p. 280-281). Pentru problematica convertirii lui **V**. vezi pe larg Mihai BERZA: „Vlad Ţepeş, ses regnes et sa legende. En marge de deux livres récents". În: *RESEE* 15 (1977), nr. 2, p. 325-354, aici p. 343. Un argument împotriva convertirii voievodului în această perioadă este folosirea numelui său ortodox. După convertirea din anii 1470, **V**. foloseşte numele catolic „Vladislaus Draculya" (cf. nr. **25-27**).

Nos eor*um* vestigia | et actus imitarj volentes, i*n* adepcione p*ri*ma, hui*us* Valachie d*omi*nac[i]o*n*is, | p*ro*~maiorj* exp*er*iencia, Serenissimo p*r*incipi d*omi*no, d*omi*no Lad*isla*° Hungarie[,]| Bohemie, Dalmacie[,] Croacie &c*etera* regi, duci Austrie, d*omi*no n*ost*ro gra*cio*sissimo | sua i*n* juventute, n*ost*ram fidelitate*m*, ostend*er*e & fac*er*e volen*tes*, caput, | quoq*ue* n*ost*rum, et n*ost*ror*um* o*mni*u*m* i*n* sinu*m* & p*ro*teccion*em* sue Sere*nitatis* i*n*clinantes[109], | p*re*~timore turcor*um* i*n* p*er*sona ip*s*ius d*omi*ni n*ost*ri reg*is*, ad Saxones & fid*em* | o*mni*u*m* Ciuiu*m* de Brassouia, et p*ro*uincie Burchie, c*om*moran*tes**, p*er*fecta fide | co*n*fiden*tes*, ad que, Brassouiens*ium* sub fide, et juram*en*to firmissimo,

voind noi să [le călcăm pe] urme şi să le imităm faptele, la prima dobândire a domniei acestei Valahii,[110] spre o mai mare cunoaştere [şi] voind ca luminatului domnului principe, domnul Ladislau, rege al Ungariei, Boemiei, Dalmaţiei, Croaţiei etcetera, duce al Austriei, preaplăcutului nostru domn în tinereţea sa,[111] să-i arătăm şi să-i facem cunoscută credinţa noastră, chiar şi capul nostru şi al tuturor [supuşilor] noştri întru sprijinul şi ocrotirea luminăţiei sale l-am plecat*, de frica turcilor, în persoana domnului nostru, regele, încredinţându-ne în saşi şi în credinţa tuturor orăşenilor din Braşov şi ai provinciei [Ţării] Bârsei care se ţin în credinţă deplină, şi sub credinţa şi cu cel mai puternic jurământ al braşovenilor; pentru care,

15 BOGDAN: *meliori*.
27 *DRH*: *commorancium*.

23 De fapt: *plecându-le*. Fraza fiind un lung anacolut, gerunziul a fost transformat în indicativ.

109 Potrivit lui HOLBAN: „Accente personale", p. 58, este vorba de un românism: „închinând".

110 STOICESCU şi MINEA sunt de părere că „in adepcione prima huius Valachie dominacionis" ar trebui tradus: „în agonisita primei domnii asupra Valahiei". Editorii *DRH* preferă traducerea „mai întâi, pentru dobândirea acestei domnii a Ţării Româneşti". Până în 1960 această formulare dădea de înţeles că **V**. ar fi domnit numai de două ori (1456-1462 şi 1476), nu însă şi în 1448 când ajunsese pentru scurtă vreme la domnie cu ajutorul otomanilor (cf. Anonimul Giese în *Corpus Draculianum* vol. 3). Din perspectiva regelui Ungariei, prima domnie era rezultatul colaborării lui **V**. cu otomanii. Întrucât otomanii se aflau la acea dată în război cu Ungaria, această scurtă domnie din 1448 nu este pomenită în diplomă, fiind considerată ca un act de infidelitate. Pentru discuţia cu privire la datarea domniei lui **V**. cf. nota 90.

111 Aducerea în discuţie a vârstei lui Ladislau Postumul, care la momentul emiterii diplomei avea 17 ani şi potrivit normelor timpului putea fi considerat matur, este o posibilă reminiscenţă a unui discurs politic sau, alternativ, o formulă depăşită ce face referinţă la minoritatea regelui ungar. Ladislau era socotit, din punctul de vedere al nobilimii regatului Ungariei, ca fiind încă neexperimentat şi deci nu tocmai în măsură să preia conducerea regatului. Prin urmare, se poate lua în consideraţie faptul că braşovenii preiau acest discurs îndreptat, implicit, contra regelui, pentru a-l avertiza pe **V**. că ei constituie de facto autoritatea în regiune şi nu curtea regală. O altă posibilă interpretare este că textul de faţă face referire la situaţia politică a acelui moment: Iancu de Hunedoara era deja la 11 august mort, prin urmare „tânărului rege" i se oferea posibilitatea să-şi consolideze domnia, ceea ce el însuşi era nerăbdător a o face. Cf. ENGEL: *The Realm of St Stephen*, p. 296-297.

Georgium | condam judicem Gasparum aurifabrum et alterum Gasparum magnum carnificem, | ac Thes judicem de Rasnaua, in personis cunctorum Seniorum dicte* de | Burchia, ad nos venientes, cum ipsis sub juramento & fidei Deo debita, | disposuimus* & ordinauimus, vt quandocumque et quocienscumque in processu temporum,[112] | pre~timore turcorum aut expulsione nostrorum inimicorum, ad partes Hungarie | et ipsorum in medio deuenire contingerit*, ipsi nos, & nostros, suscipiant, | pie tractant, nutriant, et inimicis nostris inimici sint, & nos contra, | turcos, et aliorum ipsorum inimicorum potencias viribus & potencijs, | in deffensione resistere debeamus, eciam ipsi, quousque ipsorum in medio | fuerimus, ab omnibus illicitis hominibus, deffendere & si aliqua dampna, | nos & nostri inter~ipsos aut sub~metis ipsorum extra, patiamur de hijs | respondere debeant, preterea quemadmodum, ipsis priores nostri predecessores, | fecerunt in bonis, sic vel melius facere volentes;

venind la noi Georg, fostul jude, Gaspar, aurarul, şi un alt Gaspar cel Mare, măcelarul, şi Thes, judele din Râşnov,[113] în numele tuturor bătrânilor a numitei [Ţări a Bârsei] şi ei cu jurământ şi credinţă în Dumnezeu, cele cuvenite le-am hotărât şi rânduit: ca oricând şi ori de câte ori în scurgerea vremii, de frica turcilor sau din [pricina] izgonirii de către duşmanii noştri va fi să fi ajuns prin părţile Ungariei şi în mijlocul acestora, să ne ia pe noi şi pe ai noştri, să ne îngrijească cu cuviosenie, hrănească şi să fie duşmani duşmanilor noştri.[114] Şi noi să fim datori să rezistăm contra turcilor şi a oştirilor altor duşmani ai acestora cu bărbaţi şi oştiri apărându-ne.[115] Însă ei, până ce va să fim în mijlocul lor, să ne apere de toţi oamenii cei de neîncredere şi de am pătimi noi sau ai noştri, printre ei sau în hotarele lor orişice pagube din afară, [ei] trebuie să dea socoteală de acestea. În afară de acestea, voind să facem tot aşa de bine sau chiar mai bine decât mai înainte [pomeniţii] noştri înaintaşi,

33 *DRH*: *dicto*.
35-36 *DRH*: *dispossuimus*.
40 GÜNDISCH: *contigeris*.

112 O formulare frecvent întâlnită în formularele diplomatice din regatul Ungariei. Vezi un document de la Ladislau de Garai din 1453: „quandocunque et quocienscunque temporum in processu", Jenő HÁZI: *Sopron szabad királyi város története.* [Istoria oraşului regal liber Sopron]. Partea 1, vol 4: *Oklevelek és levelek 1453-tól 1459-ig* [Documente şi scrisori de la 1453 până la 1459]. Sopron 1925, nr. 1.

113 Germ. Rosenau.

114 Aceeaşi formulare se foloseşte şi în nr. **4**, precum şi în nr. **6**, ceea ce sugerează o influenţă datorată intervenţiei cancelariei valahe.

115 În 1456 **V**. nu se afla în poziţia de a putea rezista otomanilor, drept pentru care acest pasaj trebuie văzut, mai degrabă, ca o construcţie retorică. O altă explicaţie ar fi că **V**. se angajează să-i informeze pe braşoveni despre mişcările de trupe otomane, în special dacă acestea vizau Transilvania (cf. GÜNDISCH: „Türkenabwehr", p. 53-54). Referitor la informaţii despre mişcări de trupe otomane cf. nr. **2**. Importanţa pe care o avea strângerea unor astfel de informaţii este reflectată şi de celebra scrisoare a lui Neacşu adresată judelui Braşovului în anul 1521 (*DRH*, B, vol. 2, nr. 209, p. 402-403).

& quidq*uid** ips*i* c*on*cluseru*nt**, | debito fine, ea, o*mn*ia firmit*er* tenen*tes**, jnsup*er* addimus, vt quicu*mque* vel | quiscu*mque* iusti ad~has n*ost*ras p*ar*tes venerit vel veneri*n*t, nisi t*ri*buta | p*er*soluat pacifice ac om*n*i sine impedim*en*to, ambulat*, ita eci*am* | q*uod* iusti, p*ro*~i*n*iustis no*n* arestant*ur**. S*ed* si aliquis*, aliquid* accen*s*is* | habue*r*it jd cora*m* nob*is*, aut n*ost*ris deputat*is* officialib*us* acqui*r*at. | Hec om*n*ia p*re*missa, & alia, que debito ordine p*er*tine*n*t ad fidem & fidelitate*m*, | obse*r*uand*am**, dicto d*omi*no n*ost*ro regi, ac ip*s*is Ciuib*us* de Brassouia et | Senio*r*ib*us* de Burchia, sponte asu*m*psimus & p*ro*mitti*mus* i*n* fid*em* Deo debita*m* | et hu*m*anitate*m* vsq*ue* morte*m* n*ost*ra*m* i*n*violabil[i]t*er* firmit*er* tene*r*e, har*um* li*tte*rar*um* | n*ost*rar*um* et testimonio sigul{li n*ost*ri}* quo vtimur mediante.

Dat*um* j*n*~T*er*gouistia fe*r*ia s*ecu*nda p{*ro*xima ante fes}tu*m* Natiuitat*is* vi*r*g*in*is Ma*r*ie | Anno Dom*in*i mille*s*imo {quadringentesimo quinqua}gesimo sexto.

tot ceea ce au încheiat, vrem să păstrăm, ce s-a convenit cu tărie, pe deasupra adăugăm că oricine sau orişicare va să vină sau vor să fi venit îndreptăţit în aceste părţi ale noastre, nu vor plăti dări (*tributum*)* şi să umble în pace fără de nicio piedică şi la fel să nu fie cei drepţi arestaţi pentru cei nedrepţi.[116] Iar, dacă cineva ar primi ceva din dări (*accense*)*, să o dobândească în faţa noastră şi a slujbaşilor noştri.[117] Toate acestea sus-amintite şi altele ce ţin de rânduiala cuvenită pentru a păstra credinţa şi credincioşia zisului domnului nostru rege şi a acestor orăşeni din Braşov şi a bătrânilor din [Ţara] Bârsei, de bună voie le-am luat asupra noastră şi făgăduim după credinţa datorată lui Dumnezeu şi după omenie până la moartea noastră să le ţinem nestrămutat, prin mijlocirea acestei scrisori a noastre şi mărturia peceţii noastre de care ne folosim.

Dat în Târgovişte, în lunea dinaintea sărbătorii Naşterii Fecioarei Maria, în anul Domnului o mie patru sute cincizeci şi şase.

---

54 *DRH*: *quidquam*; corect după BOGDAN: *concluserint*.
55 BOGDAN: *teneremus*.
59 BOGDAN: *ambulet*.
61 BOGDAN: *arestentur*; aşa în orig., corect: *quis*; omis de GÜNDISCH; BOGDAN: *accenis* sau *accidenciis*; *DRH*: *accessus*.
66 *DRH*: *observandum*.
72-73 Acoperit de sigiliu.

58 Cu sensul de tribut, taxă, dare. Aici folosit la plural.
60-61 *DRH*: „dacă cineva va avea de gând să vină, să obţină aceasta în faţa noastră sau a slujbaşilor noştri rânduiţi." *Accensa*, *-ae* (lat.) cu sensul de taxă, impozit. Aici folosit la plural cu referire la arendarea vămilor.

---

116 Se face referire la faptul că responsabilitatea juridică era percepută în cazul străinilor ca fiind una colectivă. Astfel, cetăţenii unui oraş puteau fi făcuţi reponsabili pentru faptele comise de alţi concitadini, de regulă, plătind daune sau confiscându-li-se marfa (cf. nr. **15**, **20**, **21**). Această practică este atestată în relaţiile Valahiei cu Braşovul încă din timpul domniei lui Mihail I (cf. TOCILESCU, nr. 4, p. 7).

117 Formulare neclară, întrucât nu reiese dacă *aliquis* se referă la braşoveni. Probabil se stipulează că privilegiile nu sunt valabile şi pentru alţi transilvăneni care ar vrea să facă comerţ cu Valahia. Aceştia ar trebui să-şi negocieze propriile condiţii cu voievodul, sau cu reprezentanţii acestuia.

4 1456 septembrie 10, Târgoviște

Vlad Țepeș, voievodul Valahiei, înștiințează sfatul brașovean că un trimis al otomanilor pretinde de la el dreptul pentru trupele otomane de a trece prin Valahia către Transilvania. Le cere brașovenilor să-i trimită oameni înarmați ca să poată să-l descurajeze pe trimisul otoman.

Diplomatică
Scrisoare închisă, sigilată. Formularul diplomatic respectă, cu unele simplificări, pe cel al cancelariilor ungare. Lipsa intitulației în protocolul inițial nu este neobișnuită (cf. documentele latine emise de **V**. nr. **12**, **18-21** și **25**; intitulația este însă folosită în protocolul scrisorilor **11**, **26** și **27**). Față de scrisorile precedente ale voievozilor valahi adresa este ușor modificată: pe lângă „frați și prieteni" apare termenul puțin obișnuit „vecini", folosit înainte doar de Vladislav I în anul 1368.[118] Formularea notificației „damus scire" este tipică pentru scrisorile adresate brașovenilor (cf. nr. **1**). Narația și dispoziția sunt cuprinzătoare. Subscripția înlocuiește intitulația din protocol, renunțând însă la titlul de domnitor asupra Amlașului și menționând doar Făgărașul (cf. nr. **3**). Documentul de față este singurul document în latină provenit din Valahia, în care a fost preluată în acest loc titulatura de „domn al Țării Făgărașului".

Contextualizare
Cf. nr. **3**.
Ca urmare a numărului limitat de izvoare păstrate, contextul documentului de față poate fi reconstruit doar ipotetic. Două interpretări par a fi plauzibile. Istoriografia română a plecat de la premisa că **V**. încheia pe 6 septembrie o alianță pe picior de egalitate cu brașovenii. În schimbul dreptului la azil, **V**. se angaja să-i împiedice pe otomani, în cazul în care aceștia ar fi atacat Țara Bârsei. Prin documentul de față **V**. cere sprijinul brașovenilor, deși nu exista nicio înțelegere prealabilă.[119] O explicație a acestei stări de fapt (cf. nr. **3**), ar fi că **V**. se aștepta la începutul lui septembrie să fie răsturnat de pe tron și trebuia să accepte condițiile, nu tocmai avantajoase, propuse de către brașoveni. După sosirea trimisului otoman era însă clar că **V**. nu avea de ce să se mai teamă, acesta oferindu-i, probabil, condiții mai acceptabile pentru recunoașterea sa. Prin urmare, **V**. urmărea să renegocieze cu brașovenii, presându-i, implicit, cu o posibilă invazie otomană. Răspundea, astfel, la constrângere prin intimidare. Indiferent de natura acestor ipoteze, este de menționat că cererea adresată brașovenilor de a-i pune la dispoziție trupe era făcută cu speranța că voievodul va reuși, prin simpla lor prezență, să pună o presiune similară pe trimisul otoman, determinându-l, astfel, să ceară un tribut mai redus.

Cronologic precedat de nr. **3**.
Cronologic urmat de nr. **65**.

118 *DRH*, *D*, vol. 1, nr. 46, p. 86. Termenul este folosit, însă, de cancelaria voievodală contemporană în Moldova (cf. scrisoarea emisă de Bogdan II în 1450/51 în *ibid.*, nr. 301, p. 412: „vicini dilecti").
119 Pentru cereri de sprijin militar din partea altor voievozi cf. TOCILESCU, nr. 24-26 (Alexandru Aldea); nr. 40, 41 (Vlad Dracul); nr. 84 (Basarab Laiotă).

Descriere: Braşov, Arhivele Naţionale, Schnell I 13: orig. hârtie, uşor îngălbenită, format orizontal, 29,1 / 30 x 22 cm, 31 rânduri, fără filigran, închisă, pecete **B 3** (→).
Regestă: ANDRONESCU: *Repertoriul*, nr. 266, p. 81.
Ediţii: BOGDAN: *Documente privitoare*, nr. 258, p. 317; HURMUZAKI, vol. 15, partea 1, nr. 80, p. 45; *DRH*, D, vol. 1, nr. 339, p. 458-460 [cu trad. rom.]; GNDISCH: *Urkundenbuch*, vol. 5, nr. 3040, p. 542-543.
Traduceri: IORGA: *Scrisori,* nr. 4, p. 161-163 [rom.].
Literatură HOLBAN: „Accente personale", p. 53, 59-60; CÎMPINA: „Complotul", p. 612; PASCU: *Istoria medie,* p. 211 şi 215; STOICESCU, p. 40, 66-68 şi 85; STOIDE: „A doua domnie", p. 118; CRISTEA: *Puterea cuvintelor*, p. 103; EDELMAIER, p. 159-160; ANDREESCU, p. 67-68; CAZACU, p. 99-100; WEBER: „Diplomatia Draculiana", p. 141.

Nota bene: text după original.

Providi et honesti viri, f*rat*res, amici et vicini n*ost*ri sinc*er*e grati, se*r*ie p*rese*nciu*m* vobis, | damus sci*r*e[120], que*m*admod*um* ecia*m*, p*ri*us* dedim*us** sci*r*e, qua*r*e nu*n*c nu*n*ci*us* turcor*um* venit ad nos, bene | i*n* mente*m* ve*st*ram recipiat*is*[121], et firmit*er* teneat*is*, que p*ri*dem tractaui*mus* vobiscum, de f*rat*ernitate | et bona pace, ea que diximus p*ro*~tu*n*c, nu*n*c et semp*er* cu*m* cordis n*ost*ri i*n*tenc[i]o*n*e et bona | volu*n*tate fideli*t*er firmit*er*, ten*er*e, sicut nos, p*ro* n*ost*ris fact*is* fatigamur et labora*mus* | ita v*el* magis p*ro* vobis et v*est*ris fact*is* fatigarj et labora*r*e volen*tes*,

Prevăzătorilor şi cinstiţilor bărbaţi, fraţi, prieteni şi vecini ai noştri cu adevărat iubiţi. Prin cuprinsul prezentei [scrisori] vouă vă dăm de ştire, în felul în care v-am dat şi mai înainte de ştire, de vreme ce acum trimisul turcilor a venit la noi, să luaţi bine aminte şi să ţineţi cu tărie, ce am negociat mai în urmă cu voi despre frăţie şi bună pace. Ceea ce am vorbit atunci, acum şi pururea cu tragerea de inimă a noastră şi cu bunăvoinţă [le] ţinem în chip credincios cu tărie. Şi precum noi, pentru treburile noastre ne ostenim şi lucrăm, aşa, sau chiar mai mult, pentru voi şi treburile voastre voim să ne ostenim şi să lucrăm.

4 GÜNDISCH: *praesens*; idem: *damus*.

120 HOLBAN, p. 60 identifică aici un românism, fiind de părere că scrisoarea prezintă şi în alte locuri influenţe ale românei, cea ce ar indica o dictare de către voievodul valah. Diferenţele clare de ordin diplomatic şi filologic faţă de documentul emis cu patru zile mai înainte susţin această ipoteză, cu condiţia, însă, ca româna secolului al XV-lea, despre care nu avem mărturii consistente scrise, să fi avut elemente comune definitorii cu cea din secolele ulterioare, când aceste mărturii devin îndeajuns de consistente cât să susţină tragerea unor astfel de concluzii. Pentru susţinerea acestei teze este indicată o serie de formulări calchiate din română, precum şi un transfer semantic al unor cuvinte româneşti în latină. Neobişnuită este şi formularea „inimici inimicis" care aminteşte de o formulare tipică diplomaticii otomane: „duşmana duşman olub". Formularea „dare scrire" se regăseşte, chiar dacă nu atât de des, şi în formularele diplomatice medievale ungare, precum în scrisoarea castelanului Ulricus din 5 martie 1458. Cf. Jenő HÁZI: *Sopron szabad királyi város története.* Partea 1, vol. 4: *Oklevelek és levelek 1453-tól 1459-ig.* Sopron 1925, p. 267.

121 Potrivit lui HOLBAN, p. 60 încă un românism.

ecce nu*n*c | venit t*em*pus et hora, que p*ri*us vob*is* p*re*diximus, magna g*r*ªuami*n*a, quasi importabilia, | sup*er* postes et humeros n*ost*ros pon*er*e, et nos g*ra*ua*r*e volu*n*t turcj, no*n* p*ro* nobis | aut n*ost*ris, ita magna g*ra*uamin*a*, s*e*d~p*ro*~vobis et v*est*ris, jd ip*s*i turcj fac*er*e & cogere volu*n*t, | quia de fact*is* n*ost*ris leniter* nefforte*, possemus fac*er*e pace*m* et bona*m* t*ra*nquillitate*m*, s*ed* p*rop*t*er* vos et v*est*ros pace*m* cu*m* ip*s*is turc*is* fac*er*e no*n* possumus, quia petu*n*t viam | exire, et p*re*dare erga vos, p*er* regnu*m* n*ost*ru*m*, p*reter*ea et i*n*super, nos cogu*n*t i*n* multis | fact*is* c*on*tra fi*dem* catolica*m*, et c*on*tra vos agere. Voluntas aut*em* n*ost*ra & p*er*fecta est, nullomo*d*º | c*on*tra vos fac*er*e i*n* malis, ym*m*o a vobis, nu*n*qu*am* sep*ar*are volentes, sicut diximus | et jurauim*us*, vob*is*, fidelis frat*er*, et amicus e*ss*e volentes.

Iată, acum a venit vremea şi ceasul[122] ce vi le-am spus mai înainte: sarcini mari aproape de nepurtat pe porţile [caselor] şi umerii noştri vor să pună turcii şi pe noi să ne împovăreze. Nu pentru noi sau [treburile] noastre [pun] greutăţi aşa de mari, ci pentru voi şi [treburile] voastre vor acei turci să o facă şi să ne sileascâ la aceasta. Că în ceea ce priveşte lucrurile noastre la fel am putea uşor face pace şi bună linişte.[123] Dar pentru voi şi [treburile] voastre nu putem să facem pace cu acei turci, căci ei caută cale să iasă prin ţara noastră şi să prade pe la voi. Pe lângă acestea şi pe deasupra ne silesc în multe treburi să lucrăm contra credinţei catolice şi împotriva voastră.[124] Voinţa noastră, însă, e desăvârşită să nu facem niciun rău împotriva voastră, ba chiar nu voim să ne despărţim niciodată de voi, precum am zis şi am jurat, ci voim să vă fim frate şi prieten credincios.

22 *DRH* citeşte *leviter*; corect potrivit *DRH*: *ne forte.*

122 Probabil o aluzie la Noul Testament, Matei 25,13: „Vigilate itaque, quia nescitis diem, neque horam" („Privegheaţi că nu ştiţi ziua, nici ceasul"); influenţa retoricii biblice nu se poate argumenta pentru documentele lui **V**. Pentru ipotezele legate de rolul Bibliei în justificarea acţiunilor lui **V**. cf. Ştefan ANDREESCU: „Vlad Vodă Ţepeş şi Biblia". În: *Historia manet: volum omagial Demény Lajos emlékkönyv, 75*. Ed. de Violeta Barbu et alii. Bucureşti 2001, p. 455-462.

123 **V**. îi informează aici pe braşoveni că otomanii pretind în schimbul recunoaşterii lui un tribut mai ridicat decât cel plătit de predecesorul lui. Pentru cuantumul tributului cf. nr. **10**.

124 Probabil o ameninţare de ordin general cu trimitere la invazia otomană din 1438, când Vlad Dracul a fost constrâns să intre alături de Murad II în Transilvania. Pentru anul 1456 nu se cunoaşte nicio incursiune otomană (cf. GÜNDISCH: „Türkenabwehr", p. 53). În nr. **65** este vorba numai de **V**., care se face vinovat de pagubele pricinuite în regiune. Nu este clar dacă avem de a face aici cu o ameninţare venită din partea solului otoman sau cu o tactică a lui **V**. menită să-i determine pe braşoveni să-i acorde ajutor. Este posibil ca, în urma negocierilor, otomanii să fi abandonat intenţia de a interveni militar, aşa cum presupune STOICESCU, p. 68. O altă explicaţie ar fi că **V**. foloseşte retorica de tip *Antemurale Christianitatis* (Zid al Creştinătăţii), ca în scrisoarea nr. **23** din 11 februarie 1462, pentru a sublinia în faţa braşovenilor importanţa Valahiei. Pentru folosirea acestei retorici de către voievozii valahi şi moldoveni cf. Andrei PIPPIDI: „La croisade au Bas Danube: les Roumains comme 'rempart de la chrétienté'". În: *Histoire des idées politiques de l'Europe centrale*. Ed. Chantal Delsol şi Michel Maslowski. Paris 1998, p. 77-89. Pentru folosirea metaforei de „Zid" sau „Poartă a Creştinătăţii" în Ungaria cf. Nora BEREND: *At the Gate of Christendom: Jews, Muslims and 'Pagans' in Medieval Hungary c. 1000 - c. 1300*. Cambridge 2001. Pentru o perspectivă central-europeană a acestei problematici cf. Paul SRODECKI: *Antemurale Christianitatis. Zur Genese der Bollwerksrhetorik im östlichen Mitteleuropa an der Schwelle vom Mittelalter zur Frühen Neuzeit*. Husum 2015.

Hinc est, q*uod* ip*sum* nu*n*ciu*m* | turcor*um*, hic retinui*mus*, quousq*ue* vob*is* sci*r*e daremus, c*on*siderand*um* e*st* vobis, quando homo | v*el* dominus, est potens, et fortis, tu*n*c pace*m* potest face*r*e, sicut vlt*. Cu*m* aut*em* i*m*potens | e*r*it, fortior sup*er* eu*m* veniet, faciet secu*m* sicut vlt*. P*ropter*ea p*rese*ntib*us* peti*mus* vos et que*m*lib*et* | v*est*rum p*rese*ntib*us* affectuose, q*uaten*us, statim vis*is* p*rese*ntib*us** p*ro* v*est*ra et n*ost*ra vtilitate o*mn*i | sine mora, nob*is* subsidia dirigat*is* ducen*tos* aut centum v*el* qui*n*quaginta homi*n*es el[e]c*t*os | vsq*ue* die*m* d*omi*nica*m* p*roxim*e venitura*m*,

Acesta este [motivul] pentru care îl oprim aici pe acest sol al turcilor, până ce vă vom da de ştire. Trebuie ca voi să luaţi aminte că [atunci] când un om sau domn este puternic şi tare, atunci poate face pace precum vrea. De va fi neputincios va veni [unul] mai puternic asupra lui, [ce] va face cu el cum vrea.[125] De aceea vă cerem călduros prin cele de faţă vouă şi fiecăruia dintre voi, ca deîndată ce veţi vedea [scrisoarea] de faţă spre folosul vostru şi al nostru să ne trimiteţi cu totul fără de zăbavă ajutoare două sute sau o sută sau cincizeci[126] de oameni aleşi până în ziua duminicii ce va să vină.[127]

39 şi 41 Aşa în orig., corect: *vult*.

125 În istoriografia română mai veche acest pasaj a fost văzut ca manifestare a concepţiei lui **V**. asupra domniei. HOLBAN, p. 53 îl consideră chiar ca şi „crezul (...) de Domn conştient". Cf. şi CÎMPINA: „Complotul", p. 612 şi PASCU: *Istoria medie*, p. 211. Această formulare merge dincolo de formularul diplomatic însă nu reprezintă un caz izolat, aşa cum o probează documentul emis de regele Béla IV în anul 1247: „regum omnium et regnorum potentia, pax et securitas in suorum robore consistere dinoscantur" (*DRH*, *B*, vol. 1, nr. 1, p. 3). Plauzibilă ar fi şi o explicaţie care iese din tiparele tradiţionale: **V**. le aduce la cunoştinţă braşovenilor că poziţia sa este slabă şi ameninţată. Dacă îşi doresc ca el să încheie pace cu otomanii în condiţii mutual avantajoase pentru el şi braşoveni, atunci aceştia trebuie să-l sprijine ca să fie suficient de puternic s-o poată face, altminteri va accepta cererile otomanilor.

126 Numărul redus de trupe solicitate conduce la următoarele posibile interpretări: prezenţa trupelor transilvănene la Târgovişte avea rolul unei demonstraţii politice la nivelul comunicării simbolice, vizualizându-se, astfel, alianţa cu voievodul valah, o alianţă care, mai cu seamă după moartea lui Iancu de Hunedoara, cântărea tot mai mult în balanţă. Trupele nu erau nicidecum avute în vedere pentru o intervenţie militară şi, prin urmare, numărul lor nu juca un rol important. **V**. pare a nu fi fost prea încrezător în ceea ce priveşte succesul unei astfel de solicitări de trupe, de vreme ce iniţial cerea 200 de soldaţi, pentru ca într-un final să se mulţumească şi cu 50. Cifrele vehiculate fac aluzie la obligaţiile militare ale saşilor, aşa cum rezultă acestea din privilegiul din 1224: dacă regele ungar urma să meargă la război în afara graniţelor regatului, saşii erau datori să-i pună la dispoziţie 100 de oameni. Însă, dacă regele avea să trimită pe unul dintre nobilii săi peste graniţă, aşa cum este cazul de faţă cu privire la rangul şi statutul lui **V**., atunci saşii erau datori doar cu 50 de oameni. Cf. *Quellen zur Geschichte der Siebenbürger Sachsen 1191-1975*. Ed. de Ernst WAGNER. Köln, Wien 1981(ediţia a doua), nr. 5, p. 16-19. Din cererea lui **V**. reiese implicit că numărul trupelor de curte ale voievodului era redus, de vreme ce 50 de oameni puteau reprezenta un ajutor demn de luat în considerare. Şi totuşi această cerere a fost respinsă. La scurt timp, relaţiile s-au înrăutăţit, iar **V**. va întreprinde campanii de pedepsire în Transilvania, curtea regală răspunzând prin sprijinirea pretendentului Dan (cf. nr. **65**). Valabilitatea diplomei din 6 septembrie (nr. **3**) a fost, astfel, revizuită la scurt timp după ce fusese emisă.

127 Este vorba despre 12 septembrie. Distanţa dintre Târgovişte şi Braşov este de peste 110 km. De aceea, trimiterea la timp de trupe de cavalerie de către braşoveni, după ce ar fi primit scrisoarea, era dificilă, dar nu imposibilă. Se poate ca expedierea de trupe să fi eşuat din cauza intervalului scurt de timp aflat la dispoziţie. O altă explicaţie ar fi că **V**. nu conta pe sosirea la timp a trupelor solicitate, ci căuta să provoace o ruptură cu braşovenii, pentru a putea revizui prevederile din 6 septembrie.

du*m* vide*r*int ips*i* turcj pot[e]nciam de hu*n*garis, mollices | eru*n*t, & dicem*us* q*uod* plures venie*n*t, tu*n*c f*act*a no*st*ra, et v*est*ra debita ordine dispon*er*e possu*m* | qu^{o}usq*ue* de d*omi*no n*ost*ro rege, ma*n*datu*m* habue*r*imus, sicut sup*ra* duxi*m*us p*ro* bonitate deffensio*ne* et | vtilitate, v*est*ror*um* et n*ost*ror*um*, qua*n*tocici*us* pot*er*it*is*, festinet*is*, quia Deo teste, plus de bonitate | v*est*ra, et stabilitate cogita*mus* q*uam* n*ost*ra, vos ecia*m* c*on*siderate p*er*~om*n*ia, que nob*is* & n*ost*ris ad | honore*m* et p*ro*fectu*m* cadent[128], quia quid*em* su*n*t nefforte*, qui cogita*n*t erga nos* mala, & agunt i*n*iuste | t*a*lib*us* sit*is* i*n*imici, sicut nos, i*n*imicis v*est*ris, eis facie*t*is, sicut nu*n*c facie*mus* p*ro* vobis. |

Cum vor vedea aceşti turci putere de la unguri, se vor moleşi şi [noi le] vom zice că mai mulţi au să vină. Atunci pot să pun treburile noastre şi sarcinile voastre în rânduială, până ce o să avem poruncă de la domnul nostru regele. După cum am spus mai sus, pentru binele, apărarea şi folosul alor voştri şi alor noştri, cât de repede veţi putea să vă grăbiţi, pentru că Dumnezeu [ne este] martor, gândim mai mult la binele şi statornicia voastră decât la ale noastre. Iar voi să ţineţi seama la toate care ni se cad nouă şi [treburilor] noastre spre cinste şi folos, pentru că, ca nu cumva [mai] sunt şi unii care cugetă rele împotriva noastră şi se poartă nedrept.[129] Unora ca aceştia să le fiţi duşmani, aşa cum noi [suntem] duşmanilor voştri.[130] Lor să le faceţi, precum vom face noi acum pentru voi.

Dat*um* j*n*~T*er*gouistia fe*r*ia sexta p*roxim*[a] po*st* festu*m* Natiuitat*is* Ma*r*ie Anno Do*mi*ni mill*es*imo | quadri*ngentesi*mo qui*n*quagesimo sexto.

Dat în Târgovişte, vinerea după sărbătoarea Naşterii Mariei, în anul Domnului o mie patru sute cincizeci şi şase.

Vlad p*ar*ciu*m* T*ra*nssalpinar*um* vayuoda et d*omi*nus | t*er*re de Fogaras frat*er* amicus v*este*r i*n* om*n*ib*us*.

Vlad, voievod al [părţilor] Transalpine şi domn al Ţării Făgăraşului, fratele [şi] prietenul vostru în toate.

{*verso* adresă:}

Sagacibus et honestis viris | Judici ac Juratis~ciuib*us* de Brassouia | f*ratr*ib*us* amic*is* et vicinis n*ost*ris p*re*dil[e]ct*is*.

Iscusiţilor şi cinstiţilor bărbaţi, judelui, juraţilor Braşovului, fraţilor şi prietenilor noştri preapreţuiţi.

---

44 Apoi *sic* tăiat.
61 Corect după GÜNDISCH: *ne forte*.
62 Deasupra rândului.

---

128 Potrivit HOLBAN, *ibid.*, este vorba de un românism.
129 După IORGA, p. 163, ar fi vorba despre boieri fugiţi la Braşov care, în cazul în care ar fi sprijiniţi de braşoveni, i-ar putea pune mari probleme lui **V**. (cf. nr. **10**). Nu este însă clar de ce boierii nu sunt numiţi, aşa cum se întâmplă în nr. **10**. O explicaţie ar fi că **V**. dorea, prin documentul de faţă, să obţină sprijinul braşovenilor, deci nu putea emite astfel de pretenţii. Primul sprijin semnificativ acordat opoziţiei faţă de voievod s-a produs la sfârşitul anului, susţinut fiind pretendentul Dan (cf. nr. **65**).
130 Aceeaşi formulare se întâlneşte în nr. **3** şi **6**.

5 [1456 – 1461] decembrie 8

Vlad Ţepeş, voievodul Valahiei, cere sfatului braşovean să înapoieze oţelul confiscat de la omul său, Dimitru, sau să-i retrocedeze banii pentru acesta.

Diplomatică
Scrisoarea de faţă este atribuită lui **V**. pe baza peceţii **B 2** (→) documentate în a doua sa domnie (1456-1462). În vaga determinare a punctului emiterii acesteia nu se poate lua în considerare decât faptul că **V**. nu mai domnea în decembrie 1462.
Scrisoare închisă, sigilată. Începe cu intitulaţia prescurtată, care este tipică pentru scrisori în slavonă. Adresa este simplă, însă conţine o formulă de salut ce diferă de scurta adresă de pe dosul documentului, ceea ce ar putea indica relaţii tensionate cu destinatarul. Înainte de datare este plasată o urare finală. Lipseşte datarea topică. Cea cronologică cu lună şi zi a fost folosită doar ocazional în cancelaria valahă din secolul al XV-lea, devenind abia în cel următor o parte componentă nelipsită în scrisorile voievodale simple. Ultimul rând nu este scris drept, indicând o oarecare grabă sau lipsă de atenţie din partea scribului.

Contextualizare
Din cauza lipsei anului, contextualizarea documentului este foarte problematică. Se pot trage, însă, indirect următoarele concluzii: cu (re)intrarea Valahiei în sfera de putere otomană exportul de arme din Ungaria via Braşov a fost tot mai îngreunat, iar în perioadele de tensiuni chiar sistat complet.[131] Este probabil că acest document să fi fost emis într-o perioadă de relaţii tensionate între **V**. şi consiliul braşovean, spre exemplu în răstimpul incursiunilor valahe în Transilvania (1456-1459). În mod ipotetic se poate stabili o legătură cu interdicţia din 3 aprilie 1459 a regelui Matia Corvin cu privire la vânzările de arme în Valahia (cf. STOICESCU; nr. **105**) sau cu confiscarea bunurilor negustorilor valahi (cf. hrisovul lui Dan, nr. **15a-b**).

Descriere: Braşov, Arhivele Naţionale, Stenner I 210: orig. hârtie, îngălbenită, format orizontal, 22 x 14,8 cm, numeroase găuri de carii; filigran: turn, sigilată, pecete **B 2** (→).
Regeste: ANDRONESCU: *Repertoriul*, 82, nr. 271; GÜNDISCH: *Urkundenbuch*, vol. 5, nr. 3053, p. 551.
Ediţii: BOGDAN: *Documente privitoare*, nr. 72, p. 94; TOCILESCU, nr. 72, p. 69; *DRH*, *D*, vol. 1, nr. 340, p. 460-461 [toate cu trad. rom.].
Traducere: BOGDAN: *Documente şi regeste*, nr. 65, p. 63 [rom.].
Literatură: Dinu C. GIURESCU: *Ţara Românească în secolele XIV şi XV*. Bucureşti 1973, p. 179; STOICESCU, p. 75; STOIDE: „A doua domnie", p. 122-123; Ştefan OLTEANU / Constantin ŞERBAN: *Meşteşugurile din Ţara Românească şi Moldova în Evul Mediu*. Bucureşti 1969, p. 50-51.

Nota bene: text după original.

131 Spre exemplu Basarab Laiotă ameninţa pe braşoveni în 1475/76 că în cazul în care aceştia ar interzice exportul de fier şi arme, el le-ar lua mai ieftin de la otomani (BOGDAN: *Documente privitoare*, nr. 99, p. 125; nr. 102, p. 129). Cf. şi scrisorile cu conţinut similar ale lui Vlad Călugărul şi Radu cel Mare: *ibid*., nr. 99, p. 125; nr. 202, p. 242.

† їѡ влд воєводa и гн҃ъ. пишѣ гбѡ мн. хрєтнзмо добрїи҃ прїатєлє҃ гбд мн. пръ|гарє҃ брашєвкн҃. и тѫзн вн давд҃ знатн. како сѫ ѡвнзн нш҃н людїє днмнтр҃ | та сѫ внли
5 кѫпнли. нѣкон ѡц҃є҃. и внло є҃ по мирѫ. вы̀ нєстє хтєли да и҃ ѡста|витє да йзнєсѫ сємо ѡц҃є҃. нѫ и҃ гд стє вѫєли. того̀ рады вн прѡсн҃. йлї и҃ вра̀|тєтє ѡц҃є҃. йлї и҃ дантє дѫкатї и҃. єдно̀ ѿ нм҃ да и҃ сд братм҃. понє҃ | м҃ ѫ
10 пагѫбѫ нє можємо ѡставн҃*. и бг҃ вн вєли пн҃ дє҃ н҃ :~

† Io Vlad, voievod şi domn. Scrie domnia mea salutare bunilor prieteni ai domniei mele, pârgarilor braşoveni. Şi vă dau de veste aici că aceşti oameni ai noştri, Dimitru [şi ai săi]*, au cumpărat ceva oţel[132] şi au cumpărat [aceasta] în pace. N-aţi vrut să-i lăsaţi să aducă oţelul încoace, ci l-aţi luat lor. De aceea vă poftesc: ori le daţi oţelul înapoi, ori daţi-le ducaţii! Una din două să le daţi înapoi, căci în pagubă noi nu-i putem lăsa.[133] Şi Dumnezeu să vă veselească!
Scris decembrie 8.

{Monogramă cu cerneală roşie:}

† їѡ̃ влд҃ вѡєвѡ̀ мнл҃тїѧ бжїѧ гн҃ь — † Io Vlad voievod, din mila lui Dumnezeu domn

{*verso* adresă:}

† пръгарѡмъ брашєвскнмъ — † Pârgarilor braşoveni.

10 *DRH*: ѡставнтн.

4 În original *ad litteram* „aceşti oameni ai noştri Dumitru”, după BOGDAN de fapt: „Dimitru şi tovarăşii săi”. Ca urmare, nu avem de-a face cu un singur individ, ci cu un grup de neguţători.

132 Singura atestare pentru această perioadă a cuvântului „ѡцєл” în documentele valahe apare într-o scrisoare către braşoveni a cămăraşului lui Vlad Dracul (BOGDAN: *Documente privitoare*, nr. 213, p. 256). Oţelul nu se regăseşte printre mărfurile enumerate în privilegiile comerciale acordate braşovenilor de către domnitorii valahi, spre deosebire de fier, spre exemplu (cf. ibid., nr. 9, p. 12). Prin urmare, este greu de spus dacă **V**. se referă aici la materie primă sau la produse finite. Despre comerţul cu fier cf. COSTĂCHEL / PANAITESCU / CAZACU: *Viaţa feudală*, p. 64. Despre exportul de fier destinat producţiei de arme cf. scrisoarea lui Vlad Călugărul în TOCILESCU, nr. 162, p. 155.

133 Formularea standard „în pagubă noi nu-i putem lăsa” se găseşte, în diferite variaţiuni, frecvent în corespondenţa domnilor valahi din secolul al XV-lea cu braşovenii (cf. BOGDAN: *Documente privitoare*, nr. 45, p. 68; nr. 65, p. 89; nr. 161, p. 197; nr. 195, p. 234). Aceasta conţine o ameninţare implicită de aplicare a principiului responsabilităţii colective. Altfel spus, în cazul în care nu li se dădea satisfacţie, voievozii se considerau îndreptăţiţi să se despăgubească pe costurile oricărui negustor braşovean găsit în Valahia. Cf., spre exemplu, *ibid.*, nr. 45, p. 68. Asupra confiscării bunurilor comerciale valahe de către braşoveni, din cauza actelor violente ale lui **V**. cf. nr. **15a-b** din 2 şi 5 aprilie 1459.

6 1457 martie 14, Târgovişte

Vlad Ţepeş, voievodul Valahiei, atrage atenţia sfatului din Sibiu că, potrivit acordurilor încheiate, ar trebui să înceteze să-l mai sprijine pe un pretendent la tron aflat în ţinutul Amlaşului.

Diplomatică

Documentul a fost plasat eronat de către HURMUZAKI pe data de 14 februarie, datare prealuată de STOICESCU.

Scrisoare închisă, sigilată cu elemente atipice. În timp ce înlocuirea intitulaţiei în protocolul iniţial cu o subscripţie nu este una neobişnuită, adresa cu apostrofă în vocativ supra-încărcată cu calificative protocolare este neconvenţională. Pentru o altă variantă mai puţin încărcată a adresei latine cf. nr. **18, 19** şi **20**. În mod similar este compusă subscripţia şi adresa de pe dosul documentului. De observat este şi invocarea numelui divin la încheierea dispoziţiei. Cancelaria emitentului se pare că urmărea să sublinieze dorinţa de a întreţine relaţii politice de bună înţelegere, fie folosea o formulare ironică cu rolul de ameninţare aluzivă. A doua supoziţie face probabilă influenţarea redactării scrisorii în urma dictării ei de către voievod.[134] Formulările retorice care au ca scop reacţii emoţionale susţin şi ele supoziţia aceasta. Subscripţia nu mai conţine menţionarea Ţării Făgăraşului, care încă mai este pomenită în nr. **4** şi nici a Amlaşului, cu toate că în documentul de faţă **V**. emite pretenţii asupra lui.

Contextualizare

Cf. nr. **3** şi **8**.

Precum se vede în documentul de faţă, **V.** încheiase o înţelegere cu sibienii, probabil la scurt timp după înţelegerea cu braşovenii (nr. **3** şi **4**). Este posibil ca înţelegerea încheiată cu Sibiul să fi conţinut mai puţine concesii decât cea încheiată cu Braşovul, dat fiind faptul că situaţia politică era acum mai stabilă, iar Sibiul nu era atât de relevant pentru **V**. precum Braşovul. Când conflictul legat de obţinerea controlului asupra Amlaşului şi Făgăraşului s-a acutizat, în noiembrie, acelaşi an, şi **V**. se pregătea de o intervenţie militară, curtea ungară i-a acordat sprijinul pretendentului Dan, aflat la Braşov (cf. nr. **65**). Acesta era acolo la intervenţia lui Ladislau de Hunedoara, care se pare că ar fi dorit pentru sine Amlaşul şi Făgăraşul, pe care le vedea ca o moştenire rămasă de la tatăl său, Iancu. Braşovenii puteau exercita presiune asupra lui **V**. (cf. nr. **10**) pentru a obţine avantaje comerciale faţă de alţi negustori transilvăneni.[135] Ca să nu fie mai prejos, sibienii încercau să susţină propiul candidat şi să pună stăpânire pe feuda Amlaşului, situată în apropierea lor. Eliminarea din cursă a lui Ladislau de Hunedoara, executat în urma intrigilor partizanilor regelui Ladislau Postumul, a sporit încrederea sibienilor că ar putea să-şi materializeze pretenţiile cu privire la Amlaş. În aceste condiţii, o intervenţie militară îi părea lui **V**. tocmai oportună. Sibienii

134 Asupra presupunerii că numeroase documente au fost scrise la dictare cf. HALICHIAS: *Latina diplomatică*, p. 103.

135 Faptul că sibienii şi braşovenii susţineau doi pretendenţi diferiţi, iar cei din Sighişoara pe un al treilea numit Basarab (cf. nr. **13**) reflectă, potrivit lui GÜNDISCH, lipsa unei cooperări politice între saşi. Aceasta este de înţeles prin prisma concurenţei comerciale dintre aceste oraşe. Diferiţii pretendenţi erau folosiţi de saşi drept capital politic în negocierile cu voievozii Valahiei pentru a obţine privilegii comerciale.

nu dispuneau de mijloace militare suficiente, menite să le susţină aspiraţiile. Ultimatumul formulat în scrisoarea de faţă reprezenta o ultimă ofertă de mediere, de altfel destul de limitată, a voievodului valah.

Cronologic precedat de nr. **112**.
Cronologic urmat de nr. **113**.

Descriere: Sibiu, Arhivele Naţionale, U. V 1658: orig. hârtie, restaurat, aproape pătrat, 27 rânduri. Stare slabă de conservare, multiplele părţi afecate de umiditate şi rupturile îngreunează citirea. Închis, pecete **B 4** (→).
Regeste: BOGDAN: *Vlad Ţepeş*, p. 58; ANDRONESCU: *Repertoriul*, nr. 273, p. 83 [în mod eronat sfatul Braşovului este indicat ca adresat].
Ediţii: Friedrich SCHULLER: „Beiträge zur äußern Geschichte der Erbgrafen der sieben Stühle". În: *Archiv für Siebenbürgische Landeskunde* 21 (1887), nr. 5, p. 351; BOGDAN: *Documente privitoare*, nr. 259, p. 318; HURMUZAKI, vol. 15, partea 1, nr. 82, p. 47 [indică, eronat, sfatul Braşovului ca adresat şi datare greşită pe 14 februarie]; GÜNDISCH: *Urkundenbuch*, vol. 5, nr. 3070, p. 566.
Literatură: BOGDAN: *Vlad Ţepeş*, p. 12-13; FLORESCU: *Divanele domneşti*, p. 51; HOLBAN: „Accente personale", p. 61-62. [extrase cu trad. rom.]; GÜNDISCH: „Cu privire la relaţiile", p. 684 şi 686-687; PASCU: *Istoria medie*, p. 212; BINDER: „Itinerarul", p. 1539-1540; STOICESCU, p. 34 şi 69-70; REZACHEVICI: *Cronologia domnilor*, p. 125; EDELMAIER, p. 160; Alexandru CIOCÎLTAN: *Comunităţile germane la sud de Carpaţi în evul mediu (secolele XIII-XVIII)*. Brăila 2015, p. 32 şi 151; ANDREESCU, p. 73 şi 86; CAZACU, p. 102-105.

Nota bene: text după copie digitală.

Nobiles, p*ro*uidi et circu*m*spectj viri, dom*in*i, p*at*res, f*rat*res, amici et vicini n*ost*ri | sinc*er*e grati. Scitis bene, et recordam*in*i, quales ligas, et juram*en*ta int*er*~nos | habemus, fide firmiss* roboratas, vivente n*ost*ra, eas, vllo~unq*uam** tempore | frang*er*e deberet, vti e*r*ga vos, et apud nos* i*n* l*itter*is expressus* habent*ur*. N*ost*ri ex~p*ar*te nulla violencia fuit, neq*ue** i*n*cipitur. S*ed* nu*n*c audiui*mus* et plene | intelleximus, p*er* homi*n*es, ip*s*ius sac*er*dot*is* wolahor*um**, qui se, nomi*n*at filium | wayuode, vobiscum i*n* sec*re*tis c*on*silijs et fact*is* p*rese*ntes fueru*n*t, et Petr° Gereb | de Weresmarth, ac Pet*er*mano, filio c*on*d*am* Pet*er*manj, coh*ab*itator*ib*u*s* v*est*ris,

Nobililor, prevăzătorilor şi chibzuiţilor bărbaţi, domni, părinţi, fraţi, prieteni şi vecini ai noştri cu adevărat iubiţi. Ştiţi bine şi vă amintiţi ce legăminte şi jurăminte avem între noi, întărite prin credinţă de neclintit, pe care, cât trăim, în nicio vreme, nu se cuvine să le rupem; precum faţă de voi şi la noi sunt afirmate în scris. Din partea noastră n-a fost nicio silnicie [şi] nici nu s-a început [cu ea]. Dar acum am auzit şi pe deplin am înţeles de la oamenii acestui preot al valahilor,[136] care se numeşte fiu de voievod,[137] care au fost de faţă cu voi la sfaturi de taină şi treburi, şi de la Peter Gereb de Rothberg şi de la Petermann, fiul unui anume Petermann, conlocuitorii voştri,[138]

5 Aşa în orig.; corect după GÜNDISCH şi BOGDAN: *firmissima*.
6 BOGDAN: *nunquam*.
7 GÜNDISCH: *vos*.
8 BOGDAN: *expressius*.
9 GÜNDISCH: *nequam*.
12 GÜNDISCH: *Wolachorum*.

136 Adică etnici români din Transilvania. Asupra folosirii termenului „valah" în acest volum şi izvoarele vremii cf. p. XVII.

137 Identificarea cu Vlad Călugărul, fratele vitreg al lui **V**., nu este sigură (cf. Alexandru LAPEDATU: *Vlad vodă Călugărul*. Bucureşti 1903, p. 12-13 şi REZACHEVICI: *Cronologia domnilor*, p. 125). GÜNDISCH acceptă această identificare numai la nivel ipotetic („Cu privire la relaţiile", p. 684). O identificare a pretendentului cu Dan pe motiv că acesta era deja sprijinit de braşoveni (BOGDAN: *Vlad Ţepeş*, p. 12-13) nu stă nici ea în picioare (cf. nr. **65**).

138 Pe Peter von Rothberg îl aflăm ca judecător regal şi primar al Sibiului la 1467 când, în urma participării sale la revolta împotriva regelui Matia Corvin, este executat în piaţa oraşului. Petermann era un negustor bogat din Sibiu şi originar din Câmpulung, oraş aflat pe drumul comercial care ducea peste Rucăr la Braşov (cf. *DRH*, D, vol. 1, nr. 303, p. 415-417). Comunitatea germanofonă din oraş întreţinea strânse legături cu sibienii (cf. GÜNDISCH: „Cu privire la relaţiile", p. 686-687; BINDER: „Itinerarul", p. 1539-1540; Daniel BARBU: „Formarea elitelor din Ţara Românească în secolul XV. Un studiu de caz: Peterman din Câmpulung". În: *Arhiva Genealogică* 2 (1995), nr. 3-4, p. 5-9; Alexandru CIOCÎLTAN: *Comunităţile germane la sud de Carpaţi în Evul Mediu (secolele XIII-XVIII)*. Brăila 2015, p. 288). După BINDER, p. 1540, numirea expresă a acestora ar trebui înţeleasă ca o ameninţare, **V**. sugerând că le va distruge bunurile aflate în afara fortificaţiilor oraşului Sibiu.

tributa | de Ruker* et Brailla p*er*petue possidere, & fructus p*er*cip*er*e, cora*m* vobis | dedisset & p*ro*mississet.* Recordam*in*i de hijs, du*m* vagus fui, et i*n* medio v*est*ror*um* | ambulaui*mus*, no*n* p*er*misisstis*, v*est*ris i*n* c*on*silijs, disposuer*at*i*s*, p*er* Egredios* domi*n*os | Joh*an*nem Gereb de {Vingarth}*, et Nicolaum de Wizaccona, nos captiua*r*e jn Gyod | et p*er*dere, ob amore*m*, Sp*e*ctabilis do*mi*ni Wladislay* har*um* p*ar*ciu*m* wayuode, facere | voluistis {a}* diuuante Deo, regno n*ost*ro, sine adiutorio alt*er*{ius}* optento*, vobiscu*m* | pace*m* bonam*, et i*n*violabilem* feci*mus*, ita, vt i*n*imicis esset*is* i*n*imicj.

[că] să vă dea şi să promită faţă de voi, ca dările de la Rucăr şi Brăila să le aveţi pururea în stăpânire şi să încasaţi câştig.[139] Aduceţi-vă aminte de acele [vremuri], când am fost pribeag şi în mijlocul vostru [noi] am umblat: nu m-aţi îngăduit în sfatul vostru.* Hotărâseră[ţi] [ca] prin alesul domn Ioan Gereb de Vingard şi Nicolae de Vizakna să ne prindeţi în Geoagiu şi să [ne] pierdeţi.[140] De dragul cinstitului domn Vladislav, voievodul acestor părţi [de ţară] aţi vrut să o faceţi. Cu ajutorul lui Dumnezeu luând ţara noastră fără de alt ajutor,[141] am făcut pace bună şi de nezdruncinat astfel încât să fiţi duşmani duşmanilor.[142]

17 Lectura *Ruken* propusă de GÜNDISCH este şi ea posibilă.
19 GÜNDISCH: *promisisset*.
21 GÜNDISCH: *permisisitis*.
22 Aşa în orig., corect: *egregios*.
24 Lipsă în orig., introdus după GÜNDISCH.
26 GÜNDISCH: *Wladislav*.
28 Gaură 0,6 cm.
29 Gaură 0,7 cm, completat după GÜNDISCH şi BOGDAN; aşa în orig., corect: *obtento*.
30 GÜNDISCH: *parare bonum*; BOGDAN: *inviolabilius*; GÜNDISCH: *foedus*.

22 Alternativ: „Nu aţi ţinut seama de mine în consfătuirile voastre."

139 Veniturile vamei de la Rucăr reprezentau cea mai importantă sursă de venituri a voievodului (cf. nr. **2**; RĂDVAN: *Oraşele din Ţara Românească*, p. 161). De aceea, vreme de 150 de ani acestea nu au făcut obiectul vreunei danii sau arendări. Brăila, ca oraş la Dunăre, era unul dintre cele mai importante porturi ale Valahiei cu relevanţă în comerţul din vestul Mării Negre. Preluarea vămii reprezenta şi o sfidare la adresa braşovenilor, care ar fi urmat să plătească taxe sibienilor. Decizia pretendentului de a ceda aceste vămi ar fi fost, aşadar, fără precedent.

140 Pentru Ioan Gereb de Vingard cf. nr. **72**, pentru Nicolae de Vizakna nr. **1**. Geoagiu (germ. Gergesdorf, ung. Algyógy) este situat în judeţul Hunedoara unde familia Hunyadi deţinea moşii şi avea numeroşi susţinători. Prinderea lui **V**. nu fusese ordonată de sibieni, ci mai degrabă de guvernatorul Ungariei, Iancu de Hunedoara, care dorea să-l împiedice pe **V**. să-l atace pe voievodul Vladislav II, devenit între timp pro-otoman, pentru a nu risca o rupere a armistiţiului încheiat cu otomanii. Cf. nr. **62** şi nr. **63** precum şi REZACHEVICI: *Cronologia domnilor*, p. 103 şi WEBER: „Diplomatia Draculiana", p. 138.

141 O afirmaţie nu tocmai exactă. **V**. prestase la sfârşitul lunii martie 1453 jurământul de credinţă faţă de regele Ladislau Postumul (cf. Thurocz în *Corpus Draculianum* vol. 2,2 şi GÜNDISCH: „Cu privire la relaţiile", p. 683) şi, foarte probabil, a beneficiat în final de susţinerea activă a lui Iancu de Hunedoara împotriva lui Vladislav II (nr. **64**).

142 Aceeaşi formulare apare şi în nr. **3** şi **4**.

Nu*n*c plene i*n*tellexi*mus*, quom*od*[o] ip*se*[*] sac*er*dot*em* wolahor*um*[*] qui se nomi*n*at filiu*m* wayuode | i*n* n*ost*ram[*] veram hereditat*em* cu*m* p*er*tine*n*cijs i*n*tromisisset*is*[*], et alia, que, c*on*tra | nos fierj possit, secu*m* dietenus c*on*siliaret*is* ad Omlas i*n*troisset, et se | ibid*em* v*est*ris de volu*n*tatib*us* p*er*man*er*et et c*on*seruar*et*. Jdeo p*rese*ntib*us* peti*mus* vos | et que*m*libet v*est*r*um*, pure p*ropter* Deu*m*, et fidelitat*em* catolice fidej, ecia*m* fra*ter*nitat*is* | et amicicie, quas int*er*~nos habe*mus*, q*uaten*us visis p*rese*ntib*us*, nobis resc*ri*bat*is* aut renuncie*tis*, si i*n* eod*em* statu, fidej et disposione[*], vti i*n* l*itte*ris v*est*ris | et n*ost*ris p*er*man*er*e vultis continentur[*]. Si au{tem}[*] nolu*er*itis nos c*er*tificantes | iuxta et q*uo*d nos regere et gubern{are p}ossemus.
Datum jn jn~T*er*gouiscia[*] | fe*r*ia s*ecun*da p*roxim*[a] p*os*t festu*m* b*ea*ti Gregor[i]j pape anno &c*etera* Lvij[o].

Acum am înţeles pe deplin, cum pe acest preot al valahilor, care se numeşte [pe sine] fiu de voievod, l-aţi pus în moştenirea noastră cea adevărată cu cele ce ţin[*] [de ea]. Şi de altele, pe care le-ar putea face împotriva noastră, toată ziua v-aţi sfătuit cu el, să intre în Amlaş şi acolo, cu voia voastră, să rămână şi să se ţină. De aceea prin [scrisoarea] de faţă vă cerem vouă şi fiecăruia dintre voi, numai pentru Dumnezeu şi credincioşia faţă de credinţa catolică, încă [şi] pentru frăţia şi prietenia pe care le avem între noi, ca văzând [scrisoarea] de faţă să ne scrieţi înapoi sau să daţi de ştire dacă vreţi să rămâneţi mai departe în aceeaşi stare de credinţă şi rânduială ca în scrisorile voastre şi ale noastre. Însă, de nu aţi vrea, să ne înştiinţaţi numai-decât, ca să putem domni şi ocârmui.[143]
Dat în Târgovişte, a doua zi după sărbătoarea fericitului papă Grigorie, în anul etc. 57.

32 Aşa în orig., corect: *ipsum*.
33 GÜNDISCH: *Wolachorum*.
34 GÜNDISCH: *nostrarum*.
35-36 GÜNDISCH: *intromissetis*.
46 Aşa în orig., corect: *disposicione*.
47 BOGDAN: *continentur permanere wultis*; gaură 0,8 cm.
50 Aşa în orig.

35 Alternativ: „cu oamenii ce ţin [de voievod/ moştenire]".

143 **V**. nu oferea nicio negociere, nici nu acredita vreun trimis, prin aceasta subliniindu-se caracterul de ultimatum al scrisorii. La puţin timp după emiterea documentului, sau după nr. **4** la 16 aprilie 1457, **V**. întreprindea o incursiune prin pasul Turnu Roşu şi pustia satele Kastenholz (rom. Caşolţ), Holzmengen (rom. Hosman) şi Neudorf (rom. Nou Român), în apropiere de Sibiu (cf. Povestirile Germane în *Corpus Draculianum*, vol. 2,1), unde se aflau posesiunile lui Rothmann şi Petermann. Apoi oastea voievodului a manevrat spre est, spre Ţara Bârsei (cf. BINDER: „Itinerarul", p. 1538-1540). Potrivit lui GÜNDISCH: „Cu privire la relaţiile", p. 687, **V**. s-ar fi coordonat cu Mihail Szilágyi care acţiona în nordul Transilvaniei împotriva susţinătorilor regelui Ladislau Postumul. La 23 noiembrie 1457 (nr. **66**) Szilágyi emitea documentul de încheiere a armistiţiului între **V**. şi braşoveni, nu însă şi între acesta şi sibieni care, poate, nu erau încă dispuşi să negocieze.

Wlad p*arciu*m T*ra*nssalpinar*um* wayuoda | f*rate*r, filiu*s* et se*r*uus v*este*r i*n* o*mn*ib*us* fidelis.

Vlad, voievodul părţilor Transalpine, fratele, fiul şi sluga voastră, întru totul credicios.

{*verso* adresă:}

Nobilib*us*, circumspect*is* et* p*ro*uidis | viris Osvaldo mag*ist*ro~ciuiu*m*, Judicj | ac Juratis ciuib*us* de Chibinio septem | sediu*m* Saxonicaliu*m* c*om*mora*n*tib*us* | om*n*ib*us* dominis {nostris amic}is*, et vicinis | sinc{eri hon}orand*is*.

Nobililor, chibzuiţilor şi prevăzătorilor bărbaţi, lui Oswald, primarul oraşului, judelui şi juraţilor orăşenilor din Sibiu, tuturor domnilor aflători în cele şapte scaune săseşti, prietenilor noştri şi vecini cu adevărat cinstiţi.

---

56 Lipsă la BOGDAN.
60 Gaură 3 cm, sters; ibid. infra.

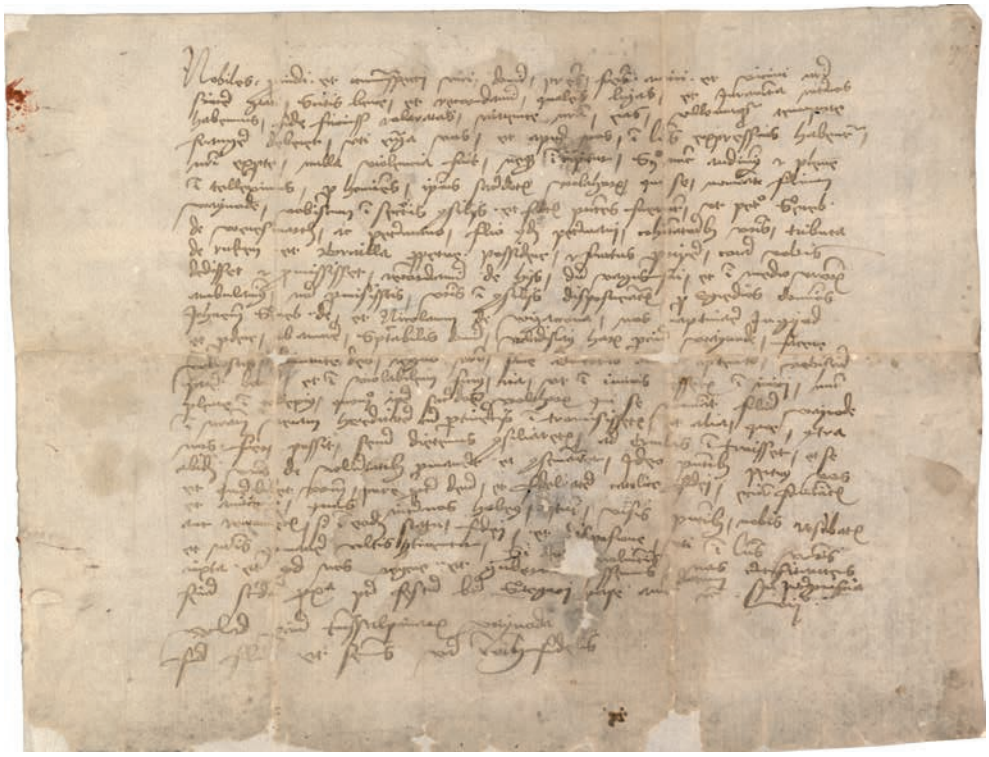

7 1457 aprilie 16, Târgovişte

Vlad Ţepeş, voievodul Valahiei, emite către M-rea Cozia o întărire pentru satul Troieneşti, scutindu-o de slujbe şi dări.

Diplomatică

Caracteristicile externe, datarea şi componenţa sfatului domnesc dovedesc autenticitatea acestui document.

Minuţios îngrijita întărire de faţă urmează formularul daniilor domneşti către M-rea Cozia[144] atestat încă din 1388, de la bunicul lui **V**., Mircea cel Bătrân, şi urmat întocmai de fii şi nepoţii acestuia: invocaţia simbolică şi verbală, urmată de preambul (arenga), separată în două de intitulaţie, urmând apoi naraţia. Tipic pentru acest gen de întăriri este intitulaţia prescurtată ca semn de smerenie creştinească. Clauzele prohibitive după naraţie şi dispoziţie sunt în primul rând de factură religioasă şi numai ca urmare a acestui fapt orientate spre cele lumeşti. Prin aceasta hrisovul este întărit prin puterea spirituală a M-rii Cozia şi abia în cel de-al doilea rând prin puterea voievodului, ceea ce oglindeşte o noutate introdusă cu trei decenii înainte în formularul diplomatic al acestui tip de document. În coroboraţie sunt numiţi toţi cei 12 membri ai sfatului domnesc, la care se adaugă grămăticul, probabil în acel moment cel mai experimentat scrib al cancelariei.

Contextualizare

Ajunsă una dintre cele mai importante mănăstiri valahe, în urma unei lungi serii de danii începând cu sfârşitul secolului al XIV-lea, Cozia poseda averi aşa de mari că alături de Tismana era singura mănăstire fortificată de la sudul Carpaţilor. Cu excepţia lui Vlad Dracul, toţi voievozii valahi de la Mircea cel Bătrân până la **V**. i-au acordat noi danii, privilegii şi imunităţi sau le-au întărit pe cele precedente. De cele mai multe ori, aceasta se petrecea în primul an de domnie, aşa cum este şi cazul de faţă. Acest moment nu era deloc unul întâmplător, ci cădea adesea în postul Paştilor, accentuând astfel smerenia domnitorului. În cazul Coziei, privilegiul îndeplinea două funcţii: pe de o parte legitima puterea voievodului, prin poziţionarea sa încă de la început de domnie în rândul binefăcătorilor mănăstirii (adică a predecesorilor săi legitimi), iar pe de alta dădea mărturie de pioşenie. Daniile şi întăririle reprezentau însă pentru voievod şi o posibilitate de a-şi asigura sprijinul unor personalităţi influente din Valahia, spre exemplu pe cel al egumenului Coziei care, conform privilegiilor, era ales de cinul monahal fără interferenţa voievodului ori a mitropolitului.

Contextul mai exact al redactării acestui hrisov este greu de reconstruit. Se poate însă presupune că egumenul Coziei a aşteptat până ce **V**. şi-a consolizat domnia, după care a trimis pe unul dintre călugări cu o petiţie la curtea voievodului. Aceasta poate explica timpul considerabil de şapte luni scurs între primul document extern şi primul document intern al lui **V**.

144 Cf. *DRH*, B, vol. 1, nr. 9, 17, 56, 77, 96, 107.

Cronologic precedat de nr. **113**.
Cronologic urmat de nr. **66**.

Descriere:

1. Bucureşti, Arhivele Naţionale: S.I., nr. 46 (Cozia): orig. pergament, 40,5 x 30cm, pecete atârnată, căzută.
2. Bucureşti, Academia Română, ms. 712, fol. 307-308.
3. Bucureşti, Academia Română, ms. 209, fol. 89.
4. Bucureşti, Academia Română, ms. 215, fol. 101-102: traduceri din 1751, 1849, 1912 precum şi două nedatate.

Ediţii: PANAITESCU, p. 235-238; *DRH*, B, vol. 1, nr. 115, p. 198-200 [toate cu trad. rom.].
Traducere: *DIR*, B, p. 128-129; p. 347 [cu facs.; fotocopie la Academia Română, XX/45].
Literatură: FLORESCU: *Divanele domneşti*, p. 165-166; Ştefan ANDREESCU: „Un moldovean printre dregătorii lui Ţepeş". În: *Magazin istoric* 6 (1972), nr. 6, p. 84; CRISTEA / COMAN: „Istorii paralele", p. 99-120 [comparare a acestui doc. cu prima danie a lui Ştefan cel Mare]; Emil VÂRTOSU: *Titulatura domnilor şi asocierea la domnie în Ţara Românească şi Moldova până în secolul al XVI-lea*. Bucureşti 1960, p. 124 [asupra intitulaţiei]; STOICESCU, p. 52; CHIHAIA: „Ctitorii", p. 72; NEAGOE: *Problema centralizării statelor feudale*, p. 238; Octavian ILIESCU: „Evoluţia valorii bunurilor funciare în ţările române". În: *SMIM* 12 (1994), p. 128; DONAT: *Domeniul domnesc*, p. 16; Ramona Neacşa LUPU: *De la Mircea cel Bătrân la Neagoe Basarab. Raporturile dintre domnie şi biserică în Ţara Românească*. Bucureşti 2014, p. 100; ANDREESCU, p. 72; IDEM: „Vlad the Impaler and the Bible". În: *Vlad der Pfähler – Dracula. Tyrann oder Volkstribun?* Ed. de Thomas Bohn, Rayk Einax, Stefan Rohdewald. Wiesbaden 2017, p. 193.

Nota bene: text după original, avut în vedere *DRH*.

† ’Иже єлици дхⷭ҃ⷦ бжіе҃ⷨ водѧт сѧ· сіи сⷭ҇
сн҃ве бжіи҃ рⷭ҇ бжⷭ҇твнніи҃ апⷭ҇ль. ємоуже вⷭ҇слⷭ҇
| текаще· иже прав'делюбителѧ· и пⷭ҇вигⷭ҇
добрⷭ҇ пⷭ҇вниѕаѧщⷭ҇ сѧ· жела|ємѫѧ
5 въспріѧшѫ жизнь· ѕемлънⷭ҇ ѕⷭ҇лн
ѡ҃ставлъше и на нб҃а прилѫпишѫ се· |
блаѧжени ѡ҃ гла҃ радованіа слншⷭ҇ше· єгоже
прⷭ҇но и слншⷭ҇· пріндете блⷭ҇нни
| ѡ҃ц҃а
мое҃го наслⷭ҇ст'воуните оу҃готовано є҃ ва҃ цр҃тві
10 ѡ҃ съложенїа мира· | Иⷭ҇же и азь·
блговерныи и благоч҃тнвы҃и и хр҃толюбивы҃и
і҃ѡ҃ ва҃ воєвода и г҃нь | вьсен ѕе҃лн
оу҃гровлахінскоѧ сн҃ь стараго влада
воє{во}да· Сеі҃го ра҃ⷻ благопроизволи | г҃во
15 мн· своⷭ҇ бжⷭ҇ⷦ проⷭ҇изволеніе҃· свѣтлⷭ҇ и ч҃тⷭ҇
ср҃це҃ г҃ва мн прославнти про|славлъшаго ме
ва҃· и на прⷭ҇столе сⷭ҇топочⷭ҇шіи҃ р҃тль г҃ва мн
съ славоⷭ҇ възнⷭ҇ша· и да|рова҃ сіе вьсе҃ч҃тное
даровані҃е· и ч҃тнен и прⷭ҇почътанны҃и· иже
20 на҃ вьсеⷨ ч҃ты҃ | и дарⷭ҇· настоѧщи
хрисовоу҃ г҃ва мн· сⷭ҇тоу҃ монастирю и сⷭ҇тон
ѡ҃бители | сⷭ҇тыѫ и живонача҃лнѫ трⷭ҇ѫ
кѡ҃зі҃а· и егоуменоу҃ и настав'никоу҃ тоѫ
ѡ҃би|тели пⷭ҇ кр҃ і҃ѡ҃сⷭ҇

† „Fiindcă toţi câţi sunt mânaţi de Duhul lui Dumnezeu, aceia sunt fii ai lui Dumnezeu”[145] vorbeşte apostolul cel ales al lui Dumnezeu.[146] Cei ce caută spre al Său [cuvânt], cei ce iubesc dreptatea,[147] cei ce sunt mânaţi de bună năzuinţă dobândit-au viaţa veşnică, lăsând lumescul lumii, şi întorsu-s-au către ceruri.[148] Fericiţi sunt cei ce-au ascultat acel glas al veseliei – în veci îl aud: „Veniţi, binecuvântaţii Părintelui Meu, de moşteniţi împărăţia cea pregătită vouă de la întemeierea lumii!”[149] Aşa şi eu, binecredinciosul şi binecinstitorul şi de Hristos iubitorul, Io Vlad, voievod şi domn peste toată ţara Ungrovlahiei, fiul bătrânului Vlad voie{vo}d.[150] De aceea a binevoit domnia mea, cu a sa bunăvoinţă, cu inimă luminată şi curată a domniei mele, să laude pe Dumnezeu care m-a binecuvântat şi m-a ridicat cu mărire pe tronul drept adormitului tată al domniei mele. Şi am dat această a tot cinstită danie şi acest cinstit şi preacinstit, care este deasupra tuturor cinstelor şi darurilor, hrisovul de faţă al domniei mele, sfintei mănăstiri şi sfântului cin monahal al Sfintei şi de viaţă dătătoarei Treimi din Cozia[151] şi egumenului şi stareţului acelui loc, popa kir[152] Iosif;

145 Romani 8,14.
146 Sf. Apost. Pavel.
147 Referire la Psalmi 45,7. Cf. mai departe Evrei 1,9.
148 Romani 2,7: „viaţă veşnică celor ce prin stăruinţă-n fapta bună caută mărire, cinste şi nestricăciune”.
149 Matei 25,34b.
150 Vlad Dracul. Introducerea filiaţiei în intitulaţia voievozilor valahi s-a impus odată cu începerea disputei dintre Dăneşti şi Drăculeşti, după ce fusese înainte doar rar folosită (cf. *DRH*, B, vol. 1, nr. 39, p. 83, şi nr. 71, p. 132). Asupra variantelor filiaţiei cf. VÂRTOSU: *Titulatura domnilor*, p. 124.
151 IORGA presupune că M-rea Cozia a slujit ca necropolă voievodală până în timpul lui Vlad Dracul, ceea ce ar fi un indiciu asupra atenţiei acordate de **V**., hrisovul de faţă fiind primul atestat de acest voievod pentru o mănăstire. Cf. Nicolae IORGA: „Mormintele domnilor noştri”. În: *Istoria românilor în chipuri şi icoane*. Bucureşti 2012, p. 29-65, aici p. 31. O părere contrară susţine LUPU: *De la Mircea cel Bătrân la Neagoe Basarab*, p. 109-111: biserica M-rii Dealu ar fi servit pentru Alexandru Aldea ca necropolă, iar biserica presupus ctitorită de Vlad Dracul la Argeş ar fi fost proiectată ca necropolă pentru Drăculeşti. Asupra bisericii de la Argeş, cel mai probabil situată pe locul bisericii lui Neagoe Basarab din secolul al XVI-lea (cf. Pavel CHIHAIA: „Cele două lăcaşuri ale Mitropoliei din Curtea de Argeş deduse din hrisoavele bisericii lui Neagoe Basarab”. În: *Din cetăţile de scaun ale Ţării Româneşti*. Ed. de IDEM. Bucureşti 1974, p. 46-65 şi IDEM: „Ctitorii”, p. 66).
152 În legătură cu dreptul călugărilor Coziei de a-şi alege egumenul fără ingerinţa voievodului şi mitropolitului cf. *DRH*, B, vol. 1, nr. 9, p. 25-28. Editorii *DRH* au identificat ipotetic pe egumenul Iosif din 1457 cu mitropolitul menţionat în octombrie 1464 (cf. *DRH*, B, vol. 1, nr. 127, p. 215-219). Dacă

25 ꙗ҆ко да є҆ село· троѧнєщи ѿ ѡ҃бо҃ стр҃а
ѡ҃тоу съ | въсѣ҃ хотаре҃· є҆лико є҆ тро҆є҆нєщѡ҃·
по҃не҃ покѵпиⷯ калое҆ри то҆зи селище· ѿ
дра|гоїа· сн҃а драгоева· за ·и҃ флори҃· и҆ г҃воу
ми· к҃о҃· добръ· да є҆ монастирю въ ѡ҃чинѫ
30 | и҆ въ ѡ҃хабѫ и҆ въ слѫ҃бѫ и҆ пищѫ ст҃и҃ и
бж҃твни҃ и҆ноко҃ѡ· и г҃воу ми въ в҃ѣное
въспоми|нан҃іе почи҃шн ѿ ѡ҃ц҃и ва҃ и҆ ѿ сви҃
ва҃· ѿ пч҃е· ѿ ка҃ла· ѿ дн҃ми ѿ винар҃и ѿ
дръ҃ | и҆ ѿ сенок҃о· ѿ пов҃о ѿ по҃во· ре҃ши ѿ
35 въсѣ҃ слоу҃ба҃ и҆ да҃ба҃ є҆лика се находѣ҃ въ зе҃ли
г҃ва ми· | ѿ въсѣ҃ да и҃ є҆ въ ѡ҃хабѫ и҆ да
не҃ мѣ҃ позабавѧ҃· въ то҃ село троѧнецѡ҃·
ни҃ сѧдѣ ни҃ гло҃ни҃ | ни҃ бирꙋ́а ни҃ и҃ никто
ѿ болѣ҃ и ѿ слоу҃ г҃ва ми· посилаємь по
40 мл҃тѣ҃ и҆ по работа҃ | г҃ва ми·

şi anume să fie [acestora] satul Troieneşti[153] de ambele părţi ale Oltului cu tot hotarul atât cât ţin acestea de Troieneşti. Căci au cumpărat călugării acea selişte de la Drăgoi, fiul lui Drăgoi,[154] pentru 50 de florini. Şi [au dăruit] domniei mele un cal bun. Să fie mănăstirii de ocină şi de ohabă şi de slujbă şi hrană[155] sfinţilor şi binecuvântaţilor călugări şi domniei mele întru veşnică pomenire:[156] începând de la oierit şi porcărit, de la stupărit, de la găletărit şi de dijmă, de vinărici, de copaci şi de fânărit, de cărături, de corvoade, adică de toate slujbele şi dăjdiile, câte se găsesc în ţara domniei mele, toate acestea să le fie lor de ohabă. Şi nimeni să nu îndrăznească să îngrădească [efectul acestui hrisov] în acel sat Troieneşti: nici sudeţ, nici globnic, nici birnic, nici vreunul dintre boierii şi dintre slugile domniei mele ce sunt trimişi în mila şi în treaba domniei mele.

---

această identificare este corectă, atunci este posibil ca numirea lui Iosif să fi avut loc în timpul domniei lui **V**.

153 Sat situat pe râul Olt, lângă localitatea Băbeni din judeţul Vâlcea, aici atestat pentru prima dată. În secolul al XV-lea mai este menţionat în legătură cu imunităţi ale M-rii Cozia în următoarele documente: *DRH*, B, vol. 1, nr. 150, p. 247-250; nr. 161, p. 265-268; nr. 212, p. 337-341; vol. 2, nr. 5, p. 13-18. La întăririle târzii surprinde identificarea satului cumpărat de la Drăgoi nu doar cu Troieneştiul, ci şi cu satul Giurgeani (Jurjani). Explicaţia cea mai plauzibilă este că cele două sate trebuie să fi fost vecine şi că roirea satului Giurgeani din Troieneşti s-ar fi produs undeva în perioada 1457-1475. ILIESCU, p. 128 presupune că satul Troieneşti fusese situat iniţial pe ambele maluri ale Oltului, despărţindu-se mai târziu în două sate distincte de-o parte şi de cealaltă a râului.

154 Editorii DRH identifică ipotetic pe tatăl lui Drăgoi cu banul omonim din timpul lui Mircea cel Bătrân (cf. *DRH*, B, vol. 1, p. 546). La fel de puţin conclusivă este şi menţionarea unui „Drăgoi al Banului" în sfatul domnesc din 1431 (ibid., nr. 72, p. 133-134). Din document nu reiese faptul că banul menţionat trebuie neapărat să fi fost acel ban Drăgoi de odinioară.

155 Formulare întâlnită în numeroase danii valahe din secolul al XV-lea (cf. spre exemplu *DRH*, B, vol. 1, nr. 98, p. 172; nr. 107, p. 188; nr. 150, p. 248). Slujba (слѫжба) desemnează atât îndatoririle boierilor faţă de voievod cât şi corvoadele ţăranilor faţă de proprietarul satului. Hrana (пища) se regăseşte în special în daniile mănăstireşti, desemnând datoria sătenilor de aprovizionare a mănăstirii cu produsele lor.

156 Atestat în timpul domniei lui Vladislav II (cf. *DRH*, B, vol. 1, nr. 101, p. 176-177), pomelnicul Coziei s-a păstrat doar într-o copie târzie. Pagina cu menţionările domnitorilor din secolul al XV-lea a fost editată în catalogul bibliografic *Biblioteca Ion. I. C. Brătianu*. Bucureşti 1932. Cf. comentariile lui Nicolae IORGA în *Revista Istorică* 18-19 (1932), p. 291.

та бн позабавѣ́ аще ѝ вла́ є́дн҃· то̀ таковоу́мꙋ да мꙋ є́ съпо́татнѣ́ ста҃а | тро҃ца̀ въ сѫ́и вѣ́ и въ бѫ́дщи и въ ѡ҆ргі́а гва҃ мн да оу҃мре́ ꙗ́ко невернѣ́ и 45 прѣ́стѫ|пнѣ́ хрисовоу́ гва҃ мн ѡ҆бавѣ́ и по сме́рти гва҃ мн кс҃ѡ҃ и҆збере́ гь҃ вѣ҃ бг҃ѹ гнь҃ вла҃ко́н зе́лн | и҆лн ѿ съро́нѣ́ гва҃ мн· аще лн по грее́ нш҃ѣ́ и ѿ и҆ноплеменѣ́ да аще почъте́ и оу҃тверъ|дн҃ сі́а вншепнсанаа· и то̀ 50 гь҃ бг҃ да оу҃тверъдн҃ въ гва҃е его· аще лн разорѣ́ и по́раднѣ́ и тѡ̀ | гь҃ бг҃ да разорѣ́· и да оу҃бі́е҃· зде тѣлѡ̀ и въ бѫ́дщи вѣ҃ дше́ѫ· и да и҆ма оу҃частіе съ і҆ѹдо́ѫ | и съ ари́ѫ и съ ѿнемн і҆ѹдеи и҆же 55 въздо́пнша на хр҃а ба҃ и спа҃ нш҃его· кр҃ъ е́го на нѣ́ и на | чадо́ ѣ҃ ꙗ́коже є́ и бу́де́ въ векы а҆мі҃·

Свѣте́ манѐ оу҃рнще· и ко́рѣ дво́нѣ́ ѝ дра|гомі́р цака҃

Oricine îi va impiedica fie şi numai cu un fir de păr, aceluia îi va fi potrivnic Sfânta Treime în acest veac şi-n cel viitor[157] şi să moară de mânia domniei mele, ca un necredincios şi nesocotitor al hrisovului domniei mele. Încă şi după moartea domniei mele, pe cine va alege Domnul Dumnezeu să fie domn al Valahiei, [fie el] rudă a domniei mele ori, pentru păcatul nostru, chiar dintr-alt neam, dacă va cinsti şi va întări acestea mai sus scrise, să-l întărească Domnul Dumnezeu în domnia sa. Însă de va strica şi necinsti [acest înscris], aşa să-l strice şi ucidă pe el Domnul Dumnezeu, aici cu trupul său, iar în veacul viitor cu sufletul său. Şi să împărtăşească soarta cu Iuda şi Arie şi cu acei iudei ce-au strigat împotriva lui Hristos Dumnezeul şi Mântuitorul nostru: sângele lui asupra lor şi asupra copiilor lor, acum şi pururea şi în vecii vecilor.[158] Amin.

Martori:[159] Manea Udrişte şi Codrea vornic[160] şi Dragomir Ţacal,[161]

---

157 Introducerea unei sancţiuni spirituale negative în cazul încălcării prevederilor hrisovului apare în documentele valahe pentru prima dată în 1445. Până atunci un hrisov era întărit numai prin trimitere la puterea domnească, ceea ce ar putea indica o oarecare descreştere a autorităţii voievodului (cf. CRISTEA / COMAN: „Istorii paralele", p. 99-120).

158 Matei 27,25. În istoriografia românească mai veche s-a acceptat în mod general ideea că un privilegiu îşi păstra valabilitatea doar pe timpul vieţii emitentului, principiu cunoscut în istoria dreptului sub numele de „autoritatea dreptului judecat". După moartea emitentului, urmaşul la tron trebuia să confirme respectivul privilegiu. Pentru întărirea autorităţii documentului erau folosite blesteme, precum în cazul de faţă, ceea ce sugerează că domnii se străduiau să dea o autoritate cât mai mare propriilor decizii şi după moartea lor. Asupra rolului blestemului în hrisoavele voievodale cf. Cristina CODARCEA: „La malédiction dans les anciens documents de la Valachie XIVe-XVIe siècles". În: *RESEE* 32 (1994), p. 53-62 şi Florenţa IVANIUC: „Jurământul/Blestem – Cutumă şi procedură în jurisdicţia Ţării Româneşti (sec. XIV-XVIII)". În: *RI* 7 (1996), p. 867-887.

159 Documentul de faţă conţine una dintre puţinele liste integrale din secolul al XV-lea ale tuturor celor 12 dregători din sfatul domnesc. În privinţa compoziţiei şi numărului dregătorilor în sfatul valah medieval cf. analiza bazată pe surse din secolul al XVI-lea în Ştefan ANDREESCU: *Restitutio Daciae*, vol. 3. Bucureşti 1997, p. 339-340; HANGA: *Istoria dreptului*, p. 279-280 şi STOICESCU: *Sfatul domnesc*, p. 55-61, 91-95. Contrar a ceea ce susţine cel din urmă (p. 91), **V**. nu înlocuise pe toţi dregătorii lui Vladislav II din sfatul său domnesc: Manea Udrişte (care dispare din sfatul domnesc după această menţionare, cf. nr. **59b**), Stan al lui Negre, jupân Duca şi Cazan a lui Sahac sunt foşti dregători al predecesorului lui **V**. Radu stratornic, lipsind din sfatul din 1457, reapare în anul 1461 (nr. **22**). O ruptură totală cu elitele care l-au susţinut pe Vladislav II, sau chiar prigonirea şi uciderea acestora, nu a avut loc şi nici ieşirea din sfat nu poate fi în majoritatea cazurilor explicată prin execuţia foştilor dregători. Cazan al lui Sahac, jupân Duca, Radu stratornic precum şi Dragomir Udrişte, exclus cu totul din sfaturile lui **V**., aveau să-şi continuie carierele sub Radu cel Frumos. Despre cel din urmă cf. scrisorile sale adresate braşovenilor în TOCILESCU, nr. 402-407.

160 Probabil identic cu „Koldra" menţionat de Matia Corvin în documentul nr. **71** din 23 aprilie 1459 şi decapitat la porunca lui **V**. Această identificare este susţinută de dispariţia sa din sfatul domnesc.

60 вонко добрица и ст҃а негр҃е жупа҃ доука
каза҃ сахакѡ. ѡ҃ръ лѡ҃ф҃е | молдове҃ спата҃
боуда ст҃онн҃ милъ пахарни҃ ѡ҃ва коми҃

Voico Dobriţa şi Stan al lui Negre, jupân Duca, Cazan al lui Sahac, Oprea logofăt, Moldovean spătar, Buda stolnic, Milea paharnic, Iova comis.[162]

и҃ азъ ка҃чо писа҃ въ тръговѝ҃.* въ ст҃жа и
великжа сѫбота҃ ·а҃· ѕ҃і в л҃ѣ҃ ѕщ҃е е҃нн҃ є҃

Şi eu, Calcio,[163] am scris [acestea] în Târgovişte,[164] în sfânta şi marea sâmbătă,[165] 16 aprilie, în anul 6965, indiction 5.

{Monogramă cu cerneală roşie:}

65 † іѡ҃ вла҃ вѡ҃вѡ҃ милт҃їа бжїе҃м гн҃ь

† Io Vlad voievod, din mila lui Dumnezeu domn

63 Partea următoare de propoziţie de-a curmezişul, pe marginea foii.

161 Asupra identităţii şi carierei de dregător a lui Dragomir Ţacal, care ar putea fi identic cu jupân Dragomir vornic din sfatul lui Radu cel Frumos, cf. FLORESCU: *Divanele domneşti*, p. 159-161.

162 Puterea voievodală valahă se baza pe dregătoriile de curte. Spre deosebire de cele valahe, listele de martori din Moldova erau structurate după pârcălabi. Pentru o comparare a hrisovului de faţă cu primul uric păstrat de la Ştefan cel Mare cf. CRISTEA / COMAN: „Istorii paralele", p. 99-120.

163 Calciu, grămătic în cancelaria domnească, menţionat în perioada 1431-1457 (cf. *DRH*, B, vol. 1, nr. 72, p. 133-134).

164 ANDREESCU datează pedepsirea locuitorilor Târgoviştei (cf. Letopiseţul Cantacuzineasc în *Corpus Draculianum*, vol. 2,2) în timpul prezenţei lui **V**. în oraş pe durata sărbătorilor pascale din 1457 (cf. ANDREESCU: *Vlad Ţepeş*, p. 92-93). Pentru o analiză a acestui conflict în contextul relaţiilor dintre domnitor şi oraş cf. RĂDVAN: *Oraşele din Ţara Românească*, p. 282-283.

165 Emiterea solemnă a documentului în Sâmbăta Mare, în care curtea voievodală se pregătea de sărbătorirea Paştilor, precum şi menţionarea explicită a datei indică faptul că acest moment nu trebuie să fi fost aleatoriu. Citirea şi înmânarea hrisovului se petreceau probabil înaintea întregii curţi, ceea ce explică şi discursul legitimatoriu al puterii domneşti prezent în hrisov, discurs formulat în mod mai puţin pregnant în alte documente. Nu dispunem deocamdată de un studiu asupra legăturii dintre emiterea de documente şi evenimentele deosebite de la curtea voievodului însă pot fi emise ipoteze în unele cazuri (cf. Marian COMAN: „În scaunul vechilor domni. Discurs politic şi formular de cancelarie în hrisoavele lui Neagoe Basarab". În: *Mărturii. Frescele Mănăstirii Argeşului. Catalog expoziţional*. Ed. de Emanuela Cernea, Lucreţia Pătrăşcanu. Bucureşti 2012, p. 36-41). Pentru o altă danie către M-rea Cozia emisă de Mircea cel Bătrân în Postul Mare al Paştilor cf. *DRH*, B, vol. 1, nr. 37, p. 78-80.

8 [1457] decembrie 1, Rucăr

Vlad Ţepeş, voievodul Valahiei, confirmă sfatului braşovean şi locuitorilor Ţării Bârsei respectarea armistiţiului negociat de Mihail Szilágyi şi asigură libertatea negoţului bazată pe reciprocitate. Acordul ar urma să-l respecte câtă vreme va dura pacea dintre Szilágyi şi braşoveni.

Diplomatică

Datarea cronologică îl urmează pe GÜNDISCH, care a corectat-o pe cea avansată de BOGDAN, anume 1458-1459, pe motiv că Mihail Szilágyi fusese demis din funcţie deja din octombrie 1458 de către Matia Corvin. Documentul trebuie plasat, de aceea, în anul 1457, deoarece Szilágyi certifică în nr. **66** din 23 noiembrie 1457 încheierea unui tratat între **V**. şi braşoveni, tratat confirmat aici. Atribuirea este asigurată de pecetea **B 5** (→).

Scrisoare deschisă ce prezintă unele abateri de la formularul obişnuit. Acestea sunt motivate de implicarea a trei partide în acordul certificat în nr. 66. Atipic pentru un document valah este introducerea unei notificaţii care este foarte rar întâlnită în documente slavone din secolului al XV-lea, prin aceasta accentuîndu-se caracterul de scrisoare. O altă abatere este plasarea înaintea dispoziţiei a clauzelor de angajament întărite prin jurământul voievodului, cauzată probabil de relaţiile deosebit de tensionate şi de aşteptările braşovenilor cu privire la o iminentă incursiune valahă. Pe *verso* se află o scurtă regestă latinească contemporană din pana unui braşovean, probabil acelaşi de la nr. **10**, **15a**, **17**, **21**, **73**, regestă care avea şi scopul de a documenta conţinutul scrisorii pentru arhivari şi membri ai cancelariei fără cunoştinţe de slavonă.

Contextualizare

Acordul dintre **V**. şi braşoveni a decurs din încrucişarea parţială şi din efectul schimbător a două conflicte. În primul conflict, iscat în toamna lui 1456 între cele două părţi, se amestecau interese comerciale şi cerinţe politice (cf. nr. **4**). Urmarea a fost expediţia de pedepsire a lui **V**. din 1457 în Ţara Bârsei pentru a se răzbuna pe braşoveni, ca urmare a sprijinului acestora pentru pretendentul Dan. În al doilea conflict, cu mult mai cuprinzător, ambele partide au jucat un rol secundar. Execuţia pe 16 martie 1457 a lui Ladislau de Hunedoara (Hunyadi) la porunca curţii regale a declanşat o revoltă a aderenţilor acestei familii sub conducerea lui Mihail Szilágyi, unchiul lui Matia Corvin. În scurt timp actorii politici de seamă din regat s-au poziţionat fie, asemeni braşovenilor, în tabăra regelui Ladislau Postumul, fie, asemeni lui **V**., în tabăra familiei Hunyadi. În mod inevitabil acest conflict intern maghiar a depăşit cearta dintre valahi şi braşoveni. Când Szilágyi a încheiat un armistiţiu cu partida regală, voievodul valah, la rândul său, a ajuns la o învoială temporară cu braşovenii.

Din întrepătrunderea celor două conflicte a rezultat, la o săptămână după armistiţiul din Sighişoara (23 noiembrie 1457), înţelegerea de pe 1 decembrie 1457 dintre voievodul valah şi braşoveni. Scrisoarea de faţă reiterează ratificarea hotărârilor de la Sighişoara la care căzuseră de acord trimişii lui **V**., boierii Stoica, Stan şi Dan, şi cel al braşovenilor, preotul Johannes Reudel (cf. nr. 66). Şederea voievodului în Rucăr (cf. nr. **2**) poate fi explicată prin necesitatea rămânerii în contact cu solia şi cea a transmiterii de eventuale alte instrucţiuni. Alternativ se poate considera că **V**. încerca să menţină presiunea asupra braşovenilor cu ajutorul unei armate ţinute în expectativă în nordul Valahiei. Mai este posibil şi ca

voievodul să fi dorit să prevină o încercare de preluare a tronului de către pretendentul Dan în urma unui eventual eşec al negocierilor.

Cronologic precedat de nr. **66**.
Cronologic urmat de nr. **67a**.

Descriere: Braşov, Arhivele Naţionale, Stenner I 193: orig. hârtie, albă, pătrată, 21,4 x 19,3 cm, cerneală maronie, 10 rânduri, deschisă, pecetea **B 5** (→).
Regeste: ANDRONESCU: *Repertoriul*, nr. 281, p. 85; GÜNDISCH: *Urkundenbuch*, vol. 5, nr. 3093, p. 581.
Ediţii: MILETIČ: *Novi vlacho-bulgarski gramoti*, nr. 49, p. 67; BOGDAN: *Documente privitoare*, nr. 71, p. 93 [cu trad. rom.]; TOCILESCU, nr. 71, p. 68.
Traducere: BOGDAN: *Documente şi regeste*, nr. 62, p. 62.
Literatură: GÜNDISCH: „Cu privire la relaţiile", p. 689-670; PASCU: *Istoria medie,* p. 212; MANOLESCU: *Comerţul*, p. 55; STOICESCU, p. 72; STOIDE: „A doua domnie", p. 121-122; Şerban PAPACOSTEA: „Începuturile politicii comerciale a Ţării Româneşti şi Moldovei (secolele XIV-XVI). Drum şi stat". În: IDEM: *Geneza statului în Evul Mediu românesc. Studii critice*. Cluj-Napoca 1988, p. 187-188; ANDREESCU, p. 78; CAZACU, p. 77-78.

Nota bene: text după original.

† ѡ҃ влⷯ воєводѫ и гⷭ҃ь въсєи зємлѝ
ѫгровлахїнскои пи́шѣ гⷭ҃по мн· добрⷭ҃ прїателⷯ
| гⷭ҃ва мн· паргарⷯ ѿ брашⷭ҃· и въсⷯ брьсѣнⷭ҃·
потⷭ҃ велицⷭ҃ же* и малⷭ҃· въсєтⷭ҃но|є
поклонєнїє прїносⷭ҃ како мои добрⷭ҃ прїателⷯ·
ѡ сⷯ да єⷭ҃ вѣдомо гвⷭ҃ вн | ꙗко варе що
мн є порѫчⷭ҃ гⷭ҃ь мн· и старѣншин врⷯ
мнхаи сі́ладн· на тⷭ҃ хотѧ сто|ꙗтн· и
прїимⷯ· на вер҃ѫ и на дш҃ѕ гвⷭ҃ мн· да имⷯ
мⷭ҃ добрѣ съ ва́мн· како да сѫ | слободна
въсѧ пѫтнца да ходⷯ и ваше лю҃є къ нⷯ
кѫповатн и продаватн· | слобо҃но бⷭ҃ нн
є҃дна* грⷭ҃ и бⷭ҃ пагѫбѫ· како да бн ходнлн
ѫ ваше зємлѣ· тако|жⷭ҃ да ходⷯ и наше лю҃є
къ вⷯ· слобо҃нн вⷭ҃з' нⷭ҃ є҃днѣ пагѫба· како҃
мн є порѫчⷭ҃ | гⷭ҃ь мн и врⷯ· мнхан
сі́ладн· алѝ на тⷭ҃ прѝимⷯ докле хоте ѿ съ
вамн дръ|жатн мⷭ҃· дотолѣ и азь· и бⷭ҃ вн
ѡ҃бⷭ҃лⷭ҃·

† Io Vlad voievod şi domn peste toată ţara Ungrovlahiei. Scrie domnia mea bunilor prieteni ai domniei mele, pârgarilor din Braşov şi tuturor bârsenilor, deopotrivă celor mari şi mici [şi] aducem preacinstit prinos ca bunilor mei prieteni. Aceasta să se ştie domniilor voastre,[166] că mă voi ţine de toate câte mi-a poruncit stăpânul meu şi fratele mai mare,[167] Mihail Szilágyi. Şi mă oblig pe credinţa şi sufletul[168] domniei mele, să am cu voi bună pace.[169] Şi toate drumurile să fie slobode, astfel încât oamenii voştri să vină la noi,[170] ca să cumpere şi să vândă nestânjeniţi, fără vreo grijă şi fără pagubă, ca şi cum ar umbla prin ţara voastră. La fel să se preumble slobozi şi oamenii noştri pe la voi, fără măcar o pagubă, aşa cum mi-a poruncit stăpânul şi fratele meu, Mihail Szilágyi. De aceasta mă ţin doar câtă vreme ţine el pace cu voi, atâta [mă voi ţine] şi eu [de aceasta]. Şi Dumnezeu să vă veselească!

4 TOCILESCU: велицнмже
13 TOCILESCU: ннедна.

166 Asupra rarei folosiri a notificaţiei în documentele valahe cf. Damian BOGDAN: „Diplomatica slavo-română". În: *DIR. Introducere*, vol. 2, p. 90.

167 Din cauza poziţiei neclare a lui Mihail Szilágyi în ierarhia regatului ungar, cancelaria valahă utiliza trei termeni diferiţi, anume „stăpân", „frate mai mare", „frate", cu toate că fiecare dintre acestea implica un alt tip de relaţie între **V**. şi viitorul guvernator al Ungariei. De obicei voievozii valahi foloseau termenul de „gospodin" doar pentru regii maghiari („stăpânul meu craiul", cf. BOGDAN: *Documente privitoare*, nr. 17, p. 34; nr. 51, p. 79; nr. 56, p. 81; nr. 79, p. 102; nr. 80, p. 103; nr. 123, p. 153). Termenul de „frate" indică un raport de egalitate, fiind folosit de voievozii valahi, atunci când se adresau voievozilor transilvăneni ori moldoveni, ca şi braşovenilor (cf. BOGDAN: *Documente privitoare*, nr. 53, p. 77; nr. 87, p. 114; nr. 253, p. 313). Cu totul neobişnuită este denumirea de „frate mai mare" nemaifolosită în niciun alt document voievodal, dar des întâlnită în secolul al XVI-lea în corespondenţa boierilor valahi cu judele Braşovului (cf. TOCILESCU, nr. 431, p. 433; nr. 439, p. 440; nr. 443, p. 444; nr. 467, p. 468). O interpretare politico-retorică a formulei de adresare „frate" pare mai probabilă decât o înrudire reală dintre **V**. şi Szilágyi, aşa cum a propus GÜNDISCH: „Cu privire la relaţiile", p. 688.

168 Forma de jurământ „на вѣрѫ и на дѹшѫ" a fost folosită de voievozii valahi deseori în corespondenţa cu braşovenii şi indică un deficit de încredere între cele două părţi (cf. BOGDAN: *Documente privitoare*, nr. 4, p. 10; nr. 57, p. 82; nr. 90, p. 117; nr. 91, p. 118; nr. 98, p. 124; nr. 109, p. 136; nr. 123, p. 153; nr. 146, p. 177; nr. 153, p. 186).

169 Sibienii nu au încheiat niciun armistiţiu cu **V**. după conflictul menţionat în documentul nr. **6** din 14 martie 1457. În primăvara lui 1458 se ajungea la noi ciocniri (cf. nr. **67a**).

170 În timpul conflictelor armate dintre voievod şi oraşele transilvănene negoţul era întrerupt prin blocarea rutelor comerciale, spre exemplu prin tăierea şi prăvălirea de copaci sau a distrugerii podurilor (cf. Pavel BINDER: „Drumurile şi plaiurile Ţării Bârsei". În: *SAI* 14 (1969), p. 214, precum şi nr. **92**). Asupra rutelor şi a mişcărilor comerciale cf. nr. **3**.

20 {пнс ѕ ρ}* ѕкѳ· мцͣа дѳ͡ а :~ {Scris-am în R}ucăr, luna decembrie întâia [zi].

{Monogramă cu cerneală roşie:}

† ’ѡ͡ влͣа вѡєвͦ {pecete} мнѧтїѧ вжїєѧ гн̃ь· † Io Vlad voievod {pecete} din mila lui Dumnezeu domn

{*verso* adresă:}

3 † прїателѣ̃ гв̃а мн. пâгарѣ̃ ѿ брашо̑. † Prietenilor domniei mele, pârgarii din Braşov

{*ibid.* de o mână contemporană:[171]}

Wlad way*uo*da q*uod* vult ten*e*re pac*em* iuxta c*onten*ta | l*itte*rar*um* Zÿlagi Michal q*uod* n*ost*ri ho*mi*nes lib*e*re s*i*n*e* | impedimen*to* et da*m*pno pot*ere* intra*re* t*er*ra*m* | Tra*n*salpinar*um** Vlad voievod [ne scrie], că vrea să ţină pace conform scrisorii lui Mihail Szilágyi, că oamenii noştri pot intra slobozi, fără de piedică şi pagubă în Ţara Transalpină.

20 Nu este vizibil din cauza timbrului peceţii.
24-28 Întregul text al notiţei de faţă lipseşte în toate celelalte ediţii.

171 Aceeaşi mână a notarului braşovean Leonhard ca şi în cazul nr. **10**, **11**, **15a**, **17**, **21**, **73**.

9 1458 martie 5, M-rea Tismana

Vlad Ţepeș, voievodul Valahiei, emite către M-rea Tismana o întărire pentru proprietatea acesteia peste toate satele posedate din timpul tatălui său, Vlad Dracul, slobozindu-le de slujbe și corvoade domnești.

Diplomatică

Caracteristicile externe, datarea şi compoziţia sfatului domnesc demonstrează autenticitatea documentului de faţă.

Hrisovul voievodal a fost redactat în forma simplă a unui mandat şi nu a unui hrisov solemn prin care domnitorul confirma mănăstirii averile acesteia.[172] Aşa cum este specific acestui tip de document, a fost folosită pecetea mică, aplicată, probabil tipul B, şi nu cea mare, atârnată, cum se pare că era cazul hrisovului nr. **7**. Altfel însă, decât întăririle de danii care reafirmau drepturile domneşti, astfel de mandate erau solicitate de către călugări probabil pentru a se opune eventualelor abuzuri, însă nu se precizează ce drepturi fuseseră lezate mănăstirii.[173] Formularul este elaborat mai cu grijă decât în cazul altor mandate, ceea ce indică influenţa hrisoavelor solemne.

Contextualizare

Activitatea lui **V**. în Valahia în cel de-al treilea an de domnie al său nu este documentată decât parţial. După ce voievodul emitea un document în Rucăr la începutul lui decembrie 1457 (nr. **8**), documentul de faţă atestă aflarea sa tot în nordul Valahiei, în Tismana, la cca. 180 km de Curtea de Argeş. Fiindcă nu dispunem de informaţii suplimentare, o contextualizare mai precisă nu este posibilă.

Prezenţa voievodului la Tismana şi mai ales emiterea acolo a unui document la care întregul sfat domnesc era martor sunt surprinzătoare.[174] Iniţiativa acestei emiteri poate să fi venit deopotrivă de la voievod şi cinul monahal. Mai este posibil şi ca egumenul să fi profitat de prezenţa domnitorului în mănăstirea sa ca să obţină un document care i-ar fi putut permite să-şi apere drepturile ameninţate. Pe de altă parte, clauza de pomenire a sufletului tatălui voievodului indică mai degrabă prima supoziţie, ceea ce este neobişnuit, deoarece astfel de dispoziţii erau cuprinse în hrisoavele solemne.

Cronologic precedat de nr. **67a**.
Cronologic urmat de nr. **67b**.

172 Damian P. BOGDAN susţine ideea că hrisovul de faţă l-ar confirma pe cel al lui Vlad Dracul de pe 2 august 1439 (IDEM: „Diplomatica slavo-romînă", p. 45, nota 1). Cf. hrisovul în *DRH*, B, vol. 1, nr. 89, p. 154-156. Hrisovul lui **V**. este de atribuit unei categorii cu totul diferite de documente de cancelarie al căror model fusese deschis prin mandatul lui Mircea cel Bătrân pentru călugării M-rii Tismana (cf. *DRH*, B, vol. 1, nr. 32, p. 70-71).

173 Pentru un alt mandat voievodal din secolul al XV-lea care nu se restrânge la anumite averi ale Tismanei, ci se referă la întreaga proprietate cf. *DRH*, B, vol. 1, nr. 259, p. 419-420.

174 Singura emitere de până atunci a unui document în Tismana este cea a lui Mircea cel Bătrân (cf. *DRH*, B, vol. 1, nr. 32, p. 70-71). Asupra prezenţei altor voievozi în această mănăstire, care însă nu au emis documente aici cf. *DRH*, B, vol. 1, nr. 130, p. 222-223.

Descriere:

1. Bucureşti, Arhivele Naţionale, Tismana IX/91, nr. 47: orig. hârtie,[175] 29x21cm, pecete aplicată, ceară roşie, căzută în cea mai mare parte.
2. Bucureşti, BAR, XI/250: copie anonimă a orig. cu trad. rom.
3. Bucureşti, BAR, ms. 5236: fol. 61-62, 63-63 bis.
4. Bucureşti, BAR, ms. 329: traduceri din 1847, 1912 precum şi una nedatată pe fol. 75.

Ediţii: PANAITESCU: *Documentele*, p. 238-240; *DRH*, B, vol. 1, nr. 117, p. 201-202 [toate cu trad. rom.].
Traduceri: BOGDAN: *Vlad Ţepeş*, p. 75 [cu comentariu]; *DIR*, B, sec. XIV-XV, p. 129-130 [cu facs. p. 348; fotocopie în Biblioteca Academiei Române, XX/46].
Literatură: FLORESCU: *Divanele domneşti*, p. 167-168; BOGDAN: „Diplomatica slavo-romînă", p. 21; ANDREESCU, p. 98; IDEM: „Vlad the Impaler and the Bible". În: *Vlad der Pfähler – Dracula. Tyrann oder Volkstribun?* Ed. de Thomas Bohn, Rayk Einax, Stefan Rohdewald. Wiesbaden 2017, p. 189-195, aici p. 193.

Nota bene: text după original, avut în vedere *DRH*.

† їѡ влⷯ воєводⷯ и гⷬнъ вѣсєи зємли
ѵгровлахїнскѡи сⷬнь велⷣкаго влада воєводⷯ-
да|вⷯ гⷣѡ ѝи сїе ѡрⷣмо· ѡбнтѣли стыѫ
вⷣцⷣе· ѝонастирю гⷣва ѝи тⷬмѣнє· ѩко да и҃
5 сⷭ҃ | ѥлнко сѧ нмалн· и дръжални въ дⷬн·
стопочнвн роднтⷮ҃ гⷣва ѝи· влⷯ воєвода· ѩко
| нли сⷭ҃ сⷮ҃ла· ѝли блата бистрⷮ҃ ѝли ѝна*
блата· ѝли цигани· ѝли воденица ѝли |
хотⷯ· ѝлⷣ лозїа· ѝли ѝно що лнбо ѝлⷣ ѥ
10 ѝⷬно ѝли мало· що ѥ ѝонастⷬско· да и҃ ѥ |
въ ѡчнньѫ и въ ѡхⷯ· и въ вѣчноє
въспоминанїє родителю гⷣва· и ѣщⷮ҃ за жнвⷭ҃
и здⷣра|вїє гⷣва ѝи·

† Io Vlad voievod şi domn a toată Ţara Ungrovlahiei, fiul marelui Vlad voievod. Dă domnia mea această poruncă lăcaşului Sfintei Născătoare de Dumnezeu,[176] mănăstirii domniei mele,[177] Tismanei, să le fie lor cât au avut şi stăpânit în zilele fericit adormitului tată al domniei mele, Vlad voievod,[178] fie sate ori balta Bistreţ[179] ori alte bălţi ori ţigani,[180] ori moară, ori hotar, ori vii, ori orice altceva, fie mult ori puţin, ce aparţine mănăstirii, să le fie de ocină şi ohabă şi întru veşnică pomenire a tatălui domniei mele şi asemenea şi pentru viaţa şi sănătatea[181] domniei mele.[182]

175 Potrivit *DRH*, pergament; PANAITESCU şi FLORESCU indică însă hârtia.

176 În hrisoavele valahe din secolul al XV-lea menţionarea Fecioarei Maria, hramul M-rii Tismana, era detaliată şi sub influenţa cultului acesteia: „preasfânta, de Dumnezeu născătoarea şi pururea fecioară Maria" (cf. *DRH*, B, vol. 1, nr. 14, p. 33-36). Neobişnuită este lipsa menţionării egumenului, cu toate că hrisovul fusese întocmit în Tismana. Formalităţile cancelariei prevedeau menţionarea cu numele a egumenului unei mănăstiri (cf. *DRH*, B, vol. 1, nr. 26, 37, 48 sau 95). În alte documente, acesta este menţionat fără a fi numit pe nume (cf. *DRH*, B, vol. 1, nr. 137).

177 Ctitorie a lui Radu I, străbunicul lui **V**., Tismana era una dintre cele mai importante mănăstiri şi apropiate voievodatului. Asupra istoricului acesteia cf. Gheorghe I. CANTACUZINO: *Mănăstirea Tismana*. Bucureşti 2004.

178 Vlad Dracul întărise în anul 1439 mănăstirilor Tismana şi Vodiţa toate daniile şi cumpărăturile anterioare (cf. *DRH*, B, vol. 1, nr. 89, p. 154-156). Întăriri ale voievozilor următori până la **V**. nu sunt atestate, Basarab II şi Vladislav II favorizând M-rea Cozia (cf. *ibid*., nr. 96, 101, 106, 107). Este, prin urmare, improbabil ca hrisovul de faţă să fi abrogat întăriri sau danii voievodale mai târzii.

179 Înaintea sistematizării cursului fluviului, lucrări întreprinse în perioada comunistă, Bistreţul era una dintre cele mai mari bălţi ale Dunării. În secolul al XVI-lea la Bistreţ este menţionat un vad al Dunării (cf. COMAN: *Putere şi teritoriu*, p. 285). Balta fusese dăruită mănăstirii de către Radu I (cf. *DRH*, B, vol. 1, nr. 7, p. 19-22). Dintre toate bălţile, aceasta aducea mănăstirii probabil cele mai mari venituri.

180 Adică ţiganii („цигани") satului, robi ai mănăstirii. Asupra robiei ţiganilor în Valahia cf. Viorel ACHIM: *Ţiganii în istoria României*. Bucureşti 1998, p. 21-26.

181 Formularea frecvent folosită în cancelarie era „pentru viaţa şi mântuirea domniei mele" (cf. *DRH*, B, vol. 1, nr. 8, 14, 16, 22, 53, 64, 89). „Sănătatea trupului" sau „sănătatea trupească" apar ocazional în

и нѣ ѡ кѡже не потъкновено по wрѣмꙗ гѣа
15 ми· сего рā ї да не смѣ бā|тꙋвā села
монастѣска· или блата или хотари или
водѣница или лозїа или ци|ганн· или що
либо· ни сѫдѣ· ни глобнѣ· нѣ бѣрїа· нѣ
вамеши ѡ пѣ· нѣ кѫблā | нѣ кнѣ
20 ицигāски· ни вамеши ѡ блатā· нѣ ѣ нѣто
ѡ болѣри гѣа ми· посилае|мѣ по слꙋбā и
работā гѣа ми· понѣ кто не би послꙋшā·
wрѣмꙗ· гѣа ми· тā ѣ би | бāтовā· тако би
хощѣ вꙁрети съпрѣнн съ прѣтоѫ бц҃ѫ· и
25 прїати зло и wргї|ѫ ѡ гѣо ми· како
невѣрнѣ· и прѣстѫпнѣ wрѣмꙗ· гѣа ми· сѣ
свѣтелиѥ· жꙁ|пā драгомѣ цакā· жꙁпā
вонко добрица· жꙁпā стā негрѣ (?) девнѣ
(?)· їѡва вѣ|тнѣ· бꙁда стѡ҃нник· гергина
30 комѣ· стонка пахарнѣ· пътрꙁ страторнѣ· |
казā лѡѳ҃ѣ·
и азь рāѵ грамā ѣ ѝсписā въ монастѣ
тѣменн· мц҃а ѳ҃ | в ѧ҃ѣ ѯ҃ц҃ѕ҃ їнѣ· ѕ ·

Şi să nu fie atinse de nimeni potrivit acestei porunci a domniei mele! Pentru aceea să nu îndrăznească nimeni să atingă satele mănăstireşti, ori bălţile, ori hotarele, ori morile, ori viile, ori ţiganii, ori orice [altceva], nici sudeţ, nici globnic, nici birar, nici arendaş (*vameş*) [al dărilor] pe stupi, nici găletar, nici cneaz de ţigani,[183] nici arendaş (*vameş*) al bălţilor, nici vreunul dintre boierii domniei mele trimişi de domnia mea cu slujbă şi treabă. Căci cine nu se supune poruncii domniei mele şi îi stânjeneşte, acela fi-va osândit de Preacurata Născătoare de Dumnezeu să moară şi afla-va răul şi mânia domniei mele ca un necredincios şi călcător al poruncii domniei mele. Aceştia sunt martorii:[184] jupân Dragomir Ţacal, jupân Voico Dobriţa, jupân Stan al lui Negre vornic, Iova vistiernic, Buda stolnic, Gherghina comis, Stoica paharnic, Pătru stratornic, Cazan logofăt.
Şi eu, Radu grămătic, ce am scris [acestea] în mănăstirea Tismana, luna martie într-a cincea [zi], în anul 6966, indiction 6.

{Monogramă cu cerneală roşie:}

† їѡ вла вѡевѡ {pecete} милт҃їа бж҃їѧ
35 гнь

† Io Vlad voievod {pecete} din mila lui Dumnezeu domn

7 *DRH*: и на.

hrisoavele domneşti către mănăstire însă însoţite de dorinţa mântuirii sau „sănătatea sufletească” (cf. *DRH*, B, vol. 1, nr. 17, 26, 34, 37).

182 Daniile şi întăririle voievozilor pentru ţinerea de parastase pentru părinţi erau frecvente în Valahia secolului al XV-lea (cf. *DRH*, B, vol. 1, nr. 72, 74, 77). Nu s-au păstrat pomelnice ale familiei lui **V**., cel mai vechi din M-rea Tismana datând de la sfârşitul secolului al XVIII-lea (cf. Alexandru ŞTEFULESCU: *Mânăstirea Tismana*. Bucureşti 1909, p. 148-151).

183 Asupra cnezilor de ţigani cf. Nicolae GRIGORAŞ: „Robii în Moldova”. În: *AIIAI* 4-5 (1967), p. 31-79, aici p. 52.

184 După hrisovul precedent, acordat M-rii Cozia, apar modificări în sfatul domnesc. Primii doi membri ai sfatului, Manea Udrişte şi vornicul Codrea, ucis de **V**. (nr. **70**), nu mai sunt menţionaţi. În schimb, a fost admis Gherghina, care va juca un rol important în politica valahă până la sfârşitul secolului al XV-lea (cf. STOICESCU: *Dicţionar al marilor dregători*, p. 21). Pentru o încercare de prosopografie a dregătorilor lui **V**. cf. Radu OPREA: „Câţiva mari dregători din sfatul domnesc al lui Vlad Ţepeş”. În: *Argesis* 17 (2008), p. 91-97.

10 [1458 între martie 28 şi iulie 4]

Vlad Ţepeş, voievodul Valahiei, emite o acreditare pentru Ivan Polivar către sfatul braşovean căruia îi cere totodată să alunge pe duşmanii săi, Mihail logofătul şi Pardoi, din ţinutul Braşovului.

Diplomatică

Data *post-quem* de emitere este stabilită conform lui GÜNDISCH după documentul nr. **104** din 28 martie 1458, în care Mihail Szilágyi îi obligă pe transilvăneni să-l primească pe Mihail logofătul.[185] Data *ante-quem* se află înainte de nr. **68** din 4 iulie 1458, când Matia Corvin porunceşte braşovenilor să le predea oamenilor săi bunurile lui Mihail, ucis de **V**. După ce iniţial plasase acest document în timpul domniei lui Vlad Dracul, BOGDAN şi-a revizuit opinia pe baza amprentei sigilare **B 5** (→) identice cu cea de pe nr. **5**. În plus, se pare că acest Mihail logofăt este identic cu persoana omonimă şi de acelaşi rang, prezentă în sfatul domnesc al lui Vladislav II[186] şi care dispare din acesta după înscăunarea lui **V**. în 1456, ceea ce ar indica fuga acestuia la Braşov şi calificarea de către noul voievod ca „vrăjmaş al meu". Această datare se potriveşte şi cu notiţa de pe verso care subliniază încordatele relaţii dintre braşoveni şi Mihail Szilágyi în urma conflictelor din 1457. Notiţa în cauză trebuie să fi fost un scurt rezumat protocolar al soliei lui Ivan Polivar întocmit după convorbire pe aceeaşi bucată de hârtie de către Leonhard, notarul oraşului.

Acreditare închisă ce începe cu obişnuita intitulaţie şi adresă, urmat de naraţie şi dispoziţie în privinţa soliei. Singura particularitate o reprezintă aprecaţia în mijlocul textului („şi Dumnezeu să vă veselească"),[187] ce are înfăţişarea de urare finală după care acreditarea ar trebui încheiată. Este, însă, urmată de altă naraţie şi dispoziţie cu privire la duşmanii voievodului. Pregătirea soliei nefiind încă probabil încheiată în acel moment, scrisoarea a fost redactată în două faze în care **V**. se raportează implicit la două chestiuni diferite, anume la acreditarea soliei lui Ivan Polivar şi la alungarea lui Mihail logofăt şi a lui Pardoi asupra căreia voievodul insistă fără a-i acorda, însă, solului său competenţe de negociere, în ciuda rangului acestuia de „boier şi slugă (domnească)".

Contextualizare

Cf. nr. **8**.

Documentul de faţă reliefează azilul politic al opoziţiei valahe ca problemă constantă în relaţiile dintre transilvăneni şi voievodul valah. Acordarea azilului era independentă de situaţia politică actuală, stabilă în 1458 conform nr. **11**, deoarece adăpostirea boierilor

185 Datarea din *Urkundenbuch* „după 3 iulie 1456" este imprecisă; corectă este cea din GÜNDISCH: „Cu privire la relaţiile", p. 693, preluată aici. STOICESCU, p. 68 argumentează că această datare ar fi puţin probabilă, deoarece **V**. n-ar fi putut cere braşovenilor ignorarea poruncii guvernatorului (nr. **104**). În plus, Mihail ar fi fugit din Valahia deja în 1456. Contra acestuia poate fi invocat faptul că există posibilitatea ca **V**. să nu fi cunoscut porunca lui Szilágyi, ce le-ar fi putut periclita relaţiile şi că nu poate fi exclus ca Mihail să fi fugit abia după 1456. Un argument împotriva plasării în anul 1458 sunt relaţiile stabilizate ale braşovenilor cu Szilágyi. Cf. mijlocirea guvernatorului în nr. **66**, în urma căreia braşovenii plăteau 10.000 de florini (*Urkundenbuch*, vol. 5, nr. 3095, p. 582).

186 Mihail a fost inclus în sfatul domnesc din următoarele documente de la Vladislav II: *DRH*, *B*, vol. 1, nr. 101-105, 108, 110-113.

187 Cf. BOGDAN: *Relaţiile*, nr. 14, 19, 42, 46, 54, 55, 62, 76, 85, 87, 89, 93 etc.

fugari,[188] care reprezentau un factor de destabilizare la graniţa valahă, facilita un câştig de capital politic în negocierile cu voievodul, spre exemplu în stabilirea unor taxe vamale mai scăzute pentru negustorii braşoveni şi sibieni. Acordarea de azil avea însă şi efecte pozitive în plan economic, fiindcă aceşti boieri aduceau cu ei de obicei considerabile sume de bani, din care cheltuiau părţi semnificative în organizarea eficientă a opoziţiei (cf. nr. **17**), de care fapt profitau cu precădere braşovenii, între altele ca producători de bunuri militare. Unul dintre cei mai bogaţi boieri era Mihail logofăt, care adusese cu sine nu mai puţin de 10.000 de florini pe lângă celelalte lucruri de preţ, adică practic tributul Valahiei către otomani pe un întreg an (cf. Doukas în *Corpus Draculianum* vol. 3) sau echivalentul veniturilor anuale din 200 de sate precum Troieneştii (cf. nr. **7**).

Cronologic precedat de nr. **104**.
Cronologic urmat de nr. **68**.

Descriere: Braşov, Arhivele Naţionale, Stenner I 166: orig. hârtie, albă, format orizontal, 21,5 x 11,6 cm, cerneală gri uşor albăstruie, 7 rânduri, fără filigran vizibil, sigilat, pecete **B 6** (→).
Regeste: ANDRONESCU: *Repertoriul*, nr. 267, p. 81; GÜNDISCH: *Urkundenbuch*, vol. 5, nr. 3033, p. 539.
Ediţii: MILETIČ: *Novi vlacho-bulgorski gramoti*, nr. 32, p. 61; BOGDAN: *Documente privitoare*, nr. 67, p. 90 [acesta şi următoarele cu trad. rom.]; TOCILESCU, nr. 70, p. 67; *DRH*, D, vol. 1, nr. 333, p. 453.
Traducere: BOGDAN: *Documente şi regeste*, nr. 52, p. 55 [atribuit lui Vlad Dracul].
Literatură: GÜNDISCH: „Cu privire la relaţiile", p. 693; STOICESCU, p. 68; ANDREESCU, p. 88.

Nota bene: text după original.

188 Despre problematica pribegilor cf. plângerile altor voievozi faţă de braşoveni: TOCILESCU, nr. 6 (Radu Praznaglava), nr. 21, 31, 32 (Alexandru Aldea), nr. 57 (Vlad Dracul), nr. 77 (Radu cel Frumos) şi nr. 121 (Basarab cel Tânăr).

† ѡ҃ влⷯ воєводa и гⷬнь. вьсeи зeⷬлн
wгⷬовлⷯхⷭинскон. пⷬшⷩе гⷬво мн. пⷬiателⷯе гⷬва
мн. | пⷬьгарⷯе брашⷯскⷬи. сего рⷯ[ї] полⷯмо
вⷭ҃на болⷦрнна и слwгѫ гⷬва мн. ивⷯ
полнваръ. | да ⷭлнка йзрⷯе҃ⷦ къ вⷯ. да
вⷭрwⷭте. понⷯе сⷯ йстнnн. йзь wстъ рⷯчн гⷬва
мн. | и бъ. вн вⷯлⷬи и пакн говорѧ вашен
мⷯтн. какото моⷬи добрⷬи пⷬiателⷯе. тwзн ⷭ
по|мⷯдw вⷯ. мйхаⷬ лѡфⷯе. и пардо҃. моⷭ
врⷯмашн.* азь въсⷯ простⷬ. а тⷯ не |
пращⷯ. да како ⷬ азь не щѫ да ⷬ прⷯотⷬ.
тако и внє. да ⷬ ѡпъднднтⷯ. ѡ҃ вⷯ. | ащⷭ
стⷭ пⷬiатⷭлн гⷬва мн. и да нⷭ бѫдⷬ ва
вашен ѡ҃ластн.

† Io Vlad voievod şi domn a toată Ţara Ungrovlahiei. Scrie domnia mea prietenilor domniei mele, pârgarilor braşoveni. Pentru aceasta am trimis pe credinciosul boier şi slugă a domniei mele, Ivan Polivar. Orice vă va spune, să-l credeţi, căci sunt cuvintele cele adevărate din gura domniei mele. Şi Dumnezeu să vă veselească! Şi iarăşi spun domniilor voastre ca la ai mei buni prieteni: acolo între voi se află Mihail logofăt şi Pardoi, vrăjmaşii mei. Eu pe toţi i-am iertat, însă acestora eu nu le iert. Şi cum eu nu-i voi ierta, aşa şi voi să-i depărtaţi dintre voi, dacă vreţi să fiţi prieteni ai domniei mele! Şi ei să nu fie în ţinutul vostru.

{Monogramă cu cerneală roşie:}

† ѡ҃ влⷯ вѡєвⷯ млⷯтⷭїѧ бⷬїѧ гⷬнь

† Io Vlad voievod, din mila lui Dumnezeu domn

{*verso* adresă:}

† пⷬїателⷯе гⷬва мй. пагарⷯе (sic!) ѡ҃ брашⷯ :~

† Prietenilor domniei mele, pârgarilor din Braşov

{*ibid*. de o mână contemporană:}

p*er*hibet* ut c*on*tra Zylagi Michal no*n* dem*us** auxiliu*m*

Ne transmite* să nu dăm ajutor împotriva lui Mihai Szilágyi.[189]

10 *DRH*: врⷯжмажшн (*sic!*).
12 Aşa în orig.
17 BOGDAN şi GÜNDISCH: *prohibet*.
17-18 GÜNDISCH omite pe *non* şi citeşte *damus*.

23 Alternativa propusă de BOGDAN şi GÜNDISCH („să se interzică"), nu are un sens clar ori rezonabil din cauza rezultatei duble negaţii („să nu se dea niciun ajutor"). Soluţia actuală face ca însemnarea să aibă legătură directă cu scrisoarea, mai precis cu mesajul transmis oral de cel acreditat prin aceasta.

189 Această notiţă de protocol permite următoarele concluzii: cancelaria braşoveană şi-a notat pe dosul anumitor documente latine şi slavone scurte regeste în limba latină (spre exemplu nr. **8**). În cazul de faţă însă nu există nicio legătură cu conţinutul documentului propriu-zis. Ca atare, se poate presupune *ex negativo* că problema extrădării sau expulzării lui Mihail şi Pardoi fusese deja rezolvată la sosirea lui Ivan Polivar. Se poate ca aceştia să fi fugit din Braşov în faţa pericolului extrădării către **V**. ce aplana asupra lor, aşa cum voievodul avea să ceară în mod repetat în 1460 şi în cazul altor boieri (cf. nr. **18** şi **73**). Astfel s-ar explica cum de şi-a lăsat Mihail întreaga sa avere în urmă în Braşov şi cum, la puţin timp după aceea (probabil undeva în mai sau iunie), a fost ucis de oamenii lui **V**. într-un loc necunoscut, probabil în Transilvania, dar sigur nu în Braşov (cf. nr. **69**). Obiectul nespecificat în document al soliei lui Ivan Polivar poate fi dedus pe baza notiţei, probând ameninţarea braşovenilor de către **V**. cu devastarea Ţării Bârsei, în caz că aceştia, contrar prevederilor de la Sighişoara din 23 noiembrie 1457 (nr. **66**), ar fi acţionat în vreun fel împotriva guvernatorului Mihail Szilágyi, aliatul lui **V**., ceea ce indică interesul marcant al voievodului în deopotrivă respectarea acestor prevederi şi menţinerea alianţei cu guvernatorul.

11 1458 mai 18, Gherghiţa

Vlad Ţepeş, voievodul Valahiei, îi cere lui Gaspar, vilicului Braşovului, să garanteze pentru meşteşugarii braşoveni ce vor fi trimişi în Valahia.

Diplomatică
Scrisoare închisă, sigilată. În această formă, intitulaţia din protocolul iniţial nu este conformă celei folosită în cancelaria vremii.[190] Se regăseşte, însă, în nr. **12**, fiind înlocuită de subscripţie. Formatul neobişnuit de scurt al textului indică faptul că emiterea documentului a fost precedată de negocierile de rigoare. Ca urmare, sfatul Braşovului nu are decât de încheiat o formalitate, aprobând trimiterea de meşteri. Numele de pe reversul documentului, dispuse pe patru coloane, sunt scrise de mâna notarului braşovean, Leonhard. Transcrierea numelor prezintă incertitudini.

Contextualizare
Cf. nr. **8**. Relaţiile dintre **V**. şi braşoveni au rămas în 1458 stabile, în ciuda faptului că aceştia sprijiniseră de două ori pe boierii fugiţi din Valahia (nr. **10**). Întrucât aceşti boieri nu susţineau un pretendent la tron, domnia lui **V**. nu era fundamental periclitată. Prin urmare, stabilirea pentru prima dată a unor strânse legături economice între **V**. şi braşoveni devenea realitate.
Scrisoarea de faţă documentează recunoscuta calitate a meşteşugarilor braşoveni, precum şi importanţa colaborării voievodului cu vecinii săi. Cererea de meşteşugari, precum cea de faţă, era ceva obişnuit (cf. nr. **34**).[191] Cu vilicul Braşovului **V**. pare să fi cultivat o relaţie personală („amice fidelisque"), probabil de pe vremea când el era numai un pretendent la tronul Valahiei. Ca urmare a acestei relaţii, **V**. putea apela la el pentru o garanţie.[192] De ce era nevoie de o garanţie, pentru sarcina din nr. 34 nefiind cazul, nu se poate răspunde cu certitudine. Conflictele anterioare, sau pur şi simplu numărul mare de meşteşugari ceruţi, ar fi condus la nevoia de garanţii suplimentare. Pentru ce anume au fost solicitaţi nu ştim. STOICESCU presupune că meşteşugarii au fost folosiţi la zidirea Bucureştiului (1458-1460) (cf. nr. **12**, **16**, **18**). Numărul mare de 55 de persoane numite în scris sugerează implicarea lor în lucrări de amploare, dacă luăm în calcul că pentru construirea unei case era nevoie de 8 astfel de meşteşugari (cf. nr. **34**). Din punctul de vedere al sfatului Braşovului, în cazul

190 Singurul exemplu atestat este intitulaţia lui Iancu de Hunedoara ca voievod al Valahiei, emis pe 4 decembrie 1447 după uciderea lui Vlad Dracul (*DRH*, *D*, vol. 1, nr. 286, p. 394).

191 Cf. şi solicitarea regelui Vladislav II către sibieni pentru efectuarea lucrărilor de reparaţii la cetatea Severinului în: *Urkundenbuch online*, vol. 8, nr. 6004 (http://siebenbuergenurkundenbuch.uni-trier.de/catalog/5061). Pentru solicitările altor voievozi cf. TOCILESCU, nr. 134 (Basarab cel Tânăr), nr. 207, 220 (Radu cel Mare).

192 În calitatea sa de reprezentant al judecătorului oraşului şi de deţinător al jurisdicţiei inferioare (germ. *niedere Gerichtsbarkeit*), vilicul ocupa una dintre funcţiile cheie în ierarhia administrativă citadină. Delictele minore erau judecate de către *vilicus*, la acest capitol intrând şi numeroasele conflicte legate de efectuarea plăţilor. Deoarece acesta reprezenta cea mai înaltă instanţă atât în cazul breslelor, cât şi al meşteşugarilor fiecare în parte, voievodul i se adresează vilicului şi nu judecătorului oraşului. Pentru poziţia şi funcţia acestei instituţii în Sibiul şi Braşovul secolului al XVI-lea cf. Julia DERZSI: *Delict şi pedeapsă. Funcţionarea jurisdicţiei penale în oraşele din Transilvania în secolul al XVI-lea*. Sibiu 2012 (lucrare doct.), p. 95-101.

celor 55 de meşteşugari era vorba mai degrabă de posibili interesaţi ce urmau să-şi dea acordul, înainte de a fi trimişi în Valahia.

Cronologic precedat de nr. **67b**.
Cronologic urmat de nr. **12**.

Descriere: Braşov, Arhivele Naţionale, Fronius I, 28: orig. hârtie, îngălbenită, format orizontal, 21,5 x 14,7 cm, partea stângă *recto* restaurată, 8 rânduri; forma literei „D", probabil un filigran, se poate distinge pe hârtie. Pecete rotundă, căzută, *verso* presată în ceară roşie pentru sigilare.
Regestă: ANDRONESCU: *Repertoriul*, nr. 279, p. 84.
Ediţii: HURMUZAKI, vol. 15, partea 1, nr. 86, p. 49 [fără lista de nume de pe spate]; BOGDAN: *Documente privitoare*, nr. 260, p. 319 (mai 25; text după copia lui Nicolae IORGA); Zsigmond JAKÓ / Radu MANOLESCU: *Scrierea latină în evul mediu. Album*. Bucureşti 1971, nr. 24a, p. 21 [cu facsimil]; GÜNDISCH: *Urkundenbuch*, vol. 6, nr. 3120, p. 12-13; Gernot NUSSBÄCHER (ed.): *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt in Siebenbürgen. Zunfturkunden 1420-1580*, vol. 9, nr. 10, p. 42-44 [cu trad. rom.]; HALICHIAS: *Latina diplomatică*, nr. 17, p. 180-181 [cu trad. rom. şi descriere diplomatică]
Literatură: STOICESCU, p. 57; ANDREESCU, p. 78.

Nota bene: text după original; citirea unor nume parţial nesigură.

Wlad Dei gra*cia* p*ar*ciu*m* | Tra*n*s-alpinar*um* waÿ*uo*[da] |
Circumspecte vir amice fidelisq*ue* no*ster* kar*issi*[me] p*rese*ncium se*r*ie | ve*st*ram a*miciciam* petim*us*, q*uod* si necesse fu*erit*, artificib*us* p*ro*~p*ar*te no*st*ri | fideiussor* fore velit*is**, p*ro*mittim*us* v*estre* a*micicie* fide no*st*ra Deo | debita median*te* p*re*cium laboris eor*um* plene & integre p*er*solui | ac lib*er*e & pacifice remeari p*er*mitt*er*e & p*er*mitti fac*er*e, v*estre* a*micicie* c*om*placen*te** | duplo* recup*er*ari.

Vlad, din mila lui Dumnezeu voievod al părţilor Transalpine.
Chibzuite bărbat, prietene şi credinciosul nostru iubit, prin cuprinsul [scrisorii] de faţă cerem prieteniei voastre, că de ar fi nevoie să vrei să le fii meşteşugarilor, pentru partea noastră, chezaş. Promitem prieteniei voastre, pe credinţa noastră ce se cuvine lui Dumnezeu, să plătim preţul muncii lor întreg şi pe deplin şi să încuviinţăm să se întoarcă liberi şi în pace,[193] prietenia voastră binevoind să primească dublu înapoi.[194]

6 JAKÓ / MANOLESCU: *fideiussori*, citire nesigură.
7 Apoi *pro* tăiat.
11 JAKÓ / MANOLESCU: *complacenciam;* BOGDAN: *dupplo*.

193 Lucrările se efectuau pe timpul verii, toamna meşteşugarii putând reveni acasă. Întrucât nu avem cunoştinţă de conflicte pentru anul 1458, iar problema soliei lui Petrus Sor (nr. **12**) este necunoscută, se poate trage concluzia că lucrările avute în vedere au fost efectuate.

194 Nu este clar dacă este vorba de o formulare uzuală, sau dacă este vorba concret de câştigul lui Gaspar ca plată pentru rolul său de intermediar. Formularea vagă este în concordanţă cu dreptul din Braşov. Pentru stabilirea veniturilor exacte ale vilicului lipseşte documentaţia aferentă (cf. DERZSI: *Delict şi pedeapsă*, p. 95), pentru că nu era obligat să dea socoteală faţă de oraş. Suma pe care urma să o plătească voievodul era negociată pe cale orală, o dare de seamă în scris nefiind necesară.

Datum j*n* Gherghÿche fe*r*ia qu*in*ta p*ro*xima | an*te* solempni*ta*tem* Sp*irit*us D*omi*ni, anno eiusd*em* millesimo quad*ringentesi*mo {qu}inquagesimo* octa*vo*.

Dat în Gherghiţa, joi înainte de sărbătoarea Spiritului Domnului,[195] în anul o mie patru sute cincizeci şi opt.

{Pe spate scrise de o altă mână numele meşteşugarilor, distribuite pe patru coloane:}

{I-a coloană:}[196]	{a II-a coloană:}	{a III-a coloană:}	{a IV-a coloană:}
{D}ragamir* Ywan	Rod Pet*er*	Balencz Gir | f*rat*er	Gudby*n* Michel
ede*m*	[...]* Leder*e*r	suus [fratele său]	Nayd?* Jacob
{...} arhe Pet*er*	Hans der Kerczin	Osz Michl[...]*	Gellen son
{D}oborechin*	son	Enders Leder	Crus{...}* Ha*n*is
Stoyan Dragaschin*	Flasbartt son	Mathis Jacob*	Henisch
Mechel* Lucatsch	Blos Dopri*n**	Wyroch* Hans	Ha*n*is Wy*ner**
G*er*gir*	Jmre	Ropels Lorencz	Czeycz Sigismu*n*d*
Way*n* Mate	Michal	Cirwes Leder*er*	Tosn* Lorencz
	Mutar? {...}ohal*	Mihal Lorencz	

14 Aşa în orig.
16 Completare ca urmare a unei găuri în hârtie.
17 Gaură în hârtie, la fel în cele ce urmează. GÜNDISCH: *Dragamer*.
18 GÜNDISCH: *Johannes*.
20 GÜNDISCH: *Dobereczin*.
21 GÜNDISCH: *Dragasch*. După *h* mai urmează cel puţin o literă.
22 Pată de cerneală. Citire după GÜNDISCH; GÜNDISCH: *Daper*. După *p* urmează foarte lizibil un *r* şi *i* precum şi un semn de prescurtare pentru *n* sau *m*.
23 GÜNDISCH: *Gregir*. După *G* urmează un semn de prescurtare pentru *er*.
25 GÜNDISCH: *ofil*.

18 GÜNDISCH: *Nayds*.
19 Şters.
20 GÜNDISCH: *Crush*. Un semn de prescurtare este clar vizibil; numele se termină cu un *m*; GÜNDISCH: *Hans*, la fel mai jos.
21 GÜNDISCH: *Mathis*. În loc de *Jacob* se poate citi şi *Jacobus*.
22 Ceva şters mai înainte; GÜNDISCH: *Wy*, însă semnul de prescurtare pentru *er* se poate vedea clar.
23 GÜNDISCH: *Sigmed*.
24 Se poate citi: *Tosus*.

195 Pogorârea Sfântului Duh.
196 Nu dispunem de mărturii clare despre persoanele enumerate aici.

Mathe Czyk {...}*
Matis Clos
Czyp Jansch
Kusch Frone?
D*er* Antal {...} {...}
Medgisch B*ene*dict*
Pet*er*
Feyer Lorencz

Cleskes Ha*n*s
Clos d*er* cley*n* Pet*er**
Jeckel Jacob
Jacob Weyd
Rod Francz
Smids Lorencz

Kal Pet*er*
Rod Ha*n*is
Dilke Pet*er*
Mennen {...}*
Sale{...}* Matrasa*
Bacz {...}*
Tul*e*n Kirschin
Scheffbrast Ha*n*is
Hupfarte Clos
Endr*is* Hut*er*

Circumspecto vi*r*o Gaspa*r*i | villico Ciui*ta*tis Brassouien*sis* | amico suo kari*ssi*mo

Chibzuitului bărbat, Gaspar, vilicul oraşului Braşov, iubitului său prieten.

26 GÜNDISCH: *Czyr*. Cel puțin patru cuvinte sunt de recunoscut, din care două intersectează a treia coloană.
31 GÜNDISCH: *Benedec*.

27 Trad.: Klos micul Peter. GÜNDISCH: *Cles der Cleyn Petri*.
29 Ilizibil. GÜNDISCH: *Smed*. Probabil un nume care începe cu *Sch*.
30 Pată de cerneală; GÜNDISCH: *Matras*. Ultima literă, clar lizibilă este *a*.
31 GÜNDISCH: *Bads Hintz*. Citire incertă; semn de prescurtare pe ultima literă *z*. Al doilea nume este ilizibil, totuși *Balint* pare mai probabil decât *Hintz*.

12 1458 iunie 13, lângă Dâmboviţa

Vlad Ţepeş, voievodul Valahiei, emite o acreditare pentru Petrus Sor către sfatul braşovean

Diplomatică
Locul emiterii se afla probabil în apropierea locului unde se zidea cetatea Bucureştilor, ce avea să servească ca nouă reşedinţă domnească (cf. nr. **16** din 20 septembrie 1459).
Scrisoare închisă, sigilată. Acreditarea de faţă, concepută pentru o solie activă care putea duce negocieri („verbis & dictis"), este cel mai scurt document provenit din cancelaria lui **V**., redus fiind la elementele esenţiale. Protocolul final ocupă atât de mult spaţiu cât restul textului. Păstrarea formularului diplomatic, chiar şi în această formulă redusă, denotă o mai bună funcţionare a cancelariei.[197]

Contextualizare
Cf. nr. **8**.
Voievozii Valahiei prefereau, de regulă, să negocieze cu braşovenii nu atât prin corespondenţă scrisă, cât prin viu grai, prin intermediul trimişilor. În special în cazul unor situaţii delicate (cf. notiţele protocolare de la nr. **10**), nu rămâneau dovezi incriminatoare în arhiva sfatului din Braşov. Acreditarea de faţă a fost emisă într-o vreme când domneau relaţii stabile între **V**. şi braşoveni (cf. nr. **11**). Nu se găseşte niciun indiciu în text despre scopul soliei.[198] Se poate însă pleca de la premisa că solia avea legătură cu negocierile şi cu corespondenţa premergătoare legate de lucrările la construcţia cetăţii Bucureştilor sau cu urmărirea marelui logofăt Mihail, care părăsise Braşovul (nr. **10**) şi care avea să fie omorât în cirumcumstanţe necunoscute, cel mai târziu la sfârşitul lunii iunie, de către oamenii lui **V**. (nr. **68**).

Cronologic precedat de nr. **11**.
Cronologic urmat de nr. **68**.

Descriere: Braşov, Arhivele Naţionale, Schnell III, 34: orig. hârtie, îngălbenită, format orizontal, 21,8 cm x 12 cm, cerneală neagră deschisă, pecete desprinsă în totalitate.
Ediţii: HURMUZAKI, vol. 15, partea 1, nr. 87, p. 49; BOGDAN: *Relaţile*, nr. 261, p. 320; GÜNDISCH: *Urkundenbuch*, vol. 6, nr. 3127, p. 18; HALICHIAS: *Latina diplomatică* nr. 18, p. 182-183 [cu trad. rom. şi descriere diplomatică].
Literatură: STOICESCU, p. 37 şi 57 [în special asupra construirii fortificaţiei]; Constantin C. GIURESCU: *Istoria Bucureştilo*r. Bucureşti 1966, p. 50; I. IONAŞCU / A. PETRIC / P. CARAIOAN: *Bucureşti – Pagini de istorie*. Bucureşti 1961, p. 18-19; Petre S. NĂSTUREL: „Cetatea Bucureşti în veacul al XV-lea". În: *MIM* 1 (1963), p. 141-157; STOIDE: „A doua domnie", p. 127.

Nota bene: text după original.

197 Cf. discuţia la HOLBAN: „Accente personale", p. 64.
198 Potrivit unei ipoteze nu tocmai foarte întemeiate din perioda comunistă, scopul soliei lui Petru Sor ar fi fost emiterea unor pretenţii ultimative faţă de braşoveni din perspectiva unui război comercial: *Istoria României.* Ed. Andrei OŢETEA et alii. Vol. 2. Bucureşti 1962, p. 468-469.

Circumspecti viri vicini n*ost*ri diligen*di*. Nou*eritis* Egregiu*m* Petrum Sor[199] | exhibitore*m* videlicet p*resen*cium, jn quib*us*d*am* legac[i]onib*us* n*ost*ris, v*est*ri i*n* mediu*m* | duxisse t*ra*nsmitten*dum*, cui*us* v*er*bis & dict*is*, fid*em* creditiuam velit*is* adhib*e*re | tamq*uam* ab ore n*ost*ro p*ropri*o p*ro*lat*is*[200]. Datum jux*ta* fluuiu*m* aque Dombauiche[201] | fe*r*ia t*er*cia p*ro*xima po*s*t oct*aua*s co*r*po*r*is Xp*ist*i, anno eiusd*em** millesimo quad*ringentesi*mo | qui*n*quagesimo oct*au*o.

Chibzuiţi bărbaţi, vecini ai noştri preţuiţi. Să ştiţi că alesul Petru Sor, anume purtătorul [scrisorii] de faţă în unele solii ale noastre[202] a fost trimis în mijlocul vostru; ale cărui cuvinte şi vorbe să le acordaţi încredere sinceră, ca şi când ar fi spuse cu propria noastră gură.

Dat lângă râul apei Dâmboviţei, întâia marţi după octavele lui Corpus Christi, în anul acestuia, o mie patru sute cincizeci şi opt.

Wlad Dei gra*cia* p*ar*cium | T*ra*nsalpinar*um* waÿuoda.

Vlad, din mila lui Dumnezeu voievod al părţilor Transalpine.

{*verso* adresă:}

Circumspect*is* v*ir*is judici ac | jurat*is* ciuib*us* ciui*ta*[tis] Brasso*ui*ens*is* | com*metane*[is] * suis vicinis diligen*dis*.

Chibzuiţilor bărbaţi, judelui şi juraţilor orăşenilor oraşului Braşov, megieşilor săi vecini preţuiţi.

10 În loc de *anno Domini* sau *anno Christi*.
15 IORGA: *commorantibus*.

199 IORGA şi după el BOGDAN, GÜNDISCH şi HALICHIAS citesc *Sor*. HALICHIAS, p. 183 lasă loc de discuţie, dacă nu cumva nu ar fi vorba aici de numele de familie românesc Soare. Dacă, însă, citim în loc de S de fapt G, obţinem numele de sorginte slavă Gor („munte" în slavonă). În acest caz Petru Gor ar fi de înţeles ca „Petru de la Muntele (de Sus)". Acesta ar fi un argument pentru a-l identifica cu stratornicul Pătru amintit în sfatul domnesc al lui **V.** (nr. **9**): un document din 1480 menţionează că Pătru deţinea, dimpreună cu fraţii săi, mai multe sate în regiunea Baia de Fier (jud. Gorj) (cf. *DRH*, B, vol. 1, nr. 170, p. 273-276).

200 Pentru formulări asemănătoare cf. GÜNDISCH: *Urkundenbuch*, vol. 5, nr. 3092, p. 580-581 şi vol. 7, nr. 4110, p. 89.

201 HALICHIAS, p. 183, observă că formularea „fluvium aque Domboviche" constă dintr-un acuzativ şi două genitive, ceea ce indică că scribul credea că râul se numea „apa Dâmboviţei" şi nu Dâmboviţa. Acest lucru face ca acesta să fi avut o origine străină. Scrierii „ch" îi corespunde sunetul românesc „ţ". Majoritatea istoricilor au identificat locul emiterii scrisorii cu viitoarea cetate a Bucureştilor (cf. IONAŞCU et alii, p. 18). STOIDE, p. 127 este însă de părere că ar fi vorba de vechea cetate a Dâmboviţei care se afla în apropierea hotarului cu Transilvania.

202 Aşa în original; probabil o folosire deficitară a pluralului; HALICHIAS traduce în singular. Pentru folosirea pluralului în cazul lui *legatio* cf. GÜNDISCH: *Urkundenbuch*, vol. 4., nr. 2268, p. 612-613.

13 [1459] ianuarie 21, [în apropiere de Sighişoara]

Basarab, pretendent la tronul Valahiei, promite sfatului braşovean sprijinul său militar împotriva duşmanilor oraşului.

Diplomatică

Locul exact de emitere nu se mai poate stabili cu precizie. Casa de la ţară aflându-se în posesia oraşului Sighişoara, nu putea prin urmare să fi fost prea departe de oraş. IORGA citeşte subscripţia ca „senior et iunior", atribuind scrisoarea lui Basarab Laiotă şi Basarab Ţepeluş şi datând-o în anul 1460, an în care au avut loc cele mai devastatoare atacuri ale lui **V**. în Transilvania. BOGDAN care citeşte „Bazarab wayvoda Transsalpinensis, amicus et minor vester in omnibus", atribuie scrisoarea lui Laiotă pledând tot pentru anul 1460. Potrivit lui GÜNDISCH anul emiterii este 1459, când sărbătoarea Sfintei Agnes (21 ianuarie) cădea într-o duminică („feria vna" = prima zi [a săptămânii]).

Scrisoare închisă, sigilată. Aceasta începe cu o adresă nepotrivită rangului emitentului şi destinatarului: un „voievod", precum se intitula Basarab, chiar dacă se găsea doar în poziţie de pretendent, nu putea să se adreseze membrilor unui sfat orăşenesc cu „dominis".[203] Formula de salut ce o succedă, greşită din punct de vedere gramatical („domini et amici" în vocativ în loc de „dominis et amicis"), este urmată de o *captatio benevolentiae* formală şi destul de simplistă. Toate acestea trădează un scrib puţin experimentat, sub nivelul unuia din cancelaria voievodală (cf. un caz asemănător nr. **25** din timpul pribegiei lui **V**. în Transilvania). După naraţie, în care regele Ungariei apare implicit ca intervenient pentru braşoveni, şi după dispoziţia atent iniţiată prin „petimus" şi încheiată cu o asigurare de credinţă şi slujire, neobişnuită pentru formularul diplomatic al unei scrisori voievodale, deoarece emitentul se pune pe sine iarăşi într-o poziţie de inferioritate faţă de destinatar, urmează o urare finală cu trei invocaţii ale numelui divin ce ţin loc de coroboraţie. După datarea topică şi cronologică simplă, urmează o acreditare pentru trimisul pretendentului care este un adaos după încheierea documentului, evident şi prin curbarea rândului pentru a lăsa loc subscripţiei care înlocuieşte intitulaţia. Aceste particularităţi sunt un indiciu al faptului că documentul a fost emis *ad hoc*. Intitulaţia, care nicăieri nu aminteşte de vreo filiaţie a lui Basarab, act necesar legitimării unui pretendent la tron, este neobişnuită prin folosirea termenului de „minor". O cancelarie voievodală ar fi folosit acest termen numai în corespondenţa cu un destinatar de rang superior.

Contextualizare

Cf. nr. **15a-b**. Emitentul scrisorii a fost identificat de STOICESCU şi ANDREESCU cu viitorul voievod Basarab III Laiotă cel Bătrân. Ca şi Vlad Dracul în anii '30, acest pretendent s-a bucurat la rându-i de sprijinul saşilor din Sighişoara, deşi, totuşi, într-o mai mică măsură. Altfel decât în cazul tatălui lui **V**., lui Basarab nu i s-a îngăduit să ocupe o locuinţă între

203 Scrisoarea lui Alexandru Aldea în *DRH*, *D*, vol. 1, nr. 180, p. 281, din anul 1431, emisă ca voievod legitim spre „universis et singulis dominis et amicis nostris, in et sub tenutis serenissimi domini nostri regis ubilibet constitutis et existentibus", nu este comparabilă cu această formulare a lui Basarab, fiindcă Aldea nu se adresa numai orăşenilor sau explicit braşovenilor, ci şi nobililor din regatul Ungariei.

zidurile oraşului. Şi faptul că discuţiile purtate cu trimişii braşovenilor au avut loc în afara oraşului, într-o casă la ţară (*vila*), indică sprijinul redus de care se bucura şi faptul că situaţia sa financiară era precară. Lipsa privilegiilor se explică pe de o parte prin deficitul de legitimare al lui Basarab la curtea regală, aşa cum fusese legitimat, spre exemplu, Dan la sfârşitul anului 1456 (cf. nr. **65**), iar pe de altă parte prin faptul că Sighişoara nu era direct ameninţată, despărţind-o 60 km de Făgăraş şi fiind, prin urmare, în afara razei de acoperire a expediţiilor lansate din Valahia. Din documentul de faţă nu reiese din ce pricină sighişorenii, foşti susţinători ai familiei Drăculeştilor, sprijineau acum alt pretendent. Explicaţia cea mai plauzibilă ar fi că sighişorenii profitau financiar din cererea crescândă de alimente, echipament militar şi de adăpost de care aveau nevoie sprijinitorii şi apropiaţii lui Basarab Laiotă. În acelaşi fel profitau şi braşovenii de pe urma prezenţei opoziţiei valahe, pe care o adăposteau (cf. nr. **17**). Mai puţin probabil, din lipsă de documente, este ca Basarab să fi fost sprijinit în contextul războiului civil din 1457. Documentată este fragmentarea politică a saşilor, ale căror oraşe susţineau concomitent cel puţin trei pretendenţi diferiţi (cf. nr **6**; **65**), ceea ce le şi limita drastic şansele de a-şi impune propriul candidat.
Contextul imediat al emiterii acestui document este reprezentat de expediţiile pornite în iarna 1458/1459 din Valahia. Aceste expediţii de pedepsire par să fi fost îndreptate, în primul rând, contra Făgăraşului (cf. nr. **19**) şi numai marginal împotriva Braşovului, ca urmare a sprijinului acordat făgărăşenilor. Regele Matia Corvin se văzuse nevoit încă din aprilie să le interzică braşovenilor exportul de arme în Valahia (cf. nr. **105**). Cu toate acestea, conflictul pare să fi fost atât de intens încât braşovenii se vor fi grăbit să caute un alt pretendent de sprijinit, după ce Dan fusese abandonat în decembrie 1457 la ordinele guvernatorului Ungariei, Mihail Szilágyi. La acea dată Dan nu se mai găsea în Transilvania (cf. nr. **14**). Orice sprijin acordat lui Dan ar fi contravenit înţelegerii menţionate în nr. **66**. Cu ajutorul unui pretendent şi al susţinătorilor săi, braşovenii ar fi putut organiza o ceată de mercenari pentru a respinge incursiunile venite din Valahia, sau ar fi exercitat presiune asupra lui **V**. pentru a-l determina să facă concesiuni, fără o escaladare a conflictului.

Cronologic precedat de nr. **12**.
Cronologic urmat de nr. **14**.

Descriere: Braşov, Arhivele Naţionale, Schnell I, 27: orig. hârtie, pecete rotundă, dm. 32 mm, pierdută, aplicată pe spate în ceară roşie pentru sigilarea scrisorii.
Ediţii: BOGDAN: *Documente privitoare*, nr. 274, p. 330 [pentru 1460], HURMUZAKI, vol. 15, partea 1, nr. 88, p. 50; GÜNDISCH: *Urkundenbuch*, vol. 6, nr. 3168, p. 45-46.
Literatură: IORGA: *Istoria lui Ştefan-cel-Mare povestită neamului românesc*. Bucureşti 1904, p. 194 [datat în 1460, identificat cu Basarab Laiotă]; STOICESCU, p. 74; ANDREESCU, p. 86.

Note bene: text după original.

Salutac*ione*m debito cum Honore, Domi*ni* et amici Nob*is* honorandj Nouer*it*is me in sanitate | quam sanitatem audiui et valeo audi*re* semp*er* & in om*n*i tempo*re* de v*estris* d*ominacionibus* et a*miciciis* Nos p*er*cepim*us* et | audiuim*us* quid v*est*ra domi*nac*io & amicicia nob*is* intimast*is* p*er* Cresta judicem & p*er* alios v*est*ros c*on*soci*os* | et intimac*i*ones liben*ter* recepim*us* & salutauim*us* et nos liben*ter* venissem*us* int*er* v*est*ras amicicias | s*ed* bene scim*us* q*uia** est*is* pradati et p*er*cruciati & e*r*go no*n* venim*us* Ideo petim*us* v*est*ras dilecc*i*ones | quod si abu*e*rit*is* t*a*lem timorem de T*r*ansalpinam* v*el* de alia p*ar*te vnde esset vob*is* graue debet*is* in~bre^v* | intimar*e* nos volum*us* adiutorem in p*er*sona domi*ni* regis* v*el* q*ui*nq*ue* cent*um* v*el* sex v*el* aut*em* plu*res* hom*in*es | dar*e* quant*os* videt*is* q*uod* possit*is* tene*re*

Salutare cu cinstea cuvenită cinstiţilor domni şi prieteni. Să ştiţi că [sunt] cu sănătate de care sănătate am auzit şi [mă bucur să] pot auzi întotdeauna şi în toată vremea despre domniile şi prieteniile voastre. Noi am înţeles şi am auzit ce domnia şi prietenia voastră ne-a încredinţat prin Cresta, judele, şi prin alţi aliaţi ai voştri şi înştiinţările [pe care le-] am primit cu plăcere şi salutat şi vrem să venim cu plăcere la prieteniile voastre, însă ştim bine că sunteţi prădaţi şi foarte chinuiţi şi, aşadar, nu venim.[204] De aceea vă cerem vouă, preţuiţilor, de va fi să aveţi o altfel de teamă dinspre [părţile] Transalpine sau dinspre altă parte, de unde v-ar fi vouă greu în scurtă vreme să ne înştiinţaţi; noi voim să dăm ca ajutători în persoana domnului rege[205] fie cinci sute sau şase [sute], fie chiar mai mulţi oameni, câţi socotiţi că puteţi ţine.[206]

11 GÜNDISCH: *quod*.
14 GÜNDISCH: *Transalpinarum*.
16 Aşa în original; corect: *brevi*.
17 Citire incertă.

204 Pentru reţinerea lui Basarab există două posibile explicaţii. Trimisul său trebuia să negocieze cu braşovenii condiţiile sprijinului acordat şi prin urmare cele ale alianţei ce avea să se încheie. Până atunci întreţinerea trupelor şi a susţinătorilor săi în teritoriul controlat de braşoveni nu era asigurată. Ca pretendent nerecunoscut de curtea regală, Basarab se temea că ar putea fi prins şi dat pe mâna lui **V**., ca urmare a presiunii militare exercitate de acesta. Cu privire la cererile de extrădare din partea voievodului valah cf. nr. **18** şi **73**.

205 Nu avem nicio mărturie că pretendentul s-ar fi bucurat de vreun sprijin din partea curţii regale ungare. Basarab încearcă prin această formulare vagă să sugereze că el şi trupele sale ar acţiona în interesul regelui, ceea ce era implicit şi o promisiune de credinţă faţă de braşoveni care se îndoiau de loialitatea sa.

206 O informaţie concretă, deşi nu este de crezut că Basarab, care locuia într-o casă la ţară, ar fi dispus de o trupă atât de numeroasă. 600 de soldaţi, probabil majoritar călăreţi pentru a răspunde mobilităţii trupelor valahe, costau cel puţin 2-3 florini pe lună de persoană, adică cel puţin 1.200-1.500 de florini pe lună. Cu privire la costurile trupelor de mercenari din regiune cf. GHEORGHE: „Understanding the Ottoman campaign", p. 162, în special nota 9. O astfel de trupă se pare că ar fi putut să facă faţă sau să respingă incursiunile venite din Valahia, ceea ce este un indiciu asupra mărimii trupelor cu care **V**. ataca teritoriile transilvănene. Privitor la recrutarea de mercenari în regiune cf. cerea lui **V**. din 1476 (nr. **30**) precum şi *Das Soldbuch des Deutschen Ordens 1410/11. Die Abrechnungen für die Soldtruppen. Mit ergänzenden Quellen*. 2 vol. Ed. de Sven EKDAHL. Köln, Wien 1988 şi contribuţii ştiinţifice precum *Mercenaries and Paid Men: The Mercenary Identity in the Middle Age*s. Ed. de John FRANCE. Leiden e.a. 2008.

si aut*em* timorem p*rop*rium magnu*m* abue*rit*i*s* vos debet*is* intimar*e* | Nos in p*er*sona n*ost*ra erim*us* ibi int*er* v*est*ras dil*e*cciones et nob*is* aparet* q*uod* post deu*m* om*n*ipoten*tem* v*el* | mo[r]io aut*em** v*est*ros malefactor*es* et int*er*dict*os* v*est*ros recipe*re* de vos Manete cu*m* deo om*n*ip*oten*ti et rogate* | Deum quia dabit vos w*ult*i*s*

Dacă veţi avea o astfel de teamă mare, să ne înştiinţaţi. Noi în propria persoană vom fi acolo printre voi preţuiţii şi ne pare că după atotputernicul Dumnezeu fie mor, fie pe răufăcătorii şi proscrişii voştri îi iau de la voi. Rămâneţi cu Dumnezeu cel atotputernic şi rugaţi-l pe Dumnezeu să vă dea vouă ce vreţi.

Datum in vna vila* penes Segeswar[207] fe*r*ia* in festo sa*n*ctae agnet*is* |

Dat într-o casă la ţară din proprietatea Sighişoarei în ziua Sfintei Agnes.

Et* quid vobis dicet Zlaw de Fagaras ex p*ar*te n*ost*ra fidem & fabula*m* eius cred*ere* debeat*is* tamq*ua*[m] a~n*ost*ro p*rop*rio orre* etc

Şi ce vă zice Slav de la Făgăraş din partea noastră să daţi crezare credinţei şi vorbei lui ca şi cum [ar fi] din propria noastră gură.[208] Etc.

Bazarab vaÿuoda* t*ra*nssalpinien*sis* amic*us* | et minor* v*este*r in om*n*ibus

Basarab, voievod al părţilor Transalpine, prietenul şi supusul vostru întru toate.

{*verso* adresă:}

Circumsp*e*ctis viris judic*i* ju*rat*i*s* | cet*er*isq*ue* ciuibus de brasso | domi*n*i*s* et amic*is* n*ost*ris plur*imum* | honorand*is*

Chibzuiţilor bărbaţi, judelui şi juraţilor şi celorlalţi orăşeni din Braşov, domnilor şi prietenilor noştri preacinstiţi.

23 BOGDAN: *apparet*.
24 BOGDAN: *aut*.
27 GÜNDISCH: *rogati*.
28 Aşa în orig.
29 Apoi *vna* tăiată.
30-33 De aici până la *etc* adăugat de aceeaşi mână, folosind aceeaşi cerneală.
32 GÜNDISCH: *ore*.
34 BOGDAN: *woyvoda*.
35 IORGA: *senior et iunior*.

207 Folosirea denumirii ungureşti a Sighişoarei (Segesvár), indică faptul, de altfel puţin surprinzător, că scribul a socializat într-un mediu unguresc.

208 Rezultatul negocierilor pare să fi fost unul negativ. Că aceste negocieri au avut loc, o indică prezervarea scrisorii în arhivele din Braşov. Din aprilie braşovenii îl vor susţine din nou pe Dan, care beneficia acum de un oarecare sprijin politic (cf. nr. **14**). Dan se arăta foarte cooperativ şi dispus să cedeze cererilor sfatului din Braşov.

14 [1459 ante aprilie 2]

Dan, pretendent la tronul Valahiei, transmite sfatului braşovean că, la însărcinarea regelui Ungariei, vine să ocupe Valahia şi caută sprijin.

Diplomatică

Locul emiterii este foarte probabil în Transilvania, pentru că emitentul porneşte de la premisa plecării sale din Ungaria centrală. Momentul emiterii este de stabilit după scrisoarea lui Dan către braşoveni, trimisă undeva între ianuarie 1458 şi ianuarie, ori februarie 1459 cu rugămintea sprijinirii financiare a unei solii către Frederic III.[209] Scrisoarea este de datat înainte de nr. **15a-b**, emisă în apropierea Braşovului, în care este deja menţionată masacrarea negustorilor braşoveni.

Scrisoare închisă, sigilată. Calitatea scrisului îl trădează pe „Joldea" (cf. nr. **15b**) ca scrib puţin experimentat, căruia îi este greu să redea un rând drept. Până şi monograma este desenată cu o vizibilă nesiguranţă. Mai departe, carenţele grave în materie de uzanţe diplomatice sugerează un produs de ocazie, la care calitatea nu a beneficiat de prea multă atenţie. Intitulaţia, care înlocuieşte titlul de voievod cu cel de „furteş" (din germ. „Fürst", echivalentul unui „dux"), este unică în diplomatica valahă. Neobişnuita formulare „salutări până la faţa pământului" cu rol de *captatio benevolentiae* în adresă este şi mai nepotrivită decât cele ale pretendentului Basarab către sfatul Braşovului (cf. nr. **13**), nefiind explicabilă nici măcar prin constrângeri pragmatice de factură politică.[210] Drept stângace mai poate fi calificată şi renunţarea la chemarea pe nume a lui Matia Corvin, cu atât mai mult cu cât, la momentul emiterii, titlul de rege al Ungariei şi-l disputau doi monarhi.[211] În plus, nefericita formulare cum că regele i-ar fi „dat Ţara Transilvaniei, Bârsa şi Secuimea" emitentului ar fi riscat să sune provocativ celora de la care solicita sprijin. Această gafă este atenuată de rolul de petent asumat de emitent în cele ce urmează.

Contextualizare

Cf. nr. **65**. După armistiţiul dintre familia Hunyadi şi rivalii acesteia în noiembrie 1457 (cf. nr. **66**) braşovenii au fost forţaţi de guvernatorul Mihail Szilágyi să pună capăt sprijinului lor pentru pretendentul Dan, care se pretindea fiu al lui Dan II (1422-1426, 1427-1431). În timpul imediat următor acesta a căutat sprijin la curtea împăratului Frederic III, poziţionându-se astfel contra Huniazilor, faptă pe care se pare că aceştia nu i-au iertat-o niciodată. Aceasta a făcut ca Huniazii să nu-i acorde în niciun moment vreun ajutor financiar şi în cel mai bun caz doar un minim ajutor politic, acesta din urmă fiind de văzut mai degrabă ca o concesie la adresa braşovenilor.

Prezentul document este al doilea păstrat de la acest pretendent. Ca şi în cazul primului, precara situaţie financiară stă în centrul naraţiunii. Aceste scrisori iau de-a dreptul forma

209 BOGDAN: *Documente privitoare*, nr. 78, p. 100.

210 Cf. folosirea ei de către boieri: TOCILESCU, nr. 382, 386, 401. Totuşi, formularea aceasta nu era cu totul neobişnuită pentru pretendenţi (cf. scrisorile lui Vlad Dracul în *ibid.*, nr. 47, 50).

211 Că într-adevăr este vorba de Matia Corvin o dovedeşte nr. **15a-b**. În mod alternativ se mai poate presupune că lipsa numelui este o măsură de precauţie menită să evite o poziţionare, fie şi formală, faţă de unul dintre cei doi monarhi rivali.

unor petiţii către braşoveni, încercând să facă impresie prin servilismul emitentului. Este neclar de ce pretendentul a renunţat să-şi expună personal poziţia sau să însărcineze un sol pentru aceasta, aşa cum a facut-o Basarab (nr. **13**). Este posibil ca situaţia politică din interiorul şi împrejurul Braşovului să fi fost deosebit de instabilă, Dan temându-se fie să nu fie extrădat la **V**., fie de pericolul reprezentat de alţi pribegi valahi concurenţi. Deoarece în arhivele braşovene nu s-a păstrat niciun act de susţinere asemeni celui emis de Ladislau Hunyadi (nr. **65**), nu poate fi exclus ca Dan să nu fi fost deloc recunoscut de către curtea lui Matia Corvin şi ca pretendentul doar să fi pretins fără nicio acoperire susţinerea regelui. Urmarea a fost dependenţa sa materială şi politică de braşoveni şi alţi susţinători.

Cronologic precedat de nr. **13**.
Cronologic urmat de nr. **15a-b**.

Descriere: Braşov, Arhivele Naţionale, Stenner II, 8: orig. hârtie, uşor îngălbenită, format vertical, 17 rânduri, 28 x 21 cm, cerneală maro deschis; filigran răsturnat în raport cu scrisul: cap de taur cu limba scoasă şi floare cu tulpină deasupra coarnelor, pecete rotundă, dm. 27 mm, în ceară roşie aplicată pe verso ca sigilare, căzută în mare parte, resturi de timbru, însă uşor de recunoscut ca pecetea lui Dan. Legenda conform Bogdan: ✝ пєчатъ ıѡ дана воиводa гнъ.
Regestă: ANDRONESCU: *Repertoriul*, nr. 291, p. 87.
Ediţii: MILETIČ: *Novi vlacho-bulgarski gramoti*, nr. 51, p. 68; BOGDAN: *Documente privitoare*, nr. 80, p. 102 [cu trad. rom.]; TOCILESCU, nr. 76, p. 72 [la fel].
Traduceri: BOGDAN: *Documente şiregeste*, nr. 71, p. 68 [rom.]; GÜNDISCH: *Urkundenbuch*, vol. 6, nr. 3175, p. 49-50 [germ.].
Literatură: STOICESCU, p. 75; Liviu CÂMPEANU: „Nefericitul voievod Dan cel Tânăr. Intervenţiile Ungariei în problemele dinastice ale Ţării Româneşti". În: *Acta Musei Napocensis*, *Historica* 2 (2008-2009), nr. 45-46, p. 13-20; ANDREESCU, p. 80; CAZACU, p. 125.

Nota bene: text după original.

† їѡ дⷯ воѷвода фѵртⷣ. и гⷬь вьсе зелⷭ. | вгро. влахїско пише. гⷣѕ ли любовное. поклоненне. | прїносⷬ. челⷭа и вьселюбзна. | хретнзма. до ли|ца зелⷭн жѵдецѵ ѿ | брашⷴ. и пръгарⷣ. іако моⷬ | родителⷭ. и | добрⷬ. прїателⷭ. да знаете ѿтн | ле пѵстⷬ. краль. и свн ѿбадн[212]. и дась ли е. гⷬь ли | краль. зелⷭѵ арьдескомѵ. и брьса. и | сакѵн. да и|деть. с мене. да сн. вѕьмель. | зелⷭѵ. молѵ. и прошѵ гⷣвство (sic!) вн. да | ли сте родителн. и прїателн. и з|наете. вн. | добре. како вн е биль. мое родитⷣ | дⷯ | воѷвода. добрь. а мене іако ли поможе бⷭь. | а вн | чѵ битн. и подобрь. прошѵ. гⷣство | вн. да вн наѵ|чн. бⷭь. да ле поможете. ѿ | що нмате прїле|жь нли ѿрьжⷣ нли | рѵтнща. че ли е. глота. на|га и що знаете. | ѿ дракѵле а вн ли кажете и бⷭь. да | вмножⷬ лⷣ. гⷣство вн ÷

† Io Dan, voievod, prinţ *(furteș)*[213] şi domn a toată Ţara Ungrovlahiei.[214] Scrie domnia mea [cuvânt de] plecăciune cu dragoste, cinstite şi iubitoare salutări până la faţa pământului judelui din Braşov şi pârgarilor ca unor părinţi şi buni prieteni ai mei. Să ştiţi că m-a trimis craiul şi toţi nobilii[215] şi domnul meu, craiul, mi-a dat Ţara Ardealului şi Bârsa şi Secuimea,[216] ca să meargă cu mine şi să ne luam ţara [Valahiei]. Rog şi conjur domniilor voastre să-mi fiţi taţi şi prieteni. Stiţi bine ce bun a fost cu voi tatăl meu, Dan voievod.[217] Însă eu voi fi, aşa să-mi ajute Dumnezeu, şi mai bun faţă de voi. Rog domniile voastre, să vă povăţuiască Dumnezeu, să mă ajutaţi cu ce aveţi la îndemână, fie cu arme, fie cu haine, căci gloata-mi este goală. Şi ce ştiţi despre Drăculea, să-mi spuneţi! Şi Dumnezeu să înmulţească anii domniilor voastre!

{Monogramă cu cerneală roşie:}

† їѡ дань воєводⷭ млⷭтⷭ бжⷭа гⷬь † Io Dan voievod, din mila lui Dumnezeu domn

{*verso* adresă:}

† жѵдецѵ и пръга|рⷭ. ѿ брашⷴ ÷ † Judelui şi pârgarilor din Braşov

212 Potrivit lui BOGDAN din ung. *jobbágy*, iobag.

213 Formă maghiarizată a germ. „Fürst", ceea ce trimite încă o dată fie la o origine maghiară a scribului, fie la rezidarea acestuia în Ungaria.

214 Această lungă intitulaţie cu adagiul „a toată ţara" este desuetă, nefiind folosită de **V**. nici măcar după luarea Târgovişteiu, ci abia după recunoaşterea sa definitivă ca voievod (cf. nr. **29**-**33** şi **35**).

215 Adică magnaţii („magnifici") sau baronii regatului Ungariei care erau şi membrii ai consiliului regal (cf. HOENSCH: *Matthias Corvinus*, p. 14). Prin această afirmaţie, emitentul îşi subminează practic pretinsa legitimitate, având în vedere că un pretendent recunoscut de curtea regală beneficia, de regulă, şi de o susţinere financiară (cf. nr. **26**).

216 Eventual de întregit: „daţi [ca şi camarazi]". Având în vedere conflictul intern încheiat doar de puţin timp, conflict în care saşii luptaseră împotriva partidei Huniazilor, aceasta nu poate fi socotită decât ca o formulare nefericită. Dan se referă aici la contingentele militare ale comunităţilor din aceste districte (cf. solicitarea de trupe a lui **V**. în nr. **23**).

217 Probabil o aluzie inspirată retoric, Dan II acordând braşovenilor, ca de altfel şi predecesorii şi urmaşii săi, întăriri de privilegii (cf. GÜNDISCH: *Urkundenbuch*, vol. 4, nr. 1958, p. 222-224).

15a-b 1459, aprilie 2 şi aprilie 5, Feldioara[218]

Dan, pretendent la tronul Valahiei, acordă judelui şi sfatului braşovean bunurile lăsate în oraş ale negustorilor valahi ca despăgubire pentru pagubele cauzate de Vlad Ţepeş.

Diplomatică

În arhivele din Braşov se păstrează trei documente din cancelaria pretendentului Dan ce privesc confiscarea de bunuri valahe de către braşoveni. Primul (Schnell I, 15) este în latină şi indică Braşovul ca loc, iar 2 aprilie ca zi de emitere, însă nu este pecetluit. GÜNDISCH a susţinut ideea că acesta ar fi servit ca model pentru cel de-al doilea document redactat în latină în aceeaşi zi, însă pecetluit. Această explicaţie, ce pare coerentă, nu explică în mod clar necesitatea redactării unui al doilea document aproape identic. Autenticitatea este asigurată de pecete. Diferenţele minimale între cele două variante vor fi redate în aparatul critic. Scribul versiunii latine pare a fi fost notarul braşovean Leonhard care a mai redactat şi nr. **17**. Datorită formularului deosebit de îngrijit, este probabil că avem de-a face cu o redactare a beneficiarului.

Trei zile mai târziu Dan pecetluia în Feldioara un document slavon cu conţinut în cea mai mare măsură identic, probabil pentru a sublinia încă o dată autenticitatea acestui act faţă de valahi, legalizarea confiscării de către un pretendent fiind foarte contestabilă, aşa cum o demonstrează mandatul nr. 17 emis în 1460. Ca scrib a activat acelaşi, destul de stângaci Joldea, ca la nr. **14**. Deoarece a folosit ca model versiunea latinească, formularul diplomatic nu mai prezintă aceleaşi neajunsuri ca nr. 14.

Contextualizare

Cf. nr. **13** şi **14**. Degradarea aşteptată de braşoveni a relaţiilor cu **V**. a intervenit. Motivul acestui conflict nu este atestat, însă se pare că braşovenii nu au mai dat curs precedentelor înţelegeri cu privire la privilegiile comerciale, deşi aşa cum vag este sugerat în nr. **8**, acestea au fost respectate de-a lungul întregului an 1458. Aceştia au încercat, probabil, să ocolească plăţile vamale către voievod, ceea ce a determinat în martie acţiunea lui **V**. de pedepsire a negustorilor şi a altor cetăţeni din Braşov sosiţi în Valahia.[219]

Cel ce profita de pe urma acestui conflict era Dan. Escaladarea conflictului ducea atât la încetarea armistiţiului braşovenilor cu **V**., cât şi la reactivarea politică a pretendenţilor, ceea ce le permitea acestora să primească iarăşi sprijin de la transilvăneni. Din cauza limitatei sale legitimităţi şi a situaţiei materiale şubrede rezultate din aceasta, precum şi a slabei sale

218 Germ. Marienburg, ung. Földvár, cca. 20 km nord de Braşov.

219 Uciderea unei caravane întregi de negustori reprezintă un act de violenţă, de altfel neatestat în această regiune. Singurul caz comparabil este uciderea şi jefuirea de către braşoveni a unei caravane a slugilor boierilor lui Vladislav III, trimisă pentru a aduce înapoi în Valahia bunurile adăpostite la Braşov în timpul pribegiei (TOCILESCU, nr. 278, p. 272). Pedeapsa obişnuită pentru evaziunea vămii era confiscarea tuturor mărfurilor şi plata unei amenzi însemnate (cf. un caz în timpul domniei lui Vlad Călugărul în *ibid*., nr. 176, p. 169). Tragerea în ţeapă reprezenta o pedeapsă cu totul neobişnuită pentru o încălcare a regulilor comerciale, dar şi una colectivă în cazul unui conflict armat. Despre aplicarea acestei pedepse în dreptul valah, de regulă din considerente politice precum trădare, spionaj sau incitare la hiclenie, sau ca pedeapsă excepţională pentru tâlhărie cf. HANGA: *Istoria dreptului*, p. 447-449, unde aceasta este contextualizată alături de alte pedepse corporale. Cf. în plus cazul unui spion braşovean prins în Valahia ce urma să fie tras în ţeapă după judecata lui Neagoe Basarab în TOCILESCU, nr. 232, p. 224.

partide de susţinători, poziţia de negociere a lui Dan faţă de braşoveni era deosebit de fragilă. Transferul drepturilor de proprietate asupra bunurilor confiscate de la negustorii valahi era o măsură care de bună seamă a înfuriat elitele valahe păgubite, ce sperau într-o finalizare a conflictului şi în reluarea relaţiilor comerciale normale. Prezenţa lui Dan nu a făcut decât să înteţească mai departe conflictul, oferindu-le, în plus, braşovenilor pretextul pentru afectarea comerţului valah prin alte limitări şi confiscări. Din cauza sprijinului material din partea curţii regale ce se lăsa aşteptat, opţiunile pretendentului erau drastic limitate, ceea ce-l oferea ca instrument docil politicii braşovenilor împotriva lui **V**.

Cronologic precedat de nr. **14**.
Cronologic urmat de nr. **16**.

a. Documentul latinesc

Descriere: Braşov, Arhivele Naţionale, Schnell I, 16: orig. hârtie, pecete în ceară roşie timbrată, rotundă, dm. 26 mm, aplicată recto. În câmpul peceţii un bust întors spre dreapta, încoronat, cu sceptru şi glob cruciger, alături o pasăre întoarsă spre stânga, stând pe o stâncă, legenda ca la nr. **14**.
Regestă: ANDRONESCU: *Repertoriul*, nr. 283, p. 85.
Ediţii: BOGDAN: *Documente privitoare*, nr. 268, p. 324; HURMUZAKI, vol. 15, partea 1, nr. 89, p. 50; GÜNDISCH: *Urkundenbuch*, vol. 6, nr. 3176, p. 50-51.
Literatură: PASCU: *Istoria medie,* p. 212; STOICESCU, p. 74-75.

Nota bene: text după original; comparat cu prima versiune; abaterile redate în note.

b. Documentul slavon

Descriere: Braşov, Arhivele Naţionale, Schnell II, 11: orig. hârtie, pecete rotundă, dm. 27 mm, în ceară roşie, timbrată, aplicată recto. Aceeaşi pecete ca pe actul latinesc din 2 aprilie care a slujit ca model.
Regestă: ANDRONESCU: *Repertoriul*, nr. 284, p. 86.
Ediţii: MILETIČ: *Novi vlacho-bulgarski gramoti*, nr. 52, p. 68; BOGDAN: *Relaţiile*, nr. 79, p. 101-102; IDEM: *Documente privitoare*, nr. 79, p. 101; TOCILESCU, nr. 75, p. 71-72 [ultimele trei cu trad. rom.]
Traduceri: BOGDAN: *Documente şi regeste*, nr. 72, p. 68-69; GÜNDISCH: *Urkundenbuch*, vol. 6, nr. 3178, p. 52-53 [germ.].
Literatură: MANOLESCU: *Comerţul*, p. 56; STOICESCU, p. 74-75; PASCU / HANGA (ed.): *Crestomaţie*, p. 118; ANDREESCU, p. 79-80; Castilia MANEA-GRGIN: „Two Ill-Fated Rulers on the Christian-Ottoman Borderline: Wallachian Prince Vlad III Ţepeş Dracula and Bosnian King Stephen Tomašević". În: *Vlad der Pfähler – Dracula. Tyrann oder Volkstribun?* Ed. de Thomas Bohn, Rayk Einax, Stefan Rohdewald. Wiesbaden 2017, p. 51.

Nota bene: text după orignal.

a.

Nos Dan wayuoda et domi*nus* p*ar*ciu*m* T*ra*nsalpinar*um*, memorie c*om*me*n*dan*tes*[.] Significam*us* tenor*e* p*rese*nciu*m* q*ui*b*us* expedit | vniu*er*sis, q*uod* cu*m* nos de ma*n*dato et ordinac*ion*e Se*re*nissimi p*r*incipis & dom*i*ni d*omi*ni Mathie Regis Hu*n*gar*ie* &*cetera* dom*i*ni | no*st*ri grasi*o*ssimi*, de sup*erio*rib*us* dicti r*e*gni p*ar*tib*us* ad t*er*ram Burcen*sem** p*e*ruenissem*us*, p*ro*uidi viri Judex Ju*r*ati ta*m* Ciuitat*is* | Brassouien*sis* q*ua*m toci*us* t*er*re Burczens*is** p*re*tacte*, dole*n*tib*us* a*n*imis et flebilib*us* vocib*us* c*on*que*r*entes, nob*is* declar*a*uer*un*t, quo*modo* | infidelis Dracul waÿuoda p*ar*ciu*m* T*ra*nsalpi*n*ar*um* p*re*tactar*um*, a fideli*ta*te Se*re*nissimi p*r*incipis p*re*fati et eius regno. | Decli*n*asset, subdidissetq*ue* se Seuissi*mo* domi*no* turcor*um* vt oper*is* p*er* eff*ectu*m heu ma*n*ifeste demo*nstra*sset, mali*n*gno | sp*irit*u c*on*cepto, sing*u*los m*er*cator*es* d*e* d*ic*ta Brascho & t*er*ra Burcza*, et nu*nc*tios de ead*em** qui t*empo*re pac*is* p*re*fatam | t*er*ra*m* T*ra*nsalpina*m* p*ro** victuu*m* suor*um* acq*ui*si*ci*one* intrasse*n*t, cepisset dir*is*~vinc*u*lis ma*n*cipa*n*do sing*u*la bona

Noi, Dan voievod şi domn al părţilor Transalpine, încredinţând memoriei, dăm de ştire prin conţinutul [înscrisului] de faţă tuturor cărora se cuvine, că noi, la porunca şi hotărârea prealuminatului principe şi domn, domnului Matia, regele Ungariei etcetera, preaiubitului nostru domn, am venit din părţile de sus ale numitului regat în Ţara Bârsei. Prevăzătorii bărbaţi, judele şi juraţii, atât orăşenii din Braşov cât şi toţi din numita Ţară a Bârsei, cu sufletele îndurerate şi vocile plângând, văitându-se ne-au mărturisit, cum *Dracul*, voievodul numitelor părţi Transalpine, s-a îndepărtat de la credinţa [faţă de] prealuminatul principe mai sus-pomenit şi a regatului său şi s-a supus dară preacrudului domn al turcilor. Aşa cum a vădit-o – vai! – făţiş prin urmările faptelor [sale], arătându-şi răutatea sufletului, i-a prins pe câţiva dintre negustorii din numitul Braşov şi Ţara Bârsei şi pe trimişii din aceasta, care pe timp de pace[220] intraseră în sus-zisa Ţară Transalpină pentru câştigarea traiului lor, în lanţuri cumplite vârându-i, bunurile lor în parte

7 Aşa în orig.
9 Prima versiune: *Barczensem*.
11 Idem: *Barczensis*; lipseşte din prima versiune.
21 Idem: *Barcza*.
21-22 Idem: *de dicta Brascho et nunctios de eadem et terra Barcza*.
23 Idem: *causa*.
23-24 Aşa în orig.

220 Timpul de pace garanta dreptul de a face comerţ pe teritoriu străin fără a fi expuşi pericolului unor confiscări în urma unui conflict al suveranului lor cu domnitorul teritoriului respectiv. Cf. un caz asemănător în 1460 documentat în nr. **20**.

et res ip*s*or*um* | c*ir*ca se h*ab*ita et i*n*uentas ab eis plene auf*er*endo rabie*m* sue infidelitat*is* c*ru*deli*ter* oste*n*dens, in~bonis ablat*is* no*n* | co*n*tent*us*, sed eosd*em* m*er*cato*r*es & nu*n*ctios c*ru*deli et mise*r*abili nece, s*in*e suis deme*r*it*is*, & culpis vllis exige*n*tib*us* int*er*fecis*set*, | in palos trahendo; de quo furor sue c*ru*delitat*is* adhuc maio*r*i ardor*e* acce*n*sus, sing*u*los masc*u*los et juuenes, | qui p*ro* ÿdeomate adipisce*n*do in p*re*fata te*r*ra T*ra*nsalpina, c*on*stituti fuissent, nu*me*ro t*re*cent*os* v*el* plu*r*es igne c*om*bus|sisset, suos aut*em* ho*min*es i*n* d*ict*a Ciuitate existe*n*tes occulte ad p*ropr*ia vocasset. Subiu*n*xeru*n*tq*ue* idem Ciues | q*uod* c*er*te res m*er*ci*m*oniales* ho*minu*m & m*er*cator*um* de dict*is* T*ra*nsalpinis p*ar*tib*us* i*n* ip*s*or*um* medio hab*er*ent*ur*, p*er* ip*s*os | a*r*restate, peten*tes* humilit*er* eis r*e*medio p*ro*uide*r*i oppo*r*tuno. Hijs audit*is*, matu*r*a delibe*r*acio*ne* vnacu*m* ba*r*onib*us* | no*st*ris p*re*h*ab*ita*. Jp*s*os Ciues, easd*em* res i*n* ip*s*or*um* medio depo*s*itas, p*re*uia rac*ion*e, auctor*ita*te no*st*ra iussim*us* recipe*r*e, | ad r*e*fu*n*denda* da*m*pna, que ip*s*is ta*m* in bonis q*ua*m ho*minu*m int*er*empc*ion*e* su*n*t

şi avutul lor pe care îl aveau cu sine şi se găsea [la ei], luându-le şi de la ei cu totul răpindule,[221] turbarea necredinţei sale cu cruzime arătând-o. Nemulţumindu-se cu confiscarea bunurilor, ci şi pe aceşti negustori şi trimişi cu omor crâncen şi josnic, fără ca ei să fi arătat vreo abatere sau orice vină, îi omorî, trăgându-i în ţeapă. După care furia cruzimii sale de o şi mai mare văpaie fiind aprinsă, pe unii bărbaţi şi tineri care se aflau spre învăţarea limbii în sus-numita Ţară Transalpină,[222] în număr de trei sute sau mai mulţi, îi arse în foc. Pe oamenii săi care se aflau în numitul oraş îi chemă în taină înapoi în propria [ţară]. Şi se adunară, de asemenea, orăşenii că ar avea în mijlocul lor ceva mărfuri ale oamenilor şi negustorilor din numitele părţi Transalpine, reţinute de către ei, cerând cu umilinţă să [li] se ofere o despăgubire potrivită. Auzind acestea, după chibzuită cumpănire, dimpreună cu baronii[223] noştri am făcut cunoscut: acei orăşeni care au pus această marfă în mijlocul lor mai dinainte, poruncim, cu autoritatea noastră, să o păstreze pentru răscumpărarea pagubelor ce leau fost pricinuite prin [pierderea] bunurilor, cât şi prin uciderea oamenilor.

41 GÜNDISCH: *mercimonales*.
47 Idem: apoi *et auctoritate nostra*.
50 Idem: *rursum denda*.
52 Apoi *sunt* tăiat.

221 Confiscarea nu reprezenta în sine o încălcare a legii, ci făcea parte din rezolvarea contenciosului. Dan argumentează că, prin execuţiile sale extrem de crude şi neprovocate, **V**. ar fi încălcat normele acceptate.
222 Episodul este amintit de Beheim, Ebendorfer, Pius II, Dacher şi în întreaga tradiţie a Povestirilor Germane (cf. *Corpus Dracularianum*, vol. 2,1).
223 Cu privire la sfatul domnesc al lui Dan, preocupat de păstrarea aparenţelor pentru a da impresia de legitimate cf. nr. **17**.

illata nullo vmq*uam* tempor*e* | eas*dem* res, u*el** valor*em* ip*s*ar*um* dic*tis* mer*c*ator*i*bus, de T*ra*nsalpinis p*ar*tib*us* for*e* r*e*stituend*as*, p*ro* quor*um* euide*n*cia | et testi*m*onio p*rese*ncia Sigillo n*ost*ro dedim*us* c*on*signata.
{Datum}* in Fewldwar*, fe*r*i*a se*cun*da p*ro*xima post d*omi*nica*m* | Quasimodogeniti*, Anno D*omi*ni Mille*si*mo {quadringetesimo quinquag}esimo~nono.

În nicio vreme aceste mărfuri sau valoarea lor nu vor fi restituite numiţilor negustori din părţile Transalpine, pentru a căror dovadă şi mărturie am dat [documentul] de faţă sigilat cu sigiliul nostru.
Dat în Feldioara, luni, după duminica *Quasimodogeniti*[224], în anul Domnului o mie patru sute cincizeci şi nouă.

{Monogramă cu cerneală roşie:}

† Їѡ̄ Дā̄н вѡ́е̂ѣ, {pecete} мнл̄тıⷭ вл̄ⷣа гн̂ь.

† Io Dan voievod {pecete} din mila lui Dumnezeu domn

54 Apoi *vel* tăiat.
58 Acoperit de hârtie, completat după GÜNDISCH aici şi în cele ce urmează; prima versiune: *Brassouiae*.
59-60 Prima versiune: *post octavas festi Paschae*.

224 Prima duminică după Paşti.

b.

† Їѡ дⷯ воньⷯ, гⷬнь вⷮн зелле вгроблахⷬко, що ле пⷭтн Матеашъ крⷯ и дондⷭ в | Брⷯе зелⷯе, и донде сѧдець и прьгарн ѿ Брашовь и людне старн ѿ зелⷯе Брⷯсе, що сѧ | плакалн и срⷣце ѿ крьвн, да сѧ плакалн нашь, какѡ е вчннⷬ Дракѹле, нашь вражъмⷯ, како ѿ не дрьжⷯ верѫ сьсъ гⷬньна нашегѡ крⷯ, ѡнь се прⷣдⷯ Тѹрьцⷮ. Тозн работа вчннⷬ | нⷮнна навчⷮ ѿ дракѹле. Свн кѹпьцн ѿ Брашова, ѿ зⷮлⷮ Брьсе, да сѧ пошлн в цнръ на | блⷯкѫ зелле, тн лѹдне вхватⷬ ѡнь свⷬ; ѿ тⷬ лѹдн е взⷮ добнтокь, и сь добⷬтькⷭ тⷮ | людн не ложⷮ наснтнти, и тезн людн вхвати та ⷬ поⷮтавн на ражⷬь . ѯ . ѳ . Не бн дв дⷭта сьсь тн людн, нь се н ѡще челерⷬ, да е набрⷯ трн ста деце ѿ Брашова н ѿ зⷮлⷮ Брьсѣ, що сѧ бⷬ в Трьгѡвнще* н по све трьгове по влашькон зелⷯе, а но нⷬ сьбра, | ⷮнⷬ | поⷮтавн на ражнь· а дрвгн в ѡгнь;

† Io Dan voievod, domn a toată Ţara Ungrovlahiei. [Fac cunoscut], că m-a trimis Mateaş craiul, iar eu am venit în ţara Bârsei şi au venit judele şi pârgarii din Braşov şi bătrânii din ţara Bârsei, ce cu inimi plângătoare şi sângerând s-au plâns nouă despre ce le-a făcut Drăculea (*Drakule*),[225] vrăjmaşul nostru, cum nu şi-a ţinut credinţa faţă de domnul nostru, craiul, şi s-a dat cu turcii. Această treabă cu adevărat a făcut sub povaţa dracului (*drakule*). Toţi neguţătorii din Braşov, din ţara Bârsei, care se duseseră în pace în ţara Valahiei, pe toţi aceşti oameni i-a prins. Şi [numai] cu avuţia acestor oameni nu s-a putut sătura şi i-a prins şi i-a tras în ţeapă: 41 [la număr].[226] Şi [nici asta] nu i-a fost de ajuns, se învenină şi mai mult şi luă 300 de copii din Braşov şi din ţara Bârsei, ce erau în Târgovişte şi în toate târgurile ţării Valahiei, şi-i aduse [într-un loc]. Pe unii puse să fie traşi în ţeapă,[227] pe alţii [sa fie aruncaţi] în foc.

18 BOGDAN: тръговище.

225 Cea mai veche atestare a poreclei „Drakule” (дракѹле) în legătură cu **V**. Jocul următor de cuvinte se bazează pe al doilea înţeles al cuvântului „drac” atât în slavonă cât şi în româna veche pe lângă cel etimologic de „dragon, zmeu, balaur”. Un atare joc nu a putut fi făcut în versiunea latinească, însă este prezent în Povestirile Ruseşti (*Corpus Draculianum*, vol. 2,1). Cf. Grigore NANDRIŞ: „A Philological Analysis of Dracula and Romanian Place-Names and Masculine Personal Names in -a, -ea”. În: *Dracula. Essays on the Life and Times of Vlad Ţepeş*, p. 229-238 şi Aurel RADUŢIU: „Despre numele ‘Drakula’”. În: *Anuarul Institului de Istorie Cluj-Napoca* 35 (1996), p. 25-37. De remarcat prezenţa în genitiv masculin a substantivului, ceea ce indică înţelesul acestei porecle ca „fiul lui Dracul” cu trimitere, deci, la Vlad II (cf. Nandriş, p. 231). O scrisoare adresată braşovenilor de boierul Albu cu mai bine de două decenii mai înainte şi în care tatăl lui **V**. este numit tot Drăculea (Дракѹлѧ) (BOGDAN: *Documente privitoare*, nr. 210, p. 250 şi *DRH*, D, nr. 211, p. 310) indică o arie semantică ceva mai largă, la înţelesul de mai sus adăugându-se şi cel de „al dracului, cel ce este în puterea dracului, cel ce se aseamănă dracului”. Pentru etimologia „drag” cf. Vrančić în *Corpus Draculianum*, vol. 2,2.

226 Deoarece Dan, respectiv braşovenii, nu aveau nicun interes să ţină prea jos numărul victimelor, cifra de 41 a acestora pare a reflecta realitatea, altfel decât cea a celor peste 600 de negustori avansată de Povestirile Germane (cf. *Corpus Draculianum*, vol. 2,1).

227 În versiunea latinească tragerea în ţeapă a copiilor nu este pomenită, aceasta lipsind şi în tradiţia germană a povestirilor.

и сѣи людне, що сѧ бѣ, ѿть Брашовь, а ѿнь є зба | якрадѫ; и дондоше пръгарн ѿ Брашовь да ли казаше ѿ тне люди, ча нмать добнтокъ | я Брашовь, кѫпьци ѿть влашькон земле, а пръгарн запрнхъ тн добнтокь, та ле сѧ молѣ | лене, да нль даваль навкѫ; а кьга є чѣль и разѣмѣ гѣѧли, а сѣ добрѣ кнзовѣ сьсъ | лонли болерн, и а сѣ рекѣ лою рѣ пръгарѣ, да взнмать тн добнтокъ, да сн пѣтеть добн|токъ людѣ и мрьтьвнль, а тн добнтокъ да се не пѣтнть никьга ѿть влашькон земле; | кѫпля, що є кѫпьцѣ ѿ влашьке земле, да се не плати никьга ѿть Брашова.

Și pe oamenii săi, ce erau în Braşov, îi chemă pe ascuns (înapoi). Și pârgarii din Braşov au venit şi-au povestit mie despre aceşti oameni, că neguţătorii din ţara Valahiei au avuţie în Braşov şi că pârgarii revendică această avuţie şi m-au rugat să le dau povaţă. Şi cum a auzit şi înţeles aceasta domnia mea, m-am sfătuit temeinic cu boierii mei şi am spus pârgarilor cuvântul meu, că să ia această avuţie şi să răscumpere avuţia oamenilor [prăduiţi] şi moartea [rudelor] şi că această avuţie să nu se plătească niciodată din Ţara Valahiei. Marfa, ce-a aparţinut neguţătorilor din Ţara Valahiei, să nu se plătească niciodată din Braşov.[228]

Пѣ апрѣа | .ѣ. днь.

Scris în aprilie, a cincea zi.[229]

{Monogramă foarte îngrijită cu cerneală roşie:}

† Їѡ Дан вѡєвѣ, {pecete} нлтіа бжа гнь.

† Io Dan voievod {pecete} din mila lui Dumnezeu domn

{Marginea de jos, stânga:}

† і ѱ[алъ] їѡд[ѣ]

† Şi a scris Ioldea.

228 Această propoziţie lipsă în versiunea latinească trebuia să întărească coroboraţia în mod categoric.

229 Ca şi în nr. **17** locul emiterii nu este indicat, probabil şi pentru a nu submina autoritatea documentului emis în afara Valahiei.

16 1459 septembrie 20, Bucureşti

Vlad Ţepeș, voievodul Valahiei, emite o întărire pentru Andrei și fii săi asupra ocinei din Poiana lui Ștev și în Ponor, scutindu-le de dări și slujbe.

Diplomatică

Caracteristicile externe, datarea şi compoziţia sfatului domnesc demonstrează autenticitatea prezentului document.

Formularul întăririlor este din principiu unitar, indiferent dacă beneficiarul este mirean sau faţă bisericească (cf. nr. **7** şi **9**). Singura deosebire mai semnificativă priveşte folosirea intitulaţiei lungi. De reţinut sunt şi datarea cronologică şi topică, aceasta fiind prima menţiune documentară a Bucureştilor.

Contextualizare

Întăriri ale voievozilor, precum cea de faţă, au fost emise frecvent în secolul al XV-lea pentru supuşii valahi. Importanţa lor în politica de putere este însă controversată în istoriografie, acestea fiind privite fie ca dovadă a unui gen de domnie de tip *dominium eminens*,[230] fie alternativ ca legătură personală a domnitorului cu anumite grupări sociale, ceea ce ar face ca astfel de documente ori să implice obligaţii militare, ori să funcţioneze ca un fel de acte notariale. Contextul acestei emiteri poate fi cu greu reconstruit, actorii nemaifiind menţionaţi şi în alte izvoare, iar satele enumerate putând fi localizate doar ipotetic. Andrei, probabil un cneaz[231] din regiunea Vâlcei,[232] a călătorit la curtea lui **V**., care în acel moment se afla la Bucureşti, pentru a o lua înaintea unor posibili contestatari ai stăpânirii sale asupra unor averi achiziţionate de curând.

Hrisovul are o importanţă istorică nu atât datorită conţinutului, cât mai ales datorită informaţiilor indirecte pe care le livrează. Locul emiterii arată o importanţă mai deosebită pe care **V**. a acordat-o construirii cetăţuiei (cf. nr. **12**, **18**, **19**, **21**, **23**) ce trebuia să devină unul dintre punctele fortificate cele mai importante ale Valahiei, aşa cum o dovedeşte

230 Cf. scurta descriere a acestui sistem la COSTĂCHEL / PANAITESCU / CAZACU: *Viaţa feudală*, p. 215-219. Potrivit acestei teze, voievozii Ţărilor Române medievale exercitau o stăpânire suprapusă tuturor celorlalte stăpâniri locale. Toate drepturile de posesie şi folosire a pământurilor ţării ar fi revenit domnului care, prin actele sale, legaliza folosirea acestora de către supuşi. Alternativa la această imagine este aceea că voievodul ar fi deţinut, de fapt, statutul unui mare magnat care, comparativ cu marii boieri, nu avea în plus decât anumite atribuţii ierarhice în societatea elitelor, printre care funcţia de arbitru (judecător suprem) şi cea de conducător în război (aşa cum o indică însăşi etimologia titlului său). Emiterea de acte pentru supuşi ar fi fost un angajament de protecţie a drepturilor acestora. În schimb, voievodul cerea de la beneficiar recunoaştere şi susţinere a poziţiei şi a reţelei sale de clientelaj.

231 Cnejii erau nobili locali care preluau sarcini militare, asemeni pronoiarilor ori stratioţilor bizantini ori voinicilor (slav. *vojnik*, osm. *voynuk*) de la sudul Dunării atestaţi cu precădere printre populaţia vlahă. Cf. COSTĂCHEL / PANAITESCU / CAZACU: *Viaţa feudală*, p. 173-177; Nicoară BELDICEANU: „Sur les Valaques des Balkans slaves à l'époque ottomane (1450-1550)". În: *Revue des études islamiques* 36 (1966), p. 83-132 şi IDEM: „Les Valaques de Bosnie à la fin du XVe siècle et leurs institutions". În: *Turcica* 7 (1975), p. 122-134. Cu privire la cnezi cf. Ioan BOGDAN: „Despre cnejii români". În: *Analele Academiei Române. Memoriile Secţiunii Istorice. Seria A II-a* 26 (1903), p. 13-44 şi IDEM: „Câteva observaţiuni asupra îndatoririlor militare ale cnejilor şi boierilor moldoveni în secolul XIV şi XV". În: *ibid*. 29 (1907), p. 613-628; GHEORGHE: „Understanding the Ottoman campaign", p. 163.

232 Cf. discuţia asupra localizării satului Ponor în nota următoare.

războiul valaho-moldovean din 1473 şi campania din 1476 (cf. nr. **96**). De o relevanţă istorică este, în plus, lista boierilor din sfatul domnesc, putându-se constata o mai mare continuitate şi, prin aceasta, o mai mare stabilitate a acestui sfat decât în perioada precedentă (1457-1458), dar şi faţă de cea următoare (1459-1461). Opt boieri din sfaturile precedente sunt menţionaţi în 1459 împreună cu trei membri noi, ceea ce conduce la concluzia că voievodul beneficia de o poziţie stabilă în cadrul sistemului de alianţe interne valahe.

Cronologic precedat de nr. **70**.
Cronologic urmat de nr. **17**.

Descriere:

- •• Bucureşti, BAR, CLXX/2: orig. pergament, 45 x 31,5cm, stare precară de conservare, pecete atârnată, pierdută.
- ••• Bucureşti, BAR, ms. 5236, fol.160-161: copie probabil de la sfârşitul secolului al XVIII-lea.

Ediţii: PANAITESCU: *Documentele*, nr. 98, p. 240-242 [cu trad. rom.]; H. CHIRCĂ: „Comentariu istorico-filologic asupra hrisovului din 20 septembrie 1459". În: *Studii* 12 (1959), nr. 5, p. 6. [facsimile ilizibile cu comentariu]; *DRH*, B, vol. 1, nr. 118, p. 203-204.

Traduceri: Stoica NICOLAESCU: „Istoricul oraşului Bucureşti". În: *Bucureştii* 3 (1937), nr. 1-2, p. 99-100; *DIR*, B, veacurile XIII-XV, p. 130-131 [rom.].

Literatură: FLORESCU: *Divanele domneşti*, p. 168-169; COSTĂCHEL / PANAITESCU / CAZACU: *Viaţa feudală*, p. 315; Petre Ştefan NĂSTUREL: „Cetatea Bucureşti în veacul al XV-lea". În: *MIM* 1 (1964), p. 141-158; Constantin C. GIURESCU: *Istoria Bucureştilor*. Bucureşti 1966, p. 51; STOICESCU, p. 56-57 [despre cetatea Bucureştiului ca şi curte domnească]; NEAGOE: *Problema centralizării statelor feudale*, p. 238; ANDREESCU, p. 94-96 [despre sfatul domnesc].

Note bene: text după original; întregiri cu *italic* după PANAITESCU şi *DRH*. Acestea au fost introduse de editori după BAR, ms. 5236.

† ꙗ҆мл҃тїа {божїѣа,} їѡ҃ вла҃ воєвода и г҃нъ· и сн҃ъ великаго {влада воєвѡда,} ѡ҆бла҃жщоу ꙗ҆и | и г҃воу҃жщꙋ ꙗ҆и· бъсен зеѧи· оуггровлаи(?)хїнскон*· ѧмлу҃ и фагра҃у҃ | хер{це҃} блгопроизволи г҃во ꙗ҆и сво{ꙗ҆и благыꙗ} прои҃зв{олъ}нїемъ ц҃ц҃ы и | с{вѣтлиꙗ ѻ҆}ц҃е҃ и даровахъ сын въсе{чьстныи и благообразнии,} и на҃ въсе|{ꙗ҆и тѣ҃ни и д}ару҃ * наст҃оящи хр҃исовѣ г҃ва {ꙗ҆и андрею и съ} сн҃вѡ҃ | {*сн, ꙗко да ни ест*} поıанꙋ {стева. и іовєв и} дрꙋ{гн* и ...}ави, да и҃ є҆ поно҃ | тр{*єти дел,*} що є҆ бнль* шн{пиновь и трєти дел ѡт понор} и ѡчинна петрова | ѡ҃ по{но҃} трєти де҃· пон҃е҃ покꙋ{пише ѡт пет}ра {за к҃и} флорн и г҃вꙋ ꙗ҆и даше | ко҃ *

† Din mila {lui Dumnezeu}, Io Vlad voievod şi domn şi fiul marelui {Vlad voievod}, stăpânind şi domnind peste toată ţara Ungrovlahiei, her{ţeg} al Amlaşului şi Făgăraşului. A binevoit domnia mea cu a sa {bunăvoinţă}, cu curată şi lu{minată ini}mă şi am dăruit acest atot{cinstit şi frumos arătător} şi deasupra tuturor {cinstelor şi d}arurilor hrisov de faţă al domniei {mele} {lui Andrei şi fii săi, ca să le fie} poiana {lui Stev şi lui Iova şi} lui Drag şi a lui celuilalt {…}. Să le fie lor o tre{ime} din Ponor,[233] ce-a fost a lui Şi{pin, şi o treime[234] din Ponor} şi ocina lui Petre din Po{nor}, o treime, căci au cumpărat-o de la Petre {pentru 12} florini.[235] Şi domniei mele i-au dat un cal.

4 PANAITESCU: Оуггровлахїнскон.
9 PANAITESCU: данєв.
12 PANAITESCU: Драги.
13 PANAITESCU: бнло.
16 PANAITESCU: кѡн.

233 Probabil acelaşi sat Ponor din Vâlcea (astăzi în vecinătatea satului Mănăileşti) menţionat într-un document din 1583 (*DIR*, B, vol. 5, nr. 106, p. 101-103).

234 În documentele medievale valahe se vorbeşte deseori despre tranzacţii implicând jumătăţi, treimi sau sferturi de sate. Împărţirea unui sat se raporta la suprafaţa cultivabilă şi la obligaţiile sătenilor faţă de boier. Cf. discuţia pe marginea acestei teme în Aurelian SACDERDOŢEANU: „O chestie de diplomatică românească, tot satul cu tot hotarul". În: *Arhivele Olteniei* 9 (1930), p. 5-43.

235 Preţul mediu al unui sat în Valahia secolului al XV-lea nu poate fi aproximat decât cu greutate, din cauza extremei raritǎţi a surselor documentare (cf. estimările pentru Moldova şi Valahia în COSTĂCHEL / PANAITESCU / CAZACU: *Viaţa feudală*, p. 34). Cei 12 florini din documentul de faţă pare să cuprindă suma totală pentru valoarea bunului şi a unei treimi din alt sat, Ponor. Dimpotrivă, nr. **7** indică o valoare de 50 de florini pentru satul Troieneşti în anul 1457, iar nr. **22** jumătăţi de sate în valoare de 30 de florini precum Godeni în anul 1461). Aproximarea este îngreunată şi de faptul că sumele plătite par să se orienteze, mai degrabă, după cuantumul veniturilor generate de satul respectiv şi nu după valoarea sa materială.

и кто ѿ нѣ҃ ѥдо҃е· а ѡчинн да сѧ ѡставшѣ҃ въ нѣ҃ {прѣд}алнка да нѣ҃· и* | па҃ андр{ею} съ дѣца сн на четвръти де҃ ѿ
20 пон҃о҃ тїѫ҃ въса да ѣ҃ сѫ҃ въ очинѧ | и҆ въ ѡха{бѫ} т҃е҃ и дец҃а҃ ѣ҃ внѫата҃о҃ и прѣвнѫата҃о҃ нхъ почевшн ѿ ѡ҆|внх {вам} ѿ свинн ва҃· ѿ пче҃ ва҃· ѿ
каблар{с}тва* ѿ винáрства· ѿ дн҃ин· | ѿ
25 сено{*косїа,* ѿ п}осадн· ѿ по҃во҃· и ѿ повѣ҃ рек{*шн ѿ ламнхъ*} и велнкѣ҃ слѣва҃ | {и да нм *не сме҃е пѫ*}абавѣ҃ нн сѧдецъ· нн глоб{нй҃· *нн бирнї*} нї ѣ҃ ннхто {*ѿт болѣрн и слуг господства*} лн· понѣ҃ {*хто се*
30 *бн покрснл да позабавнт нм, аще и ѡ влас единн, то таковын нмат въспрїатн велнко зло и ѡргїѫ҃ ѿт господства лн.*

Şi de moare vreunul dintre ei, ocina să se dea celor rămaşi dintre ei, {prăd}alica[236] să nu fie! Şi iarăşi {lui} Andre{i} cu copiii săi un sfert din Ponor. Toate acestea să le fie lor de ocină şi de oha{bă}, lor şi copiilor lor, nepoţilor şi strănepoţilor, începând cu oieritul şi porcăritul, cu stupăritul, cu găletăritul, cu vinăriciul şi din dijmă, din fână{rit, din p}osadă, de podvoadă şi de cără{turi, de mici} şi mari slujbe. {Şi nimeni să nu-i stân}jenească: nici sudeţ, nici glo{bnic, nici birnic}, nici vreunul {dintre boierii şi slugile domniei} mele. Căci {cine se va atinge fie şi doar de} un fir de păr, {acela va avea parte de răul şi mânia domniei mele.

18 PANAITESCU: ѣ҃.
24 PANAITESCU: кѫбларство.

236 Prima menţionare a prădalicii (прадалнка, rom. *darea calului/prădalica*, > lat. *praedalium*) într-un document valah (cf. nr. **9** şi **11**). Aceasta presupune renunţarea voievodului la confiscarea moştenirii unei moşii („prădalica să nu fie") în cazul lipsei moştenitorilor masculini, ceea ce permitea păstrarea bunurilor în familie, vinderea sau dăruirea acestora de către proprietar. De obicei, această renunţare era asociată cu dăruirea unui cal voievodului. Subiect al unor aprinse dezbateri, instituţia prădalicii a fost interpretată fie ca *signum dominii* (Ioan BOGDAN: *Scrieri alese*. Ed. de Gheorghe Mihăilă. Bucureşti 1968, p. 198; PANAITESCU: *Documentele*, p. 240-241 şi 262), fie ca drept de stăpânire al voievodului peste toate bunurile funciare din Valahia şi deci expresie a puterii suverane a domnitorului (*dominium eminens*) (COSTĂCHEL / PANAITESCU / CAZACU: *Viaţa feudală*, p. 215-217 şi 314-318; Manole NEAGOE: *Problema centralizării statelor feudale româneşti Moldova şi Ţara Românească*. Craiova 1977, p. 229-246), fie ca taxă notarială (Henri H. STAHL: *Controverse de istorie socială românească*. Bucureşti 1969, p. 151-153). Marian COMAN: *Putere şi teritoriu*, p. 32-36 o interpretează însă ca taxă de moştenire ridicată de la cnezi şi boieri ca atribut al prestării de servicii militare în oastea voievodului. Cf., de asemenea, Dinu C. GIURESCU: *Ţara românească în secolele XIV-XV*. Bucureşti 1973, p. 266-268; Ovid SACHELARIE: „Contribuţiuni la studiul formulei 'prădalica să nu fie'". În: *SMIM* 6 (1973), p. 193-206; Valentin Al. GEORGESCU: *Bizanţul şi instituţiile româneşti pînă la mijlocul secolului al XVIII-lea.* Bucureşti 1980, p. 67; HANGA: *Istoria dreptului*, p. 237; Constantin C. GIURESCU: *Despre boieri şi despre rumâni*. Ed. de Dinu C. Giurescu. Bucureşti 2008, p. 240; Andreea IENACHI: „Două documente slavo-române de la Petru Şchiopul voievod". În: *Hrisovul* 15 (2009), p. 193-197 [aplicarea episodică a prădalicii în Moldova].

вшеже и по съмрѣтн господства ми, кого
изволит господь богъ бнти господинь
влашкон земли, или от сѫдѣтнаго плода
господства ми, или от сѫродник, или по
грѣсѣх нашнх от нино племенник, аще ли
ѿтвръдит и съхранит и поновит сын
хрисовул господства ми, того господь богъ
да ѹтвръ}дн{т} въ гв{ѣ его. Аще ли
непоновит н} не оутвр{ъдит, нж попереть и
распнет. того господь богъ} да поразн· и
вбїе* здѣ тѣло· а въ {бждящнм вѣк
дв}швно·* и да є прн|{частнник сѫ
людж} и арїю и съ ѡнемн рекшн кр҃ {его
на нних} и на чадѡ нхъ є|{же ест и
бждет въ в}ѣкн амн҃ :~ ·

Свѣтѣе жвпа драгомнр цака· жвпанъ
во|{нко добрица,} жвпа ста дворникъ (?)
жвпа степа тврдн жвпа шпрѣ· жвпа |
{...} й братѹ ѡ мнлко и мѡдов{ѣ спатар
и ю}ва внстїаръ· й | {... спат}ар· и
токсаба стонн· {стонка пе}харн· гергнна
комн· |{...}

пн҃ се҃ ·к въ гра бвкврещн {в лѣто ⁘ s}цзй
:~

{† ію} вла вшєкѡ мнлтїа бжїєм гнь

Şi pe cine după moartea domniei mele va face Domnul Dumnezeu domn peste Ţara Valahiei, fie ca fruct al inimii domniei mele, fie dintre rude, fie, pentru păcatele noastre, din alt neam, dacă va întări şi ţine şi înnoi hrisovul domniei mele, Domnul Dumnezeu să-l} întărească în domnia sa. Însă de nu va înnoi [pe acesta] şi nu-l va întă{ri, ci-l va călca şi-l va împrăştia, Domnul Dumnezeu să-l} nimicească şi să-l ucidă aici cu trupul, iar {în veacul viitor cu s}ufletul. Să aibă {parte de [soarta] lui Iuda} şi Arie şi a celor ce-au strigat: {sângele lui asupra lor} şi asupra copiilor lor {aici şi pururea şi-n vecii ve}cilor. Amin.

Martori: jupân Dragomir Ţacal, jupân Vo{ico Dobriţa}, jupân Stan vornic, jupân Stepan Turcul, jupân Oprea, jupân {...} şi Bratul de la Milcov şi Moldovean spătar şi Iova vistiernic şi {... spătar} şi Tocsaba stolnic, {Stoica} {pa}harnic, Gherghina comis {...}

Scris-a în 20 septembrie în cetatea[237] Bucureşti[238] {în anul 6}968.

{† Io} Vlad voievod, din mila lui Dumnezeu domn

53 PANAITESCU: поразнт н вбїет.
54 PANAITESCU: дша его.

237 Denumirea *grad* se referă în primul rând la o cetate şi nu la un oraş. Cetăţile Poenari sau Cetăţeni, care nu erau aşezări, erau denumite la fel. Asupra terminologiei cf. Laurenţiu RĂDVAN: *Oraşele din ţările române în Evul Mediu*. Iaşi 2011, p. 144.

238 Cu privire la începuturile oraşului Bucureşti au fost formulate două ipoteze principale. Pe de o parte acesta s-ar fi dezvoltat într-o regiune dens populată, ca târg peste care a fost clădită o curte domnească, localitatea fiind întărită (Ştefan OLTEANU: „Geneza oraşului Bucureşti în lumina cercetărilor recente". În: *MIM* 2 (1965), p. 26-28). Potrivit celei de-a doua ipoteze, acesta s-ar fi dezvoltat în jurul unei mici cetăţi din a doua jumătate a secolului al XIV-lea (Panait I. PANAIT: „Cetatea Bucureştilor în secolele XIV-XV". În: *Revista Muzeelor* 6 (1969), nr. 4, p. 310-318). Această controversă are în vedere bogatul material arheologic care, într-adevăr, pare să probeze prima ipoteză. Pe de altă parte, imaginea de ansamblu ar putea fi falsificată prin aceea că Bucureştiul reprezintă cea mai bine cercetată arheologic regiune din Valahia. Asupra discuţiei şi bibliografiei cf. Laurenţiu RĂDVAN: *Oraşele din Ţara Românească până la sfârşitul secolului al XVI-lea*. Iaşi 2004, p. 367-369.

17 1460 martie 1, [Braşov]

Dan, pretendent la tronul Valahiei, emite un mandat către locuitorii Valahiei prin care interzice molestarea braşovenilor din cauza confiscării de către aceştia a bunurilor negustorilor valahi.

Diplomatică

Prezentul mandat este un act redactat de beneficiar. Din punct de vedere formal, aceasta se poate constata relativ uşor în scrisul atribuit de GÜNDISCH notarului braşovean Leonhard.

Din punct de vedere diplomatic, documentul prezintă caracteristicile specifice unei cancelarii maghiare experimentate, doar câteva mici abateri atrăgând atenţia asupra formularului, de altfel elaborat cu deosebită grijă. O influenţă clară a diplomaticii valahe este sancţiunea cu clauza cominatorie de natură spirituală pentru încălcarea dispoziţiei. Eventuala falsificare este exclusă de prezenţa peceţii lui Dan şi a celorlalte 12 peceţi mai mici boiereşti. Singurul semn de întrebare este ridicat de lipsa prevederilor legate de privilegiile comerciale, aşa cum le întâlnim în actele din a doua şi a treia domnie a lui **V**. (cf. nr. **3** şi **28**). În eventualitatea unui fals redactat de sfatul oraşului, acestea sigur nu ar fi lipsit. Numărul mare de peceţi (13 păstrate dintr-un total de 15) ale unora din anturajul lui Dan care se dădeau drept membrii ai sfatului său domnesc trădează considerabilul deficit de legitimitate al pretendentului.[239] Este chiar posibil ca multe, dacă nu toate peceţile, din cauza asemănărilor, pe alocuri foarte mari, dintre acestea, să fi fost confecţionate în Braşov.

Contextualizare

Cf. nr. **15a-b** şi **70**. Abia aproape un an după masacrarea negustorilor braşoveni de către **V**. şi apropierea lui Dan de sfatul oraşului, pretendentul avea să fie în măsură să adune un grup mai consistent de susţinători, precum şi o armată cu care să încerce o răsturnare de putere în Valahia. Toate acestea sunt iarăşi indicii asupra legitimităţii sale precare. În timp ce pretendenţi precum **V**. erau masiv împinşi de la spate de susţinători să intre în Valahia, să-l înlăture pe voievod şi să (re)pună mâna pe bunuri, încheind astfel costisitoarea pribegie (nr. **63** şi **64**), Dan a petrecut 11 luni în Braşov unde, ca individ lipsit de orice resurse mai însemnate, a trebuit să se îndatoreze masiv faţă de sfatul orăşenesc. O explicaţie alternativă ar fi că Dan dorea să aştepte în acest oraş formarea unor alianţe interne valahe favorabile. La acea dată **V**. încă se mai afla în conflict cu puternicul boier Albu cel Mare, ceea ce recomanda un atac concomitent al lui Dan (nr. **38**) asupra voievodului, prilej găsit cel mai probabil în perioada emiterii documentului de faţă.

Prezentul mandat, emis cu puţin timp înaintea campaniei iminente a lui Dan (nr. **71**) este un fel de chitanţă. Aceasta trebuia să legalizeze prin intermediul pretendentului confiscarea mărfurilor şi a averilor negustorilor valahi ca urmare a tragerii în ţeapă a negustorilor braşoveni. Dan îşi asuma, astfel, responsabilitatea pentru aceste confiscări, declarându-se nou stăpân al bunurilor supuşilor săi neascultători. Braşovenii se asigurau astfel în cazul eşecului pretendentului şi în faţa revendicărilor ulterioare ale valahilor.

239 Primul hrisov voievodal validat de sigiliile boierilor şi adresat regelui Ungariei este cel emis de Neagoe Basarab pe 17 martie 1517 (TOCILESCU, nr. 271, p. 264).

Cronologic precedat de nr. **16**.
Cronologic urmat de nr. **71**.

Descriere: Braşov, Arhivele Naţionale, Stenner I, 16: orig. pergament, îngălbenit, format orizontal, 33,1 x 19,5 cm; cerneală maro parţial închisă, 15 peceţi atârnate de sfoară roşie, respectiv neagră şi roşie, din care două căzute. Descrierea peceţilor de la stânga la dreapta:
1. 12 mm interior, 20 cm exterior; anepigraf, cerc perlat; cruce şi semilună.
2. căzut.
3. căzut.
4. 10 mm interior; exterior oval: 17 x 24 mm; anepigraf, scorpion (?).
5. 13 mm interior; 22 mm exterior; animal, sus şi jos legendă.
6. 15 mm interior, 24 mm exterior; căzut cca. 80 %.
7. 19 mm interior, 30 mm exterior; cocoş (?), stânga şi sus legendă ilizibilă.
8. pecetea voievodului: dreapta voievodul încoronat cu lance pe umărul stâng; stânga vulturul valah cruciger; ambele reprezentări într-un cerc perlat şi separate de o plantă (arbust?); legendă între două cercuri perlate: **пѣ1ать ıѡ дан[а воиво]да гнь.**
9. interior oval: 12 mm, 15 mm; 25 mm exterior; anepigraf, scorpion într-un oval.
10. 15 mm interior; 24 mm exterior; scorpion în cerc perlat; împrejur legendă ilizibilă.
11. 14 mm interior, 25 mm exterior; anepigraf, animal asemănător unui rac, dreapta şi stânga câte o stea.
12. 9 mm interior, 20 mm exterior; anepigraf, scorpion.
13. 12 mm interior; 25 mm exterior; scorpion în cerc perlat.
14. *ibid*.; aceeaşi pecete, exterior 22 mm.
15. 12 mm interior, 22 mm exterior; crin.

Regestă: ANDRONESCU: *Repertoriul*, nr. 287, p. 86.
Ediţii: Lukas Joseph MARIENBURG: *Kleine siebenbürgische Geschichte*. Pest 1806, p. 228; Nicolae IORGA „Lucruri nouă despre Vlad Ţepeş". În: *C.Lit* 35 (1901), p. 158-159. (retipărit în: *Istoria românilor*. Vol. 4: *Cavalerii*. Bucureşti 1937 (ediţie nouă 2014), p. 210-211, 218-219) [cu trad. rom.; pe alocuri parafrazat]; BOGDAN: *Documente*, nr. 269, p. 325-327; HURMUZAKI, vol. 15, partea 1, nr. 92, p. 53; GÜNDISCH: *Urkundenbuch*, vol. 6, nr. 3206, p. 71-72.
Literatură: FLORESCU: *Divanele domneşti*, p. 175-178; PASCU: *Istoria medie,* p. 212; MANOLESCU: *Comerţul*, p. 56; CHIHAIA: „Ctitorii", p. 71; STOICESCU, p. 78-80; DONAT: *Domeniul domnesc,* p. 26; ANDREESCU, p. 80-82; CAZACU, p. 125-126.

Nota bene: text după original.

Nos Dan Dei gracia wayuoda Transalpinen*sis* et domin*us* te*rr*ar*um* Omulus* et Fugarisch* memo*r*ie c*om*men*dan*t*es* significam*us* teno*r*e p*rese*nciu*m* quib*us* | expedit vniu*er*sis, q*uod* nobis a S*er*enissimo domi*no* d*omi*no Mathie r*e*gi Hunga*r*ie, et eius mandato de p*ar*tibus sup*erio*r*i*bus ad partes Transsiluan*as* | et ad Braschouiam ac t*er*ram Burcza p*ro* seruicijs sue S*er*enitat*is* missis, co*n*sidera*n*tib*us*que vnac*um* Baroni-b*us* no*st*ris et nobilib*us* pocio*r*ib*us*, corpus | dictar*um* p*ar*ciu*m* no*st*rar*um* r*epres*entantib*us* videl*ice*t Bogdan, Doboka palatino, Alb thesaura*r*io[,] Radul lugefet, Berinogh, Constantin Schirban milite | Coman* Kure, Drogomir* Brostus, Ywan spotar*, Dragomir m*agist*ro pinc*er*nar*um*, Barlabasch m*agist*ro agasonu*m*, Nicula* me*n*sar*um* Radul Schuple, Apostal* | m*agist*ro lector*um*, Besan Ruffo, Pugul, Bran, Stan Eldisch, Nan Totka ac ceter*is* no*st*ris fidelib*us*, et i*n* cordis nostri meditac*io*ne pe*n*santib*us*, eno*r*mib*us* | i*n*iurijs,

Noi, Dan din mila lui Dumnezeu voievod al [părţilor] Transalpine şi domn al Ţărilor Amlaşului şi Făgăraşului încredinţând memoriei prin conţinutul [scrierii] de faţă tuturor cărora li se cuvine, că noi, fiind trimişi de prealuminatul domn, domnul Matia, regele Ungariei, la porunca lui, din părţile de sus către părţile Transilvaniei şi la Braşov şi în Ţara Bârsei pentru slujba luminăţiei sale şi, socotind dimpreună cu baronii noştri şi nobilii mai de seamă, înfăţişând trupul pomenitelor părţi ale [ţării] noastre, anume Bogdan, Doboca palatinul, Alb vistiernicul, Radul logofătul, Berinogh Constantin, Şirban cavaler, Coman, Cure, Drogomir, Borstus, Ivan spătarul, Dragomir paharnicul, Barlabaş comisul, Nicula stolnicul, Radul, Şuple, Apostal postelnicul, Besan, Ruffo, Pugul, Bran, Stan, Eldiş, Nan, Totca[240] şi ceilalţi credincioşi ai noştri şi în inima noastră cu judecată gândind la cumplitele nedreptăţi,

2 IORGA: *Umulus*.
3 IORGA şi BOGDAN: *Fugarasch*.
15 IORGA: *Koman*.
16 IORGA: *Dragomir*; IORGA: *Spatar*.
18 IORGA: *Micula*.
19 GÜNDISCH: *Apostol*.

240 Cf. variantele onomastice şi identificarea rangurilor la IORGA, p. 210: „Bogdan Doboka vornicul, Albu vistierul, Radu logofătul, Bărnog, Constantin Şerban, curtean, Cosman [corect Coman] Gură, Dragomir …, Ivan spătarul, Dragomir păharnicul, Barlabaş comisul, Micu păharnicul, Radu Şuple, Apostol postelnicul, Bejan Roşul, Pugul [Pahulea], Bran, Stan Aldeş, Nan Totca". Membrii sfatului domnesc sunt greu de identificat pentru că nu mai sunt amintiţi în alte documente păstrate. STOICESCU, p. 79 este de părerea că unii dintre cei amintiţi ar fi făcut parte din sfatul domnesc al lui Vladislav II. Aceştia s-ar fi refugiat din Valahia în 1456: Berinogh ar putea fi identic cu Berivoi, jupân în anul 1451; din sfatul domnesc făceau parte Dragomir (din Brăneşti), Pahulea (Pagul), vistiernic 1451-1456. STOICESCU, p. 80 se întreabă dacă nu cumva Radu logofătul ar fi fost secretarul lui **V**. din 1458 (cf. nr. **9**).

irr*e*cup*e*rabilibus da*m*pnis, mis*e*rabilib*us* i*nte*rempc*ion*ib*us*, mutilac*ion*ibus, afflic-c*ion*ib*us* quib*us* p*ro*uidi et ho*n*esti viri i*nhab*itato*r*es Ciuitat*is* Braschouien*sis* et | t*er*re Burcen*sis* ac* tota c*ommu*nitas eor*und*e*m** i*n* fratrib*us* amicis c*onsan*g-wineis* filijs et me*m*bris ips*orum*, ab impio et crudelissi*m*o tÿra*n*no infideli videli*c*et Dracul | qui Wlad wayuoda p*ar*ciu*m* p*re*tactar*um* nu*n*ccupat*ur**, p*ropter* nos et nobis adhe*r*entes afflicti i*n*noce*nter* occisi* i*nte*rempti mutilati et diu*ersor*um g*ener*a to*r*me*n*tor*um* passi | su*n*t jnten*den*tes-q*ue* fidelib*us* s*e*ruicijs p*re*fati* dom*ini* nostri r*egis*, et defensio*ne*, p*ar*ciu*m* sue S*e*renitat*is*, Reperien*tes* certas res et bo*n*a, p*er* inh*ab*itato*r*es infideles | p*ar*ciu*m* n*ost*rar*um* p*re*tactar*um* tra*n*salpinar*um*, ante inchoac*ion*em discordiar*um* p*er* p*re*fatu*m* Dracul factar*um* i*n* ciuitate Braschouien*si*, r*e*pos*i*tas et d*e*posita, | easdem* et ead*em*, matu*r*o n*ost*ror*um* Ba*r*onu*m* p*re*tactor*um* accedent*e** co*n*silio, recepim*us*, et ead*em* in fideli seruic*io* p*re*fati dom*i*n*i* n*ost*ri r*egis*, cu*m* plu*r*ibus bo*n*is | nobis p*er* ips*os* Ciues et inh*ab*itato*r*es Ciuitat*is* Brassovien*sis* p*re*fate et t*er*re Burcen*sis*,

pagubele de neîndreptat, josnicele ucideri, schilodirile, scârbele, pe care prevăzătorii şi cinstiţii bărbaţi, locuitorii oraşului Braşovului şi ai Ţării Bârsei şi toată comunitatea lor, fraţii, rudele, fiii şi membrii lor le-au suferit nevinovaţi de la ticălosul şi crudul, necredinciosul tiran, anume *Dracul*, care este numit voievod al sus-pomenitelor părţi [Transalpine],[241] din cauza noastră şi a susţinătorilor noştri, [fiind] fără de vină ucişi, omorâţi, schilodiţi şi au suferit diferite feluri de chinuri. Nevoindu-ne cu slujbe credincioase [faţă de] domnul nostru, regele, şi cu apărarea părţilor [de ţară] ale luminăţiei sale, am aflat de anumite lucruri şi bunuri păstrate şi puse în oraşul Braşovului înainte de începutul vrajbei pricinuite de numitul *Dracul*. Pe acestea şi aceleaşi le-am luat, după sfatul chibzuit al amintiţilor baroni ai noştri, şi pe acestea le-am cheltuit în slujire credincioasă [faţă de] numitul domnul nostru regele, cu multe bunuri date şi înmânate nouă de însăşi orăşenii şi locuitorii oraşului Braşovului, mai susnumiţi, şi ai Ţării Bârsei,

29 GÜNDISCH omite *ac*.
30 GÜNDISCH: *earundem*.
30-31 GÜNDISCH: *consanguineis*.
34 GÜNDISCH: *nuncupatur*.
35 GÜNDISCH: *occidi*.
38 Aşa în orig.
45 GÜNDISCH: *eosdem*.
46 IORGA: *accedendo*.

241 Porecla înlocuieşte aici numele domnitorului „Vlad, voievodul", ocultându-i astfel descendenţa, înlocuită cu un cuvânt cu conotaţie negativă „Dracul/diavolul", pentru a-i pune legitimitatea la îndoială.

iam quasi p*er* integri a*n*ni spaciu*m* dat*is* et am*min*istrat*is**, exposui*mus* | p*ro* nostra suste*n*tacio*n*e ac r*e*cuperac*io*ne et acquisic*io*ne* t*er*re n*ost*re p*re*fate et dominij* nostri, quo circa fidelib*us* n*ost*ris vniu*er*sis Ba*r*onib*us* nobilibus | et inh*ab*itato*r*ibus p*ar*ciu*m* n*ost*rar*um* p*re*tactar*um* Tra*n*salpinaru*m* nu*n*c existe*n*tib*us* et p*ro* qu*o*cu*m*qu*e** futu*r*o t*em*po*r*e surge*n*dis, firmissime c*om*mittim*us* dist*r*iccius | p*re*cipien*tes*, q*uaten*us p*re*fatos Ciues inh*ab*itato*r*es Ciuitat*is* Brascho et t*er*re Burcza*, aut alt*er*um ex ips*i*s p*re*textu eor*um*de*m** bonor*um* p*er* nos r*e*ceptor*um* neq*ua*q*uam* | impedi*re* a*r*restar*e* molestar*e* g*r*auar*e* aut qu*o*uismodo dampnific*are** p*re*suma*n*t, sub n*ost*ra indignacio*n*e grauissima. Si qui* aut*em* ex n*ost*ris et n*ost*ris successo*r*ib*us* | siue locu*m* et dominiu*m* t*er*re n*ost*re gubernan*d*is, ac alijs quibuscu*m*q*ue* homi*n*ib*us** i*n* t*er*ra n*ost*ra p*ro* p*rese*nti et qu*o*cu*m*qu*e** futu*r*o t*em*po*r*e su*r*ge*n*dis c*on*tra p*re*missa ips*o*s | Ciues et inh*ab*itato*r*es tam Ciuitat*is* Brassouien*sis* quam t*er*re Burcza a*r*restar*e* g*r*auar*e* p*re*su*m*pserin*t*, eo facto, sint ab om*n*ipoten*t*i Deo et Sancta | Ma*r*ia et sanct*is* angelis et elect*is* Dei anathe*m*atisati maledicti et blasphe*m*ati in p*er*petuu*m*, et sempite*r*ne maledicci*o*nis mole vna~cu*m** he*r*edib*us* | suis subiecti,

încă vreme de aproape un an întreg, pentru întreţinerea noastră şi recuperarea şi dobândirea ţării noastre amintite şi a domniei noastre. De aceea, credincioşilor noştri, tuturor baronilor, nobililor şi locuitorilor părţilor noastre numite Transalpine, care se află acum sau se vor ridica în vremurile viitoare, le cerem cu tărie, poruncind cu asprime, sub [primejdia] supărarii noastre grave, ca nu cumva să îndrăznească [cineva] să-i stânjenească, închidă, necăjească, împovăreze sau în orice chip să-i păgubească pe numiţii orăşeni, locuitorii oraşului Braşov şi ai Ţării Bârsei, sau pe vreun altul dintre aceştia din pricina bunurilor acestora [al valahilor], pe care le-am luat noi. Dacă, însă, cineva dintre ai noştri şi urmaşii noştri, fie cârmuind [la] locul şi [în] domnia ţării noastre şi oricare alţii dintre oameni, în ţara noastră, acum, şi oricine în vremurile viitoare s-ar scula contra celor arătate [şi] ar îndrăzni să-i închidă [şi] stânjenească pe aceşti orăşeni şi locuitori atât ai oraşului Braşov, cât şi ai Ţării Bârsei, să fie, pentru această faptă, anatemizaţi, blestemaţi şi afurisiţi de atotputernicul Dumnezeu şi de Sfânta Maria şi de sfinţii şi aleşii îngeri ai lui Dumnezeu, în veci şi pururea sub povara blestemului dimpreună cu moştenitorii [şi] supuşii lui.

---

53 Aşa în orig.
54-55 GÜNDISCH: *aquisitione*.
55 Aşa în orig.
59 IORGA şi BOGDAN: *quocunque*.
63 BOGDAN: *Barcza*.
64 GÜNDISCH: *earundem*.
66-67 IORGA şi BOGDAN: *damnificare*.
68 Aşa în orig.
70 GÜNDISCH: *nominibus*; IORGA şi BOGDAN: *quibuscunque hominibus*.
71 IORGA şi BOGDAN: *quocunque*.
79 GÜNDISCH: *unarum*.

et Deus ei in vita n*u*lla*m* p*ros*p*er*itate*m* c*on*ced*e*re dignet*ur*, post morte*m* eius anima p*er*eh*e*n*n*ali* pe*n*a cruciet*ur*, corpus eius humo no*n* | r*e*cipiat*ur*, sed canib*us* et brut*is* ani*ma*libus ut aliud a*nim*al irrac*i*onale p*ro*iciat*ur*, p*ro* quor*um* testi*m*onio p*rese*ntes sigilli nostri mu*n*imi*n*e et c*er*tor*um* | Baronu*m* no*st*ror*um* p*re*tactor*um* dedim*us* c*on*signatas*.

Şi Dumnezeu să nu-l (*sic!*) învrednicească a-i dărui în viaţă niciun spor, [iar] după moarte sufletul lui să fie chinuit cu pedeapsă veşnică, trupul lui să nu-l primească pământul, ci să fie aruncat câinilor şi animalelor fără de minte ca un alt animal iraţional.[242] Pentru mărturia cărora, am dat [scrierea] de faţă, întărită cu sigiliul nostru şi al anumitor pomeniţi baroni ai noştri.

Dat*um* sabbato p*ro*xi*m*o an*te* domi*ni*c*am* qua Canit*ur* Jnuocauit me, Anno Dom*i*ni mill*es*im*o* cccc^{o} Sexagesi*m*o

Dat sâmbătă, înaintea duminicii în care se cântă *Invocavit me*[243], în anul Domnului o mie 400 şaizeci.

{*verso* de aceeaşi mână:}

L*itte*ra Dan vayuode s*u*p*er* bona | Dracol.

Scrisoarea lui Dan voievod despre bunurile lui *Dracol*.

83 IORGA şi BOGDAN: *iehennali*.
89 BOGDAN: *consingnatas*.

242 Referitor la formulele penitenţiale şi la blesteme cf. nota 158.
243 Prima duminică a postului Paştelui.

18 1460 iunie 4, cetatea [Bucureşti?] de pe Dâmboviţa

Vlad Ţepeş, voievodul Valahiei, solicită sfatului braşovean să trimită în Valahia împreună cu trimisul său, Voico Dobriţa, pe boierii refugiaţi în Braşov doritori să i se supună sau să-i alunge pe cei ce refuză.

Diplomatică
Istoricii români sunt de comun acord că locul de emitere al acestui document (cf. şi nr. **12**) trebuie să fie cetatea Bucureşti, atestată în 1459 (cf. nr. **16**). Cu toate acestea, se poate să fie vorba despre o mai veche cetate, mai la nord pe râul Dâmboviţa.[244]
Scrisoare închisă, sigilată. Adresa este aproape identică *ad litteram* cu cele din documentele nr. **19** şi **20** în care voievodul se străduie, ca şi în cea de faţă, să normalizeze relaţiile cu braşovenii. Deoarece, spre deosebire de documentul nr. **6** emis pe fundalul unei situaţii deosebit de încordate politic, această adresă nu este supraîncărcată cu calificative protocolare, poate fi considerată a fi conformă uzului cancelariei în materie de scrisori, uz ce presupune relaţii politice stabilizate ori încearcă să contribuie la acestea.

Contextualizare
Cf. nr. **15a-b** şi **71**. Odată cu înfrângerea şi executarea pretendentului Dan şi a unei părţi a susţinătorilor săi, politica braşovenilor axată pe detronarea lui **V**. era eşuată. Voievodul valah se dovedise îndeajuns de puternic ca să se impună în faţa unei serii de pretendenţi din Braşov, Sibiu şi Sighişoara, precum şi a opoziţiei valahe, dar şi să cauzeze pagube însemnate în Transilvania sudică. Deoarece regele Matia Corvin a ordonat doar măsuri limitate împotriva voievodului (cf. nr. **105**) şi a încetat să mai sprijine aceste oraşe împotriva lui **V**., braşovenii s-au văzut, probabil, forţaţi să recurgă la soluţia compromisului. Rămâne însă neclar dacă atacul devastator al lui **V**., despre care raportează Michel Beheim, Thomas Ebendorfer, Pius II, Gebhard Dacher şi Povestirile Germane (cf. *Corpus Draculianum* vol. 2,1), a avut loc înainte sau după 4 iunie. În nr. **106** din 26 mai nu găsim niciun indiciu în acest sens. Este posibil ca braşovenii să fi respins misiunea lui Voico Dobriţa, ceea ce ar fi putut conduce la o nouă incursiune a lui **V**.
Documentul de faţă arată că rezolvarea problemei boierilor pribegi trebuie să fi fost baza pentru viitoare negocieri de pace. Importanţa acestui aspect este demonstrată de solia lui Voico Dobriţa, atestat în toate sfaturile domneşti în cele patru hrisoave interne ale lui **V**. (nr. **7**, **9**, **16**, **22**) şi care trebuie să fi fost unul dintre cei mai importanţi oameni de încredere ai acestuia. Decisivă în cele din urmă era însă legătura sa cu marile familii boiereşti pentru care putea garanta amnistia în cazul întoarcerii.[245] Că **V**. a acţionat cu brutalitate împotriva rivalilor săi, o dovedeşte uciderea fostului logofăt Mihail (nr. **68**), a familiei lui Albu cel Mare (nr. **38**), precum şi a altor actori politici oponenţi (cf. Cronicile valahe în *Corpus Draculianum* vol. 2,2).

Cronologic precedat de nr. **72**.
Cronologic urmat de nr. **19**.

244 Cf. nota 201.

245 Se pare că garanţia voievodului nu fusese privită ca fiind suficientă. Pentru alte oferte de graţiere formulate de voievozi cf. TOCILESCU, nr. 31 (Alexandru Aldea), nr. 77 (Radu cel Frumos), nr. 153 (Vlad Călugărul despre pribegii primiţi din Imperiul Otoman), nr. 358 şi 369 (Mircea Ciobanul şi Mihnea Turcitul garantează retrocedarea moşiilor confiscate).

Descriere: Braşov, Arhivele Naţionale, Schnell I 19: orig. hârtie, uşor îngălbenită, format pătrat, 21,2 x 18 cm, 13 rânduri, fără filigran vizibil. Conform lui GÜNDISCH de aceeaşi mână ca nr. **45** de pe 26 iulie 1460. Închis, pecete rotundă, dm. 33 mm, ceară roşie, puternic deteriorat, fără iconografie recognoscibilă, *verso* pătat peste întreaga pagină.
Regestă: ANDRONESCU: *Repertoriul*, nr. 288, p. 87.
Ediţii: HURMUZAKI, vol. 15, partea 1, nr. 96, p. 56; BOGDAN: *Documente privitoare*, nr. 262, p. 320; GÜNDISCH: *Urkundenbuch,* vol. 6, nr. 3218, p. 79.
Literatură: STOICESCU, p. 80; ANDREESCU, p. 83.

Nota bene: text după original.

Prudentes et Circumspecti viri fratres et amici nostri, nobis plurimum honorandi. | Quia hunc Egregium Woyko Dobricha nostrum specialem consiliarium nobis | sincere, dilectum, propter illos pribagos,[246] et nobis hucusque aduersarios qui eundem | Woyko ore* suis* postularunt, duximus ad vos transmittendum, quoniam ipsis dictis | pribagis per omnia de excessibus* peper-cimus. Jgitur, hortamur prudentias vestras diligenter, quatenus, dictos pribagos cum prefato nostro homine Woyko, ad nos transmittere velitis, | si vero ipsi ad nos venire contempserint, extunc, iuxta dicta vestra prout cum | homine nostro Cristyan conclusistis, et* expellere spopondistis, vestri e~medio, eosdem | expellatis, eo quod requiem habeatis similiter et nos,

Cumpătaţilor şi chibzuiţilor bărbaţi, fraţi şi prieteni ai noştri nouă preacinstiţi. Pe acest ales Voico Dobriţa, sfătuitorul nostru special şi de noi cu adevărat preţuit, am decis să-l trimitem la voi din pricina acelor pribegi şi, până acum, duşmani care pe acelaşi Voico cu gura lor l-au cerut, după ce pe aceşti zişi pribegi, întru toate, i-am ferit de surghiun. Aşadar, o îndemnăm pe înţelepciunea voastră cu stăruinţă, pe zişii pribegi să [bine]voiţi a-i trimite la noi cu numitul omul nostru, Voico. Iar dacă ei ar nesocoti să vină la noi, atunci, după vorbele voastre, aşa cum v-aţi înţeles cu omul nostru, Cristian,[247] şi aţi făgăduit a-i izgoni din mijlocul vostru, să-i izgoniţi pe aceştia, ca [voi] să aveţi linişte şi noi asemenea.

7 Corect: *oribus*; BOGDAN: *suo*.
9 Apoi *pp* tăiat.
16 Deasupra rândului.

246 Un cuvânt de origine slavă care este preluat ca atare în textul latinesc.
247 Identificarea acestuia cu Cristian pârcălab rămâne una ipotetică (cf. nr. **25** şi **34**).

q*uonia*m p*rop*t*er* ips*o*s et ip*s*is | sim*i*lib*us* no*n* r*e*pausar*e*, possum*us*, ne plur*ies** rixe et rancores, causa ipsorum | in n*ost*ri medio existant.* Sic t*am*en eosd*em* expellatis q*uod* js Woyko n*oste*r | homo eosd*em* videat oc*u*lis expulsuros.

Căci din cauza acestora şi celor la fel ca ei nu putem avea tihnă, ca nu cumva să apară mai multe certuri şi râcă în mijlocul nostru, din cauza lor. Aşa deci, izgoniţi-i pe aceştia, încât acest Voico, omul nostru, să-i vadă cu ochii [lui] pe aceştia ce vor fi izgoniţi.

Ex Castro fluuij Dombauicha | fe*ri*a quarta qua*tu*^{or} t*em*por*u*m Penth*ecoste*s D*omi*ni Anno eiusd*em* mill*esi*mo quad*ringentesi*mo Sexagesi*m*o:

Din cetatea de pe râul Dâmboviţa, miercuri a celor patru anotimpuri [după duminica] Rusaliilor Domnului, în anul acestuia o mie patru sute şaizeci.

Wlaad wayuod*a* | p*ar*ciu*m* Tr*ans*alpinar*um*

Vlad voievod al părţilor Transalpine

{*verso* adresă:}

Prudentib*us* et Circumspectis v*iri*s Judicj | et Juratis ciuib*us** Ciuitatis Brassouiensis* | fratrib*us* atq*ue* Amicis n*os*tris, nob*is* pl*ur*imum ho*no*rand*is*

Cumpătaţilor şi chibzuiţilor bărbaţi, judelui, juraţilor orăşenilor din oraşul Braşov, fraţilor şi prietenilor noştri, foarte cinstiţi nouă.

---

20 BOGDAN: *plures*.
22 GÜNDISCH: *existunt*.
31 Lipsă la GÜNDISCH; corectat de către scrib din *Brasouiensibus*.

19 1460 iulie 26, [Valahia]

Vlad Ţepeş, voievodul Valahiei, transmite sfatului braşovean că vrea să ţină pace dacă oraşul nu-i susţine pe făgărăşeni, împotriva cărora anunţă o expediţie de pedepsire.

Diplomatică
Ca loc al emiterii este de bănuit o localitate din Valahia, pentru că **V**. a „trimis dincolo", ceea ce înseamnă că la momentul emiterii nu trecuse Carpaţii.
Asupra adresei acestei scrisori închise cf. nr. **18**. Datorită formulărilor ironice este de bănuit, ca şi în cazul nr. **4**, **6** şi **21**, o dictare directă a voievodului.

Contextualizare
Cf. nr. **18**. Documentul de faţă indică faptul că braşovenii derulaseră procedurile de extrădare sau alungare a boierilor pribegi sau că se ajunsese la un alt succes în negocieri, deschizându-se, astfel, drumul tratativelor de pace. Voievodul învingător îi obliga pe braşoveni să plătească o despăgubire de 15.500 de florini (cf. nr. **24**). Cu toate acestea, susţinerea de către braşoveni a valahilor pribegi continua să rămână o problemă apăsătoare în relaţiile politice ale celor două părţi (cf. nr. **73**).
Prezenta scrisoare lasă loc următoarei posibilităţi de interpretare vizavi de situaţia politico-militară din momentul emiterii sale. După stabilizarea relaţiilor cu Braşovul, **V**. avea să trimită oastea sub comanda unui om de încredere împotriva făgărăşenilor, cu care nu ajunsese la nicio înţelegere de pace, aceştia fiind aliaţi cu Braşovul, de la care primiseră sprijin în timpul operaţiunilor militare precedente. **V**. încerca acum să împiedice repetarea acestei situaţii, ameninţând pe braşoveni cu reluarea ostilităţilor. Oraşul fortificat servea ca loc de retragere,[248] având pentru duşmanii voievodului rolul militar al unei cetăţi de unde se puteau întreprinde noi atacuri asupra feudei.

Cronologic precedat de nr. **18**.
Cronologic urmat de nr. **20**.

Descriere: Braşov, Arhivele Naţionale, Schnell I, 17: orig. hârtie, îngălbenită, format orizontal, 21,8 x 15 cm, 11 rânduri, fără filigran recognoscibil. Potrivit lui GÜNDISCH, de aceeaşi mână ca nr. **18**. Închis, timbru cu filigran, pecete **A 2** (→).
Ediţii: HURMUZAKI, vol. 15, partea 1, nr. 97, p. 56; BOGDAN: *Documente privitoare*, nr. 263, p. 321; GÜNDISCH: *Urkundenbuch*, vol. 6, nr. 3224, p. 83-84.
Literatură: PASCU: *Istoria medie,* p. 212; STOICESCU, p. 81-82; ANDREESCU, p. 76; CAZACU, p. 129.

Nota bene: text după original.

248 Pentru cazul adăpostirii unor hoţi la Braşov cf. plângerile lui Alexandru Aldea în TOCILESCU, nr. 21 şi 32 sau *DRH*, D, vol. 1, nr. 239, p. 335. Vlad Dracul cerea braşovenilor restituirea unei sume însemnate din averea domnească cu care fugise în Transilvania Neagoe, un susţinător al lui Albu cel Mare.

Prudentes et Circumspectj virj fratres, atque amicj nostri, nobis plurimum honorandi. Ex eo | quod cum hominibus nostris in nostra possessione, districtus Fogorasch, aliqua habemus negociarj, non terrorem | habeatis, quoniam nos omnia ex~parte pacis conclusione, et vnione eiusdem, promissa, infringibiliter erga | vos et vestros~quoslibeth*, nisi per vestras* prudentias eadem conclusio pacis violarj non videatur, volumus, obseruare. Sed et | vos legem antiquam et consuetudinem anteam* in eo quod, eisdem, districtui Fogorasch, adiutoria et | subsidia vestra, nequaquam dare nec prestare velitis. Jnsuper quod in vestri medio, illorum* aliquem, si fugam | dare contingeret, non fouere neque consentire, vestra iuxta promissa* velitis, sed ipsis | malifacere, quoniam nos omnia vobiscum ut permittitur, conclusa, nisi per vos violarj non videantur | rate et firme tenere volumus inconcusse. Sicut etenim nos homines vestros in ipsorum singulis agendis | non molestamus, sic et vos, homines nostros, ad dictas nostras possessiones transmissos,

Cumpătaţi şi chibzuiţi bărbaţi, fraţi şi prieteni ai noştri, nouă preacinstiţi. De faptul că cu oamenii noştri în moşia noastră, districtul Făgăraş, avem ceva de tratat,[249] să nu aveţi teamă, căci noi voim să ţinem toate dinspre partea păcii încheiate şi a acelui legământ făgăduit, nezdruncinat faţă de voi şi de ai voştri, de vreme ce învoiala acelei păci nu pare să fi fost încălcată de către înţelepciunea voastră. Dară şi voi, vechea lege şi obiceiul de mai înainte [să le urmaţi] în aşa fel încât să nu-i daţi ajutor nici să [bine]voiţi să-i oferiţi sprijinul acestui district Făgăraş. Mai mult, dacă se întâmplă ca unul dintre aceia [făgărăşeni] să fugă în mijlocul vostru, să nu [bine]voiţi, potrivit făgăduielilor voastre, să-i susţineţi, nici să fiţi de acord cu ei, ci acestora să le faceţi rău, căci noi toate cele încheiate cu voi precum [ne-am] învoit vrem să le ţinem valabil, cu tărie [şi] neabătut, dacă nu ni se pare să fi fost încălcate de voi [mai întâi]. Aşa cum noi, aşadar, nu stânjenim pe oamenii voştri în oricare dintre treburile lor, aşa şi voi pe oamenii noştri, trimişi la numitele noastre moşii,

9 GÜNDISCH: *quoslibet*; BOGDAN: *vos*.
12 BOGDAN: *anteā* (*sic*).
16 Apoi GÜNDISCH: *conclusa*.
18 Apoi *fovere nec consentire* tăiat.

249 Bazându-se pe Povestirile Germane despre o intervenţie valahă asupra Amlaşului, CAZACU, p. 129 presupune că această scrisoare conţine o informaţie falsă. Această intervenţie a avut loc, însă, o lună mai târziu, pe 24 august (cf. Ms. Colmar în *Corpus Draculianum*, vol. 2,1). STOICESCU, p. 81 pleacă de la premisa că atacul ar fi avut loc la 10 august, deci cu două săptămâni mai devreme, ceea ce, ţinând seama de documentul de faţă, nu pare a fi justificat. Se pare că au avut loc două incursiuni, anume în iulie împotriva Făgăraşului şi pe 24 august împotriva Amlaşului.

no*n* molestar*e* nec | p*er*turbar*e* velitis modo aliqualj.

să nu [bine]voiţi să-i stânjeniţi ori să-i tulburaţi în nici un chip.[250]

Datu*m* Sabb*a*to proximo post festu*m* B*ea*ti Jacobi Ap*osto*li Anno &c*etera* lxmo. |

Dat în sâmbăta de după sărbătoarea fericitului Iacob, Apostolul, în anul etcetera 60.

Wlaad wayuod*a** | p*ar*ciu*m* T*ra*nsalpinar*um*

Vlad voievod al părţilor Transalpine

{*verso* adresă:}

Prudentib*us* et Circumspectis vir*is* | Judicj et Juratis~Ciuib*us* | Ciuitatis Brassouien*sis*, f*rat*ribus atq*ue* amicis n*ost*ris | nobis plurimum honorand*is*.

Cumpătaţilor şi chibzuiţilor bărbaţi, judelui şi juraţilor, orăşenilor oraşului Braşovului, fraţi şi prieteni ai noştri, nouă preacinstiţi.

30 GÜNDISCH: *waywoda*.

250 Din acest pasaj se poate deduce că **V**. nu se afla personal în fruntea oştilor, campaniile împotriva Făgăraşului fiind conduse de oamenii săi de credinţă. Prin urmare, putem presupune, ca şi în cazul altor incursiuni în Transilvania, că voievodul nu ar fi fost prezent. Cf. în *Corpus Draculianum*, vol. 2,1 episodul atacului asupra localităţii fortificate Codlea care, potrivit tradiţiei germane, ar fi fost condus de un comandant valah rămas anonim.

20 1460 august 10, cetatea [Bucureşti?] lângă Dâmboviţa

Vlad Ţepeş, voievodul Valahiei, scrie sfatului braşovean cu privire la unele litigii.

Diplomatică
Asupra locului de emitere şi a adresei cf. nr. **18**.
Scrisoarea închisă, sigilată; formular concis. După adresă urmează expunerea în mod abrupt şi fără vreo formulă de tranzit. În dispoziţie voievodul apare ca intervenient, în sancţiune acesta neexcluzând rezolvarea punitivă a cazului.

Contextualizare
Cf. nr. **18** şi **19**. Campania împotriva Făgăraşului a fost pornită probabil înaintea emiterii acestui document. În momentul emiterii, **V**. pregătea devastatorul atac asupra Amlaşului (cf. Povestirile germane şi Cronica Murală a Bisericii Negre în *Corpus Draculianum* vol. 2,1).
Prezentul document poate fi văzut ca tipic pentru problematica raporturilor economice pe timp de criză politică şi război. Litigiul principal reprezintă începutul situaţiei de război dintre braşoveni şi voievodul valah. Dacă menţionatele confiscări au avut loc pe timpul situaţiei de război, atunci braşovenii aveau o acoperire legală (pentru cazuri similare cf. nr. **11** şi **70**).[251] Este posibil ca în acel fel să fi fost argumentată plata de mai târziu a despăgubirilor către **V**. (cf. nr. **24**). Nu este clar în ce raport cu curtea domnească se afla „omul cu porcii".[252] Cazul pare însă a fi fost îndeajuns de important pentru **V**. încât să intervină pe lângă sfatul braşovean. Dacă voievodul nu era în măsură să demonstreze supuşilor şi cercurilor acestora că este în măsură să-i apere de abuzuri, precum cel de faţă, aceasta risca să-i afecteze autoritatea.[253]

Cronologic precedat de nr. **19**.
Cronologic urmat de nr. **21**.

Descriere: Braşov, Arhivele Naţionale, Fronius I, 303: orig. hârtie, format orizontal, 21 x 14,9 cm, 14 rânduri, filigran: două cercuri concentrice cu două puncte. Închis, pecete rotundă, dm. 31 mm, ceară roşie, căzută, puţine resturi de ceară.
Regestă: ANDRONESCU: *Repertoriul*, nr. 290, p. 87.
Extras: HOLBAN: „Accente personale", p. 64.
Ediţii: HURMUZAKI, vol. 15, partea 1, nr. 98, p. 57; BOGDAN: *Documente privitoare*, nr. 264, p. 322; GÜNDISCH: *Urkundenbuch*, vol. 6, nr. 3227, p. 84-85.
Literatură: STOICESCU, p. 81.

Nota bene: text după original.

---

251 Din numeroasele cazuri atestate cf. TOCILESCU, nr. 4 (Mihail I); nr. 80 (Radu cel Frumos), nr. 130 (Basarab cel Tânăr), nr. 155, 163 (Vlad Călugărul), nr. 195 (Radu cel Mare), nr. 238, 245, 251, 260, 265 (Neagoe Basarab), nr. 320 (Vlad Înecatul), nr. 361 (Mircea Ciobanul).

252 Pentru un caz asemănător, în care porcii confiscaţi se aflaseră în posesia unor boieri, cf. plângerea lui Vladislav II care, despăgubind pe supuşii săi, cerea suma de la braşoveni (*DRH*, D, vol. 1, nr. 315, p. 431-432).

253 Deşi rar atestată, voievodul dispunea de opţiunea de a despăgubi prin mijloace financiare proprii pe oamenii săi ce suferiseră pagube în urma unor confiscări, încercând mai apoi să-şi recupereze aceste sume de la cauzatorii acestor pagube, în acest caz braşovenii (cf. plata preluată de Vladislav II în TOCILESCU, nr. 67, p. 65).

Prudentes et Circumspecti viri fratres atque amici nostri, nobis plurimum honorandi. Ex~parte | nostri hominis cum porcis, aliam non agnoscere possumus iusticie equitatem, nisi de villa eadem in~qua | homo noster dictos porcos suos fore asserit, xij. homines iuramentum prestare debeant, sic quod dicti porci | non tempore pacis, sed discordiarum, tempore essent recepti. Quod si sic dicti iurauerunt homines xij. ex~tunc homo | noster dictis de porcis, carenciam, et dampnum habeat, sed si dicti duodecim homines, iuramentum | prestare contempserint, ex~tunc dictos porcos nostro homini restitui~facere velitis. De babatis* autem nobis constat | sic, quod nos non tenemus, quod ea temporibus discordiarum facta et acta sint, quoniam nos illo tempore legatos | et nuncios nostros apud vestras Prudencias et Circumspecciones habuimus.

Cumpătaţilor şi chibzuiţilor bărbaţi, fraţi şi prieteni ai noştri, nouă preacinstiţi. Din partea omului nostru cu porcii, nu putem vedea altă dreptate a legii, decât că din acelaşi sat în care omul nostru se spune că şi-ar ţine numiţii porci, doisprezece bărbaţi trebuie să facă jurământ, anume că porcii nu în vreme de pace, ci în vreme de vrajbă au fost luaţi. Că dacă aşa au jurat numiţii doisprezece, atunci omul nostru să aibă lipsă şi pagubă de numiţii porci. Însă de va fi [ca] numiţii doisprezece să nesocotească a face jurământ, atunci numiţii porci să [bine]voiţi să-i înapoiaţi omului nostru. Dar, în ceea ce priveşte potcoavele*, este, aşa, limpede pentru noi, că noi nu avem [nicio vină], pentru că în acele vremuri de vrajbă s-a întâmplat şi petrecut. Căci noi, în acea vreme, aveam pe solii şi trimişii noştri la înţelepciunea şi chibzuirile voastre.[254]

15 HOLBAN: *babacis*.

15 Cuvântul „babatis" este interpretat, în mod speculativ, de HOLBAN ca fiind „berbeci" („Accente personale", p. 64). Traducerea corectă este „potcoave", cuvânt întâlnit în spaţiul lingvistic german în 1477 (cf. *Glossarium mediae et infimae latinitatis*. Vol. 1. Paris 1840, p. 521, precum şi Nina PLEUGER: *Der Vocabularius rerum von Wenzeslaus Brack: Untersuchung und Edition eines spätmittelalterlichen Kompendiums*. Berlin, New York 2005, p. 358).

254 O adresare tipică în corespondenţa unui emitent de rang superior către un destinatar inferior. Se folosesc termeni „care conotează metaforic şi persuasiv calităţi de referinţă în sistemul axiologic al vremii" (HALICHIAS: *Latina diplomatică*, p. 41).

Igit*ur* hortam*ur* v*estras* P*rudentias* et C*ircumspectiones* p*rese*ntib*us* | diligent*er*, q*uaten*us, homin*ibus* n*ost*ris quibuslib*et*, iusticiaria*m* impend*e*re velit*is* satisfacc*ione*m prout et nos | v*est*ris quibuslibet, meram, impendim*us* iusticie equitate*m*, ob~hoc ecia*m* iusticia int*er* nos fieri deb*et* | ne minora maiora sequa*ntur*, q*uonia*m ut clare videt*ur*, q*uod* p*rop*t*er* parua, magna emergi solent | q*uonia*m scien*dum*, q*uod* si agnou*er*im*us*, n*ost*ris homin*ibus*, sicut nos v*est*ris, iusticie no*n* imp*er*tiri equitate*m* | n*ost*ros in~dampno, n*u*llaten*us* homi*n*es p*er*mittem*us*[.]

Aşadar, îndemnăm pe înţelepciunea şi chibzuielile voastre prin [scrierea] de faţă cu stăruinţă ca oamenilor noştri, fiecăruia, să binevoiţi să-i daţi satisfacţie în măsura în care şi noi alor voştri, fiecăruia, le vom face nesmintită dreptate a legii.[255] Pentru aceasta trebuie să fie lege între noi ca nu cumva din cele mici să se facă mari, căci aşa se vede limpede, că din cauza celor mărunte pot lua naştere cele mari. Căci e de ştiut, că de va fi să cunoaştem [că] oamenilor noştri, precum noi faţă de ai voştri, nu li se face dreptatea legii, nu vom îngădui în niciun chip ca oamenii noştri [să fie] în pagubă.[256]

Ex Castro fluuij Dombauicha Do*mi*nica jn~die B*ea*ti | Laure*n*cij, m*arti*ris Anno Dom*i*ni mille*si*mo quad*ringentesi*mo Sexagesimo.

Din cetatea de pe apa Dâmboviţei în ziua fericitului Laurenţiu martirul,[257] în anul Domnului o mie patru sute şaizeci.

Wlaad wayuod*a*[*] | p*ar*ciu*m* T*ra*nsalpinar*um*

Vlad voievod al părţilor Transalpine

{*verso* adresă:}

Prudentib*us* et Circumsp*e*ctis vi*ri*s Judici | et Juratis Ciuib*us* Ciuit*atis* Brassouien*sis* | *frat*rib*us* atq*ue* amic*is* n*ost*ris n*o*b*is* pluri*mum* honorand*is*

Cumpăniţilor şi chibzuiţilor bărbaţi, judelui şi juraţilor orăşenilor oraşului Braşov, fraţi şi prieteni ai noştri, nouă preacinstiţi.

39 GÜNDISCH: *woywoda*.

255 **V**. recurge aici la practica obişnuită a reglementării litigiilor ‚internaţionale': respectarea la curtea domnească a drepturilor braşovenilor în litigii împotriva valahilor este garantată dacă şi litigiile valahilor adresate sfatului Braşovului sunt judecate după legile recunoscute în regatul Ungariei. Cf. TOCILESCU, nr. 29 (Alexandru Aldea), nr. 92 (Basarab Laiotă), nr. 201 (Radu cel Mare), nr. 245 (Neagoe Basarab), nr. 299, 308 (Radu de la Afumaţi), nr. 321, 330 (Vlad Înecatul).

256 Această formulare este de înţeles şi ca o completare la cele spuse, având şi rolul de ameninţare indusă: micile disensiuni ar putea duce la noi conflicte armate. **V**. transmite un avertisment braşovenilor. Pasajul este de înţeles şi ca un indiciu al faptului că braşovenii, de multe ori, tergiversau soluţionarea problemelor sau a conflictelor de natură juridică. Acest indiciu poate însă înşela, având în vedere că provine din corespondenţa adversarului acestora în conflictele în cauză.

257 Despre datare cf. Ion IONAŞCU: „Elemente de cronologie. Cronologia documentelor din Moldova şi Ţara Romînească". În: *Documente privind istoria Romîniei. Introducere.* Vol. 1. Bucureşti 1956, p. 389-451, aici p. 440.

21 [14]60 octombrie 11, Wywar/[Bucureşti]

Vlad Ţepeş, voievodul Valahiei, se plânge pe lângă un înalt demnitar transilvănean despre braşoveni că nu respectă tratatul încheiat cu câteva săptămâni mai înainte.

Diplomatică

Textul scrisorii se păstrează într-o copie contemporană de mâna notarului braşovean Leonhard,[258] redactată după 11 octombrie 1460, data emiterii documentului original, şi probabil nu mai târziu de noiembrie 1460, deoarece pe reversul aceleiaşi foi se găseşte redactat de aceeaşi mână un protocol al negocierilor cu un trimis al voievodului pentru o alianţă transilvăneano-valahă (nr. **73**). Caracteristicile externe corespund la rândul lor uzanţelor din secolul al XV-lea. Ca loc de emitere este de bănuit Bucureştiul, deoarece denumirea de „Wywar" (ung. „cetatea/oraşul nou") este folosită şi în nr. **23**. În ciuda lipsei intitulaţiei şi a adresei, cunoscute copistului şi tuturor persoanelor implicate în negocierile sfatului braşovean, argumentele de mai sus nu lasă nicio îndoială asupra faptului că această scrisoare a fost emisă de **V**. Destinatarul, adresat cu o apostrofă ce indică un rang egal sau inferior voievodului, este identificat de GÜNDISCH cu comitele secuilor, Oswald de Rozgonyi, pe baza argumentului că în scrisoare se presupune acordul secuilor.[259] Deoarece comitele secuilor îndeplinea şi funcţia de comite al Braşovului, era evident de ce **V**. ar fi recurs la ajutorul său. Destinatarul ori trimişii săi au adus, se pare, la Braşov originalul pentru negocierile al căror protocol se găseşte în nr. **73**, oraş unde, într-un final, a fost copiat şi retrimis în arhiva destinatarului iniţial.

Scrisoarea de faţă prezintă caracteristicile unei copii nelegalizate ce nu respectă întru totul originalul: lipsesc intitulaţia, adresa şi subscripţia, anumite pasaje indică erori clare de copiere, protocolul iniţial este deosebit de scurt, contextul şi naraţia încep abrupt după apostrofă. Formulele de adresare vădesc o ierarhie orizontală între emitent şi destinatar, compromisă pe alocuri de expresii emoţionale ce rezultă în ironie sau într-o lipsă de formalism expresiv. **V**. se raportează mai întâi la acordul comun de pace, după care formulează o acuzaţie la adresa braşovenilor, apoi iarăşi se raportează la înţelegere, pentru ca mai apoi să dea curs unei alte acuzaţii, precum şi refuzului de ratificare a acestui acord printr-o diplomă oficială. După aceasta, voievodul îşi îndreaptă petiţia către adresat, repetând acuzaţia şi refuzul său. Exceptând datarea, protocolul final lipseşte cu desăvârşire, fiind cel mai probabil tăiat de copist ca balast irelevant pentru conducerea negocierilor.

Contextualizare

Cf. nr. **18** şi **19**. Eşecul politicii braşovenilor faţă de **V**. a cauzat o nouă destabilizare a situaţiei, ceea ce a condus la necesitatea medierii de către înalţi reprezentanţi transilvăneni,

258 Pentru alte documente şi texte din mâna lui Leonhard cf. nr. **8**, **11**, **15a**, **17** şi **73**.

259 Rozgonyi a emis diplome ca şi comite al secuilor în 1457 şi 1458 (cf. GÜNDISCH: *Urkundenbuch*, vol. 5, nr. 3096, p. 582-583 şi vol. 6, nr. 3114, p. 9). Pentru 1459 sunt atestaţi ca şi comiţi ai secuilor Ladislaus şi Johannes de Lábatlan, pentru iulie 1460 Ladislaus de Losoncz (cf. ibid. nr. 3196, p. 64, nr. 3197, p. 64 şi nr. 3223, p. 83). Pentru 21 septembrie 1460 este atestat iarăşi Oswald de Rozgonyi împreună cu Reginald de Rozgonyi, ceea ce face greu de decis cui dintre cei doi îi era destinată de fapt scrisoarea lui **V**. Cf. Károly SZABÓ (ed.): *Székely Oklevéltár. A magyar történelmi társulat Kolozsvári bizottsága*. Vol. 1: 1211-1519. Kolozsvár 1872, nr. 155, p. 187.

comitele secuilor ori voievodul Transilvaniei, între cele două părţi. Din acest motiv, destinatarul documentului de faţă a vizitat curtea voievodului, obţinând un armistiţiu preliminar ce trebuia, probabil, să intre în vigoare începând cu mijlocul lui septembrie şi până la sfârşitul lui octombrie. Prevederile acestuia erau, se pare, pe alocuri aceleaşi ca în cazul armistiţiului de la Sighişoara din noiembrie/decembrie 1457 (cf. nr. **66**), care însă era, în mod evident, controversat în Braşov din cauza gravelor pustiiri valahe (cf. nr. **91**). Pentru un tratat ulterior de pace de lungă durată, ce ar fi trebuit să prelungească armistiţiul în cauză, trebuia să fie îndeplinită o serie de acorduri. Nepercepându-le ca îndeplinite, prevăzute fiind, se pare, între altele, libertatea comerţului şi alungarea pribegilor, voievodul a activat în dispută un înalt demnitar al Transilvaniei. Pe de o parte, este indicat prin aceasta interesul lui **V**. într-o normalizare a relaţiilor cu braşovenii, dar pe de alta domnul valah se temea, de bună seamă, aşa cum o atestă protocolul negocierilor (nr. **73**), de un conflict militar pe două fronturi, anume concomitent împotriva saşilor şi a moldovenilor sau otomanilor. Odată activate, **V**. trebuia, în plus, să menţină de partea sa aceste autorităţi transilvănene, astfel încât temuta coaliţie a pribegilor valahi cu braşovenii să nu-şi găsească susţinere la voievodul Transilvaniei sau la comitele secuilor. Documentul de faţă pare, cu toate că abrevierile efectuate de destinatar împiedică darea unui verdict categoric, să fi fost un răspuns la o presupusă scrisoare a adresatului.

Cronologic precedat de nr. **20**.
Cronologic urmat de nr. **73**.

Descriere: Braşov, Arhivele Naţionale, fost fond din Arhiva Comunităţii Bisericii Evanghelice A.B. Braşov, I.E. 168r.: copie contemporană, hârtie, format orizontal, 21,5 x 11,5 cm, fără filigran; scris pe ambele părţi, *verso* scris invers faţă de *recto*.
Extras: *RHH* 8 (1969), p. 991-992.
Ediţii: GÜNDISCH: „Vlad Ţepeş", p. 75-76; IDEM: *Urkundenbuch*, vol. 6, nr. 3236, p. 89-90; HALICHIAS: *Latina diplomatică*, nr. 20, p. 190-193 [cu trad. rom. și descriere diplomatică].
Literatură: GÜNDISCH: „Vlad Ţepeş", p. 73; ANDREESCU, p. 84.

Nota bene: text după original; din cauza calităţii reduse a copiei păstrate, traducerea cuprinde o serie de întregiri, ignoră anumite erori gramaticale şi este, în general, mai liberă, pentru a facilita cititorului o mai bună înţelegere a textului original.

Egregie vir amice noster, nobis plurimum honorande. Jntimata vestra noueritis nos sane et optime intellexisse, vnde sciatis quod nos pro parte | nostra pacem inter nos videlicet jnfra spacium sex ebdomadarum conclusam tenere et obseruare, vestra iuxta optata, conamur. Sed vobis reducetur | in memoriam quod tempore talis inter nos pacis conclusionem, mencio fiebat inclusionem*, quod homines nostri tam negociatores quam et ceteri in quibus|cumque factis et agendis essent et existerent, quod vestra Serenitas in sua persona simulcum ceteris nunctijs* et hominibus eorundem Brassouiensium | spopondebat, libere & pacifice absque impedimento de medio ipsorum Brassouiensium et partium Burcza dimittere. Sed nos de facto | ipsos Brassouienses, in pertinentiis nostris et partibus existentes tam vnius quam alterius actionis, viso vestris, liberos et pacificos abire | vna vobiscum et post vos dimisimus* omni absque impedimento intermixto, quod iam cum scitu nostro nullus talium hominum | in nostra existit et est potencia, quod si aliquem sciremus eciam iuxta disposita dimittere intenderemus. Sed prout a veridicis didicimus | homines nostri ibidem existentes ab ipsis Brassouiensibus arrestati et non libere asseruntur, quod ex istis, ipsa protunc tempore premissa adimpleri | non agnouimus, et iam litteras nostras iuramentales habere optatis,

Alese bărbate, prieten al nostru, nouă preacinstit. Apropierea voastră, să ştiţi că noi am înţeles-o cu adevărat şi preabine, de unde [şi] ştiţi: că noi, din partea noastră, pacea încheiată între noi, anume, pe timp de şase săptămâni, ne străduim să o ţinem şi să o păstrăm, după dorinţele voastre. Dar vouă [trebuie] să vi se aducă aminte că într-o astfel de vreme, (atunci) când între noi era încheiată pace, la sfârşit s-a ivit o minciună; că oamenii noştri, atât negustorii cât şi ceilalţi erau cu lucru şi se îndeletniceau cu treburi; că luminăţia voastră în propria persoană dimpreună cu ceilalţi soli şi oameni ai braşovenilor aţi promis ca [valahii] să poată pleca în libertate şi cu pace, fără de piedică, din mijlocul acelor braşoveni din părţile [Ţării] Bârsei. Dar noi, de fapt, dându-ne seama că aceşti braşoveni, care apar atât cu o treabă în stăpânirile şi părţile noastre, cât şi cu alta în [părţile] voastre, pot pleca liberi şi cu pace împreună cu voi şi după ce vă dăm drumul, fără a pune nicio piedică. Pentru că acum cu hotărârea noastră, niciunul dintre astfel de oameni nu apar sau sunt în stăpânirea noastră, chiar dacă ştiam pe cineva, potrivit hotărârilor, încercam să îl trimitem. Dar cum am aflat [de la oameni] de încredere, oamenii noştri care apar acolo sunt arestaţi de braşoveni şi nu au fost puşi în libertate. Întrucât nu am cunoscut dacă de către aceştia se împlinesc acelea hotărâte în acel timp, iar [voi] vreţi să aveţi scrisorile noastre jurate,

9 Aşa în orig., corect respectiv neprescurtat: *in conclusione*.
13 GÜNDISCH: *nunciis*.
22 Apoi tăiat „*omn*i ab”.

q*uod* nob*is* bonu*m* et c*ongru*um vid*erentu*r vnu*m* p*ri*us adimple*re* votu*m* | se*cun*du*m* postmod*um* votis adoptar*e*. Igitu*r* ho*min*es n*ost*ros iuxta p*ro*missa libe*re* & pacifice abire p*er*mittat*is*. Insup*er* q*uod* ip*s*i | Brassouien*ses* l*itte*ras saluco*n*duct*us** sup*er* eo tra*n*smittan*t* q*uod* ho*minem* no*st*ru*m* ad c*on*spici*endum* e*m*ulos no*st*ros e medio Brassouien*sium* | expellen*dos** secu*re* possum*us* tra*n*smitte*re*, q*uod* du*m* sic n*ost*ros e*m*ulos ip*s*or*um* Brassouien*sium* e~medio expulsar*e* fo*re* agnoui*mus* | ho*min*es-q*ue* n*ost*ri i*n* ip*s*or*um* Brassouien*sium* medio existen*tes* dimitt*erentu*r, ex tu*n*c visis ta*lib*u*s*, ip*s*as n*ost*ras l*itte*ras iurame*n*tales | iux*ta* v*est*ra petita et optata c*on*cedem*us* tra*n*smitten*das*. S*ed* si ho*min*es n*ost*ros lib*e*ros iux*ta* p*ro*missa no*n* dimiser*i*nt extu*n*c t*a*les | l*itte*ras n*ost*ras no*n* expe*c*tate facien*das*, q*uonia*m ea q*ua** ip*s*i Brassouien*ses* cora*m* vobis p*ro*miseru*n*t et spopo*n*deru*n*t, et ip*s*a no*n* | adimpleueru*n*t, quo*modo* tu*n*c v*est*rum ab ip*s*is p*ost* r*ecessu*m adimpleb*u**nt** vota et p*ro*missa.

Ex castr*o* Wywar fluvij Dombowicza. Sabb*a*to p*roxim*o post Dyonisij Anno Lx*o*.

ne pare nouă a fi bine şi potrivit, mai întâi să împlinim promisiunea şi apoi să îndeplinim jurământul. Aşadar, să le permiteţi oamenilor noştri, potrivit făgăduielilor, să plece în libertate şi cu pace. Mai mult, că aceşti braşoveni ne-au trimis scrisori de salvconduct pentru acesta, ca pe omul nostru să-l putem trimite în siguranţă, spre a observa izgonirea adversarilor noştri din mijlocul braşovenilor, astfel încât aşa să cunoaştem că adversarii noştri din mijlocul acestor braşoveni vor fi izgoniţi şi oamenilor noştri aflători în mijlocul braşovenilor să le dea drumul.[260] Văzând acestea, ne vom îndupleca a trimite aceste scrisori de jurământ ale noastre, după cererile şi dorinţele voastre. Dar dacă pe oamenii noştri nu-i veţi lăsa să plece, potrivit făgăduinţelor, atunci să nu aşteptaţi că astfel de scrisori vor fi făcute, de vreme ce acei braşoveni în faţa voastră au făgăduit şi promis, şi pe acestea nu le-au împlinit, atunci cum vor împlini promisiunile şi legămintele după plecarea voastră.

Din cetatea Wywar de pe râul Dâmboviţa. Sâmbăta după Dionisie, în anul 60.

38 GÜNDISCH: *salvus conductus*.
41 Lipsă la GÜNDISCH.
52 GÜNDISCH: *que*.
55 GÜNDISCH: *adimpleverunt*.

260 Se pune întrebarea dacă pentru această misiune, la fel ca în iunie (nr. **18**) a fost ales Voico Dobriţa, unul dintre oamenii de credinţă ai lui **V**. sau Christian (cf. *ibid*.), trimis pe lângă braşoveni. Existenţa unei copii în Arhiva din Braşov este un indiciu al faptului că adresatul a jucat rolul unui mediator între oraş şi domn şi că scrisoarea a fost păstrată ca bază de informaţie pentru o altă negociere cu trimişii valahi.

22 1461 februarie 10, Bucureşti

Vlad Ţepeş, voievodul Valahiei, emite către Bâra şi fratele acestuia, Godea, o întărire pentru satul Godeni, slobozindu-l de dări şi slujbe.

Diplomatică

Asupra însemnătăţii şi caracteristicilor diplomatice ale unui act de întărire cf. nr. **16**. Formularul diplomatic al acestui hrisov solemn este în mare parte conform uzanţelor cancelariei, însă reprezintă o particularitate ca unul dintre puţinele hrisoave voievodale din secolul al XV-lea, căruia îi lipseşte sancţiunea spirituală, complementară ameninţărilor punitive ale domnitorului.[261] Lipsa blestemului este de mirare, cu atât mai mult cu cât scribul dă dovadă de foarte exacte cunoştinţe tehnice, printr-o minuţioasă respectare a formularului. Astfel, este folosită o intitulaţie detaliată cuprinzând Amlaşul şi Făgăraşul, ca „ţinuturile dincolo de munţi", precum şi datarea cronologică cu indiction corect.

Contextualizare

Contextualizarea prezentului document este imposibilă pe baza stadiului actual de cunoştinţe, fiindcă niciuna dintre persoanele menţionate, Bâra, Godea ori Radu Grama nu mai sunt atestate în alte acte din timpul lui **V**. şi din cauză că satul nu poate fi localizat cu precizie.[262] Cu toate acestea, două alte documente, unul din secolul al XV-lea şi celălalt din secolul al XVII-lea, ne oferă câteva indicii. În timpul domniei lui Matei Basarab sătenii din Godeni au vândut în anul 1646 o parte din sat mănăstirii din Câmpulung.[263] Că este vorba despre acelaşi sat din timpul lui **V**. o arată pomelnicul din 1646 al mănăstirii care menţionează pe un Bâra, probabil identic cu cel din documentul de faţă, ca bătrânul satului Godeni. Godenii par ar fi astfel neamul omonim din Muşcel în regiunea sudcarpatică. Identificarea mai este întărită şi de provenienţa documentului.[264] Cel de-al doilea document, ce poate fi pus în legătură cu prezentul, provine din timpul domniei lui Vlad Dracul, care întărea în 1437 mai multor boieri făgărăşeni, probabil înrudiţi între ei, stăpânirea asupra satului Mărgineni.[265] Printe aceştia este menţionat şi un Godea împreună cu urmaşul unui Bâra. Raritatea acestor nume în documentele valahe[266] face foarte posibilă o legătură între boierii din 1437 şi cnejii din Muşcel din 1461. Un indiciu în acest sens îl constituie presupusa poziţie geografică a satelor Godeni şi Mărgineni aflate faţă în faţă, unul sub, iar celălalt peste Carpaţi. Dacă această identificare este corectă, atunci

261 Despre blestem în diplomatica cancelariei voievodale cf. Florenţa IVANIUC: „Jurământul/blestem – cutumă şi procedură în jurisdicţia Ţării Româneşti (sec. al XIV-lea – al XVIII-lea) ". În: *RI* 7 (1996), nr. 11-12, p. 867-887 şi Oana RIZESCU: „Jurământ şi blestem în procedura judiciară din Ţara Românească până la sfârşitul secolului al XVII-lea. I. Instrumentarea jurământului cu blestem". În: *RI* 25 (2014), nr. 1-2, p. 149-183.

262 Editorii seriilor *DIR* şi *DRH* indică satul Godeni ca neidentificat.

263 *DRH*, B, vol. 31, nr. 73, p. 81; nr. 174 şi 175, p. 198-199.

264 La începutul secolului al XX-lea acest hrisov se afla în posesia lui Gheorghe Şapcaliu, învăţător de istorie din Câmpulung, (cf. Stoica NICOLAESCU: „Istoricul oraşului Bucureşti". În: *Bucureştii* 3 (1937), nr. 1-2, p. 9, şi FLORESCU: *Divanele domneşti*, p. 170).

265 *DRH*, *B*, vol. 1, nr. 81, p. 144-145.

266 Numele de Godea nu mai apare în niciun alt document păstrat din secolul al XV-lea. Numele de Bâra mai este pomenit într-un document din 1485 (cf. *DRH*, *B*, vol. 1, nr. 195, p. 314-315).

documentul de faţă poate fi considerat un indiciu că o parte dintre boierii făgărăşeni au încercat să-şi asigure stăpânirea asupra unor averi de peste munţi, în Valahia, într-o perioadă de contestare a domniei voievodului asupra feudei făgărăşene.[267]
Prezentul hrisov este important nu numai prin conţinutul său, ci şi datorită datării. Emiterea ultimului hrisov păstrat de la **V**. în cetatea Bucureştilor subliniază încă o dată importanţa pe care aceasta o dobândise (cf. nr. **12**, **16**, **18**, **20**-**23**, **95**).[268] Lista martorilor din sfatul domnesc cuprinde numeroase nume noi, ceea ce sugerează importante schimbări la curte după 20 septembrie 1459 (nr. 16). De remarcat este numirea a, de alfel necunoscuţilor, Galeş şi Buriu în dregătoriile militare de vornic şi spătar.[269] Totuşi aceste schimbări nu sunt decât un indiciu destul de vag despre o posibilă ruptură între voievod şi susţinătorii săi din prima fază a domniei.

Cronologic precedat de nr. **74**.
Cronologic urmat de nr. **23**.

Descriere:

1. Bucureşti, BAR, CCCVII/80: orig. pergament, 21,5 x 33 cm, stare deficitară de conservare, pecete atârnată, pierdută.
2. Bucureşti, BAR, ms. 5236, fol. 64-65: copie.

Ediţii: PANAITESCU: *Documentele*, p. 244-245; *DRH, B*, vol. 1, nr. 120, p. 205-206 [cu trad rom.].

Traduceri: Stoica NICOLAESCU: „Istoricul oraşului Bucureşti". În: *Bucureştii* 3 (1937), nr. 1-2, p. 8-9 [cu comentariu]; *DIR*, B, veacurile XIII-XV, nr. 123, p. 131.

Literatură: FLORESCU: *Divanele domneşti*, p. 170-171; STOICESCU, p. 52 [despre sfatul domnesc]; NEAGOE: *Problema centralizării statelor feudale*, p. 238-239; ANDREESCU, p. 98 [la fel].

Nota bene: text după original şi traducere confruntată cu *DRH*.

267 Că este vorba despre o recolonizare înfăptuită de curând o arată documentul însuşi, care desemnează jumătatea din Glodeni în mod explicit ca „veche ocină" a lui Bâra şi Godea, ceea ce este confirmat şi de înseşi numele de locuri.

268 Asupra posibilelor motive privind numărul foarte limitat de hrisoave păstrate de la **V**. cf. studiul introductiv.

269 Numele acestor persoane surprind, fiindcă se poate să nu fie vorba aici de boieri autohtoni, ale căror nume au fost transmise de la o generaţie la alta. Nume noi ar indica, astfel, o origine dintr-o altă pătură sau grup social.

† милⷭ҇ꙋ бж҃іѥѧ їѡ влⷣ воєвода и гⷭ҇нь (?)· сн҃ь великогѡ влⷣ воєводꙋ· ѡ҃бладаѫщ.. и гⷣ҇вѧѫщ҃ѧ ми вьсєн ѕємли оу҃гровлахїⷣ | йскон· и ѕапланнⷭ҇нкⷭ҇н странⷭ҇· ѧ҆ллашѧ· и фаграшѧ херцⷭ҇· блгопроизволи гⷣ҇ѡ ми· своⷭ҇ блгⷭ҇ꙋ произволѣнⷭ҇ѥ (?) | чⷭ҇нⷭ҇н и свѣтлⷭ҇ꙋ сⷭ҇ѵⷣ҇ѥ гⷣ҇а ми· и даровⷭ҇· сн҃ꙋ вьсѧ{...}* · и блгоѡ҃бра҃знꙋ· иже нⷭ҇а вьсеми {...}* и даро҃· настоѧн | хрисовⷭ҇ гⷣ҇а ми· слꙋгⷭ҇ гⷣ҇а ми· бр҃е и братꙋ ми гⷣ҇ѣ· ꙗко да ⷭ҇н сⷭ҇ѫ годѣнн вьсн· поⷭ҇не половина ѡ҃ годѣ | нн· ⷹ нⷭ҇н ѡ҃чина стара· {...} ⷣ҇вгꙋ половинꙋ ѡ҃ годѣнн· кꙋпише (ѡ҃) рⷭ҇ꙋл грⷣ҇ме за ⷣ҇ флорнн· гⷣ҇ꙋ ми дадо | ше кѡ҃· того рⷭ҇ꙋ ⷭ҇н да{д}е гⷣ҇ѡ ми· да ⷭ҇н ⷹ въ ѡ҃чинѫ· и въ ѡ҃хабѫ {...} тⷮ҇ децⷭ҇· книѧтѡ҃· и прⷮ҇вꙋ | четѡ҃. Почев'ше ѡ҃ {ѡв}чїего вамⷣ· ѡ҃ свинїего вамⷣ· ѡ҃ пчел{...}· ѡ҃ {...}а· ѡ҃ днѫми· ѡ҃ | {... ван}това нн сѫдⷮ҇ нн глобнⷭ҇· нн {...} слⷭ҇ꙋ и ѡ҃ болⷮ҇ гⷣ҇а ми· посы | лаемⷭ҇ (?) по мⷣ҇тⷮ҇· и работⷭ҇ гⷣ҇а {...} зло и ѡ҃ргїѫ {...} |

† Din mila lui Dumnezeu Io Vlad voievod şi domn, fiul marelui Vlad voievod, stăpânind şi domnind peste toată ţara Ungrovlahiei şi peste ţinuturile dincolo de munţi, herţeg al Amlaşului şi Făgăraşului. A binevoit domnia mea cu a sa bunăvoinţă, cu inima curată şi luminată a domniei mele, şi am dat acest atot{cinstit} şi frumos arătător, ce este deasupra tuturor cinstelor şi darurilor, hrisov de faţă al domniei mele slugilor domniei mele Bâra şi fratelui său Godea, ca să fie lor tot Godenii. Căci jumătate din Godeni este a lor veche ocină, iar cealaltă jumătate din Godeni au cumpărat-o {de la} Radul Grama pentru 30 de florini.[270] Domniei mele i-au dat un cal. Drept pentru care le-a dat domnia mea ca să le fie ocină şi de ohabă lor şi copiilor lor, nepoţilor şi strănepoţilor lor, începând de la oierit, de porcărit, de stupărit, de găletărit şi de dijmă, de {...}. Nimeni {să nu îndrăznească} să-i strâmtoreze, nici sudeţ, nici globnic, nici {birar, nici} vreuna dintre slugile şi dintre boierii domniei mele, trimişi în milele şi treburile domniei mele. {Căci cine-i va strâmtora, fie şi numai cu un fir de păr, acela va cunoaşte} răul şi mânia {domniei mele}.

7 *DRH* întregeşte cu чьстнъıн.
8 *DRH* întregeşte cu честни.

270 Asupra determinării valorii materiale a unui sat cf. nr. **16**, precum şi analiza cantitativă a lui Octavian ILIESCU: „Evoluţia bunurilor funciare în ţările române. A. Ţara Românească (1454-1521)". În: *SMIM* 12 (1994), p. 121-150.

свѣтелїе жупа войко добрица· жупа галѣ
двонн· жупа степа тюрк· ж{...} логофѣ·
бюїв спатар· їшова вн|стїаръ· опришка
пехарнн· {...}ртъ стонн· гергина комн·
радулъ стра{торникъ}·
и азъ костандн· еже исписа по | рѣчи гна
воєводѣ· в гра бькюрещи· мца фѣ і днъ· в
лѣ ѕ ц ѯ он· ннднкт ѳ·

Martori:[271] jupân Voico Dobriţa, jupân Galeş vornic, jupân Stepan Turcul, jupân {Cazan} logofăt, Buriu spătar, Iova vistiernic, Oprişa paharnic, {Lina}rt[272] stolnic, Ghergina comis, Radul stratornic.
Şi eu, Costandin, care am scris acestea după cuvântul domnului voievod[273] în oraşul (*grad*) Bucureşti, în luna februarie, zece zile, în anul 6969, indiction 9.

{Monogramă cu cerneală roşie:}

† їѡ вла вшєвѡ {pecete} милтїю бжїєю
гнь

† Io Vlad voievod, {pecete} din mila lui Dumnezeu domn

271 8 din cei 10 membri ai acestui sfat domnesc deţin o dregătorie. În sfatul domnesc al lui **V**. din 1457 (cf. nr. **7**) se aflau câte 6 membri cu şi fără dregătorie. Această înmulţire a dregătoriilor de la curte este interpretată de STOICESCU, p. 52 ca întărire a puterii domneşti (cf. şi STOICESCU: *Sfatul domnesc*, p. 51-54). O altă interpretare este că poziţia lui **V**. nu era atât de puternică, motiv pentru care acesta a fost nevoit să-şi apropie şi mai mult susţinătorii, acordându-le funcţii la curtea sa.

272 Ipoteza lui STOICESCU, p. 52, cum că stolnicul Linart ar fi acelaşi cu notarul braşovean Leonhard, de la care provin mai multe notiţe (nr. **8**, **10**) precum şi redactarea protocolului nr. **73**, este prea puţin plauzibilă în lipsa atestării vreunui braşovean într-un sfat domnesc din Valahia. Linart reprezintă într-adevăr o românizare a numelui Leonard, al cărui purtător pare să fi fost un catolic. Cf. Nicolae A. CONSTANTINESCU: *Dicţionar onomastic românesc*. Bucureşti 1963, p. 309. Un anumit Lenart este atestat ca sol al lui Vlad Dracul (BOGDAN: *Documente privitoare*, nr. 54, p. 78-79), precum şi nr. **47**.

273 Damian BOGDAN interpretează această formulare ca dovadă a faptului că scribul a preluat redactarea hrisovului (*DIR*, Introducere, vol. 2, p. 33).

23 [autenticitate disputată] 1462 februarie 11, Uywar/[Bucureşti][274]

Vlad Ţepeş, voievodul Valahiei, raportează lui Matia Corvin, regele Ungariei, că otomanii ar fi comis un atentat împotriva sa şi că, de aceea, el s-ar fi ridicat la luptă împotriva acestora. Descriind pe larg operaţiunile, îl roagă pe Matia să trimită o armată pentru susţinerea sa. Urmează o socotire minuţioasă a turcilor şi bulgarilor ucişi.

Diplomatică

Păstrată doar în copii, scrisoarea de faţă prezintă un neobişnuit formular diplomatic, redus în mare parte la expunere, precedată de o scurtă adresă şi urmată de protocolul final cu datare topică şi cronologică. Acest formular atipic a condus pe anumiţi istorici la concluzia că scrisoarea nu ar fi autentică, teză contrazisă însă de menţionarea acestui document în corespondenţa diplomatică a vremii (cf. nr. **114**). Anomaliile formale se pot explica uşor prin modul de transmitere a acestei scrisori. Fiind copiată, se pare, de multiple ori, aceasta ne-a fost transmisă ca text parţial literar, ceea ce a condus la o adaptare a formulărilor iniţiale către un nou format. Chestiunea autenticităţii trebuie aşadar elucidată pe baza diferitelor manuscrise, a circulării acestei scrisori, precum şi a caracteristicilor sale interne. În schimb, registrul ataşat scrisorii ca anexă este ceva mai problematic. Spre deosebire de scrisoarea propriu-zisă şi cu excepţia ultimei fraze, acesta este scris la persoana a treia. Cu toate că în titlul variantelor transmise locul de emitere este indicat a fi „Turcia", acesta nu poate fi decât rezultatul unui adagiu de copist. O posibilă explicaţie este că scrisoarea şi registrul au fost concepute ca texte autonome. În lipsa altor copii nu se poate decât bănui că pasajele din registru scrise la persoana a treia au fost interpolate într-o fază ulterioară pe baza altor scrisori ale lui **V**. care, precum scrie Matia Corvin, au ajuns la Buda „aproape zilnic" (cf. nr. **74**).

Cel mai vechi codex în care se păstrează o copie a scrisorii însoţită de registru este un miscelaneu din a doua parte a secolului al XV-lea, aflat în biblioteca bavareză Bayerische Staatsbibliothek. Produs în biblioteca mănăstirii benedictine Tegernsee, acesta cuprinde bule papale, scrisori, cuvântări, tratate teologice şi medicale ale diferitor autori precum Johann Capistrano, Pius II, Jean Gerson, Matthias von Worms, Jakob Paradyza sau Heinrich von Friemar.[275] Al doilea codex, ce cuprinde o a doua copie a scrisorii şi a registrului, este păstrat în Herzog August Bibliothek din Wolfenbüttel. Ca şi provenienţă este acceptată biblioteca lui Johannes Melch. Acest codex este la rândul său un miscelaneu, ce beneficiază însă de o mai mare unitate tematică, toate textele având o legătură directă cu Pius II. Prima parte a manuscrisului cuprinde tratatul papal *De curialium miseriis*, iar a doua mai multe scrisori adresate papei sau emise de acesta în răstimpul dintre toamna lui 1461 şi primăvara lui 1462.[276] Codexul din Wolfenbüttel oferă astfel un valoros indiciu cu privire la răspândirea şi datarea copiilor acestei scrisori. Textul copiat trebuie aşadar să fi fost o copie parvenită din Italia, redactată la curia papală şi care a circulat împreună cu scrisorile lui

274 Potrivit lui ŞLUŞANSCHI, „cetatea/oraşul nou" (ung. Ujvár) pe râul Dâmboviţa este foarte probabil Bucureştiul atestat sub **V**. (cf. nr. **21**).

275 Cf. descrierea detaliată a codexului în Karl HALM, Friedrich KEINTZ, Wilhelm MEYER, Georg THOMAS: *Catalogus codicum manu scriptorum Bibliothecae Regiae Monacensis*. Vol. 4, partea 3. Wiesbaden 1969, p. 263-264.

276 Pentru o descriere amănunţită cf. http://diglib.hab.de/?db=mss&list=ms&id=858-novi&catalog=Martin&lang=en.

Pius II din 1461-1462. Pentru aceasta pledează dovedita circulaţie a acestei scrisori în Italia. Raportul lui Pietro di Tommasi de pe 4 martie 1462 (nr. 114) a fost trimis de la Buda la Veneţia împreună cu o copie a scrisorii de faţă, aceasta ajungând către sfârşitul lui martie la Roma şi ulterior la Mantova (nr. **156**).
Ipoteza unui fals modern, aşa cum a afirmat STOIDE în 1978, trebuie respinsă pe baza dovedirei circulări a acestei scrisori în Italia în anul 1462 (cf. nr. 114) precum şi pe baza manuscrisului din Wolfenbüttel descoperit ulterior.[277] Ipoteza lui CORBEA, cum că scrisoarea redactată de **V**. ar fi fost supusă unei prelucrări semnificative în Buda, unde a şi fost adăugat registrul, face faţă destul de greu examinării critice. Cunoştinţele detaliate despre toponimia de la Dunăre sugerează o origine valahă a registrului sau cel puţin a unei bune părţi a acestuia. Scrisoarea şi registrul au fost însă copiate de scribi cărora contextul politic şi geografic le era cu totul străin, astfel încât copiile lor cuprind numeroase erori, distorsiuni, omisiuni ori inserţii.

Contextualizare
După stabilizarea relaţiilor politice cu braşovenii, începând cu toamna lui 1460 (cf. nr. **21** şi **73**), precum şi a alianţei cu Matia Corvin (care era împins la cruciadă de papa Pius II) şi a căsătoriei cu o membră a familiei regale (cf. nr. **74** şi **114**), **V**. se simţea, se pare, într-o poziţie suficient de sigură ca să refuze, încă o dată, plata tributului către otomani, plată suspendată deja din 1459 (cf. Mihajlović în *Corpus Draculianum* vol. 3). În urma alianţei sale cu regele maghiar, precum şi a tratatului de pace cu transilvănenii, **V**. renunţa la pretextul invocat în ultimii trei ani pentru evitarea solicitărilor otomane, anume acela al destabilizării regiunii intracarpatice prin incursiuni militare (cf. Tursun Beğ în *Corpus Draculianum* (germ.) vol. 3, p. 121), acţiuni de care şi sultanul ar fi beneficiat din plin.
Respingerea ultimatumului otoman, precum şi încercarea de capturare a voievodului (cf. Chalkokondyles în *ibid.*, p. 19-21), acţiune „vândută" lui Matia ca atentat direct la siguranţa regatului Ungariei, au condus la izbucnirea pe faţă a conflictului. **V**. atacă bazele principale ale otomanilor la Dunăre cu excepţia Vidinului, cea mai importantă fortăreaţă din regiune. Motivaţia strategică a lui **V**. este greu de reconstruit. O ipoteză ar fi că motive geopolitice ar fi declanşat conflictul, **V**. dorind să probeze determinarea implicării sale în cruciadă alături de puterile catolice. O alta face trimitere la factori militari, prin distrugerea bazelor otomane şi a infrastructurii de trecere a Dunării îngreunându-se aşteptatul atac otoman. Pe lângă acestea, mai pot fi considerate motive de ordin intern politic precum stabilizarea propriei domnii prin intermediul unei importante acţiuni militare.[278] Foarte probabil este că atacul

277 IORGA, cel bănuit de STOIDE a fi creatorul acesteia, a dat de scrisoare în 1891, trimiţând o copie a acesteia lui Ioan BOGDAN în scopul publicării. STOIDE nu a ştiut însă că scrisoarea fusese menţionată un deceniu mai înainte într-un articol publicat în Budapesta (cf. János CSONTOSI: „A Müncheni Könyvtár Hazai Vonatkozású Kéziratai Közli". În: *Magyar könyv-szemle*. Vol. 1. Budapest 1882, p. 223).

278 Pentru ipoteza că motive militare au fost hotărâtoare pledează faptul că cele mai mari oraşe atacate (Isaccea, Hârşova, Silistra, Tutrakan/Turtucaia şi Nicopole) reprezentau cele mai importante cuiburi de *akınci*-i de la Dunăre. Cinci dintre localităţile mai mici vecine (Marotin, Batin, Novgrad, Ghighen, Oryahovo/Rahova) sunt consemnate cu atribuţii militare sau cu sarcini asociate acestora în registrele otomane de impozitare. Una dintre acestea făcea chiar parte din *ḫāṣṣ*-ul *sancak-beği*-ului de Nicopole. Lipsa cu desăvârşire a registrelor otomane pentru Dobrogea secolului al XV-lea face imposibilă crearea de analogii pentru localităţile de pe teritoriul său.

purtat de mai multe corpuri de armată a fost minuţios pregătit, aşa cum o probează şi registrul cu cifrele victimelor.[279]

În prezenta scrisoare către curtea din Buda **V**. descrie operaţiunile militare şi urmările acestora, redând în registru localităţile distruse şi numărul de localnici ucişi acolo. Indiferent dacă aceasta a fost sau nu prelucrată în Buda, scopul scrisorii era acela de a-l convinge pe rege de necesitatea sprijinului militar în faţa inevitabilei confruntări cu otomanii. Strategia de argumentare a lui **V**. era axată pe prezentarea acţiunilor sale la sud de Dunăre ca episod dintr-un conflict mai amplu între Imperiul Otoman şi regatul Ungariei, care la rândul său era expresie a luptei dintre Islam şi Creştinătate. Cele mai multe detalii relatate în scrisoarea de faţă se circumscriu acestei strategii: încercarea otomanilor de scoatere a lui **V**. din alianţa cu Ungaria, reprezentarea atacului valah ca reacţie defensivă la un pretins complot otoman împotriva însuşi regatului maghiar, precum şi retorica *antemurale*. Registrul prezintă totuşi anumite probleme de interpretare, în special în ceea ce priveşte cifrele vehiculate şi includerea printre victime a creştinilor ortodocşi. Nesiguranţa lui **V**. cu privire la răspunsul aşteptat din partea regelui maghiar se recunoaşte în ajustarea solicitării sale de trupe. La început maximă, încluzând participarea în persoană a regelui în fruntea armatei regale, aceasta face referire la final doar la trupe transilvănene ori secuieşti.

Cronologic precedat de nr. **22**.
Cronologic urmat de nr. **114**.

Descriere:

1. München, Bayerische Staatsbibliothek, clm. 19648 (Teg. 1648), fol. 169^{v}-171^{r} (**M**): quart, 221 fol., manuscris miscelaneu, minusculă de cancelarie, a doua jum. a sec. al XV-lea, pe alocuri poate chiar înc. celui următor, hârtie sudgermană, posibil din Freising ori norditaliană, posibil Veneţia, de la sf. sec. al XIV-lea sau înc. sec. al XV-lea; filigran: cap de bou cu stea cu şapte raze între coarne.
2. Wolfenbüttel, Herzog August Bibliothek, Cod. Guelf. 858 Novi (titlul manuscrisului: *Pius II. –Ludwig XI. – Vlad III.*), fol. 31^{r}-34^{r} (**W**): quart (20,5 x 14 cm), 44 fol., manuscris miscelaneu, minusculă de cancelarie cu caracteristicile secolelor al XIV-XV-lea. După CORBEA, hârtie italiană din a doua parte a sec. al XIV-lea; filigran: două lalele separate de o stea.

Ediţii: BOGDAN: *Vlad Ţepeş*, p. 78-82 [după o copie a **M** efectuată de Nicolae Iorga]; CORBEA: „Cu privire la corespondenţa", p. 677-685 [ediţie critică a **W**; facsimile după ambele copii; cu comentariu].

Traduceri: Gheorghe GHIBĂNESCU: „Vlad Ţepeş". În: *Arhiva* 8 (1897), p. 403; Nicolae IORGA: *Istoria romînilor în chipuri şi icoane*. Vol. 2. Bucureşti 1905, p. 224-227 [fără registru]; IDEM: *Scrisori de domni*, p. 164-167; George MIHĂILĂ / Dan ZAMFIRESCU (ed.): *Literatura română veche (1402-1647)*. Bucureşti 1969, p. 42-45; TREPTOW (ed.): *Dracula*, p. 315-318.

Literatură: BOGDAN: *Vlad Ţepeş*, p. 76-82; Radu ROSETTI: *Istoria artei militare a românilor până la mijlocul veacului al XVII-lea.* Bucureşti 1947, p. 225-226; PASCU: *Istoria medie*, p. 212-213 ; Petre Ş. NASTUREL: „De quelques toponymes danubiens". În: *Studia Balcanica* 1 (1970), p. 123-128; Dinu C. GIURESCU: *Ţara Românească în secolele XIV şi XV*. Bucureşti 1973, p. 341, 394-396; Anca GHIAŢĂ: „Condiţiile instaurării dominaţiei otomane în Dobrogea". În: *Studii istorice sud-est europene*. Ed. de Eugen Stănescu. Bucureşti 1974, p. 43-126, aici p. 112; STOICESCU, p. 94; Constantin A. STOIDE: „Luptele lui Vlad Ţepeş cu turcii (1461-1462)". În: *AIIAI* 15 (1978), p. 15-38, aici p. 17; IDEM: „În legătură cu 'scrisoarea' datată 11 februarie 1462. Contribuţii la cunoaşterea izvoarelor domniei lui Vlad Ţepeş". În: *AIIAI* 18 (1981), p. 151-166; Radu LUNGU: „À propos de la campagne antiottomane de Vlad l'Empaleur au sud du Danube (hiver 1461-

279 Rămâne o simplă ipoteză dacă atacul fusese de fapt pregătit în coordonare cu curtea regală din Buda însă nu cu scop ofensiv, ci defensiv, anume ca reacţie la un posibil atac al oştilor otomane asupra Belgradului. Prin acest atac în flancul estic al Imperiului, sistemul militar otoman în Bulgaria ar fi suferit pagube însemnate, afectând prin acesta posibile operaţiuni în Ungaria. Unii contemporani erau convinşi că atacul fusese comandat de regele Ungariei (cf. nr. **123**).

1462)". În: *RRH* 22 (1983), p. 147-158; Dan SLUSANSCHI: „Dunărea de Jos şi campania lui Vlad Ţepeş din iarna 1461-1462 (precizări filologice)". În: *Revista Arhivelor* 47 (1985), p. 434-437; Tahsin GEMIL: *Românii şi otomanii în secolele XIV-XVI*. Bucureşti 1991, p. 142-143; REZACHEVICI: *Cronologia domnilor*, p. 104; Achim PAPACOSTEA: „Vladi voivodae Valachiae Transalpinae litterrae ad Mathiam Corvinum, regem Hungariae, scriptae". În: *Repertorium Fontium Historiae Medii Aevi*. Vol. 10, partea 3. Roma 2007, p. 405-406; Ioan-Aurel POP: „Mărturii italiene despre asaltul otoman din vara anului 1462 asupra creştinătăţii". În: *In honorem Alexandru Moşanu: studii de istorie medievală, modernă şi contemporană a românilor*. Ed. de Nicolae Enciu. Cluj-Napoca 2012, p. 19-28, aici p. 19-20; Sergiu IOSIPESCU: „La începutul confruntării Ţării Româneşti sub Vlad Ţepeş cu Imperiul Otoman". În: *Viam inveniam aut faciam. In honorem Ştefan Andreescu*. Ed. de Ovidiu Cristea, Petronel Zahariuc şi Gheorghe Lazăr. Iaşi 2012, p. 59-78, aici p. 71-75; COMAN: *Putere şi teritoriu*, p. 263-266; CRISTEA: *Puterea cuvintelor,* p. 19; ANDREESCU, p. 104-107; WEBER: „Diplomatia Draculiana", p. 149; CAZACU, p. 139-144 ; Tamás PALOSFALVI: *From Nicopolis to Mohács. A History of Ottoman-Hungarian Warfare, 1389-1526*. Leiden-Boston 2018, p. 204-205.

Nota bene: text editat după **M** şi **W** cu scopul reconstituirii pe cât posibil a redacţiei iniţiale a cancelariei valahe, plecându-se de la premisa că această scrisoare, asemeni altora de la **V**., a fost redactată corect gramatical şi formal. Au fost preluate pasajele care apar numai într-una dintre cele două copii. Deoarece se pare că **W** ar fi mai aproape de modelul copiat, acesta a fost preferat ca bază a prezentei ediţii critice. Editorii acestui volum ţin să mulţumească dnei. dr. Gabriele Annas de la universitatea Johann Wolfgang Goethe din Frankfurt am Main pentru colegialul sprijin la descifrarea textului şi elaborarea aparatului critic.

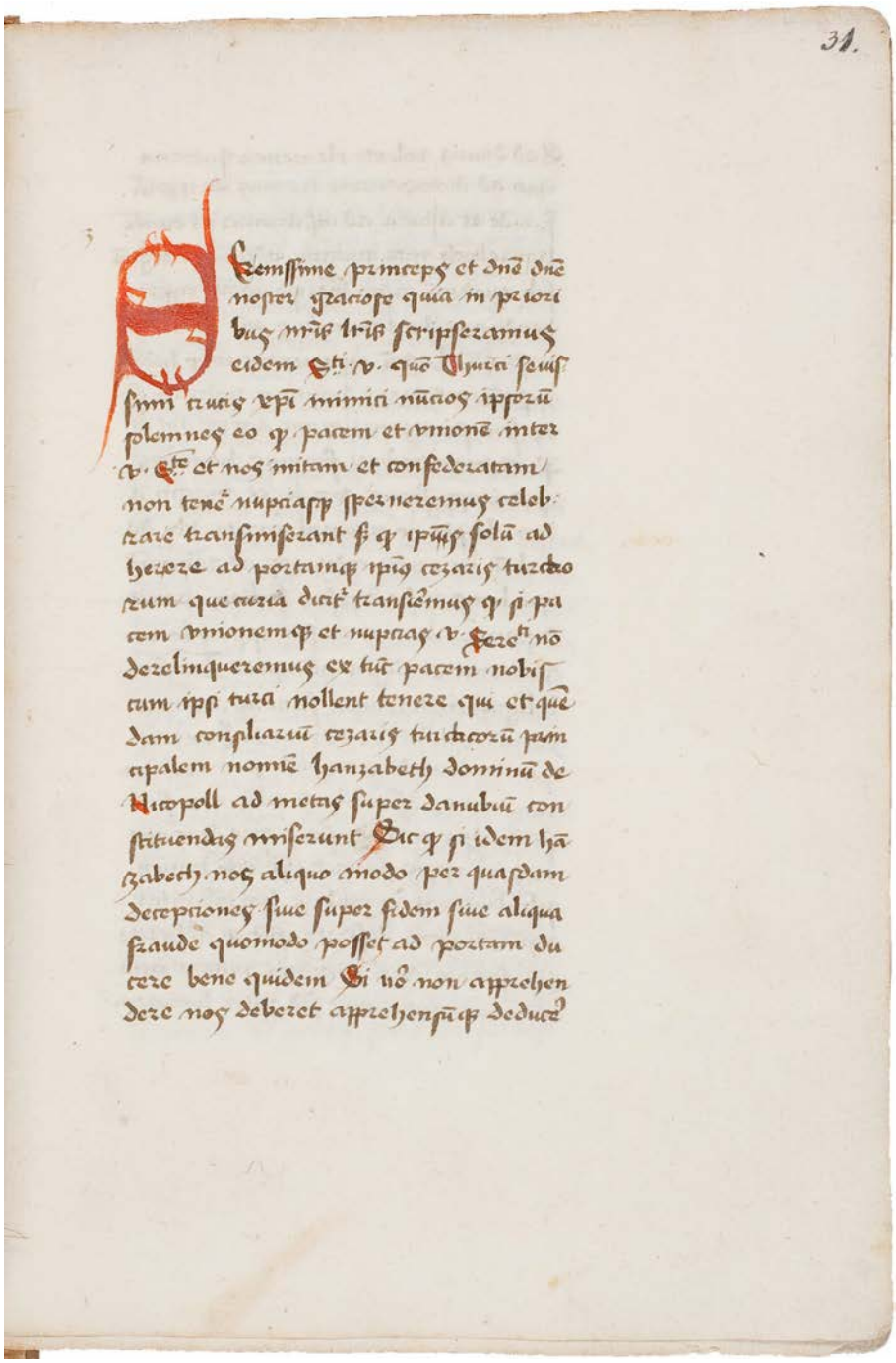

fol. 31r

{Exemplum l*itte*rar*um* scr*i*ptar*um* Ser*enis-si*mo | d*omi*no Regi Vngarie per Vulnad | vaivodam* p*arciu*m Tr*a*nsalpinar*um* ex~ p*ar*te Turci}* |

{Copie[280] a unei scrisori scrise prealuminatului domn regele Ungariei, de Vlad voievod al părţilor Transalpine, dinspre partea Turcului.}

Ser*enissi*me p*ri*nceps et domi*ne** n*oste*r graciose | q*uia* in prio*ri*b*us* n*ost*ris l*itte*ris scr*i*pser*amus* eid*em* Sere*nita*ti ves*tr*e, qu*omod*o Turcj* seuissi*mi* cruc*is* χρ*ist*i inimici nu*n*ccios | ip*s*or*um* sole*m*nes*, eo q*uod* pace*m* et vnione*m* int*er* v*estram* s*erenita*tem | et nos initam et c*on*federatam no*n* tene*re* nupciasq*ue* | sperne*re*m*us* celebrar*e* t*ra*nsmiseru*n*t s*ed* q*uod* ips*i*us* solum ad|here*re* ad portamq*ue* ip*s*ius Cesar*is* Turkor*um** que | curia dicitu*r* t*ra*nsirem*us* q*uod* si pacem vnionemq*ue* || et nupcias v*estre* Se*renita*tj non de*re*linq*ue*rem*us*

Prealuminate principe şi domnul nostru milostiv![281] Întrucât în scrisorile noastre de dinainte v-am scris tot luminăţiei voastre, în ce fel turcii, cumpliţii vrăjmaşi ai crucii lui Hristos, i-au trimis pe solii lor de seamă pentru ca să nu ţinem pacea şi unitatea între luminăţia voastră şi noi, iniţiată şi încheiată şi să nesocotim a face nunta,[282] ci noi singuri să ne alăturam lor să mergem la Poarta acestui împărat al turcilor care se numeşte curie. Dacă nu am lepăda pacea şi unitatea şi nunta luminăţiei voastre,

3 **M**: *vamodam*.
4 **M**: *Turcis*. {...} lipsă în **W**.
5 **M**: apoi un al doilea „dne”.
8 **W**: *Thurci*.
9 BOGDAN: *solennes*.
13 **M**: *sed ipsis*.
15 **W**: *Turckorum*.

280 În original „Exemplum litterarum”, un termen des folosit pentru documente copiate. Acelaşi termen este folosit şi pentru copiile rapoartelor lui Pietro di Tommasi (nr. **112**).

281 Formule de adresare similare se întâlnesc în scrisorile arhiepiscopului de Esztergom către împăratul Frederic III din anul 1444, precum şi într-o scrisoare a lui Ştefan cel Mare din 1490 (cf. IORGA: *Notes et extraits.* vol. 4, p. 36-37 şi Alexandru SIMON: „Domnul Moldovei şi regii Ungariei la 1490. Un document de la Ştefan cel Mare”. În: *AIIAI* 44 (2006), p. 15-36, aici p. 31-32).

282 Identitatea acestei soţii, care nu este identică cu Jusztina Szilágyi (cf. nr. **102**), este necunoscută (cf. nr. **82**, precum şi Alexandru SIMON: „Propaganda and Matrimony: Dracula between Hunyadi and Habsburg”. În: *Transylvanian Review* 20 (2011), nr. 4, p. 80-90, aici p. 83). Legătura cu familia regală a Ungariei este consemnată de Pietro di Tommasi (nr. **114**), Povestirile Ruseşti (*Corpus Draculianum*, vol. 2,1) precum şi de Antonio Bonfini (*ibid*., vol. 2,2). Înrudirea cu Corvineştii este pretinsă explicit şi de către urmaşii lui **V**. în secolul al XVI-lea (cf. Pavel CHIHAIA: *De la 'Negru vodă' la Neagoe Basarab*. Bucureşti 1976, p. 120-129). Cf. în plus András KUBINYI: *Matthias Rex.* Budapest 2008, p. 17-18, 204.

ex tu*nc** pacem | nobiscum ip*s*i Turci nollent tenere, qui et | quenda*m* Consili-
20 ariu*m* Cesar*is* Turkor*um** p*r*incipale*m* | no*min*e Hanzabech* do*m*ini* de Nicopoll ad metas sup*er** danubiu*m* co*n*stituendas miseru*n*t Sic q*uod* si idem | Hanzabech nos a*li*qu*omod*o p*er* quasda*m* decepc*ion*es
25 siue | sup*er* fidem* siue alia* fraude quoqu*omod*o* posset ad por|tam* ducere b*e*n*e* quid*em* Si v*er*o no*n* app*re*h*end*e*re* nos
W 031v deberet | app*re*hensumq*ue* adduce*re** || Sed diui*n*a vole*n*te clem*en*cia | interim*
30 quo ad dictas* metas irem*us** de ipsorum,
M 170r || fraude et astucia aduisabamu*r** et eund*em* Hanzabech*[283] | in~tenuta*m** ip*s*or*um* et regnu*m* sub quoda*m* castro Ger|gio vocato app*re*hendim*us*

atunci pacea cu noi aceşti turci nu ar vrea să o ţină.[284] Şi chiar pe un sfătuitor principal al împăratului turcilor pe nume Hamza Beğ, domnul Nicopolei,[285] îl trimiseră pentru a fixa hotarele dincolo de Dunăre. Aşa că, dacă acelaşi Hamza Beğ pe noi într-un mod oarecare sau prin oarece amăgire, fie prin făgăduială, fie prin înşelăciune, în orice chip ar putea să [ne] ducă la Poartă, [ar fi] negreşit bine, dacă totuşi nu, atunci trebuie să ne prindă şi prins să [ne] aducă. Dar vrând dumnezeiasca milostivire, între timp, pe când mergeam spre numitele hotare, am fost prevenit de înşelăciunea şi şiretlicul lor[286] şi l-am prins pe acelaşi Hamza Beğ, în ţinutul şi împărăţia (*regnum*) lor, aproape de o anume cetate numită Georgio.

---

18 **M**: *extunc*. 20 **W**: *turckcorum*.
21 **W**: citire posibilă *hanzabeth*; Lipsă la BOGDAN, **W**: *dominum*.
22 **M**: apoi un alt „sup*er*".
25 **M**: *superfidem*; **W**: *aliqua*.
26 BOGDAN: *quoquo modo*, **W**: *quomodo* nu este prescurtat şi nu prezintă semne de prescurtare; **M**: *adportam*.
28 **W**: *deducere*.
29 **W**: *Jnterim*.
30 **M**: *addictas*; **M**: *jremus*.
31 **M**: *auisabamur*; **W**: *ad uisabamur*.
32 **W**: *Hanzebech*; **W**: *inter nutam*.

---

283 Acest mod de redare a numelui constituie un posibil indiciu asupra originii copistului din spaţiul vorbitor de limbă germană.

284 **V**. lasă nemenţionată cererea plăţii tributului ca motiv al conflictului (cf. *Corpus Draculianum*, vol. 1,2, nr. **123)**. Pentru otomani neplata sa era unul dintre motivele esenţiale pentru declararea voievodului ca rebel (cf. Tursun Beğ în *ibid.* (germ.), vol. 3, p. 121). Asupra cuantumului acestui tribut cf. *ibid*., p. 59 şi Mihai BERZA: „Haraciul Moldovei şi Ţării Româneşti în sec. XV-XIX". În: *SMIM* 2 (1957), p. 7-47, aici p. 27-28.

285 Hamza Beğ; asupra legăturilor sale de familie cf. *Corpus Draculianum* (germ.), vol. 3, p. 37, nota 64. **V**. nu-l menţionează nici pe Thomas Katavolinos, secretarul grec, care potrivit lui Chalkokondyles (*ibid*., p. 19-21) preluase funcţia diplomatică, iar Hamza pe cea militară a misiunii de capturare a voievodului.

286 Chalkokondyles (*Corpus Draculianum* (germ.), vol. 3, p. 21) oferă aici un raport detaliat: **V**. l-a însoţit pe Katavolinos înapoi spre Dunăre, când s-a dezlănţuit încercarea de capturare. Iniţial surprins, voievodul a reuşit nu numai să-i respingă pe atacatori, dar şi să-i prindă pe Katavolinos şi Hamza Beğ, care mai apoi au fost torturaţi şi traşi în ţeapă.

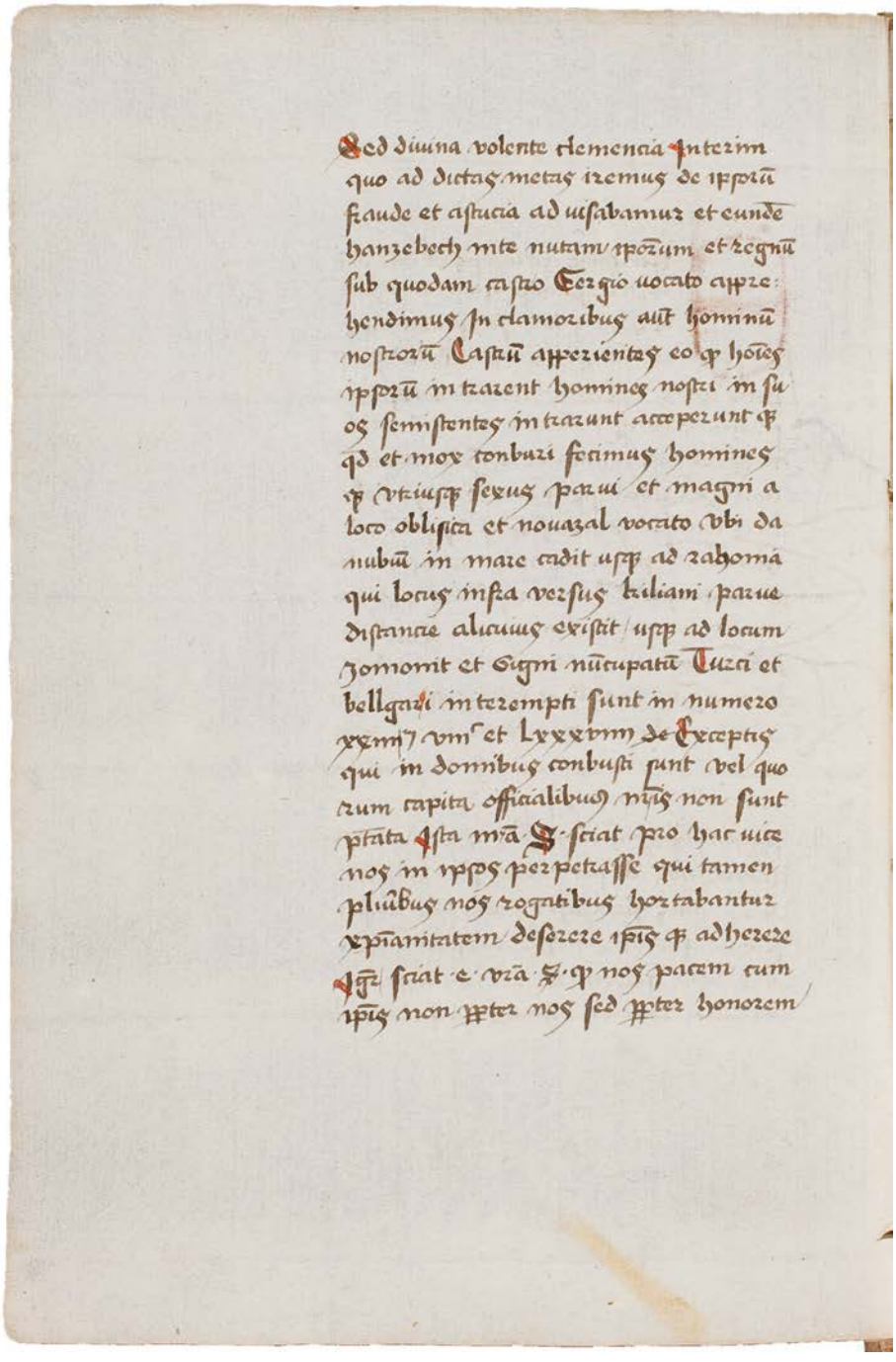

fol. 31v

In clamoribus autem hominum | nostrorum Castrum aperientes eo quod homines ipsorum intrarent, homines nostri in suos se miscentes* intrarunt acceperunt|que quamodo et mox comburi* fecimus homines|que vtriusque sexus | parui et magni a loco Oblisica et Nouazel* voca|to vbi Danubium in mare cadit usque ad Rahoma* | qui locus infra versus Kiliam* parue distancie alicuius | existit, usque ad locum Zemouit* et Gigni nuncupatum[287] | Turci et Bolgari*[288] interempti sunt in numero xxiiim* viiic. et .l.x.x.x.viiii* Exceptis qui in domibus com|busti* sunt vel quorum Capita officialibus nostris non | sunt presentata

La strigătele oamenilor noştri deschiseră cetatea, pentru ca să intre oamenii lor; oamenii noştri amestecându-se cu ai lor, intrară şi luară [cetatea]. Astfel, curând [o] arserăm şi oameni de ambele sexe, mici şi mari, de la locul numit Oblisica şi Novazel, unde Dunărea curge în mare, până la Rahoma, care loc se află la distanţă oarecum scurtă (*sic!*) de Chilia, până la locul numit Zemomt şi Gigni, turci şi bulgari, au fost ucişi în număr de 23.889,[289] afară de [aceia] care au fost arşi în case sau ale căror capete nu au fost prezentate slujbaşilor[290] noştri.

37-38 **W**: *semiscentes*.
39 **W**: *conburi*.
41 **W**: *nouazal*.
42 **W**: dacă punctul nu a fost pus din greşeală, atunci poate fi citit *rahonia*.
43 **W**: ibid. *kiliani*.
45 BOGDAN: *Zemomt*. **W**: *Zomonit*. Cf. infra.
45-46 BOGDAN: *Bulgari*. **W**: *bellgari*.
47 **W**: xxiiiim, probabil ultimul *i* a fost tăiat; după Lxxxviiii *de* tăiat.
48 Citire alternativă în **M**: *combusci*.

287 SLUŞANSCHI, p. 435, argumentează filologic că pasajul „qui locus ... nuncupatum" ar reprezenta o interpolare: numai aici sunt folosite verbele *existere* şi *nuncupari*, în timp ce în rest apar *esse* şi *vocari*.
288 Acest mod de redare a numelui constituie un indiciu că **M** nu este o copie după **W**. (*bellgari*).
289 Cifrele furnizate de cele două manuscrise diferă atât unele faţă de altele, cât şi între scrisoarea propriu-zisă şi registru. La acestea se adaugă o serie de erori evidente de copist. Suma totală de 23.889 de victime permite corectarea erorilor de copiere ale copiştilor, dar şi a celor din ediţiile moderne. Cifra de 410 victime din Şiştov şi târgurile aparţinătoare este prea mică, având în vedere mărimea aşezării. Dacă se scade numărul victimelor din celelalte localităţi din cifra totală, rezultă pentru Şiştov cifra de 4.100 de victime.
290 Nemaiîntâlnit în spaţiul european, acest mod de numărare a victimelor este frecvent raportat odată cu apariţia mongolilor. Potrivit izvorelor poloneze, după bătălia de la Liegnitz oştenii mongoli au prezentat lui Batu Han nouă saci plini cu urechile adversarilor înfrânţi (cf. George VERNADSKY: *The Mongols and Russia*. New Haven, London 1953, p. 55).

Jsta v*est*ra* S*erenitas* sciat pro hac*[291] vicenos | in ip*s*os perpetrasse qui t*am*en plu*r*ib*us* nos rogatib*us* | hortabant*u*[r] χ*pristi*anitat*em* deserer*e* ip*s*isq*ue* adherere | Igit*u*[r] sciat. e. v*est*ra s*erenitas* q*uod* nos pace*m* cu*m* ip*s*is no*n* p*rop*t*er* | nos sed p*rop*t*er* honore*m* || e. s*erenitatis* v*est*re eiusq*ue* sac*r*[e] Corone | toci*us*que χ*pist*iani*ta*[tis] co*nser*uacio*ne*m fidei-q*ue* Catholice ro|borac*ion*e*m* violauim*us* quod ip*s*i jam nos fecisse vi|dentes, lites ip*s*or*um* ac discordias vndiq*ue* habitas | tam ad Regnu*m* s*erenitatis* v*est*re sacra*m*q*ue* Corona*m* p*er*tine*n*tes | q*ua*[m] ec*iam* ad om*n*es alias p*ar*tes quas hucusq*ue* habue|runt retraxer*un*t om*n*em fauore*m** sup*er* nos inicieru*n*t*[292] | qui toto conami*n*e ad ap*er*itio*ne*m t*em*po*r*is videlic*et* in vere | hostilit*er* veni*r*e jnte*n*du*n*t*, qui t*am*en vada no*n* h*abe*nt quo*que** o*mn*ia vada ip*s*or*um* sup*er* Danubiu*m* excepto Bodon co*m*|buri feci*mus* et destruj | desolariq*ue*

Acestea să ştie luminăţia voastră că noi, de data asta, în contra lor ne puserăm, cu toate că mulţi rugându-ne, ne îndemnau să părăsim creştinătatea şi să ne dăm cu ei. Aşadar să ştie luminăţia voastră că noi nu am stricat pacea[293] cu aceştia pentru noi, ci pentru onoarea luminăţiei voastre şi a ei sacre coroane şi pentru păstrarea întregii creştinătăţi şi întărirea credinţei catolice. Că văzând deja ce am făcut, certurile şi neînţelegerile lor de pretutindeni [unde] erau, pe care le aveau până acum, le-au retras, atât cele care ţineau de regatul luminăţiei voastre şi de sacra coroană, cât şi chiar din alte părţi, [şi] toată puterea asupra noastră o aruncară, astfel că cu toată puterea, când se deschide vremea, fără îndoială la primăvară, au de gând să vină cu duşmănie. Totuşi vaduri nu au, pentru că toate vadurile lor peste Dunăre le-am ars şi distrus şi pustiit, în afară de Bodon,

51 **M**: *vestram*; **M**: *prohac*.
66 IORGA: *furorem*.
65-66 *retraxerunt omnem fauorem super nos inicierunt* lipsește în **W**,
68 **W**: *in tendunt*.
69 Greu lizibil în **W**, însă foarte probabil nu *quoque*.

291 CORBEA, p. 674, susține ideea că acest pasaj a fost introdus la curtea de la Buda, deoarece contrazice formularul diplomatic. Într-adevăr, folosirea formei „sciat" în locul formei de plural „sciatis", frecventă, în corespondențele diplomatice este cel puțin neobișnuită însă probează totuși autenticitatea. Un prelucrător ori manipulator de la curtea regală cu siguranţă nu ar fi omis folosirea unui *pluralis majestatis* în legătură cu Matia Corvin.

292 Un alt indiciu asupra faptului că **M** nu a fost întocmit după **W**.

293 Independent de faptul dacă avem sau nu aici o formă editată, retorica *antemurale* este evidentă. Cf. SRODECKI: *Antemurale Christianitatis*, p. 358; Andrei PIPPIDI: „La croisade au Bas Danube: les Roumains comme 'rempart de la chrétienté'". În: *Histoire des idées politiques de l'Europe centrale*. Ed. de Chantal Delsol şi Michel Maslowski. Paris 1998, p. 77-89. Pentru o formulare asemănătoare, *defensio fidei catolice*, cf. nr. **3**.

q*uod* p*er* vada Bodo*n** | mi*ni*me noce*re* po*ssu*nt. S*ed* vada et naues ex Canstan-|tinopoli* et Galipoli* p*er* mare* ad
75 Danubiu*m* volunt | adduce*re* et inte*ndu*nt* Ob h^oc^ d*omi*ne mi G*raci*ose si v*estr*e *serenitatis* | volu*n*tas e*st* cum eid*em** h*abe*re c*on*flictu*m*, extu*nc** o*mni*a vada | v*estr*a p*opulu*mq*ue* v*estru*m exe*r*citualem tam
80 equestrem q*ua*^m^ | pedestre*m* *congr^e^*ga*re* id* hasq*ue* pa*r*tes no*str*as t*ra*nsalpinas | conduce*re* hicq*ue* cu*m* ips*is* *con*flictu*m* h*abe*re digneme*ni*i et | velit*is* Si aut*em* ead*em* v*estra* *serenitas* solus cu*m* suo capite veni*re* |
85 nollet extu*n*c suu*m* p*opulu*m exe*r*citualem
M 170^v^ / ad pa*r*tes suas || t*ra*nseruas || Iam ad
W 32^v^ festu*m* *san*cti Gregorij*[294] m*art*i*r*is

pentru că prin vadul Bodon puţine pagube pot pricinui, totuşi vor şi au de gând să aducă [trupe la] vaduri şi nave din Constantinopol şi Gallipoli de pe mare pe Dunăre.[295] De aceea milostivul meu domn, dacă este voia luminăţiei voastre să se înfrunte cu dânşii, atunci [binevoiţi] a strânge toate vadurile şi poporul vostru ostăşesc atât călări, cât şi pedestru, să-i duceţi în aceste părţi Transalpine şi aici să vă hotărâţi şi să voiţi a vă înfrunta cu dânşii. Iar dacă luminăţia voastră doar în propria persoană nu ar vrea să vină, atunci să trimită pe poporul său ostăşesc în părţile sale [Transalpine], deja la sărbătoarea sfântului Grigorie, mucenicul,

72 **W**: *podon*.
73-74 BOGDAN: *Constantinopoli*, **W**: *exconstantinopoli*.
74 **W**: *gallipoli*, **W**: *permanere*, „per" ulterior separat printr-un „|".
75 **W**: *in tendunt*.
77 BOGDAN: *eisdem*, **W**: *ex tunc*.
78 IORGA: *in*.
87 **W**: *Georgij*.

294 Greşeală de copist a manuscrisului din Tegernsee: foarte probabil în original, aşa cum este cazul şi în ms. **W** era „Sf. Gheorghe" (23 aprilie) şi nu „Sf. Grigorie" (12 martie), ceea ce ar fi oferit prea puţin timp pentru strângerea şi trimiterea oştirii. În plus, de Sf. Gheorghe (osm. Hızır İlyas), după un vechi obicei atestat încă dinainte de cucerirea otomană, se colectau tributurile (*harac*) de la vasali, dar şi capitaţia (*cizye*) de la supuşii (*zimmi*) imperiului.

295 **V**. consemnează astfel că era informat despre mobilizarea trupelor otomane şi pregătirile de trimitere la Dunăre a navelor de transport. Cf. Chalkokondyles în *Corpus Draculianum* (germ.), vol. 3, p. 23 şi atacul valah care avea să urmeze câteva săptămâni mai târziu asupra unor nave otomane pe Dunăre (nr. **157** şi Adrian GHEORGHE / Albert WEBER: „Cezar din Florenţa, calamarii şi valahii. Un izvor inedit despre o perioadă nedocumentată din a doua domnie a lui Vlad Ţepeş". În: *SMIM* 34 (2016), p. 61-72). Otomanii au trebuit să trimită nave din Marea Neagră, nedispunând înainte de secolul al XVI-lea de o flotă a Dunării (cf. Anca POPESCU: „Flotila Dunării otomane (sec. XVI)". În: *SMIM* 21 (2003), p. 151-160). Importantă este şi afirmaţia lui **V**., cum că otomanii nu ar ataca via Vidin/Calafat. Fie că voievodul a dorit să acopere prin aceasta faptul că vadul Vidinului rămăsese nedistrus, fie acest vad chiar nu reprezenta o opţiune pentru otomani. Cu excepţia incursiunii lui Firuz Beğ la sfârşitul secolului al XIV-lea care însă s-a folosit de trupe provinciale şi de margine, Vidinul n-a jucat, într-adevăr, niciun rol în conflictele otomano-valahe din următoarele secole (COMAN: *Putere şi teritoriu*, p. 286-287). Explicaţia rezidă probabil în faptul că armatele otomane de interior trebuiau să mărşăluiască un drum sensibil mai lung de la rutele majore de comunicare până la Vidin, dar şi că acesta este mai îndepărtat de curţile domneşti valahe.

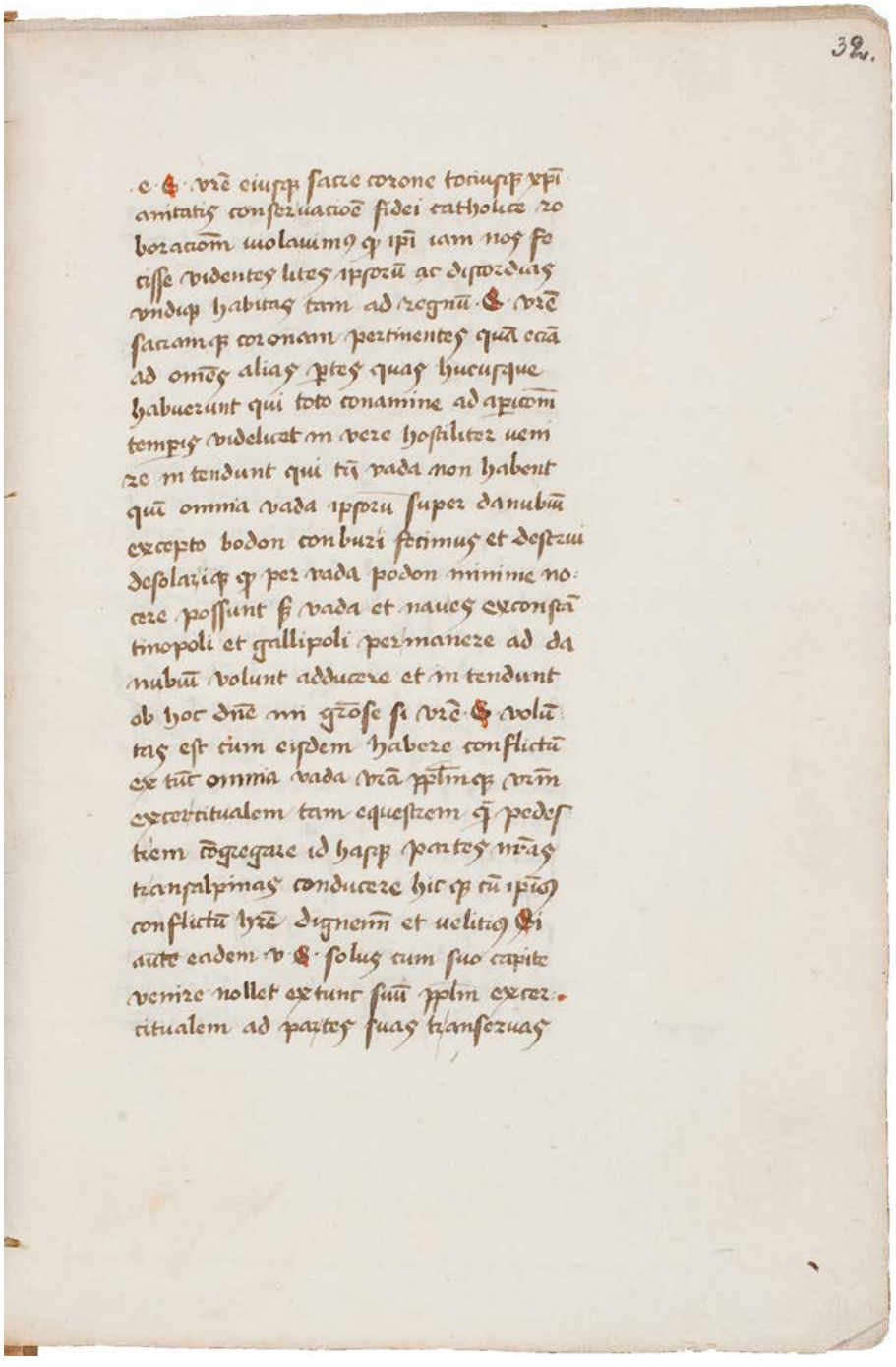

fol. 32r

p*ro*xime | affutur*um** deputari et t*ra*nsmitti dignet*u*ʳ ves*t*ra*. Si aut*em** ead*em* | s*erenitas* v*estra* totu*m* suu*m* p*opulu*m dare nollet extun*c** q*uantum* s*erenitati* ves*t*re ess*et* volu*n*tas p*rebere* digna*retu*ʳ Saltim transfer-|uiam et siculor*um* p*a*rtes Si v*ero* s*erenitas* v*estra* ull*um** no*bis* da*re* | vellet subsidiu*m* tu*n*c S*erenitas* ves*t*ra no*n* ali*q*ua p*ro*roga-|cio*ne** tene*re* dignetu*ʳ*, sed ve*r*acit*er* nob*is* sua*m* indicet | volu*nta*ᵗᵉᵐ homi*n*em n*ostrum* exhibitore*m* p*rese*ntiu*m* hac vice | no*n* retarda*re* dignetu*ʳ*[296] S*erenitas* v*estra* s*ed* mox* et celeriter | r*e*mitte*re* q*uo*ni*am* nullis mo*d*is rem i*n*ceptam* de*re*linque*re* | s*ed* ad fine*m* volum*us* deduce*re*, q*uo*d si de*us* o*m*nipo*tens* ora*cio*nib*us* | et suffragijs exaudit*is* χρ*isti*anor*um* ad p*re*cesq*ue* suor*um* | hu*m*ili*um* suas benignas inclinau*er*it aures nobisq*ue* | t*a*les erga paganos c*rucis* χρ*isti* i*n*imicos victorias p*re*bu|erit eid*em* ves*t*re S*erenitati* sueq*ue* sacre Corone totiq*ue* regno | orthodoxe fidei χρ*isti*ane honor su*m*mus erit vtilitasq*ue* | et comod*um* sp*iri*tuale,

care va fi în curând; să găsească de cuviinţă [luminăţia] voastră a-l rândui şi trimite. Iar dacă aceeaşi luminăţie a voastră nu vrea să [ne] dea tot poporul său, atunci după cum este voia luminăţiei voastre, să găsească de cuviinţă a [ne] oferi, cel puţin, Transilvania şi părţile secuilor.[297] Dacă luminăţia voastră chiar ar vrea să ne dea orişice ajutor, atunci luminăţia voastră să găsească de cuviinţă a nu face nicio amânare, ci cu adevărat să ne facă cunoscută nouă voia sa găsind de cuviinţă, pe omul nostru, înmânătorul [scrierii] de faţă, să nu-l ţină pe loc*, ci să-l trimită înapoi, luminăţia voastră, în curând şi degrabă pentru că în niciun chip nu voim să părăsim lucrul început, ci să-l ducem la capăt. Că dacă Dumnezeu cel atotputernic ascultă rugăciunile şi cererile, aplecând urechile sale binevoitoare la rugile creştinilor săi cei smeriţi, va să dea astfel de victorii împotriva păgânilor, duşmanii crucii lui Hristos, la fel luminăţiei voastre şi sacrei sale coroane, şi întregului regat, credinţei creştine drept credincioase le va fi cea mai mare onoare şi folos şi câştig duhovnicesc.

88 **W**: *affuturis*.
89 Lipsă în **M**.; la fel.
91 **W**: *ex tunc*.
94 **W**: *nulum*.
95-96 Citire alternativă în **M**: *pr*erorogatio*ne*.
100 **M**: urmează un *vt* tăiat.

100 Traducere alternativă: *de data asta*. Cf. Edwin HABEL / Friedrich GRÖBEL (ed.): *Mittellateinisches Glossar*. Mit einer Einführung von Heinz-Dieter Heimann. Paderborn 2008 (ediţia a doua), p. 424.

296 *sed veraciter nobis suam indicet voluntatem hominem nostrum exhibitorem presentium hac vice non retardare dignetur* lipseşte în **W**. Deoarece manuscrisul este scris foarte îngrijit, această lipsă trebuie pusă pe seama copiei care a stat la baza sa.

297 Deosebirea făcută de **V**. între transilvăneni şi secui reflectă organizarea militară a celor din urmă. Secuii formau un corp de armată separat de armata transilvăneană, aflat sub conducerea unui comite propriu. În schimbul imunităţii fiscale şi al privilegiilor, secuii trebuiau să presteze servicii militare „de la prima chemare sub arme până la vârstă înaintată". În timpul lui Iancu de Hunedoara şi Matia Corvin funcţia de comite al secuilor şi-a pierdut autonomia, în 1467 aceasta fiind preluată de voievodul Transilvaniei (cf. Zoltán KORDÉ: „The Office of Count of Székelys During the Reign of Sigismund of Luxembourg". În: *Tortenelmi Szemle* 46 (2004), nr. 3-4, p. 193-239).

Q*uu*m* no*n* ipsorum* ferocitate*m* ip*s*or*um* fuge*re* s*ed* | co*n*flictu*m* mo*d*is* o*mn*ibu*s* volum*us* cu*m* ip*s*is h*abe*re Quod si | nobis q*uo*d de*us* au*er*tat male successerit
W 33r regnic*ulu*mq*ue**[298] no*stru*m || jnterierit, neq*ue* id*em**. S*erenitati* *ves*tre ex hoc* vtilitas | pr*o*ueniet* et commod*um* quoni*am* toti* χ*pistian*ita*ti* animati* es*set* in~detri|mentu*m** Jnsup*er* quitq*u*od* js h*omo* no*ster* radiul~farma* dictum | eid*em* S*erenitati* tamq*ua*m in p*ropri*a no*st*ra p*er*sona cu*m* S*erenitate* ves*t*ra e*ss*em*us* | constituti.
Ex Unigiuar* fe*ri*a qujnta in festo beate | Scolastice v*ir*ginis Anno domini mil*le*si*mo* quadringentesio sexagesimo secundo.* |

Căci nu voim să fugim de cruzimea lor, ci în orice chip să avem o confruntare cu ei. Că dacă nouă – ferească Dumnezeu! – ni s-ar întâmpla rău şi mica noastră stăpânire (*regniculum*) ar pieri asemenea, nici luminăţiei voastre nu-i va reieşi din aceasta vreun folos şi câştig, pentru că pentru toată suflarea creştinească ar fi spre pagubă. Mai mult, orice va zice acest om al nostru Radiul Farma,[299] luminăţia voastră astfel [să-l creadă] ca şi cum am fi fost în propria persoană cu luminăţia voastră.
Din Cetatea Nouă,[300] joia la sărbătoarea fericitei fecioare Scholastica [de Nursia], în anul Domnului o mie patru sute şaizeci şi doi.

---

111 **M**: „qm" prescurtat cu tildă deasupra lui „m", de aceea şi „q*uonia*m" este o posibilă lectură.
Ibid. în **W**.; lipsă în **M**.
112 **W**: *modus*.
115 Citire alternativă în **M**: regnic*ulu*mq*uem*.
116 BOGDAN: *eidem*; **M**: *exhoc*.
117 BOGDAN: *pervenerit*; **W**: *tote*.
118 Lipsă în **M**.
118-119 **W**: *in detrementum*.
119 BOGDAN: *quitquid*.
120 **W**: *radiulforma*.
123 BOGDAN: *Viugivar*. Citire alternativă în **W**: *vmgiuar/vmguiar/vniguiar*, **M**: *Unigniar/ Uniginar*.
124-125 **M**: *Anno etc. lxii*.

---

298 Folosirea termenului *regniculum* a constituit un argument în susţinerea autenticităţii. Neatestat în cancelaria regală maghiară, acest diminutiv este însă întâlnit prin echivalentul său în documentele valahe slavone din secolul al XV-lea (COMAN, p. 25).

299 Radu Farma a fost identificat de Constantin ŞERBAN cu secretarul Radu („Relaţiile lui Vlad Ţepeş cu Transilvania şi Ungaria". În: *Studii. Revista de Istorie* 29 (1976), p. 1709); aceeaşi identificare o propune IOSIPESCU, p. 75. Deşi un secretar cu acest nume este, într-adevăr, atestat în cancelaria lui **V**. în anul 1457, nu dispunem însă de nicio dovadă a identificării sale cu trimisul din anul 1462. Neobişnuitul cognomen a fost folosit ca indiciu asupra falsităţii acestei scrisori, avansându-se argumentul cum că într-una dintre cele mai importante solii ale sale **V**. nu ar fi fost trimis un modest dregător (STOIDE, p. 158). Precaritatea situaţiei documentare nu permite identificarea celor mai de încredere oameni ai lui **V**.

300 BOGDAN desemnează acest loc ca Giurgiu însă mai convingătoare este propunerea lui ŞLUŞANSCHI, p. 437, cum că numele Wywar ar fi derivat din ungurescul Ujvár, „cetatea nouă" pe râul Dâmboviţa. În consecinţă acest toponim se referă la cetatea/oraşul Bucureşti, construit în anii precedenţi de către **V**. (cf. şi nr. **21**: Wywar).

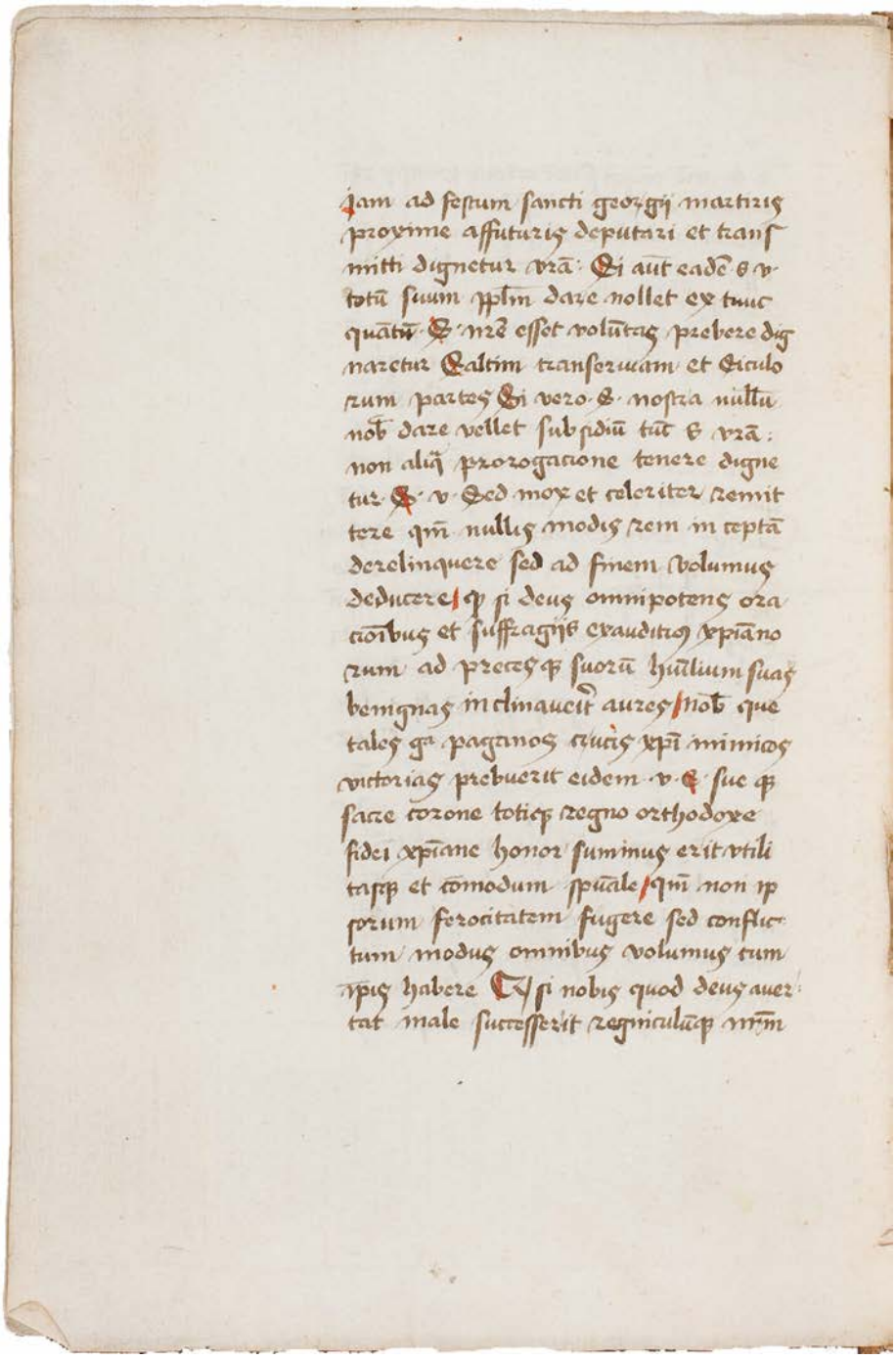

fol. 32v

Nota* registrum in~quib*us* loc*is* quot* ho*min*es p*ro* hac vice | in Turcia per d*omin*um Vnlaad* p*arci*um *tra*nsalpinar*um* | vaiuodam* vtriusq*ue* sex*us* Turcj et bolgari* inter|empti sunt |

Însemnare, catastif: în care locuri, câţi oameni au fost ucişi, în cazul acesta, în Turcia, de către domnul Vlad, voievod al părţilor Transalpine, bulgari şi turci, [303] de ambele sexe.

Primo in oblisica et in Nonazok* locis sic vocat*is* turci et belgari*| interempti sunt .i.^{m} .ii^{c} .l.* etc. ||

Mai întâi în locurile aşa numite Oblisica[304] şi Novazok[305] au fost ucişi 1.250 de turci şi bulgari etc.

W 33^{v} Jtem in Drechtar*[301] et in Cartari*[302] et

Asemeni în Dârstor şi în Kartal şi

126 Lipsă în **M**; **W**: *quod*.
128 BOGDAN: *Vulaad*. **W**: *vnla ad;* scribul nu a citit ca nume propriu.
129 **M**: *vamodam*, citire alternativă: *vaniodam*, **W**: *voinodam*; BOGDAN: *Bulgari*, **W**: *belgari*.
131 BOGDAN: *Novazok*. **W**: *nouaseck*.
132 *turci et belgari* lipsă în **M**.
133 BOGDAN: *MCCL*. **W**: *1^{2}11^{0}* (*sic*!).
134 BOGDAN: *Drekchtar*; **W**: *carcari*.

301 BOGDAN: Silistra (rom. Dârstor). Cf. şi Oruc **P**.

302 BOGDAN propune Cartal (osm. Kartal), azi satul Vulturu în jud. Constanţa. Cf. Anca POPESCU: *Integrarea imperială otomană a teritoriilor din sud-estul Europei. Sangeacul Silistra (sec. XV-XVI)*. s.l. 2013, p. 100-101, nr. 36.

303 Includerea explicită a bulgarilor printre victime ridică unele întrebări. S-ar părea că **V**. nu percepea războiul antiotoman din perspectivă religioasă (cel puţin nu ortodoxă), în ciuda folosirii retoricii cruciate. Este posibil că el presupunea că uciderea de schismatici bulgari oricum nu ar fi generat reacţii negative din partea destinatarului catolic. Într-adevăr, **V**. a fost acuzat de uciderea a nenumăraţi creştini abia ca urmare a agitaţiilor propagandistice şi a demonizării literare târzii (cf. Povestirile Germane în *Corpus Draculianum*, vol. 2,1).

304 Obluciţa, vechiul nume al Isaccei, cel mai important vad pe drumul comercial din Polonia ce conducea de-a lungul Siretului în Imperiul Otoman. Asupra identificării Obluciţei cu Isaccea cf. Marcel Dumitru CIUCĂ: „Din relaţiile Moldovei cu Imperiul Otoman în timpul domniei lui Bogdan al III-lea". În: *RdI* 31 (1978), p. 1259-1262. Cf. de asemenea Oruc **P** în *Corpus Draculianum* (germ.), vol. 3, p. 153.

305 BOGDAN supune discuţiei ideea dacă nu cumva ar fi vorba aici de un Novoselo (slav. „satul nou"). Din cauza marelui număr de sate cu acest nume în Bulgaria nordică, identificarea acestuia rămâne imprecisă. Este posibil ca oastea valahă să fi atacat un sat mai important din hinterlandul Isaccei. Potrivit lui ŞLUŞANSCHI, p. 435, acesta trebuie să se fi aflat fie la vest de Obluciţa, fie între braţele Dunării în direcţia de vărsare a acesteia. Prin urmare ar putea fi vorba de Yeni Köy (turc. „satul nou").

in Aldemir*[306] et inter do potroni*[307] | vi^m.viii^c.v[x]l* |
Aydemir şi între cele două râuri 6.840.

Jtem in Orzoma[308] int*er*empti su*n*t iij^c xliii.* |
Asemeni au fost ucişi în Hârşova 343.

Jtem* in Vetrem*[309] int*er*empti su*n*t viii^c xl.* |
Asemeni au fost ucişi în Vetren 840.

Jtem* in Turkanna*[310] su*n*t int*er*empti vi^c xxx.* |
Asemeni au fost ucişi în Turkama 630.

J*tem* Castra eciam* eiusd*em* circumferentis* acceperu*n*t vna sola* turris | re|mansit*|
Asemeni, înconjurând, au luat şi cetatea lui [şi] numai un turn a rămas.[311]

---

135 Lipsă în **M**; **M**: *dridopotrom*.
136 **M**: introdus cu semn de corectură de culoare roşie (#) din rândul de sus deasupra cuvântului „Dridoprotrom". **W**: *584⁰*.
137 BOGDAN: *CCCXLIII*. **W**: *343*.
138 Lipsă în **M**; **M**: *vectrem*; BOGDAN: *Vektrem*; **W**: *840*.
139 Lipsă în **M**; BOGDAN: *Turkama*. Citire alternativă în **M**: „Turkamia". **W**: *turckamia*, citire alternativă *turctramia*.
139-140 **W**: *interempti sunt 63⁰*.
141 Lipsă în **M**; Aşa în **W**, **M**: *circumfereum*.
142 **W**: *solis*; **M**: cu semne de corectură de culoare roşie (#) introdus deasupra lui *re-*.

---

306 În registrul otoman din 1530 este menţionat Aydomir/Ayademir la cca. 8 km de Silistra (cf. POPESCU: *Integrarea imperială otomană*, nr. 24, p. 103,). Astăzi Aydemir, pe malul Dunării.
307 Toponim convingător identificat de ŞLUŞANSCHI, p. 436: *inter dio potami* = „între cele două râuri", adică între braţele Dunării.
308 NĂSTUREL, p. 127: Hârşova; menţionată şi în Oruc **P**. (*Corpus Draculianum* (germ.), vol. 3, p. 153).
309 NĂSTUREL, p. 127 se alătură propunerii lui CAZACU în privinţa identificării cu Vardim. Mai probabil este însă Vetrem (osm. Vetrene), în *kaza*-ua Silistrei, menţionat în prima jumătate a secolului al XVI-lea în registrele otomane (cf. *370 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Rûm-İli Derfeteri (937/1530)*. Vol. 2. Ankara 2002, p. 383; POPESCU: *Integrarea imperială otomană*, nr. 26, p. 103). Micul sat Vetren se află pe malul Dunării, la doar cca. 18 km de Silistra şi 40 km de Turtucaia (cf. infra), în timp ce Vardim se află la cca. 190 km de Silistra.
310 BOGDAN: Tutrakan (rom. Turtucaia).
311 Cu aproape două decenii în urmă, în 1445, în urma unui atac valah condus de Mircea, fratele lui **V**., şi sprijinit de flota burgundă şi papală, acest turn fusese cucerit, iar garnizoana otomană arestată şi apoi executată (cf. raportul redat de Jehan de Wavrin: *Chroniques d'Angleterre*. În: Colin IMBER (ed.): *The Crusade of Varna, 1443-45*. Burlington 2006, p. 144-147).

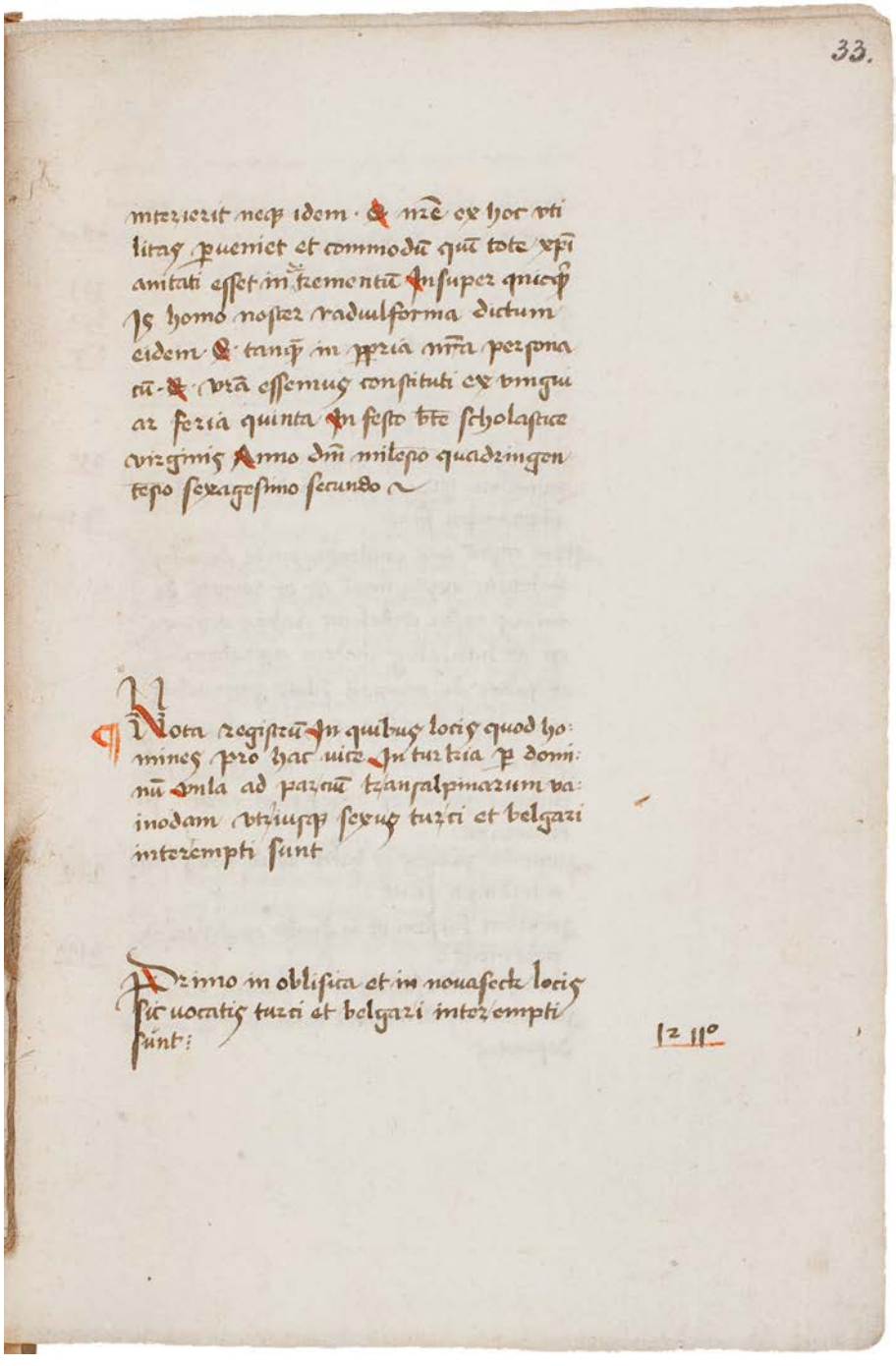
33.

mtrierit necp idem · & mtē ex hoc vti
litatē puenict et commodū quē tote xpi
anitati esset mentū insuper quicp
ſe homo noster radulforma dictum
eidem & tanq̄ in ꝑria mīa persona
cū & vrā essemuq̄ constituti ex vnigu
ar feria quinta in festo bte scholastice
virginis Anno dn̄i mileso quadringen
teso sexageſimo secundo

Nota registrū in quibus locis quod ho:
mines pro hac uice in turtria p domi:
nū vnla ad partē transalpmarium va:
inodam vtriusq̄ sexus turci et belgazi
interempti sunt

Primo in oblisita et in nouasecta locis
sic uocatis turci et belgazi interempti
sunt: 12 11°

fol. 33r

Jt*em* jn Maroten*[*312] int*er*empti sunt ij^{c}.x.* ||

Asemeni au fost ucişi în Maroten 210.

M 171^{r} Jtem* in Gregio[313] ab ambab*us* p*ar*tib*us* int*er*empti su*n*t vj^{m}.iiij^{c}.xiiij.* |

Asemeni în Giurgiu de ambele părţi au fost ucişi 6.414.

Jtem castrum q*ue** ex alt*er*a* p*ar*te Danubij[314] habitu*m* expugnatu*m* | est et receptu*m* d*omin*us castri videlic*et* zabas occisus* | e*st* et Hanicabeg* ibid*em* app*re*hens*us** e*st* et zabas[315] de Ni|copol* filius Phirnebug*[316] ec*iam* app*re*he*n*s*us* e*st* et decolla|uim*us*; q*u*^{o}tq*u*^{o}t* ec*iam* turcj de p*er*tine*n*cijs* Nicopol fuer*un*t, po|ciores om*ne*s cu*m* eod*em* interierunt|

Asemeni cetatea care este de cealaltă parte a Dunării a fost cucerită şi luată. Comandantul cetăţii, *zabas* a fost neîndoielnic ucis şi Hamza Beğ a fost prins acolo încă şi *zabas* de Nicopol, fiul lui Firuz Beğ a fost prins [şi le-]am tăiat capetele. Turcii, toţi câţi ţineau de cuprinsurile Nicopolei, cei mai de seamă dimpreună cu acesta au pierit.

---

143 **W**: *Morotum*; BOGDAN: *CCX*. **W**: *23^{0}*.
144 Lipsă în **M**.
145 BOGDAN: *VImCCCCXIV*. **W**: *6414*.
146 *Jtem* lipseşte în **M**. *Castrumque*; **W**: *exaltata*.
149 **W**: *rabas occizus*; BOGDAN: *Hanika beg*; **W**: *hancabeg*.
150 **W**: *apprehenzus*; **W**: *nicopoll*.
151 BOGDAN: *Phirnebeg*.
152 BOGDAN: *quoquod*.
153 Citire alternativă în **M**: p*er*tine*n*cys, **W**: *depertinencijs*.

---

312 BOGDAN: Marotin (cf. COMAN, p. 275-277). În registrul otoman din 1479 (OAK 45/29) acest sat este înregistrat în *sancak*-ul de Nicopole ca ţinând de hinterlandul Giurgiului (*tābi'-i Yerkökü*). Din cei 659 de aspri (*akçe*), reprezentând veniturile sale totale, 500 erau rezervaţi probabil unui *ocak* (unitate în care un individ era luptător activ, iar ceilalţi asistenţi ai acestuia) de soldaţi auxiliari, probabil *akıncı*-i, restul de 159 de aspri trebuind să fie ridicaţi de la cele 5 case (*hane*), care nu făceau parte din acest *ocak*. Rezultă deci că acest *ocak* era format din 20 de case şi că pentru întregul sat fuseseră recenzate 25 de case cu cel puţin 100 de locuitori. Menţionarea celor 500 de aspri ca scutire de la plata *harac*-lui indică faptul că locuitorii acestui sat nu erau musulmani. Cf. *Turski Izvori za Bălgarskata Istorija*. Ed. de Boris NEDKOV. Vol. 2. Sofia 1966, p. 198-199. În secolul al XVI-lea satul se afla în *kaza*-ua Niğbolu (Nicopole) (cf. registrele BOA TD 370, p. 556 (Çerçin), TD 382, p. 81 şi TD 467, p. 17).

313 Giurgiu. Identificarea lui BOGDAN general acceptată.

314 BOGDAN: Ruse.

315 Posibilă referire la funcţia militară de *subaşı*, subordonat şi locţiitor, la nevoie, al comandantului oraşului.

316 IORGA propune citirea ca Firuz Beğ. Un anume Firuzoğlu („fiul lui Firuz") Mehmed Beğ este atestat în 1444 ca *sancak-beği* de Nicopole. Acesta a fost deţinătorul unor mari domenii în regiunea Târnovo (cf. Stefka PARVEVA: *Village, town and people in the Ottoman Balkans: 16th–mid 19th century*, Istanbul 2009, p. 156). Fiindcă acest „fiu al Firuz Beğ" este indicat a fi *subaşı* de Nicopole, este posibil să fie vorba de un alt membru al familiei Firuzoğlu-ilor. Nu este de exclus nici punerea numelui său în conexiune cu Yunus Beğ, menţionat în cronicile otomane (cf. Enveri şi (Pseudo)Ruhi Çelebi în *Corpus Draculianum* (germ.), vol. 3, p. 91 şi 159).

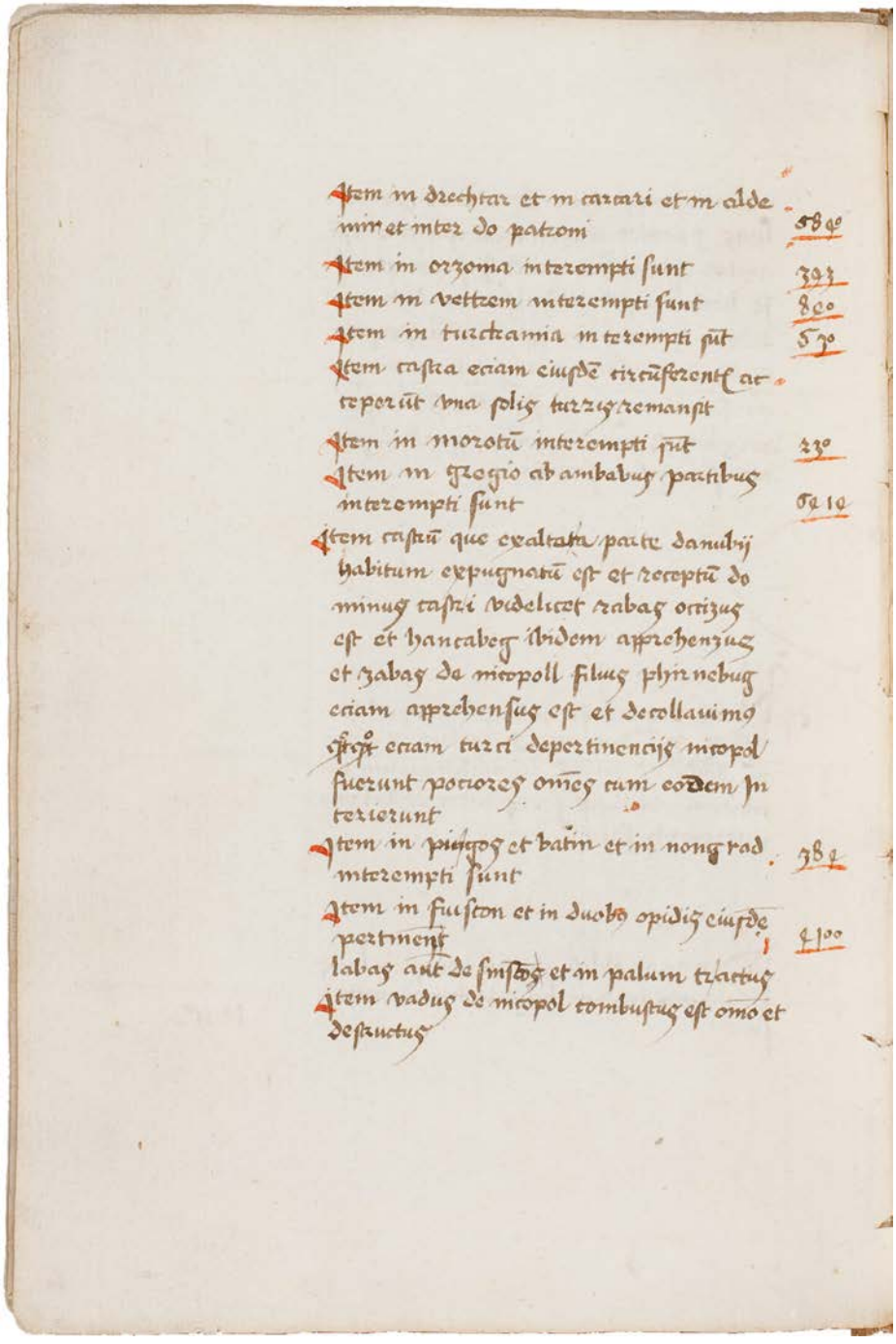

Item in drechtar et in carari et in aldemir et inter do patrom — 5840
Item in orzoma interempti sunt — 393
Item in vettrem interempti sunt — 800
Item in turctramia interempti sūt — 570
Item castra eciam eiusdē tirēūferent[ ] ac reperūt vna solis turzis remanst
Item in morotū interempti sūt — 230
Item in ſtrogio ab ambabus partibus interempti sunt — 5410
Item castrū que exaltata parte danubij habitum expugnatū est et receptū do minus castri videlicet zabag ortizus est et hancabeg ibidem apprehensus et zabag de micopoll filius phinebus eciam apprehensus est et decollatus
ſtrō eciam turci depertinencijs micopol fuerunt potiores omēs cum eodem interierunt
Item in pirgos et batin et in nong rad interempti sunt — 3841
Item in fuſcon et in duobo opidis eiusdē pertinent — 1100
labag aut de ſmiſdos et in palum tractus
Item vadus de micopol tombustus est omo et destructus

fol. 33v

155 Jt*e*m in Pirgos*[317] et Batin[318] & in Nougrad*[319] int*erem*pti s*unt* iij^{c}.lxxxiiij.* |
Jn Finston*[320] et i*n* duob*us* opidis eiusd*em* p*er*tinen*tibus** inte*rem*pti s*unt* iiij^{c}.x. |

Asemeni au fost ucişi în Pirgos şi Batin şi în Nongrad 384.
În Şiştov şi în două târguri din cuprinsurile lui au fost ucişi 410,

155 **M**: *inpirgos*, **W**: *picigos* sau *pitigos* (foarte greu lizibil).
155-156 Citire alternativă în **M**: *Nongrad*.
156 BOGDAN: *CCCLXXXIV*, **W**: *384*.
157 Citire alternativă în **M**: *sinston*. **W**: *fiuston* sau *fiuscon*.
158 **W**: *pertinent* fără semne de prescurtare.

317 Identificarea lui Pirgos cu Turnu, propusă de BOGDAN şi acceptată de cei mai mulţi cercetători, a fost pusă la îndoială de Leon Şimanschi, Alexandru Kuzev şi Gheorghe Cantacuzino care preferă satul Pirgovo în Bulgaria (ŞLUŞANSCHI, p. 436, nota 22 şi CANTACUZINO: *Cetăţile medievale*, p. 73). Această din urmă identificare poate fi întărită cu două argumente. Astfel se poate explica de ce Pirgos/Pirgovo este listat lângă Batin şi Novgrad, toate aceste sate fiind situate la o distanţă de 10 km până la 15 km de malul bulgăresc al Dunării. În schimb, Turnu se află la cca. 50 km pe malul românesc. În al doilea rând, în Pirgovo s-a aflat între secolele al XIV-lea şi al XVI-lea un important turn întărit pomenit în lista cuceririlor lui Ali Paşa în cronica lui Mehmed Neşri. În plus, este menţionat şi în izvoarele otomane din secolul al XVI-lea sub numele de *Despot Pirgoz* (cf. Machiel KIEL: „Mevlana Neşri and the towns of medieval Bulgarian Historical and Topographical Notes". În: *Studies in Ottoman History in Honour of Professor V. L. Ménage*. Ed. de Colin HEYWOOD şi Colin IMBER. Istanbul 1994, p. 165-187, aici p. 182 şi mai ales nota 54). Satul este consemnat ca Desbot Berġoz în registrul din 1479 cu 27 case şi un venit de 5.089 de aspri (*Turski Izvori*, vol. 2, p. 192-193). În secolul al XVI-lea ţinea de *kaza*-ua Çernovi (*370 Numaralı*, p. 556, cf., de asemenea, harta la p. 152).

318 BOGDAN: satul Batin, astăzi aflat în provincia Ruse. În 1479 sunt consemnate acolo 53 de case şi 2 văduve, precum şi un venit total de 5.400 de aspri (*akçe*) (*Turski Izvori*, vol. 2, p. 326/327). Deoarece sunt menţionaţi ca scutiţi de *ispence*, locuitorii trebuie să fi prestat în contrapartidă slujbe militare. Probabil aceştia aparţineau unităţilor paramilitare creştine precum *voynuk*-ii. Cu privire la această instituţie cf. Yavuz ERCAN: *Osmanlı İmparatoluğunda Bulgarlar ve Voynuklar*. Ankara 1989. În secolul al XVI-lea ţinea de *kaza*-ua Çernovi (*370 Numaralı*, p. 557).

319 Identificarea lui BOGDAN cu Novgrad este convingătoare însă există mai multe localităţi cu acest nume. POP: *Ecouri italiene*, p. 234: Ruse [Novigrad]. Această ipoteză este contrazisă de contextul geografic al enumerării, Novgrad fiind menţionat lângă Batin şi Pirgos, precum şi de numărul foarte scăzut de victime. Prin urmare singura identificare viabilă rămâne satul Novaġrād, consemnat în registrul din 1479 cu 5 case şi 1.260 *akçe* (*Turski Izvori*, vol. 2, p. 174/175). Restul locuitorilor erau scutiţi de impozite, foarte probabil în schimbul serviciilor militare. În secolul al XVI-lea acest sat făcea parte din *kaza*-ua Tırnova (*370 Numaralı*, S. 538; cf. harta la p. 152). Cf., de asemenea, KIEL: „Mevlana Neşri", p. 181. Satul se află pe malul Yantrei, afluent al Dunării.

320 BOGDAN: Švistov sau Šištov (osm. Ziştova), între Ruse şi Nicopole. În 1479 sunt consemnate acolo 4 case (*hane*) de musulmani, 200 de creştini şi 4 văduve, precum şi un venit total de 33.996 *akçe*. (*Turski Izvori*, vol. 2, p. 244-245). La începutul secolului al XVI-lea aşezarea este menţionată şi de Neşri (cf. Kiel: „Mevlana Neşri", p. 182-183). Cf. *370 Numaralı*, p. 512.

labas aut*em* de sinstos et in palum tractus*

Jt*em* vadus de Nicopol c*om*bust*us* e*st* o*m*nio* & destruct*us* | |

W 34r Jtem [in]* Zomonid*[321] et in Gingin*[322] int*erempti** su*n*t .j[m].iij[c].xviii.* |

Jtem* in opido Oratona* int*erem*pti s*un*t .j[m]. v[c]. lx.* |

Jt*em* vadu*m* ibid*em* totalit*er* e*st* *com*bustu*m* et

însă mădularele (?) tăiate (?)* şi trase în ţeapă.[323]

Asemeni vadul de la Nicopole[324] a fost ars cu totul şi distrus.

Asemeni în Somovid şi Ghighen au fost ucişi 1.318*.

Asemeni în târgul Oratova[325] au fost ucişi 1.560*.

Asemeni vadul de acolo a fost ars pe de-a-ntregul şi

159 *labas autem de sinstos et in palum tractus* lipseşte în **M**, alternativ: *sinscos*.
160 BOGDAN: *omnino*.
162 Introdus conform ibid.; **W**: *zomond*; BOGDAN: *Gingne*. **W**: *gigin*.
163 Prescurtat în plus cu un punct după *inter*; BOGDAN: *MCCCXVIII*. **W**: *1318*.
164 Lipsă în **M**; BOGDAN: *Oratoua*.
165 BOGDAN: *MCCCCCLX*. **W**: *1ii60*.

159 Cuvintele „labas" şi „sinstos" neputând fi găsite în niciun dicţionar standard, traducerea rămâne intuitivă.
163 În traducerea lui IORGA eronat 1138.
165 La fel 1460.

321 BOGDAN se pronunţă pentru Zimnicea însă propunerea lui IORGA este mai convingătoare, aceasta fiind confirmată şi de registrele otomane. Satul (*ḳariye*) Somovīd este consemnat în 1479 ca făcând parte din hinterlandul Nicopolului (*tābi'-i Niğbolı*) şi *ḥāṣṣ*-ul *sancakbeği*-ului (*ḥāṣṣ-i mīr-liva*): 99 case, 8 văduve şi un venit total de 15.103 *akçe*. În secolul al XVI-lea satul Somovīt este menţionat în *ḳaza*-ua Nicopolului (*370 Numaralı*, p. 512). Astăzi poartă acelaşi nume şi este situat pe malul Dunării.

322 Identificarea lui BOGDAN cu satul Ghighen (osm. Gīgān), situat între Nicopole şi Rahova, este confirmată de registrul din 1479 care consemnează 79 de case şi 10 văduve, precum şi un venit total de 12.762 de aspri (*Turski Izvori*, vol. 2, p. 252-253). Faptul că aceste venituri nu includ *ispence* arată că locuitorii nu erau musulmani. Localitatea aparţinea *timar*-ului omonim al fraţilor Evrenos şi Zaim care în contraserviciu prestau servicii militare. Aceste detalii precum şi scutirea de *ispence* a locuitorilor sugerează faptul că aceştia puneau la dispoziţie oştenii cu care deţinătorii acestui *timar* îşi îndeplineau obligaţiile militare. Pentru secolul al XVI-lea cf. *370 Numaralı*, p. 512.

323 În campania în Bosnia din primăvara lui 1476, **V**. tăiase cu propria mână prizonierii otomani, punându-le membrele în ţepi (cf. nr. **89**). Pentru aplicarea tragerii în ţeapă în Valahia şi alte pedepse corporale cf. nota 219.

324 Menţionarea vadului implică faptul că **V**. nu a atacat localitatea propriu zisă, care alături de Vidin reprezenta cea mai importantă bază otomană la Dunăre, beneficiind deci de fortificaţii pe măsură. Pentru 1479 este consemnată o populaţie de 308 case de musulmani, 446 de creştini, precum şi alte 318 scutite de *ispence* şi *cizye*, deoarece acestea puneau la dispoziţie oşteni pentru trupele de *müsellem* din garnizoană. Potrivit calculelor lui KIEL, numărul total al locuitorilor trebuie să fi fost de cca. 5.000. Cf. registrul otoman cu cota OAK 45/29 publicat în*Turski Izvori*, vol. 2, p. 298-321 şi KIEL: „Mevlana Nesri", p. 183.

325 De obicei, prin termenul de *oppidum* în vocabularul de cancelarie era desemnat un târg de mică întindere şi fără întărituri (cf. Laurenţiu RĂDVAN: *At Europe's borders: medieval towns in the Romanian principalities*. Leiden 2010, p. 145-146).

ibid*em* capitane*us* | fuit Nagoi* de Oraoia* p*er* d*omi*nu*m* Vulaad* constitut*us* |
J*tem* in sup*rascri*pt*is** loc*is* vbiq*ue* vada fuer*un*t q*ue* om*n*ia co*m*|busta* sunt et destructa homi*n*es aut*em* vtriusq*ue* | sexus juuenes et paruuli cu*m* infantib*us* pariter | occisi sunt, om*n*isq*ue* loc*us* sup*rascri*ptus destructus | remansit J*s*ta aut*em* sup*ra*-scripta interemptor*um* | solum sunt quor*um* capita et signa* su*n*t officiali|bus n*ost*ris ad om*nes** p*ar*tes sup*rascri*ptas co*n*stitut*is* qui* | alit*er* no*n* sint* ostensi a*ut* in domib*us* c*om*busti* quorum | nu*me*rum ignora*mus* q*uia* qua*m* plu*r*es sic* interierunt etc.*

acolo a fost pus căpitan Nagoi de Oraoia[326] de către domnul Vlad.
Asemeni în sus-numitele locuri peste tot unde au fost vaduri, acestea toate au fost arse şi distruse, iar oamenii de ambele sexe, tineri şi copii şi sugari, au fost ucişi la fel şi fiecare loc sus-numit a rămas distrus. Acestea sus-numite sunt, dară, numai ale celor ucişi ale căror capete şi semne doveditoare[327] au fost [arătate] slujbaşilor noştri tocmiţi în toate părţile sus-numite. Altminteri, cei ce nu au fost arătaţi sau au ars în case, numărul lor nu-l ştim pentru că mulţi au murit astfel etc.

167 **M**: *vagoi;* **W**: *arabia*.
168 **W**: *vula ad*.
169 **W**: *supra scriptis*.
170 **W**: *conbusta*.
176 **W**: *signo*.
177 **M**: *adomnes*.
178 **W**: *que*; **W**: *sunt*.
179 **W**: *conbusti*.
180 Lipsă la BOGDAN.
181 Lipsă în **W**.

326 Cu siguranţă o persoană de vază. Pe baza inscripţiei nr. **3** (→) poate fi făcută o primă încercare de identificare. Acest Neagoe trebuie să fi fost Neagoe de la Craiova, strămoşului Craioveştilor ce fusese ridicat împreună cu neamul său la rangul de *vlastel* de către Vladislav II undeva între 1447 şi 1456. Faptul că este menţionat cu numele arată că Neagoe trebuie să fi fost destul de cunoscut la curtea regală în Ungaria, poate chiar să fi făcut parte dintr-o facţiune pro-ungurească. O identificare alternativă este în actuala situaţie documentară imposibilă. În documentele lui **V**. nu este menţionat niciun Neagoe. Paharnicul Neagoe din sfatul domnesc al lui Vladislav II nu mai este atestat după 1453 (*DRH, B*, vol. 1, nr. 111, p. 193-194). Comisul Neagoe precum şi vornicul Neagoe din sfatul domnesc al lui Radu cel Frumos nu sunt menţionaţi înainte de 1464 respectiv 1466 (*DRH, B*, vol. 1, nr. 123, p. 208-209 şi nr. 130, p. 222-223). Nu se poate dovedi dacă Neagoe este identic cu conducătorul armatei sau „*beğlerbeği*-ul" lui **V**. trimis spre graniţa estică a Valahiei în timpul campaniei otomane din vara lui 1462 (cf. cronicile otomane şi în special Tursun Beğ (*Corpus Draculianum* (germ.), vol. 3, p. 127).

327 Această formulare sugerează că modul de contabilizare a fost pregătit deja dinainte de începerea campaniei, ceea ce ar explica cifrele foarte detaliate.

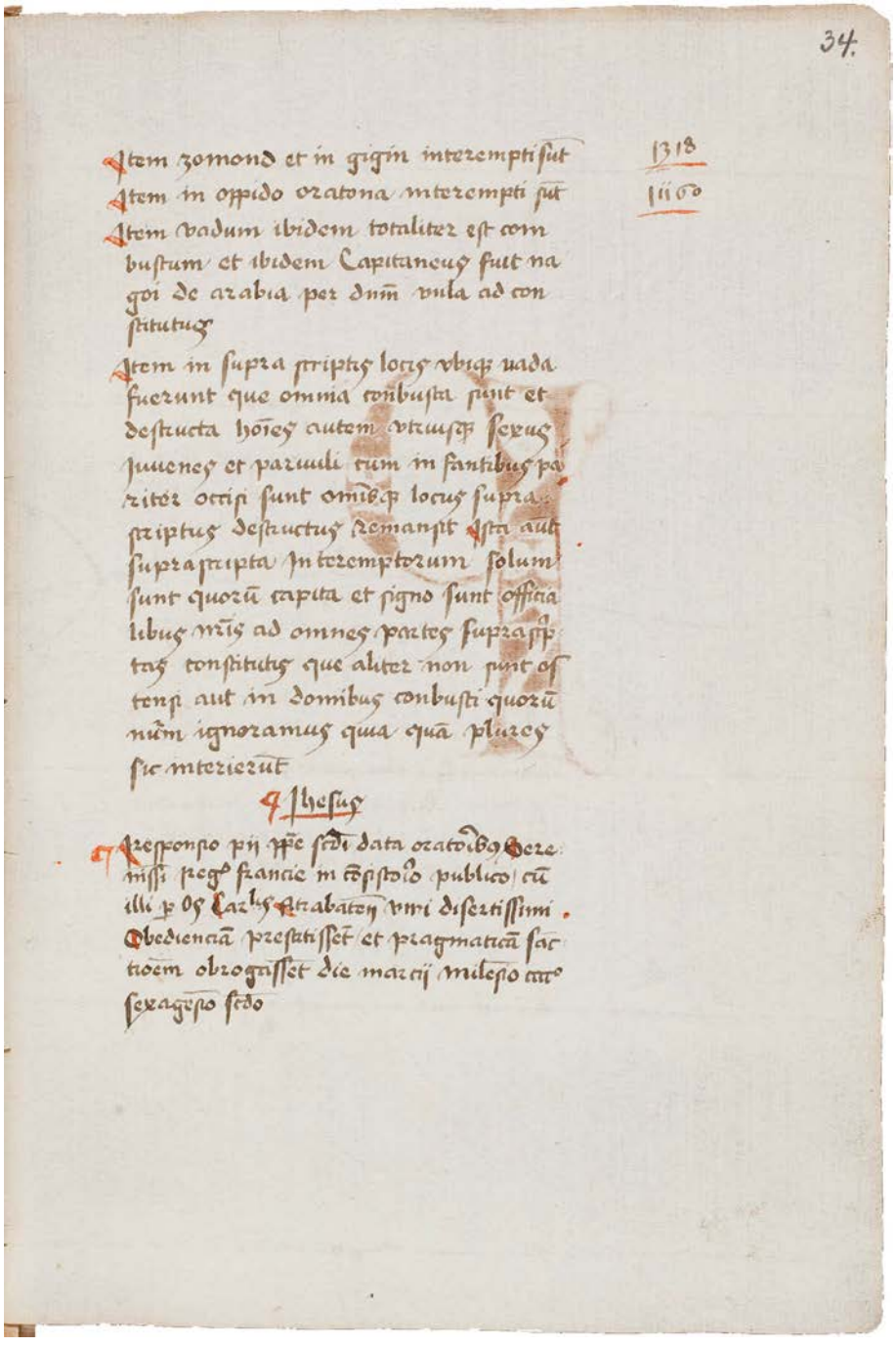

fol. 34r

Postscriptum

Datorită deosebitei importanţe a documentului de faţă, un adevărat unicat în istoria Valahiei, este necesar un comentariu istoric ceva mai aprofundat. O reconstrucţie detaliată a operaţiunilor militare din decursul acestor incursiuni peste Dunăre a fost făcută până acum doar de Marian Coman, care a elaborat şi o hartă a acestora.[328] Principalul punct sensibil al reconstrucţiilor precedente rezidă în faptul că au avut în vedere prea puţin ori deloc cronicile şi mai ales registrele otomane (*defterler*) ce oferă indicii preţioase asupra locuitorilor din localităţile afectate. Ms. **P** al lui Oruc relatează veridic că **V**. şi-a împărţit trupele în şase coloane, punându-le să atace tot atâtea puncte de peste Dunăre: Isaccea (osm. Saḳci), Hârşova (osm. Hırşova), Silistra, Turtucaia (osm. Tutrakan), Ruse şi Nicopole.[329] Prin această împărţire se poate explica cum de au putut opera trupele valahe pe impresionanta distanţă de 600 km fără a pierde din efectul surpriză, împiedicând, astfel, mobilizarea trupelor de *aḳıncı*-i şi formarea de focare semnificative de rezistenţă în jurul acestora. Că aceasta nu a fost cazul ne-o confirmă raportul lui Cezare din Florenţa (nr. **157**). Rezultă de aici că **V**. a putut comanda personal doar una dintre coloane, anume probabil pe cea care avea drept ţintă cea mai importantă dintre localităţile otomane, Nicopole. Nu departe de el şi anume în teritoriul cu relevanţă imediat următoare, se afla acel misterios „Nagoi" (Neagoe de la Craiova?). Datorită importanţei operaţiunii sale precum şi a menţionării explicite cu numele în scrisoarea către regele Ungariei este de bănuit că „Nagoi" era o personalitate cheie din anturajul lui **V**., poate chiar acel anonim comandant al armatei sale trimis împotriva trupelor moldovene câteva luni mai târziu (cf. Chalkokondyles în *Corpus Draculianum*, vol. 3).

Registrele otomane din secolul al XV-lea şi prima jumătate a secolului al XVI-lea permit tragerea următoarelor concluzii: 1. cele mai multe localităţi întărite, respectiv oraşe (Isaccea, Hârşova, Silistra, Turtucaia, Nicopole) erau importante cuiburi de *aḳıncı*-i abundent consemnate în registrele *mühimme defterleri* din prima jumătate a secolului al XVI-lea;[330] 2. cele mai multe sate şi mici localităţi fie îndeplineau obligaţii militare şi erau locuite în mare parte de creştini (Marotin, Despot Pirgoz, Batin, Novgrad), fie se aflau în posesia *sancāk-beği*-lui local (Somovid). Din cele 21 de localităţi menţionate, jumătate pot fi puse cu oarece siguranţă în legătură cu instituţii militare otomane. În privinţa celorlalte, în special a celora din Dobrogea actuală, lipsesc orice date ajutătoare. Registrele de la sfârşitul secolului al XVI-lea nu permit tragerea unor concluzii asupra unor realităţi cu mai bine de un secol în urmă. Această circumstanţă precum şi masivele (re)colonizări din secolele ulterioare îngreunează identificarea localităţilor dobrogene atacate de oamenii lui **V**. Spre deosebire de acestea, localităţile din Bulgaria nordică încă mai există aproape toate şi în ziua de astăzi aproximativ pe acelaşi amplasament ca în secolul al XV-lea. O contextualizare geografică a

328 COMAN, p. 265. LUNGU tematizează cu precădere contextul „campaniei" lui **V**. (p. 146-152 şi 155-157), identificând toponime (p. 153) şi formulând concluzii de ordin militar (p. 154).

329 Oruc în *Corpus Draculianum* (germ.), vol. 3, p. 152. LUNGU, p. 154, căruia nu-i este cunoscut Oruc, bănuieşte care ar fi atacat Brăila, Hârşova, Silistra, Giurgiu/Ruse şi Turnu/Nicopole.

330 Cf. *3 Numaralı Mühimme Defteri (966-968/1558-1560)*. Ankara 1993, nr. 839, 897, 1054, 1333, 1393; *5 Numaralı Mühimme Defteri (973/1565-1566)*. Ankara 1994, nr. 577, 1088, 1274; *6 Numaralı Mühimme Defteri (972/1564–1565)*. Ankara 1995, nr. 1379; *12 Numaralı Mühimme Defteri (978-979/1570-1572)*. Ankara 1996, nr. 1165, 1166, 1168.

acestora arată cât se poate de clar că valahii au întreprins atacurile în urma unei strategii minuţios concepute în prealabil. Altfel, nu se poate explica de ce anumite localităţi dintr-un perimetru restrâns şi comparabile ca mărime au fost ocolite ori cruţate (spre exemplu în regiunea Nicopole-Somovit), cu toate că în anumite cazuri erau chiar mai uşor accesibile decât cele atacate.

Strategia lui **V**. trebuie să fi fost motivată fie militar, fie economic, fie de ambele la un loc. Opt dintre localităţile atacate erau situate la cele 12 cele mai importante vaduri ale Dunării: Brăila/Isaccea, Hârşova, Silistra, Marotin, Turtucaia, Ruse, Sviştov şi Nicopole.[331] Că distrugerile acestor puncte nu erau ireparabile o demonstrează trecerea de către otomani a fluviului pe la Turnu/Nicopole, adică exact în regiunea unde **V**. şi Neagoe („Nagoi") îşi concentraseră atacurile cu jumătate de an mai înainte. Este posibil ca trupele valahe să fi folosit cel puţin o parte dintre aceste vaduri pentru surprinderea printr-un atac din mai multe direcţii a localităţilor situate pe malul Dunării, împiedicând astfel fuga locuitorilor. Cu privire la pierderile umane ale otomanilor, cifrele furnizate de **V**. par desigur exagerate dacă le corelăm cu cele oferite de registrele otomane păstrate de la sfârşitul secolului al XV-lea. O comparaţie cu *sancak*-urile vecine contrazice argumentul că registrele în cauză ar reflecta de fapt situaţia demografică decursă din atacurile valahe. *Sancak*-ul de Nicopole prezintă chiar mai multe gospodării (*hane*) înregistrate decât cel de Vidin, care beneficia de o poziţie militară şi economică foarte avantajoasă, în timp ce întinderea celor două provincii nu se deosebeşte esenţial.[332] La fel este de considerat faptul că registrele otomane nu consemnează decât acele persoane care au putut fi găsite de dregătorii trimişi de la centru şi care erau relevante pentru sistemul de impozitare al imperiului. În afară de aceasta, nu malurile Dunării, ci interiorul Bulgariei, cu precădere regiunile riverane rutelor comerciale şi de comunicare din triunghiul Zagora-Plovdiv-Tatarpazar, erau cele mai populate. Tot acolo se afla şi cea mai mare parte a *timar*-urilor aparţinând spahiilor şi membrilor administraţiei otomane. În plus, uciderea majorităţii locuitorilor dintr-o localitate prin mijloace militare medievale presupunea eforturi colosale, dacă nu imposibile.

Pe scurt, se poate concluziona că regiunea Dunării şi, în special, regiunile atacate de valahi nu erau aşa de dens locuite, aşa cum caută să sugereze cifrele furnizate de **V**. Chiar dacă în cazul unor localităţi precum Marotin numărul celor ucişi se apropie de cifrele consemnate în registrele otomane, referinţele pentru Sviştov şi cele două localităţi în conexiune cu acesta depăşesc de multiple ori datele furnizate de registrele otomane pentru cele din urmă trei localităţi de mai mică mărime. Din păcate, o comparaţie mai exactă nu poate fi efectuată, paginile de început ale registrului otoman fiind pierdute şi odată cu ele şi data exactă a întocmirii sale. Cei mai mulţi cercetători au plasat registrul în perioada dintre 1458 şi 1479. O comparaţie cu alte localităţi neatacate de **V**., precum şi cu situaţia demografică din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, când pierderile de populaţie fuseseră nivelate, arată că cifrele oferite de acest registru reflectă o situaţie cât se poate de normală.

În plus, este de bănuit că atacurile au fost îndreptate cu precădere către ţinte strategice a căror relevanţă o putem aprecia numai înţelegând modul de funcţionare a aparatului

331 Cf. discuţia asupra acestor vaduri la COMAN, p. 263-289: Chilia, Brăila, Târgul de Floci/Hârşova, Silistra, Marotin, Oltenița/Tutrakan, Giurgiu/Ruse, Zimnicea/Sviştov, Turnu/Nicopole, Bistreț/Tsibăr, Calafat/Vidin, Severin/Kladovo.

332 Cf. Ayşe KAYAPINAR: *Le sancak Ottoman de Vidin du XVe à la fin du XVIe siècle*. Istanbul 2011, p. 170-174.

militar otoman local. Celula de bază a organizării temuţilor *akıncı*-i, ca de altfel şi a celorlalte instituţii militare locale precum *voynuk*, *martolos* cu care împărtăşeau multe asemănări, era *ocak*-ul (sau *gönder* în cazul celor din urmă, din gr. *kontarion*, lance) care în funcţie de relevanţa strategică a regiunii era compus din 3 până la 30 de oameni.[333] Dintre aceştia doar unul era membrul activ (*eşkinci*), care presta slujbe militare (deopotrivă ofensive sau defensive) în timp ce restul, *yamak*-ii, trebuiau să-l susţină pe acesta financiar şi logistic. O localitate precum Marotinul aflată lângă un important vad al Dunării probabil nu punea la dispoziţie decât unul până la doi *eşkinci*-i. Atacurile lui **V**. trebuiau, aşadar, să afecteze în primul rând pe *yamak*-i, fără de care *ocak*-ul nu mai putea funcţiona, nemaiputând furniza niciun participant la o eventuală reacţie otomană. Chiar dacă *eşkinci*-ul reuşea să scape din calea trupelor valahe, acesta era lipsit de mijloacele materiale necesare participării la o astfel de acţiune. Să nu mai spunem că, de obicei, membrii unui *ocak*/*gönder* erau rude ori întreţineau relaţii foarte apropiate. În acest mod putem interpreta şi afirmaţiile lui Cezare din Florenţa care relatează că la chemarea beiului local (probabil în februarie/martie) nu a apărut nimeni, pentru că „tutti sene fuggie" (nr. **157**).

Cu privire la strategia lui **V**. pot fi făcute trei posibile interpretări:

1. Incursiunile de la Dunăre au fost derulate în coordonare sau cel puţin cu consimţământul regelui maghiar, deoarece este greu de crezut ca un voievod valah ar fi acceptat să se pună într-un asemenea pericol fără să se bazeze pe vreo susţinere politico-militară în cazul aşteptatei reacţii otomane.
2. **V**. a acţionat independent de rege care, conform unor izvoare otomane, ar fi fost informat abia după prezentarea capetelor înalţilor demnitari otomani ucişi.[334] **V**. ar fi încercat astfel să implice pe Matia Corvin într-un nou război antiotoman. Acesta a rămas însă pasiv, prins fiind în conflictele legate de securizarea propriei domnii. Explicaţia speculativă a unei eventuale instigări sau motivări financiare a voievodului de către actori direct interesaţi, precum veneţienii, în atragerea atenţiei rivalilor otomani din Mediterana către Dunăre ar putea răspunde la singura întrebare rămasă deschisă în privinţa interpretării de faţă: pe cine s-ar fi putut baza **V**. în cazul reacţiei otomane?
3. **V**. a acţionat independent de rege, însă a ţintit doar actori regionali otomani, adică diferiţi bei de margine (*uc-beği*), ale căror politici i-ar fi afectat interesele în modul cum o făcuseră şi cele ale saşilor transilvăneni. La fel de bine ca braşovenii şi sibienii şi aceşti bei ar fi putut derula fără ştiinţa ori încuviinţarea centrului, a curţii sultanului, politici defavorabile voievodului Valahiei, forţându-l pe acesta să reacţioneze în acelaşi mod violent cum o făcuse în Transilvania. Un punct de comparaţie îl oferă documentul nr. **1**, care atestă că, la prima sa preluare a tronului, **V**. ar fi fost el însuşi susţinut de un asemenea actor local. Un alt exemplu este încercarea lui Mehmed Paşa din Vidin de preluare a tronului valah în anul 1521. Atacurile nefiind îndreptate împotriva intereselor directe ale sultanului, voievodul valah s-ar fi putut justifica, argumentând că a pedepsit pe unii dregători otomani care acţionaseră contrar intereselor şi politicilor centrului, care oficial îl prefera pe el.

---

333 Fragmentul unui registru, care menţionează *ocaḳ*-uri de *aḳıncı*-i formate din 30 de oameni, pare a documenta mai degrabă o situaţie atipică în care spahii fără *timar* trebuiau să primească venituri, soluţia cea mai la îndemână fiind aceea de a fi improvizaţi ca *aḳıncı*-i cu resurse neobişnuit de mari.

334 Cf. ʿĀşık Pāşā-zāde în *Corpus Draculianum* (germ.), vol. 3, p. 111.

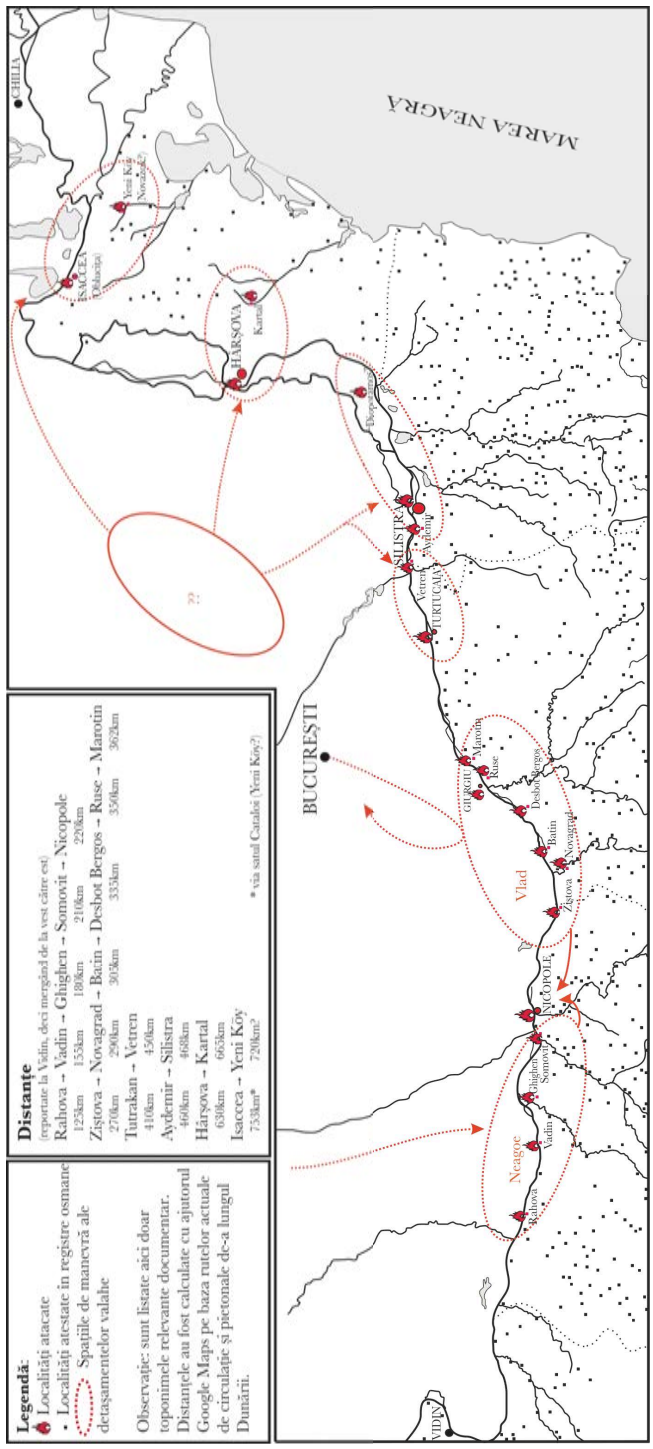

Harta 1: Operațiunile valahe la sudul Dunării în ianuarie/februarie 1462

24 [1464/1465] februarie 19

Radu cel Frumos, voievod al Valahiei, răspunde sfatului braşovean cu privire la repetatele sale solicitări de privilegii comerciale că mai întâi trebuie plătite înapoi despăgubirile stabilite în timpul lui Vlad Ţepeş.

Diplomatică

Radu cel Frumos este documentat ca voievod începând cu 15 august 1462 (cf. nr. **80**). Potrivit lui GÜNDISCH negocierile cu privire la stabilirea sumei pentru despăgubire trebuie să fi durat câteva luni. Fiindcă plata nu s-a efectuat timp de un an, documentul de faţă ar fi putut fi emis cel mai devreme în 1464. GÜNDISCH presupune că cel mai târziu moment al emiterii ar fi anul 1470, ceea ce pare însă improbabil relativ la stadiul negocierilor. Din cauza sumei mari de bani, de plată fiind încă 11.500 de florini, voievodul era interesat de o decizie rapidă, drept pentru care cel mai târziu an de emitere nu poate fi considerat decât 1465.

Scrisoare închisă, sigilată cu aceeaşi pecete folosită de voievod şi pentru o altă scrisoare adresată braşovenilor.[335] Formularul diplomatic, a cărui adresă, apostrofă şi formulă de salut sunt reverenţioase şi potrivite negocierilor dificile cu destinatarul, este respectat cu deosebită atenţie, ceea ce trădează un scrib experimentat, probabil menţionatul Constantin, pentru care scrisoarea serveşte şi ca acreditare. Este posibil ca scribul să fie identic cu cel omonim de la curtea lui **V**. care a scris nr. **22**.

Contextualizare

Cf. nr. **19**, **80** şi **81**.

Documentul de faţă documentează parţial rezultatul negocierilor din 1460 dintre **V**. şi braşoveni cu privire la despăgubirea voievodului pentru conflictul anterior şi mai ales pentru bunurile negustorilor valahi confiscate în anul 1459. Suma de 15.500 de florini reprezenta, pare-se, o soluţie de compromis. Distrugerile considerabile din ultimii trei ani suferite de braşoveni în urma repetatelor incursiuni ale lui **V**. ar fi oferit un argument acestora pentru reducerea datoriei faţă de voievodul valah.[336] Ca urmaş al lui **V**., Radu revendicase aceste plăţi, însă se lovise de refuzul braşovenilor. Cu privire la violentele conflicte din anii precedenţi este de constatat că pro-otomanul Radu a preferat calea negocierilor şi activarea în dispută a regelui în faţa confruntării militare. În schimb braşovenii renunţau la subminarea domniei voievodului prin susţinerea diferiţilor

335 Potrivit lui GÜNDISCH este vorba despre aceeaşi pecete (*Urkundenbuch*, vol. 6, nr. 3286, p. 122).

336 Chestiunea litigioasă pe marginea prejudiciilor reciproce era deosebit de complexă. Braşovenii confiscaseră în martie 1459 bunurile negustorilor valahi din Braşov, după ce **V**. trăsese în ţeapă în Valahia negustorii lor împreună cu cei ce-i însoţeau şi confiscase bunurile acestora (cf. nr. **15a-b**). Voievodul mai provocase însă şi alt fel de prejudicii: diferiţi boieri valahi fugiseră la Braşov împreună cu o parte considerabilă a averilor lor (cf. nr. **68** şi **70**). Numai cantitatea de bani lichizi adusă de Mihail şi Codrea însuma circa 17.000 de florini, adică sensibil mai mult decât cuantumul despăgubirii stabilit ulterior. Voievodul revendicase, se pare, aceste averi înstrăinate care într-un final vor fi confiscate de Matia Corvin. Un alt motiv de dispută, în contextul căruia **V**. săvârşise prejudicii, era conflictul cu pretendentul Dan, care era susţinut de braşoveni (cf. nr. **17**). Ca reacţie la acest sprijin, supusese hinterlandul Braşovului unor cumplite devastări, urmare a cărora regele fusese nevoit să emită privilegii pentru reaşezarea locuitorilor (cf. nr. **81**).

pretendenţi, ceea ce poate fi văzut ca o normalizare a relaţiilor dintre părţi. Rămâne totuşi neclar în ce fel afectase Radu comerţul braşovenilor şi dacă saşii vizaseră în negocierile lor ridicarea dreptului de scală care este atestat pentru prima dată în timpul domniei lui Radu (1462-1475, cu întreruperi); cf. nr. **28**.

Descriere: Braşov, Arhivele Naţionale, Stenner II 292: orig. hârtie, uşor îngălbenită, pătrată, 21,2 x 20,9 cm; cerneală maro închis. Pecete rotundă, dm. 31 mm, timbrat, *nova plantatio* clasică, legendă slavonă cu caractere mărunte, în ceară roşie aplicată verso pentru sigilare.
Regeste: ANDRONESCU: *Repertoriul*, nr. 304, p. 91; GÜNDISCH: *Urkundenbuch*, vol. 6, nr. 3349, p. 165.
Traduceri: BOGDAN: *Documente şi regeste*, nr. 74, p. 71 [rom.].
Literatură: PASCU: *Istoria medie,* p. 212; Dinu C. GIURESCU: *Ţara Românească în secolele XIV şi XV*. Bucureşti 1973, p. 179; STOICESCU, p. 82; ANDREESCU, p. 338.

Nota bene: text după copie digitală.

† їѡ рⷣвлъ воєвода· и гнъ· пишѣ гво имⷩ
имногѡ здравїе· пріателе гва имⷩ· прⷣгаре
брашевкиⷨ | и тⷭзи ви дава зⷩатн· како
имⷩ сте допⷭтили· имогащи· како да ви
5 ѿставиⷨ· да хо|дите· да трⷣгⷭете слобⷭно·
по зⷣмли гва имⷩ· того ради вⷭ добрⷮ
зⷩате· како є | добитⷦ моⷨ сиракѡ оу̑ ва·
флⷭ петнадесѣ хиїади· и пⷭстѡ· та сте
платили | въ диⷨ вла воєводⷮ· четири
10 хиїади· а за дⷭгⷭ се сте били ⷭхатили·
да ⷨ платите | трищи прⷮ годинⷭ· работа
сѧ ⷭчини· како сѧ ⷭчини· вⷭ ⷭ тѡ
прⷮмлъкосте· | того ради вⷭ зⷩате· ѿти
ви беше· да и гнъ кра да платите· вⷭ
15 говорите ѿтї є | ⷭзѣ кра тъзи добитⷦ· имⷭ
смо йстинѡ· и зⷩашли· ѿти га кра нⷦ ⷭзѣ·
а нⷭ вї є | просⷨ кра да ѝ дасте· да жⷭ·
вⷭ сте дали· добитⷦ моⷨ сиракѡ· а ѿ свои
добитⷦ не | сте дали ничто· того ради·

† Io Radul voievod şi domn. Scrie domnia mea [cuvânt de] multă sănătate prietenilor domniei mele, pârgarilor braşoveni. Şi vă dau de ştire, aşa cum aţi trimis la mine de mai multe ori, să vă îngădui, să mergeţi slobozi şi să faceţi negoţ în ţara domniei mele. Dar voi ştiţi bine, că bani de-ai săracilor mei se află la voi, 15.000 şi 500 de florini şi aţi plătit 4.000 în zilele lui Vlad voievod,[337] restul însă eraţi obligaţi să-l plătiţi într-un an în trei rate. Treaba a fost făcută, cum s-a făcut, însă după aceea voi aţi amuţit. Ştiţi însă că v-a fost poruncit şi de către domnul crai să plătiţi. Voi spuneţi că aceşti bani i-a luat craiul. Noi am aflat însă cu adevărat că nu i-a luat craiul, ci că din contră craiul a cerut de la voi ca să-i daţi dajdea, pe care eu o aştept. Voi i-aţi dat banii săracilor mei, însă din banii voştri voi nu i-aţi dat nimic. Aşadar, daţi înapoi banii săracilor mei, ca să nu-i asuprească turcii.[338]

337 Despre plată şi restul negocierilor nu ne-au parvenit informaţii.

338 Situaţia expusă aici nu poate fi lămurită în mod clar. Potrivit lui ANDREESCU, p. 338 ar fi vorba de bunuri de import din Imperiul Otoman, aparţinând negustorilor valahi. Există însă indicii că nu aşa era mereu şi că negustorii otomani însărcinau parteneri valahi cu transferul mărfurilor, putându-i trage la răspundere în caz că braşovenii efectuau confiscări (cf. TOCILESCU, nr. 139, p. 134-135). O altă explicaţie ar fi că Radu comunica indirect braşovenilor că avea nevoie de această sumă pentru plata tributului, care se poate să fi fost mai mare decât pe timpul lui **V**. (Mustafa A. MEHMET: „Un document turc concernant le kharatch de la Valachie aux XVe -XVIe siècles". În: *RESEE* 5 (1967), 1-2, p. 265-274, aici p. 269 ia în considerare o sumă de 14.000 de florini). Cf., de asemenea, *Corpus Draculianum* (germ.), vol. 3, p. 59, nota 59. Asupra statutului Ţărilor Române în secolele al XV-lea şi

20 вратєте добнтѣ мои сирако. да ѧ не тєгле тѵрцн | а гво мн да вн ѡслободи. да ходнте по зємли гва мн да трѣгѵєте. где вн вѵдѣ волѣ, | ѡтї азъ тнзн добнтѣ до мое съмрѣтн не щѣ ѡставнтн. и що вн ѵзрєщѣ
25 грамати гва мн | костан'ди да вѣрѵєте. ѡти сѫ рєчн гва мн. како бѫ са говори къ ка и бъ вн вєлн
пн фѣ ѳі

Iar domnia mea vă va da slobozenie să mergeţi şi să faceţi negoţ prin ţara domniei mele, pe unde vreţi. Căci noi până la moarte nu ne vom lăsa de aceşti bani.[339] Şi ce vă va spune grămăticul domniei mele, Constandin, să-i credeţi că sunt cuvintele domniei mele, ca şi cum eu însumi aş vorbi vouă. Şi Dumnezeu să vă veselească!

S-a scris februarie 19.

{Monogramă cu cerneală roşie:}

† їѡ рѧ вшєвѡ мнлтїѧ бжїєѧ гнь

† Io Radul voievod, din mila lui Dumnezeu domn

{*verso* adresă:}

30 † мои добрн прїатєлѣ пръга | брашевскоі

Bunilor mei prieteni, pârgarilor braşoveni

⁘

al XVI-ea cf. Viorel PANAITE: „The Legal and Political Status of Wallachia and Moldavia in Relation to the Ottoman Empire". În: *The European Tributary States of the Ottoman Empire in the Sixteenth and Seventeenth Centuries*. Ed. de Gábor Kármán şi Lovro Kunčević. Leiden 2013, p. 9-42.

339 Pentru o atitudine diferită de ceea a lui Radu cel Frumos, care nu ameninţa pe braşoveni cu un atac militar, ci apela la o soluţie diplomatică, cf. scrisoarea lui Vlad Dracul în *DRH*, D, vol. 1, nr. 239, p. 335, prin care voievodul cerea restituirea unei sume însemnate din averea domnească cu care fugise în Transilvania un susţinător al lui Albu cel Mare.

25 1475 [iunie 2, Moardăş]

Vlad Ţepeş, pretendent la tronul Valahiei, emite o acreditare pentru boierul său, Cristian pârcălab, către sfatul sibian şi roagă să i se pună la dispoziţie o casă în oraş.

Diplomatica

Datarea prezintă o eroare mai puţin obişnuită, deoarece sărbătoarea „aflării dreptei Sfântului Ştefan Protomartirul" nu există. La mijloc se află cel mai probabil confundarea a două sărbători cu denumire foarte apropiată: „inventio corporis Sancti Stephani protomartyris" de pe 3 august şi „inventio dextrae beati Stephani regis" de pe 30 mai.[340] Această eroare, de alftel unică în documentele medievale din regatul Ungariei, trădează cunoştinţele limitate ale scribului despre calendarul ecleziastic catolic. Argyas, locul de emitere, este greu de identificat. Identificarea propusă de CHIHAIA cu Curtea de Argeş este contrazisă de contextul istoric, o domnie a lui **V**. înainte de noiembrie 1476 fiind exclusă şi imposibil de armonizat cu cererea unei case în oraşul Sibiu. STOICESCU, ANDREESCU şi SUCIU[341] îl identifică cu Arghişu (germ. Argendorf, ung. Argyas), situat la cca. 50 km nord-vest de Cluj. Echivalarea cu Moardăş (germ. Mardisch, ung. Mardos), apărată de GÜNDISCH,[342] pare însă mai plauzibilă, deoarece acest loc, situat la cca. 50 km nord-est de Sibiu, este atestat în două documente din 1415 şi 1499 sub numele de „Argyas". Scrisoare de acreditare închisă, redusă la formulările esenţiale: adresă simplă, notificaţie şi naraţie, urmată de dispoziţia care cuprinde rugămintea oferirii unei case, ajutor şi loialitate faţă de **V**., acreditarea, datarea topică şi cronologică, urmate de o subscripţie care înlocuieşte intitulaţia din protocolul iniţial, altfel decât în scrisorile latine următoare (nr. **26** şi **27**), scrise de alt scrib. Apostrofa este cea curent folosită de un emitent pentru un destinatar de rang inferior.

Contextualizare

Prezenta scrisoare de acreditare este prima păstrată de la **V**. după pierderea celei de-a doua domnii în 1462. Indicii despre ce s-a petrecut în acest răstimp aflăm doar din izvoare narative (cf. Povestirea Rusească, Nicolaus Modrussa, Antonio Bonfini în *Corpus Draculianum* vol. 2,1 şi 2,2) şi actul notarial din Pécs (nr. **102**). După detenţia sa în Visegrád **V**. a locuit, se pare, o vreme la Buda şi apoi probabil cu soţia sa, Jusztina Szilágyi, în Pécs unde deţineau împreună o casă. Reactivarea sa politică în anul 1475 a fost potenţată de reizbucnirea conflictului ungaro-otoman către sfârşitul anului precedent.[343] Ca urmare, **V**. a devenit pretendentul favorizat de regele Ungariei pentru tronul Valahiei (cf. nr. **87**). Ca mai toţi pretendenţii valahi, **V**. intenţiona la rându-i să se stabilească în sudul Transilvaniei într-unul dintre cele două mari oraşe săseşti, Sibiu sau Braşov,[344] de unde urma să supravegheze

340 HASAN, p. 153-154 argumentează convingător că referirea la „mâna dreaptă" face trimitere într-adevăr la data de 30 mai însă scribul a confundat pe regele Ştefan cu sf. martir omonim.

341 Coriolan SUCIU: *Dicţionar istoric al localităţilor din Transilvania*. Vol. 1. Bucureşti 1967, p. 44, apud STOICESCU, p. 154.

342 GÜNDISCH: *Urkundenbuch*, vol. 3, nr. 1765, p. 646-651, aici p. 646; vol. 8, nr. 5915.

343 Cf. WEBER: „Diplomatia Draculiana", p. 155.

344 Vezi sprijinul sibienilor pentru pretendentul menţionat în nr. **6** precum şi pentru fiul lui **V**., Mihnea cel Rău, în anii 1509/10. Până la asasinarea celui din urmă, în Sibiu în 1510 pribegii valahi deopotrivă

evenimentele din Valahia, să-şi adune aderenţi şi să pregătească operaţiunile de răsturnare a voievodului domnitor. Alegerea Sibiului a fost motivată de relaţiile încă încordate cu Braşovul şi pentru că acolo se afla probabil deja alt pretendent (cf. nr. **91**).[345]

Cronologic precedat de nr. **83**.
Cronologic urmat de nr. **84**.

Descriere: Sibiu, Arhivele Naţionale, Colecţia de documente medievale, Serie U. III 32: orig. hârtie, format orizontal, 11 rânduri, pecete **C 1** (→).
Regestă: ANDRONESCU: *Repertoriul*, nr. 290, p. 87.
Ediţii: BOGDAN: *Documente privitoare*, nr. 265, p. 322; HURMUZAKI, vol. 15, partea 1, nr. 98, p. 84; GÜNDISCH: *Urkundenbuch*, vol. 7, nr. 4062, p. 56-57.
Literatură: Pavel CHIHAIA: „Contribuţii la studiul etapelor de construcţie ale caselor domneşti din Curtea de Argeş". În: *Din cetăţile de scaun ale Ţării Româneşti*. Ed. de Idem. Bucureşti 1974, p. 77-104, aici p. 100; STOICESCU, p. 154; REZACHEVICI: *Cronologia domnilor*, p. 116; Mihai Florin HASAN: „Aspecte ale relaţiilor matrimoniale dinastice munteano-maghiare din secolele XIV-XV". În: *Revista Bistriţei* 27 (2013), p. 128-159, aici p. 153-154; ANDREESCU, p. 155-156; CAZACU, p. 178.

Nota bene: text după original.

Sapientes viri nobis diligen*di*. Noueritis quomodo js lator~p*re*sentium vi*deli*cet nobil*is* | Christian porkolob n*oste*r Boÿar specialis accedet ad v*estras* amicicias pro disponen*do* nob*is* | vnam domum v*est*ri in medi*um* pro reformacione et augmen*ta*cione v*est*ri honoris. | Quare igitur v*estras* petimus amicicias p*er*~p*rese*ntes, q*ua*tenus velitis adimplor*e* n*ost*ras petitiones | ob~resp*e*ctum amplioris n*ost*re amicicie.

Înţelepţi bărbaţi, preţuiţi nouă. Să ştiţi că acest purtător [al scrierii] de faţă, anume nobilul Cristian pârcălab,[346] boierul nostru credincios, va veni la prietenia voastră ca să ne pregătească o casă în mijlocul vostru spre înnoirea şi sporirea onoarei voastre.[347] De aceea, aşadar, rugăm pe prietenia voastră prin [scrierea] de faţă să [bine]voiţi a împlini rugăminţile noastre din consideraţie pentru marea noastră prietenie.

boieri sau pretendenţi la tron, respectaseră autoritatea saşilor din oraşele acestora, protecţia oferită în incinta fortificaţiilor şi accesul la resurse financiare şi militare fiind avantaje deosebite. Pentru uciderea lui Mihnea şi reacţia sibienilor cf. Alexandru LAPEDATU: „Moartea lui Mihnea cel Rău". În: *C.Lit.* 50 (1916), p. 314-325; REZACHEVICI: *Cronologia domnilor*, p. 135-136, şi piatra funerară, inscripţia nr. **4** (→).

345 Asupra dorinţei braşovenilor şi disponibilitatea lui Ştefan cel Mare de a-l susţine pe Basarab Ţepeluş în detrimentul lui **V**. cf. nr. **91**.

346 „Christian porkolab" este foarte probabil identic cu „Kerstgion porcolab", pârcălabul Târgoviştei, emitentul scrisorii nr. **34** din 17 noiembrie 1476, către braşoveni.

347 Verbul „disponere" indică faptul că **V**. nu dorea să construiască o casă în Sibiu, precum presupune CAZACU, p. 178. Proprietăţi în interiorul zidurilor oraşului aveau voie să deţină, de regulă, numai cetăţenii. **V**. cerea o casă în care să poată locui până la restabilirea domniei sale.

Scien*dum* q*uod* si feceri*t*i*s* extunc non in~tant*is* *sed* | in multo~maiorib*us* regra*ci*ari volumus. Cetera lator~ p*rese*ntium oretenus quicquid dixerit | n*ost*ri ex~p*ar*te fidem adhibere dignem*i*ni et velit*is* creditiuam, tamq*uam* nobis ac si essem*us* | p*ro*pria in p*er*sona* vna~ vobiscum.

Că de va fi s-o faceţi, atunci nu pentru astfel [de prilejuri], ci pentru multe, mai mari voim să vă mulţumim.[348] Celelalte le va zice purtătorul [scrierii] de faţă, pe fiecare în parte, prin viu grai din partea noastră. Învredniciţi-vă să-i acordaţi încredere şi binevoiţi să-i daţi crezare ca şi când am fi fost noi în propria persoană dimpreună cu voi.

Ex Argÿas feria sexta proxima post festum | jnvencionis dextre B*ea*ti St*ep*h*a*ni p*ro*thom*arty*ris, Anno D*omi*ni mill*esi*^mo^ quad*ringentesim*^o^ septuag*esi*^mo^ quinta.

Din Argyas sâmbătă după sărbătoarea aflării dreptei Sfântului Ştefan Protomartirul în anul Domnului o mie patru sute şaptezeci şi cinci.

Wladislaus Dragwlya | waÿuoda* p*arciu*m Transalpinar*um* v*ester* &c*etera*.

Vladislav *Dragulya*[349] voievodul părţilor Transalpine al vostru etc.[350]

{*verso* adresă:}

Sapientibus viris Mag*ist*ro~Ciuiu*m* ac | Judici et Juratis ceterisq*ue* Ciuibus jn Ciui*ta*^te^ Cibinien*sis* c*om*moran*tibus* amic*is* nob*is* dil*ect*i*s*.

Înţelepţilor bărbaţi, primarului [Sibiului],[351] judelui şi juraţilor şi celorlalţi orăşeni care locuiesc în Sibiu, prieteni ai noştri preţuiţi.

17 Apoi *vna* tăiat.

23 GÜNDISCH: *vaivoda*.

348 O formulare retorică având ca ţintă pe sibieni, anume că **V**. după restabilirea domniei sale îi va ajuta pe aceştia. Faptul că el numai sugerează că îi va sprijini pe sibieni şi nu vine cu propuneri concrete, ca în cazul altor pretendenţi (cf. nr **6**), este un indiciu că se afla într-o poziţie avantajoasă şi beneficia de sprijinul regelui Ungariei.

349 **V**. semnează aici ca şi în alte documente din 1475/1476 cu numele de „Ladislaus" sau „Wladislaus". Pentru discuţia din jurul numelui său cf. Aurel RĂDUŢIU: „Zum Namen ‚Dracula'". În: *ZSL* 19 (1996), Fasc. 2, p. 129-138.

350 Este vorba de o prescurtare a formulei diplomatice „amicus et frater vester in omnibus" (cf. spre exemplu scrisoarea lui Vlad Dracul în GÜNDISCH: *Urkundenbuch*, vol. 4, nr. 2271, p. 616). Pentru o formulă de încheiere mai detaliată cf. nr. **6**, pentru una mai simplă cf. nr. **1**.

351 Thomas Altemberger, în funcţia de primar al Sibiului din ca. 1471 până în 1490. Cf. Gustav GÜNDISCH: „Der Hermannstädter Bürgermeister Thomas Altemberger (+1491). Leben und Werk". În: IDEM: *Aus Geschichte und Kultur der Siebenbürger Sachsen. Ausgewählte Aufsätze und Berichte.* Köln, Wien 1987, S. 128-146. Altemberger va da curs mandatului emis de regele Matia Corvin de a sprijini pe **V**. prin plata unei taxe regale (cf. nr. **87** şi **26**).

26 1475 octombrie 13, Bălcaciu

Vlad Ţepeş, pretendent la tronul Valahiei, emite către Thomas Altemberger, primarul Sibiului, o confirmare pentru primirea a 200 de florini ungureşti.

Diplomatică
Autenticitatea este asigurată de pecetea de tip **C** (→) şi de mandatul regelui Matia Corvin de pe 21 septembrie 1475 (nr. **87**) precum şi de relaţiile lui **V**. cu sibienii (nr. **25**).
Prezentul hrisov cu pecete aplicată prezintă unele similitudini diplomatice cu alte documente adresate sibienilor, ceea ce sugerează că iniţiativa emiterii, precum şi redactarea sa le-ar aparţine, prin pecetea emitentului oficial actul fiind legalizat.[352] Astfel s-ar explica utilizarea neobişnuitei intitulaţii *vaivoda partium Transalpinensium* în loc de formularea uzuală *vaivoda partium Transalpinarum*. Notificaţia *quibus incumbit* nu se mai întâlneşte în niciun alt document emis de vreun voievod valah, însă este întâlnită frecvent în documentele saşilor transilvăneni.

Contextualizare
Cf. nr. **25** şi **87**. Emiterea unei confirmări pentru o tranzacţie financiară era o măsură cât se poate de uzuală (cf. nr. **107**).
Documentul de faţă demonstrează îndeplinirea mandatului regal din 21 septembrie. Acel document şi confirmarea de faţă a lui **V**. prezintă însă unele diferenţe ce ilustrează modul în care primarul Sibiului a dus la îndeplinire porunca regală. După cum cerea regele, plata ar fi trebuit efectuată din *tricesima* sau din veniturile camerei din Baia (de Arieş) însă, aşa cum reise din înscrisul lui **V**., Thomas Altemberger i-a transmis bani din veniturile de pe urma arendării *tricesimei* de către sibieni şi braşoveni. Altemberger a profitat astfel de imprecizia scrisorii regale, interpretând pomenirea *tricesimei* din vămi ca referire la toate vămile arendate de saşi în sudul Transilvaniei, în acest fel făcându-i pe braşoveni părtaşi la plata celor 200 de florini.[353]
Bălcaciu (germ. Bulkesch) este situat la cca. 40 km nord de Sibiu. Depărtarea lui **V**. de regiunea de graniţă a Valahiei (cf. nr. **25**) ar putea fi un indiciu către campania iminentă a regelui Matia Corvin în Bosnia la care acesta trebuia să ia parte (cf. nr. **88**). Pe 21 octombrie regele părăsea capitala, mişcându-se către sud.[354] **V**. s-a alăturat armatei regale, probabil prin noiembrie, pe drumul de la Szeged la Belgrad. Toate acestea sugerează că cei 200 de florini erau destinaţi pregătirii campaniei, şi nu pentru construirea ori achiziţionarea unei case în Sibiu, aşa cum a presupus CAZACU.

Cronologic precedat de nr. **87**.
Cronologic urmat de nr. **88**.

352 Cf. spre exemplu documentele de pe 20 mai 1466 şi 2 noiembrie 1468 (GÜNDISCH: *Urkundenbuch*, vol. 6, nr. 3466, p. 240-241 şi nr. 3759, p. 428-429).
353 Asupra confuziilor şi erorilor declanşate de refoma vamală a lui Matia Corvin cu privire la *tricesima-vigesima* cf. Mária PAKUCS: *Sibiu-Hermannstadt: oriental trade in sixteenth century Transylvania.* Köln et al. 2007, p. 19-20.
354 Horváth RICHÁRD: *Itineraria regis Matthiae Corvini et reginae Beatricis de Aragonia (1458-1476-1490)*. Budapest 2011, p. 103-104.

Descriere: Sibiu, Arhivele Naționale, U. II 365: orig. hârtie, filigran: balanță, format orizontal, 9 rânduri, pecete **C 2** (→).
Regeste: BOGDAN: *Vlad Ţepeş*, p. 83; ANDRONESCU: *Repertoriul*, nr. 374, p. 107.
Ediții: BOGDAN: *Documente privitoare,* nr. 266, p. 323; HURMUZAKI, vol. 15, partea 1, nr. 148, p. 86; GÜNDISCH: *Urkundenbuch,* vol. 7, nr. 4070, p. 61.
Literatură: STOICESCU, p. 154; REZACHEVICI: *Cronologia domnilor*, p. 116; ANDREESCU, p. 155-156; CAZACU, p. 236.

Nota bene: text după original.

Nos Ladislau*s* Draghwlÿa waÿwoda* parciu*m* T*ra*nsalpinen*sium*, notificam*us* et r*e*congnosci*mus** | publice per p*rese*ntes, quibus incombit* vniuersis, q*uo*mo*do* spectab*i*lis vir M*agist*er Tho*mas* | Altemberg*er* M*agist*er Ciuium Ciuitatis Cibinien*sis* in~sua et aliorum Ciuium Ciuitat*is* | p*re*dicte et Brassowien*sis** personis ad ra*cio*nem arendac*i*onis* vigesime, ad~l*itte*ratorium | mandatu*m* gra*cio*sissimi d*omi*ni n*ost*ri r*e*gis, ducentos fl*oren*os vngariales effecti*u*e nobis | dedit et assignauit sup*er*~quibus ducent*is* flor*enis* dictum m*agist*ru*m*~ciuium et consules | p*re*dictaru*m* Ciuitatu*m* liberos r*e*ddim*us* et p*er*~om*n*ia absolutos haru*m* no*st*rarum vigore | et testimonio l*itte*rarum median*te*.
Datis jn~Bolkach in festo Colomani m*artyris*, Anno D*omi*ni | m° cccc° lxxv

Noi Ladislau Draculia, voievod al părţilor Transalpine, facem cunoscut şi recunoaştem public prin [scrierile] de faţă tuturor celora pe care-i priveşte [această chestiune] cum că vestitul bărbat, primarul Thomas Altemberger, primar al orăşenilor oraşului Sibiu pentru persoana sa şi a altor persoane a orăşenilor numitului oraş şi al braşovenilor pentru socoteala arendării vigesimei, la porunca scrisă a iubitului nostru domn regele, ne-a dat şi înmânat întocmai două sute de florini ungureşti gata. Cu privire la aceşti două sute de florini, pe primarul oraşului şi pe juraţii numitului oraş, îi scutim şi de toate îi iertăm, prin puterea acestor scrieri ale noastre şi prin mijlocirea mărturiei [scrise].

Dat în Bălcaciu de sărbătoarea lui Coloman, martirul, în anul Domnului 1475.

---

1 GÜNDISCH: *Dragkwlya vaivoda*.
3 BOGDAN: *recognoscimus*; GÜNDISCH: *recognovimus*.
4 GÜNDISCH: *incumbit*.
8 BOGDAN: *Brassoviensis*.
9 BOGDAN: *arrendationis*.

27 1476 [după iulie 22 – înainte de august 1], Cipău[355]

Vlad Ţepeş, voievodul Valahiei, emite un salvconduct pentru Sebastian, care merge la Braşov.

Diplomatică
Atribuirea acestei scrisori simple de liberă trecere, sigilată la jumătate sub text, este asigurată de pecetea aplicată de tip **C** (→), precum şi de datare şi caracteristici externe. Conform lui GÜNDISCH, datarea cronologică a acestui document trebuie plasată după nr. **91** din 22 iulie 1476, în care notarul braşovean din Oradea îşi informează consiliul orăşenesc cu privire la deplasarea lui **V**. în Ţara Bârsei împreună cu oastea regală sub comanda lui Ştefan Báthory. Deoarece Cipău, locul de emitere, este situat la cca. 230 km SE de Oradea, însă 65 km NV de Sighişoara, unde această armată se afla pe 1 august (cf. nr. **111**), scrisoarea trebuie să fi fost redactată înainte de această dată, pe ruta de marş.
Textul trădează un scrib fie prea puţin versat, fie presat foarte puternic de timp. Acesta abundă de erori stilistice grave („salutem […] salutem dicit") ori repetiţii („permittere et permitti"). Altfel decât în celelalte documente din perioada de pretendent a lui **V**. (nr. **25** şi **26**), lipseşte titlul voievodal în intitulaţie, ceea ce poate fi interpretat, pe lângă stângăciile scribului, eventual ca indiciu al faptului că era foarte cunoscut printre elitele transilvănene.

Contextualizare
Cf. nr. **25**.
În vara anului 1476 legăturile dintre Basarab Laiotă şi regatul Ungariei au continuat să se înrăutăţească,[356] voievodul valah apropiindu-se tot mai mult de otomani care, începând cu 1474, alimentau escaladarea conflictului cu ungurii. După luptele grele din Moldova în 1475 şi reacţia otomană din vara anului următor, instalarea în Valahia a unui voievod promaghiar devenea o chestiune stringent necesară asigurării protecţiei Transilvaniei. Distins în timpul operaţiunilor militare din Bosnia în ianuarie 1476 (cf. nr. **89**), **V**. se recomanda prin experienţa sa în războaiele anti-otomane şi, în ciuda trecutului turbulent, în mod deosebit pentru cucerirea şi apărarea Valahiei, drept care şi avea să primească comanda peste o parte semnificativă a armatei regale. Prezenta scrisoare de liberă trecere nu poate fi contextualizată mai exact din cauza lipsei detaliilor. La fel nu se poate spune dacă Sebastian a beneficiat şi de o scrisoare de acreditare din partea lui **V**., acţionând astfel ca trimis al acestuia. Această scrisoare reprezintă însă primul indiciu asupra reluării contactelor diplomatice dintre fostul voievod şi vechii săi duşmani.

Descriere: Braşov, Arhivele Naţionale, Schnell I 9: orig. hârtie, albă, format orizontal, 21 x 14,2 cm, stânga jos *recto* uşor restaurată, cerneală maro, pecete **C 3** (→).
Ediţii: BOGDAN: *Documente privitoare*, nr. 267, p. 324; HURMUZAKI, vol. 15, partea 1, nr. 94, p. 94; GÜNDISCH: *Urkundenbuch*, vol. 7, nr. 4129, p. 102.

Nota bene: text după original.

355 Germ. Tschappen, ung. Maroscsapó.
356 Cf. GÜNDISCH: *Urkundenbuch*, vol. 7, nr. 4122, p. 95-96; BOGDAN: *Documente privitoare*, nr. 218, p. 264-265.

Lad*isla*us Drakulija Salute*m* om*ni*b*us* nobilib*us* castellan*is* | Comitib*us* judicib*us* juratis cete*ris*q*ue* hom*ini*b*us* Cuiuscu*n*q*ue* co*n*dici*o*nis | existen*tibus* Salute*m* dicit* jnc* est q*uod* hij exhibitores p*rese*nciu*m* | vid*elic*et Sabastianus* Cu*m* suo famulo vadit ve*r*sus | Brassouia*m*, quos, petim*us* lib*er*e et pacifice p*er*mite*re* | et p*er*miti face*re* ob no*st*ri fauoris amicicieq*ue*.
Ex | Chappa an*no* m cccc 76.

Ladislau Draculia, un salut tuturor nobililor, castelanilor, comiţilor, juzilor, juraţilor şi celorlalţi oameni, de orice condiţie ar fi, le spune salut (*sic*)! Aceasta este ceea ce purtătorii [scrisorii] de faţă, anume Sebastian cu sluga sa [care] merge la Braşov, pe care vă rugăm să permiteţi şi să faceţi să fie permis [să treacă] liber şi în pace, pentru favoarea şi prietenia noastră.
Din Cipău în anul 1476.

4 Aşa în original; *ibid.*; GÜNDISCH îndreaptă: *Hunc*.
6 GÜNDISCH: *Sebastianus*.

4-5 Traducere incertă.

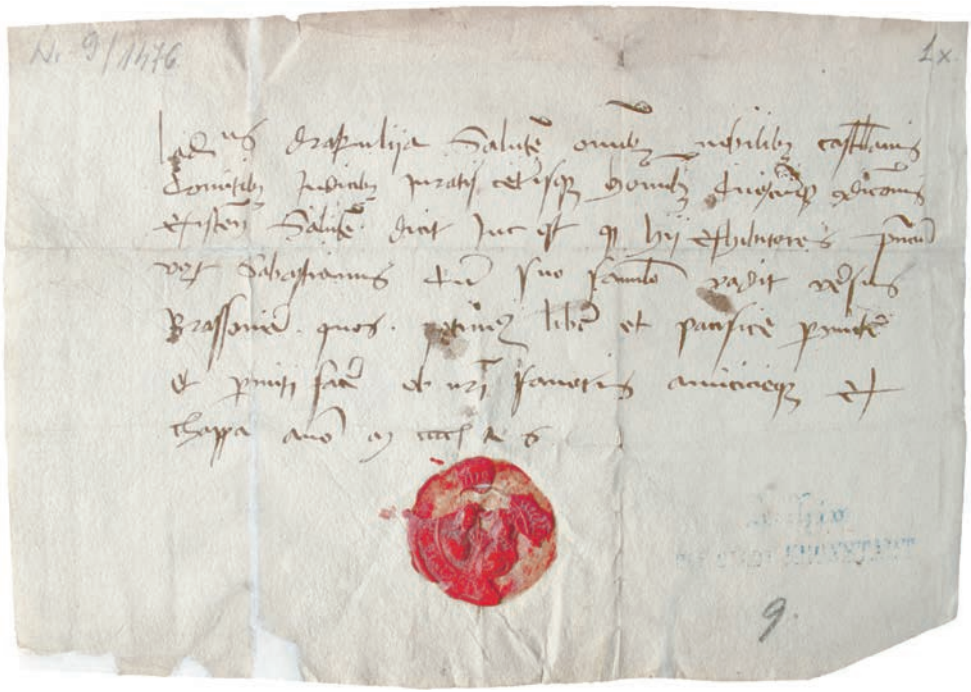

28 1476 octombrie 7, Braşov

Vlad Ţepeş, pretendent la tronul Valahiei, emite braşovenilor o diplomă cu privilegii, garantându-le comerţul liber fără limitări decurse din dreptul de scală şi taxe vamale fixe.

Diplomatică

Data şi locul emiterii corelaţionează cu nr. **29**, **34**, **91**, **92** şi **95**. Pecetea atârnată este de tip **C** (→). Toate acestea asigură autenticitatea.

Diplomă cu pecete atârnată întocmită simplu după modelul formularului uzual de privilegii către braşoveni, stabilit încă din timpul lui Mircea cel Bătrân în 1413.[357] Faptul că scribul a utilizat, fără îndoială, acest model este de recunoscut în folosirea identică a invocaţiei, precum şi referirea la precedentele diplome ale lui Mircea şi Vlad Dracul. Diferenţele diplomatice scot în evidenţă raporturile de putere dintre pretendent şi braşoveni în anul 1476. Intitulaţia este scurtată, iar termenii de „neatârnat" sau „mare voievod" lipsesc. Naraţia ar fi trebuit să conţină rugămintea braşovenilor ca petenţi. În locul acesteia se întâlneşte aici doar indicarea privilegiilor precedente. Altfel decât acestea, diploma de faţă nu a avut ca martori pe boierii voievodului. În plus, privilegiile precedente erau datate cu indictionul. Probabil nefiind versat pe deplin în caracteristicile cancelariei valahe de curte, scribul nu a putut să-l calculeze apelând la epactă, pe care o mai găsim într-un document abia în 1500,[358] însă fiind rar folosită în secolul al XVI-lea. Această diplomă reprezintă probabil o redactare a beneficiarului. Împotriva acestei teze ar pleda ideea că braşovenii ar fi putut redacta acest document pur şi simplu în latină, aşa cum au făcut-o la nr. **3**.

Contextualizare

Asupra contextului politic cf. nr. **25**. Retragerea otomană din Moldova, cauzată de înrăutăţirea drastică a condiţiilor din propria tabără, în ciuda victoriei iniţiale din iulie 1476 asupra lui Ştefan cel Mare, a oferit Ungariei posibilitatea de a întreprinde un fructuos atac în Valahia. La începutul lui septembrie Matia Corvin poruncea braşovenilor să sprijine iminenta campanie. Armata regatului se afla la începutul lui octombrie în Braşov, de unde avea să mărşăluiască în Valahia către sfârşitul lunii, pentru a-l aduce pe **V**. iarăşi pe tron.

Diploma de faţă a fost emisă în timpul staţionării în Braşov a acestei armate şi cu puţin timp înaintea pornirii către Valahia. Aceasta era fără îndoială o condiţie a braşovenilor pentru acordarea sprijinului solicitat pentru campanie şi dezvăluie ascendentul politic de putere al acestora faţă de pretendent. Cererea braşovenilor ţintea restabilirea privilegiilor iniţiale, afectate semnificativ în perioada 1462-1476 prin introducerea dreptului de scală. În timp ce în diplomele precedente cuantumul taxelor vamale reprezenta cea mai importantă prevedere, braşovenii s-au mulţumit aici cu o clauză generală care promitea că acestea nu vor mai fi mărite. Referirea dublă la domnia precedentă a lui **V**. sugerează că tensiunile iscate în perioada 1458-1462 nu ar fi avut în primul rând o cauză de natură comercială.

357 BOGDAN: *Documente privitoare*, nr. 1, p. 3-4; nr. 5, p. 11-12; nr. 8, p. 15-16; nr. 9, p. 21-22; nr. 49, p. 71-72. Hrisovul de faţă este ultimul al unui voievod sau pretendent valah care a păstrat acest formular solemn (cf. BOGDAN: „Diplomatica slavo-romînă", p. 40).

358 *DRH*, *B*, vol. 1, nr. 300, p. 391-392.

Cronologic precedat de nr. **93**.
Cronologic urmat de nr. **150**.

Descriere: Braşov, Arhivele Naţionale, Privilegii 773: orig. pergament, foarte fin, 43 x 34,5 cm, cerneală maro; pecete **C 4** (→).
Regeste: ANDRONESCU: *Repertoriul*, nr. 391, p. 111; Ioan GAL / Maria SOVEJA (ed.): *Mărturii ale trecutului. Album de documente*. Bucureşti 1981, p. 64-65 [cu facsimile]; GÜNDISCH: *Urkundenbuch*, vol. 7, nr. 4149, p. 114-115.
Ediţii: BOGDAN: *Documente privitoare*, nr. 74, p. 95-97; TOCILESCU, nr. 100, p. 95-97 [toate cu trad. rom.].
Traducere: BOGDAN: *Documente şi regeste*, nr. 67, p. 64 [rom.].
Literatură: MANOLESCU: *Comerţul*, p. 54-59; GÜNDISCH: „Cu privire la relaţiile", p. 685; IDEM: *Vlad Ţepeş*, p. 68; STOICESCU, p. 163; REZACHEVICI: *Cronologia domnilor*, p. 116; ANDREESCU, p. 161; CAZACU, p. 180.

Nota bene: text după original.

† Въ хѵ̃ ба̃ блгов̀ѣрнѣ̀. и хр̃тѡ·любывн· їѡ̃ вла̃ воєв̀ода· бжїєѧ мл̃тїѧ· и г̃нь въсен земли ѯггрѡ̀вла|хїѝскоѝ· дава̃ гв̃о ѥи· сїѥ повелѣвелѣнне* · гв̃а ѥи· прѣпочетанн̃· и вѣрн̃· и добр̃· прияте̃лѥ̃ | гв̃а ѥи· сѫщ̃в· и вї прѣгаре̃· и дрѹ́зѥ̃ въсѣ̃ гра̃данѡ̃· ѿ велики гра̃ брашовѣ̀в· и въсѥ̃ ѥоѝ̃· | добрн̃· прияте̃лѥ̃ ѿ въсѣкон земли брѣсе́ велицѣ же и мал̃ ⁘ ѩкѡ̀ да ѥ̃ є̃· по стѣрѡ̀ѥ | закѡ̀нѣ· какѡ̀ є̃ било и оу̑ пр̃ѣнн дн̃н· є̀ще же* ѿ велики мл̃ча воєв̀ода· даже и до дн̃н родителѣ | гв̃а велнкаго вла̃ воєв̀ода· и пото̃· и оу̑ дн̃н· гв̃а́ ѥи· таѯн є̃ о́рнса̃· гв̃о ѥи и ѿсъга нà|пр̃ѣ бѣтн· на т̃ѡ̃· старо̃ закѡнѣ· како поѥнѡ̃ ѿсъга напр̃ѣ· скала що є̃ била· да нѣ̀ |бжде̃· нѣ оу̑ є̀дно̃· мѣстѣ по земли гв̃а̀· нѣ да є̃ слѡбоде̃ въсѣкѝ чл̃кь· и воле̃ търговатн· и | кѫповатн и продаватѝ· бе̃ скалѣ·

† Întru Hristos Dumnezeu binecredinciosul şi de Hristos iubitorul Io Vlad, din mila lui Dumnezeu voievod şi domn a toată ţara Unglovlahiei. Dă domnia mea această poruncă a domniei mele prea cinstiţilor şi credincioşilor şi bunilor prieteni ai domniei mele, judelui şi celor 12 pârgari şi tuturor celorlalţi cetăţeni din marele oraş (*grad*) Braşov[359] şi tuturor bunilor mei prieteni din toată ţara Bârsei, mari şi mici, ca să fie lor după vechiul obicei (*staromu zakonu*)* aşa cum a fost şi în zilele de mai înainte, încă de pe vremea marelui Mircea voievod şi până în vremea tatălui domniei mele, ale marelui Vlad voievod, şi până şi-ntr-aceste zile ale domniei mele. La fel a poruncit domnia mea ca şi de acum înainte să fie acel vechi obicei, ca de acum înainte scala, ce a fost [înainte], să nu mai fie în niciun loc în ţara domniei mele, ci ca fiecare om să fie slobod şi nestânjenit să facă negoţ, să cumpere şi să vândă fără scală.

4 Aşa în original; corect: повелѣнне.
11 TOCILESCU: є̀щѥ̃же.

10 Alternativ: *vechea lege*; la fel şi infra. Aceasta sugerează un set de reguli scris.

359 Denumirea de „marele oraş Braşov" nu mai este întâlnită până la acest punct. Alături de notificaţia „tuturor celorlalţi cetăţeni", aceasta este un indiciu pentru posibila redactare de către beneficiar.

•θ и̑ пⷭ̑ за работꙋ· восѣкꙋ· еще є̑ ѡ̑ставѧ̑ гⷣ̑о
ин· ѩко да̀ сѣ̀ | слобѡ̑нн̑ да кꙋпⷭ̑е̑· по въсⷭ̑е̑
трѣговⷭ̑е̑· и по въсѣ̀ хора· и на въсѣ̀кѡ̑ мѣстѣ
по зеⷦлин гⷣ̑а ин | како є̑ било и прѣ̑жⷣе·
старн зако̑· и̑ є̑ било и оу̑ дн̑н гⷣ̑а ин·
•5 тако и да є̑ и̑ ѡ̑сѣга напрⷭ̑ѣ· до |живо̀та
гⷣ̑а ми̑· како да кꙋпⷭ̑е̑· слобѡ̑но· ѡ̑ въсѣ̀
що н̑ вⷭ̑дⷭ̑е̑ трѣ̀ѣ̀ѣ и̑ волѣ· а̑ | пⷭ̑· за вашꙗ
си̑· како є̑ бн̑ старн зако̑· и оу̑ дн̑н гⷣ̑а ин
прѣ̑жⷣе· таз̀н да є̑ и сѣга и пⷭ̑ и ѡ̑сѣга |
•θ напрⷭ̑ѣ·* ин по трѣговⷭ̑е̑ в зеⷦлин гⷣ̑а ин·
ин по планн̑скн̑ вашⷭ̑· да платⷭ̑ права
ваш̀а· | како сѧ платин· и прѣво· и пⷭ̑ и
оу̑ дн̑н гⷣ̑а ин· а̑ повы̑ше· ничто да н̑ не
смⷭ̑е̑ | дигнꙋти ваш· ин бⷭ̑товати· ни
•5 пръкаⷭ̑а варⷭ̑кн· ни двѣ̑нци ни вашешн ѡ̑
варⷭ̑ | ни вашешн· що сѧ по планн̑скн̑
вашⷭ̑· ни по днѧвꙋ· нѣ̑ и̑нь нѣ̑то· ѡ̑
правитеⷭ̑е̑· и̑|ин ѡ̑ слꙋгⷭ̑ гⷣ̑о ин· поне̑· варе
кто н̑ хоче разорити· стари̑ зако̑· та и ⷭ̑те
•θ взети· повн̑ | ѡ̑ тоѩ̑· що є̑ писано· оу̑
книгѧхѣ гⷣ̑а ин· тозн̀ ѩлкꙑ· велико зло̀· и
ѡ̑гнѭ· ндⷭ̑ прїꙗ|ти ѡ̑ гⷣ̑а ин· и̑но не щⷭ̑е̑ *
бити· по ѡ̑рндмо̀ гⷣ̑а ин·

пн̑· ѳ̑ ·ѕ· дн̑ь | оу̑ великꙋ̑ гⷣ̑ брашо̑ ⁘ в
••• ⷭ̑ѣ ⁘ ѕ ⷱ·пе· телелиⷣ ·д̑⁘÷⁘~

Şi iarăşi în privinţa negoţului cu ceară[360] a hotărât domnia mea ca [toţi] să fie slobozi să cumpere în toate târgurile şi în toate ţinuturile şi locurile din ţara domniei mele, aşa cum a fost obiceiul şi mai înainte. Şi aşa cum se obişnuia şi în zilele domniei mele, tot aşa să fie şi de acum înainte, câtă vreme este în viaţă domnia mea, ca ei să cumpere din tot cele ce le trebuie şi voiesc. Şi iarăşi cu privire la vama lor: aşa cum a fost după vechiul obicei în zilele domniei mele şi mai înainte [de acestea], aşa să fie şi acum şi de acum înainte, fie în târgurile din ţara domniei mele, fie la vămile de plai:[361] să plătească ei vamă dreaptă aşa cum au plătit de la început şi iarăşi tot în zilele domniei mele. Mai mult însă, să nu îndrăznească nimeni să le impună lor vamă ori să-i supere, nici pârcălabi orăşeneşti (*varaşki*), nici vornici, nici vameşi din oraşe, nici vameşii ce sunt pe la plaiuri şi la Dunăre, nici vreun altul dintre dregătorii ori dintre slugile domniei mele. Căci oricine va vrea să strice vechiul obicei ori va vrea să le ia mai mult decât este scris în acest înscris al domniei mele, acela va da de răul şi mânia domniei mele. Altfel n-o să fie, după porunca domniei mele.

S-a scris în octombrie, a şaptea zi, în marele oraş Braşov, în anul 6985, temelia[362] (anului) 4.

30 TOCILESCU: на прѣ.
42 TOCILESCU: нещⷭ̑е.

360 Comerţul braşovean cu ceară este atestat începând cu 1395 (ZIMMERMANN, WERNER, MÜLLER: *Urkundenbuch*, vol. 3, p. 117-118), fiind consemnat, uneori chiar explicit, în toate diplomele voievodale de privilegii către braşoveni din secolul al XV-lea (BOGDAN: *Documente privitoare*, nr. 54, p. 78-79). Primele informaţii cantitative asupra comerţului cu ceară se păstrează în registrele vamale ale Braşovului din 1503 (cf. MANOLESCU: *Comerţul*, p. 125-128).

361 Asupra vămilor de plai din timpul lui **V**. de la Teleajen, Prahova, Rucăr, Câineni şi Vulcan cf. COMAN, p. 220-221.

362 Aceasta este prima folosire atestată a temeliei într-un document valah (cf. Ion IONAŞCU: „Elemente de cronologie. Cronologia documentelor din Moldova şi Ţara Romînească". În: *DIR. Introducere.* Vol. 1. Bucureşti 1956, p. 389-451, aici p. 428).

{Monogramă cu cerneală roșie:}

✝ їѡ̃ вл҃а вωєв҃ {pecete} млт҃ї (sic!)	† Io Vlad voievod {pecete} din mila lui
вж҃їєл гн҃ь	Dumnezeu domn

{*verso* de o mână contemporană:}

Privilegium super skale.	Privilegiu pentru scală.

29 [1476] noiembrie 8, Târgovişte

Vlad Ţepeş, voievodul Valahiei, anunţă sfatul braşovean despre victoria sa asupra lui Basarab Laiotă şi fuga acestuia la otomani, îndeamnându-i pe braşoveni să reia negoţul. Jupân Rătundul este acreditat ca trimis.

Diplomatică
Atribuirea acestei scrisori se bazează pe pecetea de tip **C** (→), iar datarea în anul 1476 pe trimiterea la conflictul dintre **V**. şi Basarab Laiotă.
Scrisoare închisă, sigilată. Intitulaţia simplă fără specificaţia „domn a toată Ţara Ungrovlahiei", folosită în toate documentele din a treia domnie cu excepţia nr. **35**, sugerează că, în ciuda victoriei asupra lui Basarab Laiotă, **V**. încă nu beneficia de întreaga legitimare de putere prin recunoaştere, respectiv alegerea de către cei mai importanţi boieri ai ţării (cf. nr. 35). Adresa cu o mulţime de epitete protocolare, ce dau impresia de supraîncărcare, scot în relief strădania lui **V**. de a câştiga sprijinul sfatului braşovean. Căutarea de simpatie reprezintă o particularitate în această privinţă, în comparaţie cu scrisoarea asemănătoare emisă de Ştefan Báthory în aceiaşi perioadă (cf. nr. **95**) şi care conţine mandate directe. Faptul că **V**. a preluat din complezenţă rolul de petent poate fi considerat ca dovadă indirectă a dependenţei sale de aliaţii transilvăneni, indicând prin aceasta că situaţia sa militară şi politică trebuie să fi fost mai critică decât este recunoscut explicit în scrisoare.

Contextualizare
Cf. nr. **27** şi **28**.
După emiterea documentului nr. 28, la un moment greu de datat, începea campania armatei ungaro-valahe împotriva lui Basarab Laiotă. Luarea oraşului Târgovişte poate fi considerată ca şi criteriu în stabilirea unui posibil ascendent militar asupra lui Laiotă. **V**. l-a folosit ca să solicite pentru lupta, probabil încă nedecisă, atât aprovizionare cu material, cât şi întăriri (nr. **30**), cu argumentul că drumurile comerciale ar fi sigure din acest moment. Solicitarea sa de aprovizionare corespunde cu cererea lui Ştefan Báthory intervenită la scurt timp după aceasta (nr. **95**). Cele două părţi ale armatei ajunseseră într-o situaţie problematică cu aprovizionarea care se poate să fi fost organizată separat. Este posibil ca prezenta scrisoare să fi fost trimisă împreună cu nr. 30. Cu privire la persoana şi misiunea trimisului Rătundul, ce trecea dincolo de necesitatea de reaprovizionare, nu mai există alte indicii.

Cronologic precedat de nr. **150**.
Cronologic urmat de nr. **95**.

Descriere: Braşov, Arhivele Naţionale, Stenner I 145: orig. hârtie, uşor îngălbenită, format orizontal, 22,3 x 17,7 cm, 8 rânduri, cerneală maro parţial deschisă; pecete **C 5** (→).
Regeste: BOGDAN: *Vlad Ţepeş*, p. 35; ANDRONESCU: *Repertoriul*, nr. 392, p. 111; GÜNDISCH: *Urkundenbuch*, vol. 7, nr. 4153, p. 117.
Ediţii: BOGDAN: *Documente privitoare*, nr. 75, p. 97; TOCILESCU, nr. 101, p. 97 [toate cu trad. rom.].
Traducere: BOGDAN: *Documente şi regeste*, nr. 68, p. 66 [rom.].

Literatură: STOICESCU, p. 163; REZACHEVICI: *Cronologia domnilor*, p. 116; ANDREESCU, p. 162; CAZACU, p. 180.

Nota bene: text după original.

† ѡ влⷯ воєвѡда и гⷬнь· пишⷣ гⷭо мн вѣрнⷬ и добрⷬ слⷯкⷬ· и почⷮта|нⷬ прнꙗтелⷯ гⷭа мн· сⷯцꙋ· и прⷴгарⷯ ѿ брашⷭ· тꙋзн вн дакⷯ | ꙁнатн· како· нашєга врⷯмаша· лаю҃та· разⷡвалⷬмо· и по҃гъ є҃· | ѕ тⷭцⷯ· то҃ рⷯ҄ вн є҃ ѕслободⷬ бⷭ пⷭ· дондѣте сѣ хлⷭ и сⷯ кѕ|плю҃ да се храните· ере є҃ ѕчннⷬ бⷭ да сⷯга ѥдна ꙁемлѣ· и каре | що вн рⷯ слꙋга гⷭа мн· жꙋпⷯ рⷯтⷭдⷯ· а вⷬ да го вѣрꙋєте ере сⷯ҃ | истнни рѣчн гⷭа мн нно нⷭ

пⷬ ноⷯ ⷬ днь ѕ търговⷬ :~

† Io Vlad voievod şi domn. Scrie domnia mea credincioşilor şi bunilor, dulcilor şi cinstiţilor prieteni ai domniei mele, judelui şi pârgarilor din Braşov. Aici vă fac cunoscut că am răsturnat pe vrăjmaşul nostru, Laiotă, şi că el a fugit la turci.[363] Aşadar v-a slobozit Dumnezeu drumurile. Veniţi cu pâine şi bunuri să vă hrăniţi, căci Domnul a înlesnit ca de acum înainte ţara [să] fie unită. Şi orice vă va spune slujitorul meu, jupân Rătundul, să-i credeţi, căci sunt cuvintele cele adevărate ale domniei mele. Altfel nu-i.
S-a scris în noiembrie 8 zile în Târgovişte.

{Monogramă cu cerneală roşie:}

† ѡ влⷯ вѡєвⷭ мⷬтїа бⷯжї гⷬнь :~

† Io Vlad voievod, din mila lui Dumnezeu domn

{*verso* adresă:}

† прїꙗтелⷯ * гⷭа мн· жⷭдецⷭ и прⷴ|гарⷯ ѿ брашⷭ :~

Prietenilor domniei mele, judelui şi pârgarilor din Braşov

363 Ca şi în celelalte documente, **V**. lasă aici nemenţionat pe Ştefan Báthory, comandantul suprem al armatei, cu toate că cele două corpuri de armată luptaseră împreună până la asediul Bucureştiului. La rândul său, Báthory îl omite şi el pe **V**. în scrisorile sale către braşoveni (nr. **93** şi **111**). Dimpotrivă, rapoarte contemporane îi indică pe amândoi drept comandanţi ai armatei (nr. **90** şi **91**).

30 [1476 noiembrie 8 – 26]

Vlad Ţepeş, voievodul Valahiei, roagă sfatul braşovean să-l susţină în recrutarea de mercenari transilvăneni.

Diplomatică
Atribuirea se bazează pe amprenta sigilară de tip **C** (→). Datarea este de situat cel mai devreme în aceeaşi zi cu nr. **29**, în care se raportează despre luarea oraşului Târgovişte, însă din cauza intitulaţiei scurte (cf. nr. 29) tot înaintea începutului domniei pe 26 noiembrie (nr. **35**). Asupra adresei cf. nr. 29.
Caracteristicile externe nu slujesc funcţiei prevăzute a scrisorii: cu toate că trebuia să fie arătată potenţialilor recruţi, aceasta a fost trimisă la Braşov închisă şi sigilată; în plus, ar fi fost potrivită o pecete sub text asemeni nr. **27**. Scrisul nu prezintă mari diferenţe faţă de alte scrisori închise. Aceste detalii indică o cancelarie rigidă şi insuficient de versată în chestiunile transilvănene.

Contextualizare
Cf. nr. **29**.
Prezentul document a fost trimis probabil împreună cu (sau imediat după) solicitarea de aprovizionare de pe 8 noiembrie. Din cauza precarei situaţii documentare nu se poate clarifica motivul exact pentru care **V**. avea nevoie de alte trupe: fie avusese pierderi semnificative în luptele pentru preluarea tronului, fie se aştepta la retragerea iminentă a armatei conduse de Ştefan Báthory, în condiţiile în care prevedea un război în iarnă cu oponenţii săi valahi sau cu otomanii. Disponibilitatea lui **V**. de a primi în serviciul său trupe fără soldă, ceea ce ridica probleme de disciplină şi loialitate a acestora, dă mărturie asupra pesimistei evaluări a situaţiei în momentul emiterii documentului. Se pare astfel că **V**. nu se aştepta la un suport prea mare de trupe din partea boierilor valahi (cf. şi nr. **100**). Alternativa ar fi că aceşti recruţi nu erau mercenari propriu-zişi, ci erau destinaţi unui sistem asemănător cu cel al *voynuk*-ilor sud-dunăreni, fiind colonizaţi în zone cu importanţă strategică vitală, cum ar fi în jurul Bucureştilor. În schimbul baştinilor primite de la voievod, aceştia ar fi trebuit să presteze servicii militare, constituindu-se astfel într-un fel de serviciu de intervenţie rapidă în clipe de impas.

Descriere: Braşov, Arhivele Naţionale, Stenner I 159: orig. hârtie, îngălbenită, format pătrat, 21 x 19,2 cm; filigran: clopot; pecete **C 6** (→).
Regeste: ANDRONESCU: *Repertoriul*, nr. 397, p. 112; GÜNDISCH: *Urkundenbuch*, vol. 7, nr. 4154, p. 117-118.
Ediţii: MILETIČ: *Novi vlacho-bulgariski gramoti*, nr. 71, p. 77; BOGDAN: *Documente privitoare*, nr. 77, p. 99; TOCILESCU, nr. 106, p. 100 [toate cu trad. rom.].
Traducere: BOGDAN: *Documente şi regeste*, nr. 119, p. 118 [atribuită lui Vlad Călugărul].
Literatură: GHEORGHE: „Understanding the Ottoman Campaign", p. 161-163.

Nota bene: text după original.

† млт҃ію бж҃іею і҃ѡ бл҃а воєвода· и г҃нь· пишє г҃во ми мно҃ здравїє· добрнѡ҃ | и пр҃ятелє҃ и братїа҃ г҃ва ми· сѫцѣ и въсє҃ пѣргарѡ҃ ѿ брашѡ҃· | и по сє҃ ви дава҃ 5 вѣнаніє· ере хощє҃ юнацн· да дондє҃ къ г҃во ми. ѿ там҃· | да ми славжн҃· а г҃во ми съга нема҃ дѣкатн· да и҃ платн҃ | жо҃лдъ· а нѣ варе кто хощє҃· да дондє҃· къ г҃во ми· варе є҃ вгрн҃ | варе є сакѣн· варе є҃ вла҃· варе вѣдн 10 кто щє҃ бн҃· та мѣ є҃ | волѣ· да славжн҃ г҃вѫ ми· а ви га пѣстнте· къ г҃вѣ ми· и съ | вашѣ кнгѣ· да дондє҃· къ г҃во ми· да ми славжн҃· а г҃во ми | га щє҃ милова҃ и храннн҃· ꙗко и славге г҃ва ми· а жо҃дъ не|ма҃ да и҃ 15 да҃· и кнгѣ г҃ва ми· да ю дръжнте ѣ ва҃· та и҃ | посочнте· юнакѡ҃· тако ви молн҃· ꙗко моѡ҃ брат҃а҃· вчн|нте ми· тама славжвѣ· и бѣ ви вє҃лн҃· ~

† Din mila lui Dumnezeu Io Vlad voievod şi domn. Scrie domnia mea [cuvânt de] multă sănătate bunilor prieteni şi fraţi ai domniei mele, judelui şi tuturor pârgarilor din Braşov. Vă dau de ştire că vor să vină la domnia mea războinici de acolo [Transilvania] ca să-mi slujească. Însă domnia mea nu are acum ducaţi[364] ca să le plătească solda. Oricine ar vrea însă să vină la domnia mea, fie el ungur, fie el secui, fie el valah sau oricine ar fi, dacă vrea să slujească domniei mele, să-l trimiteţi la domnia mea, iar el să vină la domnia mea cu înscrisul vostru, ca să-mi slujească.[365] Iar domnia mea îi va milui[366] şi-i va hrăni ca pe slugile domniei mele. Însă soldă eu nu am ca să dau niciunuia.[367] Şi înscrisul domniei mele să-l păstraţi la voi şi să-l arătaţi războinicilor [interesaţi]. Aşa vă rog ca pe fraţii mei, faceţi-mi această slujbă![368] Şi Dumnezeu să vă veselească!

{Monogramă cu cerneală roşie:}

† і҃ѡ бл҃а вѡєвѡ҃ млт҃їа бж҃їа г҃нь· † Io Vlad voievod din mila lui Dumnezeu domn

{*verso* adresă:}

† добрнѡ҃ пр҃ятелє҃ и братїа҃ г҃ва ми. | сѫцѣ· и въсє҃ пѣргарѡ҃ ѿ брашѡ҃· † Bunilor prieteni şi fraţi ai domniei mele, judele şi toţi pârgarii din Braşov

364 Ducaţii de aur erau folosiţi în tranzacţiile de seamă, mercenarii acceptând de obicei doar monede recunoscute supraregional. Un pedestraş era remunerat cu 2-3 ducaţi pe lună, iar un călăreţ cu 4-5. **V**. se pare că nu beneficia de resurse financiare îndestulătoare plăţii unui număr semnificativ de forţe suplimentare. Cf. Bogdan COSTIN: „Ducatul muntean al voievodului Vlad III Ţepeş (1448, 1456-1462, 1476)". În: *CN* 14 (2008), p. 427-445, aici p. 432 şi GHEORGHE: „Understanding the Ottoman Campaign", p. 162.

365 **V**. nu specifică numărul sau echipamentul necesar oştenilor, detalii ce urmau să fie comunicate braşovenilor probabil pe cale orală de către trimisul voievodului, posibil jupân Rătundel (cf. nr. **29**).

366 Pentru o formulare similară cf. nr. **38**, unde „a milui" este legat de transmiterea drepturilor de uzufruct sau stăpânirii asupra unor sate.

367 Că recrutarea de mercenari pentru voievozi sau pretendenţi valahi fără plată era neobişnuită, o arată mandatul de recrutare emis de Sigismund, regele Ungariei, din 1426 în favoarea lui Dan II (cf. GÜNDISCH: *Urkundenbuch*, vol. 4, nr. 1982, p. 258-261). Regele pusese la dispoziţie o sumă însemnată pentru a recruta cel puţin 900 de pedeştri şi 100 de călăreţi valahi cu care Dan II putea ataca Valahia pentru a-l răsturna pe Radu Praznaglava. Lipsa lui **V**. de mijloace financiare indică un sprijin deficitar din partea regelui Matia Corvin, absorbit cu totul în pregătirile pentru nunta sa în decembrie (cf. nr. **150**).

368 Nu se cunoaşte ce rezultate a avut solicitarea de mercenari a lui **V**. Aceştia s-ar fi adăugat celor 200 de oşteni moldoveni de curte lăsaţi lui **V**. de Ştefan cel Mare (nr. **100**) şi care fuseseră trimişi în Valahia de bună seamă în baza unei solicitări similare.

31 [1476 noiembrie 8 – 26]

Vlad Ţepeş, voievodul Valahiei, roagă sfatul braşovean să confirme primirea boilor şi vacilor dăruite, motivând aceasta cu slobozirea vămarilor.

Diplomatică
Atribuirea acestei scrisori de însoţire simple şi închise se bazează pe amprenta sigilară de tip **C** (→), contrazicând astfel datarea lui BOGDAN în a doua domnie. Această datare este de fixat după nr. **29** din 8 noiembrie 1476, în care se relatează luarea oraşului Târgovişte, trimiterea de animale înaintea unui succes militar semnificativ fiind foarte improbabilă din cauza pericolului inamic asupra căilor de comunicare. Este posibil ca acest cadou să fie de înţeles, de fapt, ca parte cuvenită braşovenilor din prada de război a lui **V**. Datarea este totodată de fixat după nr. **30**, în care este vorba despre recrutarea de oşteni, care din punct de vedere militar ar fi trebuit să aibă prioritate, însă înainte de 26 noiembrie când **V**. era ales ca domnitor (nr. **35**) şi ca urmare nu mai avea motive importante să folosească intitulaţia fără specificaţia „domn a toată Ţara Ungrovlahiei". Făcând abstracţie de pecete, pentru plasarea acestui document în a treia domnie mai pledează formularea „oraşul Braşov" pe care o regăsim şi în privilegiul din 7 octombrie 1476 („marele oraş Braşov") (nr. **28**), precum şi indicarea numărului de pârgari braşoveni care abia sub Basarab Laiotă intrase în formularul cancelariei valahe. Asupra adresei cf. nr. 29.

Contextualizare
Cf. nr. **30**.
Penuria de izvoare face o contextualizare mai exactă a acestui document să fie ca şi imposibilă. Cadouri precum cele menţionate în acest document se făceau de obicei la începutul unei domnii, ca mijloc de stabilire a bunelor relaţii sau de mulţumire pentru anumite favoruri, cum ar fi decizia sfatului în favoarea voievodului. De aceea este plauzibil că acest cadou de vite era o atenţie, fie pentru sprijinul precedent în lupta pentru tronul valah, fie pentru cel viitor în procurarea mercenarilor indicaţi în nr. 30. Alternativa ar fi că aceste vite reprezentau partea de pradă cuvenită braşovenilor, care cofinanţaseră acţiunile lui **V**. Vitele fuseseră probabil prădate la Târgovişte sau în teritoriile boierilor ostili lui **V**. Întrebarea acestuia referitoare la numărul vitelor sosite la destinaţie poate indica oarece neîncredere în cei ce le mânau.

Descriere: Braşov, Arhivele Naţionale, Stenner I 208: orig. hârtie veneţiană, uşor îngălbenită, format orizontal, 22,2 x 14,4 cm, cerneală maro uşor deschis, 5 rânduri, filigran: foarfecă (din cauza tăierii vizibil doar parţial în partea de jos) ca şi nr. **24**, pecete **C** 7 (→).
Regeste: ANDRONESCU: *Repertoriul*, nr. 268, p. 82; GÜNDISCH: *Urkundenbuch*, vol. 5, nr. 3031, p. 537-538.
Ediţii: BOGDAN: *Documente privitoare*, nr. 70, p. 92-93; TOCILESCU, nr. 103, p. 98; *DRH*, *D*, vol. 1, nr. 331, p. 451-452 [toate cu trad. rom.].
Traducere: BOGDAN: *Documente şi regeste,* nr. 64, p. 63 [rom.].
Literatură: STOICESCU, p. 72.

Nota bene: text după original.

† ІѠ влⷯ воєвѡдⷯ. и̑ гⷬнь. пишⷱе. гⷠо мн. мнѡ
ⷣравїє. моⷬ добрⷬ. н слⷯкⷬ. прїⷩтелⷯ гⷠа мн
| сⷯцⷸ. и̑ ві пръгарⷯ. ѿ грⷯ брашѡ ~. н
твⷃзн вн пⷭстⷬ. нѣколицн волове. н краве |
вашен мнлостн. на чⷱ · да вн ⷬ
разⷣелнте. н колн хⷵⷱ бнтн. а гⷠо вн мн |
пишете. книгⷸ. къ гⷠⷭ мн да ⷣⷬа. колнко
вн сⷭ далн. ⷣарⷯ. да бⷭдⷱ вѣра. тнⷱ|ⷣзн
людⷯ. що ⷬ сⷭ терални до вашⷭ гⷠⷭ. н б�Б. да
вн ⷦножⷬ лѣта къ бⷱлню амⷬ :~

† Io Vlad voievod şi domn. Scrie domnia mea [cuvânt de] multă sănătate bunilor şi dulcilor prieteni ai domniei mele, judelui şi celor 12 pârgari din oraşul Braşov. Şi iată, datorită dărniciei voastre, în [semn de] cinste, v-am trimis câţiva boi şi vaci ca să le împărţiţi [între voi]. Şi câte [dobitoace] vor fi, să mi le scrie domniile voastre într-un înscris către domnia mea, ca să ştiu câte v-au dat, ca să fie de încredinţare în acei oameni, ce le-au mânat [pe dobitoace] la domniile voastre. Şi Dumnezeu să vă înmulţească anii întru noroc. Amin.

{Monogramă cu cerneală roşie:}

† ⷭ҆ІѠ влⷯ вѡєвѡ̀ мнⷭ̀тїⷯ Б҃жїєⷯ гⷬнь :~

† Ion Vlad voievod din mila lui Dumnezeu domn

{*verso* adresă:}

† добрⷬ. н слⷯкⷬ. прїⷩтⷱ гⷠⷭ мн | сⷯцⷸ н
·вї пръгарⷱ ѿ брашовⷸ :~

† Bunilor şi dulcilor prieteni ai domniei mele, judelui şi celor 12 pârgari din Braşov

32 [1476 noiembrie 8 – 26]

Vlad Ţepeş, voievodul Valahiei, emite o acreditare către sfatul braşovean pentru jupân Stoica armaş.

Diplomatică
Atribuirea se bazează pe amprenta sigilară de tip **C** din a treia domnie a lui **V**. şi pe menţionarea lui Stoica armaş în nr. **33** redactat de aceeaşi mână şi cu aceeaşi amprentă sigilară. Prin aceasta este respinsă datarea lui BOGDAN în a doua domnie, acceptată de *DRH*. Cf. în acest sens şi nr. **30**. Pentru plasarea datei emiterii după 8 noiembrie mai pledează şi faptul că la data în cauză era acreditat jupân Rătundul, acreditarea lui Stoica urmând probabil ulterior. Pe de altă parte, această dată este înainte de nr. **33**, acreditarea precedând intervenţia voievodului în litigiul cu Paul.
Prezenta scrisoare închisă de acreditare este, ca şi nr. 33, foarte concisă. Formularea „credincioşilor domnului nostru, craiul" este documentată abia din timpul lui Basarab Ţepeluş, fiind întâlnită în formă uşor schimbată şi la Vlad Călugărul: „judeţului domnului meu, craiului".[369] Surprinde, ca şi în nr. 33, dar contrar nr. **29**, **30** şi **35**, prescurtarea adresei, ceea ce în alte situaţii (cf. nr. **5**) ar fi indicat relaţii încordate despre care însă în cea de-a treia domnie a lui **V**. nu există nicio dovadă.

Contextualizare
Cf. nr. **28** şi **29**.
Fiindcă cele mai multe documente ale lui **V**. din timpul campaniei din 1476 (nr. 29, **30**, **32**, **35**) privesc mărfuri sau aprovizionarea, misiunea lui Stoica poate fi pusă ipotetic nu foarte departe de acest domeniu de activitate. Semnificaţia istorică reală a acestui document este legată de atestarea dregătoriei armaşului, care în timpul voievozilor ulteriori era însărcinat cu punerea în aplicare a deciziilor domnitorului.[370] Istoriografia românească a văzut în aceasta o dovadă de domnie autoritară şi centralizată a lui **V**. Având în vedere redatarea documentului în a treia domnie, dar şi ca urmare a lipsei oricărui indiciu asupra atribuţiilor acestei dregătorii sub domnia lui **V**., această teză nu poate fi susţinută.

Descriere: Braşov, Arhivele Naţionale, Stenner I 162: orig. hârtie, îngălbenită, format orizontal, 21,5 x 14,5 cm, cerneală maro, 5 rânduri, filigran: balanţă cu susul în jos, pecete **C 8** (→).
Regeste: ANDRONESCU: *Repertoriul*, nr. 270, p. 82; GÜNDISCH: *Urkundenbuch*, vol. 5, nr. 3032, p. 538.
Ediţii: BOGDAN: *Documente privitoare*, nr. 68, p. 91; TOCILESCU, nr. 104, p. 99; *DRH*, D, vol. 1, nr. 332, p. 452 [toate cu trad. rom.].
Traducere: BOGDAN: *Documente şi regeste*, nr. 63, p. 62 [rom.].
Literatură: STOICESCU, p. 53 [despre introducerea dregătoriei armaşului].

Nota bene: text după original.

369 BOGDAN: *Documente privitoare*, nr. 109, p. 136-137; nr. 150, p. 182-183.
370 Cf. STOICESCU: *Sfatul domnesc*, p. 227-233; HANGA: *Istoria dreptului*, p. 295.

† ІѠ̃ влⷯ воєвода· и гⷭ̃ь пишⷱ гв̃о ми· вѣрнїко̃ гⷭ̃на ни краль· и мои̃ | добрⷭ̃ прⷱятелⷱ̃· мн̃о здравїе и поклоненїе сⷯ̃цꙋ и прⷭ̃гарⷱ̃ ѿ бра|шо̃· и тꙋзи пⷭ̃тⷱ̃· жⷭ̃пⷯ̃ стонка армⷯ̃· къ вашеи̃ млт̃ви· та ва | що че имⷯ̃ бесѣдовати къ гв̃о ви· а ваша мл̃тъ да го вѣрꙋете | есⷯ̃ истинн рⷱ̃ гⷭ̃а ми· нно нⷱ̃ и бⷭ̃ ви вⷱ̃ли̃ :~

† Ion Vlad voievod şi domn. Scrie domnia mea credincioşilor domnului nostru, craiul, şi bunilor mei prieteni, judelui şi pârgarilor din Braşov, [cuvânt de] multă sănătate şi închinăciune. Şi iată am trimis pe jupân Stoica armaşul la milostenia voastră şi ce vă va spune domniilor voastre, milostenia voastră să-l creadă, căci sunt cuvintele cele adevărate ale domniei mele. Altfel nu-i. Şi Dumnezeu să vă veselească!

{*verso* adresă:}

† сⷯ̃цꙋ и прⷭ̃гарⷱ̃ ѿ брашо̃ :~

† Judelui şi pârgarilor din Braşov

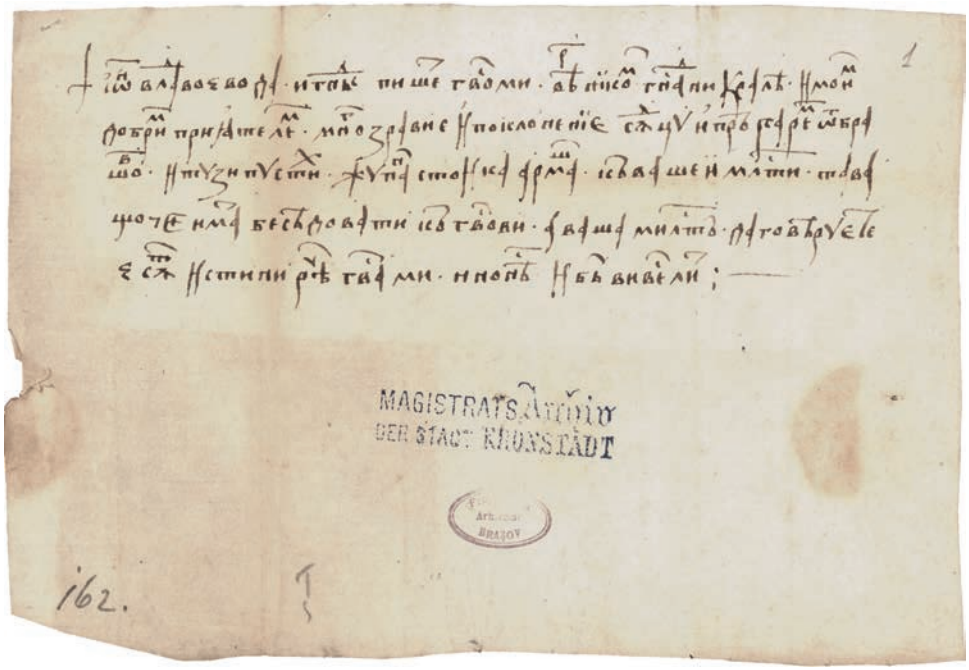

33 [1476 noiembrie 8 – 26]

Vlad Ţepeş, voievodul Valahiei, solicită sfatului braşovean să-i facă dreptate jupânului Stoica armaş în chestiunea mărfurilor lăsate la Paul Kewer.

Diplomatică

Atribuirea se bazează pe amprenta sigilară de tip **C** din a treia domnie a lui **V**. şi pe menţionarea jupânului Stoica în nr. **32** provenit din aceeaşi mână. Asupra datării cf. ibid. Pentru plasarea în a treia domnie mai pledează şi faptul că Paul Kewer, primar în Feldioara (germ. Marienburg) în apropierea Braşovului, este atestat în două documente din 1469 şi 1475, iar un Stoica armaş în 1492 în timpul domniei lui Vlad Călugărul.[371]

Prezenta scrisoare închisă, sigilată este ca şi nr. 32 foarte concisă, necuprinzând, altfel decât scrisoarea nr. **5** al cărei conţinut este comparabil, niciun detaliu asupra litigiului şi naturii mărfurilor. Aparent, cursul afacerilor cancelariei era limitat de către starea de război în ceea ce priveşte diferendele comerciale. Este posibil ca scribii să fi redactat acest document în cea mai scurtă formă fără alte indicaţii ale voievodului, acesta nefiind de faţă în momentul emiterii. Asupra adresei cf. nr. 32.

Contextualizare

Cf. nr. **28** şi **29**.

Sprijinirea negustorilor valahi de către voievod era obişnuită (nr. **5**, **20**). Fiindcă războiul din Valahia era în toi, este posibil ca aceste bunuri să aibă legătură cu aprovizionarea militară.

Descriere: Braşov, Arhivele Naţionale, Stenner I 190: orig. hârtie, îngălbenită, format orizontal, 21,3 x 14,2 cm, cerneală maro, 4 rânduri, fără filigran, aceeaşi mână ca nr. **35**, pecete **C 9** (→).

Regeste: ANDRONESCU: *Repertoriul,* nr. 269, p. 82; GÜNDISCH: *Urkundenbuch* vol. 5, nr. 3034, p. 539.

Ediţii: BOGDAN: *Documente privitoare*, nr. 69, p. 92; TOCILESCU, nr. 105, p. 99; *DRH, D*, vol. 1, nr. 334, p. 453-454 [toate cu trad. rom.]

Literatură: STOICESCU, p. 53 [despre introducerea dregătoriei armaşului].

Nota bene: text după original.

371 Cu privire la Kewer, care poate să fi fost activ în comerţul cu cai, cf. GÜNDISCH: *Urkundenbuch*, vol. 5, nr. 3753, p. 425-426, şi vol. 7, nr. 4073, p. 62-63. Cu privire la Stoica: *DRH, B*, vol. 1, nr. 234, p. 374-377. Este neclar dacă Stoica paharnicul din sfatul domnesc din 20 septembrie 1459 (nr. **16**) este aceeaşi persoană cu acest armaş.

† ІѠ ВЛ҃Д҃ ВОЄВѠДА И ГⷭНЬ· ПИШЄ ГВѠ ИМ ИМѠ ЗРАВ҃ІЄ ИОЙ̃ ВѢРНЙ̃ И ДОБРЙ̃ | ПРІЯТЄЛЄ̃· СЛ̃ІЦѸ Й ПРЪГАРЄ (sic!) Ѿ БРАШѠ̃· ТѪЗИ НМ҃Д҃ СЛѸГА ГВ҃А ИМ ЖѸПА̃ | СТОНКА АРМІА̃· НѢКОЙ ИАРХА. Ѯ КЄВЄ̃ ПАѶ̃· ТѠ̃ РА̃ ПРОСЙ̃ ГВѠ ВИ· ЯТИ | НѢТЄ ИѪ ПРАВИ ЗАКѠ̃· И БГ̃Ъ ВИ БЄ̃ЛИ :~··

† Io Vlad voievod şi domn. Scrie domnia mea [cuvânt de] multă sănătate credincioşilor şi bunilor mei prieteni, judelui şi pârgarilor din Braşov. Iată, sluga domniei mele, Stoica armaşul, are oarece marfă la Kewer Paul. Drept care vă poftim pe domniile vostre să-i faceţi dreaptă judecată. Şi Dumnezeu să vă veselească!

{*verso* adresă:}

† СЛ̃ІЦѸ И ПРЪГАРЄ̃ Ѿ БРАШѠ̃ :~

† Judelui şi pârgarilor din Braşov

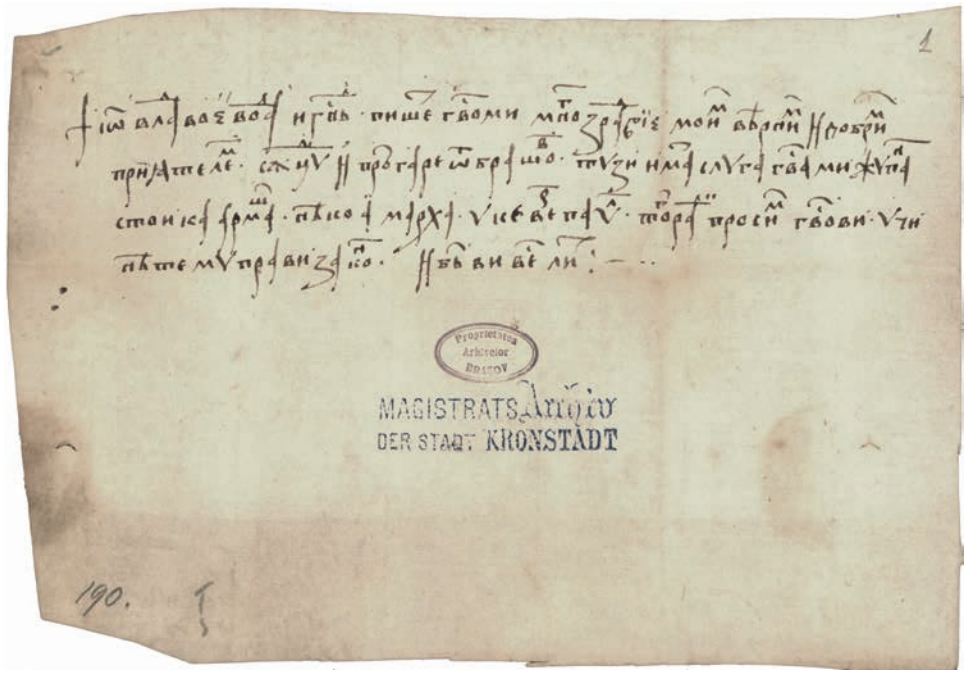

34 1476 [noiembrie 17], Târgoviște

Cristian pârcălab raportează judelui și sfatului brașovean despre luarea Bucureștilor și supunerea boierilor sub Vlad Țepeș, solicitând în același timp mai mulți dulgheri.

Diplomatică
Potrivit lui GÜNDISCH scrisoarea de față trebuie datată după nr. **97**, în care Ştefan Báthory raportează despre asediul în curs al Bucureştiului. În ce priveşte datarea, având în vedere că luarea Bucureştiului a avut loc *die sabathi proximi*, adică pe 16 noiembrie, *dominica proxima* ar trebui să cadă pe 17 noiembrie.
Această scrisoare închisă cuprinde o adresă mai puțin reverenţioasă decât în documentele lui **V**. anterioare supunerii boierilor (nr. **29**-**31**).

Contextualizare
Cf. nr. **29**.
O solicitare de meşteşugari comparabilă, însă legată de rugămintea oferirii unei chezăşii, se găseşte sub nr. **11** din timpul celei de-a doua domnii a lui **V**. Cristian pârcălab, autorul solicitării de față, este acreditat ca trimis sub nr. **25**, acesta fiind unul dintre cei mai importanți oameni de încredere din perioada de pretendent a lui **V**.,[372] precum şi în timpul celei de-a treia domnii. Importanța îi este subliniată şi de însărcinarea sa cu comanda asupra oraşului în lipsa lui **V**. cauzată de război.

Descriere: Brașov, Arhivele Naționale, Schnell I 23: orig. hârtie, probabil venețiană, uşor îngălbenită, format orizontal, 21,5 x 16,2 cm, cerneală gri închis, filigran: foarfecă; pecete rotundă, dm. 16 mm, aplicată pe verso, deteriorată, parțial lizibilă (פּיטא... יף).
Regestă: ANDRONESCU: *Repertoriul*, nr. 393, p. 111.
Ediții: BOGDAN: *Documente privitoare*, nr. 312, p. 357; HURMUZAKI, vol. 15, partea 1, nr. 168, p. 95; GÜNDISCH: *Urkundenbuch*, vol. 7, nr. 4159, p. 120-121.
Traducere: IORGA: *Scrisori*, p. 13-14.
Literatură: STOICESCU, p. 164; REZACHEVICI: *Cronologia domnilor*, p. 116-117; Ştefan S. GOROVEI: „Cronologii controversate în istoria lui Ştefan cel Mare. Observaţii asupra izvoarelor". În: *Analele Putnei* 2 (2007), p. 75-90, aici p. 84 [discutarea ipotezei conform căreia Ştefan cel Mare ar fi fost principalul responsabil pentru cucerirea Bucureştiului]; ANDREESCU, p. 162; WEBER: „Diplomatia Draculiana", p. 156.

Nota bene: text după copie digitală.

372 Nu se poate dovedi convingător dacă acest Cristian este identic cu trimisul omonim al lui **V**. din 1460 (cf. nr. **18**).

Prudent*es* viri amici mei ca*r*issimj. Notu*m* facio ve*st*ris prudencijs, qu*omodo**, Castr*um* | Bocorechst lucratus in die sabathi p*ro*ximi. Id*e*o rogo v*est*ras prudencias, | q*uat*en*us*, velitis, Deum om*n*ipotente*m* laudar*e* cu*m* organis & cu*m* canticis & ca*m*pa*n*is | sicut & nos p*e*regim*us* in vincia* n*ost*ra ta*m* v*est*ra. Et scient v*est*re prudencie, q*uod*, | d*omi*ni & Barones totius p*ro*vincie se in grac*i*am, d*omi*ni woy*uo*de Ladislao dederunt. Ex alio rogo v*estras* p*rudencias* nobis mitt*e*re duos carpenta*r*ios, & q*ui*lib*et* debet hab*e*re |tres famulos q*ui* ecia*m* possunt iuua*r*e ip*s*os, & dabit*ur* ip*s*is suma pecu*n*ia* | & pie tract*a*re potis ciba*r*ijs, ultra vos* ducet solum* in Tergowistia mittet | edificar*e** domum. Sc*r*ipta e*st* l*ite*ra* de instimac*ion*e* d*omi*ni way*vo*de Ladislai. | Et huic lator*i* p*rese*ncium om*n*ia sibi cred*e*re debent v*estre* p*rudenciae*.

Cumpătaţi bărbaţi, prieteni ai mei preadragi. Vă fac cunoscut cumpătării voastre că cetatea Bucureşti a fost cucerită sâmbăta trecută.[374] De aceea rog pe cumpătarea voastră să [bine]voiţi a-l lăuda pe atotputernicul Dumnezeu cu organe şi cu cântece şi clopote,[375] precum am făcut şi noi în provincia noastră care [este] şi a voastră. Şi să ştie cumpătările voastre, că domnii şi baronii întregii provincii s-au dat [pe sine] la mila domnului voievod Ladislau. Mai departe rog pe cumpătările voastre să ne trimiteţi doi dulgheri şi fiecare trebuie să aibă trei slugi care să-i şi poată ajuta şi li se va da lor o sumă de bani şi or să fie trataţi cuviincios, îngrijiţi cu băutură [şi] mâncare. De asemeni, îngrijiţi-vă a fi trimişi anume la Târgovişte pentru a construi o casă. Scrisoarea a fost scrisă la porunca domnului voievod Ladislau. Şi acestui purtător al [scrisorii] de faţă toate să-i credeţi cumpătările voastre.

Datu*m* in Tergowistia | domi*n*ica p*ro*xima Anno D*omi*ni millesimo q*ua*tuorcentesimo septuagesimo 6.

Dat în Târgovişte, în ultima duminică în anul Domnului o mie patru sute şaptezeci şi 6.

Kerstgion[373] porcolab in Tergowistia | v*este*r fidelis in om*n*ib*us*

Cristian, pârcălab în Târgovişte, credinciosul vostru întru toate.

---

2 GÜNDISCH: *quod*.
7 Aşa în orig., corect conform GÜNDISCH: *provincia*.
15 Lipsă la GÜNDISCH.
16 La HURMUZAKI, BOGDAN şi corect după GÜNDISCH: *eos*. Probabil scribul a încercat să corecteze în acest loc greu lizibil *vos* ca *eos*; GÜNDISCH: *salum*;
17 GÜNDISCH: *aedicare*.
18 Aşa în orig; GÜNDISCH: *insinuatione*.

373 Forma ungurească de redare a numelui, precum şi utilizarea formei latinizate „Ladislaus" pentru Vlad indică un scrib maghiar însă nu neapărat o eventuală origine maghiară a emitentului Cristian.
374 16 noiembrie.
375 Aluzie la Psalmul 150.

{*verso* adresă:}

Prudent*ibus* viro* Judicj, nec~non Juratis | ciuibus Braszowien*sis** d*omi*nis sujs | diligentissimis[376]

Cumpătaţilor bărbat (*sic!*), judelui, asemeni şi juraţilor oraşului Braşov, domnilor săi preagrijulii.

26 GÜNDISCH: *viris*.
27 BOGDAN: *Braszowiensibus*.

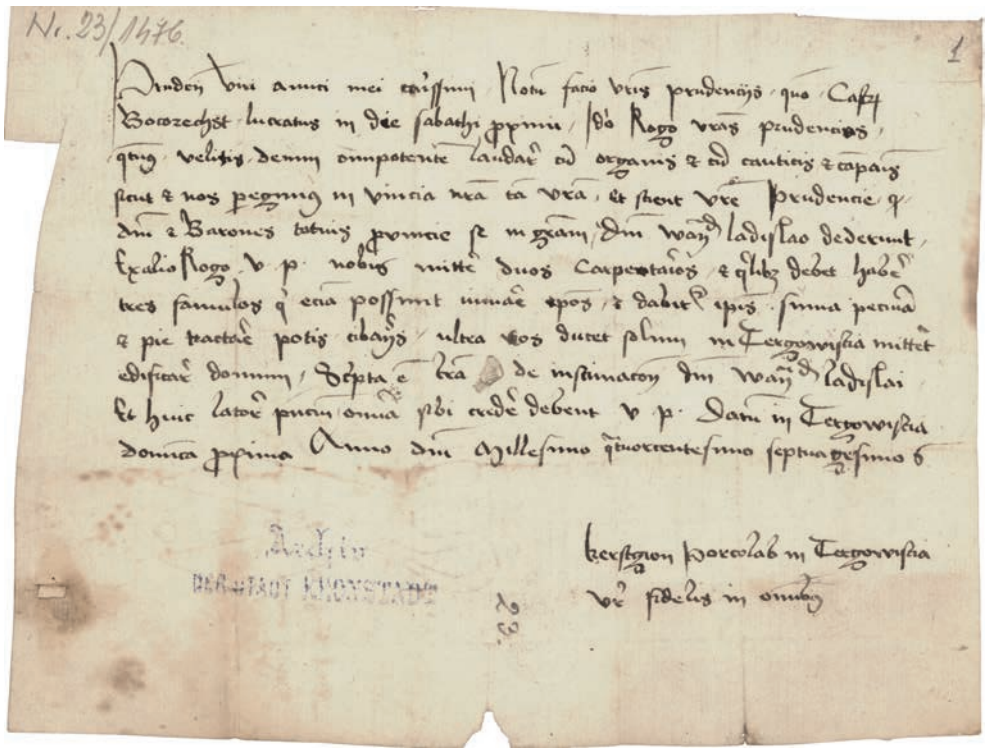

376 Aşa în original. Probabil este vorba de o greşeală a scribului, care intenţiona să folosească o formulă de superlativ în locul celei tipice de „dilecti", superlativul corect ar fi fost însă în acest caz, *dilectissimi* (preapreţuiţi).

35 [1476, începând cu noiembrie 26]

Vlad Ţepeş, voievodul Valahiei, anunţă sfatul braşovean despre supunerea boierilor valahi, invitându-i să folosească iarăşi drumurile comerciale.

Diplomatică
Atribuirea se bazează pe amprenta sigilară de tip **C** (→), iar datarea pe raportul din nr. **97** despre alegerea lui **V**. ca voievod pe 26 noiembrie.[377]
Cu excepţia nr. **15**, bănuit a fi fost conceput de destinatar, prezenta scrisoare închisă conţine prima intitulaţie completă a lui **V**. cu adagiul omis până acum „a toată ţara Ungrovlahiei", ceea ce marchează începutul oficial al domniei. Având în vedere că prin această scrisoare se intenţiona informarea braşovenilor despre victoria decisivă asupra lui Basarab Laiotă, surprinde neobişnuita sa concizie. În ciuda consemnării unor evenimente marcante precum luarea Bucureştiului (cf. nr. **34**), aceasta este doar aproape pe jumătatea documentului nr. **30**, în care voievodul solicita mercenari. Frapantă mai este, în plus, apostrofa în adresa adaptată dorinţei de îmbunătăţire a relaţiilor voievodului cu braşovenii. Începând cu nr. **29** aceasta fusese formulată ca şi *captatio benevolentiae* în mod cu totul reverenţios. Odată cu ascensiunea lui **V**. de la rangul de pretendent la cel de voievod se cerea modificarea apostrofei.

Contextualizare
Cf. nr. **28**, **30**, **34**.
După anunţarea prin Cristian pârcălab a victoriei armatei ungaro-valahe la Bucureşti era necesar ca voievodul însuşi să-şi anunţe succesul aliaţilor braşoveni şi cu aceasta să garanteze securitatea drumurilor comerciale. Deoarece unele scrisori (nr. **29** şi **30**) solicitaseră aprovizionare din Braşov pentru armată, se pare că în Valahia exista o oarecare problemă în acest sens. Faptul că **V**. renunţase iniţial să raporteze braşovenilor despre impunerea domniei sale, precum şi despre plănuita sau deja înfăptuita sa încoronare despre care se pronunţase însuşi Matia Corvin (nr. **96**), pare neobişnuit. O posibilă explicaţie ar fi că, din cauza situaţiei politico-militare deosebit de instabile, **V**. nu mai ajunsese să facă acest lucru. Documentul de faţă este ultimul păstrat din cancelaria lui **V**. înainte de moartea acestuia.

Descriere: Braşov, Arhivele Naţionale, Stenner I 172: orig. hârtie, uşor îngălbenită, format orizontal, 22,4 x 14,3 cm, 6 rânduri, filigran: clopot răsturnat, cerneală maro uşor deschis, pecete **C 10** (→).
Regeste: ANDRONESCU: *Repertoriul*, nr. 394, p. 111; GÜNDISCH: *Urkundenbuch*, vol. 7, nr. 4160, p. 121.
Ediţii: BOGDAN: *Documente privitoare*, nr. 76, p. 98; TOCILESCU, nr. 102, p. 97 [toate cu trad. rom.].
Traducere: BOGDAN: *Documente şi regeste*, nr. 69, p. 66 [rom.].

377 IORGA: *Acte şi fragmente*, vol. 3, p. 58-59. Potrivit lui IORGA, ceremonia de încoronare ar fi de plasat pe 26 noiembrie, pentru că raportul lui Cavitelli (nr. **97**) a fost redactat în Buda pe 4 decembrie şi de aceea vestea nu ar fi putut să fie trimisă din Valahia pe 3 decembrie, aşa cum s-ar putea interpreta alternativ.

Literatură: COSTĂCHEL / PANAITESCU / CAZACU: *Viaţa feudală*, p. 183; MANOLESCU: *Comerţul*, p. 257; REZACHEVICI: *Cronologia domnilor*, p. 117; COMAN: *Putere şi teritoriu*, p. 218; WEBER: „Diplomatia Draculiana", p. 156.

Nota bene: text după original.

† Їѡ влⷯ воєводѣ и гⷬⷩ· вѣсєи ѕємли оуггровлахїнскои· пишⷥ гⷭо мн· добрⷬ и слⷯкⷬ | прїѧтелⷯ гⷭа мн· сⷯцⷯ· и прѣдⷬ· и вѣсⷯ· мⷬ прїѧтелⷯ ѿ брашⷬ и ѿ брѣса· тⷯзи вн | дабатъ гⷭо мн· ѕнати· како мⷬ сⷯ волⷯ бжⷭи· поклоннла· сⷯ влⷯка ѕємлѣ· и вѣси болѣрї | и ѕслободⷬ вн є бⷭ· посⷯѕде пⷯтове· и по рⷯкⷯ· и по прахова· и по телѣжⷬ· и по бⷯ· тⷭ | рⷯ ходнте сѣга слобⷭнн· покⷯде вн є драго· да се хранните· и бⷭ вн вⷭлⷬ :~

† Ion Vlad voievod şi domn a toată Ţara Ungrovlahiei. Scrie domnia mea bunilor şi dulcilor prieteni ai domniei mele, judelui şi pârgarilor şi tuturor prietenilor mei din Braşov şi din Bârsa. Vedeţi, vă dă de ştire domnia mea că cu voia lui Dumnezeu mi s-au închinat întreaga ţară a Valahiei şi toţi boierii. Şi Dumnezeu v-a slobozit peste tot drumurile, şi la Rucăr, şi la Prahova, şi la Teleajen, şi la Buzău.[378] Mergeţi deci slobozi pe unde vreţi şi hrăniţi-vă! Şi Dumnezeu să vă veseleascăˇ!

{Monogramă cu cerneală roşie:}

† іⷭ влⷯ вшвⷭ имлⷬтї бжⷭ гⷬⷩ :~

† Ion Vlad voievod, din mila lui Dumnezeu domn

{*verso* adresă:}

† добрⷬ· и слⷯкⷬ прїѧтелⷯ гⷭа мн | сⷯцⷯ· и прѣгарⷯ ѡ (sic!) грⷯ брⷯшⷬ :~

† Bunilor şi dulcilor prieteni ai domniei mele, judelui şi pârgarilor din oraşul[379] Braşov

378 Acest pasaj este un important indiciu despre drumurile comerciale în Valahia medievală. **V**. îi informează aici pe braşoveni despre utilitatea a trei astfel de drumuri. Cel mai important dintre acestea mergea din Braşov via Bran/Rucăr şi Câmpulung la Curtea de Argeş sau Târgovişte. Al doilea, cel estic, mergea spre Teleajen, ajungând la Buzău după cca. 100 km. Al treilea, mai puţin important, mergea via Valea Timişului şi peste râul Prahova la Târgşor. Cf. COMAN: *Putere şi teritoriu*, p. 218-219.

379 Cf. în această privinţă nr. **28**.

36 [după 1479 octombrie 27]

Basarab cel Tânăr, voievodul Valahiei, solicită sfatului braşovean să nu mai susţină niciun pretendent.

Diplomatică
BOGDAN plasează acest document în decembrie 1479. Potrivit lui GÜNDISCH, momentul emiterii trebuie fixat după scrisoarea voievodului de pe 27 octombrie 1479, în care este abordată năvălirea otomanilor în Transilvania.[380]
Prezenta scrisoare închisă reprezintă răspunsul la un precedent document braşovean către voievod şi este însoţit de o acreditare.

Contextualizare
Misiva de faţă[381] face parte dintr-o serie de 14 scrisori nedatate, prin care Basarab cel Tânăr Ţepeluş (1474, 1475, 1478-1481) încerca să reglementeze relaţiile politice şi economice cu braşovenii.[382] Cele mai cuprinzătoare dintre acestea tematizează chestiunea apărării Braşovului şi Transilvaniei în faţa otomanilor, în care voievodul valah se înscenează ca luptător *antemurale* ce ar fi dedicat intensive eforturi diplomatice şi financiare spre apărarea regatului Ungariei. Toate scrisorile au fost redactate în contextul bătăliei de pe Câmpul Pâinii (13 octombrie 1479), la care Basarab cel Tânăr luase parte cu trupe valahe. Voievodul valah insistase mai înainte pe lângă otomani pentru o intervenţie în Transilvania, deoarece acolo erau adăpostiţi pretendenţi precum Basarab Laiotă şi Vlad Călugărul împreună cu o serie de boieri rivali de seamă. Ca urmare a înfrângerii incursiunii conduse de Ali Beğ, Basarab cel Tânăr Ţepeluş nimerise într-o situaţie foarte delicată, ca agresor faţă de regatul Ungariei.
O altă intervenţie militară otomană fiind exclusă, voievodul încerca să se impună prin mijloace diplomatice, precum scrisoarea de faţă şi nr. **37**. În strădaniile sale de stabilizare a situaţiei, Ţepeluş se înscena că apărător al Transilvaniei, defăimându-şi adversarii ca factori de destabilizare.[383] Ca dovadă a provocării intervenţiei otomane de către boierii valahi acesta invoca evenimentele ultimilor ani din Valahia şi Moldova; asupra acestor evenimente cf. perspectiva asemănătoare a lui Nicolaus Modrussa în *Corpus Draculianum* vol. 2,1.

Cronologic precedat de nr. **101**.
Cronologic urmat de nr. **37**.

Descriere: Braşov, Arhivele Naţionale, Stenner II 102: orig. hârtie, uşor îngălbenită, format vertical, 30,4 x 20,9 cm, 26 rânduri, filigran: crin cu o cruce deasupra, cerneală neagră; pecete rotundă, dm. 38 mm, căzut aproape cu totul, aplicat pe verso în ceară roşie spre sigilare, legendă şi iconografie indescifrabile.

380 GÜNDISCH: *Urkundenbuch*, vol. 7, nr. 4319, p. 219.
381 Prezentul document cuprinde singura menţiune valahă a campaniei otomane din 1462, aceasta lipsind în cronicile valahe şi alte izvoare (cf. *Corpus Draculianum* vol. 2,2).
382 BOGDAN: *Documente privitoare*, nr. 112-114, p. 139-143; nr. 116-117, p. 144-146; nr. 120-125, p. 147-156; nr. 127, p.157-159; nr. 132, p. 162-164 şi nr. 134, p. 165-166.
383 Printre adversarii ireconciliabili ai voievodului se număra cu precădere familia Zărneştilor (cf. BOGDAN: *Documente privitoare*, nr. 125, p. 156). Pentru o argumentaţie similară a voievodului împotriva boierilor rivali cf. *ibid*. nr. 123, p. 152-154.

Regeste: ANDRONESCU: *Repertoriul*, nr. 446, p. 124; GÜNDISCH: *Urkundenbuch*, vol. 7, nr. 4320, p. 219-220.
Ediţii: MILETIČ: *Novi vlacho-bulgarski gramoti*, nr. 87, p. 84; BOGDAN: *Documente privitoare*, nr. 121, p. 149-151 [aceasta şi urm. cu trad. rom.]; TOCILESCU, nr. 119, p. 112-114.
Traducere: BOGDAN: *Documente şi regeste*, nr. 93, p. 90 [rom.].
Literatură: STOICESCU, p. 36; REZACHEVICI: *Cronologia domnilor*, p. 120; Daniela MITEA: „Relaţiile Ţării Românesti cu Transilvania în timpul domniilor lui Basarab IV cel Tânăr (Ţepeluş)". În: *Anuarul Institutului de Istorie «G. Bariţiu» din Cluj-Napoca* 46 (2007), p. 285-302, aici p. 296-297; ANDREESCU, p. 58-59, 216.

Nota bene: text după original.

† ꙗ҃ѧ҃тїѡ҃ бжїѡ҃ їѡ҃ ꙗ҃ѧ҃ᵛ басара (sic!) воєвода и г҃нь· пишемо ꙗ҃но҃ здравїе нашѝ | пріꙗтелѣ҃ сѫщ҃ и прѣгарѣ҃ ѿ брашѳ҃· и ѡ сѐ дава҃ ꙁнанїе що ми | сте порꙗчили· ѧ҃зъ ви 5 разꙋмѣ҃, сѐ р҃ᵛ ви говорѝ· како да ми́слѝ ѧ҃зъ | ва҃ съ добордѣ҃тѐ· ѥре дръжате врѣ҃машн ꙗ҃мон ꙗ҃егю вами· ѧ҃ли да | знате· и да се доꙗиншлѣ҃те ꙋре сѫ поголеми вашн врѣ҃машн· ѥре | сѫ врѣ҃машн· въсемѫ 10 христїа҃ствѫ· понѐ҃ прежде донесоше | ва҃ воєво҃да· на ва҃ѧ҃слава воєвода· и посе҃ко҃ є҃· пото҃ побегѣ҃ ѿ ва҃ | воєвода ѫ тꙋрцѣ҃· та ꙁанесо҃ цр҃а ѫ ва҃кѫ ꙁемлю· та ю ꙁатрѝ҃ како | знате· п҃то҃· ѿнесо҃ есе бега на ꙗ҃о҃доѫ҃· па҃ ѫ 15 изгꙋбѝ҃ како знате | пото҃ съ лайѡто҃· ѿнесо҃ цр҃а ѫ ꙗ҃о҃дова· и ѝзгѣ҃бѝ҃ ꙗ҃о҃дова· ѫ то҃ за|несо҃· ѡнн н тѝ҃ хи́тленн· ѧ҃ли бега на нникопо҃·

† Din mila lui Dumnezeu Io Basarab cel Tânăr, voievod şi domn. Scriem [cuvânt de] multă sănătate prietenilor noştri, judelui şi pârgarilor din Braşov şi vă dăm următoarea ştire: cuvintele ce mi le-aţi trimis, le-am înţeles. Deci vă zic vouă: cum să mă gândesc eu la voi cu bunăvoinţă, dacă voi ţineţi pe vrăjmaşii mei între voi?[384] Să ştiţi şi cugetaţi la asta, că ei sunt şi mari vrăjmaşi ai voştri, fiindcă sunt vrăjmaşii întregii creştinătăţi. Căci mai întâi îl aduseră pe Vlad voievod împotriva lui Vladislav voievod şi-l uciseră.[385] Apoi fugiră de la Vlad voievod la turci şi-l aduseră pe împărat[386] în ţara Valahiei şi-o călcară precum ştiţi. După aceea îl aduseră pe Isa Beğ asupra Moldovei şi-au pustiit-o precum ştiţi.[387] Apoi îl aduseră împreună cu Laiotă pe împărat în Moldova şi-au pus Moldova la pământ.

384 Braşovenii îi reproşau probabil lui Basarab exact inversul a ceea ce acesta tot accentua în scrisorile sale după atacul otoman în Transilvania, anume că ar el fi investit într-o mulţime de cadouri către Ali Beğ pentru a-l îndupleca să-i cruţe pe braşoveni (BOGDAN: *Documente privitoare*, nr. 120, 124 şi 127).

385 Circumstanţele exacte al violentei morţi a lui Vladislav II nu pot fi precizate; cf. inscripţia nr. **3** (→).

386 Tradiţia elitelor ortodoxe de numire a sultanului otoman împărat este lungă, în el văzându-se un pericol mai redus decât cerinţele unioniştilor catolici. Astfel, sultanul ajunsese să fie văzut în unele cercuri ca urmaş mai mult sau mai puţin natural al bazileului bizantin (cf. Kritovoulos în *Corpus Draculianum*, vol. 3). În schimb, alte elite vedeau în sultan un distrugător al culturii bizantine ortodoxe (cf. Doukas în *ibid.*). La rândul său, Basarab îl califică şi el pe sultan în alte scrisori ca împărat (cf. BOGDAN: *Documente privitoare*, nr. 117 şi 134).

387 Unul dintre cei mai importanţi comandanţi otomani participanţi la campania din Moldova încheiată cu înfrângerea de la Vaslui (10 ianuarie 1475) şi menţionat de Ştefan cel Mare într-o scrisoare din 25 ianuarie 1475 (IORGA: *Acte şi fragmente*, vol. 3, p. 92).

й ѡнн ꙁане|со̃ и навꙗ̃ алн бега· на ѵгре̂·
8 то̂ кн̃те и доминшлꙗте се ере | сѫдѧ не
ходе̃ ѡнн за вашѫ добродѣте̂· нѫ ходи̃ ѡнн
| за вашѫ злѡ· та ако цете да се братн̃
азь съ добродѣ|те̂· а вн̂ ско́ро· да пѫстите·
до батръ ншфана· да чѭе̂ | ере мон врадма̃
е̂ wсрамотте̂· и мон брамашн (sic!) хитленн·
| поне̂ вн̂ говорите· ѥре е̂ доше̂ бе̂ знанїе
батръ ншфанѫ· | и пакн вѧре що ин* се е̂
ѕе̂ сѫ̀е да ин се братн̃· до єдно вла̃но· | и
да пѫстите скоро до батръ йшфана· дѧ ин
ѡставн̃ | апоклнсарн· й да ѣ̃ кле̃· й ѡ̃ па̂
да сн пустн̃ члка до на̂ | да ин се кле̂· й
вн̂ єще да дойдете да се клемо. тако ско|ро
да е̂ що це̃ битн· да зна̂ за що ѡпре̂
тѫрцн· а ако | ли нещете йсплънити сїа
въсѣ що пише̂· а ѡно що це̃ | битн·
далеко да е̂ ѡ̃ мою дш̃ѫ· й по ино̂ дѧ ин
не йде̃ члкь | бе̂ йспраѫ· й бб̃ ви бе̂нл̃· й
що нзрече̃ ва̃ члкь· да вервете |

Într-aceea aduseră ei şi acei hicleni pe Ali Beğ la Nicopole şi tot ei au dus şi sfătuit pe Ali Beğ împotriva ungurilor.[388] Din acestea veţi vedea şi crede, că ei [nici] acum nu umblă spre binele vostru, ci umblă spre pieirea voastră. Şi dacă vreţi ca eu să mă întorc cu binele,[389] trimiteţi degrabă la Ştefan Báthory, ca să aflu dacă vrăjmaşul meu[390] şi hiclenii mei vrăjmaşi au fost păgubiţi [sau nu], căci voi spuneţi că au venit fără ştirea lui Ştefan Báthory. Şi iaraşi tot ce mi s-a luat să mi se dea înapoi, [tot] până la ultimul fir de păr. Şi să trimiteţi de grabă la Ştefan Báthory, ca să-mi lase solii să meargă şi să li se jure şi să-şi trimită şi el omul său la noi ca să-i jurăm [şi noi]. Şi să veniţi şi voi ca se ne jurăm [unii altora]. Aşa să fie făcut de grabă ce trebuie făcut, ca eu să ştiu pentru ce să-i opresc pe turci. Însă dacă voi nu împliniţi toate acestea ce noi v-am scris, ceea ce se va întâmpla departe să fie de sufletul meu. Şi de acum înainte să nu mai vină omul meu [din solie] cu mână goală. Şi Dumnezeu să vă veselească! Şi ce vă spune omul vostru să-i credeţi!

{Monogramă cu cerneală roşie:}

† їѡ̃ ва̂рабъ вѡєво̂дꙋ млтї̂ѭ бжї̂ѭ гнь — † Io Basarab voievod, din mila lui Dumnezeu domn

{*verso* adresă:}

† нашн̃ прїателе̂ сѫ̂цѫ и пръгаро̂ ѡ̃ брашо̂ — † Prietenilor noştri, judelui şi pârgarilor din Braşov

27 Scris peste rând.

388 Referire la bătălia de pe Câmpul Pâinii, oastea maghiară fiind condusă de Ştefan Báthory, voievodul Transilvaniei, şi Pavel Chinezul. Acesteia i se alăturaseră şi Vuk Branković şi Basarab Laiotă, în timp ce Basarab cel Tânăr condusese contingentul valah din armata otomană invadatoare.

389 Două interpretări ale acestui pasaj sunt posibile: Basarab cel Tânăr se referă fie la reproşurile şi cerinţele braşovenilor, fie ambele părţi treceau în momentul redactării prezentului document printr-o fază de negocieri în care voievodul, după ameninţări, începe să folosească tot mai mult argumentul *antemurale*. Dacă interpretarea din urmă este corectă, atunci cel mai târziu moment al redactării documentului este noiembrie 1479.

390 Fie Vlad Călugărul, fie Basarab Laiotă, deseori menţionat cu numele.

37 [după 1480 februarie 24], Bucureşti

Jupân Neagu solicită sfatului braşovean să elibereze pe soţia lui Basarab cel Tânăr, voievodul Valahiei, ţinută ostatecă şi să nu mai susţină pe niciun pretendent, amintindu-le totodată de expediţiile de pedepsire ale lui Vlad Ţepeş.

Diplomatică
Potrivit lui BOGDAN prezenta scrisoare închisă este de datat după mandatul lui Matia Corvin din 24 februarie 1480, timp în care regele îi obligă pe braşoveni să menţină detenţia soţiei lui Basarab cel Tânăr.[391]
Caracteristicile diplomatice sunt în cea mai mare parte similare cu nr. **36**.

Contextualizare
Cf. nr. **36**. Acest document frapează prin perseverenţa cu care fostul vornic Neagu instrumentalizează evenimente din istoria recentă pentru a-şi atinge scopurile politice. În legătură cu susţinerea pretendentului Dan de către braşoveni cf. nr. **65**, **66** şi **71**.
Pe lângă problema constantă a boierilor pribegi, două alte litigii joacă un rol important. În lipsa lui Basarab cel Tânăr între decembrie 1479 şi februarie 1480, Basarab Laiotă reuşeşte, printr-o acţiune fulger, să-şi însuşească tezaurul acestuia şi să-i răpească bunica, soţia precum şi alte rude mai îndepărtate pe care le aduce în Transilvania. Al doilea motiv de discordie era arestarea trimişilor valahi şi prin aceasta nesiguranţa pricinuită în comunicarea diplomatică dintre Ungaria şi Valahia. Aceste două puncte se reunesc în argumentarea lui Neagu într-o tiradă emoţională de reproşuri şi ameninţări la adresa braşovenilor care, altfel decât nr. **36**, se mărgineşte prea puţin la tonul diplomatic încetăţenit. Neagu apelează în acest sens la figuri retorice: tot ce au suferit braşovenii pe vremuri din cauză primului purtător al poreclei de „Ţepeş" ar fi fost numai din vina acestora şi dacă nu-şi vin în fire, atunci riscă să se repete acestea prin mâna celui de-al doilea Ţepeş, adică prin Basarab cel Tânăr, poreclit Ţepeluş. Această ameninţare demonstrează că amintirea acţiunilor punitive ale lui **V**. în Transilvania era vie, slujind ca model activ de inspiraţie şi stabilind prin aceasta un model de comportament politic.

Cronologic precedat de nr. **36**.
Cronologic urmat de nr. **102**.

Descriere: Braşov, Arhivele Naţionale, Stenner II 575: orig. hârtie, pe alocuri puternic îngălbenită, format vertical mare, 42 x 30,5 cm; sigiliu inelar, oval, 7 x 11 mm, reprezentare probabil a unui buzdugan, probabil anepigraf, în ceară verde aplicat spre închidere pe verso, căzut însă păstrat în aceeaşi mapă cu documentul.
Regeste: ANDRONESCU: *Repertoriul*, nr. 469, p. 130; GÜNDISCH: *Urkundenbuch*, vol. 7, nr. 4351, p. 236.
Ediţii: BOGDAN: *Documente privitoare*, nr. 224, p. 272-277; TOCILESCU, nr. 394, p. 394 [toate cu trad. rom.].
Traducere: BOGDAN: *Documente şi regeste*, nr. 204, p. 210 [rom.].

391 Prezenta scrisoare este precedată de alte două (BOGDAN: *Documente privitoare*, nr. 128 şi 225). În prima Basarab cel Tânăr se resemnează cu ideea că nu mai poate face nimic şi îşi ia adio de la familie. În al doilea document, din primăvara lui 1480, soţia sa, Maria, se afla pe punctul de a se întoarce.

Literatură: STOICESCU, p. 83; Constantin REZACHEVICI: „Punishments with Vlad Ţepeş – Punishments in Europe. Common and differentiating traits". În: *Journal of Dracula Studies* 8 (2006). Publicat online: http://www.blooferland.com/drc/images/4/42/08RezVT.rtf; CAZACU, p. 271; Daniela MITEA: „Relaţiile Ţării Româneşti cu Transilvania în timpul domniilor lui Basarab IV cel Tânăr (Ţepeluş)". În: *Anuarul Institutului de Istorie 'G. Barițiu' din Cluj-Napoca* 46 (2007), p. 285-302, aici p. 296-297; CRISTEA: *Puterea cuvintelor*, p. 92, 107; ANDREESCU, p. 307.

Nota bene: text după copie digitală.

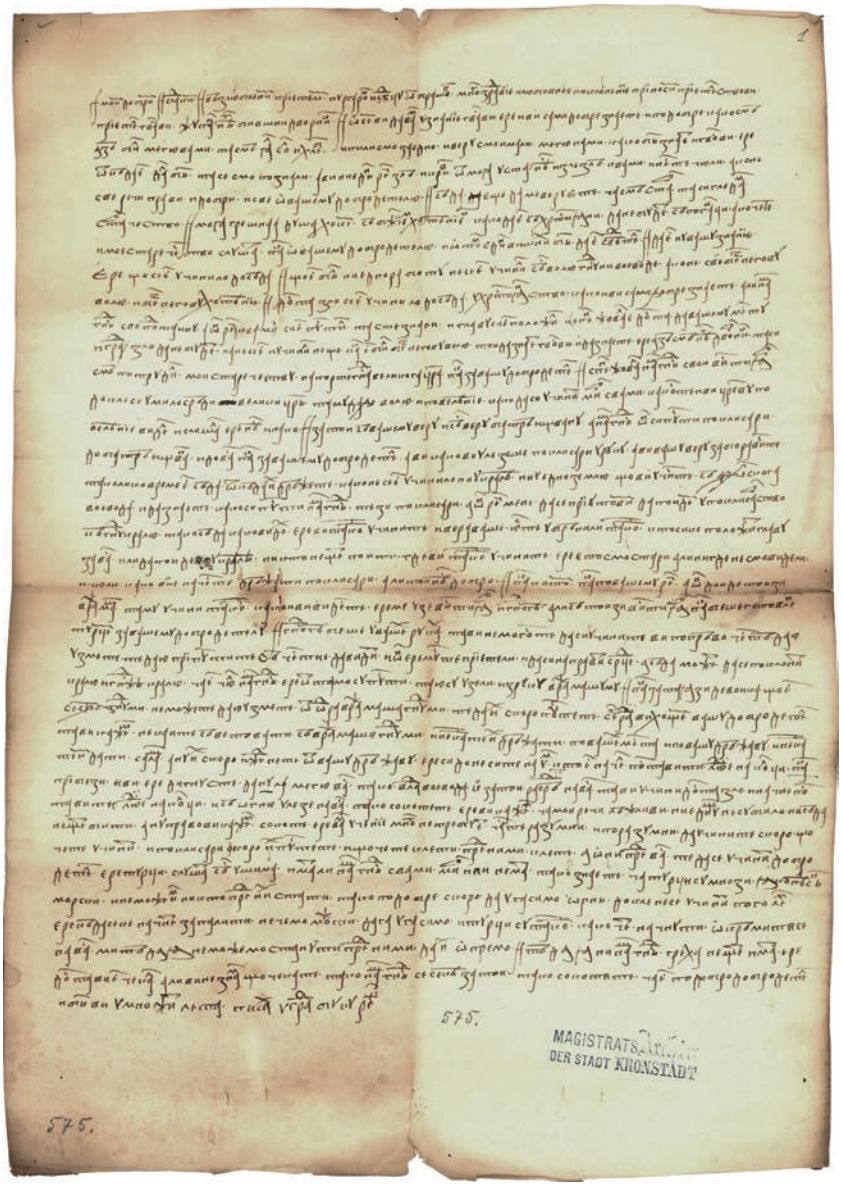

(Neagu aminteşte braşovenilor de bunele şi prieteneştile lor relaţii din trecut, precum şi de intervenţia sa şi a voievodului pe lângă turci. Apoi se plânge ironic despre faptul că mulţumirea braşovenilor a constat în oprirea solilor valahi şi răspândirea nesiguranţei în zonă. Şi aceasta nu-i totul, de vreme ce acum îl sprijină şi pe Basarab Laiotă, care a jefuit tezaurul domnesc destinat plăţii tributului către otomani şi a răpit-o pe „doamna" voievodului. Aici urmează sfatul „bătrânului înţelept":)

[...] сѣ рⷣ вн хощѣ вашѳ добродѣтѣ | та вн кажѣ· неканте съвѣтоватн· съ врⷣмашн гⷭнѳ ѥн· н некⷣте ѣ дръжатн· по вашѣ ѥ҃та н по вашѳ дръжавѳ· н некⷣ|те ѣ датн· сала·[392] а нѳ ѣ скоро нжѣнете ѿ вашѳ дръжавѳ· ере сн донѥнте на ѳ· кто є҃ нач҃е· по҃тавнтн· лю҃ѣ на ко҃цн· па҃ | прїѣдзн· н вн· ере днгнѳсте· данѳла ѥгю ва҃· тако· вла҃ воєвода· сѣ за тон· асрⷴ҃ ҃ на ва҃· та вн ѵ҃ннн до҃та зло· н нач҃не по҃|тавнтн лю҃ѣ на ко҃цн· н съ ѿгню ѳлезе на ва҃· тако сокотете· ере вн кажѣ· ча ѥон речн лъжлнвн· нн едно҃ не сѳ внлн· нн съда | нецѣ внтн· а нѳ право вн кажѣ· сокотє· ере ва҃ ѵ҃тенїѣ ѥно҃ не требѳ҃· ча ҃те разѳѥннн· н поразѳѥннн· да ѵ҃ннните скоро· що | чете ѵ҃ннн҃· н поклнсари скоро ѣ пѳ҃тете· н що чете клетн· пр҃ѣ ннѥн· клете· а ѡнн пр҃ѣ ва҃· те да се ѵ҃ннн҃ добро|дет҃ѣ· ере тврцн· слышⷣ сѣ ѳшнла· ндⷣ лн на҃ гⷭнь с вадн· ѥн҃ нлн недⷣ· тако знаете· ча тврцн сѳ ѥногн· ѣко пѣс҃ѣ | морскн· н не ѥоже ѣ ннкто пр҃ѣ нѣ статн· [...]

(...) De aceea vă vreau binele vostru şi vă spun: nu vă mai sfătuiţi cu vrăjmaşii domnului meu şi nu-i mai ţineţi în locurile voastre şi în ţinuturile voastre şi nu le mai daţi niciun adăpost, ci alungaţi-i degrabă din ţinutul vostru. Aduceţi-vă doar aminte cine a început să tragă oameni în ţeapă! Tot pribegii şi voi care aţi primit pe Dan printre voi.[393] De aceea s-a mâniat pe voi Vlad voievod şi v-a făcut vouă mult rău şi a început să tragă oameni în ţeapă şi a venit cu foc asupra voastră. Deci luaţi aminte! Eu vă spun vouă căci cuvintele mele n-au fost mincinoase nici măcar o dată. Nu vor fi nici acum, iar de acum vă spun vouă adevărul. Luaţi aminte! De multă învăţătură nu aveţi trebuinţă, fiindcă sunteţi deştepţi şi chiar mai mult decât deştepţi, ca să faceţi degrabă ceoţi face. Şi sloboziţi pe soli şi ce veţi jura, juraţi în faţa lor, iar ei în faţa voastră! Şi să urmeze binefaceri! Căci turcii aud cu urechile: „este domnul nostru în pace cu voi sau nu?" Aşa să ştiţi că turcii sunt mulţi ca nisipul mării şi nimeni nu li se poate opune. (...)

(Neagu recomandă braşovenilor să renunţe la actualul conflict spre a nu permite otomanilor să profite de ocazie.)

Пнсⷣ ѳ гра҃ ѳкѳвр҃ѣ

Scris-am în oraşul Bucureşti.

---

392 *Szállás*, maghiarism cu înţelesul de „adăpost, locuinţă, cătun".

393 Unii cercetători precum REZACHEVICI interpretează acest pasaj ca dovadă a introducerii de către saşi a predepsei prin tragerea în ţeapă, de la care **V**. ar fi preluat-o. Această ipoteză nu poate fi susţinută şi de către alte izvoare, această pedeapsă fiind aplicată de voievod şi pentru condamnaţi valahi (cf. cronicile valahe în *Corpus Draculianum*, vol. 2,2 şi de asemenea nota 219). O interpretare alternativă ar fi că acest pasaj nu este altceva decât o aluzie la porecla lui Basarab cel Tânăr, Ţepeluş, pe care acesta şi-ar fi câştigat-o într-un mod similar ca **V**. (cf. *Corpus Draculianum* (germ.), vol. 3, p. 155, nota 492). Deoarece avea cunoştinţă despre modul cum era numit Basarab în Transilvania – cf. cele două documente din anul precedent în care acesta este numit „Czypelles" în GÜNDISCH: *Urkundenbuch*, vol. 7, nr. 4411 şi nr. 4412 – Neagu încerca asemeni voievodului său să precizeze cine fusese primul „Ţepeş" din istorie. Neagu instrumentaliza astfel această aluzie pe baza istoriei recente, la fel ca Basarab cel Tânăr, dând curs unei ameninţări implicite la adresa braşovenilor.

38 1551 aprilie 1, Bucureşti

Mircea Ciobanul, voievodul Valahiei, întărește M-rii Govora proprietatea asupra satelor Glodul și Hințea. Cu această ocazie amintește despre distrugerea mănăstirii de către boierul Albu cel Mare și înfrângerea acestuia în fața lui Vlad Țepeș.

Diplomatică
În ciuda peceţii căzute, autenticitatea documentului este asigurată de lista de martori şi de caracteristicile externe. Formularul diplomatic al acestui hrisov solemn prezintă câteva particularităţi: invocaţie („Doamne ajută!") deasupra primului rând însoţită de chrismon; un preambul lung cu referiri spirituale; datare cronologică detaliată, însoţită de formula de smerenie a scribului. Formularul, inclusiv naraţia, este deosebit de atent lucrat, evidenţiind importanţa rezervată acestui document la curtea voievodală.

Contextualizare
Mircea Ciobanul (1545-1554; 1558), fiu al lui Radu cel Mare şi nepot al lui Vlad Călugărul, fratele vitreg al lui **V**., a urmărit o politică pro-otomană ca voievod numit şi susţinut de curtea sultanului. Domnia sa a fost marcată de o mulţime de conflicte, numeroşi boieri fiindu-i adversari, la care voievodul a reacţionat prin execuţii şi confiscări de domenii. Deoarece o parte a opoziţiei se refugiase în Braşov, Mircea a efectuat o incursiune de pustiire în Ţara Bârsei. Încercarea fugarilor de a aduce cu ajutorul unei armate un pretendent pe tron a fost sortită eşecului în 1548, însă o a doua, în 1552, a fost încoronată de succes. Mircea a putut însă să revină pe tron cu ajutorul unei armate otomano-tătare. În urma unei noi alungări şi a unui exil temporar în Etiopia, a murit pe tron în timpul celei de-a treia domnii (1558).
Conflictul lui Mircea cu o parte a boierimii valahe, ca şi acţiunile sale militare în Transilvania împotriva pretendenţilor şi suporterilor acestora, constituie o interesantă paralelă biografică cu **V**. Documentată printr-o tradiţie narativă de cancelarie, reprezentarea antagonismului voievod-boieri marchează tendenţial acest conflict, Mircea Ciobanul fiind, de fapt, în cronistica valahă (de extracţie boierească) primul voievod tiran veritabil. O urmare a fost că, altfel decât cele emise de **V**., hrisoavele lui Mircea au suferit de un deficit de autoritate după moartea sa.[394] Rememorând distrugerea mănăstirii de către Albu, cinul monahal al Govorei a dezvoltat, la fel ca şi domnitorul, o atitudine negativă faţă de exercitarea arbitrară de putere a boierilor. Pe de altă parte monahii dădeau mărturie pozitivă despre ctitorii din familia Drăculeştilor. Faptul că amintirea despre acele evenimente s-a păstrat aproape un secol fără, aşa cum se pare, să se bazeze pe surse scrise, atestează importanţa atribuită acestui eveniment. Episodul redat aici despre execuţia întregii familii a lui Albu este probabil identic cu cel relatat de tradiţia germană (cf. Beheim, Ebendorfer, Pius II, Dacher, Povestirile Germane în *Corpus Draculianum* vol. 2,1)[395] care însă nu indică niciun nume.

394 DONAT: *Domeniul domnesc*, p. 107.

395 Cf. acest episod la Beheim: „Sein reigement furt er mit grauss. / ain grass geslecht liess er als auss / prennen und gancz veraisten, / Spissen und schaiden von dem leib, / alt und junk, gross, klain, man und weib / vom mynsten pis zum maisten, / Was ir waz uber ale, brüder und swester, dar zu kind, /

Cronologic precedat de nr. **54**.
Cronologic urmat de nr. **55**.

Descriere: Bucureşti, Arhivele Naţionale, S.I., nr. 574 (Govora, III/5): orig. pergament, 59,5 x 46 cm, pecete atârnată căzută. Traduceri din 1844, *ibid.*, ms. 234, fol. 64-67 şi 447, fol. 19-21 şi 463, fol. 112v-114.
Ediţii: Stoica NICOLAESCU: *Documente slavo-române cu privire la relaţiile Ţării Româneşti şi Moldovei cu Ardealul în sec. XV şi XVI.* Bucureşti 1905, p. 13-14; *DRH*, B, vol. 5, nr. 3, p. 3-7 [cu trad. rom.].
Traducere: *DIR, B, Veacul XVI*, vol. 3, p. 3-5.
Literatură: Radu FLORESCU: *Mănăstirea Govora*. Bucureşti 1968, p. 83-87; Pavel CHIHAIA: „Ctitorii", p. 68-74; STOICESCU, p. 45, 55; NEAGOE: *Problema centralizării statelor feudale*, p. 208-209; DONAT: *Domeniul domnesc*, p. 25-26; Ramona Neacşa LUPU: *De la Mircea cel Bătrân la Neagoe Basarab. Raporturile dintre domnie şi biserică în Ţara Românească*. Bucureşti 2014, p. 110, 114; EADEM: „'Şi încă a pustiit şi sfânta mănăstire'. Mănăstirea Govora şi un gest de putere de la mijlocul secolului al XV-lea". În: *SMIM* 23 (2015), p. 267-285; ANDREESCU, p. 89-90; WEBER: „Diplomatia Draculiana", p. 142.

Nota bene: text după copie digitală şi traducere confruntată cu *DRH*.

neven und niffteln, wie dy sind. / der waz ain grasse zale." („Cârmuia cu cruzime: / a poruncit ca un clan întreg / să fie ars şi nimicit / au fost traşi în ţeapă şi descăpăţânaţi / bătrâni şi tineri, mari, mici, bărbaţi şi femei, / de la cei mai neînsemnaţi până la cei mai de frunte. / Şi, peste toate acestea, / fraţii şi surorile, chiar pruncii, / nepoţi şi nepoate, cum se aflau, / ce erau puzderie." Matei CAZACU: *Dracula*. Bucureşti 2008, p. 391-392.)

(Voievodul confirmă mai întâi mănăstirii stăpânirea peste satele Glodul și Hinţea. La aceasta se alătură narația cu următorul episod:)

[…]
а къ є бѣ въ дни вла воєвꙋ цѣпе · а ѡ
є бѣ ѣдѝ болѣрѝ · є имєновꙋ албꙋ вєлнкꙋ ·
тꙋ є взнлꙋ вѝ имєнѝ село · въ своє снлѡтїю
| и є запꙋстѣ и стаа монатнрꙋ · до врѣмє
5 є даровꙋ гъ бъ съ тво родителѣ вса ми ·
рꙋ воєвꙋ добрꙋ · сна

(…)
Iar când au fost zilele lui Vlad voievod Ţepeş,[396] era un boier numit Albul cel Mare[397]. El luă cu sila sus pomenitele sate[398] şi distruse până şi sfânta mănăstire[399] până în timpul când a dăruit Domnul Dumnezeu domnia tatălui domniei mele, Radul voievod cel Bun, fiul

396 Mircea Ciobanul renunţă la indicarea înrudirii sale cu **V**. În episodul relatat, acesta nu apare ca apărător al mănăstirii, el executând familia lui Albu din cauza intrigilor acestuia însă nefolosind distrugerea acestui locaş sfânt ca motiv de război, ci răscularea influentului boier. Deşi nu este cu totul de respins, o posibilă stigmatizare a lui **V**. printre (unele) elite valahe, pare totuşi mai probabil că Mircea dorea să stabilească o legătură cu sprijinitorii acestei mănăstiri, în ciuda faptului că **V**. nu figurează printre ctitorii acesteia.

397 Este posibil ca acest Albu să fie acelaşi cu jupân Albu din timpul domniilor lui Alexandru Aldea care în câteva scrisori adresate braşovenilor se arată ca neobosit duşman al Drăculeştilor, acţionând practic cu forţa şi autoritatea unui voievod: *DRH, B*, vol. 1, nr. 72, p. 133-134; nr. 73, p. 135; nr. 77, p. 138-140; GÜNDISCH: *Urkundenbuch*, vol. 4, nr. 2142, p. 456-457; nr. 2159, p. 475-476. Cf. STOICESCU, p. 45, precum şi IDEM: *Dicţionar al marilor dregători*, p. 15. ANDREESCU, p. 90, identifică pe jupân cu Albu Toxabă, tatăl lui Albul cel Mare; acest mod de citire a numelui se bazează pe amprentele sigilare aplicate pe scrisorile acestuia. În plus, ANDREESCU îl identifică pe vistiernicul Albu din timpul domniei lui Dan II (cf. nr. **17**) cu fratele lui Albu cel Mare, presupunând că după înfrângerea familiei sale, acesta ar fi fugit la Braşov. Dovezi concrete asupra acestor bănuite înrudiri nu există. Cf. de asemenea CHIHAIA: „Ctitorii", p. 73, care discută posibilitatea ca epitetul „cel Mare" să se refere la vârsta lui Albu cel Mare faţă de fratele său mai mic, probabil Albu Toxabă. Despre prenumele „Albu" şi „Tocsaba" şi prezenţa dregătorilor cu aceste nume în sfaturile domneşti cf. Matei CAZACU / Dan Ioan MUREŞAN: *Ioan Basarab, un domn român, la începuturile Ţării Româneşti*. Bucureşti 2013, p. 94-98.

398 Pentru un caz de cotropire de sate mănăstireşti în secolul al XV-lea cf. cazul celor aparţinând M-rii Tismana, atestat după moartea lui Vlad Călugărul (*DRH*, B, vol. 1, nr. 259, p. 419-420).

399 Fapta de jefuire a unei biserici era pedepsită cu moartea (cf. scrisoarea jupânului Dragomir Udrişte în TOCILESCU, nr. 407, p. 408). Mănăstirea şi satele menţionate se aflau pe teritoriul actualului judeţ Vâlcea, la cca. 50 km vest de Curtea de Argeş. Dat fiind faptul că Vlad Dracul a lăsat în urmă multe ctitorii în această regiune, se poate presupune că familia sa avea acolo deosebit de mulţi susţinători (cf. LUPU: *Mănăstirea Govora*, p. 279). Asupra importanţei mănăstirilor ca susţinători deopotrivă spirituali, materiali şi politici ai familiilor de ctitori cf. *ibid.*, p. 271.

влѣ воєвѡ калоугера · ндн (sic!) влѣ воєвѡ цѣпѣ · тое болѣрнѣ албѹ великаго · подвигѣ се є гнѣрь · нѣ главѹ влѣ воєвѡ цѣпѣ · а влѣ воєвѡ ѹзнде съ вонкѹ прѣмо ѥмѹ и ѹхватн єго | и посеклъ га є и ѡ и въсѣ родѹ єго · тѣ є вндѣ влѣ воєвѡ сѣтаа монѣтнра пѣта · тѣ рѣ помловѣ є сѣ тое село · глодѹ и хнцѣ · нѣкое слоузе ѥмѹ · | а потѡ родителѣ гва ин · поконнаго рѣ воєвѡ снъ влѣ воєвѡ калоугера · проводнѣ се є въ таа странѹ · тѣ є вндѣ и сѣтаа монѣтнра запѹстѣнна · тѣ | пакы въздѣнже и ѡбнови и прѣпнса (?) ѩ · сѣ стежанїе гѣѹ ѥмѹ є га (?) є даровѣ гь бъ · ѩкѡ стоѡ и до днє · и є ѡкрн и покѹпн села и ѧцнганн и вн|ногѣ и пернволїаѧн · ѡ кон сѡ ѹзнмаан ѡ сѣта монѣтнра ·

[…]

lui Vlad voievod Călugărul.[400] Drept urmare, însă, atunci, în zilele lui Vlad voievod Ţepeş, ridicatu-s-a acest boier, Albul cel Mare, domn peste capul lui Vlad voievod Ţepeş.[401] Însă Vlad a ieşit cu oştire împotrivă-i şi l-a prins şi l-a ucis pe el şi pe tot neamul lui. Deci a văzut Vlad voievod sfânta mănăstire distrusă. De aceea a miluit el cu acele sate, Glodul şi Hinţea, pe anumite slugi ale sale. Însă după aceea s-a dus tatăl domniei mele, răposatul Radu voievod, fiul lui Vlad voievod Călugărul, în acel loc şi a văzut mănăstirea distrusă.[402] Deci a zidit-o din nou şi înnoit-o şi înzestrat-o cu averea domniei sale pe care i-o dăruise lui Domnul Dumnezeu, aşa cum încă mai stă şi astăzi. Şi a deschis-o şi a cumpărat satele şi ţiganii[403] şi viile şi grădinile de la cei care le luaseră de la sfânta mănăstire.

(…)

(Urmează detalii despre al doilea litigiu pe marginea acestor sate.)

400 CHIHAIA: „Ctitorii", p. 73-74 presupune că Govora trebuie să fi fost o ctitorie a lui Vlad Dracul, cu toate că documentul de faţă arată că această mănăstire ar fi „existat de la începuturile Valahiei", neamintind nimic despre vreo ctitorie a Drăculeştilor. LUPU: *Mănăstirea Govora*, p. 276 vede aici doar o formulare retorică, considerând probabilă ctitoria lui Dracul, pentru că izvoarele mai târzii nu menţionează cu numele vreun ctitor anterior acestuia. Asupra discuţiei şi bibliografiei cf. *ibid*. p. 274-276. Un indiciu asupra bănuitei calităţi de ctitori a Drăculeştilor îl furnizează un hrisov al lui Alexandru II Mircea, în care este pomenit un litigiu al mănăstirii cu presupuşi „Drăculeşti" asupra unui sat sau moşii anonime (*DIR*, *B*, *Veacul XVI*, vol. 3, nr. 339, p. 293). Ambele sate au aparţinut, se pare, familiei lui Albu însă au fost confiscate de Vlad Dracul şi acordate mănăstirii. Recuperarea bunurilor printr-o sentinţă voievodală după dăruirea acestora fiind ca şi exclusă, s-a ajuns astfel la un conflict violent.

401 O datare exactă a distrugerii mănăstirii, precum şi a conflictului cu **V**. nu este posibilă. Clopotul turnat în 1457 (inscripţia cu nr. **1**) nu se află într-o legătură vizibilă cu **V**. sau chiar cu mănăstirea în care se află astăzi. Dacă se acceptă ipotetic că voievodul ar fi dăruit mănăstirii acest clopot, atunci aceasta trebuie să fi fost distrusă nu mai devreme de acest an sau după (cf. şi ANDREESCU, p. 90). Un important punct de reper îl oferă Michel Beheim care plasează episodul uciderii familiei între masacrarea negustorilor braşoveni în februarie/martie 1459 (nr. **14**, **15a-b**) şi execuţia lui Dan în martie/aprilie 1460 (nr. **71**). Se poate chiar ca Albu şi Dan să-şi fi sincronizat acţiunile militare împotriva lui **V**.

402 Această afirmaţie este falsă. Aşa cum indică CHIHAIA: „Ctitorii", p. 69 şi NEAGOE, p. 209, mănăstirea primise în 1488 satul Hinţea ca danie de la Vlad Călugărul, ceea ce înseamnă că mănăstirea era cel târziu în acel an reconstruită (cf. *DRH*, B, vol. 1, nr. 201, p. 335-336). Aici poate fi vorba, aşadar, cel mult de o rectitorire în piatră pe vechiul amplasament al unei biserici din lemn.

403 Asupra robiei ţiganilor cf. supra, nota 180.

39 1604 ianuarie 20, Târgovişte

Radu Şerban, voievodul Valahiei, emite lui Vintilă din Satu Mare şi fraţilor săi o întărire pentru satele Satu Mare şi Vâlcana.

Diplomatică
Autenticitatea este asigurată de pecete şi lista de martori. Formularul diplomatic nu prezintă nicio anomalie, fiind reprezentativ pentru cancelaria valahă a acelei vremi. Fiind mai la obiect, acesta ocoleşte balastul specific hrisoavelor mai vechi, iar în naraţie foloseşte un limbaj tehnic sobru şi standardizat, puţin înclinat spre narări cu caracter cronistic ca în nr. **38**.

Contextualizare
Aderent al lui Mihai Viteazul şi dregător în sfatul acestuia, Radu Şerban (1602-1610) a fost ales voievod de către o adunare de boieri şi oşteni, însă primii săi doi ani de domnie au fost marcaţi de numeroase conflicte. Emiterea documentului de faţă nu pare însă a fi influenţată direct de aceste evenimente, susţinerea unei „slugi a domnitorului" reprezentând un gest de la sine înţeles al voievodului faţă de unul dintre susţinătorii săi.
Hrisovul de faţă oferă cercetării o perspectivă prea puţin luată în considerare asupra constituirii de alianţe dintre **V**. şi boierii valahi. Prin relaţii matrimoniale, voievodul transmitea legitimarea de putere a centrului politic către actori regionali şi locali, contribuind astfel la o domnie consensuală. Din partea lor, aceşti actori puteau astfel să-şi impună pretenţii mai mari de putere faţă de concurenţii lor, deoarece deveneau parte din sistemul de alianţe politico-militare ale elitelor conducătoare. Voievodul profita la rându-i de legături strânse cu anumiţi boieri. Prin căsătorie aceştia prestau şi o inechivocă luare de poziţie pro-domnitor în interiorul reţelelor de putere din Valahia, reducând astfel din abilitatea de constituire de alianţe cu adversarii casei domnitoare. Un efect asemănător este de pus pe seama lui **V**. către sfârşitul anului 1461 sau începutul celui următor, când lua în căsătorie o rudă a regelui Matia Corvin, începând să se poziţioneze contra otomanilor care încep să-i pună loialitatea sub semnul întrebării (cf. nr. **23**). În afara celor reieşite din prezentul document, nu mai dispunem de alte informaţii despre Alişandra, putându-se doar presupune cu destulă siguranţă că această căsătorie a avut loc în a doua domnie a fratelui ei, **V**., deoarece acesta nu dispunea în a treia domnie de prea multe resurse financiare din cauza războiului cu Basarab Laiotă (cf. nr. **30**). **V**. este, de altfel, primul voievod în privinţa căruia este atestată cumpărarea unui sat (cf. DONAT). Cât de importantă şi prestigioasă a fost această legătură dinastică cu familia voievodului, încă o mai demonstrează acest izvor după un secol şi jumătate, depunând mărturie împotriva ipotezei cum că **V**. ar fi fost supus stigmatizării printre elitele valahe. Un act juridic din secolul al XV-lea, precum cel de cumpărare a două sate, îşi păstrase fără nicio problemă valabilitatea în rezolvarea unui litigiu din secolul al XVII-lea.

Cronologic precedat de nr. **29**.
Cronologic urmat de nr. **59**.

Descriere: Bucureşti, Arhivele Naţionale, M-rea Căldăruşani II/1: orig. pergament, aproape pătrat, 32 cm, afectat în partea de jos, 25 rânduri; pecete aplicată timbrată şi căzută.
Traducere: *DIR, B, Veacul XVII*, vol. 1, nr. 116, p. 106-108.
Literatură: Gheorghe I. MAREŞ: „Urmaşii dâmboviţeni ai Alexandrei, sora lui Vlad Ţepeş". În: *Arhiva Valachia (Muzeul judeţean Dâmboviţa, Târgovişte)* 8 (1976), p. 121-127; Ştefan ANDREESCU: „Quelques notes concernant Vlad l'Empaleur, prince de Valachie". În: *RRH* 28, 1-2 (1989), p. 123-128, aici p. 123-124; DONAT: *Domeniul domnesc*, p. 25; CAZACU, p. 31, 59.

Nota bene: text după copie digitală.

† Ꙗ҃лтїю бжїею і҃ѡ радꙋ воєводꙋ(а?) и гнъ· въсєн зємлн оугрровлахїнкоє · в҃нѣ поконнѫ і҃ѡ б{асарабъ} воєводꙋ · давѫ гво
5 лн сїе повелѣнїе гва лн · | слѣ гва лн · кѣтѣи ѡ велн{к}н (?) село и сѣ братїє сн и сѣ снв ⸗н елнцн є҃ѕ бг҃ь дⷭ҃ · ꙗкѡ да {...} велнко село и сѣ вѣхотарѡ ѡ полѝ и ѡ шѣ · | н провѡ (?) вє (?) ѡ сєлѝще селѡ и сѣ дѣ
10 сѣ внногрѫ · и ѡ побѣ и сѣ вонѣ и сѣ кєнѝ (?) и пѡша сѣ шѕм{.} и село влъкана вѣ и сѣ вѣхотарѡ ѡ полю · | н ѡ шѣ и ѡ вѡ и ѡ сєлнщ{.} селѡ н ѡ побѣ· понѣ сїе
15 вн рєнє села внли сѣ за дѣнѕ дан{..}лѡ спатꙋ н вонѣ двонкѕ дѣ | слѣ гва лн кѣтѣи пѡ ѡ съгѣнн · ѧлѝ сѣ внли покѕпн вн рєнє села вєлнко село и влъ{...} ѡ поконнѫ влꙋ воєводꙋ цѣпешѕ · | ѡбꙋ є дꙋ · нѫ село велѝко селѡ се зовѣ ·а҃ѯ сп҃· а нѫ село влъкана а҃ѯ п҃·

Din mila lui Dumnezeu Io Radul voievod şi domn a toată ţara Ungrovlahiei, nepot al răposatului Io Basarab voievod. Dă domnia mea această poruncă a domniei mele slugii domniei mele, Vintilă din Satu Mare, dimpreună cu fraţii săi şi cu fiii săi, câţi îi va da Dumnezeu, ca să-i fie lui Satul Mare şi întregul hotar, din câmp şi din pădure şi din ape şi din vatra satului şi cu dealul cu vie şi de pretutindeni asemeni şi cu moară (?) şi cu [semănătura şi cu păşunea], şi […][404] cu pădure şi cu întreg satul Vâlcana cu tot hotarul din câmp şi din pădure şi din ape şi din vatra satului şi de pretutindeni.[405] Sus numitele sate au fost de moştenire ale lui Danciul spătarul şi ale lui Voinea vornicul, înaintaşii slugii domniei mele, Vintilă postelnicul din Săteni. Sus numitele sate, Satul Mare şi Vâlcana, fost-au cumpărate de răposatul Vlad voievod Ţepeşu. El a plătit pentru satul ce se numeşte Satul Mare, aspri 280.000, iar pentru satul Vâlcana aspri 80.000.[406]

404 În *DIR*, p. 106, este trecut: „şi Popşa cu Pădure", constituind un text fragmentar scris peste altul şters, ilizibil.

405 Astăzi în comuna Secu din judeţul Dolj, cca. 50 km NV de Craiova şi cca. 270 km V de Bucureşti.

406 Suma aparent exagerată. 50 *akçe* echivalau în timpul lui **V**. cu un florin, dar în timpul lui Radu Şerban paritatea urcase până la 1:200, ceea ce dă de bănuit că se procedase în cancelarie la o actualizare a preţului din secolul al XV-lea conform realităţilor contemporane şi folosind asprul otoman (*akçe*) ca monedă de calcul, aşa cum de alfel era curent în imperiu. Cu toate acestea, Satu Mare ar fi valorat la paritatea din secolul al XVII-lea cca. 1400 de florini, în timp ce un sat precum Troieneştii fusese vândut pentru numai 50 (nr. **7**). Satele fuseseră cumpărate şi nu confiscate de la boieri hicleni, deoarece acestea, fiind de zestre, trebuiau să depună mărturie despre prestigiul donatorului transferat, astfel, beneficiarului. Bunuri provenite din confiscări n-ar fi fost potrivite deoarece familia beneficiarului ar fi fost vârâtă într-un potenţial conflict viitor asupra proprietaţii.

а потѣ покои́на̀ вла̀ воевѡ̀ цѣпѣ ѡ̃ є̀ да̀ | прѣкїю вн̄ рѣне села сестрѧ сн алнша̀дрен дѣ да̀тюло̀ спа̀ и воинѣ двѡ дѣ слѫ гва ѡн вн̄ рѣн{.} · а потѣ къ̀ є̀ вн̄ прн дн̄н гва ѡн · а слѫ | гва ѡн вѣтн̄ ѡ̃ сътѣнн и̇ сѣ братїе сн · жаловали сѧ ѧ гво ѡн · како ѭхавнли се сѧ и поцрачѝн̄ (?) въсѣ кнн̄ н̄ н̄ нцла на̀ вн̄ рѣне села | та̀ пришли сѧ ѧ гво ѡн · и проца́вн̄ є̀ кнн̄ н̄ старе и̇ праве́ инн̄ прѣ̂е гпн̂ · и̇ вндѣхѡ̀ го ѡн кнн̄ за дѣнѧ· и̇ за покѧпе́нїı | слѧзѣ̀ (?) гва ѡн · вѣтн̄ ѡ̃ велнка̀ село̀ и̇ сѣ бра́тїе сн̀ · и̇ прочатнхѡ̀ гво ѡн въсѣ кнн̄ н̄ за ѡнѧ велнка̀ днва̀ гвѧ ѡнѝ прѐ въсеѡи потѣенн̄ (?) | правнтелїе гва ѡн · ѭпръвı кнн̄ покои́на̀ ра̂ỷа воевѡ̀ · те́ре свѣтѣствѧѐ · како сѧ покѧпнли вн̄ рѣне села ѡ̃ поконна̀ вла̀ воевѡ̀ цѣпѣ | {.}а потѣ да̀ є̀ прѣкїю сетра̀ сн̀ алнша̀дрен · дѣ̀ да̀тю спа̀ и̇ воинѣ двѡнкѧ дѣ вѣтнло̀ по̃ и сѣ братїѐ сн̀ · и̇ а потѣ кнн̄ инрѣ̀ воевѡ̀ | запре́нїе · како сѧ нцла да̀тю спа̀{…} двѡнн̄ дѣ вѣтнло̀ по̃ {…} | бьднлъ (?) на (?) и̇це вонкла · и̇ сѣ вла̂ỷ и̇ сѣ ра̂ · и̇ сѣ ра̂ỷ стѣ ѡ̃ црѣ · и̇ сѣ ра̂ỷ лофѣ ѡ̃ чюцѣка ·

Iar apoi a dat răposatul Vladu voievod Ţepeş sus pomenitele sate de zestre surorii sale, Alişandrei, strămoaşa lui Danciul spătarul şi a lui Voinea vornicul, sus pomeniţii înaintaşi ai slugii domniei mele. Apoi, când fură zilele domniei mele, s-au plâns sluga domniei mele, Vintilă din Săteni, şi cu fraţii săi înaintea domniei mele, cum că toate înscrisurile lor, ce le au pe sus pomenitele sate, s-au stricat şi înnegrit.[407] Deci au venit la domnia mea [Vintilă cu fraţii săi] şi au arătat vechile şi legiuitele lor înscrisuri ale domnilor de mai înainte. Şi a văzut domnia mea înscrisul de moştenire şi cumpărare al slugii domniei mele Vintilă din Satul Mare şi al fraţilor săi. Şi a citit domnia mea toate înscrisurile lor asupra ocinei înaintea marelui sfat al domniei mele, înaintea tuturor cinstiţilor dregători ai domniei mele, mai întâi înscrisurile răposatului Radul voievod[408] care adeveresc că sus pomenitele sate au fost cumpărate de răposatul Vlad voievod Ţepeş, iar apoi acesta le-a dat de zestre surorii sale Alişandrei, strămoaşa lui Danciul spătarul şi a lui Voinea vornicul, înaintaşii lui Vintilă postelnicul şi ai fraţilor săi. Iar după aceasta [au arătat] înscrisul de pârâ al lui Mircea voievod,[409] fiindcă Danciul spătarul şi Voinea vornicul, înaintaşii lui Vintilă postelnicul, au avut pârâ cu nişte boieri: {nepoţii lui Vlad banul, Dragotă şi Stanciu, şi nevasta lui}[410] Bădilă, anume Voica, [s-au certat] cu Vladul şi cu Rada şi cu Radul stolnicul din Mârşa şi cu Radul logofăt din Ciungeasca.

(*Litigiul a fost rezolvat în favoarea slugii domnitorului. În dispoziţie voievodul întăreşte hotărârea sub ameninţarea blestemului.*)

40-43 Greu lizibil.

407 O explicaţie alternativă este că familia lui Vintilă nimerise într-un conflict cu alţi nobili asupra stăpânirii Satului Mare şi se străduia să-şi asigure susţinerea voievodului. Emiterea hrisovului implicând taxe semnificative, făcea ca petenţii să apeleze la astfel de mijloace doar în cazuri excepţionale ori conflictuale grave.

408 Radu cel Mare (1495-1508), fiul lui Vlad Călugărul şi nepot al lui **V**. Acest pasaj este un indiciu că **V**. nu a emis un hrisov pentru a documenta zestrea, aceasta fiind menţionată pentru prima dată în hrisovul lui Radu cel Mare.

409 Mircea Ciobanul (1545-1554; 1558/59), emitent al nr. **38**.

410 Adăugat după *DIR*.

Izvoare complementare

Prezentul capitol reproduce extrase din 28 de hrisoave valahe din perioada 1437-1643 care cuprind doar detalii scurte ori episodice asupra persoanei şi domniei lui **V**. fără relevanţă personală ori politică deosebită. Totuşi, acestea transmit unele informaţii ce permit legătura cu celelalte izvoare din aria de transmisie I, precum şi cu cronicile valahe (*Corpus Draculianum* vol. 2,2) ce schiţează coordonatele memoriei elitelor valahe de mai târziu. În acelaşi timp, acestea oferă indicii asupra unor hrisoave astăzi pierdute.

40 [1437] ianuarie 20, Târgovişte

Vlad Dracul, voievodul Valahiei, emite către boierul Roman o danie pentru satele Voivodeni, Săsciori-Loviștea, părți în Sâmbăta de Sus, eliberându-le de slujbe și dări.

Traducere maghiară din 1727 după un original slavon; loc de păstrare necunoscut.

Nota bene: text şi traducere după *DRH, B*, vol. 1, nr. 80, p. 142-143.

(Ambii fii sunt menționați în dispoziție:)

(…) senki őket ne akadályozza, senki töllek el ne vegye, se az én uraságomnak idejében, se az én elsőszület fiamnak idejében. Uraságomnak végeig Myrcza és Vladul szekerességtől (…)

(…) să nu-i prigonească nimeni, să nu le ia nimeni de la ei, nici în vremea domniei mele, nici în vremea fiilor mei primi născuți,[411] Mircea şi Vladul.[412] (…)

411 Menţionarea fiilor de Vlad Dracul a servit la COSTĂCHEL / PANAITESCU / CAZACU: *Viața feudală*, p. 276 ca argument pentru susținerea tezei că beneficiile fuseseră acordate cu caracter temporar de către voievozii Valahiei în prima jumătate a secolului al XV-lea. Această teză este contrazisă de inexistanța unei clauze explicite în hrisoave, care ar limita valabilitatea documentelor. Ba din contră, o parte frecventă în formularul diplomatic era sancțiunea care prevede respectarea deciziei voievodului după moartea acestuia (cf. nr. **7**, **16)**. Cf., de asemenea, FLORESCU: *Divanele domneşti*, p. 95-97.

412 Prima menţionare a lui **V**. În momentul emiterii acesta avea probabil cel puţin 5 ani, dat fiind faptul că în 1448 devenea pentru prima dată voievod (cf. nr. **1** şi nr. **115**). Pentru alte informaţii despre copilăria sa cf. Doukas şi Aşık Paşa-zade / Neşri în *Corpus Draculianum*, vol. 3.

41 1437 august 1, Târgovişte

Vlad Dracul, voievodul Valahiei, emite către mai mulți boieri ai săi întăriri pentru satele Dobruşa, Şerbăneşti, Mamul şi altele, scutindu-le de slujbe şi dări.

Traducere românească din 1812; Bucureşti, Bibl. Academiei Române, ms. 5722, fol. 5.

Nota bene: text după *DRH, B*, vol. 1, nr. 83, p. 146-147.

(…) să le fie preste acéste trei locuri care mai la urmă am zis, întru moştenire şi ohabnice (*sic!*), lor şi feciorilor lor, nepoţilor şi strenepoţilor lor, pînă în viiaţa domnii mele şi pînă în viaţa fiilor domnii mele, Mircea şi Vladu. (…)

42 1437 august 10, Târgovişte

Vlad Dracul, voievodul Valahiei, emite către mai mulți beneficiari o întărire pentru satul Luciiani, scutindu-l pe acesta de slujbe şi dări.

Traducere românească din secolul al XVIII-lea; Bucureşti, Bibl. Academiei Române, CLXV/123.

Nota bene: text după *DRH, B*, vol. 1, nr. 85, p. 148-149.

(Ambii fii introduşi în dispoziție:)

(…) întru moşie şi întru ohabnicie, lor şi feciorilor lor, nepoţilor şi strănepoţilor lor, pînă în viiaţa domnii méle şi pînă în viaţa celor întîiu născuţi fiii domniei méle, Mircea şi Vladul. (…)

43 1437 august 23, Târgovişte

Vlad Dracul, voievodul Valahiei, emite către jupânul Bodin o întărire pentru satul Vlădeşti, eliberându-l pe acesta de slujbe şi dări.

Original: Bucureşti, Arhivele Naţionale, S. I., nr. 35 (Mitrop. Ţ. Rom. XCIV/2).

Nota bene: text şi traducere după *DRH, B*, vol. 1, nr. 87, p. 151-153.

(Fiii introduşi în sancţiune:)

(…) въ ѡчинѫ и въ ѡхабѫ, до живота господства ѥи и до живота синовь господства ѥи, Мирѫе и Влад и до живота ихъ (…)

(…) de ocină şi de ohabă, cât va trăi domnia mea şi cât vor trăi fiii domniei mele, Mircea şi Vlad, şi cât vor trăi ei (…)

44 1439 august 2, Argeş

Vlad Dracul, voievodul Valahiei, emite către M-rile Tismana şi Vodiţa o întărire pentru toate daniile şi privilegiile precedente.

Original: Bucureşti, Arhivele Naţionale, Peceţi, nr. 1 (Tismana III/3).

Nota bene: text şi traducere după *DRH, B*, vol. 1, nr. 89, p. 154-156.

(Fiii introduşi în sancţiune:)

(…) Сїа въсѣ прилагат и господство ѥи и оутвръжда съ въсѣкыи повелѣнїем и оутвръжденїем, да бѫдѫт неподвижна и непрѣложна до живота господства ѥи и до живота сыновь господства ѥи Мирѫтѣ и Влад и Радуль. (…)

(…) Toate acestea le-a dăruit şi întărit domnia mea[413] cu toată porunca şi întărirea, ca să fie neclintite şi neschimbate cât va trăi domnia mea şi cât vor trăi fiii domniei mele, Mircea şi Vlad şi Radul[414]. (…)

413 Despre posibila importanţă a prezenţei lui Vlad Dracul la Argeş la această dată, unde ar fi urmat să ctitorească o biserică cf. Pavel CHIHAIA: „Cele două lăcaşuri ale Mitropoliei din Curtea de Argeş deduse din hrisoavele bisericii lui Neagoe Basarab". În: *Din cetăţile de scaun ale Ţării Româneşti*. Ed. de IDEM. Bucureşti 1974, p. 46-65; IDEM: „Contribuţii la studiul etapelor de construcţie ale caselor domneşti din Curtea de Argeş". În: *ibid*., p. 77-104, aici p. 91.

414 Data naşterii lui Radu este de fixat pe baza acestei prime menţiuni în răstimpul dintre 23 august 1437 (nr. **43**, în care nu este pomenit) şi 16 septembrie 1440, data emiterii documentului de faţă. Cf. REZACHEVICI: *Cronologia domnilor*, p. 106.

45 1440 septembrie 16

Vlad Dracul, voievodul Valahiei, emite către preotul monah Dorotei o întărire pentru un loc în Licura şi şase vii, permiţându-i acestuia să înalţe acolo o mănăstire ca ctitorie domnească.

Original: Bucureşti, Arhivele Naţionale, S. I., nr. 36 (Cozia IX/1).

Nota bene: text şi traducere după *DRH, B*, vol. 1, nr. 91, p. 157-159.

(Fiii introduşi în sancţiune:)

(…) То да ѥ҇ст непотъкновено до живота господства ѥ҇ѥ и до живота сыновъ господства ѥ҇ѥ Ѩнрча и Влад и Радула. (…)

(…) Acestea să-i fie neclintite cât va trăi domnia mea şi cât vor trăi fiii domniei mele, Mircea şi Vlad şi Radul. (…)

46 [înainte de 1442 septembrie]

Vlad Dracul, voievodul Valahiei, roagă pe braşoveni să medieze cu pârcălabii din Bran care hărţuiesc negustorii valahi.

Original: Braşov, Arhivele Naţionale, Stenner I 171.

Nota bene: text şi traducere după BOGDAN: *Documente privitoare*, nr. 54, p. 78-79 [datat cel mai devreme în 1438, ceea ce, însă, pe baza lui Doukas (*Corpus Draculianum*, vol. 3) nu corelează cu ţinerea lui **V**. şi Radu ca ostateci, care a început în 1442. Fiindcă domnia lui Vlad Dracul a sfârşit cel târziu în septembrie, Basarab II ocupând tronul ţării, documentul nu a putut fi emis mai târziu de septembrie 1442 (cf. REZACHEVICI: *Cronologia domnilor*, p. 94 şi 101) şi TOCILESCU, nr. 62, p. 60-61).

(În naraţie:)

† Ѩ҇ Влад воєвода и господинъ, пишєт господство ѥ҇ѥ ѥ҇ѥнѩ прїателеѩ, пръгаромъ Брашевскыѩ, ѥ҇нѡгѡ здравїе. И ѡ сеѩ вн ѥ҇олѣ, да ѥ҇ѥ разѵмѣете, како азъ сн ѡставнх дѣца да се закола҃т, нздади ѥ҇нръ христїанскы и нздади да сѧ҃ъ и азъ и ѥ҇оа земѣ господнна ѥ҇ѥ кралѣ (…)

† Io Vlad voievod şi domn. Scrie domnia mea [cuvânt de] multă sănătate prietenilor mei, pârgarilor Braşovului. Şi vă conjur să înţelegeţi cum mi-am lăsat în urmă copiii ca să fie omorâţi şi [aceasta] pentru pacea creştinilor şi ca noi, eu şi ţara mea, să aparţinem domnului meu, craiul. (…)[415]

415 La sfârşitul prezentului document Vlad Dracul acreditează pe solul său, Lenart. Asupra omonimului său din sfatul domnesc al lui **V**. cf. nr. **22**.

47 1445 august 7, Târgovişte

Vlad Dracul, voievodul Valahiei, emite către Badea Ciutin o întărire pentru ocina de la Malul de Sus şi Zloteşti, scutind-o pe aceasta de slujbe şi dări.

Copie: Bucureşti, Bibl. Academiei Române, ms. 5236, fol. 45-48.

Nota bene: text şi traducere după *DRH, B*, vol. 1, nr. 99, p. 173-175.

(Fiii introduşi în sancţiune:)

(…) Тωгω радн, да ни ест въ ѡчинѫ и въ ѡхабѫ, тѣи и дѣцаи ихъ, внѹатѡи и прѣвнѹатѡи ихъ, до живота господства ѥи и до живота пръвороднихъ синов господства ѥи Ѩнрчю и Ѧладоулъ и Ѓадоулъ (…)

(…) De aceea să le fie de ocină şi de ohabă lor şi copiiilor lor, nepoţilor şi strănepoţilor lor cât va trăi domnia mea ori cât vor trăi întâi născuţii fii ai domniei mele, Mircea şi Vladul şi Radul. (…)

48 1461 septembrie 27

Menţiune din anul 1797 a unui hrisov al lui Vlad Ţepeş din 1461 privind satul Călugăreni.

Original: Bucureşti, Bibl. Academiei Române, Acte Grădişteanu, fără nr.; locul de păstrare al originalului este necunoscut.

Nota bene: text după *DIR, B, Veacul XIII, XIV, XV*, vol. 1, nr. 124, p. 132, şi *DRH, B*, vol. 1, nr. 121, p. 206-207 [doar fragmentul în limba română editat mai jos].

(Extras dintr-o traducere din fondul arhivistic „Documente Grădişteanu”:)

Şi i-am dat domnia mea satul Călugăreni[416] şi hotarul de la metoh[417] pe calea Giurgiului până în calea Prundului şi din calea Prundului până în calea Mujdreanului şi din calea Mujdreanului în jos până în vale şi de acolo pă vale, ca să fie hotarului până unde se împreună cu balta Comanei, drept în iazerul Câlniţei. Aceste semne sânt scoase din chiar hrisovul măriei sale răposatul Vlad v[oevod], feciorul măriei sale, răposatul Vlad voevod, ce este scris la leat 6970*, adică 6970*, septembrie 27.[418]
{1797 mart. 7, Grigore logofăt}

6 Cu cifre arabe; cu cifre chirilice.

416 Cca. 30 km la sud de Bucureşti.
417 Gr. *μετόχι* sau *μετόχιον*: mănăstire închinată Sf. Munte Athos ori Patriarhiei Ierusalimului.
418 Neclar dacă este vorba aici de o întărire ori o danie. Cf. discuţia din studiul introductiv.

49 1500 ianuarie 21[419]

Radu cel Mare, voievodul Valahiei, emite către Stan o întărire pentru ocina lui Neagomir [din Ciofrângeni], stabilindu-i hotarele.

Original: Bucureşti, Arhivele Naţionale, S. I., nr. 122 (Ep. Râmnic, XIV/2-3).

Nota bene: text şi traducere după *DRH, B*, vol. 2, nr. 41, p. 92-93.

(În dispoziţie:)

(…) ꙗкоже да ими ест ѡчинꙋ Нѣгоминов вьсꙗ, варе колнко се хтет избратн, ере покꙋпн Дан ѡт Нѣгомнр за ,ґф̃ аспрн, еще прн дьнн Владꙋл воиводе нарецемн Цѣпеш, ѡт слѣмѣ Хинцев до лнца Корнꙋлов н ѡт хотарꙋ Глодꙋлов до хотарꙋ Бꙋнещом ꙋ Мълꙋрел, н ѡт връх Фъцецел до хотарꙋ Бꙋнещом ꙋ връх цю клеплет (…)

(…) ca să-i fie toată ocina lui Neagomir, oricât se va alege, căci a cumpărat Dan de la Neagomir pentru 3.500 de aspri încă din zilele lui Vlad voievod cel numit Ţeapeş,[420] din culmea Hinţei până în faţa Cornului şi din hotarul Glodului până în hotarul Buneştilor, la Mălurel şi din piscul lui Făgeţel până în ţinutul Buneştilor, în piscul ce este pleşuv (…)[421]

419 Datare după *DIR*. Conform editorilor *DRH*, documentul ar fi de datat după atestarea lui Bogdan mare logofăt pe anul 1506, ceea ce ar presupune o greşeală de datare în acesta. Deşi acesta este într-o slabă stare de conservare, datarea în anul „7008" (1500) apare neîndoielnică. Datarea zilei care nu mai poate fi reconstruită pe baza originalului s-a stabilit după o traducere.

420 Cea mai veche atestare a poreclei lui **V**. într-un izvor valah. Un indiciu indirect că aceasta circula încă din timpul vieţii voievodului. Deşi neutilizată în nr. **36** şi **37**, la sfârşitul anilor 1470 şi începutul anilor 1480, diminutivul „Çepelüş" folosit în izvoarele otomane timpurii pentru Basarab cel Tânăr (cf. Oruc **P** în *Corpus Draculianum* (germ.), vol. 3, p. 155) dovedeşte deja existenţa poreclei.

421 Potrivit *DRH*, p. 515 ţinutul acesta se află în regiunea din jurul M-rii Govora. Despre Glodul şi Hinţea, confiscate de **V**. din cauza hicleniei lui Albu cel Mare şi împărţite unor slugi domneşti cf. nr. **38**.

50 [începând cu 1508 aprilie 23]

Mihnea cel Rău, voievodul Valahiei, invită braşovenii la reluarea relaţiilor diplomatice.

Mihnea cel Rău (cca. 1462 – 1510) a fost primul fiu, ilegitim însă, al lui **V**. (cf. Povestirile Ruseşti în *Corpus Draculianum* vol. 2,1). La începutul domniei (cel mai devreme 23 aprilie 1508) acesta s-a străduit să-şi stabilizeze poziţia, clădind bune relaţii cu braşovenii. Asemeni altor elite valahe (cf. nr. **37**), Mihnea face la rândul său referire la ospitalitatea membrilor sfatului orăşenesc de care s-ar fi bucurat în Braşov. Această şedere este de plasat între sfârşitul lui septembrie şi începutul lui octombrie 1476 şi anume în perioada când **V**. îşi pregătea campania în Valahia. Dacă adolescentul Mihnea, pe atunci în vârstă de cca. 14 ani, chiar îşi însoţise tatăl în campania ce a urmat sau dacă a rămas la Braşov nu este atestat. Aşa cum era de aşteptat, Mihnea omite menţionarea vechiului conflict al braşovenilor cu tatăl său, ce făcuse ca vizita lui **V**. să fi fost aşteptată cu ceva grijă (cf. nr. **91**). Atrage atenţia intitulaţia care, contrar uzanţelor cancelariei, omite filiaţia către **V**. care apare în toate hrisoavele slavone interne ale lui Mihnea.

Original: Braşov, Arhivele Naţionale, Stenner 324.
Traducere: BOGDAN: *Documente şi regeste*, nr. 141, p. 138-140.
Ediţii: MILETIČ: *Novi vlacho-bulgarski gramoti*, nr. 111; TOCILESCU, nr. 222, p. 210-212.

Nota bene: text după copie digitală, traducerea se orientează după BOGDAN.

(*Din prima parte a scrisorii*:)

† млⷭ҃тию бж҃иею їѡ҃ мнх҃ъ воєвода и гⷭ҃ъ
въсєн ѕємлѝ вгг҃роблахїнскоѝ· пишⷣ гⷭ҃во ми·
нашѝ чⷭ҃тнтѝ бра|тиⷯ· и добрѝ прiятелⷭ҃· и
блг҃иннѝ сѹсѣдⷭ҃· сⷭ҃цѧ и двⷭ҃надесетѝ пѹргарⷭ҃
ѿ брашⷭ҃· много | ѕдравⷭ҃не прїносимо гⷭ҃ѹ
вн. и по сⷭ҃ даваⷭ҃ ѧзнанїе гⷭ҃ѹ вн· како да сн
донесете гⷭ҃во вн на ѯ· єщє къда | смъ бⷭ҃ѣ ѿ
малⷭ҃ на мєгю ваше гⷭ҃во, и съ моими
родителн· тере смо лакевали и жнковали·
како | знаѩ кто сѧ старен мєгю ваши·
докле даде гⷭ҃ъ бⷭ҃ъ· тере съ бж҃иⷭ҃ хотенїⷭ҃· а
гⷭ҃во ми єсмъ | гⷭ҃пръ влаⷯ҃он ѕємлѝ·
и ѿ чⷭ҃а що ме донесе бⷭ҃ъ ѧ ѕємлѩ· а гⷭ҃во ми
нмⷭ҃ надежⷣ· како чєте се радо|вати гⷭ҃во
вн· ѡ нⷣшєн добродетелн· како се сѧ
ѡбрадовали· и дрѧзн наши мецнѧшн·* кон
сⷭ҃ | ѡколо нⷭ҃· (…)

† Din mila lui Dumnezeu, Io Mihnea voievod şi domn peste toată Ţara Ungrovlahiei. Scrie domnia mea cinstiţilor fraţi şi bunilor prieteni şi apropiaţilor vecini, judelui şi celor 12 pârgari din Braşov. Urăm multă sănătate domniei voastre. Şi despre aceasta dăm ştire domniilor voastre ca să aduceţi aminte că atunci când eram mici cu părinţii mei în ţinutul domniilor voastre, am locuit şi trăit [acolo], aşa cum ştiu unii dintre voi ce sunt mai bătrâni, până ce-a dat Domnul Dumnezeu să fie domnia mea după voia dumnezeiască domn al Ţării Valahiei.
Şi din ceasul în care m-a condus Dumnezeu în ţară nădăjduieşte domnia mea ca şi domniile voastre să se bucure de bunăvoinţa noastră, aşa cum s-au bucurat şi alţi vecini ai noştri ce ne sunt împrejur. (…)

(*Mihnea îi întreabă pe braşoveni de ce nu au răspuns prin soli proprii la soliile sale, plângându-se că aceştia nu permit negoţul valah şi nu lasă la păşunat vitele valahe. De aceea îi ameninţă implicit pe braşoveni, amintindu-le că oastea ungurească nu va fi mereu în apropierea lor pentru a-i apăra. De asemenea, solicită informaţii despre unguri.*)

---

16 TOCILESCU: ѥцїїашн.

51a-h 1508 iunie 6, Piteşti

Mihnea cel Rău, voievodul Valahiei, emite către M-rea Govora, în urma unui litigiu, o întărire pentru satele Glodul şi Hinţa.

În timpul scurtei sale domnii, Mihnea (1508-1509) a inclus în intitulaţia sa din hrisoave interne filiaţia ce face trimitere la **V**.

Original: Bucureşti, Arhivele Naţionale, S. I., nr. 154 (Govora, III/2).

Nota bene: Deoarece intitulaţia cu excepţia diplomei din 7 septembrie 1508 (*DRH, B*, vol. 2, nr. 58, p. 121-126), în care nu este menţionat **V**., este în toate documentele lui Mihnea mereu aceeaşi, în cele ce urmează va fi redată doar intitulaţia din primul document cu o astfel de filiaţie; text şi traducere după *DRH, B*, vol. 2, nr. 54, p. 116. Pentru celelalte documente cf. ibid., nr. 55-57 şi 59-63.

(*În intitulaţie*:)

† Мнлостню божїею, Їѡ Мнхнѣ воєводa н господинь вьсон ѕємлн Оугровлахїнскон, сынь Блада великаго воєводa. (…)

† Din mila lui Dumnezeu, Io Mihnea voievod şi domn a toată Ţara Ungrovlahiei, fiu al marelui Vlad voievod. (…)

52 1508 noiembrie 1, Ştefăneşti

Mihnea cel Rău, voievodul Valahiei, emite o întărire pentru M-rea Tismana.

Asemeni tatălui său, Mihnea a întărit celor mai importante mănăstiri privilegiile existente, confirmând între altele şi nr. **9**.

Original: Bucureşti, Arhivele Naţionale, S. I., nr. 160 (Tismana, LVIII/1).

Nota bene: text şi traducere după *DRH, B*, vol. 2, nr. 60, p. 129-130.

(*În intitulaţie*:)

† Мнлостню божїею, Іѡ Мнѫнѣ воєвода и господинъ вѣсон ѕємли Ѹггровлахїнское, сынъ Влада великаго воєвода. […]

† Din mila lui Dumnezeu, Io Mihnea voievod şi domn a toată Ţara Ungrovlahiei, fiu al marelui Vlad voievod. (…)

(*În naraţie:*)

Тако єгѹмєн Мнсанл и братиа ѡт свѣти монастнр нзвадише книге старнм господам ѡт Владнслава воєвода, що єст бнл прѣжде Мнрча воєвода и книгѹ предедѹ господства им Мнрче воєводе и потом и книге въсем господам по редѹ и книгѹ родїтелю господства им Влада воєводе. [...]

Astfel au văzut egumenul Misail şi fraţii sfintei mănăstiri înscrisurile bătrânilor domni de la Vladislav voievod, care a fost înainte de Mircea voievod, şi înscrisul străbunicului domniei mele şi apoi înscrisurile tuturor domnilor pe rând şi înscrisul tatălui domniei mele, Vlad voievod. (…).

53 1511 martie 22, Bucureşti

Vlad cel Tânăr, voievodul Valahiei, emite către M-rea Snagov o întărire pentru părţile din satele Cârcimari şi Băbeani.

Original: Bucureşti, Arhivele Naţionale, S. I., nr. 174 (Snagov, X/1).

Nota bene: text şi traducere după *DRH, B*, vol. 2, nr. 83, p. 175-178.

(În dispoziţie:)

(…) И пакн да нм єст ѹ Кръчнмарн четвръти дел и ѹ Б(ъб)ѣнн четвръти дел, що єст прнложнл Корнлїе калѹгер свѣтомѹ монастнрѹ, еще прн дьнн вникѹ господства им Влад воєвода. (…)

(…) Şi iarăşi să le fie lor în Cârcimari a patra parte şi în Băbeani a patra parte, pe care a dăruit-o călugărul Cornilie sfintei mănăstiri încă în zilele unchiului domniei mele, Vlad voievod. (…)

54 1550 mai 11, Bucureşti

Mircea Ciobanul, voievodul Valahiei, emite pentru Albul din Cepari şi fraţii săi, Dara şi Şuici, cu fiii lor şi cu fiii lui Drăghici şi lui Vladul o întărire pentru o veche ocină în faţa revendicării fraţilor Răţăi.[422]

Original: Bucureşti, Bibl. Academiei Române, MDXXXVII/16.

Nota bene: text şi traducere după *DRH, B*, vol. 4, nr. 290, p. 343-344.

(În naraţie se arată că Răţăii nu au venit în întâmpinarea cererii voievodului de a jura că este vorba de ocina lor)

(…) Й потомъ, пакы пріндоше Ръцъни пред господства ми със кд̑ болѣри на свѣти Гешргие и никакоже пакы не можаше заклети, ни пакы осташе Ръцъни от закон от пред господства ми, како свт осталы и от пред Винтилъ воиводе и о⟨т⟩ пред въсеми господами, ере сїе више речене очины изгѫбили ихъ свт еще прѣдѣдї Ръцълов прѣжде от Влад воивода Цепеша, а жѫпан Бадѣ от Шѫнч покѫпили ихъ ест тъда, въ тие дьни, правом неговѫ стежание. (…)

(…) Iar apoi venit-au iarăşi Răţăii înaintea domniei mele cu 24 de boieri de Sf. Gheorghe [pe 23 aprilie] şi iarăşi n-au putut jura, ci iarăşi rămas-au Răţăii de lege înaintea domniei mele, aşa cum rămăseseră mai înainte şi în faţa lui Vintilă voievod şi mai înainte în faţa tuturor domnilor, căci această sus pomenită ocină au pierdut-o strămoşii Răţăilor încă mai înainte de la Vlad voievod Ţepeş, însă a cumpărat-o pe atunci jupân Badea din Şuici în acele zile din dreapta sa agoniseală.
(…)

55 1558 februarie 11, Bucureşti

Mircea Ciobanul, voievodul Valahiei, emite o întărire pentru recunoaşterea vechilor hotare ale satului Aref călcate de Radu din Goleşti.

Original: Bucureşti, Bibl. Academiei Române, CVII/47.

Nota bene: text şi traducere după *DRH, B*, vol. 5, nr. 111, p. 125-126.

(În dispoziţie:)

(…) понеже ни ест стара и права очина и дѣдїна ешеже от прн дьни поконнаго Дан воевода и Влад воевода Цѣпеш (…)

(…) Căci este a lor veche şi dreaptă ocină şi dedină încă din zilele răposatului Dan voievod şi Vlad voievod Ţeapeş (…).

422 Satele Voiceşti, Cacaleţi, Pleşeşti şi Cocoţii în judeţul Argeş.

56 1558 iunie 26, Bucureşti

Mircea Ciobanul, voievodul Valahiei, emite către M-rea Snagov o întărire pentru satul Izvoranii.[423]

Original: Bucureşti, Arhivele Naţionale, S. I., nr. 636 (Snagov, VI/1).

Nota bene: text şi traducere după *DRH, B*, vol. 5, nr. 123, p. 136-137.

(În narație se relatează despre litigiul dintre călugări și un anume Stănilă asupra posesiunii acestui sat.)

(…) Аз в тѣи господство ми {гл}еда и сѹдї по правѹ и по ѕакона със въсе чьстнтнцн правнтеле господство ми и прочетах г{осподство ц}и по старн книгн Влад воивода Цѣпеш и Влъдїслав воивода Старога и Бъсърав вон{вода ст}арога и нзнандох господство ми како Стъннлъ със четоми сн не нмат ны едно {летѣхѹ със сїе вн}ше речено село (…)

(…) Apoi a cercetat domnia mea şi judecat după dreptate şi după lege cu toţi cinstiţii dregători ai domniei mele şi am citit vechile înscrisuri ale lui Vlad voievod Ţepeş şi ale lui Vladislav voievod cel Bătrân şi ale lui Basarab voievod cel Bătrân şi a găsit domnia mea că Stănilă cu ceata sa nu stăpâneşte nicio parte din sus pomenitul sat.
(…)

57 1571 august 7, Bucureşti

Alexandru Mircea, voievodul Valahiei, emite către M-rea Cozia o întărire pentru proprietatea sa asupra satului Troieneşti, confirmând pentru aceasta hrisovul lui Vlad Ţepeş.[424]

Original: Bucureşti, Arhivele Naţionale, S. I., nr. 903 (Cozia, XI/2).

Nota bene: text după *DRH, B*, vol. 7, nr. 57, p. 74-77.

(După o scurtă dispoziție urmează expunerea cu indicarea cumpărării satului de către mănăstire pentru 50 de florini și darea calului către voievod.)

(…) Єщє покѹпнше сїю внше речєнѹ село свѣтаа монастнр въ дьнн поконнаго Влада воєводa, нарнцаемаго Цѣпеш (…)

(…) Sfânta mănăstire a cumpărat sus pomenitul sat [Troiăneşti] încă în zilele răposatului Vlad voievod, cel numit Ţepeş. (…)

(*Urmează relatări despre alte litigii.*)

423 Hrisovul ar putea fi cel menţionat de Basarab cel Tânăr: *DRH*, B, vol. 1, nr. 179, p. 291: „Şi iarăşi să fie sfintei mănăstiri 4 mori de la Didrih, aşa cum au fost şi în zilele lui Vlad voievod şi oricîte sate au avut grijă atunci de acele mori (…)."

424 Nr. **7** de pe 16 aprilie 1457.

(…) и прочетох господство ми и книге старех бившe господари напрѣжде господства ми и книг Владул воевода Цѣпеш и книг Вентилъ воеводꙗ и книг Радула воевода Калꙋгера и книг Мирча воеводꙗ (…)

(…) Şi a citit domnia mea şi înscrisurile vechilor domnitori, ce-au fost înaintea domniei mele, şi înscrisurile lui Vlad voievod Ţeapeş şi înscrisurile lui Ventilă voievod şi înscrisurile lui Radu voievod Călugărul şi înscrisurile lui Mircea voievod (…).

58 1574 februarie 18, Bucureşti

Alexandru Mircea, voievodul Valahiei, emite către Codrea logofăt şi soţia sa, Anca, o întărire pentru jumătate din satul Purcăreni.

Copie: Bucureşti, Arhivele Naţionale, registrul M-rii Vieroş, nr. 710, fol. 805-806.

Nota bene: text şi traducere după *DRH, B*, vol. 7, nr. 171, p. 228-229.

(În naraţie este introdusă revizuirea actelor anterioare:)

(…) и початох господство ми книги господарꙋ стареꙗ, Кодреꙋ лꙋгофѣт и братїеꙗ ево и книг покоꙋноꙗ Владꙋл воевод Цепеш и книг покоꙋноꙗ Басараб воевод стараго. (…)

(…) Şi domnia mea a citit înscrisurile bătrânilor domni, ale lui Codrea logofăt şi ale fraţilor săi şi înscrisurile răposatului Vlad voievod Ţepeş şi înscrisurile lui Basarab voievod cel Bătrân. (…)

59 1643 mai 24

Moşnenii din Cocani aleg ocina lui Pătru la Podgoreni.

Documentul de faţă a trecut neobservat până în ziua de azi, deşi pune moartea lui **V**. într-o nouă perspectivă. Mai bine de 130 de ani după moartea voievodului, în iarna lui 1476/77 (cf. nr. **100**; **151**; Długosz, Miechowita, Unrest şi Bonfini în *Corpus Draculianum*, vol. 2,2) circula amintirea, autentică sau eronată, că acesta ar fi murit în urma unei confruntări cu tătarii. Din cauza lipsei altor surse şi în condiţiile în care nicio altă sursă contemporană nu confirmă această informaţie, dar indicându-i pe otomani ori pe Basarab Laiotă drept responsabili, teza următoare rămâne doar subiect de viitoare dezbateri. Cu trupele decimate de molima izbucnită în timpul campaniei din vara anului 1476 în Moldova şi istoviţi de luptele pentru Smederevo (cf. Jakob Unrest în *ibid.* şi nr. **168**), otomanii ar fi putut cere ajutorul tătarilor, aşa cum o făcuseră cu câteva luni înainte împotriva lui Ştefan cel Mare. Tătarii ar fi trecut în Valahia prin sudul Moldovei, ceea ce ar explica marea grijă a lui Ştefan pentru aliatul său, articulată în scrisoarea sa adresată braşovenilor pe 5 ianuarie 1477 (cf. nr. **99**), atacând prin surprindere pe voievod, care probabil trebuia să facă faţă concomitent şi lui Basarab Laiotă ce înainta dinspre Giurgiu spre Bucureşti. Acest scenariu explică totodată şi cauza retragerii armatei ungare din Valahia. Ungurii nu mai aşteptau un atac otoman în anul 1476 în urma pierderilor grele ale acestora şi a imposibilităţii mobilizării de noi forţe pentru recucerirea Valahiei înaintea noului sezon de război, ce avea să înceapă către sfârşitul primăverii anului următor.

Original: Bucureşti, Bibl. Academiei Române, MCCXXX/2. Copie rom.

Ediţii: Alexandru ROSETTI: „O condică veche". În: *Miron Costin* 4 (1916), nr. 1, p. 192-203, aici p. 194; *DRH, B*, vol. 29, nr. 157, p. 185-186.

Nota bene: text după *DRH*.

Adică noi, moşteni din Cocani, anume: Bratul i Radul i Ion ot Poinari, Vişan, Oprea, Mărgărit, Stănilă ot Golăşăi, Manea i Oprea i Stan i Barbul, care i-am fost când s-au hotărât Leca comisul de ş-au ales ocina, atunci strânsu-ne-au* popa Pătru din Potgoreni[425] de i-am ales partea de ocină din Potgoreni pă trei moşi, câtă ocină au fost scrisă în cartea lui Vlad vodă Ţépeş, mai dinainte vreme, ce au perit când tătarii. Ci să ş-o ţie cu bună pace. Aceasta am scris ca să să ştie şi să să crează*. Şi pentru credinţă, pus-am în loc de peceţi, degitile.

7151 maiu 24

Eu Bratu. Eu Radu. Eu Ion. Eu Vişan. Eu Oprea. Eu Stănilă. Eu Manea. Eu Stan. Eu Bratul.

3 нѣаѕ.
6 крѣазъ.

425 Identificat de editorii *DRH* ca fiind situat în judeţul Vlaşca, astăzi cuprins în judeţele Giurgiu şi Teleorman.

59bis 1654 (…)[426] 10, Târgovişte

Constantin Șerban, voievodul Valahiei, întărește egumenului Gavriil și călugărilor M-rii Potoc jumătate din satul Cileaiul cu rumâni, gârlă și bălți, menționând dania lui Dragomir Udriștedin timpul lui Vlad Țepeș.

În ciuda lipsei poreclei atestate încă din 1500 (cf. nr. **49**) identificarea cu **V**. se bazează pe indicarea explicită a anului 6971 (1 septembrie 1462 – 31 august 1463). Redactat de „Floru ierei, dascăl slovenesc", documentul emis de Dragomir Udrişte nu are probabil nicio legătură cu **V**. care se afla practic refugiat în nordul Valahiei, cedând tronul fratelui său, Radu cel Frumos, care în august emitea deja documente (cf. nr. **80**; William Wey în *Corpus Draculianum* vol. 2,2); într-un final, la începutul lui decembrie, fostul voievodul avea să fie arestat (cf. Michel Beheim în *ibid*., vol. 2,1). Din acestă perspectivă, referirea la acest voievod pare a fi pur cronologică, cel ce a redactat documentul având doar cunoştinţă de faptul că **V**. a domnit până în anul 6971 fără a şti însă exact până când.
Atestat în ultimul sfat domnesc al lui Vladislav II (*DRH*, B, vol. 1, nr. 113), Dragomir Udrişte lipseşte în toate cele patru hrisoave al lui **V**., dar reapare sub Radu cel Frumos (*ibid*., nr. 131, 133, 135, 136, 138-140, 142 şi 143).[427] Cel mai probabil, acesta era fiul lui Manea Udrişte (*ibid*., nr. 138-140 şi 143: „jupân Dragomir al lui Manea"),[428] atestat ca vornic în sfaturile domneşti ale lui Vlad Dracul din 1439 până 1445 (ibid., nr. 89, 91, 93, 94, 98 şi 99). Continuându-şi cariera sub Vladislav II, Manea este menţionat în aproape toate sfaturile acestuia, figurând chiar şi în primul sfat al lui **V**. (nr. **7**), după care dispare.
Plasarea virgulei este sugerată de faptul că particula „biv vel dvornic" este doar titlul general al donatorului fără vreo referire exactă la perioada în care Dragomir Udrişte ar fi purtat titlul de vornic, precizarea cronologică referindu-se doar la momentul emiterii actului iniţial de donaţie, adică (aproximativ) în timpul lui „Vlad voievod". Aceasta sugerează folosirea unei stricte cronologii voievodo-centriste în cancelaria domnitorilor valahi din secolul al XVII-lea.

Traducere: Bucureşti, Bibl. Acad. Rom. DLXXXVIII/9 (până în 2006 sub aceeaşi cotă în Arhivele Naţionale, Colecţia Documente Istorice).
Regestă: *Catalogul documentelor Țării Românești din Arhivele Naționale*. Vol. 8: *1654-1656*. Ed. de Marcel-Dumitru CIUCĂ, Silvia VĂTAFU-GĂITAN, Dragoș ȘESAN și Mirela COMĂNESCU. București 2006, nr. 41, p. 33.

Nota bene: text după original.

426 Loc alb.
427 Cf. scrisorile sale adresate braşovenilor în TOCILESCU, nr. 402-407.
428 O părere contrară susţine FLORESCU: *Divanele domneşti*, p.161, care îi socoteşte a fi fraţi.

(*Din narațiune:*)

Pe[n]tru că această (…) jumătate de sa[t] şi cu rumânii a[u] fo[st] a[i] sfintei mănăstiri dela Poto[c] da[t] mănăstirii (?) de ctitorii ce[i] bătrân[i], boiarii dela Băneşti, anume Dra-|gomi[r] (…) Udrişte biv ve[l] dvo[r]*nic*, î[n]că di[n] zilele lui Vla[d] v*oievo*[d] în cu[r]su[l] anilor 6971 | şi to[t] a[u] ţinu[t] cu bună pace.

(*Urmează nararea evenimentelor petrecute sub Matei Basarab.*)

---

1 Ilizibil.
2 Loc şters. Posibilă lectură: *alu*.
Catalogul documentelor: *și*.

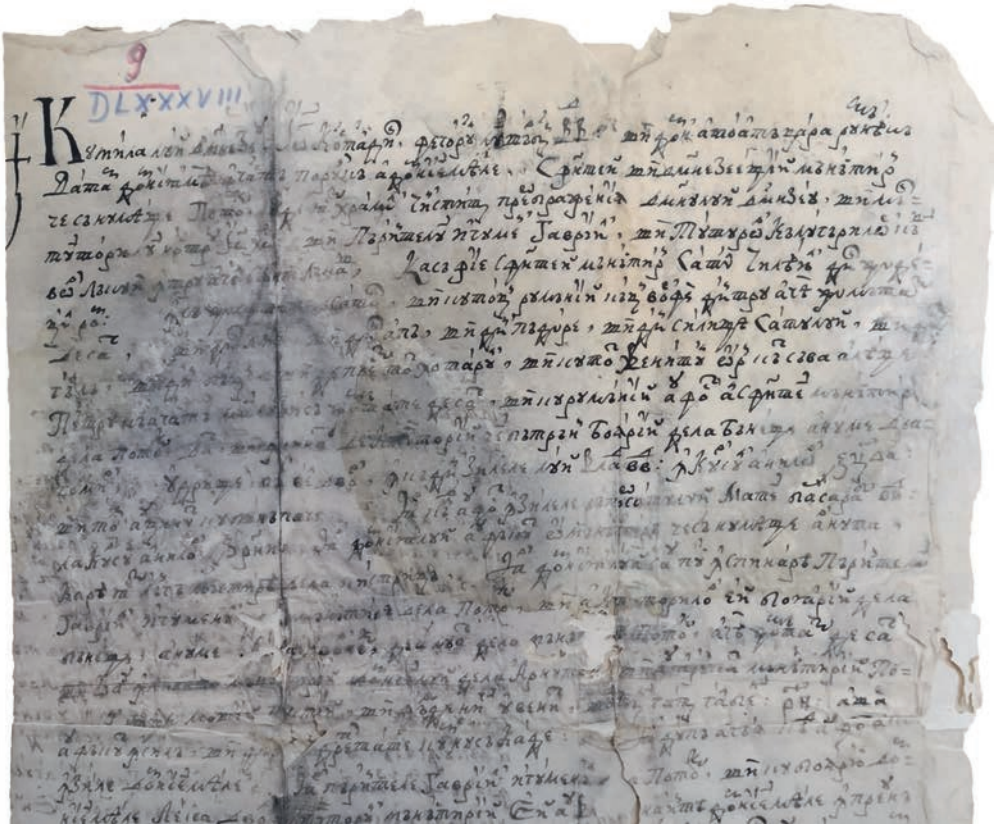

Anexă:
Documente cu atribuire controversată

60 [atribuire şi autenticitate controversate] 1447 august 8, Târgovişte

Vlad, voievod al Valahiei și fiu al lui Vlad voievod, emite lui Taeâncoș, Stan și Colțea o întărire pentru ocina lor din Coteana, peste care s-au înfrățit.

Diplomatică

Atribuirea prezumtivă lui **V**. se bazează pe intitulaţia în care emitentul este indicat a fi un Vlad care se numeşte voievod al Valahiei şi fiu al lui Vlad voievod, însă nu şi domn al „întregii ţări a Ungrovlahiei, încă şi al părţilor de peste munţi, herţeg al Amlaşului şi Făgăraşului", ceea ce contrazice formularul utilizat în toate hrisoavele lui Vlad Dracul. Aşa cum observă ANDREESCU, mai există o altă diferenţă majoră de ordin diplomatic faţă de hrisoavele emise de Vlad Dracul: acesta nu a folosit filiaţia cu indicarea tatălui său. Cum textul documentului nu s-a păstrat decât în traduceri din secolul al XVIII-lea, se poate ca traducătorul să fi schimbat intitulaţia, prescurtând-o ori indicând neglijent pe Vlad în loc de Mircea ca şi nume al tatălui lui Vlad Dracul. În considerare mai poate fi luată şi posibilitatea unui fals (cf. ANDREESCU). Anul emiterii a fost privit de către editorii *DRH*, care atribuie acest document lui Vlad Dracul, ca redat defectuos, fiind corectat ca 1437 pe baza compoziţiei sfatului domnesc.[429] Acest argument nu este întru totul convingător, de vreme ce o comparare cu listele de martori din celelalte hrisoave ale lui Vlad Dracul arată că boierii menţionaţi ar fi putut face parte din sfat şi în anul 1447. O problemă semnificativă o ridică însă faptul că pentru anii 1446-1449 nu este atestat niciun sfat domnesc. Alternativa ar fi că data indicată în document ar putea fi cea corectă, iar tânărul **V**. (pe atunci în vârstă de 16 sau 17 ani şi asociat la domnie alături de Mircea, fratele său mai mare), este de fapt emitentul acestuia.[430] Totuşi nu mai dispunem de o practică asemănătoare a cancelariei lui Vlad Dracul, voievodul titular. Atribuirea lui **V**. a acestui document a fost susţinută, între alţii, de PANAITESCU.

În lipsa originalului, analiza diplomatică este imposibil de realizat în mod credibil. Făcând abstracţie de (probabil) prescurtările drastice, alte hrisoave domneşti contemporane fiind mai lungi cu cel puţin o treime, formularul diplomatic prezintă părţile formale indispensabile tranzacţiilor pentru legalizarea drepturilor de proprietate. Lipsesc totuşi sancţiunea, subscrierea scribului înaintea datării şi subscripţia emitentului.

429 Părere susţinută de ANDREESCU, p. 42 şi 321, nota 79. Structura sfatului s-ar suprapune perfect cu cel din august 1437 (documentele din 1, 10, 13 şi 23 august în *DRH*, B, vol. 1, nr. 82, 83, 85-87). În acea perioadă au fost constant prezenţi în sfat Voico vornic, Stanciul Honoi şi Miclea paharnic. Martorii ar diferi de cei din ultimul hrisov original al lui Vlad Dracul de pe 7 august 1445 (*DRH*, B, vol. 1, nr. 99, p. 173-175), aceştia fiind: Manea vornic, Nanul, Radul al lui Borcea, Stoica, Dimitru, Neagoe spătar, Cazan logofăt, Radul vistier, Neag paharnic, Semen stolnic, Radul comis şi scribul Dragomir. Comuni cu hrisoavele din anul 1437 sunt următorii martori: Nanul, Radul al lui Borcea, Dumitru spătar, Stoica vistier şi Seman stolnic.

430 Pentru un posibil caz asemănător cf. hrisovul emis de Mihail, fiul şi asociatul la domnie al lui Mircea cel Bătrân, în timpul vieţii tatălui său (*DRH*, B, vol. 1, nr. 39, p. 83). Ca şi cea din documentul de faţă, intitulaţia folosită de Mihail nu cuprinde formula „întregii ţării" însă diferă foarte clar prin faptul că Mihail nu poartă titlul de „domn", ci doar cel de „voievod". Folosirea titlului de „domn" în documentul de faţă este, de aceea, un argument împotriva autenticităţii.

Contextualizare
În lipsa atribuirii exacte, contextualizarea este imposibil de realizat. În caz că **V**. este într-adevăr emitentul, atunci se poate presupune că acest hrisov a fost emis în lipsa lui Vlad Dracul şi a lui Mircea, de către cancelarie, având în vedere că era vorba de un document cu relevanţă politică redusă, dar pentru care se ridicau de la beneficiar taxele cuvenite voievodului, sfatului domnesc şi cancelariei.

Cronologic precedat de nr. **47**.
Cronologic urmat de nr. **1**.

Descriere:

1. Bucureşti, Bibl. Naţională, CXIX/1: traducere din 1728.

2. Bucureşti, Bibl. Academiei Române, ms. 5236, fol. 232-233: traducere nedatată.

Ediţii: Nicolae IORGA: *Studii şi documente cu privire la istoria românilor*. Vol. 5. Bucureşti 1901, p. 169 [datat în 1447]; Gheorghe GHIBĂNESCU: „Documente". În: *Teodor Codrescu* 2 (1934), p. 129 [datat pe 18 aug.]; PANAITESCU: *Documentele*, p. 210-211 [datat în 1447]; *DIR, B*, p. 100-101; *DRH, B*, vol. 1, nr. 84, p. 148 [ambele în 1437].

Literatură: MINEA: *Vlad Dracul şi vremea sa*, p. 113; Constantin A. STOIDE: „Contribuţii la studiul istoriei Ţării Româneşti între anii 1447 şi 1450." În: *AIIA* 10 (1973), p. 163-181 [susţine o primă domnie a lui Vlad Ţepeş pe baza documentului; studiul nu ia în considerare lucrările anterioare publicate de VASILESCU, MINEA şi CAZACU]; STOICESCU, p. 19-21 [datează documentul în anii 1437-1438 pe baza listei de martori]; ANDREESCU, p. 40-43 [datează documentul în 1437 pe baza listei de martori şi exprimă îndoieli în privinţa autenticităţii].

Nota bene: text după DRH, cu actualizarea ortografiei.

† Io Vladul voevod, domnul Ţării Rumâneşti, fečorul marelui şi prea bunului creştin Vladu voevod, dat-au porunca domnii sale slugii domnii sale, Taeîncoş şi Stan şi Colţii şi fičorilor lui, cât Dumnezău le va da, ca să le fie lor ocină în satul Coteana cu tot hotaru, pentrucă iaste a lor bătrână şi dreaptă ocină de moşie.[431] Iar după aceea venit-au Taeîncoş şi Stan şi Colţea, ei sânguri, înnaintea domnii sale de s-au înfrăţit[432] pre a lor bucate şi dobitoace şi pre ocine şi pre ţigani[433] şi pre toate ale lor, ca să ştie să fie trei fraţi nedespărţiţi, şi aşa s-au tocmit ei de a lor bună voe şi să ştie şi hotaru: din Piscul Lungu, pân în vâlceaoa Cornăţelului şi pân în lacu Fătăciunii şi pân în măgura cea mare şi pân în lacu Ştefanului şi pre Scovarda în vâlceaoa Săcărenilor şi pân în Poiana Târgului şi pân în lacu de miezu şi pân în calea Topologului şi pân în Ogrezele şi pân în drumul Slatinii şi pân în răspântiile Pârâului şi pân în Piscu Urdii şi peste obârşia Măloveanului şi pân în dealul Oltului. Ca să le

431 Acest sat este localizat de editorii *DRH* (p. 541) în regiunea din jurul Slatinei.
432 Ceea ce însemnă ca se puteau moşteni reciproc (cf. Vladimir HANGA: *Istoria dreptului românesc*. Vol. 1. Bucureşti 1980, p. 502-504).
433 Asupra ţiganilor cf. nota 180.

fie lor ocină ohabnică şi într-alt chip să nu fie preste zisa domnii sale.
Şi mărturii i-au pus domniia sa: jup. Tudor şi jup. Nanul şi jup. Stanciul şi jup. Pashalie şi jup. Radul Borcea şi jup. Dumitru spatar i Stoica[434] vist. i Semăn stolnic i Badea comis i Ştefan logofăt.[435]

În Târgovişte, august 8 dni i ot Adama, leat 6955.

434 ANDREESCU, p. 321, n. 79, citeşte „Coica".
435 Niciuna dintre aceste persoane nu se regăseşte în sfaturile de mai târziu ale lui **V**.

61 [autenticitate controversată] 1462 noiembrie 7, [Rucăr]

Vlad Ţepeş, voievodul Valahiei, dă de ştire sultanului Mehmed II despre planificatul marş în Valahia, cerând permisiune de liberă trecere pentru trimişii săi ce trebuiau să-i înmâneze declaraţia sa de supunere. Voievodul oferă otomanilor în schimb sprijinul său la cucerirea Transilvaniei şi a restului Ungariei.

Diplomatică

Scrisoare simplă păstrată doar într-o traducere latină, probabil din slavonă, în memoriile lui Pius II. Ideea unei posibile compoziţii retorice în forma unei scrisori fictive este de exclus pe baza elementelor formale şi de conţinut expuse mai jos. Această scrisoare prezintă o serie de abateri de la normele diplomaticii din cancelaria lui **V**., aşa cum le putem observa pe baza corespondenţei acestuia cu transilvănenii: adresa înainte de intitulaţie, formula standard de acreditare a trimisului redusă la o banală anunţare a sosirii acestuia. Aceste abateri pot fi însă rezultatul a două circumstanţe: adresatul era obişnuit cu un alt tip de abordare retorico-diplomatică, cutumă cu care **V**. era familiar,[436] şi modul de transmitere a scrisorii, proces în urma căruia multe elemente ar fi putut fi greşit înţelese, interpretate ori în cazul unora considerate balast, chiar comprimate. La aceasta se adaugă intervenţiile „editorului" prim, Pius II, în dorinţa sa de a oferi un produs informaţional cât mai pe înţelesul cititorilor săi.

Singurul detaliu formal al acestei scrisori, detaliu ce a prilejuit discuţii aprinse, este locul emiterii, anume enigmaticul „Rothel" nemenţionat în vreun alt izvor. Marea majoritate a istoricilor pleacă de la ideea că acest nume este lecţiunea originară a unui toponim real. STOICESCU este, spre exemplu, de părere că cel mai apropiat toponim nu poate fi decât Cisnădie (în germ. Rivetel, Riutel, Ruetel etc.), părere susţinută şi de CAZACU. IORGA îl identifică însă cu Rucărul (în germ. Rochel, Ruchel), ceea ce reprezintă cea mai simplă şi plauzibilă soluţie, deoarece literele „t" şi „c" sunt cel mai usor de confundat, inclusiv de ochii bine formaţi ai contemporanilor (cf. numeroasele erori în nr. **23**). Un alt argument ar fi faptul că **V**. a fost arestat la Piatra Craiului (*Königsstein*, cf. Michel Beheim în *Corpus Draculianum* vol. 2,1) care este în apropiere de Rucăr. În plus, această identificare rezolvă şi problemele de logică ale precedentelor identificări decurse din faptul că, după ce că s-ar fi mişcat liber printr-o ţară străină, Cisnădie fiind în interiorul Transilvaniei între Tălmaciu, Sibiu şi Amlaş, toate afectate din plin în urma incursiunilor voievodului, **V**. mai şi putea complota împotriva acesteia, în loc să-şi pună în aplicare astfel de intenţii în zona de

436 Cf. ca prim exemplu în relaţiile cu Poarta scrisoarea din 18 august 1538 a lui Janos Zápolya către Süleyman I în care adresatul, al cărui nume este însoţit de eulogiile standard, specifice retoricii otomane, precedă intitulaţia emitentului (Mustafa Ali MEHMED: *Documente turceşti privind istoria României.* Vol. 1: *1455-1774*. Bucureşti 1976, nr. 19, p. 29-30). Din păcate nu pot fi găsite exemple mai timpurii, din cauză că aceste texte ni s-au păstrat în copii oficiale care de cele mai multe ori reproduc numai aspectele esenţiale ale textelor originare, neglijând elementele formale precum eulogiile de început. Cu toate acestea, ele păstrează retorica originară, lăsând să se întrevadă aceeaşi abordare a sultanului atotputernic de pe o poziţie net inferioră, formule de umilinţă (de genul „umilul", „supusul", „neputinciosul") şi de măgulire ori chiar invocarea puterii lui Allah (cf. scrisorile lui Neagoe Basarab al Valahiei şi Ştefăniţă al Moldovei din primul sfert al secolului al XVI-lea în *ibid*., nr. 8, p. 9; nr. 10, p. 11-12; nr. 11, p. 12 şi nr. 13, p. 14-15). De reţinut formula scurtă de adresare („împărat al împăraţilor şi rege al regilor"; în osm.: *sulṭānu'l-selātīn ve şahin-şāh/padişāh*), care în timpul lui Mehmed II încă nu ajunsese la proporţiile pompoase din timpul domniei lui Süleyman II.

graniţă, unde de altfel, îl surprind sursele în luna noiembrie. Mai mult decât atât, vama din Rucăr reprezenta una dintre cele mai importante surse de venit ale voievodului valah (cf. nr. **6**), fiind pusă sub ocârmuirea celor mai de încredere acoliţi ai acestuia (cf. nr. **2**).
Autenticitatea este cea mai mare problemă a acestei scrisori. Cu excepţia lui IORGA, care presupune o manevră a lui **V**. de inducere în eroare, şi a lui BOGDAN, ceilalţi istorici români precum ANDREESCU şi CAZACU o consideră un fals, plecând de la premisa că trădarea ar fi fost un gest cu totul ilogic. Această logică se bazează pe ideea că unul care a atacat şi combătut cu atâta curaj pe otomani, nu s-ar fi putut „umili" în termenii din scrisoare pentru a obţine pacea cu un duşman „de moarte". Scoţând din ecuaţie elementele discursului naţionalist, rămân supuse criticii următoarele puncte: formularul diplomatic atipic, poziţia retorică net inferioară a emitentului şi ilogica deciziei. Această lipsă de logică rezultă din însuşi pericolul unei astfel de mişcări pentru **V**., care era prins între doi actori cât se poate de ostili (saşii şi Radu, cf. infra), riscând enorm pierderea ultimului sprijin, anume pe regele maghiar. În plus, sultanul se afla oricum foarte departe de Valahia şi foarte ocupat şi deci nimeni din imperiu nu-i putea acorda sprijin prea curând. Amintirea confruntării armate şi a investiţiilor imense în campania din Valahia (cf. Chalkokondyles în *Corpus Dracul*ianum (germ.), vol. 3, p. 23) erau prea apropiate ca să-i permită sultanului să rezoneze în vreun fel la eventuale oferte din partea lui **V**., cu atât mai puţin în condiţiile în care Radu beneficia de un capital de încredere net superior atât la curtea sultanului, cât şi printre elitele valahe. Toate acestea l-ar fi forţat pe **V**. să nu vadă altă soluţie decât să joace până la capăt cartea regelui Ungariei.
Ca şi autori ai bănuitului fals sunt de suspectat: saşii (CÎMPINA[437] şi STOICESCU), Radu împreună cu saşii (MINEA si URSU) ori regele cu sau fără susţinerea saşilor. Verdictul este însă departe de a fi clar: scrisoarea prezintă elemente de diplomatică valahă precum intitulaţia scurtă „voievod şi domn" (slav. воєвода и господинь), datarea precedată de formularea „scriptum" (corespunzând slav. писано) în loc de cea uzuală a cancelariei latine (*datum*), urarea finală „Dumnezeu să înmulţească anii măreţei împărăţii tale" (и богъ да ви вдножитъ лѣта въ веселиѥ: „Şi Dumnezeu să vă înmulţească anii întru noroc") şi elemente standard de retorică otomană (cf. supra). În plus, argumentele de „logică" invocate mai sus pot fi răsturnate în favoarea unui verdict contrar. În lipsa unui asemenea verdict greu de dat în favoarea oricăreia dintre aceste două variante, rămâne de reţinut că opţiunea „întoarcerii armelor" era una de luat în considerare de un om disperat, chiar dacă aceasta contrastează puternic cu politica lui **V**. după 1460. Sigur este însă, din motivele indicate mai jos, că scrisoarea a jucat un rol esenţial în arestarea lui **V**., ceea ce o face să fie susceptibilă a fi un fals. Dacă scrisoarea este autentică, atunci aceasta ar fi fost descoperită în urma interceptării solilor voievodului ori a trădării ori, ceea ce este mai probabil, în arhiva voievodului după căderea sa în prizonierat. Această din urmă supoziţie ar explica de ce scrisoarea de faţă a fost găsită alături de alte două adresate unor destinatari diferiţi, aşa cum susţine Pius II. În orice caz, scrisoarea a cunoscut o largă răspândire, pe lângă veneţieni şi Curia papală, aceasta ajungând cel mai probabil şi la Viena la curtea lui Frederic III.

437 CÎMPINA adaugă în susţinerea tezei falsităţii curioasa informaţie cum că **V**. ar fi fost arestat încă din 1 noiembrie, deci înainte ca acesta să poată scrie vreo „scrisoare de trădare".

Contextualizare

În urma confruntărilor militare din iunie 1462 **V**. pierde tot mai mult susţinerea elitelor din Valahia. După retragerea spre NV, atestată de documentul de faţă şi întărită şi de arestarea sa la Piatra Craiului (cf. Michel Beheim în *Corpus Draculianum* vol. 2,1), adică foarte probabil în teritoriile controlate de boierii rămaşi fideli, **V**. căuta cu disperare sprijinul regelui maghiar. Poziţia sa avea să devină deosebit de precară odată cu ajungerea la o înţelegere a fratelui şi rivalului său, Radu cel Frumos, cu elitele valahe (cf. Chalkokondyles în *Corpus Draculianum* (germ.), vol. 3, p. 39). Mai mult, în august Radu îşi asigura chiar susţinerea transilvănenilor (nr. **80**), prinzându-l astfel pe **V**. la jumătate între saşii care nu aveau niciun motiv să-l susţină pe vechiul lor duşman şi să rişte relaţiile cu noul voievod şi otomanii care aduseseră pe tron un nou domn. Nici în vestul Valahiei situaţia nu era prea favorabilă. În august se ştia şi în Caffa că **V**. fusese înfrânt („dispercio Velladi", cf. nr. **79**). O ciocnire între trupele acestuia şi cele conduse de Radu în septembrie se pare că a sfârşit fără vreun rezultat decisiv (cf. raportul lui William Wey în *Corpus Draculianum*, vol. 2,2). De cealaltă parte a munţilor, regele maghiar se mişca încet, dar sigur, către sudul Transilvaniei, ajungând pe 4 noiembrie la Braşov, unde avea să rămână cinci săptămâni.[438] De aici îl trimitea, potrivit relatării lui Michel Beheim, pe **V**. în Valahia împreună cu avangarda condusă de mercenarul ceh Jan Giskra. Cel târziu pe 26 noiembrie Pietro di Tommasi raporta din tabăra maghiară că **V**. fusese arestat (cf. nr. **122**).

În caz că această scrisoare este un fals, atunci ar trebui adăugate următoarele: în urma unei retrageri precipitate şi costisitoare în resurse şi moral al soldaţilor,[439] pe 11 iulie sultanul ajungea la Edirne, unde îşi lăsa la vatră o parte din trupe. După sosirea flotei, care la acea dată încă se mai afla în Marea Neagră, Mehmed II începea preparativele pentru următoarea sa campanie, ce trebuia finalizată în acelaşi sezon de razboi din 1462, anume cea împotriva insulei Lesbos (Mytilene), preparative ce vor continua de-a lungul întregii luni august. Mytilene cădea fulgerător în prima săptămână a lui septembrie, iar în ultima săptămână a aceleiaşi luni sultanul se afla înapoi în Constantinopol, de unde avea să gestioneze criza politico-militară cu Veneţia, care după aceste evenimente nu mai lăsa loc niciunei rezolvări paşnice. Pentru a putea începe însă un conflict militar deschis cu Veneţia în Mediterana, Mehmed II avea nevoie de linişte la graniţa de nord a imperiului, ce putea fi pusă grav în pericol de oştile maghiare deja mobilizate ale lui Matia. Cum în urma înţelegerii cu Giskra din primavara lui 1462 (nr. **109**), regele îşi rezolvase doar o parte din problemele interne şi externe, eventuale oferte otomane de armistiţiu nu ar fi fost deloc răuvenite. De altfel, mişcarea greoaie şi tardivă a regelui către sudul Transilvaniei se explică prin teama de a nu fi atacat pe la spate de către Frederic III, rivalul său la coroana Ungariei. Abia în timpul şederii sale în Braşov Matia avea să primească despovărătoarea veste că Frederic era asediat în Viena de populaţia locală şi că se afla într-o situaţie extrem de dificilă. Această veste l-a determinat pe rege să-şi schimbe radical planurile şi să se întoarcă înapoi. Abia în 1463, după împăcarea cu Frederic mijlocită de papa Pius II, Matia avea să întreprindă acţiuni militare în Bosnia însă de nu prea mare anvergură. În aceste

438 Cf. GÜNDISCH: *Urkundenbuch*, vol. 6, nr. 3295, p. 126-127, precum şi Michel Beheim în *Corpus Draculianum* vol. 2,1.

439 Această retragere nu poate fi privită însă ca dovadă a înfrângerii otomanilor în Valahia (cf. GHEORGHE: „Understanding the Ottoman Campaign", p. 186).

condiţii, arestarea lui **V**. ar fi putut servi ca semnal către otomani cum că regele nu era interesat de un conflict militar cu aceştia. Cum **V**. îşi demonstrase însă eficienţa în cruciada anti-otomană, arestarea sa ar fi creat nedumerire şi iritare în mediile veneţiene şi papale (nr. **122**). O dovadă a trădării lui **V**. i-ar fi convins pe contemporani de lipsa de loialitate a acestuia faţă de cauza creştină, forţând evoluţia politică în termenii doriţi de Matia. **V**. slujea astfel ca „ţap ispăşitor" pentru întoarcerea rapidă a regelui Ungariei din campania anti-otomană,[440] iar faţă de otomani ca explicaţie pentru răcirea bruscă şi periculoasă a relaţiilor. La rândul lor, saşii din sudul Transilvaniei au salutat cu siguranţă arestarea lui **V**., cu atât mai mult cu cât prin tratatul cu Radu aceştia îşi puneau speranţe în relaţii mai puţin conflictuale. Cu toate acestea, este destul de greu de crezut că saşii ar fi provocat arestarea lui **V**., spre exemplu prin falsificarea documentului de faţă, în condiţiile în care cu câţiva ani mai înainte aceştia se aflau în război cu familia Huniazilor, iar regele nu ar fi îngăduit sacrificarea intereselor sale în Valahia pentru confortul foştilor adversari, acceptând pe tron un voievod pro-otoman, dacă cu totul alte motive nu l-ar fi forţat s-o facă.

Cronologic precedat de nr. **148**.
Cronologic urmat de nr. **25**.

Descriere:[441]

1. Città del Vaticano, Bibl. Apostolica, Codex Vaticanus, reg. lat. 1995 (ms. **A**): pasajul despre **V**. pe fol. 510^{v} – 512^{v}, scrisoarea pe fol. 512^{r}; scris de Agostino Patrizi şi autograf al autorului care a corectat întregul text. Împărţit în capitole şi adăugate pe margine titluri de către o a treia mînă din secolul al XVI-lea; la acest text titlul „litera ad Turcarum regem".
2. Roma, Bibl. Corsiniana, ms. 147 (cotă nouă: 35 G 6) (ms. **B**): pasajul despre **V**. pe fol. 363^{v} – 365^{r}, scrisoarea pe fol. 365^{r}); scris de Antonio Campano, probabil copiat după A prin intermediul unei copii a lui Johannes Gobellinus şi aprobat de autor. Pentru o descriere cuprinzătoare cf. http://manus.iccu.sbn.it//opac_SchedaScheda.php?ID=243863

Ediţii: *Pii Secundi pontificis max. commentarii rerum memorabilium, quae temporibus suis contigerunt.* Romae 1584, p. 544-547 [cenzurat; ediţiile VAN HECK şi TOTARO redau pentru prima dată textul complet]; *Pii II, pontificis maximi, commentarii rerum memorabilium quae temporibus suis contigerunt*. Ed. de Gobelini [pseudonim]. Vol. 2. Frankfurt 1614, p. 296-297; Gheorghe GHIBĂNESCU: „Vlad Ţepeş, studiu critic". În: *Arhiva. Organul Societăţii Ştiinţifice şi Literare din Iaşi* 8 (1897), nr. 9-10, p. 497-520, aici p. 510; IORGA: *Studii şi documente*, p. XXXI [cu comentariu]; *Pii II commentarii rerum memorabilium que temporibus suis contigernt*. Ed. de Adrian VAN HECK. Città del Vaticano 1984, p. 681-683 [după ms. **A**]; *Enea Silvio Piccolomini, Papa Pio II. I comentarii*. Vol. 2. Ed. de Luigi TOTARO. Milano 1984, p. 2156-2164 [după ms. **B**, cu trad. ital.]; *Pii Secundi Pontificis Maximi Commentarii*. Ed. de Ibolya BELLUS şi Iván BORONKAI. Budapest 1993, p. 532-533 [după ms. **B**].

Traduceri: *The Commentaries of Pius II.* 2 vol. Ed. de Florence Alden GRAGG şi Leona C. GABEL. Northampton 1937-1957; *Enea Silvio Piccolomini, I commentari*. Ed. de Giuseppe BERNETTI. Siena 1972-1976; 1981 (ediţia a doua), p. 1111-1116 [ital.]; PIO II (Enea Silvio Piccolomini): *I commentari*. Ed. de Mino MARCHETTI.

440 Cf. WEBER: „Diplomatia Draculiana", p. 154.

441 Pentru prezenta descriere a fost utilizat *site*-ul instituţiei germane Bayerische Akademie der Wissenschaften cu următorul repertoriu: *Pius II papa, Commentarii rerum memorabilium quae temporibus suis contigerunt* (http://www.geschichtsquellen.de/repOpus_01777.html).

Siena 1997, p. 691-695 [ital.]; *Mémoires d'un pape de la Renaissance. Les 'Commentarii' de Pie II*. Ed. de Vito Castiglione MINISCHETTI şi Ivan CLOULAS. Paris 2001, p. 379-382 [fr.].

Literatură: George CONDURATU: *Relaţiunile Ţării Româneşti cu Ungaria până la anul 1526*. Bucureşti 1898, p. 154; BOGDAN: *Vlad Ţepeş*, p. 29-30; Ilie MINEA: *Din trecutul stăpânirii româneşti asupra Ardealului. Pierderea Amlaşului şi Făgăraşului*. Bucureşti 1919, p. 69; Ioan URSU: *Ştefan cel Mare*. Bucureşti 1925, p. 32; Constantin C. GIURESCU: *Istoria românilor*. vol. 2 (ediţia a patra), p. 48; CÎMPINA: „Complotul", p. 623; PASCU: *Istoria medie,* p. 214; STOICESCU, p. 164-165; REZACHEVICI: *Cronologia domnilor*, p. 105; ANDREESCU, p. 151-154 ; WEBER: „Diplomatia Draculiana", p. 151-153; Castilia MANEA-GRGIN: „Two Ill-Fated Rulers on the Christian-Ottoman Borderline: Wallachian Prince Vlad III Ţepeş Dracula and Bosnian King Stephen Tomašević". În: *Vlad der Pfähler – Dracula. Tyrann oder Volkstribun?* Ed. de Thomas Bohn, Rayk Einax, Stefan Rohdewald. Wiesbaden 2017, p. 49-70, aici p. 63; CAZACU, p. 164-166.

Nota bene: text după copii digitale ale ms. A şi B.

Jmp*er*ator*um* Jmp*er*atori & d*omi*nor*um* d*omi*no qui sub~sole su*n*t Magno | admirato & magno Soldano Mahumeti* i*n*~om*n*ib*us* fortuna|to Joh*ann*es[442] Vaiuoda et d*omin*us Valachie[443] humile*m* subiectione*m*. | Seruus ego magni Jmp*er*ij tuj certiore*m* te facio me hodie | ad terra*m* mea*m* proficisci cu*m* exercitu, et co*n*fido in deo obte*n*|tur*um* me illam nisi tuo prepediar imperio. Jdeo magni|tudine*m* tua*m* supplex oro, ne meu*m* errorem et peccatu*m* magnu*m* | meu*m* inspicias q*uonia*m imprudenter in~te peccauy et malu*m* feci | in terra tua.[444]

Împăratului împăraţilor şi domnului domnilor care sunt sub soare, marelui, minunatului şi marelui sultan Mehmed întru toate norocosul, Ioan, voievodul şi domnul Valahiei, [îi trimite] supunerea [sa] umilă. Eu sunt un rob al marii tale împărăţii.[445] Îţi fac cunoscut că azi pornesc cu armata spre ţara mea şi mă încred în Dumnezeu că o voi obţine pe ea, de nu va fi să fiu împiedicat de porunca ta. De aceea pe măreţia ta o rog cu umilinţă, să nu cauţi la greşeala mea şi marele meu păcat, căci fără de minte am păcătuit faţă de tine şi rău am făcut în ţara ta.

3 Ms. **A**: *Maumethi*.

442 Este vorba aici de intitulaţia specifică documentelor slavone unde apare particula *Io* (cf. CAZACU, p. 165). Traducătorul sau copistul a omis numele emitentului, în cazul de faţă cel de Vlad, considerând particula *Io* ca reprezentând numele, prescurtat, al emitentului, nume pe care acum se vedea obligat a-l reda întreg.

443 Emitentul nu se foloseşte de numele consacrat în slavonă al Valahiei, anume „Ungrovlahia" care în latină se traducea de regulă cu „Transalpina" sau „partes Transalpinae", ci se foloseşte de denumirea uşor de înţeles pentru otomani de „Eflāḳ".

444 Referire la uciderea solilor sultanului şi la pagubele produse de atacurile de la sudul Dunării, întreprinse la începutul aceluiaşi an (cf nr. **23**).

445 Expresia „împărăţia ta" poate fi un calc după bizantinul, tradus în latină, *βασιλεία σοῦ* (gr.) - *imperium tuum* (lat.) şi având valoarea de „majestatea ta", lucru ce nu este străin nici de slavonescul „domnia mea" (slav. господство ми) şi putând avea aceeaşi valoare.

Sed misereat*ur* mei tua clementia atq*ue* indul|geat ut legatos ad~te mittere possim*us**. Mihi nota e*st* om*n*is | Transiluana regio & om*n*is Hungaria, et conditiones loco|r*um* rer*um*q*ue* calleo. Si placuerit Jmp*er*ij tuy magnitudiny possum | p*ro* redemptione delicti mei tota*m* regione*m* Transiluana*m* tuis | manibus tradere cuius possessione*m* adeptus poteris omne*m* | Hungaria*m* tuae potestati subiicere. Legati mei plura ad te | deferent. Ego quoad ~uixero tuus ero inconcussae fidei seruus. | Deus magni Jmp*er*ij tuj multos faciat an*n*os. Scriptu*m* in Rho|tel septimo jdus nouembris .M. cccc^{o}. lxij^{o}.

Ci să se milostivească de mine îndurarea ta şi să îngăduie ca să putem trimite soli la tine. Mie îmi este cunoscut tot ţinutul Transilvaniei şi toată Ungaria şi ştiu starea locurilor şi a lucrurilor. Dacă i-ar plăcea măririi împărăţiei tale, pot, spre răscumpărarea fărădelegii mele, să-ţi dau în mâinile tale tot ţinutul Transilvaniei, a cărei stăpânire dobândind, vei putea supune puterii tale toată Ungaria. Solii mei îţi vor istorisi mai multe. Eu cât va fi să trăiesc voi fi, cu credinţă neclintită, robul tău. Dumnezeu să înmulţească anii marii tale împărăţii.
Scris în Rucăr în a şaptea [zi înainte de] idele lui noiembrie 1462.

---

17 Ms. **B**: *possim*.

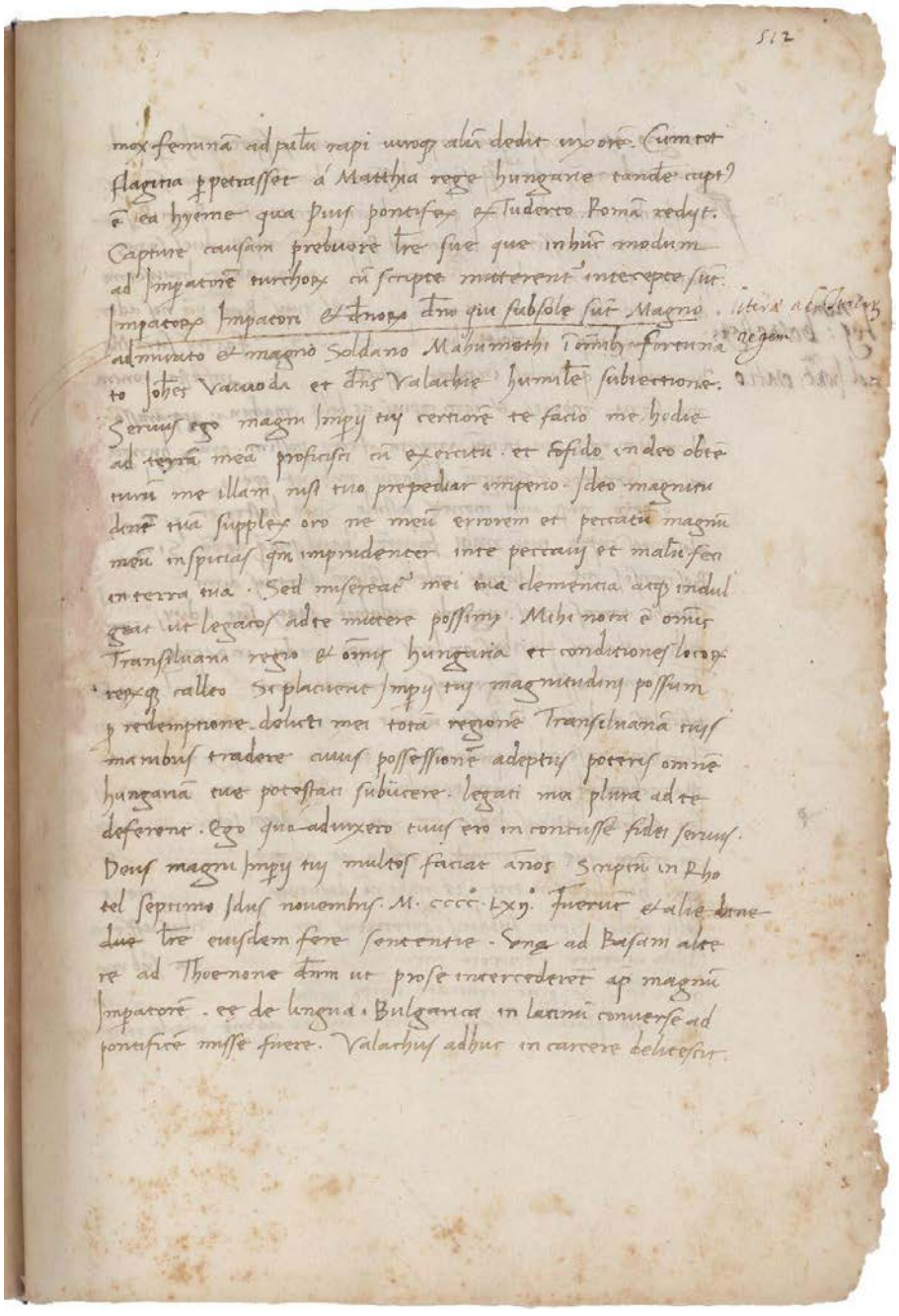

Nr. 61: *Biblioteca Apostolica Vaticana*, Codex Vaticanus, reg. lat. 1995 (ms. **A**)

Izvoare sfragistice

Introducere

Ca de altminteri şi în restul Europei, pecetea domnească întruchipa în evul mediu valah o reprezentare implicită a autorităţii emitentului în raport cu supuşii săi şi entităţi politice externe. Prin folosirea acesteia, voievozii îşi subliniau faţă de beneficiarii şi destinatarii înscrisurilor lor, în primul rând, legitimitatea ca domnitori ai Valahiei, iar în al doilea rând, ocazional, detalii specifice ale acestei identităţi. Diferenţele faţă de sigiliile boiereşti[446] constau cu precădere în culoare şi mărime. În timp ce culoarea roşie era rezervată în mod exclusiv cancelariei voievodale, mitropoliţii, boierii şi oraşele foloseau ceară verde, neagră sau, mai rar, albă.[447] Deoarece până la Radu Paisie şi Pătraşcu cel Bun[448] în a doua parte a secolului al XVI-lea nu ni s-a păstrat nicio pecete, amprentele sigilare reprezintă singurul izvor pentru cercetarea sigiliilor valahe din perioada anterioară.[449] Cercetarea mai este îngreunată şi de gradul de prezervare, deseori deficitar, ce poate fi pus pe seama arhivării în condiţii improprii a acestor documente. Cu toate că ni se păstrează un corpus de peste 600 de scrisori şi hrisoave din secolele al XIV-lea şi al XV-lea, doar un număr limitat dintre acestea prezintă amprente sigilare bine lizibile. În modul cel mai regretabil, multe dintre aceste amprente au ajuns în această stare abia în ultimii 100-150 de ani, ca urmare a tehnicilor destructive de investigare şi reproducere precum decalcarea. În câteva cazuri, situaţia este parţial salvată de vechi descrieri, desene ori fotografii ale unor editori, în ciuda drasticelor limitări în ceea ce priveşte gradul de utilizare a acestor informaţii. În modul cel mai regretabil, copiile prin decalcare executate de Ioan BOGDAN la începutul secolului al XX-lea au pierit, împreună cu exemplarul unic de autor al primei ediţii a documentelor braşovene, în flăcările ce au mistuit în decembrie 1989 Biblioteca Centrală Universitară.[450]

Cancelaria valahă a folosit în secolul al XV-lea două tipuri de peceţi: aplicate şi atârnate.[451] Amprentele sigilare de pe cele atârnate se află într-un grad mai bun de prezervare, deoarece au fost protejate de capsule (căuşe) din ceară albă[452] care de multe ori erau de o mărime considerabilă (cf. **C 4**). Fixarea peceţilor atârnate printr-un şnur împletit din mătase a făcut

---

446 Asupra diferenţelor între sigiliile voievodale şi cele boiereşti cf. hrisovul pretendentului Dan (nr. **17**).

447 BOGDAN: *Documente privitoare*, p. L-LI; VÂRTOSU: „Din sigilografia", p. 374. Pentru un sigiliu boieresc din ceară galbenă cf. nr. **34**.

448 Cf. BOGDAN: *Documente privitoare*, p. LI; Magdalena BUNTA: „Tiparul sigiliului mare al domnului Ţării Româneşti: Pătraşcu cel Bun". În: *AMN* 5 (1968), p. 533-538.

449 Documentele cuprind doar informaţii despre utilizarea lor: câteodată se menţiona în coroboraţia unor documente latineşti că respectivul document era pecetluit (cf. VÂRTOSU: „Din sigilografia", p. 370).

450 Exemplarul lui Ioan BOGDAN, care la fiecare patru pagini cuprindea coli cu copiile prin decalcare, a putut fi consultat în 1950 de VÂRTOSU, iar în anii 1970 de ILIESCU. Din păcate niciunul dintre autorii menţionaţi nu a definitivat o lucrare sfragistică de ansamblu. Singurele informaţii despre acest exemplar se găsesc în următorul articol care cuprinde 12 fotografii, între care şi cele ale amprentei sigilare de la **V**. Din cauza dimensiunilor foarte reduse precum şi a calităţii deficitare a tipăriturii, aceste imagini nu pot fi folosite decât cu multe rezerve. Octavian ILIESCU: „Un preţios instrument de lucru pentru studierea evului mediu românesc". În: *BSNR* 70-74 (1976-1980), nr. 124-128, p. 521-550 (planşele 4 şi 8 cu amprentele sigilare de la **V**.).

451 Pentru o tipologie a sigiliilor valahe cf. VÂRTOSU: „Din sigilografia", p. 340-341; SZEMKOVICS / DOGARU, p. 63-64.

452 Cu privire la diferiţii termeni folosiţi în cercetarea diplomatică cf. VÂRTOSU: „Din sigilografia", p. 341.

ca acestea să se fi desprins adesea de suportul scris al actului.[453] În Valahia medievală neexistând arhive centrale stabile, daniile şi întăririle se păstrau la beneficiar deseori în condiţii improprii, ceea ce a făcut ca majoritatea peceţilor atârnate să se fi pierdut, aşa cum este cazul şi a trei hrisoave de la **V**.[454] Astfel de peceţi atârnate s-au putut păstra cu precădere în arhive bine organizate, aşa cum este cazul celor mai vechi hrisoave valahe, anume cele din 1368, respectiv 1413 păstrate în foste arhive din regatul maghiar, precum şi tratatele lui Mircea cel Bătrân cu Władysław II Jagiełło din 1390 şi 1411 păstrate în arhivele poloneze.[455] Singurul sigiliu atârnat din cancelaria lui **V**. se păstrează în arhivele braşovene (cf. nr. **28**).
Pecetea aplicată s-a dovedit a fi şi mai sensibilă la trecerea anilor. Aceasta era aplicată fie direct pe suportul scris, fie prin intermediul unui aşa-numit timbru, adică o bucată de hârtie de aproximativ 5x5 cm care era presată peste ceara încinsă.[456] În cazul scrisorilor se prefera de multe ori o pecete timbrată aplicată care sigila scrisoarea împăturită cu partea scrisă înăuntru. În momentul deschiderii scrisorii timbrul şi pecetea de dedesubt erau rupte în două. Prin urmare, amprenta sigilară nu poate fi reconstruită în întregime nici măcar în urma alăturării fragmentelor de pecete aflate la cele două extremităţi ale colii de hârtie a scrisorii, aşa cum este cazul majorităţii scrisorilor lui **V**. Pe lângă sigiliile aplicate direct pe document, în cancelaria valahă au început să fie folosite mai târziu şi timbre mobile care fie se lipeau, fie se coseau pe documentul de autentificat. Această metodă foarte practică, ce aminteşte de mărcile poştale moderne, avea şi o doză importantă de risc, deoarece timbrele mobile puteau fi desprinse uşor spre a fi aplicate pe documente false. Asemenea peceţilor atârnate, cele mai multe sigilii aplicate se păstrează în arhivele braşovene, însă multe dintre acestea sunt fie ilizibile, fie desprinse parţial ori integral de pe documente. Documentele lui **V**. nu fac excepţie de la această regulă.
Asemenea omologilor lor moldoveni, domnitorii valahi au dispus de-a lungul timpului de trei tipuri de peceţi:
1) Pecetea cea mare (70-130 mm) de tip pur heraldic, reprezentând în centru acvila valahă crucigeră situată într-un scut şi a cărei legendă reproducea intitulaţia voievodului în forma sa extinsă, era folosită în cazul documentelor solemne, de mare importanţă.[457]

---

453 Peceţile atârnate puteau ajunge până la o greutate de 400-500 g. (cf. NĂSTUREL: *Nova Plantatio*, p. 55).

454 Din zecile de documente interne voievodale din secolul al XV-lea ce au fost autentificate cu pecete atârnată doar în două cazuri aceasta ni s-a păstrat: un hrisov al lui Vladislav II din 1451 şi unul al lui Radu cel Mare din 1499 (*DRH*, B, vol. 1, nr. 104, p. 181-182, şi nr. 290, p. 471-472). Despre constituirea colecţiei de peceţi din Arhivele Naţionale cf. Maria DOGARU: „Colecţia de sigilii a Direcţiei Generale a Arhivelor Statului – Bucureşti". În: *Revista Arhivelor* 12 (1969), p. 155-171.

455 Analiză şi bibliografie la SZEMKOVICS / DOGARU, p. 79-80. Bine păstrate sunt, se pare, şi daniile către mănăstirile de pe Sf. Munte Athos.

456 Asupra modului de aplicare cf. VÂRTOSU: „Din sigilografia", p. 346-347.

457 Se păstrează de la Vladislav Vlaicu, Mircea cel Bătrân, Vlad I Uzurpatorul, Mihail I, Dan II, Vlad II Dracul, Vladislav II, Vlad IV Călugărul şi Radu IV cel Mare. Dimitrie A. STURDZA: „Dare de seamă despre colecţiunea de documente istorice române aflate la Wiesbaden". În: *Analele Academiei Române*, seria II, 8 (1888), p. 239-259; NĂSTUREL: *Nova Plantatio*, p. 16-17; Constantin MOISIL: „Stema României. Originea şi evoluţia ei istorică şi heraldică". În: *Boabe de Grâu* 2 (1931), p. 65-85, aici p. 65-66; BRĂTIANU: *Originile stemelor*, p. 50-51; VÂRTOSU: „Din sigilografia", p. 340; DOGARU: *Sigiliile*, p. 19-20; CERNOVODEANU: *Ştiinţa*, p. 44-45; Jean N. MĂNESCU: „Cu privire la originea stemei Ţării Româneşti". În: *CN* 5 (1983), p. 183-196, aici p. 183; SZEMKOVICS / DOGARU, p. 29-30. Pe diferitele variante este înfăţişată o acvilă cu aripile strânse ori întinse, privind când spre stânga, când spre dreapta. Ocazional, soarele şi luna se găsesc împreună ori separat în diferite părţi ale scutului.

2) Pecetea cea mică (25-40 mm) de tip iconografico-heraldic, încetăţenit în cercetarea românească sub denumirea de *nova plantatio*,[458] prezintă două busturi (mai târziu cu tot corpul) încoronate.[459] Aceste persoane reprezintă fie un bărbat cu o femeie, fie un bărbat matur alături de o persoană mai tânără, în ambele cazuri acestea flancând un arbust (mai târziu un arbore). Legenda peceţii reproduce intitulaţia scurtă a voievodului.
3) Pecetea inelară (12-20 mm) anepigrafă cu reprezentări cel mai adesea zoomorfe. Pentru secolul al XV-lea nu avem indicii asupra utilizării acesteia în cancelaria valahă.
Absenţa peceţii celei mari din mărturiile sigilografice păstrate de la **V**. este cel mai probabil un simplu accident cauzat de vicisitudinile conservării documentelor.[460] Pecetluirea privilegiului pentru braşoveni din 1476 doar cu pecetea mică trebuie probabil pusă în legătură cu faptul că, în acel moment, **V**. nu era decât pretendent şi nu dispunea încă de o pecete mare. Prin urmare, cercetătorului îi stau la dispoziţie doar amprentele sigilare ale peceţii mici înfăţişând scena „nova plantatio". Aspectul iconografic precum şi legătura celor două personaje reprezentate pe peceţile voievodale au fost subiectul unor intense dezbateri. Fantezista interpretare a lui HAŞDEU care vedea în cele două capete un indiciu cu privire la originea asiatică a Basarabilor precum şi cea a lui STURDZA care recunoştea în acestea pe Sfinţii Împăraţi Constantin şi Elena au fost respinse cu hotărâre de NĂSTUREL şi BOGDAN care au arătat că este de fapt vorba despre figuri din familia voievodală valahă.[461] În timp ce figura din dreapta a fost interpretată îndeobşte ca o reprezentare a voievodului domnitor, cea din stânga a fost subiectul mai multor controverse. Unii istorici, precum URECHIA şi BOGDAN, au văzut în aceasta o reprezentare a soţiei domnitorului.[462] În schimb VÂRTOSU, CERNOVODEANU sau DOGARU au fost de părere că ar fi vorba de primul născut asociat la domnie.[463] Planta dintre cele două persoane – uneori un arbust, altă dată un copac, mai precis un brad – a fost interpretată nu de puţine ori cu totul fantezist: ca simbol al colonizării teritoriale (URECHIA), ca *translatio imperii* din Bizanţ în Valahia (NĂSTUREL) sau ca arborele vieţii (ŞTEFĂNESCU).[464]
Interpretarea simbolică este deseori îngreunată de prezervarea deficitară a amprentelor sigilare, ce face extrem de dificilă identificarea detaliilor mărunte. Spre exemplu, BOGDAN a văzut pe **C 4** o figură feminină, în timp ce, câteva decenii mai târziu, CERNOVODEANU

458 Vasile A. URECHIA: *Schiţe de sigilografie românească*. Bucureşti 1891, p. 13; NĂSTUREL: *Nova Plantatio*, p. 79-80.
459 Situaţii întâlnite în secolul al XV-lea în cazul aproape tututor voievozilor valahi: Mircea cel Bătrân, Radu II, Alexandu Aldea, Vlad II Dracul, Vladislav II, Radu III cel Frumos, Basarab II Laiotă cel Bătrân, Basarab III cel Tânăr (Ţepeluş), Vlad IV Călugărul şi Radu IV cel Mare. VÂRTOSU: „Din sigilografia", p. 340; DOGARU: *Sigiliile*, p. 41-42; CERNOVODEANU: *Ştiinţa*, p. 53-54; SZEMKOVICS / DOGARU, p. 35-36.
460 Spre exemplu în cazul hrisoavelor cu nr. **7** şi **9**. CERNOVODEANU: *Contribuţii*, p. 1733 oferă o tentativă de reconstruire a peceţii marii.
461 HASDEU: *Istoria critică*, p. 136-137; STURDZA: *Dare de seamă*, p. 11; NĂSTUREL: *Nova Plantatio*, p. 27; BOGDAN: *Documente,* p. LXVII.
462 URECHIA: *Schiţe*, p. 13; BOGDAN: *Documente,* p. LXXI.
463 VÂRTOSU: *Titulatura*, p. 237; CERNOVODEANU: *Ştiinţa*, p. 53 susţine teza conform căreia persoana de lângă domnitor de pe pecete ar fi fiul asociat la domnie, însă în cazul celorlalte peceţi soţia voievodului; DOGARU: *Sigiliile*, p. 42.
464 Ion D. ŞTEFĂNESCU: „Cu privire la stema Ţării Romîneşti. Arborele din peceţile şi bulele sigilare de aur". În: *SCN* 1 (1957), p. 373-388, aici p. 373-374.

revedea în aceasta pe Vlad Dracul. Pentru cercetarea viitoare este necesară o mai mare contextualizare a sfragisticii valahe în spaţiul *commonwealth*-ului bizantin, precum şi o abordare interdisciplinară (spre exemplu în colaborare cu numismatica) ce poate deschide noi perspective de înţelegere şi interpretare. O privire fie şi sumară asupra reversului monedelor bizantine, sârbeşti şi bulgare din secolul al XIV-lea şi al XV-lea, adică timpul de formare al cancelariei valahe, nu poate scăpa paralele uimitoare.

Gros de argint (22 mm, 1,60 gr) al lui Ivan Alexandăr şi Mihail Asan IV (1331-1355)

Motivul reprezentării a două persoane, dintre care una este cea a împăratului titular, iar cealaltă persoana codomnitoare (împărăteasa ori fiul), Sfânta Fecioară ori alţi sfinţi este întâlnit nu doar în numismatica bizantină, ci şi în cele înfluenţate de aceasta până în secolul al XV-lea, precum Serbia, Bulgaria, Italia sau Ungaria. Iniţial o cruce înaltă, obiectul care separă cele două persoane s-a dezvoltat în diferite forme. În secolul al XIV-lea din puternic stilizata cruce au început să dea rădăcini ce amintesc de sigiliile valahe de mai târziu. Deoarece aceste motive se regăsesc în mai toate reprezentările analoage din ţările vecine, este destul de improbabil ca Valahia să fi reprezentat o sublimă excepţie, preferând să inventeze *ex nihilo* un concept iconografic original şi respingând, astfel, regula bizantină atât de influentă în cazul celorlalţi din jur. Mai mult decât atâta, dovedita filiaţie cultural-politică a lumii bizantino-slave în istoriografia română nu ar fi putut decât să potenţeze perpetuarea simbolisticii bizantine în sigilografia valahă, aşa cum a făcut-o şi în cazul diplomaticii şi organizării cancelariei înseşi.

Lungimea legendelor era pur şi simplu determinată de dimensiunea imaginii sigiliului. Deşi pe peceţile mici intitulaţia este prescurtată, aceasta cuprindea în toate cazurile crucea (*Chrismon*), particula *Io*, numele domnitorului şi titlul de voievod. În cazul intitulaţiei pe peceţile cu legendă latină există anumite variaţii decurse probabil din utilizarea ceva mai rară a acestora. Astfel, pe peceţiile lui Vladislav I şi Mihail apare forma „Dei gratia", pe cele ale lui Vladislav şi Mircea în plus banatul de Severin, precum şi Făgăraşul pe cele ale lui Vladislav, Mircea, Dan II şi Vlad Dracul, în timp ce peceţile lui Radu II şi **V**. latinizează forma *Io*.[465] Chiar dacă peceţile lui **V**. se integrează în această tradiţie, ultima sa domnie în 1476 a adus după sine o ruptură prin dispariţia legendelor latine pentru mai bine de două secole.[466] O explicaţie ar putea fi o reacţie antilatină şi anticatolică a elitelor valahe sau şi mai probabil o pierdere drastică în influenţă a cancelariilor transilvănene.

În imaginea de ansamblu fragmentară redată de amprentele sigilare păstrate de la **V**. putem distinge câteva elemente marcante: 1) lipsa hrisoavelor autentificate cu pecetea cea mare de

465 IDEM, p. 79-80.
466 VÂRTOSU: *Sigilografia*, p. 337.

tip heraldic; 2) preferinţa pentru pecetea cea mică de tip iconografic: 3) ultima folosire a peceţii cu legendă latină într-o cancelarie medievală valahă.

Având în vedere particularităţile şi dificultăţile expuse mai sus nu este de mirare că în studiile unor CERNOVODEANU, ILIESCU şi SZEMKOVICS/DOGARU s-au strecurat o serie de erori şi inexactităţi, pe lângă faptul că aceştia nu au avut în vedere toate exemplarele de amprente sigilare păstrate de la acest voievod.[467] Înainte de toate trebuie formulată aici întrebarea fundamentală:[468] pe ce bază poate fi atribuită lui **V**. o amprentă sigilară cu maximă siguranţă, de vreme ce nu mai puţin de patru voievozi valahi omonimi (**V**., Vlad IV Călugărul, Vlad V cel Tânăr, Vlad VI cel Înecat) poartă aceeaşi intitulaţie sau filiaţie?

Cea mai simplă abordare este metoda excluderii. Documentele emise de Vlad II Dracul pot fi identificate cel mai simplu pe baza observaţiilor tipologice şi iconografice, spre exemplu amprentele sigilare ovale cu iconografie schematică sau cu elemente ce apar doar episodic în sfragistica valahă. La fel de uşor pot fi excluşi şi cei mai tineri doi purtători ai numelui de Vlad pe baza iconografiei amprentelor sigilare ce este practic identică cu cea a peceţii lui Radu Paisie (desen 3). Este chiar de bănuit că cele trei peceţi au fost produse în acelaşi atelier. În plus Vlad VII Vintilă (desen 2) a folosit şi o intitulaţie mai lungă în care este specificat şi numele tatălui său, Radu. Aceeaşi observaţie este valabilă şi pentru pecetea lui Vlad V (desen 1) care, pe lângă similitudini iconografice cu cele ale contemporanilor săi, mai prezintă şi cognomenul „cel Tânăr" (ⱔⰻⰰⰴⰽ), cel mai probabil pentru a se diferenţia de Vlad IV Călugărul. Aceste atribuiri sunt confirmate de regulă şi de critica internă a documentelor.

Desen 1: Vlad V cel Tânăr
(1510-1512)

Desen 2: Vlad VII Vintilă de la Slatina
(1532-1535)

Desen 3: Radu III Paisie
(1535-1545, cu întreruperi)

Singurele amprente sigilare ce nu pot fi atribuite uşor pe baza imaginii şi a legendei sunt cele ale lui **V**. şi ale fratelui său, Vlad IV Călugărul. Spre exemplu, **A 1** pare la prima vedere a fi identic cu desenul 4. Acelaşi lucru este valabil şi pentru relaţia lui **B 4** şi **B 5** cu desenul 5. Documentul ce aparţine lui **A 1** poate fi însă datat cu siguranţă şi astfel atribuit lui **V**. În schimb amprentele de la desenul 4 (Braşov, Arhivele Naţionale, Stenner 130, 156 şi 158) pot fi atribuite lui Vlad IV pe baza criticii interne de document, în ciuda lipsei datării.

467 CERNOVODEANU: „Contribuţii", p. 1731-1732; ILIESCU: „Vlad", p. 107-108; SZEMKOVICS / DOGARU: *Tezaur*, p. 86.

468 Studiul lui CERNOVODEANU nu reprezintă o lucrare cuprinzătoare de sistematizare, însă autorul probează convingător atribuirea lui **V**. a unor amprente sigilare.

Desen 4: Vlad IV Călugărul (I)

Desen 5: Vlad IV Călugărul (II)

Cu excepţia tipului **C**, peceţile lui **V**. se încadrează pe linia stilistică a predecesorului, Vladislav II, respectiv urmaşului său, Radu cel Frumos. Ele prezintă totuşi şi câteva asemănări frapante până la confundare cu peceţile unor domnitori mai târzii, cu precădere Vlad IV. De aceea nu poate fi exclus definitiv ca unele dintre documentele atribuite lui Vlad IV să provină de fapt din cancelaria lui **V**.

Amprentele sigilare cuprinse în catalogul de faţă pot fi atribuite cu cea mai mare probabilitate lui **V**. Acesta mai cuprinde şi amprentele sigilare de pe documentele fiului său, Mihnea cel Rău, pe care se poate citi în mod surprinzător „Vlad voievod, fiul lui Vlad voievod". Din catalog au fost excluse doar amprentele sigilare complet distruse care, prin urmare, nu pot oferi niciun indiciu asupra identificării emitentului.

Tipul A — A doua domnie (1456-1462), legendă slavonă (?), caractere mari

Observaţii
BOGDAN indică o legendă latinească: † [I]OAN WLAD WAYVODA ET [DOMINUS TRANSALPINUS?]. Această opinie trebuie destul de probabil respinsă chiar şi pe baza gradului actual de conservare a amprentelor sigilare. BOGDAN a observat două tipuri de caractere pe amprentele sigilare ale lui **V**. Tipul de faţă pare a avea caractere ceva mai mari, dacă ar fi să-l comparăm cu marginile vizibil mai înguste ale tipului următor. Tot el prezintă asemănări frapante cu primele sigilii ale lui Vlad Călugărul şi cele ale lui Basarab III Laiotă.[469] Deoarece grosimea timbrului de hârtie a impiedicat redarea fidelă a detaliilor peceţii, citirea legendei rămâne din păcate un deziderat imposibil de îndeplinit. Cu toate acestea o legătură a acestui tip cu amprentele sigilare de pe documentele lui Mihnea cel Rău este de respins pe baza mai multor argumente, cu precădere a detaliilor stilistice a persoanelor redate în câmpul peceţii, a elementelor decorative precum şi a proporţiilor întregului ansamblu iconografic. În plus, la amprentele sigilare de la Mihnea se mai pot observa şi câteva intervale suplimentare în interiorul legendei. Din cauza ilizibilităţii acestei legende nu se mai pot face şi alte asocieri. Se poate însă cel mult specula de ce acest tip este atât de rar şi anume că ar fi fost folosit în mod alternativ cu tipul următor: avem oare de a face cu o pecete mai veche, posibil din prima domnie a lui **V**., respectiv din perioada sa ca pretendent?

Descriere:

1. Braşov, Arhivele Naţionale, Schnell II, 14: amprentă sigilară timbrată aplicată, ceară roşie, stare bună de conservare, 31 mm [doc. nr. **3**].
2. Braşov, Arhivele Naţionale, Schnell I, 17: amprentă sigilară timbrată aplicată, slab presată, ceară roşie, 31 mm [doc. nr. **19**].

Literatură: BOGDAN: *Documente privitoare*, p. LIX, 94; CERNOVODEANU: „Contribuţii", p. 1739.

Nota bene: Desenarea ori reconstituirea, fie şi ipotetică, a acestui tip sunt imposibile. Fotografiile au fost executate de autori direct de pe originale.

469 Cf. SZEMKOVICS / DOGARU, nr. 28-29.

1 (1456 septembrie 6)

2 (1460 iulie 26)

Tipul B

A doua domnie (1456-1462), legendă slavonă, caractere mărunte

Desen
(Reconstituire bazată pe detaliile identificabile)

Observaţii

Legenda (după BOGDAN) pare să fie confirmată de fragmentele rămase: ✝ їѡ владь вѡнѣѡда н г[осподи]нь вѣсєн ѕємлан ѵггрѡвлахїнскѡн (= Io Vlad voievod şi domn a toată ţara Ungrovlahiei). Acest sigiliu de tip *nova plantatio* specific celui de-al treilea sfert al secolului al XV-lea prezintă două busturi afrontate cu capete încoronate flancând un copac cu rădăcinile înfipte în pământ. Ambele persoane sunt imberbe şi poartă păr semilung. De reţinut sunt coroanele cu raze ce pot fi observate cel puţin pe sigiliile lui Radu cel Frumos. Legenda pare să corespundă celor de pe sigiliile voievodale mari, ceea ce ar întări teza că şi **V**. a beneficiat de o astfel de pecete mare (cf. discuţia din anexă).[470] Dimensiunile sale precum şi numărul de exemplare păstrate sugerează că aceasta trebuie să fi fost pecetea principală din a doua domnie a lui **V**., în timp ce tipul precedent ar fi fost folosit doar sporadic.

470 Făcând abstracţie de nume, cf. legenda identică pe pecetea cea mare a lui Vladislav II (SZEMKOVICS, nr. 21, p. 85 şi 167). Din păcate amprenta sigilară de faţă precum şi tipul **A** lipsesc la SZEMKOVICS. În schimb tipul **C** este inclus de două ori şi anume sub numere diferite.

Descriere:

1. Brașov, Arhivele Naționale, Stenner I 175: amprentă sigilară timbrată aplicată, timbru căzut, ceară roșie, 32 mm [doc. nr. **2**].
2. Ibid., Stenner I 210: amprentă sigilară netimbrată aplicată cu grijă sub textul documentului, ceară roșie; legendă lizibilă în mare parte, păstrat circa un sfert, 31 mm [doc. nr. **5**].
3. Ibid., Schnell I 13: amprentă sigilară timbrată aplicată, timbru căzut, ceară roșie în mare parte desprinsă, 31 mm [doc. nr. **4**].
4. Sibiu, Arhivele Naționale, U. V 1658: amprentă sigilară timbrată aplicată, timbru căzut, ceară roșie, 32 mm; puternic afectată, însă „Vlad" singurul cuvânt lizibil [doc. nr. **6**].
5. Brașov, Arhivele Naționale, Stenner I 193: amprentă sigilară timbrată, aplicată cu grijă, ceară roșie, păstrat integral, 32 mm [doc. nr. **8**].
6. Ibid., Stenner I 166: amprentă sigilară timbrată aplicată, timbru căzut, ceară roșie, legendă cu caractere mărunte ilizibile, 32 mm [doc. nr. **10**].

Literatură: BOGDAN: *Documente privitoare*, p. 91, 94-95; CERNOVODEANU: „Contribuţii", p. 1739.

Nota bene: Fotografii executate de autori direct de pe originale.

1 ([1456-1461])

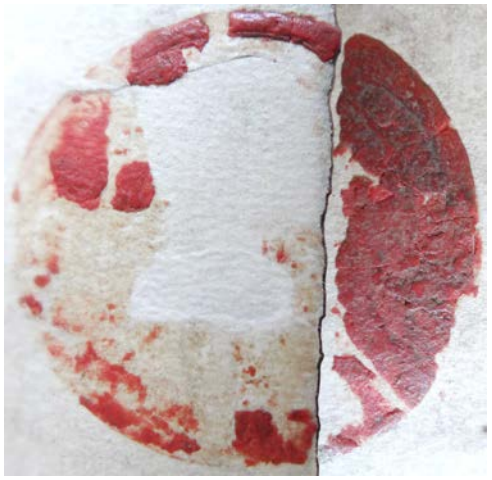

2 ([1456-1461] decembrie 8)

3 (1456 septembrie 10)

4 (1457 martie 14)

5 ([1457] decembrie 1)

6 (1458)

Tipul C

Exilul în Ungaria şi Transilvania (1475) şi cea de-a treia domnie (noie.-dec. 1476), legendă latină

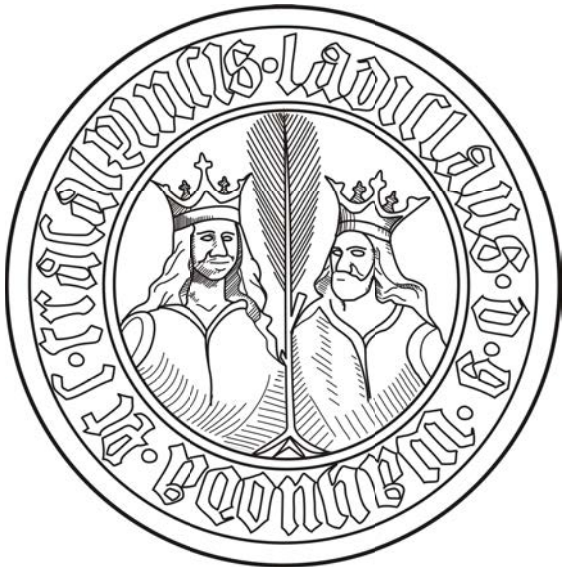

Desen
(Reconstituirea stării ideale)

Observaţii

BOGDAN a citit legenda acestei peceţi doar parţial: LADISLAUS WAYWODA [TRANSALP]INENSIS. În realitate aceasta este ceva mai complexă (cu caractere gotice târzii): **ladislaus · d · g · wayvoda · p[ar]t[i]s** (sau: **p[ar]t[ibu]s**) **· tra[n]salpin[en]sis**. Din punctul de vedere al stilului şi conţinutului, acest sigiliu este cu totul ieşit din comun pentru Valahia celei de-a doua jumătăţi a secolului al XV-lea. Deşi este inspirat de modelul *nova plantatio*, reprezentarea realist iconografică a personajelor indică un concept pur iconografic. La rându-i originală, legenda reprezintă practic o interpretare a intitulaţiei în manieră transilvăneano-maghiară. Amprenta sigilară rotundă înfăţişează două busturi: cel din dreapta afrontat, iar cel din stânga în semiprofil spre dreapta. Între acestea se află un copac, posibil un pin. Poziţia neobişnuită a figurii în semiprofil a fost interpretată ca o fază tranzitară către peceţile din secolului al XVI-lea pe care apar înfăţişate figuri încoronate redate afrontat. Ambele figuri de pe acest tip poartă coroane deschise cu spini (fleuroni) trilobaţi. CERNOVODEANU este de părere că avem de-a face aici cu portrete realiste şi nu cu reprezentări tipizate, în acestea văzându-i pe **V**. împreună cu tatăl său, Vlad Dracul. Potrivit lui Bogdan, figura din stânga ar reprezenta, de fapt, un personaj feminin şi, ca atare, pe soţia titularului acestei peceţi. Cea mai veche fotografie păstrată a unei amprente sigilare de acest tip pare a da dreptate lui Bogdan, deoarece „masculinizarea" trăsăturilor respectivei figuri e posibil să fi rezultat

în urma procesului de distrugere a detaliilor acestei amprente. Se poate lansa, însă, şi ipoteza că cele două personaje l-ar reprezenta pe **V**. şi pe fiul său, Mihnea, posibil asociat la domnie în 1476 (cf. nr. **50**).

Singura amprentă păstrată pe o pecete atârnată a lui **V**. se află pe privilegiul acordat braşovenilor pe 7 octombrie 1476 (nr. **28**). Pentru astfel de acte se folosea de obicei pecetea cea mare (cf. Introducerea), pecete de care pretendentul **V**. evident nu dispunea în acel moment. Redactarea a urmat modelele altor acte similare ale voievozilor valahi aflate în arhivele braşovene, între acestea probabil şi cel al lui Vlad Dracul din 1437.[471] Cu toate acestea, privilegiul în cauză se deosebeşte semnificativ de cel acordat de Dan în 1460, act autentificat nu numai de către emitent, dar şi de boierii din pretinsul său sfat (nr. **17**). Prin urmare, pecetea utilizată în noiembrie 1476 este o mărturie despre poziţia lui **V**. situată între aceea a unui domn aflat pe tron, precum tatăl său în 1437, şi aceea a unui pretendent care depindea şi de sigiliile celor ce-l sprijineau, astfel încât să poată emite pentru braşoveni un act juridic valabil.

Descriere:

1. Sibiu, Arhivele Naţionale, U. III 32: aplicat pe verso ca sigilare, pe jumătate căzut, rupt pe jumătate, ceară roşie. [doc. nr. **25**].
2. Ibid., U. II 365: amprentă sigilară aplicată sub textul documentului, ceară roşie. [doc. nr. **26**].
3. Braşov, Arhivele Naţionale, Schnell I 9: amprentă sigilară aplicată sub textul documentului, ceară roşie, 32 mm. [doc. nr. **27**].
4. Ibid., Privilegii 773: amprentă sigilară atârnată, ceară roşie, 29 mm, în căuş de ceară naturală de culoare galben închis, dm. 65 mm, h. 45 mm, atârnată de şnur de mătase albastră şi verde. [doc. nr. **28**].
5. Ibid., Stenner I 145: aplicat şi timbrat pe verso ca sigilare, presat superficial, însă se discern clar cele două busturi, ceară roşie, 32 mm. [doc. nr. **29**].
6. Ibid., Stenner I 159: amprentă sigilară timbrată aplicată, ceară roşie, 32 mm. [doc. nr. **30**].
7. Ibid., Stenner I 208: amprentă sigilară timbrată aplicată, timbru căzut, ceară roşie, 32 mm. [doc. nr. **31**].
8. Ibid., Stenner I 162: amprentă sigilară aplicată probabil sub textul documentului, ceară roşie, parţial căzut, 32 mm. [doc. nr. **32**].
9. Ibid., Stenner I 190: amprentă sigilară aplicată probabil sub textul documentului, ceară roşie, căzut aproape în totalitate, păstrate însă elemente cheie pentru identificare, 32 mm. [doc. nr. **33**].
10. Ibid., Stenner I 172: aplicat pe verso ca sigilare, timbrat cca. două treimi, păstrat aproape integral, presat superficial, parţial caracterele gotice vizibile, ceară roşie, 32 mm. [doc. nr. **35**].

Publicat: VÂRTOSU: „Din sigilografia", p. 540; CERNOVODEANU: „Contribuţii", p. 1740-1741; CERNOVODEANU: *Ştiinţa*, p. 217.
Literatură: BOGDAN: *Documente privitoare*, p. LXVIII, LXXI, 91-93, 97-99; CERNOVODEANU: *Ştiinţa*, p. 54.

Nota bene: Cu excepţia vechilor fotografii provenite din arhive, celelalte au fost efectuate pe baza originalelor.

471 Cf. analiza diplomatică la nr. **28**.

1 (1475 iunie 2)

2 (1475 octombrie 13)
BAR, Foto doc. ist. LIII 12A

Ibid., starea în 2016

3 (1476 [iulie 23 – august 1])

4 (1476 octombrie 7)

Detaliu al amprentei sigilare (starea din perioada interbelică) BAR, Manuscrise şi documente, Foto doc. ist. LIII/5B

Detaliu al amprentei sigilare (starea în 2015)

5 ([1476] noiembrie 8)

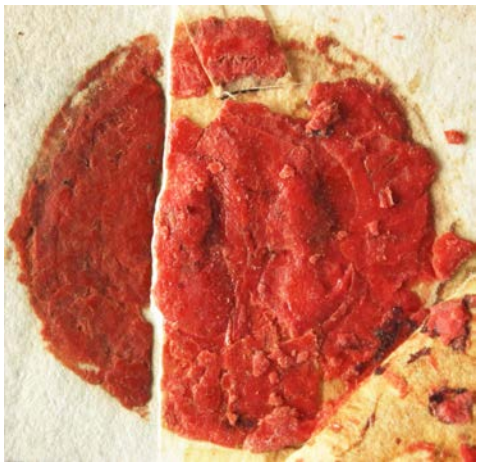

Ibid., sub timbru

6 [1476 noiembrie 8 – 26]

7 [1476 noiembrie 8 – 26]

8 [1476 noiembrie 8 – 26]

9 [1476 noiembrie 8 – 26]

10 [1476 după noiembrie 26]

Anexa 1: Pecetea „voievodului Vlad” pe documentele lui Mihnea cel Rău (1508-1509)

Desen
(Reconstituire bazată pe detaliile identificabile)

Observații

Legendă: † їѡ влад воивод и[н]л[ос]тию божию и господнн zемле вигро[влахїнскои]. Tipică reprezentare de tip *nova plantatio* specifică celei de-a doua jumătăți a secolului al XV-lea.

În arhivele sibiene şi braşovene, şi cu câteva excepţii şi în cele din Bucureşti şi Târgu Jiu, se păstrează mai multe scrisori din cancelaria lui Mihnea cel Rău (1508-1509), fiul lui **V**. Aşa cum nu este prea greu de stabilit, în toate aceste documente autentificate cu amprente sigilare mai mult sau mai puţin lizibile emitentul nu a utilizat o pecete mică cu numele său, ci una ce trebuie să fi aparţinut unui „Vlad voievod”.[472] NICOLAESCU, primul editor al acestei amprente sigilare a văzut în acesta pe **V**. La rândul său, BOGDAN citea clar „Vlad”, adăugând însă că această pecete nu a aparţinut nici lui **V**. şi nici lui Vlad IV Călugărul. Interpretarea lui NICOLAESCU a fost preluată de VÂRTOSU care a mai adăugat şi alte exemple de folosire

472 Examinarea tuturor documentelor din cancelaria lui Mihnea a condus la surprinzătoarea concluzie că practic nu dispunem de nicio pecete mică personalizată a acestui voievod; doar pecetea cea mare a hrisovului din 7 septembrie 1508 (SZEMKOVICS / DOGARU, nr. 38) poartă foarte clar numele său. În cazul celorlaltor documente păstrate, fie că amprenta sigilară este complet căzută, fie apar timbre sigilare ale unor voievozi mai târzii precum cel al lui Petru cel Tânăr de pe documentul din 16 iunie 1508 de la cota S.I. 155 (M-rea Sf. Ioan din Bucureşti XX, 1).

a peceţilor de către fii şi alţi urmaşi la tron. Astfel, Radu II Praznaglava a autentificat un hrisov în 1421 cu pecetea lui Mircea cel Bătrân († 1418), iar Vlad V cel Tânăr a procedat la fel în 1511 cu cea a lui Radu IV cel Mare († 1508). Din cauza lungii perioade scurse de la moartea voievodului până la (re)utilizarea peceţii, precum şi pe baza observaţiilor de ordin stilistic în contextul evoluţiei sfragisticii valahe în a doua jumătate a secolului al XV-lea, CERNOVODEANU s-a pronunţat pentru atribuirea acesteia lui Vlad IV Călugărul. Argumentele sale, bazate în special pe stilistica acestei peceţi, sunt, însă, disputabile: chiar dacă iconografia indică spre Vlad IV, în ciuda unor similitudini cu peceţile lui Radu IV[473] şi cele din primele trei decenii ale secolului al XVI-lea, legenda este specifică celei de-a doua jumătăţi a secolului precedent. Lungimea acesteia sugerează perioada lui Vlad IV, fără a putea exclude, însă, definitiv anii precedenţi domniei sale. Această legendă nu corespunde niciunuia dintre sigiliile cunoscute ale lui Vlad IV Călugărul. La aceasta se adaugă şi faptul că **V**. este singurul domnitor din a doua jumătate a secolului al XV-lea care s-a intitulat „voievod a toată ţara Ungrovlahiei" pe peceţile mici (cf. nr. **5**). Această formulă a continuat să fie folosită o vreme pe peceţile mari voievodale, dispărând cu totul în a doua jumătate a secolului al XVI-lea.[474]

Contextualizare

În lipsa unor documente adecvate, originea şi apartenenţa acestor amprente sigilare nu pot fi stabilite fără echivoc. Dacă pecetea de faţă ar fi aparţinut iniţial lui Vlad IV Călugărul († 1495), atunci rămâne neclar cum ar fi putut ajunge aceasta la Mihnea care a folosit-o 13 ani mai târziu după lunga domnie a lui Radu IV cel Mare. Se obişnuia ca în timpul sau după preluarea puterii, bunurile rivalilor să fie jefuite de norocosul zilei. Câteva rare indicii ne fac să credem că peceţile voievozilor rivali erau chiar distruse. Vlad Călugărul şi nepotul său, Mihnea, nu au fost cu adevărat rivali, însă **V**. se afla fără nicio discuţie într-o astfel de situaţie cu fratele său.[475] De aceea este puţin probabil ca Mihnea să fi folosit pecetea unchiului său şi, prin aceasta, simbolul de putere al duşmanului tatălui său. Din contră, nu era tocmai neobişnuit ca peceţile predecesorului să rămână spre moştenire şi să fie folosite de fiul acestuia, cu atât mai mult la începutul domniei când, în baza acestor legături familiale, referirea la tată era chiar folositoare politic. Spre deosebire de predecesorii săi, Mihnea a stabilit această legătură strânsă cu tatăl său atât în documentele externe (nr. **50**) cât şi în cele interne (nr. **51a-h**, **52**) şi a oglindit-o şi în legenda peceţii sale mari: † нѡ ꙗиѫнѣ в[оєвод...] с(н)нь блада вєликаго воєводи (= „Io Mihnea v[oievod]... fiul marelui Vlad voievod").[476] Toate cele spuse indică fie o legătură mai specială între tată şi fiu, fie un deficit de legitimare semnificativ resimţit de Mihnea care provenea dintr-o relaţie de concubinaj a tatălui său şi concura cu un frate mai tânăr, provenit din prima căsătorie a lui **V**.[477] Posibile motive

473 Spre exemplu stele sau rădăcinile împletite ale copacului (cf. Arhivele Naţionale Braşov, Stenner I 223).

474 COMAN: *Putere şi teritoriu*, p. 66-67.

475 Cf. doc. nr. 6.

476 SZEMKOVICS / DOGARU, p. 90-91.

477 Despre fiii lui **V**. cu prima sa soţie maghiară, al cărei nume nu este atestat cf. Povestirile Ruseşti în *Corpus Draculianum* vol. 2. Autorul povestirilor îl numeşte pe Mihnea „al treilea fiu", deşi acesta fusese născut destul de probabil înaintea celorlalţi. Acest detaliu ar putea fi un indiciu asupra unui posibil deficit în faţa fraţilor săi legitimi. Despre încercarea lui Vlad, probabil un fiu mai mare decât omonimul care a ales o carieră bisericească, de a ocupa tronul Valahiei după moartea lui Vlad IV Călugărul cf. doc. nr. 102bis.

practice ce ar pleda pentru folosirea prezentei peceți sunt de exclus: după 30 de ani de la moartea tatălui, precum și timp de un an și jumătate după preluarea tronului (mijlocul anului 1509), Mihnea ar fi avut, fără îndoială, timp suficient să-și comande propria pecete mică.[478] Ideea că după atâția ani Mihnea nu ar fi putut găsi resursele financiare sau ar fi amânat confecționarea unui atât de esențial simbol de putere sunt cel puțin de ordinul neverosimilului.

Două explicații rămân, așadar, plauzibile: 1) Ca urmare a faptului că această pecete nu poate fi asociată cu argumente hotărâtoare cu cea de-a doua domnie a lui **V**., avem aici de-a face probabil cu una destinată celei de-a treia domnii și prin aceasta cu un posibil tip **D**. Ca atare, această pecete ar fi fost deja comandată de **V**., însă din pricina timpului scurt nu a mai putut fi folosită ori a fost folosită în prea puține documente ca măcar unul să-și poată face loc în arhive până în ziua de astăzi. După moartea prematură a titularului, pecetea a rămas timp de trei decenii în posesia familiei, fiind moștenită într-un târziu de Mihnea. 2) Cea de-a doua posibilitate ar fi cea a unui fals executat la comanda lui Mihnea fie pe timpul când era pretendent, fie, și mai probabil, la începutul domniei. Pentru această teză pledează observațiile de ordin stilistic, în timp ce titulatura specifică secolului al XV-lea o susține mai degrabă pe cea precedentă. Mai există o a treia explicație, această fiind însă puțin plauzibilă: pecetea ar putea proveni de la Vlad, fratele lui Mihnea, cu care concurase pentru tronul Valahiei în 1495. Fiindcă Vlad se mutase ulterior în Transilvania unde avea să întemeieze familia Dracula de Sinteşti, înnobilată în 1535, și avuse, așadar, moștenitori, nu reiese în mod plauzibil pe ce cale ar fi ajuns această pecete la adversarul său Mihnea.[479] Indiferent cine a comandat această pecete sau cum a parvenit ea lui Mihnea, este clar că aceasta nu a putut decât să joace un rol esențial de ordin legitimatoriu.

Mama lui Mihnea și fosta concubină a lui **V**. fusese cel probabil o nobilă din Muntenia (cf. Constantin REZACHEVICI: „Dracea armașul din Mănești, soțul mamei lui Mihnea cel Rău, fiul nelegitim al lui Vlad Țepeș, și moștenirea lăsată de el Mihneștilor". În: *Argesis* 14 (2005), p. 315-322).

478 Cf. spre exemplu **C 1** și **C 2**. Chiar și Mircea IV, fiul lui Mihnea cel Rău și asociat la domnie tatălui său, și-a autentificat în octombrie și decembrie 1509 două documente cu propria pecete (Arhivele Naționale București, S. I. 162 și 163). Chiar și după 1511 acesta a folosit ca pretendent propria pecete. Însă una dintre scrisorile sale păstrate în arhivele din Brașov (Stenner 14) prezintă o amprentă sigilară timbrată (28 mm) presată destul de superficial care este de atribuit lui Radu de la Afumați (cf. BOGDAN: *Documente privitoare*, p. LXIII). Anumite detalii (diametru, distanța dintre inele și resturi de litere) ale puternic deterioratei amprente sigilare de la Mircea IV sub cota Stenner 22 ar putea indica faptul că în cancelaria sa încă se mai folosea pecetea lui „Vlad voievod" supusă aici discuției.

479 Cf. REZACHEVICI: *Cronologia*, p. 134; Paul BINDER: „Une famille noble roumaine de Transylvanie: les Drakula de Sinteşti". În: *RRH* 27 (1988), nr. 4, p. 301-314; IDEM: „Die Genealogie der rumänischen Adelsfamilie Drakula aus Siebenbürgen". În: *Recueil d'études généalogiques et héraldiques roumaines*. Ed. de Dan Berindei. Bucureşti 1988, p. 36-47.

Descriere:[480]

1. Braşov, Arhivele Naţionale, Stenner I, 324: parţial presată superficial, 33 mm [Cf. BOGDAN: *Documente privitoare*, p. LXIII şi amprenta sigilară de pe nr. 323 era de atribuit lui Mihnea pentru perioada 1508-1509; astăzi distrusă în totalitate].
2. Sibiu, Arhivele Naţionale, R. S. 659: timbru căzut, amprenta sigilară căzută aproape în totalitate, se mai recunoaşte, însă, partea superioară a figurii din stânga, iar în stânga acesteia jos ⱘ[ⱨ]ⱥ[ⱁⱅ].
3. Ibid., U. V, 73: timbrată, stare excelentă, presată cu grijă pe hârtie subţire, drept pentru care legenda este foarte uşor lizibilă, ceară roşie, 32 mm.
4. Bucureşti, Arhivele Naţionale, S. I. 156 (M-rea Tismana IX, 112): timbru căzut, amprentă presată superficial, atribuire nu foarte sigură (legenda lizibilă întrucâtva abia după prelucrarea digitală a fotografiilor iniţiale). La fel şi a doua emitere a acestui doc. sub nr. S.I. 157.
5. Ibid., S. I. 159 (M-rea Bistriţa XXIII, 2): amprentă foarte slab presată, însă detaliile definitorii clare. Este posibil ca şi pe S. I. 160 (M-rea Tismana LVIII, 1) din 1 nov. 1508/9 să se fi aplicat aceeaşi pecete, a cărei amprentă este acum distrusă în proporţie de peste 90%.
6. Sibiu, Arhivele Naţionale, U. V, 1222: perimetrul amprentei sigilare excelent păstrat.
7. Ibid., U. V, 87: la fel, stare excelentă.
8. Muzeul Judeţean Târgu Jiu, doc. nr. 11: document (21 x 28,5 cm) prost păstrat, împăturit în trei, ceea ce a rezultat în două mari găuri; perimetrul amprentei sigilare excelent păstrat, timbru căzut.
9. Sibiu, Arhivele Naţionale, U. V, 94: amprentă sigilară timbrată, ceară roşie, 32 mm, presat superficial, stare excelentă.
10. Braşov, Arhivele Naţionale, Schnell III, 4: la fel.
11. Ibid., Schnell I, 1: amprentă sigilară timbrată, ceară roşie, 31 mm, uşor degradată pe margine.

Publicat: NICOLAESCU: *Documente*, nr. 4, p. 12-13 [doc. al lui Mihnea], 334 [pecetea lui **V**.].
Literatură: VÂRTOSU: „Din sigilografia", p. 387-388; CERNOVODEANU: „Contribuţii", p. 1737.

480 Nici NICOLAESCU şi nici TOCILESCU nu indică în ediţiile lor cotele din arhive. În cazul documentului de sub cota R. S. 666 indicat de aceştia, a cărui pecete este căzută în întregime, nu există niciun indiciu care să permită o atribuire, fie ea şi nesigură.

1 [1508-1509]

2 [1508-1509]

3 (1508 iunie 5)

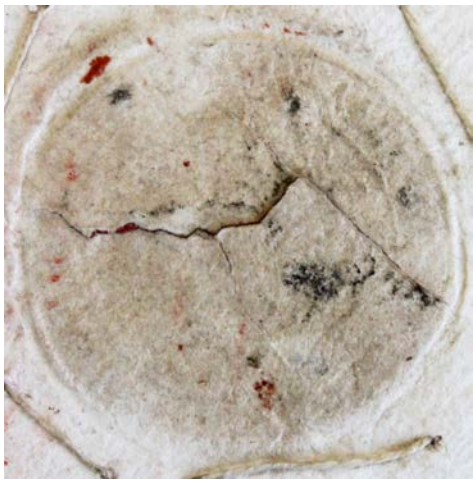

4 (1508 iunie 26)

5 (1508 septembrie 10)

6 (1508 septembrie 13)

7 (1508 noiembrie10)

8 (1508 decembrie 23)

9 (1509)

10 (1509 februarie 8)

11 (1509 iunie 15)

Anexa 2: Reconstituirea ipotetică a peceţii celei mari a lui Vlad Ţepeş

Tendinţa puternic conservativă a heraldicii valahe din secolele al XV-lea şi al XVI-lea face ca încercarea de reconstituire ipotetică a peceţii celei mari folosită în cancelaria lui **V**. să fie una viabilă.

Dimensiuni: 14-16 cm.

Heraldică: Acvila crucigeră privitoare spre stânga (ca la predecesorii lui **V**.) sau dreapta (ca în cazul urmaşilor săi) stând în câmpul unui scut flancat în cele patru puncte cardinale de literele ѢѦѦѧ. Fiecare literă stă sub câte o arcadă cu ornamente gotice, aşa cum se întâlneşte în tot secolul al XV-lea; toate arcadele împreună descriu o cruce.

Legendă: Fie în limba slavonă (ca la predecesorii săi Vladislav II şi toţi urmaşii), fie în latină (ca la tatăl său, Vlad Dracul, şi la majoritatea predecesorilor acestuia). În lipsa unor indicii clare asupra existenţei unei peceţi mici cu legendă latină din a doua domnie, dar şi a utilizării peceţilor mari cu legenda slavonă după Vladislav II, ipoteza folosirii limbii slavone pe pecetea cea mare a lui **V**. pare mai probabilă. Legenda acestei peceţi cuprinde următoarele elemente: chrismonul şi particula їѡ (folosită începând cu Vladislav II şi care a condus la omiterea termenilor *sigillum* / пєцѣтн), numele şi filiaţia titularului, titlul său precum şi cel al tatălui, titlul de domnitor a toată ţara Ungrovlahiei şi herţeg al Amlaşului şi Făgăraşului. Utilizarea celor din urmă două titluri este susţinută de următoarele argumente: moştenirea lui Vlad Dracul, titlul lui Vladislav II, intitulaţia lui **V**. (nr. **3**).[481]

Cu pecetea cea mare cancelaria lui **V**. autentifica foarte probabil hrisoave de genul celor care astăzi au pecetea căzută. Cu toate acestea, sigiliile atârnate nu erau executate neapărat doar cu ajutorul peceţii celei mari, aşa cum ne-o demonstrează nr. **17** de la pretendentul Dan, nr. **28** din cancelaria lui **V**. sau hrisoavele lui Basarab Laiotă. Acestea sunt, însă mai degrabă, excepţii motivate de faptul că voievozii pomeniţi căpătaseră domnia doar pentru scurt timp sau deloc, ca în cazul lui Dan. Un argument hotărâtor împotriva existenţei unei peceţi mari a lui **V**., a cărui a doua domnie s-a extins de-a lungul a mai bine de şase ani, nu există, cu atât mai puţin în contextul întregului complex de voievozi perindaţi în secolul al XV-lea pe tronul Valahiei.

481 Privind dispariţia din scrisorile voievodului a titlului de domn peste feudele transilvănene cf. doc. nr. **6** şi **65**. Deoarece pierderea acestor feude era privită cel mai probabil doar ca una temporară, voievodul a luptat în continuare timp de câţitva ani pentru redobândirea lor (cf. doc. nr. **19**) şi, fiindcă într-un final încheiase cu succes această luptă (cf. doc. nr. **82**), se pare că toată această evoluţie cel mai probabil nu s-a oglindit în legenda peceţii mari.

*Reconstituire ipotetică a peceții celei mari a lui **V**. pe baza elementelor heraldice tradiționale întâlnite pe pecețile mari ale voievozilor valahi și presupusa evoluție a acestora*

Izvoare epigrafice

Introducere

Un număr mai consistent de izvoare epigrafice din Țările Române încep să fie documentate abia din secolul al XVII-lea, doar puţine dintre acestea rezultând dintr-un context non-religios. Chiar şi când aceste inscripţii slujeau unui scop lumesc – spre exemplu ca pisanii pentru clădiri noi ori renovate, ca monumente în amintirea unor succese militare, ca mijloace cotidiene în marcarea graniţelor ori direcţiilor de mers –, acestea erau influenţate esenţial de stilul religios. De cele mai multe ori, inscripţiile au fost plasate pe cruci de piatră sau materiale perisabile. Prin urmare, o mare parte dintre inscripţiile medievale păstrate se află pe clopote, morminte şi pisanii bisericeşti şi într-adevăr fiecare dintre aceste trei categorii este cuprinsă în acest capitol, ca martor al vremii domniei lui **V**.

Dintre toate aceste obiecte, clopotele au suferit cele mai grele pierderi (în special în sudul României). Din cauza confiscărilor şi topirilor masive de obiecte din bronz în scop militar de către armatele de ocupaţie germane în Primul Război Mondial, nu mai există astăzi decât foarte puţine clopote valahe din secolele al XIV-lea şi al XV-lea. Vechi inscripţii din biserici, între acestea cu precădere pe pietre de mormânt şi pisanii, nu ni s-au păstrat întotdeauna ca originale. La reconstrucţia unei biserici, spre exemplu în urma unui cutremur, erau reciclate ca materiale de construcţie pietrele găsite printre ruine. În cazul unor reparaţii sau renovări mai complexe, vechile pisanii erau înlocuite, spre a face loc celora aparţinând noilor ctitori. De obicei, în textul noii pisanii era preluată o parte din conţinutul, însă nu neapărat textul ca atare, celei vechi la care se adăugau noi informaţii din surse orale, bisericeşti ori pomelnice. Cazuri de copiere integrală a unui text vechi sunt mai degrabă raritäţi. În mod asemănător se proceda şi în cazul pietrelor de mormânt: acestea erau reînnoite din când în când de către rude ori familii miluite de către defunct în semn de pioasă amintire şi mulţumire. Cu acest prilej erau redate de obicei informaţii asupra legăturii donatorului cu decedatul şi asupra motivaţiei actului său, dar şi alte date cu privire la istoria personală (cf. inscripţia nr. **3**).

Inscripţiile erau plătite de numeroase categorii de persoane, dintre aceste obiecte păstrându-ni-se numai cele ale voievozilor ori boierilor de seamă din incinta bisericilor ctitorite de aceştia. Ca şi clericii de rang înalt, ctitorul avea dreptul să fie înmormântat în interiorul bisericii sau ca susţinerea sa materială să fie menţionată ca atare în pisanii. Inscripţii de acest gen s-au putut astfel păstra ferite de intemperii. Doar o mică parte, în special pietrele de mormânt, au rămas până astăzi în locul unde au fost amplasate iniţial. Altele au slujit ca material de construcţie ori au fost reciclate în diferite scopuri de către comunităţile locale (cf. inscripţia nr. **2**) ori datorită valorii lor importante, s-au perindat prin diferite localităţi aşa cum a fost cazul clopotelor care au fost utilizate succesiv de mai multe biserici (cf. inscripţia nr. **1**).

1 Clopotul din Mănăstirea Govora
(1 septembrie [1]456 – 31 august [1]457)

*Clopot din timpul domniei lui **V**.*

Pe lângă cel de la Cotmeana ce datează din secolul al XIV-lea, clopotul aflat la M-rea Govora este cel mai vechi din Valahia care ni s-a păstrat. Datorită păstrării sale în această mănăstire a ajuns să fie asociat în istoriografia românească în mod tradiţional cu **V**. şi conflictul acestuia cu boierul Albu cel Mare, conflict ce a condus la distrugerea acestei sfânt lăcaş (cf. nr. **38**). Orice încercare de contextualizare istorică a acestui clopot nu poate fi susţinută de o documentare adecvată, nici ctitorul şi nici destinatarul, respectiv mănăstirea ori turnătorul clopotului nefiind menţionaţi în vreun loc. Ca misiunea istoricului să fie şi mai complicată, mănăstirea şi clopotul puteau să fie închinate unor sfinţi diferiţi (în acest caz Adormirea Maicii Domnului şi Sfântul Nicolae). Această situaţie exclude în mod decisiv orice asociere istorică precisă cu Mănăstirea Govora. Cu siguranţă nu se poate afirma decât că avem în faţă un clopot din timpul domniei lui **V**., clopot ce ar fi putut fi dăruit iniţial oricărui lăcaş monastic, inclusiv celui în care se află în ziua de astăzi.

Descriere: M-rea Govora (jud. Vâlcea), în micul muzeu al acesteia: spart la mijlocul distanţei dintre buză şi banda cu text; calitate înaltă a execuţiei, stare de conservare bună. Înălţime: 70 cm (54 cm fără coroană). Circumferinţa buzei: 202 cm, circumferinţa umărului: 105 cm. Literele textului în relief între două benzi în formă de şnur, 4 cm înălţime. Acest text se păstrează şi în următoarele manuscrise: Bucureşti, Arhivele Naţionale, Ms. rom. 394, fol. 6 şi Bibl. Academiei Române, Ms. rom. 5142 (de Gr. G. TOCILESCU), fol. 310.
Ediţii: Alexandru ODOBESCU: „Govora (Districtul Vâlcea)". În: *Buletinul Instrucţiunii Publice* 2 (1867-1868), p. 145-146 [desen cu trad. rom.]; Virgil DRĂGHICEANU: „Monumentele Olteniei. Raportul al II-lea". În: *BCMI* 26 (1933), p. 50 [text cu trad.]; Constantin BĂLAN: *Inscripţii medievale şi din epoca modernă a României. Judeţul istoric Vâlcea (sec. XIV-1848)*. Bucureşti 2005, p. 493-494.
Traducere: Gheorghe T. IONESCU: „Contribuţii la cunoaşterea aşezământului cultural medieval m-rea Govora din judeţul Vâlcea". În: *Buridava. Studii şi Materiale* 1 (1972), p. 57-122, aici p. 91
Literatură: Radu FLORESCU: *Mănăstirea Govora*. Bucureşti 1968, p. 7, aici p. 81-93 [despre **V**. şi Albu cel Mare; cu trad. textului]; Pavel CHIHAIA: *Din cetăţile de scaun ale Ţării Româneşti*. Bucureşti 1974, p. 73-74; Gherasim CRISTEA, Episcop al Râmnicului: *Istoricul Sf. m-tiri Govora*. Râmnicu Vâlcea 1995, p. 89 [cu trad rom.]; Ramona Neascşa LUPU: „'Şi încă a pustiit şi sfânta mănăstire'. Mănăstirea Govora şi un gest de putere de la mijlocul secolului al XV-lea". În: *SMIM* 33 (2015), p. 267-285, aici p. 276.

† иꙁлиѧ сѧ камванъ съ въ им[ѧ] в[о]жіе и с[вѧ]т[аг]о николъı в [S] ц ꙁ є

Acest clopot a fost turnat în numele Domnului şi al Sfântului Nicolae în [anul 6]965.

---

1 BĂLAN: им[ѣ].

2 Pisania bisericii din Târgşor
(24 iunie 1461)

*Dovada construirii ori renovării unei biserici de către **V**.*

Pisania bisericii din Târgşor a fost descoperită în mod întâmplător în anul 1886 în curtea unui sătean din comuna Strejnicu (jud. Prahova), unde trebuia să servească de material de construcţie. Cele două fragmente neavând însă o mărime corespunzătoare spre a fi zidite, se renunţase la ele. Pisania a ajuns mai apoi în curtea bisericii din Strejnicu, sat lângă Târgşorul Vechi, localitate importantă în Valahia medievală. Ca urmare a înştiinţării autorităţilor de către preotul Popescu, pisania a fost luată în păstrare de către Nicolae Iorga.
Textul acesteia a fost publicat mai întâi doar in transliterare însoţită de o fotografie neclară. Deşi era considerată pierdută din anii 1960, pisania se păstra în depozitul Muzeului de Istorie şi Arheologie Prahova, unde a fost catalogată în 2006 de către Institutul de memorie Culturală (CIMeC). În urma unui îndelungat litigiu între acest muzeu şi recent fondata Mănăstire Turnu (jud. Prahova) acest unic document al lui **V**. a intrat în proprietatea celei din urmă. La ora actuală pisania se găseşte în noul muzeu al mănăstirii menţionate amenajat în apropierea recent restauratei „Biserici a lui Antonie Vodă" (1669-1671) şi a ruinelor consolidate ale aşa numitei „Biserici Albe" (1570), aflată la mică distanţă de zidul de incintă al acesteia.
Biserica ce primise această pisanie nu trebuie să fi fost neapărat o clădire nou ctitorită din temelie de către **V**., de vreme ce şi locaşurile renovate ori reclădite erau înzestrate cu astfel de pisanii. Cert este doar că **V**. a fost cel care a finanţat lucrările de construcţie a unei mici biserici care însă nu poate fi identificată cu siguranţă cu niciuna dintre ruinele aflate în Târgşor. Pe baza rezultatelor cercetărilor arheologice nu este însă de exclus ca fundaţiile unei mici biserici patrulatere de piatră datată în secolul al XV-lea, peste care a fost construită în 1671 biserica lui Antonie Vodă căzută în ruină în secolul al XIX-lea, să reprezinte ctitoria lui **V**. şi, aşadar, amplasamentul originar al pisaniei.[482]
În istoriografia română s-a încetăţenit stabilirea unei legături a prezentei pisanii cu uciderea lui Vladislav II la Târgşor în urma conflictului armat cu **V**. (cf. inscripţia nr. **3**).[483] Cea mai veche cronică valahă păstrată (cf. *Corpus Draculianum* vol. 2,2) relatează că acesta ar fi „pierit de sabie" în Târgşorul Vechi.[484] Presupunerea că această ctitorie a lui **V**. ar fi rezultat din dorinţa acestuia de a fi absolvit de păcatul uciderii rivalului său nu este susţinută documentar,[485] ca, de altfel, şi ipoteza contrară, anume că biserica ctitorită de **V**. fusese de fapt cea a

482 Cf. Nicolae CONSTANTINESCU: „Note arheologice şi istorice asupra curţii feudale de la Târgşor". În: *Studii şi cercetări de istorie veche* 20 (1969), nr. 1, p. 83-100.

483 Asupra chestiunii dacă la Târgşor a existat deja în secolul al XV-lea o curte domnească, cf. RĂDVAN: *Oraşele*, p. 315-318, şi CANTACUZINO: *Cetăţile medievale*, p. 237-239. Curtea domnească este atestată din timpul domniei lui Neagoe Basarab; cf. BOGDAN: *Documente şi regeste*, nr. 82, p. 80.

484 Cf. *Istoriile domnilor Ţării Româneşti de Radu Popescu Vornicul.* Ed. de Constantin Grecescu. Bucureşti 1963, p. 16-17 (*Corpus Draculianum*, vol. 2.2), unde autorul deplânge lipsa de informaţii detaliate păstrate despre moartea violentă a voievodului.

485 Cf. CHIHAIA: *Ctitorii*, p. 74, care discută şi teza alternativă conform căreia **V**. a înfăptuit această ctitorie din cauza altor acte violente ori ca urmare a distrugerii mănăstirii Govora. Împotriva ipotezei ctitoririi ca mod de ispăşire de păcate pentru uciderea lui Vladislav vorbeşte duşmănia neobişnuit de mare între cei doi voievozi. Vladislav era considerat cel puţin responsabil pentru uciderea lui Vlad Dracul şi a lui

lui Vladislav II,[486] noul voievod încercând să umbrească amintirea predecesorului său prin această presupusă rectitorire.

Descriere: M-rea Turnu (jud. Prahova), în amenajarea muzeală din spatele incintei mănăstireşti, nr. inventar 8.2.5 [pt. ambele fragmente]; anterior în custodia Muzeului Judeţean de Istorie şi Arheologie Prahova, nr. inventar 6.4.-26066: fragment 1: 100 cm (L) x 33 cm (l) x 34 cm (H); fragment 2: 66 cm (L) x 33 cm (l) x 34 cm (H).

Ediţii: Gheorghe ZAGORIŢ: „Vlad Ţepeş". În: *Gazeta Cărţilor* 2 (1924), 15 aprilie, p. 1 [transliterare deficitară în alfabet lat. cu trad rom.]; Constantin C. GIURESCU: „O biserică a lui Vlad Ţepeş la Tîrgşor". În: *BCMI* 17 (1924), nr. 40, p. 74-75 [translit. în alfabet lat., dar ceva mai exactă, cu trad. rom.].

Literatură: Gheorghe ZAGORIŢ: „O nouă mănăstire zidită de Vlad Ţepeş". În: *Copii neamului* 1 (1922), nr. 4, p. 12; Virgil DRĂGHICEANU: „Câteva note asupra bisericii de la Târgşor". În: *BCMI* 17, 40 (1924), p. 75; Gheorghe DIACONU, Sebastian MORITZ, Dinu V. ROSETTI şi Gheorghe CANTACUZINO: „Săpăturile de la Târgşoru Vechi". În: *MCA* 5 (1959), p. 619-629; pr. Nițu CAZACU: „Despre data rezidirii bisericii mănăstirii Târguşor". În: *Glasul Bisericii* 22 (1963), nr. 7-8, p. 723-758; Gheorghe DIACONU, Nicolae I. SIMACHE: „Cercetări arheologice la Târgşorul Vechi". În: *Revista Muzeelor* 1 (1964), nr. 1, p. 24-28; Nicolae CONSTANTINESCU: „Note arheologice şi istorice asupra curţii feudale de la Târgşor". În: *SCIV* 20 (1969), nr. 1, p. 83-100; Anca PĂUNESCU: „Şantierul arheologic Târgşoru Vechi. Raport de săpătură". În: *Cercetări Arheologice* 1 (1975), p. 231-244; Constantin REZACHEVICI: „Vlad Țepeș și Biserica". În: *Izvoare istorice, artă, cultură şi societate. În memoria lui Constantin Bălan 1928-2005*. Ed. de IDEM. Bucureşti 2010, p. 115-129, aici p. 116-119; Bogdan CIUPERCĂ: *Târgşoru Vechi. Novum Forum*. Ploieşti 2013, p. 20; IDEM: „Târgşoru Vechi - Locuri, oameni, identități... 60 de ani de cercetări arheologice". În: *Zargidava. Revistă de Istorie* 15 (2016), p. 76-91.

Mircea, fratele lui **V**. În plus, Basarab cel Tânăr relatează (nr. **36**) că Vladislav a fost ucis de boieri şi nu de către **V**.

486 Biserica menționată în cronica țării (cf. *Istoriile domnilor Țării Romînești*, p. 17) ca fiind ctitorită de Vladislav II, biserică încă vizibilă în secolul al XVII-lea, este identificată cu biserica rămasă doar în fundații la aproximativ 150 m în nord-estul incintei mănăstirii Turnu.

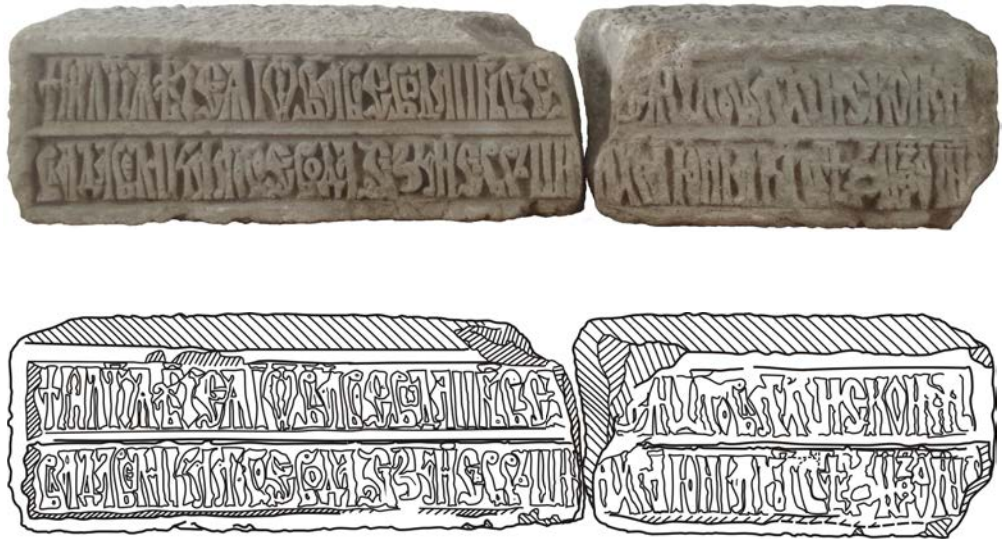

† ѡнл҃тіѧ бж҃іѥѧ ⁘ѡ҃ влд҃а воєвѡда и гр҃ь вьс{єи зε}ѡи ѯгровлахінскоѵ снь | влада великаагѡ воєвода създа и съвръшн ..и хра{ѡъ} юніа кд҃ в лѣ҃ ѕ ц҃ ѯ҃ ѳ҃ нн҃ {ѳ}

† Din mila lui Dumnezeu Io Vlad voievod şi domn a toată Ţara Ungrovlahă, fiul al marelui voievod Vlad, a ctitorit această biserică şi desăvârşit-o la 24 iunie în anul 6969 [1461], indicţionul {9}.

2 Lectură alternativă: зεѡли.
3 Probabil pronumele demonstrativ сь, redarea acestuia trebuind să fi fost сєи, сьи sau съи. GIURESCU: {и съ}и.
4 Ilizibil. Preluată lectura lui GIURESCU, la fel şi întregirea următoare.

3 Piatra tombală a lui Vladislav II
[1512-1520]

Data morţii lui Vladislav II

Locul mormântului lui Vladislav II, ucis la Târgşor, nu se cunoaşte. Acesta a fost înmormântat probabil ori în ctitoria sa[487] din acest oraş ori anonim într-un alt loc necunoscut ca, de altfel, mai toţi voievozii din secolul al XV-lea care au avut parte de o moartea violentă. Singurul indiciu păstrat pentru o posibilă legătură personală a voievodului cu Mănăstirea Dealu o reprezintă o întărire din 1451, prin care Vladislav confirmă acesteia susţinerea şi protecţia sa pentru moştenirea unei averi lăsată de un cneaz.[488] Un posibil transfer al rămăşiţelor sale la mănăstire din cauza unei legături strânse cu aceasta rămâne o simplă ipoteză.[489] Dat fiind faptul că până astăzi nu au fost efectuate cercetări arheologice amănunţite în biserica mănăstirii, nu poate fi exclus ca lespedea de faţă să fi fost doar un cenotaf cu scop comemorativ. Nu există indicii că piatra tombală de faţă a înlocuit-o pe una mai veche. Aceasta a fost dăruită de boierii Craioveşti, anume fraţii Barbul banul, Pârvul vornicul şi, nemenţionaţi în text, Dănicul comisul şi Radul postelnicul, în semn de pioasă recunoştinţă faţă de voievodul care l-a ridicat pe tatăl lor, Neagoe de la Craiova (sau Neagoe Strehăianul, după numele celei mai importante moşii stăpânite, Strehaia), în rândul celor mai puternici boieri valahi (*vlasteli*).[490]
Cel mai probabil, Craioveştii folosesc aici verbul „a ridica" în sens reverenţios faţă de voievodul defunct Vladislav II care, de fapt, nu a făcut decât să recunoască oficial puterea şi autoritatea „magnaţilor" de la vest de Olt, integrându-i astfel în reţeaua sa de putere.[491] Domnul de la est de Olt nu ar fi făcut, astfel, decât să rezolve eventuale conflicte ori situaţii de concurenţă cu boierii de dincolo de râu, apelând la soluţia compromisului: familii precum Mehedinţenii şi, mai apoi, Craioveştii beneficiau de aceleaşi libertăţi şi autoritate ca şi mai înainte în schimbul recunoaşterii voievodului ca superior al lor.[492] În plus, aşa cum s-a

487 În urma cercetării fundamentelor rămase ale bisericii identificate ca fiind cea ctitorită de Vladislav II nu a fost găsită nicio urmă a vreunui mormânt. Această biserică este menţionată doar în cronica ţării (cf. *Istoriile domnilor Ţării Romîneşti*, p. 17).

488 *DRH*, B, vol. 1, nr. 102, p. 178-179.

489 Un caz în care un voievod a transferat rămăşiţele pământeşti ale adversarului său este Radu de la Afumaţi care a înmormântat la Mănăstirea Dealu trupul lui Radu Bădica executat de otomani (cf. TOCILESCU, nr. 285, p. 284). Un alt caz este cel al lui Radu de la Afumaţi, executat la Râmnic şi apoi înmormântat în M-rea Curtea de Argeş; nu este însă atestat dacă transferul rămăşiţelor a fost ordonat de voievod (cf. REZACHEVICI: *Cronologia domnilor*, p. 173).

490 Asupra identificării lui Neagoe din Craiova cu importantul actor militar „Nagoi" şi a discutării ipotezei unui posibil sprijin al acestuia în războiul lui **V**. cu otomanii în 1462 cf. nr. **23**. Faptul că acesta va fi jucat un rol politic important mai târziu este atestat de documente din timpul domniei lui Basarab Laiotă (*DRH*, B, vol. 1, nr. 148 şi 150) şi de un document de cancelarie din 17 mai 1589 care îl menţionează în timpul lui Vlad Călugărul ca ban cu reşedinţa în Strehaia, înainte ca această reşedinţă să devină Craiova, aşa cum o ştim în secolul al XVI-lea (*DIR*, B veacul XVI, vol. V, p. 403).

491 Craioveştii au fost activi economic înainte de accesiunea lor politică nu numai în Oltenia, ci şi în Muntenia; cf. DONAT, p. 174. Despre evoluţia puterii voievodului care şi-a mărit teritoriul efectiv controlat prin recunoaşterea sa de către nobilimea ţării cf. COMAN, p. 99-100.

492 Asupra definirii Valahiei medievale ca reţea de persoane (*Personenverband*) cf. COMAN: *Putere şi teritoriu*, p. 309 şi Introducerea, p. L.

întâmplat cu Craioveştii, cel târziu în 1475,[493] primeau probabil un loc de seamă în sfatul domnesc, deţinând o funcţie inventată special pentru puternicii boieri olteni, dacă nu cumva voievodul a recunoscut o terminologie deja folosită de aceştia, pur şi simplu integrând-o în nomenclatura de putere a aparatului său politic.
În timpul lui Neagoe Basarab (1512-1520) Craioveştii erau indubitabil cei mai puternici boieri valahi, noul domn fiind nu numai adus pe tron de către aceştia, dar fiind chiar unul dintre ei prin legături directe de rudenie. Craioveştii vor domina întreg secolul al XVI-lea, definind chiar politica externă a ţării în perioada de criză, spre exemplu după moartea lui Neagoe Basarab, când Mehmed Beğ încearcă să pună mâna pe tronul Valahiei. Foarte probabil Neagoe a fost un actor politic de seamă în timpul lui **V**., dacă nu cumva chiar el este acel „Nagoi" menţionat în scrisoarea din 11 februarie 1462 (nr. **23**). În susţinerea acestei teze vin două importante argumente: „Nagoi" trebuie să fi fost unul dintre cei mai importanţi boieri ai lui **V**., dacă nu chiar cel mai important, deoarece este menţionat expres în această scrisoare către regele maghiar.

Descriere: M-rea Dealu (jud. Dâmboviţa), în dreapta naosului lângă zid, formă de sicriu, culoare maroniero**ş**iatică; bază: 143 x 22 cm; lungimea părţii superioare: 93 cm, crăpătură transversală.

Ediţii: Grigore MUSCELEANU: *Monumentele străbunilor*. Bucureşti 1873, p. 51; Alexandru LAPEDATU: „Mormintele domneşti dela Mănăstirea Dealului". În: *C.Lit* 37 (1903), p. 433-434; Nicolae IORGA: *Inscripţiĭ din bisericile Românieĭ*. Fascicula 1, nr. 1-764. Bucureşti 1905, p. 100-101; Stoica NICOLAESCU: *Documente slavo-române cu privire la relaţiile Ţării Româneşti şi Moldovei cu Ardealul în sec. XV şi XVI*. Bucureşti 1905, p. 325; Constantin NIŢESCU: „Mănăstirea Dealu". În: *Glasul Bisericii* (1961), nr. 7-8, p. 679; Ştefan STEFĂNESCU: *Bănia în Ţara Românească*. Bucureşti 1965, p. 63-64. (retipărit: Craiova 2009); Constantin BĂLAN: „Mormintele voievodale de la mănăstirea Dealu". În: *Studii şi materiale privitoare la trecutul istoric al judeţului Prahova* 1 (1968), p. 6; Radu GIOGLOVAN / M. OPROIU: *Inscripţii şi însemnări din judeţul Dâmboviţa*. Vol. 1. Târgovişte 1975, p. 248.
Literatură: *Ιστορία τῆς Βλακίας*. Viena 1806, p. 249; Dionisie FOTINO: *Ιστορία τῆς πάλαι Δακίας*, vol. 2. Viena 1818, p. 52 [menţionare cu datarea greşită a inscripţiei]; Virgil DRĂGHICEANU: *Călăuza monumentelor istorice din Judeţul Dâmboviţa*. Târgovişte 1907; Ioan C. FILITTI: „Banatul Olteniei şi Craioveştii". În: *Arhivele Olteniei* 11 (1932), p. 27; STEFĂNESCU: *Bănia*, p. 67-68. [despre Neagoe Strehăianul şi doc. din 1589]; Constantin BĂLAN: *Mănăstirea Dealu: mic îndreptar*. Bucureşti 1965, p. 23 [fotografie]; STOICESCU, p. 36-37.; Neagu DJUVARA: „Les Grands Boïars ont-ils constitué dans les principautés roumaines une véritable oligarchie institutionalle et héréditaire?" În: *Südost-Forschungen* 46 (1987), p. 1-56, aici p. 22; Iolanda ŢIGHILIU: „Boierimea din Ţara Românească (secolele XIV-XVII): componenţă şi evoluţie structurală". În: *RI* 2, 11-12 (1991), p. 651-666, aici p. 660; Bogdan CIUPERCĂ: *Târgşoru Vechi. Novum Forum*. Ploieşti 2013, p. 20; CAZACU, p. 190.

493 Prima menţionare a lui „jupân Neagoe de la Craiova" ca dregător în *DRH*, B, vol. 1, nr. 148, p. 245.

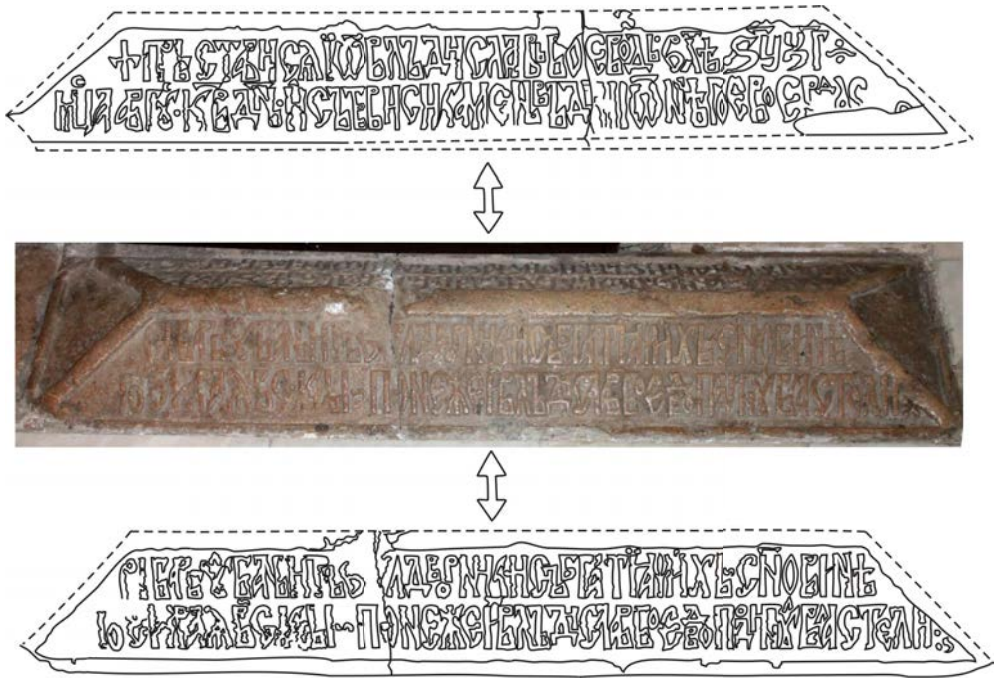

† прѣставн сѧ їѡ̃ влъдиславь воєводь· в лѣ
҃ ѕ̃ц ҂г̃г ÷ | мцѣа авгѹ̑ ·кв̃ дн̃ь· и̑ сътвори си
камень въ днн їѡ̃ нѣгое воєв[о]да
с{ътв}о| |рі барвѹ̑ бань и пръв{ѵ}л дворник
5 и съ бра́тїаци и̑хъ~ сн̃ови нѣ|гое краѧв'скы~
понеже ѣ̃ влъдиславъ воєвод подигнѹ̑ властели
:~

Săvârşitu-s-a Io Vladislav voievod în anul 6963[494] luna lui august a 22-a zi.[495] Şi fu făcută această piatră în zilele lui Io Neagoe voievod; făcut-o-au Barbul banul şi Pârvul vornicul şi cu fraţii lor, fiii lui Neagoe de la Craiova, pentru că Vladislav voievod i-a ridicat *vlasteli*.[496]

494 1455 după calendarul gregorian. Deoarece Vladislav a fost ucis în 1456, data corectă ar fi deci 6964.

495 În urma morţii lui Vladislav, **V**. se impunea ca voievod (cf. nr. **3**), drept pentru care 22 august 1456 este data ante quem a începutului domniei sale. Cf. discuţia pe această margine la STOICESCU, p. 37.

496 Cf. COSTĂCHEL / PANAITESCU / CAZACU: *Viaţa feudală*, p. 190-192; STOICESCU: *Sfatul domnesc*, p. 32-34. Termenul *vlastel* (pl. *vlasteli*) provine din sârbescul *vlast* (victorie, putere) şi însemna „puternic, glorios, stăpânitor, domnitor", deci practic un echivalent slav al bizantinului *dynatos*. Prin acest termen erau desemnaţi din a doua parte a secolului al XV-lea, prima menţionare fiind din 1492, în primul rând cei mai puternici dintre boierii ţării, între aceştia numărându-se şi cei patru fraţi Craioveşti. Fiindcă acest titlu era purtat şi de către boieri fără dregătorie, se poate bănui că legătura lor de rudenie cu voievodul sau potenţa lor financiară erau argumentele definitorii ale acestui rang. Pentru o părere contrarie cf. DONAT, p. 178-180.

4 Piatra tombală a lui Mihnea cel Rău
[după 1510 martie 12]

Filiaţia lui Mihnea cel Rău

Născut în jurul anului 1462 de o concubină anonimă a tatălui său, **V**. (cf. Povestirile Ruseşti în *Corpus Draculianum* vol. 2,1), Mihnea cel Rău suferea ca fiu nelegitim de un deficit de legitimitate pe lângă fraţii săi născuţi de soţia maghiară a fostului voievod, provenită din familia regală (cf. nr. **23**, **82**, **83**).[497] Dorinţa de a-şi sublinia descendenţa patriliniară pare a fi probată de folosirea unui sigiliu cu numele tatălui său (cf. capitolul sfragistică, p. 221-227) cât şi de memoria afectivă reieşită din corespondenţa lui politică (cf. nr. **50**). Nu este de mirare, aşadar, că după asasinarea lui Mihnea la Sibiu în 1510 (cf. Nicolaus Olahus în *Corpus Draculianum* vol. 2,1),[498] soţia Voica şi fiul Mircea[499] au comandat o piatră tombală pentru mormântul său în biserica parohială a oraşului, pe atunci aparţinând dominicanilor Sfintei Cruci a Fraţilor Predicatori, piatră pe care a fost notată în slavonă filiaţia fostului voievod, botezat ca şi tatăl său în Ungaria în rit catolic; în versiunea latină această filiaţie lipseşte.[500]

Piatra fusese iniţial plasată lângă peretele vestic, cel mai probabil direct peste mormântul iniţial care încă mai exista în prima parte a secolului al XIX-lea.[501] După reparaţii întreprinse în biserică în anii 1853-1855, piatra tombală a fost ridicată şi zidită în peretele sudic, unde se vede şi astăzi. Aceasta se află în prezent într-o stare de conservare pe alocuri slabă, inscripţia slavonă fiind aproape indescifrabilă. Inscripţia latină a fost editată integral pentru prima dată de Ioan ALBU pe baza formularului inscripţiilor tombale valahe asemănătoare şi aparţinând lui Nicolae Alexandru (1352-1364), Vlad cel Tânăr (1510-1512) şi jupânului Badea († 1532). Stilul pietrei tombale este conform cu tradiţia sud-est europeană regăsită la mormintele de conţi austrieci şi magnaţi unguri din secolele al XIII-XV-lea, însă prezintă şi elemente întâlnite la voievozi şi boieri din Ţările Române, fiind aşadar un compromis între identitatea catolică a fostului voievod şi apartenenţa acestuia la elitele conducătoare ale Valahiei.

---

497 Aceasta nu poate fi identică cu Jusztina Szilágyi (SIMON: „Propaganda and Matrimony", p. 82, 84-85 şi HASAN: „Aspecte ale relaţiilor matrimoniale", p. 151-158).

498 Cf. şi rapoartele redate de voievodul Transilvaniei două zile după uciderea lui Mihnea în HURMUZAKI vol. 15, partea 2, nr. 360, p. 198, Ştefan de Galaţi în ibid., nr. 361, p. 199 şi *Istoriile domnilor Ţării Romîneşti*, p. 28-29.

499 Mihnea a murit de mâinile lui Dimitri Jacšić, un sârb care susţinea că ar fi rudă cu Radu cel Mare, şi ale boierilor Danciu şi Albu, la ieşirea de la slujba din biserica parohială. Aflând de uciderea tatălui său, Mircea a venit în oraş unde, cu ajutorul sibienilor, a omorât pe ucigaşi împreună cu tot anturajul lor (cf. HURMUZAKI vol. 15, partea 2, nr. 361, p. 199). Mircea şi mama sa au obţinut apoi protecţia regelui Ungariei (cf. ibid., nr. 362, p. 200).

500 **Sepultura· Mag[n]ifici | · do[mi]ni· Michaelis· Waywode· tra[n]salpi[n]i· hic· Cibi[n]y | · in· die· beati· greg | ry· pape· per· Akschit· dolose· i[n]terfecti· A[nno] · d[omini] · 1· 5· 1· 0 ·** (ALBU: *Inschriften der Stadt Hermannstadt*, p. 30).

501 Mormântul a fost înregistrat la ultima vizitaţie a bisericii înainte de restaurările din 1853-1855 cu numărul F13. Pentru amplasarea mormintelor cf. Ioan ALBU: „Eine Hermannstädter ‚Gräbervisitation' aus dem Jahre 1692". În: *Forschungen zur Volks- und Landeskunde* 41 (1998), nr. 1-2, p. 147-166, aici p. 166. În timpul restaurărilor se pare că rămăşiţele voievodului au fost, ca şi cele din multe alte morminte vechi, exhumate şi reînmormântate în cimitirul oraşului. Editorii volumului de faţă doresc să mulţumească d-lui Ioan Albu şi d-nei Daniela Marcu Istrate pentru informaţiile despre istoria bisericii parohiale şi despre rezultatele săpăturilor arheologice recent întreprinse.

Probabil în apropierea mormântului a fost montat epitaful fostului voievod în limba latină,[502] azi pierdut, dar păstrat în copie. Eulogiindu-l pe Mihnea, acesta menţionează că voievodul defunct a fost alungat de pe „tronul părintesc" de către supuşii săi infideli.[503] Contrar afirmaţiilor din cronica Valahiei, scrisă de cronicari oponenţi persoanei şi partidei sale, piatra de mormânt şi epitaful arată deopotrivă susţinerea considerabilă de care s-a bucurat Mihnea printre sibieni[504] şi faptul că nu a moştenit vreun capital considerabil de neîncredere din cauza tatălui său.[505]

Descriere: Placă dreptunghiulară verticală din gresie, 85 x 186 cm, inscripţie pe cele patru laturi, minuscule gotice de 8 cm înălţime, cuvinte despărţite prin mici triunghiuri incizate (A). De o parte şi de alta a crucii centrale, deasupra traversei, ІС – ХС (B), dedesubt o inscripţie slavonă cu caractere subţiri de 4 cm înălţime, pe trei rânduri, puternic deteriorată, descifrabilă numai în câteva detalii (C). Sub inscripţia slavonă, ИИ – КА, înălţime 5 cm (D).

Ediţie: Ludwig REISSENBERGER: *Die evangelische Pfarrkirche A. B. in Hermannstadt.* Hermannstadt 1884, p. 44 [ediţie deficitară]; HURMUZAKI, vol. 11, p. 843 [inscripţia slavonă editată deficitar]; Alexandru LAPEDATU: „Mihnea cel Rău şi ungurii 1508-1510". În: *AIINC* 1 (1921-1922), p. 46-76, aici p. 73; Nicolae IORGA: „Mormintele domnilor noştri." În: *Istoria românilor în chipuri şi icoane*. Craiova 1921, p. 8; Adolf HELTMANN: „Michnea der Böse in der deutschen und rümenischen (*sic!*) Dichtung". În: *Deutsche Fundgruben Siebenbürgens* (1942), p. 620-640; Alexandru DIMA: *Sibiu*. Bucureşti 1940, p. 74; Gustav GÜNDISCH: „Die Grabsteine in der Ferula der ev. Stadtpfarrkirche in Hermannstadt". În: *Mitteilungen aus dem Baron Brukenthalischen Museum* 12 (1947), p. 10-33, aici p. 18-21; Ioan ALBU (ed.): *Inschriften der Stadt Hermannstadt aus dem Mittelalter und der Frühen Neuzeit*. Hermannstadt 2002, p. 30-33 [cu trad. germ.]; IDEM: *Memoria epigrafică în Europa Centrală şi de Sud-Est (evul mediu şi epoca premodernă)*. Sibiu 2014, p. 219.
Literatură: Virgil VĂTĂŞIANU: *Istoria artei feudale în Ţările Române*. Bucureşti 1959, p. 743; Pavel CHIHAIA: *De la «Negru Vodă» la Neagoe Basarab: interferenţe literar-artistice în cultura românească a evului de mijloc*. Bucureşti 1976, p. 213; Rezachevici: *Cronologia domnilor*, p. 135-136.

Nota bene: text după ALBU 2002 şi 2014; editată aici doar C, singura relevantă pentru acest corpus.

502 Deoarece cronicarul sibian Michael Siegler, care a trăit în secolul al XVI-lea, menţionează că Mihnea ar fi fost înmormântat în biserica dominicană de lângă piaţa oraşului, se poate ca epitaful să fi fost montat acolo şi nu în biserica parohială care între timp devenise luterană (cf. *Inschriften der Stadt Hermannstadt*, p. 34).

503 „Regnabam nuper multo cumulatus honore / Sede parentali splendida sceptra gerens (...) Dum mea gens patrio pepulit me perfida regno"; ALBU, p. 33-34, după ediţia lui Martin Samuel MÖKESCH: *Die evangelische Pfarrkirche der Augsb. Conf. Verwandten zu Hermannstadt*. Hermannstadt 1839, p. 20. Potrivit lui MÖKESCH textul epitafului ar fi fost probabil scris de sibianul Johann Salius.

504 *Istoriile domnilor Ţării Romîneşti*, p. 26. Într-una din copiile cronicii sunt consemnate următoarele: „şade şi pără (*sic*!) în zioa de astăzi capul Mihnii vodă zugrăvit în zid, unde l-au înjunghiet"; *Istoria Ţării Românești 1290-1690. Letopisețul Cantacuzinesc*. Ed. de Constantin GRECESCU şi Dan SIMONESCU. Bucureşti 1960, p. 20 (variantă); cf. REZACHEVICI: *Cronologia domnilor*, p. 136.

505 Despre relaţia tensionată a tatălui său în timpul pribegiei sale şi apoi în a doua domnie cf. nr. **7**. Prin intermedierea regelui Matei Corvin relaţiile s-au îmbunătăţit considerabil mai târziu, **V**. primind în 1475 o casă la Sibiu cât şi mijloace financiare din veniturile regale (nr. **25**, **87**).

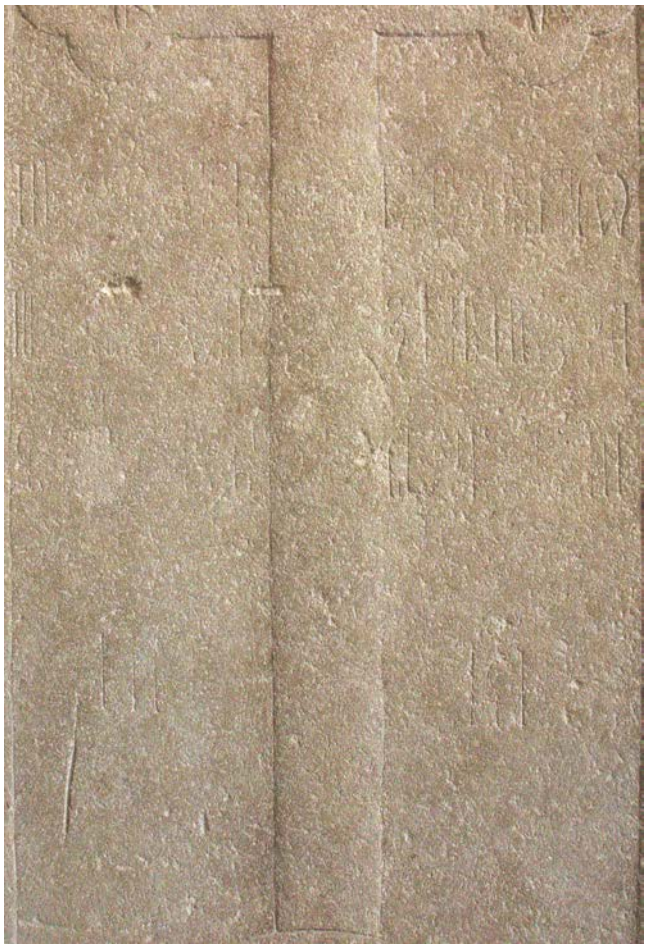

† прѣстависѧ рабъ || бж҃їею мілю їѡ҃ | міхнѣ воєв҃ѡ҃ и гпд вьсеи || zемле оуровлахискьне | сн҃ь їѡ҃ влад҃а воєв҃ода || въ лѣто zй҃ї міа҃ марта бі҃ днь

Răposat-a robul din mila lui Dumnezeu, Io Mihail, voievod şi domn al toată Ţara Ungrovlahiei, fiu al lui Io Vlad voievod, în anul 7018 (1510), luna lui martie, a 12-a zi.

1 ALBU 2002: рабѣ, ALBU 2014: прѣстависѧ иже.
2 ALBU 2014: гдрь.

Izvoare numismatice

Introducere

Stabilirea aşa numitului „sistem monetar valah"[506] a fost pusă în legătură cu primele emisiuni monetare din timpul lui Vladislav I (Vlaicu) (1364-1377), acesta fiind o replică a celui unguresc, a cărui evoluţie de altfel o şi urmează. Cu puţine excepţii (în special banii de cupru bătuţi sub Radu I şi Vlad II Dracul), acest sistem era monometalic bazat exclusiv pe argint, a cărui calitate variază deseori până la cele mai de jos limite (bilon). Cele două tipuri de monede emise în Valahia au fost ducatul (argint ori chiar bilon) şi banul (argint de obicei cu titlu scăzut, bilon şi chiar cupru). La acestea se adaugă dinarul, cu o greutate superioară ambelor nominaluri şi care a fost emis doar de către primii voievozi valahi în secolul al XIV-lea. Tipul iconografic cel mai reprezentativ este aşa numitul „ducat comun muntean" ce prezintă pe avers scutul fasciat al dinastiei Basarabilor şi pe revers stema Valahiei, acvila cu cruce în cioc stând pe un coif cu vizieră; pe ambele feţe ale monedelor legenda de jur împrejur. S-a considerat că banii sunt o subdiviziune a ducatului, detaliile metrologice părând a tinde spre o atare concluzie. Cu toate acestea nu se poate stabili un raport exact, cu atât mai mult cu cât nu rareori în secolul al XV-lea unii bani au în aceeaşi perioadă de timp limitată o greutate chiar mai mare decât ducaţii fără ca titlul argintului să fie decisiv în favoarea ducatului. Mai mult decât atât, în ambele cazuri conţinutul de argint scade deseori sensibil sub titlul de 300/1000. Din anii '20 ai secolului al XV-lea moneda valahă devine tot mai rară. De la Radu II Praznaglava (1420-1427 cu întreruperi) şi Alexandru Aldea (1431-1436) nu se cunoaşte nicio monedă până în prezent, acestea fiind singurele cazuri înainte de dispariţia definitivă a emisiunilor valahe.

Emisiunea de monedă valahă cunoaşte un adevărat reviriment în timpul lui Vladislav II (1447-1456 cu întreruperi), voievod de la care se cunosc piese de ordinul miilor, în ultimii ani acestea devenind o prezenţă constantă în licitaţiile internaţionale. Nu numai cantitatea, dar şi calitatea a fost văzută ca o ruptură cu piesele anterioare: titlul argintului este de peste 900/1000, iar greutatea medie de cca. 0,56gr. (cea mai grea piesă publicată fiind de 0,75gr.), faţă de 0,20-0,40gr. cât cântăreau banii şi ducaţii emişi de domnii precedenţi din secolul al XV-lea.[507] În istoriografia românească se vorbeşte, de aceea, despre o aşa-numită

506 Termenul de „sistem monetar" este, mai nou, contestat de unii cercetători (spre exemblu Bogdan Costin, căruia îi mulţumim pentru preţioasele sale indicaţii), pe motiv că nu se poate dovedi că, prin primele lor bateri de monedă, voievozii valahi ar fi dorit introducerea vreunui sistem monetar. Critica aceasta este de înţeles din punct de vedere strict economic, deoarece introducerea de monede noi într-un circuit economic implică riscuri foarte mari în rândul potenţialilor utilizatori, care sunt mai degrabă conservatori şi au încredere doar în moneda pe care o cunosc bine. Pentru susţinerea acestor dubii s-a invocat faptul că emisiunile lui Vladislav, deşi bine reprezentate în descoperirile monetare, nu sunt îndeajuns de consistente, dar şi faptul că această nouă monedă ar fi avut o concurenţă mult prea puternică din partea monedelor statelor vecine. Monedele lui Vladislav sunt din argint bun, putând fi comparate cu oricare emisiune „consacrată" a statelor învecinate. N-ar trebui, aşadar, să ni se pară uimitor că un voievod valah emite monedă proprie abia pe la 1365, ci că o face atât de târziu raportat la situaţia din zonă. În Moldova astfel de preocupări apar chiar şi mult mai târziu. Pentru toate emisiunile monetare din Ţările Române, vezi învechita lucrare standard George BUZDUGAN, Octavian LUCHIAN şi Constantin C. OPRESCU: *Monede şi bancnote româneşti*. Bucureşti 1977.

507 Florin CIULAVU: „The Monetary Reform of Vladislav II of Walachia (1447–1448; 1448–1456). Survey of research". În: *Ziridava. Studia Archaelogica* 27 (2013), p. 259-278, aici p. 268.

„reformă monetară" plasată în anul 1452.[508] Prin aceasta, Vladislav ar fi intenţionat să alinieze ducatul valah la standardele *akçe*-lei otomane care deja se impusese ca un fel de dolar al timpului. Argumentele metrologice sunt contestabile în ceea ce priveşte raportul pe piaţă dintre ducat şi *akçe*. Într-adevăr, un ducat valah „nou" are cam jumătate din greutatea primelor *akçe*-le bătute în a doua domnie a lui Mehmed II (1451-1481) şi purtând milesimul islamic 855H (1451), monede care au în jur de 1gr. Raportul se păstrează (ceva mai uşor în favoarea *akçe*-lei otomane) şi în cazul monedelor atribuite lui **V**. în raport ori cu seria 865H ori cu cea următoare purtând milesimul 875H. Pare, totuşi, destul de sigur că începând cu Vladislav II ducatul valah se orientează după asprul otoman (*akçe*), distanţându-se, astfel, de standardele ungureşti prin baterea unor monede superioare calitativ pieselor din regatul maghiar, însă cu mult mai uşoare decât cele otomane.

Considerând principiul conform căruia piesele bune sau grele dintr-un anumit standard se tezaurizează, iar moneda „proastă" e folosită în schimburile comerciale, ar fi fost o decizie cu totul ilogică din partea domnului valah să bată o monedă din acelaşi nominal, însă superioară calitativ celor vecine. În aceste condiţii piesele „bune" valahe ar fi dispărut rapid de pe piaţă, fiind şi mai vizibile astăzi în descoperirile de tezaure monetare. În plus acestea ar fi creat nemulţumiri şi proteste din partea regelui maghiar. Aceste obiecţii sugerează alte funcţii ale pieselor valahe: 1) *statement* politic şi de prestigiu al domnului valah; 2) tactici economice de suplimentare a veniturilor vistieriei valahe în condiţiile în care la mijlocul secolului al XV-lea *akçe*-ua se impune ca monedă standard în tranzacţiile economice nu numai din Valahia, ba chiar, cel puţin, şi în sudul Transilvaniei.[509] Rămâne de suspectat faptul că domnul valah supraevalua acest ducat mai bun în raport cu *akçe*-ua, moneda dominantă a vremii, şi nu cu monedele ungureşti inferioare calitativ. Prin aceasta, voievodul

508 Aceasta a fost adusă în discuţie de Matei CAZACU: „L'impact ottoman sur les Pays Roumains et ses incidences monétaires (1452-1504)". În: *RRH* 12 (1973), nr. 1, p. 159-192. Datarea este pusă în legătură cu tratatul ungaro-otoman de la Adrianopole din 1452, în urma căruia voievodul valah ar fi câştigat mai mult spaţiu de manevră în politicile economice ale Valahiei (cf. nr. **62**). În opinia autorului, noua monedă ar fi reprezentat o rupere cu tradiţia monetară valahă. Părerile specialiştilor români oscilează între paritatea *akçe* vs. ducat valah de 1:1, aşa cum e cazul lui CAZACU, şi cea de 1:2. ILIESCU consideră ducatul lui Vladislav II a fi 2/3 dintr-o *akçe*, cu toate că puritatea celei din urma era superioară pieselor valahe (cf. „Ducaţii Ţării Româneşti cu numele lui Basarab voievod". În: *SCN* 6 (1975), p. 139-152, aici p. 148). Bogdan MURGESCU: *Circulaţia monetară în Ţările Române în secolul al XVI-lea*. Bucureşti 1996, p. 44 consideră, în schimb, că raportul trebuie să fi fost sub 2:3. Pentru paritatea de 1:2 argumentează şi studiul lui Aurel VÎLCU şi Ştefan GRAMATICU: „Despre ducaţii lui Vladislav II, voievod al Ţării Româneşti (1447; 1448-1456)". În: *Simpozion de numismatică organizat în memoria martirilor căzuţi la Valea Albă, la împlinirea a 525 de ani (1476–2001). Chişinău, 13–15 mai 2001. Comunicări, studii şi note*. Bucureşti 2002, p. 181–188. COSTIN: „O serie monetară", p. 317, acceptă raportul principial de 1:2, însă îl relativizează în contextul fluctuaţiilor de pe piaţă, aşa cum a atras atenţia OBERLÄNDER-TÂRNOVEANU în studiul său dedicat monedelor lui Ştefan cel Mare (cf. „Emisiunile monetare bătute pe teritoriul Moldovei în vremea lui Ştefan cel Mare (1457-1504) – O analiză critică". În: *CN* 9-11 (2003-2005), p. 293-399, aici p. 322-323).

509 Se cunosc mai multe intervenţii regale împotriva folosirii pe scară largă a monedelor otomane în tranzacţiile comerciale. Pentru 1452 şi 1454 sunt atestate în Valahia primele tranzacţii implicând moşii în care valoarea este redată în *akce*-le (cf. CIULAVU: „The Monetary Reform", p. 268-269). Aceasta nu înseamnă însă că respectivele bunuri au fost şi plătite în moneda otomană. Probabilitatea ca *akçe*-aua să fi fost folosită în asemenea cazuri doar ca monedă de cont nu face decât să susţină argumentul că moneda otomană se impune ca standard monetar de referinţă în tranzacţii importante.

voievodul valah ar fi putut impune un curs de schimb forţat, spre exemplu în cazul plăţii vămilor de către negustorii străini. Asemenea realităţi economice punctuale şi mai puţin o reformă monetară greu de demonstrat par a fi determinat caracteristicile monedelor valahe post 1420.

Monedele atribuite lui **V**. pot fi considerate drept cele mai mari raritǎţi ale numismaticii valahe. Aceste piese sunt mai rare decât cele ale fratelui său, Radu III cel Frumos, căruia i-au fost atribuite 5 piese, sau chiar decât ale lui Basarab Laiotă, ultimul voievod în numele căruia se presupune că au fost bătute monede medievale valahe. Dintre cele trei piese atribuite lui **V**. doar una poate fi pusă cu destulă siguranţă în legătură cu numele său. Până în 1979 nu se cunoştea nicio monedă de la **V**., iar până în 2008 nu a fost atribuită niciuna cu argumente solide. Aceasta în condiţiile în care fratelui său, Radu (1462-1475 cu întreruperi), îi fuseseră atribuite monede încă de pe la jumătatea secolului al XIX-lea. Cu toate acestea, se bănuia existenţa unei oarecare continuităţi între piesele emise de Vladislav II şi Radu III cel Frumos, piese ce împărtăşesc elemente comune de design şi metrologie.

Ilustrația 1: Vladislav II

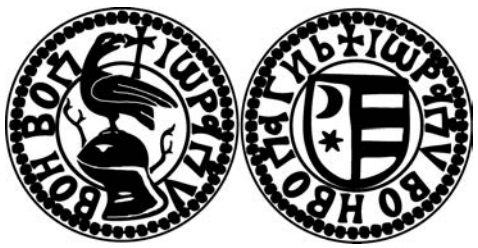

Ilustrația 2: Radu cel Frumos

Toate acestea par să nu susţină teze potrivit cărora emisiunile monetare în cauză ar fi fost determinate de unele conflicte economice ori rezultatul vreunei politici economice speciale a lui **V**. în raport cu oraşele săseşti ori cu alţi negustori străini.[510] Dată fiind maxima raritate a acestor piese, nu avem prea multe motive să credem că descoperiri viitoare vor răsturna semnificativ acest raport cantitativ. Astfel, se poate concluziona cu destulă siguranţă că emisiunile monetare post-Vladislav II au mai degrabă o funcţie simbolico-politică prin care voievodul valah îşi afirma dreptul ori puterea de a bate monedă, decât rezultatul de pe urma conceperii unor obscure, dar, zice-se, complexe strategii economice. De alfel, moneda valahă va cunoaşte ultimele emisiuni (conform descoperirilor actuale) cel mai probabil chiar în timpul vieţii lui **V**., pe timpul domniei lui Basarab Laiotă (1473 - 1477, cu întreruperi).

510 Vezi discuţiile pe marginea doc. nr. **3** şi a unor posibile conflicte economice ale lui **V**. cu braşovenii.

1. Atribuire contestată Ban anepigraf emis între anii 1456-1457 (?)

Consideraţii numismatice
Exemplar unic cunoscut încă din 1893 în literatura de specialitate ca banul „cu cometa", acesta a fost atribuit unor voievozi foarte diferiţi, mergând din prima jumătate a secolului al XV-lea şi până la începutul secolului al XVI-lea. Detaliile de compoziţie iconografică îl plasează, însă, destul de sigur pe la jumătatea secolului al XV-lea, perioadă din care se cunosc bani de la Vlad II Dracul (1437-1442; 1444-1447, cu întreruperi) şi Vladislav II. De menţionat importantul detaliu că acest ban este mai greu chiar şi decât singurii doi bani de la Vladislav II publicaţi, adică de plasat după aşa-zisa „reformă monetară". Luând în considerare şi părţile lipsă ale acestei piese, greutatea iniţială trebuie să fi fost şi mai mare, ceea ce o apropie prea mult de ducaţii atribuiţi lui **V**., ducaţi a căror subdiviziune ar trebui, de fapt, să fie. Deoarece banii atribuiţi lui Vlad Dracul ar avea ca şi caracteristică definitorie „dragonul" de pe revers, suspiciunile s-au oprit asupra voievozilor Vladislav II şi **V**.
După ce atribuise iniţial această piesă lui Vladislav II, reputatul numismat Octavian ILIESCU revine cu un argument ingenios pentru a pleda în favoarea lui **V**. Cometa Halley a apărut cu foarte puţin timp înaintea debutului domniei lui **V**. fiind vizibilă aproape opt săptămâni (periheliu pe 9 iunie). Mai mult decât atât, anul următor o altă cometă, Toscanelli II, a reţinut priviri prevăzătoare de catastrofe printre locuitorii din Valahia. Potrivit lui ILIESCU, în unicitatea sa acest eveniment nu ar fi putut să nu fie imortalizat monetar. Problema este că un asemenea act ar fi cu totul unic nu doar în numismatica românească, ci şi în întreg spaţiul est şi central european, nemaicunoscându-se cazuri comparabile. Atribuirea rămâne, aşadar, posibilă din punct de vedere iconografic, însă deloc precisă, încadrându-se undeva în anii '50-'60 ai secolului al XV-lea.

Contextualizare
Cf. infra moneda nr. **2**.

Descriere: Bucureşti, Cabinetul Numismatic al Bibl. Academiei Române, PV 546 (vechi nr. inventar: M 1768): *unicum*, AR, 11 mm, 0,38gr.; **Av**.: anepigraf; scut despicat: în primul cartier semiluna deasupra unei stele cu 6 raze, iar în al doilea trei grinzi orizontale / **Rv**.: anepigraf; coif cu acvilă ce ţine crucea în cioc, în stânga cometă (?).

Publicat: Dimitrie A. STURDZA: „Ban". În: Bogdan P. HASDEU: *Etymologicum Magnum Romaniae*. Vol. 3. Bucureşti 1893, col. 2445, nr. 16. [atribuire lui Vlad cel Tânăr (Vlăduţ): 1510-1512]; Constantin MOISIL: „Istoria monetei în România – Expunere sumară. Urmaşii lui Mircea cel Bătrân". În: *Cercetări Numismatice şi Arheologice* 2 (1921) nr. 6-8, p. 32-39, aici p. 34; IDEM: „Monedele României". În: *Enciclopedia României*. Vol. 1. Bucureşti 1938, p. 98-124, aici p. 109 [atribuire lui Radu II Praznaglava]; Octavian ILIESCU: „Emisiuni monetare ale Ţării Româneşti din secolele al XIV-lea şi al XV-lea". În: *SCN* 2 (1958), p. 317-338, aici p. 323, ilustraţia 31 şi p. 337-338 [atribuire lui Vladislav II]; IDEM: „Vlad l'Empaleur et le droit monetaire". În: *RRH* 18 (1979), nr. 1, p. 107-131, aici p. 125-127 şi pl. 5, nr. 2.

Literatură: Octavian ILIESCU: „Ducaţi necunoscuţi emişi de voievozi ai Ţării Româneşti în secolul al XV-lea". În: *Buletinul Societăţii Numismatice Române* 77-78 (1983-1985), p. 257-289, aici p. 270, ilustraţia 4;

Bogdan COSTIN: „O serie monetară necunoscută a Ţării Româneşti din secolul al XV-lea, atribuită voievodului Vladislav al II-lea". În: *CN* 12-13 (2006-2007), p. 309-331.

2. Atribuire contestată — Ducat muntean emis între anii 1459-1461 (?)

Consideraţii numismatice

Descoperită la Târgşor în 1968 în urma săpăturilor arheologice, această monedă a fost atribuită lui **V**. de către Octavian ILIESCU printr-o demonstraţie complexă ce recurge, însă, la argumente cel puţin dubioase din punct de vedere metodologic. Din perspectivă iconografică, această monedă pare a aparţine mai degrabă sfârşitului secolului al XIV-lea şi începutului celui următor. Aceasta este emisă în numele unui „Vlad", ceea ce o face să acopere o perioadă de aproximativ un secol. În discuţie ar putea fi luaţi, aşadar, patru voievozi: Vlad I Uzurpatorul (1395-1396), Vlad II Dracul (1437-1442; 1444-1447), **V**. şi Vlad IV Călugarul (1481; 1482-1495). Moneda de faţă se înscrie în tipul de „ducat cu cavaler" bătut pentru prima dată sub Radu I, încetăţenit sub Mircea cel Bătrân (1386-1418) şi presupus perpetuat până la Vlad Dracul. Mai mult decât atât, aversul unei serii de ducaţi ai lui Mircea poartă bustul lui Iisus Hristos Pantokrator, drept care au fost asociaţi cu mişcările de cruciadă de la sfârşitul secolului al XIV-lea, ceea ce le-a atras şi numele de „ducaţi de cruciadă" sub care sunt cunoscuţi în literatura de specialitate. Aceeaşi idee de cruciadă poate fi, însă, pusă în legătură şi cu Vlad II, cât şi cu **V**. ILIESCU a optat pentru cel din urmă, clădindu-şi argumentaţia pe un principiu metodologic acceptat în anumite cercuri de numismaţi din anii '80, anume legătura epigrafică dintre formulările de pe sigilii şi monede şi intitulaţiile întâlnite în documentele de cancelarie. Invocată a mai fost şi grafia mai specială a literei slavone ѧ (*dobro*) ce şi-ar găsi analogii mai degrabă după domnia lui Vlad Dracul, anume pe monedele lui Vladislav II şi sigiliile lui **V**.

În 2010, pe o platformă bulgarească specializată în numismatică a mai apărut la vânzare o piesă similară, însă într-o stare de conservare net superioară. Pe baza acestei piese, descoperite după toate probabilităţile în Bulgaria, COSTIN a confirmat opiniile lui OBERLÄNDER-TÂRNOVEANU şi OCHEŞEANU, care considerau acest tip ca aparţinând lui Vlad Dracul, voievod care, de altminteri, a fost implicat mult mai profund în cruciadă decât fiii săi.

Contextualizare

Din cauza extrem de slabei reprezentări a monedei valahe în descoperiri datate în a doua parte a secolului al XV-lea, emitentul este foarte greu de identificat cu siguranţă. Din acest motiv, metodologic este cel puţin riscant să se pună astfel de monede într-un context anume. Cruciada antiotomană este, desigur, un motiv tentant, însă poate fi uşor anulat de motive strict personale ale emitentului ori alte motive particulare nemenţionate în corpusul de documente de cancelarie foarte limitat de care dispunem.

Descriere:

1. AR, 15 mm, 0,549gr. (greutate determinată înainte de tratarea în laborator, operaţie în urma căreia a pierdut mici fragmente), lipsă aprox. 15%; Av. ıѡ вдд бѡд, voievodul emitent văzut din faţă, în picioare, cu barbă, purtând coroană ca Mircea cel Bătrân, Mihail I şi Dan II; ţine în mâna dreaptă o halebardă, în mâna stângă globul cruciger; **Rv**. ıс — хс în câmp, bustul lui Iisus Hristos Pantokrator, binecuvântând cu mâna dreaptă şi ţinând cu cea stângă Evanghelia la piept.
2. Colecţie privată necunoscută: ?mm, 0,87gr.; **Av**. ıѡ вд бѡд, ibid.; **Rv**. ıс — хс în câmp, ibid.

Publicat: ILIESCU: „Ducaţi necunoscuţi", p. 269-270, Ilustrația 3 [primul exemplar].
Literatură: Radu OCHEŞEANU: „'Ducatul de cruciadă' al voievodului Vlad Ţepeş". În: *SCN* 12 (1997), p. 193-199 [atribuire lui Vlad I sau mai probabil lui Vlad Dracul]; Bogdan COSTIN: „Ducatul muntean al voievodului Vlad III Ţepeş (1448, 1456-1462, 1476)". În: *CN* 14 (2008), p. 427-445, aici p. 433.

Nota bene: fotografia celui de-al doilea exemplar a fost salvată de Bogdan COSTIN în octombrie 2010 de pe un *site* bulgăresc de profil.

1

2

3. Atribuire relativ sigură Ducat muntean emis între anii 1456-1462

Consideraţii numismatice
Moneda de faţă, despre a cărei existenţă se bănuia încă de prin anii '80, umple practic un hiatus în tipologia „ducaţilor munteni". Legenda acesteia se referă în mod clar la un „Vlad voievod". Această siguranţă se bazează pe faptul că redarea numelui „Vlad" se încheie cu semnul chirilic ь (*yer*), care nemarcând vreun sunet, semnalează existenţa unui nominativ. Este, prin urmare, foarte improbabil ca acestă formă să fie vreo prescurtare de la „Vladislav". Având în vedere că această piesă se încadrează iconografic şi metrologic între ducaţii lui Vladislav II şi cei ai lui Radu III cel Frumos (cf. Ilustraţia 1 şi 2 în introducerea acestui capitol), perioada de emitere nu poate fi decât intervalul 1456-1462. COSTIN mai supune atenţiei şi argumentul, destul de vulnerabil însă, că legenda acestei monede este foarte apropiată de formulele de final ale documentelor emise de **V**.

Contextualizare
Maxima raritate a acestei emisiuni monetare face imposibilă o discuţie consistentă pe teme de politică monetară, asa cum au putut-o permite nenumăratele piese bătute sub Vladislav II. Cel mai probabil, avem de-a face, în acest caz, cu o emisiune episodică decursă din necesităţi cât se poate de particulare ori strict personale ale voievodului. Dintre multele motive, mai mult sau mai puţin mărunte, două ar putea fi cele mai importante: nevoie imediată de numerar pentru plata mercenarilor (cf. nr. **30**) ori motive propagandistice de proclamare pe plan intern şi/sau extern a stăpânirii asupra Valahiei în faţa agresivelor atacuri asupra legitimităţii voievodului (cf. i.a. nr. **6**). În acest din urmă caz, această monedă ar fi putut sluji ca „monedă cadou" (*Geschenkmünze*),[511] adică un fel de „carte de vizită" către persoane şi entităţi cheie cu care voievodul întreţinea relaţii de diferite naturi. Faptul că această piesă provine cel mai probabil tot din Bulgaria nu este neapărat o dovadă a existenţei unui circuit economic regional, în care aceasta ar fi fost activ folosită. Ea putea fi transportată la fel de bine direct de către cei pentru care fusese produsă.

Descriere: Colecţia privată a lui Bogdan Costin: *unicum*, AR, 14x15 mm, 0,56gr.; **Av**. ✢ ІѠВЛАДЬКѲНЂѲДАГНЬ; scut despărţit: în primul cartier semiluna deasupra unei stele cu 6 raze, iar în al doilea trei grinzi orizontale / **Rv**. ✢ ІѠВЛАДЬ ВѲНЂѲД; coif cu acvilă ce ţine crucea în cioc.
Publicat: Bogdan COSTIN: „Ducatul muntean al voievodului Vlad III Ţepeş (1448, 1456-1462, 1476)". În: *CN* 14 (2008), p. 427-445, aici p. 445, ilustraţia 5-6.

Nota bene: fotografie de Bogdan COSTIN.

511 Cel care a popularizat această noţiune este numismatul şi orientalistul german Lutz ILISCH („Münzgeschenke und Geschenkmünzen in der mittelalterlichen islamischen Welt". În: *Münstersche Numismatische Zeitung* 14 (1984), nr. 2-3, p. 7-12, 15-34 şi 15 (1985), nr. 1, p. 1-12).

Indici: persoane, grupuri de persoane și locuri

Persoane

Alb (vistiernic al pretendentului Dan) 82
Albu (boier) 242
Albu cel Mare XLII, XLV, L, LII, LXVII, LXXII, 73, 80, 86, 89, 133, 166-169, 234
Albu din Cepari 182
Albu Toxabă 168
Alexandru Aldea XL-XLIII, XLV, XLVI, LII, 26, 41, 53, 61, 86, 89, 94, 168, 205, 249
Alexandru Mircea XLI, 183, 184
Alexandru II Mircea 169
Ali Beğ 160-162
Ali Paşa 123
Alişandra (sora lui **V**.) 170, 172
Altemberger, Thomas 136-138
Anca (soţia lui Codrea logofătul) 184
Andrei (cneaz) XLI, 75, 77
Anonymus Giese 10, 11, 23
Antonie Vodă 236
Apostol (stratornic al pretendentului Dan) 82
Arius 43, 79
Aşık Paşa-zade 129, 174

Badea (comis) 193
Badea (jupân) 242
Badea Ciutin 177
Badea din Şuici (jupân) 182
Barbul 185
Barbul Craiovescul 239, 241
Barlabaş (comis al pretendentului Dan) 82
Basarab (pretendent) 33, 61-66
Basarab II XL, 50, 61, 176
Basarab III Laiotă cel Bătrân XL-XLII, XLV, XLVI, XLIX, LIV, LVII, 26, 31, 61, 62, 94, 139, 145, 146, 149, 158, 160, 162, 163, 165, 170, 183-185, 205, 210, 228, 239, 251
Basarab IV cel Tânăr, Ţepeluş XXXV, XL-XLII, XLVI, XLIX, LII, LIV, 53, 55, 61, 92, 135, 151, 158, 160-163, 165, 178, 183, 205, 237
Báthory, Elisabeta IX
Báthory, Ştefan 139, 145-147, 155, 162
Batu (han) 111
Bâra (slugă domnească al lui **V**.) 99-101
Beheim, Michel LII, 71, 86, 166, 169, 186, 194, 196
Berinogh (boier al pretendentului Dan) 82
Berivoi (jupân) 82
Bodin (jupân) 175
Bogdan (logofăt) 178
Bogdan II 26
Bonfini, Antonio 21, 108, 134, 185
Branković, Gheorghe (despot al Serbiei) 14
Branković, Vuk 162
Bratul de la Milcov 79
Bratul din Poenari 185
Brostus, Drogomir 82
Buda (stolnic al lui **V**.) 44, 51
Buriu (spătar al lui **V**.) 100, 102

Calcio (scrib) 44
Capistrano, Ioan 103
Cavitelli, Giustiniano 158
Cazan (logofăt al lui Vlad Dracul) 191
Cazan (vornic şi logofăt al lui **V**.) 51, 102
Chalkokondyles, Laonikos XL, LI, LII, LXII, 11, 15, 104, 109, 113, 127, 195, 196
Chinezul, Pavel 162
Codrea (logofăt) 184
Codrea (vornic al lui **V**.) 43, 51, 131
Colţea 191, 192
Constantin (scrib) 131, 133
Constantin cel Mare 205
Constantin Şerban (boier al pretendentului Dan) 82
Constantin Şerban (voievod) 186
Cornilie (călugăr) 181
Corvin, Matia I (rege al Ungariei) X, 31, 35, 43, 45, 52, 62, 65, 66, 70, 82, 86, 103, 104, 108, 112, 115, 129, 131, 136, 137, 141, 148, 158, 163, 170, 196, 197

Cresta (jude braşovean) 63
Cristian (sol al lui **V**.) 87, 155
Cristian pârcălab 3, 87, 135, 155, 156, 158

Dacher, Gebhard LII, 71, 86, 166
Dan 178
Dan II 148, 168, 182, 204, 206, 254
Dan III 14
Dan (pretendent) XXXVII, 29, 31, 33, 35, 45, 46, 62, 64-74, 80-86, 131, 163, 165, 169, 203, 216, 228
Danciu (boier) 242
Danciul (strămoşul lui Vintilă) 171
Dara 182
Dănicul Craiovescul
Dimitri Jacšić 242
Długosz, Ioan 185
Doboka, Bogdan 82
Dobriţa, Voico 44, 51, 79, 86-88, 98, 102
Dorotei (preot monah) 176
Doukas LI, 53, 161, 173, 176
Dragomir (boier al pretendentului Dan) 82
Dragomir (scrib) 191
Dragomir din Brăneşti 82
Dragomir (paharnic al pretendentului Dan) 82
Dragomir Ţacal 43, 44, 51, 79
Drăghici 182
Drăgoi 42
Drăgoi al Banului 42
Duca (jupân) 43, 44
Dumitru (negustor) 32
Dumitru (jupân) 191, 193

Ebendorfer, Thomas LII, 71, 86, 166
Eldiş, Stan 82
Elena (soţia lui Constantin cel Mare) 205
Enveri 121
Eupraxia (mama lui Vlad Călugărul) 4

Farma, Radu 116
Firuzoğlu 121
Floru Ierei (scrib) 186
Frederic III (împărat) LXII, 65, 108, 195, 196
Friemar, Heinrich de 103

Galeş (vornic al lui **V**.) 100, 102
Garai, Ladislau de 24
Gaspar (aurar braşovean) 24
Gaspar (vilic al Braşovului) 55, 56, 58
Gaspar cel Mare (măcelar braşovean) 24
Gavril (egumen) 186
Georg (jude braşovean) 24
Gerson, Jean 103
Gherghina (comis al lui **V**.) 51, 79
Giskra, Jan 196
Godea (slugă domnească a lui **V**.) XLI, 99-101
Grigore (logofăt) 177

Hristos 41, 43, 108, 115, 142, 254
Hunedoara, Iancu de IX, 10, 11, 13-16, 20, 23, 29, 36, 55, 115
Hunedoara, Ladislau de 21, 33, 45

Ioan din Poenari 185
Iorga, Nicolae 104
Iosif (egumen al Coziei) 41
Iosif (mitropolit) 41, 42
Iova (comis şi vistiernic al lui **V**.) 44, 51, 77, 79, 102
Isa Beğ 161
Iuda 43, 79
Ivan (spătar al pretendentului Dan) 82
Ivan Alexandăr 206
Ivan Asen 18
Ivan Polivar (sol al lui **V**.) 52, 54

Joldea (scrib) 65, 68, 74

Kewer, Paul 153, 154
Koldra (vornicul Codrea?) 43
Kritovoulos 161
Kure, Coman 82

Lábatlan, Ioan de 95
Lábatlan, Ladislau de 95
Ladislau V Postumul (rege al Ungariei) 21, 23, 33, 36, 37, 45
Leca (comis) 185
Leonhard (notar braşovean) XXXIX, 48, 52, 55, 68, 80, 95, 102

Linart (stolnic al lui **V**.) 102, 176
Losoncz, Ladislau de 95

Manea 185
Manea (vornic al lui Vlad Dracul) 191
Maria (soţia lui Basarab cel Tânăr) 163
Maria, Sf. Fecioara 25, 50, 84
Matei Basarab 99, 187
Mărgărit din Golăşăi 185
Mehmed Beğ 121, 240
Mehmed Paşa 129
Mehmed II (sultan) IX, X, XXX, LI, 104, 129, 194-196, 198, 250
Melch, Johannes 103
Miclea (paharnic al lui Vlad Dracul) 191
Miechowita, Matia de 185
Mihai Viteazul LI, LIV, 170
Mihail (logofăt) 52-54, 59, 86, 131
Mihail I 25, 92, 191, 204, 206, 254
Mihail Asen IV 206
Mihajlović, Constantin LI, 104
Mihnea cel Rău XLV, 3, 134, 135, 179-181, 208, 210, 221-227, 242-245
Mihnea Turcitul 86
Milcov, Bratul de la 79
Milea (paharnic al lui **V**.) 44
Mircea (fratele lui **V**.) LI, 22, 119, 173-177, 191, 192, 237
Mircea (fiul lui Vlad Călugărul) 4
Mircea I cel Bătrân XXXIII, XXXIV, LIV, 19, 22, 39, 42, 44, 49, 141, 142, 191, 204-206, 222, 254
Mircea II XL
Mircea IV 184, 223, 242
Mircea Ciobanul XLV, LIV, 86, 92, 166, 168, 172, 182, 183
Misail (egumen) 181
Modrussa, Nicolae 134, 160
Moldovean (spătar al lui **V**.) 44, 79
Murad II (sultan) 11, 13, 14, 28

Nanul (jupân) 191, 193
Nāyib din Nicopol 13, 15
Neacşu din Câmpulung 24
Neag (paharnic al lui Vlad Dracul) 191
Neagoe (boier) 89, 125, 191
Neagoe Basarab XXXIII, 41, 44, 68, 80, 92, 94, 194, 236, 240
Neagoe de Craiova LVI, 125, 127, 128, 239-241
Neagomir 178
Neagu (jupân) 163-165
Neşri, Mehmed 123, 173
Nicolae Alexandru 242
Nicula (paharnic al pretendentului Dan) 82

Olahus, Nicolae XL, 242
Oprea 185
Oprea (logofăt al lui **V**.) 44, 79
Oprea din Golăşăi 185
Oprişa (paharnic al lui **V**.) 102
Oruc 118, 119, 127, 178
Oswald (primarul Sibiului) 38

Pahulea (vistiernic) 82
Paradyza, Jacob 103
Pardoi (boier) 52, 54
Pascalie (jupân) 193
Pavel din Tars 41
Pârvul Craiovescul 239, 241
Pătraşcu cel Bun 203
Pătru (preot) 185
Pătru (stratornic al lui **V**.) 51, 60
Petru cel Tânăr 221
Petru de Rothberg 35
Petermann (negustor) 35, 37
Pius II (papa) X, XXX, LII, 71, 86, 103, 104, 166, 194-196
Pugul (boier al pretendentului Dan) 82

Rada (boier) 172
Radu (comis al lui Vlad Dracul) 191
Radu (logofăt al pretendentului Dan) 82
Radu (scrib) 51
Radu (stratornic al lui **V**.) 43, 102
Radu (vistiernic al lui Vlad Dracul) 191
Radu I 50, 249, 252
Radu II Praznaglava 53, 148, 222, 249, 252
Radu III cel Frumos XXXIV, XL, XLII, XLV, XLVI, LI, LIV, 43, 44, 53, 86, 92, 125, 131-133, 186, 196, 205, 208, 212, 251, 256

Radu IV cel Mare XXXIII, XXXIV, 31, 55, 92, 94, 166, 172, 178, 204, 242
Radu V de la Afumați 94, 223, 239
Radu VI Bădica 239
Radu VII Paisie XLIV, 184, 203, 207
Radu al lui Borcea 191, 193
Radu Craiovescul 239
Radu din Ciungeasca 172
Radu din Goleşti 182
Radu din Mârşa 172
Radu din Poenari 185
Radu Grama 99, 101
Rătundel (sol al lui **V**.) 146, 148
Reudel, Johannes 45
Roman (boier) 173
Rozgonyi, Oswald de 95
Rozgonyi, Reginald de 95
Ruffo, Besan 82
(Pseudo)Ruhi Çelebi 121

Sahac, Cazan al lui 43, 44
Schirban, Constantin 82
Schuple, Radu 82
Sebastian (sol al lui **V**.) 139, 140
Seman (stolnic al lui Vlad Dracul) 191, 193
Siegler, Michael 243
Sor, Petrus (sol al lui **V**.) 56, 59, 60
Stan 45
Stan al lui Negre (boier) 43, 44, 51, 79
Stanciul (jupân) 193
Stanciul Honoi 191
Stănilă din Golăşăi 183
Stepan Turcul 79, 102
Stoica (armaş al lui **V**.) XXX, 3, 151-154
Stoica (boier, paharnic al lui **V**.) 45, 51, 79
Stoica (vistiernic al lui Vlad Dracul) 191
Süleyman I (sultan) 194
Süleyman II (sultan) 194
Szilágyi, Jusztina 108, 134, 242
Szilágyi, Mihail 37, 45, 47, 48, 52, 54, 62, 65

Şapcaliu, Gheorghe 99
Şerban, Constantin 186
Şerban, Radu 170, 171
Ştefan III cel Mare XXXIII, XLIV, XLVII, LXVI, 40, 44, 108, 135, 141, 148, 161, 185, 250
Ştefan (vornic al lui Vlad Dracul) 193
Ştefan cel Sfânt 134
Ştefan de Galaţi 242
Ştefăniţă 194
Şuici 182

Taeăncoş 191, 192
Thes (jude râşnovean) 24
Thurocz, Ioan de 21, 36
Tocsaba (stolnic al lui **V**.) 79, 168
Tommasi, Pietro di 16, 104, 108, 196
Totka, Nan 82
Tudor (jupân) 193
Tursun Beğ 15, 104, 109, 125

Udrişte, Dragomir 43, 168, 186, 187
Udrişte, Manea 43, 50, 186, 187
Ulricus (pârcălab) 27
Unrest, Jacob 185

Vingard, Ioan Gereb de 36
Vintilă din Săteni 172
Vişan din Golăşăi 185
Vizakna, Nicolae de 10, 11, 13, 36
Vlad (boier) 172, 182
Vlad (fiu al lui Vlad Călugărul) 4
Vlad I Uzurpatorul XLI, 204, 254
Vlad II Dracul IX, XXX, XXXII, XXXIII, XL-XLII, XLV, XLVI, XLVII, LI, LII, LIV, LVI, 4, 10, 19, 20, 22, 26, 28, 32, 39, 41, 49, 50, 52, 53, 55, 61, 65, 89, 99, 102, 133, 136, 141, 168, 169, 173-177, 186, 191, 192, 204-207, 215, 216, 228, 236, 249, 252, 254
Vlad IV Călugărul XXX, XXXIII, XL-XLII, XLV, XLVI, LII, LIV, 4, 31, 32, 35, 68, 86, 92, 147, 151, 153, 160, 162, 166, 168, 169, 172, 204, 205, 207, 208, 210, 221, 222, 239, 254
Vlad V cel Tânăr XXXIII, XLI, 181, 207, 222, 242, 252
Vlad VI Înecatul XXXIII, XLI, 92, 94

Vlad VII Vintilă XXXIII, 182, 207
Vladislav I LII, 19, 26, 206, 249
Vladislav II XL, XLII, XLV-XLVII, LIV, LV, 10-12, 14, 15, 20, 22, 36, 42, 43, 50, 52, 55, 68, 92, 125, 161, 186, 204, 205, 208, 212, 228, 236, 237, 239, 241, 249-252, 254, 256
Vladislav III 68
Voico (vornic al lui Vlad Dracul) 191
Voinea (strămoşul lui Vintilă) 171, 172

Wavrin, Jehan de 119
Wey, William LI, 186, 196
Władysław II Jagiełło 204
Worms, Matia de 103

Yunus Beğ 121

Zápolya, Ioan 194

Grupuri / comunităţi

Basarabi X, 205, 249
Bârseni 47
boieri / nobili XI, XXIX, XXXI, XL, XLI, XLIX-LI, LIV-LVII, 3, 20, 23, 30, 35, 38, 53-55, 61, 65, 75, 76, 78, 84, 92, 99, 100, 131, 135, 140, 145, 160, 165, 166, 170-172, 174, 182, 237, 239-242
braşoveni XXXVIII, XXXIX, XLII, XLVII, XLVIII, 13, 16, 17, 20, 21, 24-26, 28-32, 35, 37, 45, 52-55, 59, 61, 63, 65, 66, 68, 69, 80, 89, 92, 95, 97, 98, 131-133, 135, 137, 141, 143, 145, 146, 149, 158, 159, 161, 163, 169, 176, 180, 205, 216
bulgari XVII, XXXII, 18, 111, 118

Craioveşti XVII, 239-241

Dâneşti 41
Drăculeşti LVI, LXI, 22, 41, 169

Huniazi XLVII, 65, 67, 197

italieni XXIX, XXXV

Mehedinţeni 239
moldoveni 96, 127, 148, 204
mongoli v. tătari
musulmani 121, 123, 124

negustori 20, 31-33, 35, 53, 65, 68-73, 80, 97, 131, 132, 153, 169, 176, 251

otomani / turci IX, XXXI, XXXVI, XLVIII, LI, LVII, 11, 13-17, 20, 23, 24, 26-31, 36, 53, 70, 73, 96, 103-105, 108, 109, 111, 113, 118, 121, 124, 128, 129, 132, 139, 145-147, 160-162, 165, 170, 185, 194, 195-198, 239

Răţăii 182

saşi transilvăneni IX, X, L, 17, 23, 29, 33, 61, 62, 67, 96, 129, 132, 135, 137, 165, 195, 196
sârbi XVII, XXXII, 14, 242
secui 95, 96, 105, 115, 148
sibieni XLIX, 11, 21, 33, 35-37, 47, 53, 55, 129, 134-137, 242, 243

tătari XVII, 111, 185
turci v. otomani

unguri XXXII, 30, 139, 162, 180, 185, 242

vameşi XLII, 16-18, 51, 143

Locuri şi toponime

Amlaş 19, 22, 26, 33, 37, 77, 82, 90, 92, 99, 101, 191, 194, 228
Aref L, 182
Arghişu 134
Athos, Muntele 4, 177, 204
Ayademir 119

Baia de Fier 60
Batin 104, 123, 127
Băbeani 42, 181
Bălcaciu 137, 138
Băneşti 187

Belgrad 20, 137
Bistreţ 50, 128
Bosnia 124, 137, 139, 196
Bran (cetate) X, 17, 82, 159, 176
Braşov XV, XXX, XXXV, XXXVIII, XXXIX, 16-18, 21, 23, 25, 29-31, 33, 35, 47, 48, 52, 54, 56, 58-60, 64, 67, 68, 70, 73, 74, 80, 82, 84, 86, 88, 89, 94, 95, 96, 98, 131, 134, 139-143, 146-150, 152, 154, 157-159, 161, 162, 166, 168, 179, 196, 207, 223
Brăila 36, 127, 128
Brăneşti 82
Bucureşti XI, 75, 79, 86, 92, 95, 99, 102, 103, 116, 156, 158, 165, 166, 171, 177, 181-185, 221
Buda / Budapesta X, XXXV, XLVIII, 16, 103-105, 112, 134, 158
Bulgaria 105, 118, 123, 127, 206, 254, 256
Buzău 159

Cacaleţi 182
Caffa XXIX, XLVIII, 196
Calafat 113, 128
Caşolţ 37
Câlniţa (lac) 177
Călugăreni XLII, 177
Câineni 143
Câmpul Mierlei v. Kossovopolje
Câmpul Pâinii 160, 162
Câmpulung XXXIV, 17, 35, 99, 159
Cârcimari 181
Cetăţeni (cetate) 79
Cileaiul 186
Ciofrângeni 178
Cipău 139, 140
Cisnădie 194
Cluj 134
Cocani 185
Cocoţii 182
Codlea 91
Comana (baltă) 177
Constantinopol IX, 113, 196
Cornu 178
Cotmeana (mănăstire, jud. Argeş) 234
Cozia (mănăstire, jud. Vâlcea) XLI, XLII, XLIV, LV, 39, 41, 42, 44, 50, 51, 183
Craiova 171, 239
Curtea de Argeş 41, 49, 134, 159, 168, 175, 239

Dâmboviţa (râu) 59, 60, 86, 88, 92, 98, 103, 116
Dealu (mănăstire, jud. Dâmboviţa) 41, 239
Desbot Berġoz 123
Dobrogea LXIV, 104, 127
Dobruşa 174
Dragoslavele 17
Dunăre X, LI, 13, 36, 104, 105, 109, 112, 113, 124, 127, 129, 143, 147

Edirne 196
Enisala (cetate) LXIV
Esztergom 108
Etiopia 166

Făgăraş XLVII, LII, 20, 22, 26, 30, 33, 62, 64, 77, 82, 89-92, 99-101, 191, 206, 228
Feldioara 68, 72, 153
Freising 105

Gallipoli 113
Geoagiu 36
Gherghiţa 55, 57
Giurgeani 42
Giurgiu 109, 116, 121, 127, 128, 177, 185
Glodul LII, 166, 168, 169, 178, 180
Godeni 77, 99, 101
Golăşăi 185
Govora (mănăstire, jud. Vâlcea) XX, XXXI, XLII, XLV, LII, 166-169, 178, 180, 234-236

Hârşova 104, 119, 127, 128
Hinţea 166, 168, 169, 178
Hosman 37

Imperiul Otoman XIX, XLVIII, 10, 86, 105, 113, 118, 128, 132, 196
Isaccea 104, 118, 127, 128
Italia XIII, XIV, XLVII, 103-105, 206
Izvoranii XLII, 183

Kladovo 128
Kossovopolje 10, 11, 14, 15

Lesbos 196
Licura 176
Liegnitz 111
Lucianii 174

Malul de Sus 177
Mamul 174
Mantova 104
Marea Neagră 36, 113, 196
Marotin 104, 121, 127, 128, 129
Mănăileşti 77
Mărgineni 99
Moardăş 134
Moldova XVII, XXIX, XXXIII-XXXV, XLIV, XLVIII, LI, LV, 18, 26, 28, 44, 47, 76-78, 139, 141, 160, 161, 185, 194, 249, 250
Mujdreanu 177
München XIII, XIV
Muşcel 99

Nicopol 13, 104, 109, 121, 123, 124, 127, 128, 162
Nov(i)grad 104, 123, 127
Novoselo 118
Nou Român 37

Obluciţa v. Isaccea
Olt (râu) XVII, 42, 239
Olteniţa 128
Oradea 139

Pantelimon v. Rusicon
Pécs LXVI, 134
Philoteos (mănăstire, Muntele Athos) 3
Piatra Craiului 194, 196
Pirgovo 123
Pleşeşti 182
Plovdiv 128
Podgoreni XLII, 185
Poenari L, 79
Ponor 75, 77, 78
Potoc (mănăstire) 186, 187
Prahova (râu) 143, 158
Prundu 177
Purcăreni XLII, 184

Râşnov 24
Roma 104
Rucăr XLII, 16-18, 35, 36, 45, 48, 49, 143, 159, 194, 195, 199
Ruse 121, 123, 127, 128
Rusicon (mănăstire, Muntele Athos) 3, 4

Satu Mare (sat valah) 170, 171
Sâmbăta de Sus 172
Săsciori-Loviştea 173
Secu 171
Severin (cetate / banat) 55, 128, 206
Sibiu XV, XXX, XXXV, XXXVII, 3, 33, 35, 37, 38, 86, 134-138, 194, 242, 243
Sighişoara IX, 33, 45, 54, 61, 62, 64, 86, 96, 139
Silistra 104, 118, 119, 127, 128
Slatina 192
Smederevo 185
Snagov (mănăstire, jud. Ilfov) X, 181, 183
Strehaia 239
Strejnicu 236
Svištov 123, 128
Szeged 137

Şerbăneşti 174
Ştefăneşti 181

Tarnovo 121
Tatarpazar 128
Tălmaciu 194
Târgovişte XIII, XLV, LI, 10, 15, 17, 19, 25, 26, 29, 30, 33, 37, 39, 44, 67, 73, 135, 145-147, 149, 155, 156, 159, 170, 173-175, 177, 186, 191, 193
Târgşor LXVI, LXXV, 20, 159, 236, 239, 254
Târgu Jiu 221
Târgul de Floci 128
Tegernsee (mănăstire, Bavaria) 103, 113
Teleajen 143, 159
Teleorman 185

Timiş (râu) 159
Tismana (mănăstire, jud. Gorj) XLI, XLII, XLIV, LV, 39, 49-51, 168, 175, 181
Transilvania IX, XVII, XXXI, XXXIII, XL, XLVII, XLVIII-L, 10, 11, 19, 20, 24, 26, 28, 29, 31, 35, 37, 54, 55, 60-62, 65, 82, 86, 89, 91, 96, 115, 116, 129, 133, 134, 137, 139, 148, 160-163, 165, 166, 194, 196, 197, 215, 223, 242, 250
Troieneşti 39, 42, 77, 183
Tsibăr 128
Turcia XIV, 103, 118
Turnu (cetate) 123, 127, 128
Turnu (mănăstire, jud. Prahova) 236, 237
Turnu Roşu 37
Tutrakan 119, 127, 128

Ţara Bârsei 19, 23-26, 37, 45, 47, 54, 70, 73, 82-84, 97, 139, 142, 166
Ţara Secuilor 65, 67, 115

Ungaria / Regatul Ungariei IX, XIV, XVII, XXXII, XXXIV, XLVII, XLVIII, 10, 13, 14, 19-24, 31, 36, 47, 61, 62, 65, 67, 70, 80, 82, 94, 103-105, 108, 116, 125, 127, 134, 136, 139, 141, 148, 160, 163, 194-197, 199, 206, 215, 242

Vardim 119
Vâlcana 170, 171
Veneţia 104, 105, 196
Vetren 119
Vidin 104, 113, 124, 128, 129
Vlaşca 185
Vlădeşti 175
Vodiţa (mănăstire, jud. Mehedinţi) 50, 175
Voiceşti 182
Voivodeni 173
Vulcan 143
Vulturu 118

Wolfenbüttel LXV, 103, 104
Wywar (Bucureşti ?) 95, 98, 116

Yantra (râu) 123
Yeni Köy 118

Zagora 128
Zimnicea 124, 128
Zloteşti 177

1|1

CORPUS DRACULIANUM

Documentele și cronicile relative la viața și domnia voievodului Vlad Țepeș (1437–1650)

Volumul 1: Scrisori și documente de cancelarie

Tomul 1: Cancelarii valahe

Corpus Dracularianum reunește întreaga bază documentară publicată și nepublicată a izvoarelor de orice gen de la și despre cel mai cunoscut român pe plan internațional, voievodul Vlad III Țepeș Drăculea (cca. 1431–1476), din perioada 1437-1650. Nu mai puțin de 20% dintre aceste izvoare prezintă surse necunoscute până acum cercetării românești și internaționale, ceea ce face că fiecare volum să aducă, fără excepție, noutăți semnificative. Textele reunite aici și editate critic cuprind 17 limbi europene și orientale, traduse și comentate pe larg în română, acoperind o arie geografică vastă ce merge din Peninsula Iberică până în inima Imperiului Safavid din Persia și din nordul Germaniei până în sudul Greciei. Toate acestea au fost posibile prin munca interdisciplinară a unui colectiv româno-german în cele mai importante arhive și biblioteci din Italia, Vatican, Spania, Franța, Germania, Austria, Ungaria, România, Rusia, Croația, Turcia și Egipt. Fiecare volum este deschis de studii introductive pentru a ușura cititorului parcurgerea și înțelegerea izvoarelor editate.

Volumul de față cuprinde toate izvoarele rezultate din cancelariile diferiților voievozi din Țara Românească, pe tron sau în pribegie, ori din cele ale boierilor acestora. Pe lângă cele 69 de scrisori și hrisoave în slavonă, latină, română și maghiară (dintre care 31 de la Vlad Țepeș), volumul mai cuprinde și o colecție completă a amprentelor peceților voievodului, a monedelor atribuite acestuia, precum și a inscripțiilor ce fac referire la vremea domniilor sale.

Editura Academiei | Editura Istros

EAN/GTIN Code
0 039517 763504

CORPUS DRACULIANUM
Scrisori și documente de cancelarie
1|1